

BÜNTETŐJOGI **TANULMÁNYOK**

XV.

MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA
VESZPRÉM
2014

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK
XV. kötet

Készült a Győri Törvényszék,
a Szombathelyi Törvényszék,
a Veszprémi Törvényszék és
a Zalaegerszegi Törvényszék
anyagi támogatásával

Kiadó: az MTA Veszprémi Területi Bizottsága
Felelős kiadó: *Bíró Péter* akadémikus, a VEAB elnöke
Szerkesztő: *Jungi Eszter*
Készítette: Valczer Z + J Kft.
Felelős vezető: *Valczer Zita*

ISSN 1586-3077

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK
XV. KÖTET

2014 VESZPRÉM

Bevezető gondolatok

Hosszú út vezet egy kötet eltervezésétől annak kivitelezéséig.

Először a szerző fejében motoszkálni kezd egy gondolat, ami később az írógépen (vagy manapság inkább a számítógép képernyőjén) alakot ölt. Azután a szerző kiviszi a művet a dolgozószoza magányából munkahelyi vitára, s átdolgozza. Majd benyújtja a Büntetőjogi Munkabizottsághoz, amely a legjobb dolgozatokat ülése napirendjére tűzi.

A könyv előkészítő ülésére a régió minden pontjáról összegyűlnek a szakemberek. A találkozást mindig nagy várakozás előzi meg, hiszen ennek eredményeként alakul ki a kötet arculata. A napirendre tűzött dolgozatok szerzői ebben a körben is bemutatják művüket és meghallgatják a hozzászólásokat. Esetleg újabb átdolgozás következik, hogy azután a tanulmányokat letegyék a szerkesztő kezébe, aki elkészíti a nyomdának szánt változatot. A bizottság éves munkájának tetőpontja az új kötet bemutatója, amely egyben elindítja a következő dolgozatok gyűjtését. Ez a körforgás adja a munkabizottság működésének rendjét.

A jelenlegi könyv a 2012/13-as ciklus „szakmai terméke”. Első felében kaptak helyet a jogtörténeti-elmélet művek, s ha ezek által az olvasó kellően ráhangolódott a bűnügyi tudományokra, a következő tanulmányokkal megmerítközhet a mindennapi jogalkalmazás sűrűjében.

Köszönet illeti munkabizottságunk elnökét, *dr. Magyar Károly* urat, aki akadémiai tisztségénél fogva és a Zalaegerszegi Törvényszék elnökeként is sokat tett könyvünk megjelenése érdekében. Köszönet *dr. Bótor Szabolcsnak*, a munkabizottság titkárának, aki évek óta töretlen lelkesedéssel végzi szervező munkáját.

Köszönetünket fejezem ki *dr. Takács József*, a Győri Törvényszék elnöke, *dr. Némethné dr. Szent-Gály Edit Katalin*, a Veszprémi Törvényszék elnöke és *dr. Andor Szabolcs*, a Szombathelyi Törvényszék elnöke felé, akik szintén támogatást nyújtottak a kötet megjelenéséhez.

Remélem, hogy e kiadvány tartalmával az alkotók és olvasók egyaránt elégedettek lesznek és amíg e sorokat olvassák, a számítógépek billentyűin már ott kopognak a következő évi kötet tanulmányainak betűi.

Jungi Eszter
szerkesztő

Homo homini lupus – avagy a koncepciók ítélezés jogállami álarcbán

Kutatócsoport tárta fel – a korábbi évtizedekben történtek mellett – a Rákosi Mátyás² és Gerő Ernő³, valamint a Kádár János⁴ nevével fémjelzett rendszer jogászokkal szemben érvényesített főbiájának körülményeit az évezred elején. Bemutatta, hogy miután a korabeli magyar jogásztársadalom megosztott volt politikailag, közülük egyes jogászok miként szolgálták ki a tobzódó politikai eliteket, és követtek el minden, a korábbiakban elképzelhetetlennek hitt gázságot (esetleg gimnáziumi padtársaikkal, mint például a korábban vallása miatt üldözött, államvédelmi ezredessé lett dr. Tímár István⁵ dr.

-
- 1 Dr. Kahler Frigyes bíró, jogtörténész, a Veszprémi Törvényszék nyugalmazott kollégiumvezetője – Dr. Zinner Tibor egyetemi tanár, a Kúria nyugalmazott főosztályvezetője, főtanácsos, az Országos Kriminológiai Intézet főmunkatársa
 - 2 Rákosi (Rosenfeld) Mátyás (Ada, 1892. március 9.–Gorkij, 1971. február 5.) kommunista állami- és pártvezető. Letartóztatták 1919. február 20-án. A Tanácsköztársaságot követően elmenekült, visszatért, letartóztatták 1925. szeptember 22-én. Státáriális eljárás vette kezdetét vele és társaival szemben november 14-én, két nappal később az ügyet rendes, büntetőbírói eljárásra tették át. Egy másik büntetőüggyel egyesítették 1926. január 6-án. Az 54 vádlottal szemben a vádiratot benyújtották április 6-án, a tárgyalás zajlott július 12.–augusztus 4. között. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék nyolc és félévi fegyházbüntetésre ítélte. A Budapesti Királyi Ítéletábrla nem változtatott ítéletén, az 1926. január 13–15-én tartott tárgyalás végén kihirdetett ítéletében. Büntetése leletel 1934. április 24-én, de nem szabadult. Büntetőeljárás indult ismét vele szemben májusban, majd a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék az 1935. január 21.–február 8. között zajlott tárgyalás végén életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte. A Budapesti Királyi Ítéletábrla ezt hagyta helyben az 1935. június 27.–július 1. között tartott tárgyaláson, noha a vád képviselője halálbüntetést kért. A Magyar Királyi Kúria úgy változtatott ezen, hogy a két ítélet összebüntetésbe foglalását rendelte el 1936. április 30-án. Szabadult 1940. október 30-án. A Szovjetunióba távozhatott, négy nappal a határ átlépése után, Moszkvába érkezett november 6-án. 1945. január végén érkezett vissza Magyarországra a Szovjetunióból. 1945–1956 között az MKP, majd az MDP főtitkára, első titkára 1945. február 24.–1956. július 18. között. Legmagasabb állami tisztsége a minisztertanács elnöke volt 1952. augusztus 24.–1953. július 4. között. 1956 nyaráét követően, életében már nem térhetett vissza Magyarországra a Szovjetunióból.
 - 3 Gerő (Singer) Ernő, Terbegec, 1898. július 8.–Budapest, 1980. március 12.) Magyarországra visszatért 1922-ben, letartóztatták szeptember 16-án, a bírósági büntetőeljárás megkezdődött 1923. április 12-én. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék 15 évi fegyházbüntetésre ítélte 1923. május 26-án. A Szovjetunióba távozhatott 1924. november 17-én. Szovjetunióból hazatért kommunista állami és pártvezetőnek a legmagasabb párttisztsége 1956. július 18.–1956. október 25. között az MDP KV első titkára. Többször volt miniszter, a minisztertanács elnökhelyettese, a Népgazdasági Tanács elnöke 1949. június 11.–1952. november 30. között.
 - 4 Kádár (Csermanek) János (Fiume, 1912. május 26.–Budapest, 1989. július 6.) kommunista állami és pártvezető. 1945 elején a Budapesti Főkapitányság főkapitány-helyettese. Belügyminiszter 1948. augusztus 5.–1950. június 23. között, államminiszter 1956. október 30.–november 4., valamint 1958. január 28.–1961. szeptember 13. között. Kormányfő 1956. november 4.–1958. január 28., valamint 1961. szeptember 13.–1965. június 30. között. Letartóztatták 1951. április 20-án. A Budapesti Megyei Bíróság életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte 1951. december 19-én, a Legfelsőbb Bíróság helybenhagyta ítéletét 1952. december 26-án. Szabadult 1954. július 22-én, a Fővárosi Bíróság felmentette fel a vádak alól ezen a napon. Az MKP KV titkára 1945–1946-ban, főtitkárhelyettes 1946–1951 között. Pest Megyei MDP első titkára 1955–1956. július 18. között, ekkor a KV titkára, majd első titkára lett 1956. október 28-ig. Az MDP 6 tagú Elnökség elnöke 1956. november 4-ig. Az MSZMP KB első-, majd főtitkára, végül elnöke 1989. május 8-ig.
 - 5 Dr. Csornoky (Bun) Viktor (Budapest, 1919. június 10. – Budapest, 1948. december 7.) ügyvéd, kisgazdapárti politikus, Tildy Zoltán köztársasági elnök leányának férje. A budapesti ÁVO letartóztatta a kairói követet 1948. július 21-én. A Budapesti Népbíróság halálra ítélte 1948. november 16-án, a NOT elutasította a panaszokat 1948. december 6-án, és 12 órával később (a házi őrizetben lévő, lemondott köztársasági elnök vejét) kivégezték. A Legfelsőbb Bíróság felmentette bűncselekmény hiányában a vádak alól 1992. szeptember 14-én.

Csornoky Viktor⁶ kairói követtel), tehát jogász jogással, egykori ügyvédek egymással szemben. Ezért utólagosan sem védekezhetnének a „parancsra tettem” formulával, mert a történeteket semmi sem homályosíthatja el.

Ráadásul a vesszőfutásra kényszerültek vezetőikben sem bízhattak, bennük védőanyagokat nem láthattak, mi több, nem tapasztalhattak. Főképp azért nem, mert a kinevezett első embereknek semmiféle mozgásterük nem volt, ők is kizárólag kényszerpályán mozoghattak. Jogásztársaikkal szemben elkövetett bűneiket fokozza, hogy megbízatásuk idején a rájuk oktrojált feladataikkal tisztában voltak. Azokat vállalták, hisz ezért nevezték ki őket. Az elüldözendők hozzájuk nem fordulhattak. A közvetlen előljárók velük szemben eljárva ellenségeikként jelentek meg magas hivatalukban. Érdektelenné vált, hogy ki hány éve és miként dolgozik munkahelyén. A politikai akarnokok, akik az igazságszolgáltatás új vezetőit kinevezték, csak azt honorálták, ha a frissen megbízottak minél hamarabb eltávolítják a régi „bútordarabokat”. Részükre mindehhez gyakorta, rágalmakon alapuló, írásban rögzített adatokat biztosítottak. Úgy határoztak emberi sorsokról, hogy az előre megkapott hamis, embertelen döntéseknek szereztek érvényt. „Féherholló volt az idő tájt olyan, a bíróság, ügyészség, ügyvédség vagy közjegyzőség világában a koalíciós pártok, majd az MDP vagy az MSZMP illetékesei részéről a vonatkozó hierarchiában vezetői pozíciót kapott első, netán második betöltött helyet, avagy valaminő döntési helyzetet kicsikart, és abba (inkább kegyként) behelyezett ember, aki bárminő segítséget nyújthatott meghurcolásra kiszemelt pályatársainak. De hát nem is azért kapták a stallumot, hogy védjék beosztottaikat, pályatársaikat, hanem megbízatásuk épp ezzel ellentétes volt. Ha létezik hasonlat, áll itt az, amit az orosz rónákra kivezényelt zsidó munkaszolgálatosokról vetettek utóbb papírra: a második világháború utolsó hónapjaitól, heteitől, 1944/1945 fordulójától kezdve a magyarországi jogászok különböző korú és különböző pozíciókat, hivatásokat betöltő nemzedékei álltak »fegyvertelen az aknamezőn«. Spinoza hiába fogalmazott akképp, hogy »a szabad ember sohasem törvénytelenül, hanem mindig becsületesen jár el.«⁷ Az idő tájt az ezernyi sebből vérző országban jogász jogásznak, ember embernek farkasa lett, homo homini lupus...»⁸ Írásunkban egyfelől a meghurcoltak, másfelől a meghurcolók arcélét kívánjuk bemutatni két kiemelkedő büntetőügy iratainak ismeretében. A meghurcolt jogászok emléke előtt ekképp is tisztelegve.

6 Dr. Timár (Schwartz) István (Budapest, 1913. április 5. – Budapest, 1991. december 19.) rendőrezredes, jogász. 1944. december–1948. december között a budapesti politikai rendőrségen, majd államvédelmi tiszt, 1947. decembertől Péter Gábor helyettese. Az I. M. Büntetőjogi és Ügyészi Főosztály vezetője lett 1948. december 5-én. Letartóztatott 1953. január 16-án. A Budapesti Hadbíróház 12 évi börtönbüntetésre ítélte 1953. december 24-én. A Katonai Felsőbíróház néppellenes, hivatali titoksértéssel folytatólagosan elkövetett vesztegetés büntetének elkövetése miatt 11 évi börtönbüntetésre marasztalta el 1954. január 15-én. Szabadult 1956. október 15-én. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának egyik tanácsa felmentette a vádak alól 1957. február 4-én. Az I. M. Törvényelőkészítő Osztályának vezetője lett, majd 1962. január 16.–szeptember 30. között a Legfelsőbb Bíróság első elnökhelyettese volt. Az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának vezetője javasolta felmentését 1962. július 31-én, a PB ezzel egyetértett 1962. augusztus 7-én. Nyugdíjazásáig a Szerzői Jogvédő Hivatal főigazgatója volt.

7 Apró csepepkből lesz a zápor. Latin nyelvű szállóigék és aforizmák a közép- és újkorból. Kolozsvár-Napoca, 1982. Dacia Könyvkiadó, 61. oldal [a továbbiakban: o.]. Egybegyűjtötte, fordította, előszóval és jegyzetekkel ellátta Szabó György. In: Benedicti de Spinoza: Opera quae supersunt omnia I–II. Ienae, 1802–1803. Ethica, IV. 72. o. „Homo liber nunquam dolo malo, sed semper cum fide agit”.

8 Zinner Tibor et al. [Kahler Frigyes, Koczka Éva, Pálvölgyi Ferenc és Tóth Béla]: Megfogya és megtörve. Évtizedek és tizedelek a jogászvilágban 1918–1962. Budapest [a továbbiakban: Bp.], 2005. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 618–619. o.

**Dr. Krayzell Miklós⁹ és társaival,¹⁰ valamint dr. Széchy Istvánnal¹¹
szemben lefolytatott büntetőeljárások¹²**

Bevezető – Sallai Imre¹³ és Fürst Sándor¹⁴ büntetőügye 1932-ben

A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, mint rögtönítelő bíróság 1932. július 29-én ítéletet hirdetett „Sallai (Holländer) Imre és Fürst Sándor büntetőügyében”¹⁵. A rögtönítelő bíróság mindkét vádlottat bűnösnek találta az 1921. évi III. tc. 1. §. (1) bekezdése alá eső, az állam és társadalmi rend erőszakos felforgatására és megsemmisítésére irányuló büntetben és ezért mindkettejüket – a 9.550/1915. M. E. számú rendelet 38. § (2) bekezdése alapján – halálbüntetésre ítélte.

A tanács elnöke dr. Töreky Géza,¹⁶ az előadó bíró dr. Paulay Gyula,¹⁷ a büntetőtörvényszék bírója volt.

- 9 Dr. Krayzell Miklós (Eperjes, 1878. október 30.–?) ny. ítélőtáblai tanácselnököt letartóztatták 1945. május 9-én. A Budapesti Népbíróság 1946. június 1-jén, majd a NOT 1948. június 15-én egyaránt kétévi fegyházbüntetésre ítélte. Szabadult 1949. június 14-én. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1992. november 9-én.
- 10 Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez [a továbbiakban: *Iratok*] 3. Bp., 1994. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó [a továbbiakban: *KJK*] 127–145. o. Szerkesztette [a továbbiakban: *Szerk.*]: Zinner Tibor et al. [dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző és dr. Zanathy János] Eredeti: Budapest Főváros Levéltára [a továbbiakban: *BFL*] Budapesti Népiügyszég büntetőperes iratok (XXV. 2. b.) – 80.940/1949 és Budapesti Büntetőtörvényszék büntetőperes iratok (VII. 5. e.).
- 11 Dr. Széchy István (Mikepércs, 1895. március 22.–Budapest, 1964. október 14.) volt főállamügyész-helyettes letartóztatták 1946. március 29-én, őrizetben volt június 1-jéig. A Budapesti Népbíróság felmentette a vádak alól 1946. június 15-én. Az immár ügyvédet letartóztatták 1952. november 20-án, a Budapesti Megyei Bíróság ötévi börtönbüntetésre ítélte 1953. június 14-én, a Legfelsőbb Bíróság helybenhagyta elmarasztalását október 27-én, jogerőssé vált november 19-én. Szabadult 1956. április 24-én. 1957. március 2-án az általa el nem követett bűncselekmény miatt kegyelemben részesült és elindítható az eljárását az ügyvédi kamarába való felvétele iránt.
- 12 BFL Budapesti Megyei Bíróság büntetőperes iratai – TÜK (XXV. 4. f.) 002127/1953.
- 13 Sallai (Holländer) Imre (Erdőfüle, 1897. december 17.–Budapest, 1932. július 29.) magántisztviselő, kommunista politikus. 1931-ben tért vissza a Szovjetunióból, mint a KMP Központi Bizottsága titkárságának magyarországi vezetője. Letartóztatták 1932. július 15-én. A rögtönítelő bíróság halálra ítélte 1932. július 29-én, aznap kivégezték.
- 14 Fürst Sándor (Rum, 1903. november 27.–Budapest, 1932. július 29. tisztviselő, kommunista politikus. 1931-ben a KMP Központi Bizottsága Titkárságának tagja. Letartóztatták 1932. július 15-én. A rögtönítelő bíróság halálra ítélte 1932. július 29-én, aznap kivégezték.
- 15 Iratok 4. Bp., 1995. KJK, Szerk.: Zinner Tibor et al. 49–53. o. Eredeti: BFL Budapesti Megyei Bíróság büntetőperes iratai – TÜK (XXV. 4. f.) 002127/1953.
- 16 Dr. Töreky Géza (Baja, 1873. május 1.–Luzern, 1961. szeptember 14.) Budapesten szerzett jogi diplomát (1896) és tette le az ügyvédi vizsgát (1898). 1896. október 14-étől a Budapesti Királyi Törvényszék joggyakornoka, majd aljegyző és ügyvezető. Az igazságügyi tárcánál dolgozott (1903–1915 április között), miközben bírói kinevezést kapott (1907), de egri állását nem foglalta el. 1915. április 4.–1921. november 7. között ítélőtáblai bíró Budapesten. Kúriai bíróvá nevezték ki 1921. október 24-én, esküt tett november 8-án. A Budapesti Büntetőtörvényszék másodelnöke 1922. február 11-étől, esküt tett március 9-én. Elnök ugyanott 1926. november 5.–1934. október 20. között. A Magyar Királyi Kúria másodelnöke 1934. október 22.–1937. november 8., majd elnöke 1937. november 8.–1944. június 30. között. Budapesten, 1944. november 11-én letartóztatták, előbb a Lomnic Hotelben őrizték, majd Sopronkőhidára vitték három nappal később. 1945. február 6-án a soproni hadikórházba került, majd Németországba távozott. A háborús bűnösökről 1945. március 29-én, Debrecenben készült II. kimutatásban neve szerepelt, mert „a háború fokozottabb mértékben való folytatására és a nyilas (fasiszta) mozgalomnak segítségében szellemi tevékenységet fejtett ki”. Svájcban hunyt el.
- 17 Dr. Paulay Gyula (Eperjes, 1889. január 21.–Kistarcsa, 1952. december 4.) jogtudor 1912-től, Ügyvédjelölt 1910. január 2.–1912. november 10. és 1913. október 1.–1917. november 10. között. A Temesvári Királyi Járásbíróság lett volna az első munkahelye 1917-ben, de hadszolgálat miatt ott nem tett esküt. A Budapesti Királyi Törvényszékhez osztották be ideiglenesen 1920-ban, esküt tett augusztus 26-án. Az egységes bírói s ügyvédi vizsgát letette 1922. május 15-én. A kormányzó bíróvá nevezte ki 1923. május 15-én a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszékhez, esküt tett június 4-én. Felmentve 1935. március 5-én, berendelése az igazságügyi tárcához. Berendelése alatt a kormányzó kinevezte ítélőtáblai bírónak 1936. június 30-cal Budapestre, esküt tett július 10-én. Kúriai elnöki tanácsos lett 1937. december 21-én,

A tanácsban részt vett még dr. Krayzell Miklós, dr. Méhes Ignác¹⁸ és dr. Pálffy Elek¹⁹ bírák. A vádat dr. Széchy István ügyész képviselte.

A Sallai és Füst vádlottakat elmarasztaló ítélet bevezetőjében megállapította: Sallai vádlott 1917-től a szociáldemokrata, majd 1918. november óta a kommunista párt tagja. A proletárdiktatúra idején a vele régi ismeretségben álló Korvin Ottó²⁰ titkára, majd helyettese, később a politikai nyomozó osztály főnökének, Guzy Jánosnak a helyettese volt. A kommün bukása után Bécsbe emigrált, ahol 1924-ig lapkiadó hivatalban dolgozott, 1924-ben pedig Szovjet-Oroszországba ment és a Moszkvai Marx–Engels Intézetben vállalt állást. 1928-ban Magyarországra jött pártutasítására, ahol a párt sokszorosító gépének kezelését végezte. Újabb bécsi, majd moszkvai útját követően, 1932 áprilisában – ismét pártutasításra – Magyarországra jött, ahol újabb pártmegbízásokat teljesített fizetésért. Füst 1929 tavaszán lépett be a kommunista pártba, de júliusában már letartóztatták és egyévi és négyhavi fegyházbüntetésre ítélték. Ennek kitöltése után továbbra is a kommunista párt szolgálatában tartott előadásokat fizetés ellenében.

Az ítéleti tényállás szerint Füst és Sallai lakást béreltek, irodát alakítottak ki, amely átvette „a külföldi magasabb kommunista szervektől érkező utasításokat, irányításokat, pénzeket és ezeket megfelelő módon a magyarországi pártszervekhez juttatta el, másfelől összegyűjtötte a magyarországi szervektől befutó jelentéseket, panaszokat stb. és ezeket külföldre irányította. A vádlottak tartották fenn az összeköttetést a párt magyarországi nyomdájával és részt vettek a »Kommunista« és az »Ifjúproletár« című lapok előkészítésében, evégből anyagot gyűjtöttek, a beérkező anyagot átdolgozták, jegyzetekkel látták el és maguk is írtak cikkeket”. A bíróság „a vádlottak beismerése, a tanúk vallomása és az ismertetett iratok adatai alapján” állapította meg a tényállást, értékelése szerint mindkét vádlott elkövette a vád tárgyává tett bűncselekményt. A vádlottak egyébként „mint megye-

esküt tett 1938. január 3-án. A kormányzó kúriai bíróvá nevezte ki 1940. április 24-én, elnöki tanácsossága megszűnt május 8-án. Esküt tett május 9-én. Igazolták 1945. május 31-én. Letartóztatták 1945. október 2-án. A Budapesti Népbíróság 1946. június 1-jén kétévi, a NOT 1948. június 15-én háromévi és hat havi fegyházbüntetésre ítélte. Az igazságügyi tárcza vezetője 1946. augusztus 29-én összes íelményét megszűntette 1946. november végével, „B” listára helyezte. Nem szabadult 1951. május 12-én, mert Vácról, a fegyházból azonnal Kistarcsára vitték, ahol internáltak. Utoljára 1952. december 21-én küldött levelet feleségének. A Legfőbb Ügyészség 1954. február 8-án közölte az özvegygyel, hogy férje „eltemetési helye rákoskeresztúri temető”. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1992. november 9-én.

- 18 Dr. Méhes Ignác (Kocs, 1888. február 10.–?) elvégezte a budapesti egyetemet 1914. december 19-én, doktorrá avatták ekkor. Az egységes bírói s ügyvédi vizsgát letette 1919. november 3-án. A ranglétrát végigjárva a kormányzó kinevezte a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszékhez bíróvá 1922. augusztus 14-én, esküt tett szeptember 20-án. A kormányzó kinevezte a Budapesti Királyi Ítéletáblához bírónak 1937. szeptember 23-án, esküt tett október 20-án. Horthy Miklós kinevezte kúriai bírónak 1941. április 23-án, esküt tett május 8-án. A szovjet megszállók letartóztatták 1945. március 23-án. 1946. június 1-jén a Budapesti Népbíróság kétévi fegyházbüntetésre ítélte, egyúttal szabadlábra helyezte, elmenekült Magyarországról 1948. május 21. után. B” listára helyezték, felmentve 1946. augusztus 26-ával. A NOT 1948. június 15-én távollétében marasztalta el, háromévi és hat havi fegyházbüntetésre ítélte. A kibocsátott elfogatóparancsot elévülés miatt visszavonták 1956. október 10-én. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1992. november 9-én.
- 19 Dr. Pálffy Elek (Csépp, 1889. december 22.–Budapest, 1976. február 5.) ítéletáblai bírót letartóztatták 1945. június 21-én. A Budapesti Népbíróság 1946. június 1-jén kétévi, a NOT 1948. június 15-én háromévi és hat havi fegyházbüntetésre ítélte. Szabadult 1952. április 30-án. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1992. november 9-én.
- 20 Korvin (Klein) Ottó (Nagybocskó, 1894. március 20.–Budapest, 1919. december 28.) tisztviselő, cégvezető volt a Fővárosi Fabanknál. A kommunista politikus a KMP egyik alapítója, a Központi Bizottság tagja volt. Letartóztatták 1918 májusában, majd szabadulása után ismét 1919. február 20-án, március 21-én szabadult. A kommün alatt a Belügyi Népbizottság politikai osztályának vezetője, a vörös terror egyik fő alkalmazója. Letartóztatták 1919. augusztus 7-én, halálra ítélték december 9-én, majd kivégezték.

győződéses kommunisták jártak el és eljárásukat éppen ezért nem tekintik bűnnek”. Tagadták, hogy a kommunista pártnak magyarországi vezetői voltak, és nem folytattak „titkári tevékenységet”.

A bírák következtetése szerint a vádlottak magatartása „nem volt pusztán technikai tevékenység. A vádlottak ugyanis a náluk két oldalról összegyűlt anyagot feldolgozták és a kommunizmus érdekében fel is használták, főképpen úgy, hogy a kommunista párt magyarországi szerveit megfelelően kioktatták, irányították, pénzzel, tanácsokkal, direktívákkal ellátták”. Az ítélet megállapította, hogy „a kommunista szervezkedés kétség kívül az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására és megsemmisítésére és egyetlen társadalmi osztály – az úgynevezett proletáriátus – kizárólag[os] uralmának erőszakos úton való létesítésére irányul és [az] csak ezen az úton, vagyis erőszakkal valósítható meg”.

Az ítélet hivatkozott a 10.479/1931. I. M. rendeletre is, amely rögtönbíráskodás elé utalja a szóban forgó bűncselekményt. Utalt arra is, hogy a jogszabályi előírás – mert a felsorolt kivételek egyike sem valósult meg – csak halálbüntetés lehet. A statáriális tárgyaláson jelen volt védők semmilyen kifogást nem támasztottak a tekintetben, hogy a bíróság a büntetőügyet statáriális eljárásban tárgyalja és nem tettek olyan indítványt, hogy a büntetőeljárást a rendes büntetőper útjára kell áttenni. Az ügyész a vádlottakat nem javasolta kegyelemre és dr. Krayzell kivételével a bíróság többi tagja sem. Sallait és Fürstöt ezért az ítélethozatalat követően kivégezték.

A folytatás – 1945-ben: büntetőeljárás a Sallai–Fürst büntetőügy bíráival, ügyészével és az igazságügyi tárca vezetőjével szemben

A szovjet megszálló hatóságok őrizetbe vették dr. Méhest 1945. március 23-án, majd a politikai rendőrség letartóztatta 1945. május 9-én dr. Krayzellt, június 21-én dr. Pálffy és október 2-án dr. Paulayt, a Sallaival és társával szemben eljáró büntetőbírákat. Dr. Töreky nem tért vissza Magyarországra, ő a háborús bűnösök II., 1945. március 29-én, Debrecenben összeállított jegyzékén szerepelt. Közben őrizetbe vették 1945. június 21-én dr. Zsitvay Tibor is, aki a Sallai–Fürst-per idején vezette az igazságügyi tárcát.²¹ Végül letartóztatták 1946. március 29-én dr. Széchy, a büntetőperben eljáró ügyészt is.

A Budapesti Népügyészség vádirata – mint azt később a vádlottak a Népbírók Országos Tanácsához (NOT) benyújtott részletes írásbeli védekezésükben is említették – nem tartalmazta, hogy az 1921. évi III. tc. 1. §. és 2. paragrafusában meghatározott cselekményekre a rögtönítélő bíráskodás kiterjesztése a 10.479/1931. I. M. sz. rendelettel törvénytelen volt. A vádirat szerint a bírák azzal követtek el bűncselekményt, hogy a rögtönbíráskodásról szóló 9.550/1915. M. E. sz. rendelet 30. paragrafusának eljárásjogi

21 Dr. Zsitvay Tibor (Pozsony, 1884. november 10.–Alpnachdorf, 1969. július 9.) ügyvéd, MÁV tisztviselő, 1919–1920-ban kormánybiztos, főispán, nemzetgyűlési és képviselőházi elnök, vezette az igazságügyi tárcát 1929. február 4.–1932. október 1. között. Letartóztatták 1945. június 21-én. A Budapesti Népbírók 1946. június 1-jén kétévi és hat havi fegyházbüntetésre ítélte, egyúttal a jogerős ítélet kihirdetéséig szabadlábra helyezte. Elmenekült Magyarországról, a NOT 1948. május 21-én tartott tárgyalásán már nem jelent meg. A NOT távollétében, 1948. június 15-én nyolcévi fegyházbüntetésre ítélte. A kibocsátott elfogatóparancsot elévülés miatt visszavonták 1956. október 10-én. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1992. november 9-én.

szabályait megsértették. E jogszabályhely szerint olyan terhelt vonható a rögtönbíráskodás szigorúbb szabályai alá, akinek bűnössége „haladéktalanul megállapítható”. A Sallai–Fürst-ügyben a nyomozás tíz napnál tovább tartott és így a vád álláspontja szerint a bűnösség haladéktalan megállapításának feltétele nem állott fenn. A vádirat szerint statáriális büntetőügyben a nyomozás és a tárgyalás együttesen nem haladhatja meg a 72 órát, ennél fogva – s mert a bírák ezt nem állapították meg és nem utalták rendes eljárásra a büntetőügyet – törvénysértést követtek el.

A Budapesti Népbíróság a bírák büntetőügyében 1946. június 1-jén hozott elsőfokú ítéletet.²² A bírákat bűnösnek mondta ki az 1945. évi VII. tc. által törvényerőre emelt 81/1945. M. E. sz. rendelet 11. §. 5. pontjába ütköző háborús és a 17. § 5. pontjába ütköző népellenes büntetben. Ezért őket kétévi fegyházbüntetésre, mint főbüntetésre és politikai jogaiknak háromévi időtartamra való felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítélte. Dr. Zsitvayt, az igazságügyi tárca vezetőjét az említett törvényhely felhívásával kétévi és hat havi fegyházbüntetésre, mint főbüntetésre és politikai jogai gyakorlásának háromévi időtartamra szóló felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítélte. A népbíróság dr. Széchy ügyészt a vele szemben emelt hasonló vád és következményei alól felmentette.

Az elsőfokú ítélet indokolásában megállapította, hogy a statáriális büntetőeljárás – „lényegesebb eljárási szabálysértés nélkül folyt le”. Rámutatott arra is, hogy a tárgyalás anyaga a vádlottak vezető tevékenységét törekedett tisztázni, amelyet a vádlottak tagadtak annak beismerése mellett, hogy meggyőződéses kommunisták voltak. Az elsőfokú ítélet tényállása kifejti, hogy az eljárás tanács „mérlegelési körét kiterjesztette a tekintetben is, hogy a vádlottaknak milyen volt az előléte”. Tényként ír az elsőfokú ítélet arról is, hogy mi történt a kegyelmi tárgyaláson, jelezve, hogy egyedül dr. Krayzell terjesztett elő kegyelemre ajánló indítványt, továbbá, hogy Széchy ügyész nemleges hivatalos indítványának előterjesztését követően felkereste dr. Baróthy Pál²³ budapesti ügyészségi elnököt, kérve, hogy az igazságügyminiszternél²⁴ kegyelmet eszközöljön ki. Dr. Baróthy nem ért el eredményt, mert az igazságügyminiszter „azt a választ adta, hogy a kegyelmi kérvénnyel foglalkoznia nincs módjában, ha a bíróság nem ajánlotta az elítéltet kegyelemre”. E tényállásból az elsőfokú népbíróság azt a következtetést vonta le, hogy a vádlottak háborús és népellenes büntetést valósítottak meg, „mert részesei voltak emberek törvénytelen megkínzásának és magatartásukkal a fasiszta ellenes vélemény-nyilvánítást akadályozták”.

A Budapesti Népbíróság kifejtette azt a jogi álláspontját is, hogy 1931. szeptember 19-én nem állt fenn a kormánynak az a lehetősége, hogy kivételes hatalmat gyakoroljon és statáriumot vezessen be. Ezt az álláspontját arra alapozta, hogy az 1912. évi LXIII. tc.

22 BFL Budapesti Népbíróság büntetőperes iratai (XXV. 2. b.) – 80.940/1949. A Budapesti Népbíróság XVII. 4367/1945/12. ítélete, 1946. július 1.

23 Dr. Baróthy Pál (Nagyvárad, 1872. október 16.–?) királyi főügyész. Nagyváradon végezte jogi tanulmányait. Albíró szülővárosában 1899-től, majd alügyész 1901-től. A Nagyvárad Királyi Ügyészség vezetője 1908-tól, főügyész-helyettes 1915-től. A Budapesti Királyi Ügyészség sajtóosztályának vezetője 1920-tól, főügyész 1926-tól. Tanúként hallgatta ki a Budapesti Népbíróság a dr. Széchyvel szemben indított büntetőeljárás során 1946. április 27-én.

24 Az idő tájt az igazságügyminisztert egybeírták. A korabeli hivatalos elnevezést használjuk írásunkban.

12. §. rendelkezései szerint csak kivételesen van helye a statáriális rendelkezések alkalmazására, s az első világháború végeztével ez a helyzet megszűnt. Ezt követően 1920-ban és 1921-ben a kivételes hatalomról szóló rendelkezéseket meghosszabbították, amely 1922. július 6-ig lehetett érvényben. Az 1922. évi XVII. tc. 6. §. (1) és (2) bekezdése felhatalmazta a kormányt, hogy a kivételes hatalom alapján a hatályon kívül nem helyezett rendelkezéseket hatályában tarthassa, „azonban kifejezetten azt a feltételt szabta meg, hogy köteles a kormány a kivételes hatalom alapján kibocsátott rendelkezések tekintetében, illetőleg a jogviszonyok rendezése tárgyában négy hónapon belül törvényjavaslatot előterjeszteni a nemzetgyűlés elé”. Megállapította a népbíróság, hogy a kormány ezek alapján előterjesztette a 123. számú törvényjavaslatot, azonban ugyanezen nemzetgyűlési ülészak lejártával vissza is vonta és azt a nemzetgyűlés sohasem tárgyalta. „Ettől kezdve a kormánynak a népbíróság megítélése szerint nem volt joga a kivételes hatalom alapján statáriális eljárást meghirdetni és ezért törvénytelennek mondja a népbíróság dr. Zsitvay V. r. vádlott által kibocsátott 10.479/1931. I. M. sz. rendeletét”. A népbíróság arra is utalt, hogy a szóban forgó rendeletet az igazságügyi tárca vezetője a belügyminiszterrel és a honvédelmi miniszterrel egyetértésben bocsátotta ki, ez azonban nem változtatott azon az álláspontján, hogy a rendelet törvénytelen jogalkotás volt.²⁵

A népbíróság jogi álláspontja szerint a bíró vádlottaknak az 1869. évi IV. tc. 19. §-a kötelezővé tette, hogy a rendeletek érvényességét vizsgálják és ennek során fel kellett volna ismerniük, hogy a statárium kihirdetése nem volt törvényes. Ehhez képest kötelességük lett volna a büntetőeljárást rendes bírói útra utalni, amelynek keretében halálbüntetés nem lett volna meghozható. A népbíróság sajátos okfejtéssel összefüggésbe hozta a Sallai–Fürst-ügyet a második világháborúval. Ekképp: „a népbíróság e részben magáévá teszi a népügyésznek azt a jogi álláspontját, hogy a háború előkészítése hosszú időre nyúlik vissza és a háborút, olyan események előzték meg, amelyek lassú és lassan ható folyamatként jelentkeztek, de amelyek végül is háborúba sodorták az országot, úgy hogy egy ilyen kirívó ítélet hozatalával bizonyos fokig mégiscsak szembe állították a demokratikusan gondolkodó és szabadságszerető népekkel a magyarságot”. Még sajátosabb a népbírósági ítéletének okfejtése a szándék tekintetében: „a népbíróság már számtalan esetben kifejtette, hogy nem kutatja a szándékot abban a jogi értelemben, hogy vajon az eredményképzet motiválta-e a tettet a cselekmény elkövetésekor, mert a népbíráskodás célja nem csupán jogi, hanem társadalmi és politikai értelemben vett igazságszolgáltatás is és nem a jogász logika, hanem a nép egészséges jogérdeke az, ami számára irányadó. Márpedig a nép egészséges jogérzéke 1931 júliusában tiltakozott és most is tiltakozik az ilyen eredménnyel járó bíráskodás és az ilyen eredménnyel járó kormányzati ténykedés ellen”. A népbírósági tanács túltette magát a Kúria 930-as elvi állásfoglalásán is, amely a kivételes hatalomról szóló rendelkezéseket hatályosnak jelentett ki. Megállapította, hogy

25 Az idő tájt Bethlen István kormányában Gömbös Gyula vezette a honvédelmi, Scitovszky Béla a belügyi tárcát. Gömbös elhunyt Münchenben, 1936. október 6-án, Scitovszky Budapesten, 1959. augusztus 20-án. Amíg dr. Zsitvay megváltották, addig a belügyminiszterrel szemben nem indítottak büntetőeljárást 1945-ben, és a Szovjetunióba hurcolt (és ott 1946. október 5-én elhunyt) kormányfő kiadatása s felelőssége vonása fel sem merült.

a Kúria határozata az alsóbíróságokra nézve csak irányadó volt, tehát a bíró vádlottakra nem volt kötelező. Az ítélet történeti ténykérdésekről is nyilatkozik: „...a fasizmus kezdete Magyarországon nem azonos a második világháború kezdetével. Minthogy a kommunisták mindig szemben álltak a fasizmussal és a Horthy-rendszer feltétlenül fasiszta vagy legalábbis félfasiszta jellegű volt, következésképpen azok, akik a kommunista szervezkedést lehetetlenné tették – így vádlottak is, az elrettentő ítélelhozattal – a fasisztaellenes vélemény-nyilvánítást is akadályozták. Erre való tekintettel a vádlottak bűnösségét ebben a cselekményben is megállapította a bíróság”.

A Budapesti Népbíróság nem fogadta el dr. Zsitvaynak azt a védekezését sem, hogy az 1848. évi III. tc. 32. és 35. paragrafusában szabályozott eljárással és csakis a parlament előtt vonható felelősségre miniszteri tevékenységéért. A népbíróság úgy ítélte meg, hogy ez ellentétes a népbíróság gyakorlatával, „de ellentétes a népbírósági rendelet szövegével és annak helyes értelmezésével is, mert ha a népbírósági rendelet a minisztereket és a kormány tagjait is hatásköre alá kívánta vonni, akkor alaptalan az a védekezés, hogy e tekintetben a népbíróságnak hatásköre nem volna”. A büntetés kiszabása körében egyik vádlottnál sem észlelt a népbíróság súlyosító körülményt. Enyhítőként értékelte az időmúlást, továbbá „mérlegelte a bíróság a Horthy-rendszer politikai légkörét, amely akkoriban a vádlottakat teljes mértékben körülvette...” Sajátos a népbíróság megállapítása a nyomatékos enyhítő körülmények sorában, miszerint „az esetet követően, amikor a fasizmus megerősödött Magyarországon, mindannyian a fasizmussal szemben foglaltak állást”.

A népbírák elfogadták dr. Széchy védekezését és felmentették. A mindössze huszonöt sornyi indokolás szerint „alapos a vádlottnak az a védekezése, hogy mint ügyész kifejezetten utasításra tartozott eljárni és az utasítást arra jogosult személytől, az ügyészség elnökétől Baróthy Páltól kapta. Ennek az utasításnak jogszerűségét ilyen körülmények között különösebben vizsgálni nem tartozott és cselekménye nem okozatos az eredménnyel, mert ha ő bármely módon kivonta volna is magát a közreműködésből ezzel a beállott eredményt elhárítani semmiképpen nem lett volna módjában”.²⁶ Dr. Széchy felmentése – terhére bejelentett fellebbezés hiányában – jogerőre emelkedett. Büntetőügye azonban ezzel mégsem zárult le.

A védelem érvelése

A Budapesti Népbíróság elsőfokú ítéletét követően fellebbezett dr. Krayzell, dr. Méhes, dr. Paulay és dr. Pálffy. Az elmarasztaltak nagy ívű védekező iratban fejtették ki álláspontjukat az elsőfokú ítéletben rögzített ténybeli és jogi állásponttal szemben, felmentésük végett.²⁷ Az észrevételek súlya annál is jelentősebb, mert a népjogász vala-

²⁶ A felmentést a Bp. 326. §. 2. pontjára alapozta a bíróság.

²⁷ Iratok 3. i. m. 127–145. o. Dr. Krayzellt dr. Lévai Tibor, dr. Méhest dr. Jármy Zsigmond, dr. Paulayt dr. ifjabb Vass István és dr. Pálffyt dr. Halász Lajos ügyvéd védte, ők jegyezték a NOT 1946. december 11-i tárgyalására készített beadványt.

Dr. Jármy Zsigmond (Budapest, 1894. június 7.–Budapest, 1971. január 19.) magántisztviselő, bankhivatalnok családban született. 1913–1933 között ő is magántisztviselő volt, közben elvégezte a budapesti egyetemet. Fiútestvére, dr. Jármy Gyula ügyszintén ügyvéd lett, nála volt ügyvédjelölt 1932-től. Az egyszékes bírói és ügyvédi vizsgát letette 1938.

mennyi bíró vádolt terhére súlyosításért is fellebbezett. A felmentésre irányuló fellebbezések indokolása, azaz a dogmatikai szabályok elemzése és alkalmazása, valamint a védekezés logikája jogállami bíróság előtt bizonyítással felmentéshez vezetett volna. Meg kell állapítani az utókor nevében: a védekező irat szakmai színvonala összehasonlíthatatlanul magasabb fokú szakmai felkészültséget tükröz, mint az annak idején eljáró első- és másodfokú népbírósági tanácsok ítéletei.

Mi volt az elmarasztaltak védekezésének lényege? Ennek igazsága ugyanis csak nagyon későn – több mint negyven esztendő után – érvényesülhetett a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnökségi Tanácsa előtt.

A védekezés I. pontjában rámutat arra a beadvány, hogy a háborús büntettségben való bűnösséget „nem a vádbeli tényállás alapján” mondta ki a népbíróság. A vádirat – mutat rá a védekező bírák – „elismeri, hogy az 1921. III. tc. 1. és 2. §-ában meghatározott cselekményekre a rögtönítélő bírászkodás a 10.479/1931. I. M. sz. rendelettel ki volt terjesztve. Sem a vádirat rendelkező részében, sem annak indoklásában egy betű sincs arról, hogy az említett rendelet nem volt törvényes, és hogy ennek a rendeletnek a Sallai–Fürst-ügyben való alkalmazásával törvénytelenység valósult meg”. A vád álláspontja szerint „Krayzell Miklós és bírótársai azzal követtek el törvényteleniséget, hogy a rögtönbíráskodásról szóló 9.550/1915. I. M. E. sz. rendelet 30. §-nak eljárásjogi szabályát megsértették”, azzal, hogy a tíz napos nyomozás után a büntetőügyet nem lehetett volna statáriális büntetőeljárás alá vonni. A védekezés a vádban foglaltak túllépését sérelmezi, hiszen a népbíróság a bűnösséget arra alapította, hogy a bírák törvénytelenül fogadták el a 10.479/1931. I. M. sz. rendelet érvényességét. Erre a tényre azonban vádkiterjesztés nem történt. Ehhez képest „a védett jogi érdek különbsége folytán tett-azonosságról a fent

június 21-én, a Budapesti Ügyvédi Kamara tagja 1938. július 1-jétől. Miután 1919-ben áttért az ágostai evangélikus vallásra, 1939-ben a zsidónak nem tekintendő ügyvédek névjegyzékébe vették fel, ennek ellenére a Sztójay-kormány alatt törölték a névjegyzékből, deportálták. Igazolják 1945. május 29-én. A Független Kisgazda Párt tagja volt 1945 márciusa–1946 októberé között. „Közismert” – az iratok között nem található – fegyelmi ügyében 1950. november 4-étől felfüggesztették egy évre, az 1951. július 2-ai, jogerős másodfokú határozat szerint: „panaszlott a fegyelmi vétséget nem azért követte el, mert a népi demokratikus állam törvényhozásával szemben állt, hanem azért, mert nem ment át a kellő politikai átnyelésen”. Újra ügyvédkedhetett 1951. november 27-től.

A Budapesti Ügyvédi Kamara Forradalmi Bizottságának első embere lett, akit „mintegy közfelkiáltással kamarai elnöknek nyilvánítottak” 1956. október 29-én. Az Egri Ügyvédi Kamara fegyelmi tanácsa az ügyvédség gyakorlásától további négy hétre meghosszabbította felfüggesztését 1957. május 23-án. Indokként arra hivatkoztak, hogy a Budapesti Ügyvédi Kamara „Zárójelentés a forradalmi bizottság tevékenységének kivizsgálásáról” című összefoglaló jelentésének adatai „alapos gyanút támasztanak arra, hogy panaszlott ügyvéd” fegyelmi vétségeket követett el. Egyúttal a „Zárójelentés” másolatát továbbították részére, hogy annak alapján észrevételét, illetve igazoló jelentését beadhatja Egerben. A felfüggesztésről szóló hirdetményt négy nappal később megjelentették, és ezen szerepeltek mellette mások is. Ügyvédi arcképes igazolványát beszolgáltatta 1957. május 31-én. Az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságának Fegyelmi Fellebbezési Tanácsa növelte a felfüggesztését újabb négy héttel, 1957. június 24-én, a hirdetmény másnap – a korábbi névsorral – ismét megjelent. Ekkor már őrizetben volt, mert letartóztatták 1957. június 6-án. A Budapesti Fővárosi Bíróság háromévi börtönbüntetésre ítélte 1958. május 30-án, szabadult. Az Ügyvédek Felülvizsgáló Bizottság Budapest, XIII. kerületében hozott határozatával megállapította, hogy az ügyvédi hivatás gyakorlására „nem alkalmas” 1958. augusztus 21-én. Nyugdíjazását kérelmezte 1959. február 23-án, majd ismét sürgette március 12-én „mint átmenetileg szabadlábon lévő rab”. A Budapesti Ügyvédi Kamara főtitkára, dr. Bajor László és az elnök, dr. Pöstyényi Márton – akik az SZTK Megyei Alközpontját tájékoztatták – szemérmesen hallgattak arról, hogy dr. Jármy nyugdíjárulék tartozása miatt keletkezhetett 1957. június 1.–1958. augusztus 31. között. A Legfelsőbb Bíróság egyévi és nyolc havi börtönbüntetésre mérte el a 1958. november 4-én, ami jogerőssé vált 1959. április 28-án. A Fővárosi Bíróság elmarasztalását semmissé nyilvánította 1990. április 12-én.

tárgyalt esetben nem lehet szó, a népbíróság tehát a törvény lényeges rendelkezését (Bp.²⁸ 325. § (1) bek.) sértette meg, amidőn a vádbeli tett helyett más jogi érdeket sértő és történetileg eltérő cselekvést vont ítélezése körébe”. A védekezés rámutat arra is, hogy az érintett vádlottakra a vádat kiterjesztette a népbíróság és „a rájuk jogilag egyáltalán nem tartozó – Széchy Istvánnal szemben emelt – vádirat alapján is ítélezett” a népbírósági tanács.

A beadvány készítői a védekezés II. pontjában – függetlenül az előbbi „processuális” kérdéstől – érdemben reagálnak a népbírósági ítélet tényállására. Utalnak rá, hogy a Sallai–Fürst-ügyben a vádlottak előéletének rögzítése nem tartozott a mérlegelés körébe. Idézik a statáriális bünvádi eljárást szabályozó 9.550/1915. I. M. E. sz. rendelet 35. §-át, amely szerint az ügyészség kötelessége „a tárgyaláshoz szükséges bizonyítékokat előteremteni”. A bíróság ez esetben a közvédlő által előállított tanúkat hallgatta meg, figyelemmel az anyagi igazság felderítésének kötelezettségére és az egyéniesítés követelményére. Mindezek a követelmények ugyanis érvényesek a statáriális eljárásban is – tartalmazza a védekező irat, utalva a Büntető Jog Tára LIV. 250. esetére. Rámutatnak továbbá, hogy mindentől különbözik „az ítélet alapjául szolgáló vádbeli tényállás és ennek a tényállásnak a bűnösség szempontjából való mérlegelése, fontolgatása – egyszóval az a benső folyamat, amely a bírói döntést eredményezi”. Hivatkozva az 1932. július 29-ei ítélet szerkezetére – itt az előzmények külön fejezetben szerepelnek mindkét vádlottra nézve – rámutatnak: más fejezet tartalmazza „az ítélet alapjául szolgáló tényállást”. Alaptalan ezért a népbíróságnak az az álláspontja, amely összemosza a bírói mérlegeléssel megállapított tényállást az oda nem tartozó előzményekkel.

A NOT eljáró tanácsához benyújtott védekezés III. pontjában azzal a jogkérdéssel foglalkozik, hogy a statárium hatályát kiterjesztő 10.479/1931. I. M. sz. rendelet alkotmányjogi érvényessége fennállt-e, s hogy megfelel-e a valóságnak az a népbírósági megállapítás, hogy „azt érvénytelensége dacára alkalmaztuk”. Ezzel összefüggésben a védekezés rövid jogtörténeti levezetéssel vezeti be a kivételes büntető hatalom fejlődését, majd rátér az 1912. évi LXIII. tc., a 2.060/1915. M. E., a 9.550/1915. I. M. E. s a 6.898/1919. M. E. sz. rendeletek megfelelő paragrafusára. Rámutat, hogy az 1920. évi VI. tc. 1. §-a 1922. július 26-ig hosszabbította meg a kivételes hatalmat, majd pedig 1922. évi XVII. tc. 6. §-a „felhatalmazta a kormányt, hogy a kivételes hatalom alapján azon rendelkezéseket (így a rögtönbíráskodást is), amelyek még hatályon kívül nem helyezettek, hatályban tartsa”. Amennyiben a rendelkezések fenntartása hat hónapon túl is szükséges, a törvény kötelezte a kormányt, hogy négy hónapon belül a szükségesség körében törvényjavaslatot terjesszen a nemzetgyűlés elé. Rámutat a védekezés, hogy a Nemzetgyűlési Irományok IV. kötet, 105 oldalától kezdve szerepel a 125. számú javaslat, és ezzel a kormány törvényi kötelezettségének eleget tett, miután beterjesztette a szóban forgó javaslatot 1922. december 7-én.

Azt a vádlottak sem vitatták, hogy a nemzetgyűlés nem tárgyalta le a törvényjavaslatot, azonban rámutattak, hogy a kivételes hatalom hatályon kívül nem helyezett intézkedéseinek fenntartását nem „törvény megalkotásához” kötötte a jogszabály, hanem a törvényalkotás

28 Büntető perrendtartás, az 1897. XXXIII. tc.

lehetőségének megteremtéséhez, aminek a kormány eleget tett. Kifejtették, hogy mind a gyakorlati kézikönyvek (dr. Zöldy Miklós: Kivételes büntetőhatalom Bp. 1942. vagy Angyal-Degré: Mutató II. 977–979. o. jegyzete), mind pedig a jogtudomány művelőinek álláspontja megegyezett abban, hogy a 123. számú törvényjavaslat benyújtásával a kormány „eleget tett a törvényes követelményeknek”. Nem hallgatja el a védekezés azt sem, hogy volt olyan kisebbségi álláspont, amely szerint a törvényjavaslat benyújtása – annak letárgyalása nélkül nem elégséges. Hivatkoznak ezzel kapcsolatban a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék B. XXXV. 5.351/1920. sz. alatt folyamatban volt büntetőügyére, amelyben a bíróság „a kormány kivételes hatalmát nem ismeri el s ennek megfelelően a kivételes hatalmon alapuló szigorúbb rendelkezéseket nem alkalmazza”. A koronaügyész indítványára a Kúria a büntetőügyben határozatot hozott, és azt a Büntető Határozatok Tára 930. számú jogesetében közzétette. A Kúria álláspontja szerint a kormány a 123. számú törvényjavaslattal eleget tett törvényi kötelezettségének, ezért a kivételes hatalom nem vitatható. A védekező irat utal arra is, hogy a Kúria fenti álláspontja az alsóbb fokú bíróságokra nem volt kötelező, azonban tartalmilag – mert az elvi határozatot ugyanaz a tanács hozta, amely a jogegységi döntéseket – azt az egész bírói kar elfogadta. Ehhez képest a „kötelező” és „irányadó” fogalma között gyakorlatilag különbség nem volt. Az érvelés rámutatott arra is, hogy „nem csak a Kúria által tisztázott, hanem törvényben eldöntött kérdés volt a kivételes büntető hatalom fennállása. Az 1930: III. tv. 97. §-nak második bekezdésében a törvény kifejezetten megállapította a kivételes büntetőhatalom szigorúbb büntető rendelkezéseinek fennállását, amely egyúttal joga alapja a rögtönbíráskodás igénybevételének is.”

Mindezek után tér rá a védekezés az 1869. évi IV. tc. 19. §-a értelmezésére. Rámutat, hogy csak azoknak a rendeleteknek lehet az „alkotmányos törvényességének” vizsgálatát megejteni, amelyek „kétséges érvényességű” rendeletek. Jelen esetben – a fenti okfejtésre figyelemmel a 10.479/1931. I. M. rendelet – sem alkalmazása idején, sem később, 1945-ig nem volt kétséges. A védekezésben kifejtették, hogy a Sallai–Fürost-ügy vádlottjainak védői egyetlen esetben sem kifogásolták a statárium érvényességét, és arra is utaltak, hogy mind 1931 előtt, mind utána közel tíz esztendőn keresztül „a Kúria által megjelölt me[z]sgyén haladt a bírói gyakorlat”. Nem csupán az ún. politikai, hanem minden büntetőügyben (így a statárium alá vont bankrabló, gyilkos büntetőügyében is), ahol a kivételes hatalmon nyugvó szigorúbb büntető rendelkezések alkalmazásáról volt szó.

Vitába száll a védekező irat a népbírói ítélet azon megállapításával is, hogy Sallai és Füst előéletének törvénytelen vizsgálata nélkül nem lett volna megállapítható e két személy „vezetői” szerepe és így nem lehetett volna velük szemben halálos ítéletet hozni. A védekezés szerint a népbírói ítélet bizonyítékkal alá nem támasztott „fikciója” figyelmen kívül hagyta, hogy a rögtönbíráskodás (1921. évi III. tc. 1. §.) ki volt terjesztve a „kezdményezés”- en, illetve „vezetés”-en kívül a „tevékeny részvételt” megalósító magatartásra is. Ezért, miután a halálbüntetés mellőzésének törvényi feltételei²⁹ nem álltak fenn, annak kiszabása kötelező volt.

29 Ilyen a 20. életévét be nem töltött tettes, illetve a „fontos okból a kevésbé bűnös részes”.

A védekezés kiterjedt a háborús bűnösség kérdésére, amelyet a népbírói ítélet populáris „ténymegállapításokkal” kísérelt meg igazolni. A Sallai–Fürost-ügy ok-okozati összefüggésbe állítása a második világgéssel akár demagógiának is nevezhető napjainkban. 1946-ban azonban – és ezt jól tudták a büntetőeljárás elszennvedő bírái is – csak olyan érvelést volt célszerű alkalmazni, amely a legkisebb mértékben sérti a hatalom érzékenységét. Ehhez képest találtak meg a két leghasználhatóbb érvet. Egyrészt, hogy a Szovjetunió „a Sallai–Fürost ítélet elhangzását és végrehajtását követőleg méltatta országunkat arra, hogy velünk a diplomáciai érintkezést felvegye, majd a viszonyt helyreállítsa... Bizonyára a kölcsönös jóindulat és barátság jeleként magyarázható az a tény, hogy a Szovjet Birodalom önálló, fölötté nagy sikert aratott kiállításával vett részt a Budapesti Nemzetközi Vásáron. S ez is a Sallai–Fürost ítélet után történt”. Moszkva részéről az 1848–49-es szabadságharc zászlainak ünnepélyes visszaszolgáltatása³⁰ is arra utal, hogy „haragnak, ellenszenvnek, felháborodásnak” nem adott hangot a kommunizmus eszméjét képviselő Szovjetunió. Mindebből következtethető – így a védekezés –, hogy nincs összefüggés a világháború és a Sallai–Fürost-ügy ítélete között. Rámutatnak még, kellő önértékeléssel, hogy „rólunk a népbírói ítélet is megállapítja, hogy antifasiszták voltunk s most még is éppen úgy »háborús« bűnösök lennénk, mint azok, akik a fasizmus végzetes szerkezetét tölték? A mi bírói és emberi múltunk semmi politikai foltot nem mutat”.

A védekezés legalább ennyire neuralgikus része a szándék kérdésének vitatása. A Budapesti Népbírói ítélete ugyanis – kibújva a jogállami ítélet jelmezéből – deklarálja, hogy nem csupán jogi, hanem társadalmi és politikai értelemben vett igazságszolgáltatás is és nem a jogász logika, hanem a nép egészséges jogérzéke az, ami számára irányadó. Ezt követően nem kevesebbet állít, minthogy „a vádlottak nem csak tévesen magyarázták a jogszabályt, hanem a fentebb kifejtettek szerint a tévesen hatályban lévő jogszabályt sem tekintették teljesen követendőnek, ezt a jogszabályt is megsértették, nevezetesen anyagi jogszabálysértés történt és így ítéletüket törvényellenesnek lehet és kellett kimondani. A népbírói ítélet után csak az objektív törvényellenesség tényéből van módja a szubjektív bűnösség fennállására következtetni”. A védekező irat nyomban jelzi is, hogy a „két kijelentés szemben áll egymással”. Kerülve a politikai csapdát, rögzíti, hogy „az első kijelentés szerint a népbírói ítélet nem kutatja büntetőjogi értelemben a szándékot, mert mellőzi a jogász logikát és a nép egészséges jogérzéke támaszkodik”. Az a tény, hogy a védekező irat „a nép egészséges jogérzéke” után zárójelbe teszi: „lásd gesundes Volksempfinden”. Ezzel többet és lesújtóbbat mond, mint sokoldalnyi érvelés. A részletes elemzést tehát a kijelentés második részére tartja fenn. Felvillantja a gondatlanság lehetőségét is, amelyet az ítélet nem említ. Majd így folytatja: „ha igaz lenne is az, amit elképzelni sem tudunk –, hogy a népbírói ítélet nem ragaszkodik »a szándék« fogalmához, abból sem következhet az –, hogy a vádlott oldalán teljesen figyelmen kívül hagyja a tudatot, amely nem csak jogász, hanem egyszerű emberi ésszerűség szerint is egyedül alapja lehet a

30 A Szovjetunió 56 darab zászlót adott vissza 1941. március 20-án.

bűnvádi felelősségre vonásnak. Ha ennek az elemnek a kutatása kiküszöböltetnék, akkor ez már nem lenne egyáltalán bűnvádi eljárás...”

Az elmarasztaltak beadványa számon kéri az ítéleten azt a megválaszolatlan kérdést, hogy ha „...sem a vádlottak, sem a jogtudó védők kétségbe nem vonták” a Sallai–Fürst-perben a statárium érvényességét, amelyet „mi teljes jóhiszeműséggel alkalmaztunk”, akkor mire alapozzák a szándékos kötelességszegést? Ezért felteszik a kérdést „miért nem szólaltak fel [ti. a vádlottak és védőik]? Ugyanazért, amiért mi bírák is alkalmaztuk a szóban levő rendeletet. Ők is, mi is úgy gondoltuk, hogy a szóban levő jogszabály érvényessége feletti vita már rég lezárult és a kivételes büntető hatalmon alapuló rendelet érvényessége bizonyos”. Ezért „a népbíróági ítéletnek azon kijelentése, hogy az általa az 1946. évben megállapított »törvénytelenésgéből« mint »objektív« tényből vont következtetést a »szubjektív« szándékra büntetőjogi szempontból igen jól hangzik, de mégis alapjában téves”.

A védekezés logikája töretlen: ha nem jártak el törvénytelenül a Sallai–Fürst-ügyben, akkor természetesen bűncselekményről és szándékról sem lehet szó. Rámutatnak, hogy „a büntetőjog és a büntető bírói gyakorlat valóban ismeri a tényekből a szándékra való következtetést, de ezeknek a tényeknek a bűncselekmény elkövetésének időpontjában kell fennállniuk, s azokról a tettesnek tudomással kell bírnia. Csak e két feltétel együttes közös alapján szabad és lehet következtetést vonni a szándék benső folyamatára”.

A védekezés IV. pontja a 9.550/1915. I. M. E. rendelet 30. paragrafusának és az ehhez fűződő intézkedéseknek elemzéséről szól. Így különösen a statáriális büntetőügyek nyomozásának ideje számításáról figyelemmel arra, hogy a vádirat törvénytisértést sérelmez, miután a Sallai–Fürst-ügyben a nyomozás „három napnál tovább tartott”. Bár a vádirat arról is szól, hogy „a nyomozás tartama kifejezetten nincs a statáriális rendeletben előírva”, mégis a vád álláspontja „a rendelet helyes értelmezése szerint” a nyomozás nem tarthat tovább a bírói eljárásnál. A népügyészi álláspont a jogszabályokból nem vezethető le, miként a védekezés rámutat: „egyszóval a vád a népügyész törvénytárgyarázatán nyugszik. A vádirat azonban figyelmen kívül hagyja azt, hogy törvénytárgyarázatnak egyáltalán csak ott van helye, ahol a törvény hiányos, vagy homályos. A rendelet azonban a nyomozást illetően sem nem hiányos, sem nem homályos. A 25. § világosan megmondja, hogy ahol a rendelet kifejezetten másként nem rendelkezik, ott a Bp. szabályait kell alkalmazni. Alkalmazni kell tehát a nyomozásra vonatkozóan is –, hiszen a vádirat maga mondja, hogy a nyomozás tartamára a rendeletben kifejezetten rendelkezés nincs.”

A védekező irat utal arra is, hogy más statáriális büntetőügyekben 6–30 napig tartott a nyomozás „és a terheltek ezt követőleg ítéltettek statárialiter halálra. Ez volt a bíróság gyakorlata a háború előtt és most a háború után”.

A védekezés utolsó, V. pontjában a NBR.³¹ 11. §-nak 5. pontja szerinti „kivégzés” fogalmával foglalkozik. Ezzel kapcsolatban felveti védekezés: „álláspontunk szerint, amely egyúttal álláspontja a tárgyilagosságnak, a népbíróági ítélet nem ad megnyugtató

31 Népbíróági törvénnyel, az 1945. évi VII. tc-vel törvényerőre emelt rendeletek.

választ arra a kérdésre, hogy vajon a bírói ítélet alapján végrehajtott halálos ítélet lehet-e törvénytelen kivégzés, a szónak abban a jelentésében, amint azt a NBR. használja.” Ezzel kapcsolatban rámutat a védekezés, hogy „a „formális” eljárás nem azonos a „bírói” eljárással. Tiltakoznak a bírák azzal szemben, hogy a jogi – jogállami – keretek között folytatott bírói eljárást összemossák a nyilasok „formális” kivégzéseivel. Nem rejti véka alá, hogy „ez a jogi helyzet kizárja cselekményünknek a törvénytelen kivégzés fogalmával való azonosítását és meggyőződésünk, hogy a NBR. alkotójától teljesen távol állott az a szándék, hogy a 11. §. 5. pontja alapján, azonos jogi úton haladó bírói ítéletek ezrei közül egyetlenegyét kiragadva, azt »törvénytelen kivégzés« címén torolja meg, egyvonalban az ún. nyilas emberkínzásokkal és kivégzésekkel”.

A védekező iratot – ez a beadvány első lapjára tett feljegyzésből megállapítható – dr. Sömjén Pál³² népbíróra szignálták. Arra nézve azonban nincs adatunk, hogy azt kik tanulmányozták a fellebbviteli tárgyaláson. Dr. Sömjén ugyanis már nem lehetett a tanács tagja, mert folyamatban volt áthelyezése a Budapesti Ítéletáblához.

Az elsőfokú ítélettel szemben fellebbező dr. Pálffy és védője 1946. november 18-i keltezéssel önálló védekező iratot terjesztett elő. Ennek első részében a Sallai–Fürst-ügy eljárásának törvényességére hivatkozott kiemelte dr. Timár Miklósnak – aki annak idején Fürst védője volt – tanúvallomását: „a tárgyalás a törvényes formák szerint folyt le... Az eljárás alakilag helytálló volt”. A védekezés helytelenítette a népbíróságnak az 1869. évi IV. tc. 19. paragrafusában foglalt kötelezettség elmulasztásáról kifejtett véleményét. Hangsúlyozta, hogy a népbíróság álláspontja „törvényellenes és helyt nem álló”. Tévedésnek minősítette azt az álláspontot is, hogy a Kúria 930 szám alatt közzétett, 1931. június 19-én meghozott jogegységi határozata az alsóbíróságokra nézve csak irányadó volt, de nem kötelező. Érvéle szerint a „Polgári Perrendtartást életbeléptető törvény (Pp. Ét.) 75. §-nak értelmében az alsóbíróságok a Kúriának a hivatalosan közzétett jogegységi határozatait, amilyen a fent említett B. H. T. IX. 930. számú határozata is, a törvény szavai szerint: »követni tartoznak« mindaddig, míg a Kúria meg nem változtatja a 11 bírāja által hozott jogegységi határozatát a Pp. Ét. 70. § 1. pontja értelmében teljes ülésen hozott határozatával”.

A védekezés ezután – ugyancsak dr. Timár ügyvéd tanúvallomására hivatkozva – kifejtette, hogy Sallai és Fürst „a statáriális tárgyalás során beismerték, hogy kommunista mozgalomban vettek részt, a tárgyalás folyamán a vitát főleg az képezte, hogy vezetők voltak-e, vagy sem”. Tévesnek ítélte a népbíróság ítéletének azt a felfogását is, hogy a statáriális hirdetmény kibocsátását megelőző ténykedés vezetett a halálos ítélethez. Végül

32 Dr. Sömjén (Stern) Pál (Törökszentmiklós, 1907. szeptember 27.–Budapest, 1989. november 22.) Budapesten diplomázott 1929-ben, ügyvédi oklevelét megszerezte 1934. július 5-én. A Budapesti Ügyvédi Kamara tagja lett 1934. július 16-án. Dr. Stern ügyvédet a zsidónak tekintendő ügyvédek névjegyzékébe vették fel 1939-ben. Katonának bevonult 1943 tavaszán, a fővárosba tért vissza 1945. januárban. Az MKP dolgoztatta áprilisig, ekkor a NOT I. sz. tanácsához küldték népbírónak, 1945. május 3-tól. Igazolták 1945. október 27-én. A NOT-nál lévő népbíró beosztása a kamarai tagságával összeférhetetlen volt, emiatt ez – önkéntes lemondása folytán – megszűnt 1946. szeptember 26-án. Az államfő kinevezte ítéletáblai bírónak a Budapesti Ítéletáblához, 1946 júliusában. Az I. M. Birósági Főosztályának vezetője ezt követően, 1949–1953 nyara között. Elbocsátották, jogügyi előadó lett, 1954. december végén legfelsőbb bírósági bírónak javasolták, eredménytelenül. A 12. sz. Építőipari Tröszt jogügyi előadója volt.

cáfolta, hogy a Sallai–Fürst-ügyben eljáró bírák bármi módon háborús bűnösöknek tekinthetők. E körben hasonló álláspontra helyezkedett, mint a fentebb már ismertetett védekezés. A védekező irat részletesen taglalta azt a vitatott tényt, hogy dr. Pálffy a statáriális tanács tagja vagy pótbírája volt-e. Dr. Pálffy itt pótbírói státusára hivatkozott azzal, hogy ily módon szavazati joggal nem rendelkezett és az ítélet hozatalában nem vett részt.

A másodfokú büntetőeljárás

A NOT dr. Jankó Péter³³ tanácselnök vezette tanácsa dr. Krayzell és társai büntetőügyében a fellebbeviteli tárgyalást 1948. május 21-én kezdte el, az előadó bíró (az MKP

33 Dr. Jankó Péter (Pápa, 1907. augusztus 20.–Budapest, 1955. szeptember 15.) igazolása előtt a Pestvidéki Királyi Törvényszék bírójára, 1945. május 9-étől a Budapesti Népbíróságon ítélezett, tanácselnöke, majd a másodelnöke 1946. február 13-ától. Kúriai bíróvá nevezte ki köztársasági elnök 1946. december 19-én, hivatali esküt tett 1947. január 15-én. A NOT átszervezése miatt felmentette a tárca a Budapesti Népbíróság másodelnöki és tanácselnöki tisztéből 1948. január 23-án, és a népbíróságok másodfokú fórumához jelölte ki tanácselnöknek. Ottani állását 1949. augusztus 22-én szüntette meg a tárca, és kinevezte ugyanezen a napon – a Rajk–Brankov-per tárgyalása miatt – a Budapesti Népbíróság elnökévé, e tisztségét betöltötte szeptember 7-étől november 1-jéig. A népbíróság megszűnte miatt október 17-én mentette fel a tárca október 31-ével, a köztársasági elnök határozatával november 16-ától a Legfelsőbb Bíróság, frissen felállított IV. B. tanácsának tanácselnöke lett, esküt tett december 8-án, a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának másodelnöke 1950. december 16-ától öngyilkosságáig.

A Korunk folyóirat 2012. júliusi számában tette közzé Balogh Margit: A Mindszenty-per című tanulmányát. Ennek 4. oldalán írja a szerző, hogy ebben a büntetőeljárásban dr. Alapy Gyula volt a néppügyész és dr. Olti Vilmos az elsőfokú népbíróság tanácsvezetője. „Mindketten szerepelnek az államvédelem hálózati személyeként foglalkoztatott bírák és ügyészek szigorúan bizalmas minősítésű listáján (ahogy a majd másodfokon eljáró bírók vezetője és néppügyésze, Jankó Péter és Borbély János is – előbbi lelkiismeret-furdalása terhéől öngyilkos lett).” Balogh forrása: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára [a továbbiakban: ÁBTL] I. 2.1. IX/62. 44. A koncepciós ügyekben foglalkoztatott hálózati személyekkel kapcsolatos anyagok.

Az ügyészekről és bírákról készített, őket hálózati személyként értékelő lista korabeli hiteles forrásokra nem utal, utólagos összeállítás. Mindazok – előbb dr. Timár, utóbb dr. Décsi Gyula – akik nevezetteknek (és másoknak is) havonta különböző nagyságú fizetés-kiegészítést adtak a népbírósági, majd bírósági tárgyalásokon a Magyar Dolgozók Pártja politikájának következetes érvényre juttatásáért – nem tagadták ennek tényét a velük folytatott beszélgetések során a '80-as években. Sőt, mint az idő tájt volt államvédelmi, majd utóbb igazságügyi vezetők alá is támasztották azzal a magyarázattal ezt a pénzbeli juttatást, hogy vezetett ügyészek és bírák havi bére eltörpült a tőlük a párt által elvárt feladat nagyságához képest. (Mindezeket az MDP és az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának iratai is tartalmazták.) Rájuk vonatkozó korabeli ún. hálózati államvédelmi dokumentumok nem ismertek. Az őket hálózati személyként beállított összeállítás a kommunista párt politikáját védő, utólagos – minden törvénytértésért az államvédelem (és bármely jogelődje) felelős, hibás vagy bűnös – kompiláció, még ha dr. Olti zsarolható is volt a '30-as évek végén náci Németországban folytatott ösztöndíjas tanulmányai miatt. A jogutód pártból történt kizárásuk nem hálózati múltjuk, hanem az annak idején pártjuk politikájának következetes megvalósítása érdekében folytatott, utóbb pártellenesnek tekintett törvénytértő tevékenységük alapján következett be. Ezt kívánták palástolni a hálózati múltja utalással.

Dr. Alapy Gyula (Komárom, 1911. december 18.–Fonyód, 1976. február 25.) 1941-ben a Gyulai Járásbíróságon kezdte „magyarországi” jogi pályafutását, 1945-ben Győrött néppügyész, a helyi néppügyészség vezetője. 1948. június 28.–1956 májusa között a Budapesti Államügyészség vezetője. Felmentése után megbízták az Országos Kriminálisztikai Intézet megszervezésével. Több kommunista vezetővel együtt a Szovjetunióba érkezett 1956. november 23-án (Magyarországon azt hitték, hogy Csehszlovákiába távozott). A kormány felmentette intézetszervezői tisztsége alól távollétében, 1956. november 27-én. Az intézet szervezéséről szóló határozatát hatályon kívül helyezte 1956. december 1-jén. A legkiemelkedőbb törvénytértő büntetőperekben képviselte a vádat. Hazatért 1958 májusában, tudományos kutató lehetett rövid ideig az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében. Kizárták az MSZMP-ből 1962-ben. Villany- és gázóra leolvasó, végül vállalati jogtanácsos lett a Magyar Villamos Művek Tröszt jogi osztályán. Felmérte helyzetét – amint fogalmazta – „nem vagyok kirakatba való”. Vö. a dr. Jankó Péter „hálózati” életútjánál írottakkal!

Dr. Olti (Obetkó) Vilmos (Billéd, 1914. január 31.–Budapest, 2009. április 4.) a Budapesti Polgári Törvényszéken joggyakornok 1945-ig, majd a Budapesti Néppügyészség néppügyésze. Az I. M. Börtönügyi Főosztályának munkatársa, a Budapesti Üzsorabíróság bírójára, majd a Budapesti Népbíróság tanácsvezetője, elnöke 1948. szeptember 10-étől. A Fővárosi Bíróság meghatározó ítélelbíróját 1956. október 29-én, másnapi hatállyal mentették fel, ügyvéd 1957. április 27.–1960. március 12. között, majd a Bőr KISZÖV jogtanácsosa, végül az IBUSZ idegavezetője. Bírósági tanácselnök-ként tárgyalta a korszak számos kiemelkedő törvénytértő büntetőperét a fővárosi népbíróságán, valamint a Fővárosi Bíróságon és jogelődjeinél elsőfokú büntetőeljárásban 1956. október 23-ig. Vö. a dr. Jankó Péter „hálózati” életútjánál írottakkal!

képviselésében) dr. Lázár Miklós volt.³⁴ A szavazók dr. Horányi Nándor (FKGP), dr. Biczó Sándor (SZDP) és dr. Fadgyas András (NPP) voltak. A vádlottak közül dr. Krayzell, dr. Méhes, dr. Paulay és dr. Pálffy volt jelen személyesen.

Az ítélő tanács a büntetőügy ismertetése után a bizonyítási indítványokról³⁵ döntött és 1948. június 11-ére tűzött új hatánapot. Az akkor megtartott tárgyaláson a bizonyítási eljárás elsősorban arra irányult, hogy a Sallai–Fürst-ügyben dr. Pálffy tanácsstagként vagy pótbíróként járt-e el. Az egykori védőt, az ekkor már 66 esztendő dr. Timárt – ez idő tájt közjegyzőt – részletesen ki is hallgatták, időt és energiát nem kímélve. Ő beszámolt a statáriális büntetőeljárás lefolytatásáról, többek között kijelentette: „a védelem előkészítésén, 14 napon keresztül éjjel-nappal dolgoztunk, próbáltunk adatokat szerezni”. Arra ő sem emlékezett (mint ahogy a kihallgatott többi tanú sem tett határozott vallomást), miszerint dr. Pálffy, akit a tanú nyilatkozata szerint jól ismert, pótbíró vagy a tanács tagja volt-e. Érdemben azonban határozottan kijelentette: „hogy a kormánynak nem volt joga statáriális hirdetmény kibocsátására, ezzel nem érveltünk, hanem azzal érveltünk, hogy a meghirdetés és a statáriális útra utalás között hosszú idő telt el és mivel közben 80–90 kommunista került kézre, ha jogilag nem is, de erkölcsileg nincs helye rögtönbíráskodásnak”.

A büntetőügy nemzetközi visszhangjára nézve így vallott: „mi igenis hivatkoztunk arra, hogy az ügy hullámokat fog felverni és ismertettük a külföldi tiltakozásokat is. Szóba került Longe, a francia Külügyi Bizottság elnöke, vagy tagja, az Osztrák

Dr. Borbély János (Budapest, 1905. október 31.– Pomáz, 2000. november 13.) 1938 közepétől előbb járásbíró a Battyányai, majd a Nagykátai, végül a Pestvidéki Járásbírószágon, 1942-től a Pestvidéki Törvényszéken bíró, 1945-ben törvényszéki tanácselnök lett. 1945. október 5-én mentette fel a kúriai elnök szolgálata alól, és az év további napjaiban és 1946-ban népfőgyéksz-helyettes, két évig az I. M-ben dolgozott, az ügyészi felügyeleti osztályon. 1948 júniusától a Népfőgyékszég vezetője 1950. március 31-ig. A NET határozott a népfőgyékszégnek, a Pestvidéki Törvényszék tanácselnökének legfőbb államügyészi helyettesé kinevezéséről, 1949. november 25-én. Ő a hivatali esküt már a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának teljes ülésén tette le, 1949. december 8-án. Ekkortól a legfőbb államügyész helyettese. 1953. május 30-án (június 15-ével) elbocsátották. Az alaptalan rágalmozáson alapuló határozatot hatályon kívül helyezték szeptember 14-én, és az Állami Fuvározási és Kordélyozási Vállalatnál jogi tanácsadó lett. 1957. május 18.–1962. szeptember 14. között bíró a Legfelsőbb Bíróságon, 1958. november 1-jétől tanácsvezető. Az 1956. november 4-e utáni Magyarországon legtöbb halálos ítéletet kihirdető tanácselnöknek kortársai között a „mosolygó halál” volt a gúnyneve. Nyugdíjazták, valójában eltávolították 1962. szeptember 30-án. Vő. a dr. Jankó Péter „hálózati” életútjánál írottakkal!

Dr. Décsi Gyula (Danweber) Gyula, Szentgotthárd, 1919. január 28.–Budapest, 1990. szeptember 8.) államvédelmi alezredes, 1950. június 23-ától államtitkár, majd miniszterhelyettes az igazságügyi tárcaánál. Annak vezetője 1952. november 14. és 1953. február 2. között (örizetben január 16-ától, ekkor nyújtotta ki s nem be lemondását a fogdából). Nyugdíjazásakor az Akadémiai Kiadó szótárszerkesztőségének vezetője. A Budapesti Hadbírószék kilencévi börtönbüntetésre ítélte 1953. december 24-én, jogerősen. A perújítás után, a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma nyolcévi börtönbüntetésre ítélte 1957. június 15-én. Ugyanaznap szabadult, mert az 1953. évi 11. tvr. alkalmazásával – beszámítva a börtönből töltött időt – büntetése felére csökkent.

34 Dr. Lázár (Hershovits) Miklós (Nagykörtvélyes, 1906. december 25.–Budapest, 1988. augusztus 13.) Kolozsvárott szerzett jogi diplomát 1932-ben, ekkor lépett be a Kommunisták Romániai Pártjába. Ügyvédjelölt 1932–1941 között. A kommunista tevékenység miatt kiszabott szabadságvesztés büntetését töltötte 1941–1945 között. Az MKP képviselésében népbíró volt a NOT-nál 1946. szeptember 13.–1947. augusztus 29. között, majd tanácsvezető a Budapesti Büntetőtörvényszéken augusztus 30-ától. A hivatali fogadalmat letette a teljes ülésen, 1949. október 15-én. Bíró a Legfelsőbb Bíróságon 1950. április 1.–1962. szeptember 30. között, tanácsvezető 1960. augusztus 15-étől. A Legfelsőbb Bíróság Forradalmi Bizottmánya – ideiglenesen – elbocsátotta 1956 októberében. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága elfogadta a munkásmozgalmi személyiségekkel szemben indított törvénytörés büntetőperekben eljáró bíró felmentésére tett előterjesztést 1962. augusztus 7-én. A NET felmentette szeptember 30-ával. Főmunkatárs lett az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében.

35 Tanúként rendelté kihallgatni kilenc budapesti lakost, továbbá ismételtlen idézte a tárgyaláson megjelenteket.

Szociáldemokrata Párt országgyűlési bizottsága... Longenak a Külügyminisztériumban tudomására hozták, hogy ez az ügy Magyarország belügye, mire Longe azt válaszolta, hogy »ha Magyarország Franciaországtól pénzügyi támogatást kér, az viszont francia belügy lesz«. A tanú arról is vallott: „a halálos ítéletet beismerő vallomás alapján hozták. Beismerték, hogy mozgalomban részt vettek; azt, hogy a titkárságot beismerték-e, nem tudom, nem emlékszem”. Dr. Tímár, kérdésre úgy nyilatkozott, hogy „a jogegység érdekében perorvoslatot nem terjesztettünk elő, mert halottat feltámasztani nem lehet, mégis egy meglehetősen terjedelmes iratot szerkesztettünk a miniszterhez, amit az ügyvédi kamara útnán akartunk betervezni, de a kamara azt mondta, hogy a védői szabadság korlátozásáról van benne szó és nem küldték tovább”.

A NOT a másodfokú ítéletet 1948. június 15-én hirdette ki.³⁶ A másodfokú ítélet dr. Krayzell ismét kétévi, viszont dr. Méhest, dr. Paulayt és dr. Pálffy fejenként háromévi és hat havi, dr. Zsitvayt nyolcévi fegyházbüntetésre, valamennyi vádlottat politikai jogai gyakorlásának tízévi felfüggesztésére, nyugdíjvesztésre is kiterjedő állásvesztésre, dr. Zsitvayt pedig teljes vagyonekobzásra is ítélte. A NOT ítéletének indokolása szerint: „az elsőfokú bíróság ítéletében foglalt tényállást lényeges részeiben ítélezése alapjául elfogadta, mert úgy látta, hogy a tényállás a bizonyítási anyag helyes értékelésének eredménye”. Ezt követően dr. Pálffy szerepével foglalkozott és a felvett – jócskán bizonytalan – bizonyítási anyag alapján megállapította, hogy dr. Pálffy a „statáriális tanács” rendes bírájaként szerepelt.

Az ítélet II. pontjában a kivételes hatalom kérdésével foglalkozik. Megismétli az elsőfokú bíróság jogi álláspontját, és hasonlóképp törvénytelennek ítéli az igazságügyminiszternek a belügy- és honvédelmi miniszterrel kiadott 10.479/1931. I. M. sz. rendeletét. Magáévá tette ugyancsak az elsőfokú bíróságnak azt az álláspontját is, hogy a vádlottaknak kötelességük lett volna a rendelet törvénybe ütköző voltát megállapítani, továbbá azt az álláspontot is fenntartotta, hogy a Büntetőjogi Határozatok Tárának 930. sz. határozata az alsóbíróságokra „kötelező erővel nem bírt”. A NOT ítélete a védekezésben felhozott érveket teljes egészében megkerüli. Meg sem kísérel azokkal érdemben vitatkozni, csupán megismétli – kétségtelenül szabatosabb fogalmazásban – az elsőfokú bíróság korántsem jogi, sokkal inkább politikai álláspontját.

A NOT akképp láttatta a Sallai–Fürst-ügy és a második világháború összefüggését, hogy „Magyarország háborúba való sodródása szoros összefüggésben áll az ellenforradalom és a követő 20 esztendő rendszerének erőszakos és törvénytelen, minden baloldali demokratikus megnyilvánulást csírájában elfojtó ténykedéseivel. E ténykedések ugyanis elnyomták a fasiszta hatalmak mellett való háborúba sodródást akadályozó demokratikus, viszont ugyanekkor erősítették a fasiszta hatalmaknak a háború kirobbantására vezető politikáját támogató, azzal azonosságot vállaló antidemokratikus tényezőket. Ennek az okozati összefüggésnek láncszemeként jelentkezik vádlottak cselekménye is. E vádlottak az akkori törvények rendelkezései szerint is törvénytelenül bitófára küldtek két férfit,

36 Legfelsőbb Bíróság TUK Irattár – NOT I. 7407/23/1946. Dr. Krayzell Miklós és társai ítélete, 1948. június 15.

mert harcosai voltak a munkásság haladó mozgalmának, amely a dolgozó nép felszabadítását és ezzel kapcsolatosan annak történelmi katasztrófának elhárítását tűzte ki céljául, amely felé az akkori magyar kormányok és az általuk képviselt uralkodó osztályok feltartóztathatatlanul sodorták az országot. Ebben a megvilágításban a vádlottak bűncselekménye valóban »háborús« bűncselekményként minősül.”

Az ítélet megfogalmazóját az sem feszélyezte, hogy néhány sorral később enyhítő körülményként írta le: „a későbbi időkben, amikor a fasiszmus megerősödött Magyarországon, a fasiszmussal szemben foglaltak állást”. A fent idézett bekezdés nemcsak azért árulkodó, mert világosan kitűnik belőle a büntetőeljárás koncepciója, azaz a bosszú a két kommunista vezető elítéléséért, hanem azért is, mert a bemutatott, a valósággal merőben szemben álló történelmi kép és az ezen alapuló »jogi« okfejtés több évtizedre meghatározta az ítélezés irányát és még az ’56-os forradalom és szabadságharc után meghozott ítéletekben is visszacseng.

A dr. Széchy Istvánnal szemben indított büntetőügy folytatása

A Budapesti Népbíróság jogerősen felmentette dr. Széchy-t. A volt főügyész-helyettes – később ügyvéd – nem élvezhette sokáig a felmentő ítélet jogkövetkezményeit. A vádhatóság ugyanis vele szemben a Budapesti Megyei Bíróságnál perújítást kezdeményezett.³⁷ A dr. Jónás Béla³⁸ tanácselnök vezette tanács – az előadó bíró dr. Garancsy Mihály volt³⁹ – dr. Széchy-t bűnösnek mondta ki felbujtóként emberek törvénytelen kivégzésével elkövetett háborús bűntettben, amiért ötévi börtönbüntetésre, valamint tízévi időtartamra a közügyektől eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítélte 1953. június 14-én. A dr. Jónás vezette tanács úgy ítélte meg a felmentő ítélettől számított hét esztendő elteltével, hogy a vádlott védekezése nem fogadható el, noha a bírák annak idején azt még elfogadták, és ezért mentették fel dr. Széchy-t. Most viszont úgy ítélték meg, hogy az ügyész „törvénytelenül járt el még akkor is, ha erre felettesétől kifejezett utasítást kapott”. A perújítás alapjául megjelölt „új bizonyítékok” közül egyébként egyetlen egy sem volt új. Így tudott volt, hogy mikor voltak az iratok dr. Széchy birtokában, tudott volt a vádbeszédének tartalma, továbbá a kegyelmi tárgyaláson tett nyilatkozata is. Ezeket a körülményeket az elsőfokú bíróság a felmentő ítéletben számba vette és értékelte, ehhez képest a dr. Jónás vezette tanács egyszerűen tudottan valótlannal értékelt újként olyan bizonyítékokat, amelyeket már korábban a büntetőügyben értékelték. Az ítélet V. pontja itt is leplezetlenül leírja a politikai bosszú tényét és viszi tovább azt a »történelemértékelést«, amely 1945-től

37 BFL Budapesti Megyei Bíróság büntetőperes iratai – TÜK (XXV. 4. f.) 002127/1953. B. III. 002127/1953.

38 Dr. Jónás Béla (Eger, 1905. szeptember 8.–Budapest, 1956. november 4.) egri ügyvéd, majd bíró. Az I. M. felmentette (dr. Jankóval együtt) a megszűnt Budapesti Népbíróság további tizenegy tanácselnökét 1949. október 17-én, köztük őt is, aki – miután visszatért a szovjet hadifogságból – ezt a pozíciót betöltötte 1948. november 17-étől. Tanácsvezető volt ezt követően a Budapesti Büntetőtörvényszéknél (és jogutódánál). A Budapesti Megyei Bíróság megbízott elnöke lett 1953 augusztusában. Felmentették tisztségéből 1956. október 30-ai hatállyal, öngyilkos lett november 4-ére virradóan.

39 Dr. Garancsy Mihály György (Mátészalka, 1920. december 10.–Budapest, 2005. november 6.) Számos törvénysértő büntetőperben ítélkezett, eltávolították a bírói karból 1962 késő nyarán. A Nyersbőrforgalmi Vállalat jogtanácsosa lett. Nevét egyes iratokon tévesen, Garancsi-ként írják.

kezdve valamennyi politikai büntetőügyben megragadható. „A büntetés kiszabásánál a megyei bíróság értékelte, hogy a Sallai Imre és Fürst Sándor törvénytelen kivégzését és ezen keresztül a haladó kommunista eszméket csírájában való elfojtására törekvés jellemezte. Ez pedig elválaszthatatlan kapcsolatban van a második világháborút megelőző idők fasizálódásával. Fasiszta hatalmak, s ezek csatlós országaiban elnyomták azokat a demokratikus erőket, amelyek a népek békés együttélésének megvalósítását tűzték ki céljukul. Elnyomták és vérbe fojtották azokat a megmozdulásokat, amelyek a fasizmusnak gátat vetni akartak. E célok érdekében vádlott fasiszta felettesének utasítására – de annak utasítását mindenben magáévá téve – törvénytelen eljárásban vádat emelt Sallai Imre és Fürst Sándor ellen, amely a munkásság haladó célkitűzéseit akarta megvalósítani. Vádlott cselekményével tehát olyan mérvű társadalomveszélyes cselekményt követett el, amellyel hazánkban a feltörő munkásmozgalom két harcosát semmisítette meg.”

Az ítéletet a Legfelsőbb Bíróság – lényegében az elsőfokú bíróság indokainál fogva – jogerőre emelte.⁴⁰ Dr. Széchy érdekében felesége nyújtott be először kegyelmi kérelmet.⁴¹ Az igazságügyi tárca azonban rövidesen értesítette – miután dr. Molnár Erik,⁴² a tárca vezetője 1955. július 25-én egyetértett az elutasítással –, hogy „férje ügyében benyújtott kegyelmi kérelme nem volt teljesíthető”.⁴³

Dr. Széchy, 1956. április 24-én feltétellel szabadult szabadságvesztés büntetéséből. Az 1946-os letartóztatását is beszámítva 3 év 7 hónapot és 6 napot töltött börtönben. Szabadulása után 1956. augusztus 28-án beadvánnyal fordult a Legfőbb Ügyészséghez, amelyben törvényességi óvás emelését kérte. A kérelmében foglalt jogi álláspontot a szabadságharc leverését követően kinevezett dr. Szénási Géza,⁴⁴ az új legfőbb ügyész aligha tehetette magáévá, azzal ugyanis elismerte volna a dr. Széchyvel szemben indított büntető-eljárás törvénytelen voltát. Ezért egy furcsa csavarral a beadványt kegyelmi kérelemként kezelte. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához intézett átiratának⁴⁵ fogalmazványában olvasható: „tekintettel arra, hogy a perújítási eljárás során hozott ítélet nem kellően megalapozott, továbbá, hogy az elítélt a rögtönítélő bíróság ítéletének kihirdetése után eljárta hivatali főnökénél, hogy a védelem kegyelmi kérvényét terjesszék fel az igazságügy-miniszterhez és ennek kedvező elintézése érdekében a maga részéről mindent megtett, hogy a cselekmény elkövetése óta igen hosszú idő telt el és az elítélt előrehaladott kora, aki szabadulása óta becsületesen dolgozik, előterjesztést teszek arra, hogy az Elnöki Tanács a szabadságvesztés büntetés hátralévő részét és a mellékbüntetéseket kegyelemből

40 Legfőbb Ügyészség Irattára TUK iratok, 04703/1956. B. IV. 002127/1953. dr. Széchy István büntetőügye.

41 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára I. M. iratai XIX – E – 1 – z. TUK iratok 111. doboz, 280/1955.

42 Dr. Molnár Erik (Újvidék, 1894. december 16.–Budapest, 1966. augusztus 6.) több tárcát vezetett, majd külügyminiszter lett 1949 decemberétől, közben nagykövét is volt Moszkvában. Az igazságügyi tárca vezetője 1950. július 17.–1952. november 14., valamint 1954. október 30.–1956. október 31. között. A Legfelsőbb Bíróság első elnöke az I. M. élen betöltött két ciklusa, 1953. július 24.–1954. október 30. között.

43 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára I. M. iratai XIX – E – 1 – z. TUK iratok 111. doboz, 280/1955. Igazságügyminisztérium 12.194/1955. I. M. I/2. Burka Ferenc osztályvezető-helyettes tervezete, 1955. július 13.

44 Dr. Szénási (Zamenák) Géza (Budapest, 1919. november 23.–Budapest, 1979. február 20.) 1945–1951. április 26. között a B. M. állományában szolgált. Ezt követően a MÉH-nél dolgozott. Legfőbb ügyész volt 1956. november 16.–1975. november 30. között. Nagykövét lett Bulgáriában.

45 Legfőbb Ügyészség Irattára TUK iratok, 04703/1956.

engedje el, továbbá a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól kegyelemből mentse fel”.

A jogi tudathasadás sajátos esetével állunk szembe. A „nem kellően megalapozott” ítélet igaz. Ennek jogkövetkezménye felmentés lett volna. Ezt azonban a jogfolytonos diktatúra nem vállalta fel, ezért olyan kegyelmet gyakorolt, amelynek joghatása – a kártérítési következményeken kívül – egy leplezett felmentés volt. A hibát bizonyonnan észlelte valaki, mert a kiadmányban már – „jogkövetkezmények alól kegyelemből mentesítse” megfogalmazás szerepel.

Késői igazságtétel

A dr. Krayzell és társaival szemben indított büntetőeljárásra a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnökségi Tanács tett pontot 1992. november 9-én.⁴⁶ A legfőbb ügyész, dr. Györgyi Kálmán⁴⁷ megbízásából helyettese, dr. Fábíán János 1992. július 15-én emelt törvényességi óvásában valamennyi vádlott esetében felmentést indítványozott, megállapítva, hogy elítélésük törvénytörő volt, a hatóságok eljárási szabályt is sértettek, amikor hatáskörükbe nem tartozó bűncselekmény miatt folytattak eljárást.⁴⁸

Az elnökségi tanács⁴⁹ dr. Krayzellt, dr. Méhest, dr. Paulayt, dr. Pálffy és dr. Zsitvayt a velük szemben háborús büntett miatt emelt vád alól felmentette. Az elnökségi tanács rámutatott: „az eljárás első- és másodfokú bíróság – az ügy alapkérdését taglalva – olyan közjogi (alkotmányjogi) kérdésekben foglalt állást, amelyekben (feltehetően kellő ismeretek hiányában is) távolról sem volt kompetenciájuk, viszont azokat igyekeztek tendenciózusan, a politikai célkitűzéseiknek megfelelően értelmezni.” Megállapította továbbá az elnökségi tanács: „ami pedig azt illeti, hogy az ügyben eljáró bírókra milyen rendelkezések voltak irányadóak, szükséges pontosan idézni az 1869. évi IV. törvény (nem a 18.), hanem 19. §-át, amely szerint a bíró a törvények, a törvények alapján keletkezett és kihirdetett rendeletek és a törvényerejű szokásjog [alapján] tartozik eljárni és ítélni. A rendesen kihirdetett törvény érvényét kétségbe nem veheti, de a rendeletek törvényessége felett – egyes jogesetekben – a bíró ítélt.”

Mind ebből, továbbá abból a rendelkezésből, hogy a 9.550/1915. I. M. rendelet 43. paragrafusa a rögtönbíráskodásnál a nyomozás idejét nem korlátozza, az elnökségi tanács mindenben osztotta a perbefogott bírák jogi álláspontját. Ugyanakkor kemény bírálatot gyakorolt a már idézett »történeti okfejtésről«, amelyre a bíróságok a háborús büntetett alapultak: „Ez az aktuálpolitikai szólalomtól hemzseggő eltorzított okfejtés nem csupán jogilag tarthatatlan, hanem annak objektíve semmiféle reális történelmi alapja nincs. A

46 Legfelsőbb Bíróság Büntető Iroda Eln. Tan. B. törv. 1491/1992/3. Dr. Krayzell Miklós és társai, ítélet, 1992. november 9.

47 Dr. Györgyi Kálmán (Budapest, 1939. május 24.) Elvégezte az ELTE ÁJTK jogász szakát 1964-ben. Ott lett a Büntetőjogi Tanszék gyakornoka, 1965–1969 között adjunktus, 1979–1990 között docens. Előbb az ELTE ÁJTK dékán-helyettese 1979–1985, majd dékán 1989–1990 között. A Magyar Köztársaság legfőbb ügyésze 1990. június 26.–2000. május 15. között. Tisztségéről lemondott indoklás nélkül március 6-án.

48 Legfelsőbb Bíróság Büntető Iroda Eln. Tan. B. törv. 1491/1992/3. Dr. Krayzell Miklós és társai, Bfl. 21.882/1991/4. törvényességi óvás, 1992. július 15.

49 Dr. Berkes György elnök, dr. Pálkás György előadó bíró, dr. Akác József, dr. Bessenyő Zsolt, Demeter Ferencné dr., dr. Horváth Ibolya és dr. Kaposvári Bertalan bírák.

második világháború ugyanis dátum szerint 1939. szeptember 1-jén tört ki. 1932-ben viszont még a fasizmus nem jutott hatalomra (ennek időpontja az 1933. év), tehát a kommunista (nem demokratikus és baloldali) mozgalom vezetőivel szembeni fellépés távolról sem szolgálhatta egy eljövendő háború céljait, amelynek abban az időben még körvonalai sem bontakoztak ki. Mindez a legelemibb történelmi ismeretek alapján is kézenfekvő.” Az már szinte másodlagos, hogy „háborús büntett hiányában a népbíróságnak perjogilag sem volt hatásköre e cselekmények elbírálására, mert a terheltek szabályosan kihirdetett statáriális jogszabály alapján jártak el.”

Az pedig minden hivatalban volt, érdembeli, vezető tisztséget betöltött s ezért cselekvőképes jogász lelkén szárad, hogy elmulasztották a törvényességi óvás benyújtását évtizedeken keresztül az ártatlanul meghurcolt társaik érdekében 1948 nyaratól.

A dr. Rákossy Árpáddal és társaival,⁵⁰ valamint az id. Kovács Balázssal és Csabai Istvánnal szemben indított büntetőügyek

Előzmények

A kommunista diktatúra és a bírói függetlenség látványos összeütközése 1950–1951-ben következett be a dr. Rákossy Árpáddal⁵¹ és társaival szemben indított büntetőügy során. Az ügy vádlottjai dr. Rákossy, a Kecskeméti Megyei Bíróság tanácselnöke, dr. Bakkay Tibor⁵² ugyanezen bíróság bírójája, dr. Nagy Lajos⁵³ fogalmazó a Kecskeméti Megyei Bíróságon, valamint a Kecskeméti Államügyészségen államügyész dr. Holosnyai Ambrus⁵⁴ és ugyanezen államügyészség elnöke, dr. Gorzó György.⁵⁵

50 Vö. még Kahler Frigyes: Akik komolyan vették az esküt in: Szemtől szembe a múlttal [a továbbiakban: Kahler: Szemtől szembe], Bp., 1999. Kairosz, 102–108. o.

51 Dr. Rákossy Árpád (Felsőcsernáton, 1902. február 10.–Kecskemét, 1972. december 22.) nevét az iratokban gyakran hibásan írják Rákosi, Rákossy formában. Letartóztatták 1950. november 20-án. A Budapesti Megyei Bíróság 1951. március 30-án négyévi és hat havi, a Legfelsőbb Bíróság 1951. július 14-én hatévi börtönbüntetésre ítélte. Szabadult 1956. februárban, 1/8-ad kedvezményel. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1990. október 29-én. A Kecskeméti Megyei Bíróság 1959. február 27-én négyévi, a Legfelsőbb Bíróság 1959. szeptember 7-én kétévi és két-havi börtönbüntetésre ítélte. Szabadult 1959. november 12-én. Elmarasztalása az első semmisségi törvény hatálya alá tartozik.

52 Dr. Bakkay Tibor (Skare, 1908. szeptember 27.–Sopron, 1986. december 27.) nevét az iratokban gyakran hibásan írják Bakai, Bakay formában. Letartóztatták 1950. november 20-án. A Budapesti Megyei Bíróság 1951. március 30-án négyévi, a Legfelsőbb Bíróság 1951. július 14-én hatévi börtönbüntetésre ítélte. Szabadult 1955. április 29-én. A NET kegyelmi mentesítése 1960. október 31-én kelt. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1990. október 29-én.

53 Dr. Nagy Lajos (Szinérváralja 1915. április 26.–Kecskemét, 1987. január 15.) Letartóztatták 1950. november 20-án. A Budapesti Megyei Bíróság 1951. március 30-án és a Legfelsőbb Bíróság 1951. július 14-én egyaránt egyévi börtönbüntetésre ítélte. Szabadult 1951. november 20-án. A NET kegyelmi mentesítése 1960. október 31-én kelt. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1990. október 29-én.

54 Dr. Holosnyai Ambrus (Kecskemét, 1893. november 19.–Kecskemét, 1971. szeptember 17.) Letartóztatták 1950. november 20-án. A Budapesti Megyei Bíróság 1951. március 30-án kétévi, a Legfelsőbb Bíróság 1951. július 14-én háromévi és hat havi börtönbüntetésre ítélte. Szabadult 1954. május 20-án. A NET kegyelmi mentesítése 1960. október 31-én kelt. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1990. október 29-én.

55 Dr. Gorzó György Sándor (Nagykároly, 1917. február 21.–Kecskemét, 1971. január 11.) Letartóztatták 1950. november 20-án. A Budapesti Megyei Bíróság 1951. március 30-án kétévi, a Legfelsőbb Bíróság 1951. július 14-én egyévi börtönbüntetésre ítélte. Szabadult 1951. november 20-án. A NET kegyelmi mentesítése 1960. április 19-én kelt. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 1990. október 29-én.

A kecskeméti rendőrség nyomozást folytatott id. Kovács Balázssal és Csabai Istvánnal szemben.⁵⁶ Bejelentés érkezett ugyanis, hogy id. Kovács⁵⁷ 1944 októberében vagy novemberében megölt a tanyájában egy szovjet katonát, majd a holttestet Csabai segítségével elrejtették, a katona géppisztolyát id. Kovács utasítására fia elásta. A büntetőügyben keletkezett nyomozati anyagot a rendőrség dr. Gorzónak, a Kecskeméti Államügyészség elnökének küldte meg, aki azt feldolgozásra dr. Holosnyai államügyésznek adta át, azzal az utasítással, hogy szándékos emberölés és fegyverrejtegetés büntette miatt emeljen vádat id. Kovácssal szemben, míg – mert adat volt arra is, hogy a megölt katona csizmáját id. Kovács eltulajdonította – a csizma eltulajdonítása miatt a vádemelést mellőzze. Az utasításban az is szerepel, hogy Csabai cselekményét – bűnpártolásnak minősítve – ugyancsak tegye vád tárgyává. Dr. Holosnyai a vádiratot elkészítette az utasításban foglaltak szerint, a tényállásban – a nyomozás anyagára alapítottan – az is szerepelt, hogy az ismeretlen szovjet katona a tanyában erőszakos módon lépett fel és ezt a támadást hártotta el a vádlott azzal, hogy vasvillával leszúrta a fegyveres katonát. A vádirat és a nyomozati iratok ezt követően a Kecskeméti Megyei Bíróság elnökének asztalára kerültek. Ő azt – a soron kívülség elrendelése mellett – dr. Rákossy tanácselnök büntetőtanácsára szignálta. A büntetőügy előadója dr. Bakkay bíró lett. Az iratok áttekintése után dr. Rákossy tanácselnök a büntetőügyet soron kívül kitzúzte déli 12 órára. Oly módon, hogy a tárgyalási nap délelőttjére már kitzűzött hét-nyolc, közellátás elleni büntett miatt indult büntetőügyet is. A büntetőügy bírái már az iratok áttekintése során észlelték, hogy – a katona magatartására figyelemmel – jogos védelem állhat fenn. A tárgyalás lefolytatása után – ahol a vádlott előadása azonos volt a nyomozatival, ugyanígy a tanúk vallomása is, a jogos védelmet megállapították, és mindkét vádlottat felmentették a velük szemben emelt vád és következményei alól.⁵⁸

Az ítélettel szemben a tárgyaláson jelen volt államügyész – Varga Julianna⁵⁹ – fellebbezést jelentett be a vádlottak felmentése miatt. A szabadlábra helyezett vádlottakat az

56 Csabai István (Bugacmonostor, 1901. december 9.–Bugac, 1982. május 7.)

57 Id. Kovács Balázs (Kiskunfélegyháza, 1893. február 1.–Budapest, 1951. március 1.)

58 Az egykori büntetőeljárások iratait a BFL-ben őrzik a Fővárosi Bíróság 0341/1950. sz. aktájában. Valamennyi idézett dokumentum innen származik. Többet ezért erre nem, csak az iratok keletkezettőjére hivatkozunk. Kecskeméti Megyei Bíróság B. 2637/1950/6. számú ítélet, 1950. október 18.

59 Bács-Kiskun Megyei Főügyészség Irattára Kecskeméti Államügyészség iratai 1950. El. 4. a. 7. Csordás Jánosné sz. Varga Juliannát (Hódmezővásárhely, 1928. október 19.) az igazságügyi tárca vezetője 1950. augusztus 12-én kinevezte a Kecskeméti Államügyészséghez államügyésszé, ezen a napon tette le a hivatali esküt – tájékoztatott Budapestről, a főállamügyész, dr. Lee Tibor. Varga szolgáltatételre 1950. szeptember 11-én jelentkezett Kecskeméten. Előzőleg a Hódmezővásárhelyi Járásbírószágon irodakezelő volt, de elvégezte a rákoskeresztúri büntetőbírói és államügyési akadémiaát 1950-ben. Feleségül vette őt a vele ugyanazon a napon államügyésszé kinevezett Csordás János Hódmezővásárhelyen 1951. május 1-jén. Mindkettőjüket áthelyezték „közszolgálati érdekből” Budapestre 1951. május 18-án, a férjet a Pest megyei, a feleséget a Budapesti Államügyészséghez, felmentették a kecskeméti munkavégzés alól 1951. május 23-mal bezárólag.

Dr. Lee Tibor (Budapest, 1890. szeptember 10.–Budapest, 1974. március 18.) 1922-től különböző pozíciókat töltött be az igazságszolgáltatásban, ezek közül vezető állások: 1942. június 30-ától a Budapesti Királyi Ügyészség alelnöke; december 31-étől a Budapesti Királyi Főügyészség főügyésze; 1947. február 10-étől a legfőbb államügyész (dr. Domokos József) helyettese volt; 1948. június 28-ától budapesti főállamügyész. 1951–1953 között internálták, 1954-ben szabadult, 1957-ben rehabilitálták. 1957. január 16-ától bíró a Legfelsőbb Bíróságon, és 1965. május 31-ig az ország büntetőítélkezését irányította. Jellemző a korabeli joggyakorlatra, hogy a NET 1957. január 22-én határozott bírói kinevezéséről, amikor már egy hete a Legfelsőbb Bíróságon tevékenykedett.

Államvédelmi Hatóság még ugyanazon a napon letartóztatta. Az ügyész fellebbezése folytán a büntetőügy a Legfelsőbb Bíróságon folytatódott, ahol az ítéletet hatályon kívül helyezték. Ott a bírák megállapították, hogy id. Kovács és Csabai vádlottak cselekménye nem emberölés büntettének minősül, hanem az 1945. évi VII. tc.-kel törvényerőre emelt Nbr. 11. §. 5. pontjába ütköző háborús büntett. Ezért az iratokat a hatáskörrel rendelkező Budapesti Megyei Bírósághoz rendelték áttenni. Ott a büntetőügyben 1951. január 3-án hirdetett ítéletet.⁶⁰ Id. Kovácsot háborús büntettben, valamint egy rendbeli rablás büntettében (Btk. 346. §.) mondták ki bűnösnek, ezért halálra, valamint mellékbüntetésül teljes vagyonekzabásra ítélték. A bíróság Csabait ugyancsak háborús büntettben és rablásban mondta ki bűnösnek, és ezért tizenöt évi börtönbüntetésre, valamint teljes vagyonekzabásra ítélte. A vádlott és védelmi fellebbezések folytán a Legfelsőbb Bíróság 1951. február 6-án határozott.⁶¹ A másodfokú ítélet a rablási cselekményt lopásnak minősítette, de helybenhagyta az id. Kovács vádlottra kiszabott halálos ítéletet. Csabai büntetését hétévi börtönbüntetésre enyhítette. A kegyelmi kérelem elutasítása után id. Kovácsot 1951. március 1-jén kivégezték.⁶²

A diktatúra visszavág

Alig egy hónappal, az október 18-án kihirdetett ítélet után, 1950. november 20-án a kecskeméti büntetőügyben eljáró ügyészek, bírák és jegyzőkönyvvezető – a tárgyalási jegyzőkönyv elkészítése, valamint elsőfokú ítéletnek írásba foglalását követően – már Budapesten, az Andrassy út 60-ban, az Államvédelmi Hatóság fogdájában voltak. Gyanúsítottként kihallgatásuk Budapesten történt december 4-én.⁶³ Előzetes letartóztatásukat 1950. december 8-án hirdette ki az államügyész. A büntetőügyben tanúként hallgatták ki Varga államügyésznot, akit a büntetőügy „koronatanújának” – de sokkal inkább az Államvédelmi Hatóság eszközeinek – tekinthetünk. Tanú volt még ifj. Kovács Balázs, az utóbb kivégzett id. Kovács fia, valamint Hegedűs Istvánné, az id. Kovács és társa büntetőügyében tanúként kihallgatott személy. A tanukat 1950. november 25-én, az ÁVH kecskeméti kirendeltségén hallgatták ki.⁶⁴

Dr. Domokos József (Békéscsaba, 1890. október 25.–Budapest, 1978. január 25.) 1945. augusztus 30.–1953. július 2. között legfőbb államügyész, 1946. április 8-ától egyúttal az I. M. adminisztratív államtitkára. Nyugdíjazták, majd reaktiválták, 1954. október 30.–1958. május 25. között a Legfelsőbb Bíróság elnöke.

60 Budapesti Megyei Bíróság B. III. 0355/1950.

61 Legfelsőbb Bíróság B. 003/1951/5.

62 Névsor a büntetésvégrehajtási intézetekben kivégzettekéről – a BV. Országos Parancsnokság összeállítása az Igazságügyi Minisztérium részére 1991. október 28.

63 30-5039/1950. szám. A kihallgató tiszt a jómódú család gyermekként született Ádám György volt. Dr. Ádám György (Budapest, 1921. szeptember 27.–Budapest, 2011. június 18.) munkaszolgálatos 1942. október 5-étől, deportálták a Graz melletti Libenauba, szabadult 1945. május elején, két fiútestvérét veszítette el. (Dr. Kende Péter: Védtelen igazság. Röpírat bírókról, ítélekről, Bp., 2007. Hibiszkusz Könyvkiadó Kft., 140–146. o.) 1946–1951 között a Gazdasági Rendőrség, majd B. M. ÁVH, végül ÁVH Vizsgálói osztályán államvédelmi főhadnagy. Miután nem lett csoportvezető, megsértődött, ezért távozott. Visszatért 1956. november 4-e után, 1957. február–1962. augusztus 24. között szolgált az állambiztonságnál, tanított a Rendőrtiszti Főiskolán. Jogtanácsos az Országos Kőolajipari Trösztnél 1962–1964 között. A SOTE és jogelődje tanára 1964–1991 között. Kandidátus (1975), az MTA doktora (1986), az ELTE ÁJTK tiszteletbeli tanára (2005). 1991-től előbb a 384. sz. Jogtanácsosi Munkaközösség, majd a 384. sz. Ügyvédi Iroda tagja. A Magyar Ellenállók, Antifasiszták Szövetsége elnökségének tagja, a szervezet jogtanácsosa.

64 A kihallgató tiszt egyúttal is Ádám György volt.

A büntetőügy koncepciója – mintegy sűrítve – megjelenik az államügyészno „vallomásában”. Ő, a dr. Rákossyval és társaival szemben indított büntetőügy idején 22 éves volt. Azon államügyészek egyike, akit a Magyar Dolgozók Pártja – amelynek és jogelődjének, az MKP-nak tagja volt, továbbá egyúttal a DISZ titkára – minden előképzettség nélkül, miután négy polgári iskolai osztályt és kétéves büntetőbírói akadémiát elvégzett, nyomban államügyészi beosztásba helyeztetett az igazságügyi tárcával, pár hete teljesített államügyészi szolgálatot.⁶⁵ Vallomása szerint „október 17-én délután... bementem felette semhez, dr. Gorzó Györgyhöz, aki közölte velem, hogy másnap tárgyalni fogok a Megyei Bíróságnál a Rákossy tanácsban. ...így többek közt átadta id. Kovács Balázs és társa ügyét is. Politikai vonatkozásban egyetlen szót sem mondott, mint általában a többi ügynél sem, jogi vonatkozásban viszont azt mondotta, hogy az ügy ügyis felmentéssel fog végződni, ez biztos, ezzel szemben én azért tarttam a vádat, azt mondotta: »majd mi megfellebbezzük, mivel ügyészek vagyunk«. ... Másnap reggel dr. Nagy Lajos, a Rákossy tanács jegyzője értem jött... közölte velem, hogy egy szovjet katona meggyilkolásának ügyét fogják tárgyalni, az ügy eklatáns példája az önvédelemnek és felmentés lesz... .. Ebédszünet után... odajött hozzám... arra akart rábírní, hogy ne fellebbezzem meg az ügyet, mert kár is érte, biztos felmentés lesz a jogos önvédelem miatt.”

A tanú ekkor elszólta magát – jegyzőkönyve rögzíti –, hogy noha előző nap délután már átvette a vádiratot dr. Gorzótól – mint vallotta –, ennek ellenére „én ezután olvastam el a vádiratot, mert előbb még időm sem volt hozzá”. Nem volt elég Varga államügyészno rutinjának hiánya, a felkészülése is kívánni valót hagyott maga után. Az államügyészno minősítette a vádiratot is: „a vádiratból megállapítottam, hogy az tulajdonképpen nem is id. Kovács Balázs ellen szól, hanem a szovjet katona ellen, csak az van benne kidomborítva, hogy a szovjet katona milyen erőszakosan viselkedett”. A tárgyalásról pedig megállapította, hogy az „... mindvégig a felmentés légkörében zajlott le. Végig olyan volt a helyzet, hogy az a »becsületes Kovács Balázs nem tehetett mást?«. Beszámolt id. Kovács kihallgatásáról is, aki „a tárgyaláson azt vallotta, hogy őt a szovjet katona ütötte-verte, véresre verte, szemébe köpte az ételt. Délután 5 órakor kifutott a helyiségből, ahol a szovjet katona és ő tartózkodtak – beszaladt az istállóba, a keze ügyébe került a villa és leszúrta a szovjet katonát. Ezekre a részletekre, hogy a villa hol állt, hol állt ő a szúrásnál és általában a gyilkosság pillanatainak körülményeire a tanács semmiféle kérdést nem tett fel”. Varga szerint a kihallgatás kb. ¾ óra volt, „de abból maga az emberölés elmondása fél percet sem tett ki”. Arról, hogy ő, mint tárgyaló államügyész miért nem tette fel az általa szükségesnek vélt kérdéseket, nem esett szó. Vallomása szerint nem emlékezett arra, hogy Csabai vádlott vallott volna a katona erőszakosságáról. Varga szerint arról vallott az úgyszintén a konyhában tartózkodó Csabai, hogy „a szovjet katona kilökte, ajtón kilökte Kovács Balázst, de szó sem volt arról, hogy hatalmas erővel és hogy hasra vágódott”.

65 A 4181/1949. MT. rendelettel sebtében felállított Büntetőbírói és Államügyészi Akadémia kétéves tanfolyamát elvégzett hallgatókat nevezték ki bírói és ügyészi beosztásokba. Az igazságügyminiszter kijelentette: „bátran rá lehet bízni az osztályharcos ítélkezést”.

A tanú vallomása azonban nem volt valós. „Eljáró államvédelmi tiszt elem tárja a tárgyalásról felvett jegyzőkönyvet, amelyben az 5. oldalon a 6. bekezdésben az van ír, hogy Csabai István az alábbiakat vallja: »úgy délután 5 óra tájban, mikor éppen a konyhaajtó közelében az udvaron voltam elbújva, láttam, hogy az orosz hatalmas erővel kilökte a konyhából Kovács Balázst, aki az udvaron hasra vágódott.«” Varga tanú erre úgy reagált, hogy „a jegyzőkönyv ezek szerint meg lett hamisítva”. Varga nem csupán Csabai vallomását minősítette meghamisítottnak, hanem a tanúkihallgatások jegyzőkönyvét is. „A tanúkihallgatások szintén kizárólag arra irányultak, hogy a szovjet katona állítólagos atrocitásai miben álltak. Ezzel kapcsolatban Hegedűs Istvánné a tárgyaláson semmit nem mondott. Az államvédelmi tiszt által elem tárt jegyzőkönyv... valótlan”. Ugyanez a helyzet Varga szerint ifj. Kovács vallomásával is, „aki azt vallotta, hogy ő hallotta apja jajgatását a nap folyamán, de ő sem látta” a gyilkosságot, holott az államügyész szerint ő az istállóban tartózkodott, egyedülként neki volt módja arra, hogy vallhasson erről, de „a Tanács nem tisztázta” a gyilkosságot. Mindez Varga jogi felkészültségének hiányát mutatja, mert dr. Rákossy és tanácsa tisztában volt azzal, hogy a vádlott fia – mint aki nem akármilyen rokoni fokon érintett, tehát nem érdektelen – nem köteles édesapját bárminő módon terhelő vallomást tenni. Az államügyész, az id. Kovács vallomásáról pótlólag még megjegyezte, hogy valótlan az elé tárt jegyzőkönyv 3. oldalán az első bekezdésben az a rész is, hogy „nem is tudtam, hogy testének mely része felé szúrtam”, valótlan továbbá az a rész is, hogy az id. Kovács azt vallotta: „az istállóba belépő orosz szemében megláttam az állati kegyetlenséget”.

„Az államvédelmi tiszt”, Ádám azonban egyetlen esetben sem tárta Varga elé azokat a vallomásokat, amelyeket a vádlottak és tanúk az id. Kovács és társával szemben folytatott büntetőügy nyomozása során, a kecskeméti rendőrkapitányságon tettek. Mindez nem véletlenül történhetett, mert ez esetben azt kellett volna megállapítani – erről később még szólunk –, hogy a vádlottak és a tanúk a dr. Rákossy által vezetett tárgyalás során a nyomozati vallomásukkal egyezően vallottak, tehát az államügyész tanúvallomása hamis. A legárulkodóbb a „tanúvallomás” záró szakasza, amely nem tényeket közöl, hanem koncepciót, ha tetszik, akkor az Államvédelmi Hatóság, illetve eljáró munkatársa koncepcióját: „végezetül előadom, hogy a Megyei Bíróság volt horthysta reakciós bírái és ügyészei között nagy meglepődést keltett dr. Rákossy Árpád fasiszta szennylap hangnemében megírt ítélete, mely rágalmazás a szovjet katona és ezáltal az egész szovjet hadsereg ellen. A volt horthysta reakciós bírósági tisztviselők kijelentették, hogy ez egy »gyönyörűen megfogalmazott« ítélet. Észrevettem, hogy ezek a volt horthysta reakciós tisztviselők a tárgyalás megkezdése előtt sokat foglalkoztak ezzel az üggyel és tulajdonképpen várták a felmentő ítéletet. Ilyenek voltak: Karácsonyi István, a Megyei Bíróság titkára, Gorzó György az ügyészség elnöke és még több személy, akiket névről nem ismertem, mert akkoriban kerültem az ügyészséghez.”

Ifj. Kovács, az Államvédelmi Hatóság kecskeméti kirendeltségén, november 25-én tett tanúvallomásában⁶⁶ a Budapestről érkezett Ádám előtt arról szólt, hogy amiről hetek-

66 Kecskemét, 1950. november 25. A kihallgató tiszt Ádám György volt.

kel korábban a megyei bíróság tárgyalásán vallott, azt édesapjától hallotta. Ő most arról tanúskodott, hogy annyit látott, miszerint az édesapja az istálló ajtó melletti „szénásketrechez ment, kihúzta onnan a villát, és azzal az ajtószárny mögé húzódott. Ezután jött csak be a szovjet katona. Én nem láttam, hogy annak géppisztolya előre volt szegezve és nem vettem észre, hogy bármi módon is támadott volna. Csak annyit láttam, hogy apám feléje szúrt és fejbe szúrta”. A kihallgató tiszt a tanúvallomás során meg se kísérelt a további részletek után érdeklődni és elmaradt az alapügyben a kecskeméti rendőrségen tett vallomás felidézése is. Az viszont, hogy a „gyilkosság” ilyesfajta utólagos feltárása érzékelhető a tanúvallomásban, arra utal, hogy Ádám államvédelmis főhadnagy Varga államügyész után hallgatta ki ifj. Kovácsot. A megfélemlített, 23 éves fiatalember – akit nem oktattak ki arról, hogy nem köteles terhelő vallomást tenni édesapjára – aláírt tanúvallomásával megingatta egyfelől a jogos önvédelmet, másfelől akarva-akaratlan hozzájárult édesapja későbbi halálához.

Hegedűsné államvédelmis kihallgatása a maga összesen tizenhárom, abból kilenc, érdeminek tekinthető sorával arra szorítkozik, hogy a tanú kijelenti: „jóformán nem láttam semmit, a szovjet katona, aki Kovács Balázs tanyáján volt, nem volt durva, vagy goromba, nem bántott senkit...”. Hegedűsné elé sem tárták a kecskeméti rendőrségen tett nyomozati vallomását.

Gyanúsított bírák és ügyészek az ÁVH vallatószozájában

Tényszerűen nem dokumentált, hogy mi történt az Államvédelmi Hatóság fogdájában raboskodó öt jogással a november 20-i elfogásuk és a december 4-i kihallgatásuk között. Egy biztos, nem az lehetett egyetlen kihallgatásuk, amit jegyzőkönyveztek. Megbízható kutatások vannak ugyanis arra nézve, hogy milyen eszközökkel élt az Államvédelmi Hatóság a »megfelelő« vallomások érdekében. Az már viszont tény, hogy az egyfelől korábban a tanúk, másfelől utóbb a gyanúsítottak Ádám főhadnagy által történt kihallgatásának nyelvezete nem hagy kétséget a felől: a gyanúsítottként kihallgatott bíráknak és ügyészeknek semmi köze sincs a vallomáshoz, azt az ÁVH tisztje, Ádám főhadnagy fogalmazta, koholta s aláírta.

Dr. Rákossy 1950. december 4-i vallomása rövid önéletrajzzal kezdődik. Ennek keretében ez áll: „1929-ben nyitottam ügyvédi irodát Dévaványán. Itt voltam ügyvéd, önálló ügyvédi irodámban 1940-ig. 1940-ben kérvényeztem az akkori horthysta igazságügyi minisztertől a bírói kinevezésemet” „...1930-ban nősültem, feleségem Benkő Lilly kulák és szeszgyáros családból származik, 74 hold földet kapott hozományban, amit én eladtam és helyette Dévaványa határában vettem 118 hold földet”. Az 1950 májusától törvényszéki tanácselnöki beosztásban működő dr. Rákossy vallomásában olvasható, hogy „a tanácsba beosztott szakbíró dr. Bakkay... lett. Tudtam, hogy dr. Bakkay nem híve a jelenlegi rendszernek, rendszerváltozásban reménykedik, állandóan angolszász rádió híreit hallgatja és nekem is mondta, hogy rövidesen rendszerváltozás fog bekövetkezni, ezt abból látta, hogy a koreai események úgy alakulnak, hogy amerikai csapatok győzedelmeskedni fog-

nak. Azt mondta kb. 2 hónappal ezelőtt dr. Bakkay..., hogy rövidesen el fog következni az idő, amikor minket bírókat felelősségre fognak vonni a meghozott ítéletekért. Meg fogják kérdezni, »Bíró úr, ezt ön írta alá?«. Szó szerint ezeket a szavakat használta dr. Bakkay. Ennél a beszélgetésnél, mely az én szobámban zajlott le, jelen voltak dr. Sinka András, a Révész tanács szakbírója is. Ettől a közléstől kezdve dr. Sinka szakbíró a Révész tanácsba mindent súlyosan vagy politikailag fontos ítéleteknél enyhítésért külön véleményt jelentett be. Tudomásom van arról, hogy dr. Bakkay ezt a véleményét a többi bírónak is elmondta, mindenkinek kijelentette, hogy számon fogják kérni az ítéleteket.»

A következő bekezdésben dr. Rákossytól olyan – önmagát is súlyosan terhelő – vallomást jegyzőkönyvezett kihallgatója, amely ellentétben áll az id. Kováccsal szemben indított büntetőügy nyomozati anyagával. Ezek azok a perdöntő anyagok, amelyet mind az államvédelmis nyomozás során, mind pedig később a bírósági tárgyaláson minden hatóság megkerült. „Az iratok áttanulmányozása során láttam, hogy a vádlottak nyilatkozatai, melyben önvédelemre hivatkoztak, nem támasztja alá semmi, de azért a felmentő ítélet mégis kihozható, mert a vádirat úgy van megszerkesztve, hogy az szintén önvédelemre, tehát a vádlottak nyilatkozatára épült. A vádiratban magában benne van a felmentés. Ekkor elhatároztam, hogy a tárgyalást úgy fogom vezetni, hogy az I. r. vádlott id. Kovács Balázs önvédelemre alapított nyilatkozata a tanúk vallomásával alá legyen támasztva. Ebbeli szándékomat tudattam dr. Bakkay... szakbíróval... Azt mondtam neki, hogy az ügyben ki kell hozni a felmentő ítéletet. Ezt a véleményt dr. Bakkay is osztotta. Dr. Bakkay ezután fennhangon megjegyezte »visszavonulóban« úgy, hogy azt Nagy... jegyző is hallja, hogy itt felmentő ítélet lesz”. Ezután megismétli a jegyzőkönyv: „beismerem, hogy a tárgyalás során mindent ennek a célnak a szolgálatába állítottunk. A kérdéseket úgy tettem fel, hogy abból az önvédelem tűnjön ki. ...dr. Bakkay szakbíró a tárgyalás menetét, mint ahogy az előre meg volt beszélve nem zavarta kérdésekkel, az ülnökök pedig minthogy utolsó tárgyalás volt, már fáradtak voltak és egyébként is a bonyolult jogi helyzet következtében nem láttak tisztán. Varga... államügyész szintén egészen új ember volt, néhány héttel ezelőtt végezte az ügyészi tanfolyamot...”. Végül „beismerem, hogy az általam összeállított és lediktált jegyzőkönyv valótlán adatokat tartalmaz a tárgyalásról. A valótlán adatok úgy vannak csoportosítva, hogy... a szovjet katona támadott”. Majd nyomatékot adva az elmondottaknak, az is olvasható, miszerint „... a tárgyaláson egyetlen tanú vagy vádlott nem vallotta, hogy látta Hegedűsnét ebben az időben a tanyán, kizárólag Hegedűsné vallotta, hogy ott jelen volt. Meghamisítottam a jegyzőkönyvet, továbbá annál a kérdésnél, hogy Csabai bűnösnek érezte magát a tárgyaláson. ...dr. Nagy... tudta, hogy ez a jegyzőkönyv hamis, valótlán állítások vannak benne, de tudta azt is, hogy egy törvénytelen ítélet alátámasztása miatt van rá szükség.”

Az ítélet indoklására nézve pedig: „beismerem, hogy ez az indoklás törvénytelen, jogilag nem állja meg a helyét, hamisításon alapszik. Ezen túlmenően azonban a tényállás úgy van leírva, hogy az nemcsak Kovács Balázs büntelenségét bizonyítja, hanem egyben súlyosan kompromittált és valótlán adatokat tartalmaz a meggyilkolt szovjet katona ellen

és alkalmas arra, hogy a felszabadító szovjet hadsereget kedvezőtlen színben tüntesse fel. Fenti vallomásomban foglalt cselekedeteimért bűnösnek érzem magam.”

Dr. Rákossy jegyzőkönyvben rögzített vallomása tipikus példája az államvédelmis kihallgatások során történeteknek. Az már csupán hab a tortán, hogy mindezzel azt a meggyőződését ellensúlyozta, ami „a tárgyalás befejezése után” alakult ki benne, hogy „itt nincs szó önvédelemről, itt szándékos emberölés történt”. Nem felejthető, hogy egy hónap múlva, január 3-án ítélte halálra a Budapesti Megyei Bíróság id. Kovácsot. A két büntetőügy kötődött szorosan kötődött egymáshoz. A dr. Rákossyval és társaival szemben indított államvédelmis vizsgálat során, Kecskeméten felvett tanúkihallgatásoknak, majd a gyanúsítottak budapesti vallomásainak tartalma tette lehetővé a drámai következményekkel járó végkifejletet id. Kovács büntetőügyének első- és másodfokú tárgyalását követően. A jegyzőkönyv a klasszikus formulával zárult: „vallomásomat minden kényszer nélkül tettem meg”.⁶⁷

Dr. Bakkay önéletrajzából ismert, hogy ő 1929–30-as tanévben, Londonban közgazdasági egyetemre is járt, majd ügyvédi tevékenység után 1934-ben került a Ceglédi Járásbírósághoz, 1941-től lett törvényszéki bíró Kecskeméten. Kihallgatását ugyancsak 1950. december 4-én fogatosította Ádám. A gyanúsított kihallgatásáról készített jegyzőkönyv kérdőpontjai közül a 18. – szolgált-e fasiszta erőszak szervezetnél (csendőrség, rendőrség, VKF, katonai ügyészség, bíróság, stb.) bejegyezte a kihallgató: „horthysta bíróság”. Polgári szakos bíró volt és csak 1950 májusától kapott büntetőbírói beosztást dr. Rákossy tanácsában. A jegyzőkönyv tartalmazza, hogy a Kecskeméti Amerikai–Magyar Művelődési Társaságnak 1946 februárjában alelnöke volt, „az elnök Nagy László ügyvéd volt, aki jelenleg internálva van” – írja a kihallgató tiszt. Ugyan miért? A jegyzőkönyv további szövege olyannyira államvédelmis stílusú, hogy az önmagában kizárja, miszerint valóban dr. Bakkay által elmondott vallomással állunk szemben: „amikor a büntetőbíró-sághoz kerültem, tisztában voltam azzal, hogy nekem ezen a poszton a magyar nép érdekeit kell képviselnem. Én, mint régi horthysta bíró ezzel nem azonosítottam magam, az a meggyőződés alakult ki, hogy esetleges rendszerváltozás esetén a bírakat felelősségre fogják vonni. Ezt a meggyőződésemet tudattam is dr. Rákossy... tanácsvezetőmmel és ezzel a nézetemmel dr. Rákossy... azonosította magát. Arra már pontosan nem emlékszem, hogy ez a beszélgetés, hogy zajlott le, de arra emlékszem, hogy azt mondtam Rákossynak: el fog még következni rendszerváltozás után az az idő, amikor meg fogják kérdezni: »Bíró

67 Zinner Tibor: „A nagy politikai affér” – a Rajk–Brankov-ügy, 1. kötet, Bp., 2013. Saxum, 215. o. és uo. 1074. jegyzet. ÁBTL V – 54381/1. 122–130. o. Ž. Boarov, budapesti jugoszláv sajtóattasé, gyanúsított kihallgatásáról jegyzőkönyv, 1948. augusztus 6. A formulát régóta alkalmazta a politikai rendőrség, a korábbiakban és később is. Íme: „vallomásom helyesen lett felvéve, az az általam elmondottakat tartalmazza, azt önként, minden kényszer nélkül tettem meg, az abban foglaltak az igazságnak mindenben megfelelnek.” – zárult dr. Papp Simon geológus kihallgatási jegyzőkönyve a budapesti Államvédelmi Osztályon, 1946. november 5-én. In: Iratok 2. Bp., 1993. KJK, Zinner Tibor et al. 291. o.; „a jegyzőkönyv minden kényszer nélkül készült, és az abban foglaltak mindenben megfelelnek a valóságnak.” – tartalmazta dr. Pappnak a Budapesti Néppüvészség néppüvésze által felvett kihallgatási jegyzőkönyve 1948. november 16-án. In: Iratok 2. i. m. 328. o. (Eredeti: Fővárosi Bíróság Irattára, 1694/1991.); „A Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságán velem a legudvariasabban bántak, a jegyzőkönyvet én diktáltam, és az minden kényszer nélkül jött létre.” – a Budapesti Néppüvészség ezt rögzítette Ábel Bódog, MAORT, a Magyar–Amerikai Olajipari Rt. vállalati igazgatójának kihallgatási jegyzőkönyvében, 1948. november 16-án. In: Iratok 2. i. m. 330. o. (Eredeti: Fővárosi Bíróság Irattára 1694/1991.)

úr, maga írta alá ezt az ítéletet?»). A továbbiakban az id. Kováccsal szemben folytatott büntetőügyről a következőket rögzíti a jegyzőkönyv: „az iratokból mód látszott arra, hogy felmentő ítélet szülessék. Ezt én közöltem dr. Rákossy Árpáddal... ezen szempont figyelembevételével vezettük le a tárgyalást. ...A tárgyalás után dr. Rákossy... megírta a jegyzőkönyvet. Ez úgy történt, hogy Rákossy a saját szobájában gépbe diktálta a jegyzőkönyvet dr. Nagy... jegyzőnek. ...Én azt mondtam Nagy... jegyzőnek, hogy felmentő ítélet indokolásához szükséges adatok domborodjanak ki. Ekkor dr. Rákossy... megjegyezte, hogy a jegyzőkönyvet majd ő fogja lediktálni és bizzam rá, az jó lesz ebből a szempontból”. A nyomaték kedvéért a dr. Rákossy által lediktált jegyzőkönyvre egy kritikai megjegyzést is rögzít a kihallgatás: „észrevettem, hogy a szovjet katona támadószerpe még annál is erősebben van a jegyzőkönyvben kidomborítva, mint ahogy azt a tárgyaláson kihallgatott személyek vallották”. Ádám – miközben dr. Rákossyra akart terhelő adatot gyűjteni – talán nem vette észre, hogy ebben a mondatban benne van, miszerint valóban a tárgyaláson a kihallgatott személyek vallották a szovjet katona támadómagatartását. Dr. Bakkay – mást nem tehetett – az egykori tárgyalási jegyzőkönyvben leírt vallomásokat valótlannak állította, de arról nincs említés, hogy mindezt összevetették-e az alapügy kecskeméti nyomozati vallomásánál elfekvő jegyzőkönyvekkel. A záró szakasz itt is tipikusan államvédelmis: „mindezek alapján beismerem, hogy a fenti ügyben felmentő ítéletet hoztam dr. Rákossy... tanácsvezetővel együtt, előre megfontolt szándékkal. ...Ebben az a cél vezérelt, hogy rendszerváltozás esetén igazoljuk magunkat, hogy nem azonosítottuk magunkat a jelenlegi politikai rendszerrel. Beismerem továbbá, hogy az ítélet írásbeli indokolását a meghamisított jegyzőkönyv alapján készítettem el, tudva annak hamis voltáról.” Ő is „minden kényszer nélkül” tett vallomást.

Dr. Holosnyai Ambrus 1950. december 4-i kihallgatása meglepően rövid, az érdemi rész mindössze 28 sor. Vele is az eredeti koncepcióba simuló vallomást írtak alá: „én elkészítettem a vádiratot, de az indokolást úgy készítettem el, hogy abban benne volt a jogos védelem, tehát a felmentés. Beismerem, hogy tényként fogadtam el id. Kovács Balázs vallomását arra vonatkozóan, hogy a szovjet katona atrocitásokat követett el, ütlegette id. Kovács Balázst. ...Beismerem, hogy számos körülményt vettem a vádlott [helyesen: vádirat] indokolásába, ami a felmentést valószínűsítette és kihagytam a vádiratból azt a fontos körülményt, hogy id. Kovács Balázs, miután agyonszúrta a szovjet katonát, lehúzta a lábáról a csizmát.” Miként a két bíró, ő is „minden kényszer nélkül” tett vallomást.

Dr. Nagy Lajos kihallgatása is 1950. december 4-én történt. A fogalmazó vallomásában szerepel, miszerint dr. Rákossy közölte vele, a jegyzőkönyvet ő akarja lediktálni, ezért felment a tanácselnök szobájába kézírásos jegyzeteivel. „Dr. Rákossy elkezdte a jegyzőkönyv diktálását, de engem nem is engedett jegyzeteimbe betekinteni, a jegyzőkönyvet úgy diktálta, hogy egyáltalán nem volt azonos a tárgyaláson elhangzottakkal és ennek következtében kézírásos jegyzeteimmel sem egyeznek.” Ezt követően szinte sorról-sorra veszik a jegyzőkönyvet, amelyet a terhelt – kézírásos jegyzeteire utalva – jórészt valótlannak vallott. Végül rögzíti a jegyzőkönyv: „mindezek alapján beismerem, hogy dr.

Rákossy... és én általam aláírt jegyzőkönyv hamis, nem fedi a tárgyaláson elhangzott tényállításokat. Bűnösségemet beismerem abban, hogy a jegyzőkönyvet, melyről tudtam, hogy dr. Rákossy... meghamisított, aláírtam.” Dr. Nagy is „minden kényszer nélkül” tett vallomást.

Dr. Gorzó György államügyészségi elnök kihallgatását időben elsőnek foganatosították 1950. december 2-án. A néhány soros kihallgatási jegyzőkönyv sajátosan lebegteti dr. Gorzó szerepét, lehetővé téve akár gondatlan bűnösségi formának az alkalmazását is: „beismerem, hogy tudatában voltam az ügy politikai súlyának és ennek ellenére az ügygel egyáltalán nem törődtem úgy, hogy abban olyan vádirat keletkezett, amely nem felel meg a valóságnak. ... Az ügyet dr. Holosnyai... államügyész kapta meg, aki olyan vádiratot szerkesztett, amelyben magában benne volt az önvédelem, tehát a felmentés. ...Beismerem, hogy az ügygel akkor sem foglalkoztam egyáltalán semmit. Belenyugodtam abba, hogy itt önvédelemről van szó, semmit nem tettem az ügy érdemi részének kivizsgálására”. Meglehető lett volna, ha nála netán elmarad a „minden kényszer nélkül” formula, de nem maradt el. S ha már az ő jegyzőkönyvében benne volt, a később kihallgatott gyanúsítottak is csak ekképp vallhattak.

A vallomásokat tartalmazó jegyzőkönyvek a büntetőügy koncepciójának megfelelően – ez számos más büntetőügyből ismert – előre elkészülhettek. Az Államvédelmi Hatóságon (utóbb dr.) Barna Péter főhadnagy december 5-én foglalta össze mindazt, amit a nyomozás anyaga tartalmazott.⁶⁸ A Jelentés rendben találta, hogy az érintett bírák és

68 Dr. Barna Péter (Budapest, 1920. december 19.–Budapest, 1969. július 3.) az MKP tagja lett 1945-ben, kizárták az MSZMP-ből 1962-ben. Alkalmi munkás volt, a debreceni egyetem jogi karára járt, a második világháború idején tanulmányait félbeszakította, amit 1948-ban fejezett be, szakvizsgát tett 1951-ben. A B. M-ben, a titkosrendőrségnél dolgozott 1945–1959. október 30. között, majd 1962. február 20-ától 1962. őszéig. Előbb a titkosrendőrség szabotázs elhárításánál alosztályvezető, majd Katonai Ügyészség Államvédelmi Kirendeltségének helyettes vezetője, vezető ügyész 1950. január 1-jétől–1951-ig, az Államvédelmi Hatóság Vizsgálati Főosztályának jogügyi szakértője volt 1951-től. Minősítette a „vizsgálatok” anyagait, ő tette át azokat a Fővárosi Ügyészségre, ahol megadta az instrukciókat, vonatkozó utasításokat. Dr. Avar Jenő államügyész szerint ilyeneket mondott: „Rákosi kívánságára el kell ítélni az illetőt. A KEB [Központi Ellenőrző Bizottság, a pártbírószám] már kizárta, bíróság elé kell vinni”. Dr. Avar szerint dr. Barna kb. ötszáz büntetőügyet hozott az ügyészségre 1950–1953 között, aki a rehabilitációk idején ügy nyilatkozott, hogy nem tehetett mást. Vajda Tibor, államvédelmis szerint dr. Barna járatos volt a nyomozati–vizsgálati ügyek törvénytelen lezárásában, tudta, hogyan kell a törvénytelen intézkedéseknél a törvényesség látszatát kelteni. Ő intézte 1951-ben a Rajk–Brankov-ügyben letartóztatott, egykori angliai magyar emigránsok csoportjának felelősségre vonásának előkészítését is. Dr. Barna súlyát jelzi, hogy az államvédelemtől érkezett valamennyi büntetőeljárás iratanyagát előzetesen ő minősítette. Disszertációjának megvédésekor berendelte „zárt ülésre” a bírálókat a Fő utcába, kandidátus lett 1955-től. Őrnagyként az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) Politikai Nyomozó Főosztály Vizsgálati Osztályán 1956. november 8.–1962 között a jogügyi alosztály vezetője volt. A folytonosságot utóbb ő testesítette így meg. 1959. október 30-ig maradt a testületnél, amikor a B. M. Akadémia büntetőjogi tanszékének vezetésével bízták meg. Majd visszatért osztályvezető-helyettesnek 1962. február 20-ától, végül alezredes. A '62-es pártvizsgálat után nem maradhatott állományban a testületnél. 1962. szeptember 3-án, az MSZMP KB Központi Ellenőrző Bizottságához küldött levelében hiába hivatkozott arra, hogy ugyancsak az ő feladata volt a törvényesség érdekében kibocsátott parancsok, utasítások, a büntetőpolitikával összefüggő párt- és kormányhatározatok tervezetének készítése, a társzervek anyagainak véleményezése. A jogtudományok doktora, az ELTE AJTK tanszékvezető professzora volt. Állítólag öngyilkos lett.

Dr. Avar Jenő (Budapest, 1916. január 23.–Budapest, 2004. szeptember 7.) vármegyei aljegyző volt 1939-től. Esztergomban, Sopronban néppüszész 1945 júniusától, majd Budapesten 1947-től. A Budapesti Államügyészségen 1949 júliusa–1954. június 15. között, majd ezt követően a Legfőbb Ügyészségen dolgozott. A fővárosi főügyész helyettese volt 1955. október 1.–1956. december 5. között. Ismét a Legfőbb Ügyészségen teljesített szolgálatot 1958. január 12-éig. Innen visszahelyezték ugyancsak főügyész-helyettesnek a Fővárosi Főügyészséghez, állását betöltötte 1962. szeptember 15-ig. A törvénytértő büntetőperreken való részvétele miatt eltávolították, az Országos Kriminálisztikai Intézetben volt csoportvezető nyugállományba vonulásáig, 1977. június 30-ig.

ügyeszek politikai indíttatásból – meghamisítva a tárgyalási jegyzőkönyvet – felmentettek egy szovjet katonát meggyilkoló bűnös személyt, amelyet maguk is beismertek. A Jelentés részletesen elemzi a Kecskeméti Megyei Bíróság id. Kovácsot és társát felmentő ítéletével zárult tárgyalását, az emiatt folyamatban volt vizsgálat során keletkezett vallo-másokat és csatolta dr. Nagy tárgyalási jegyzeteit, mint tárgyi bizonyítékokat. Hangsúlyozottan vetette fel az eljáró jogászokkal szemben, hogy a halott szovjet katona csizmájának eltulajdonítását – ami „kétségtelenül rablás” – nem tették vád tárgyává, ezért erről ítélet sem születhetett Kecskeméten.

A gyanúsítottakat 1950. december 8-án a Budapesti Államügyészségen hallgatták ki. A büntetőügyben dr. Avar Jenő államügyész járt el.⁶⁹ Dr. Rákossy „beismerte”, hogy az Államvédelmi Hatóságnál felvett jegyzőkönyvön az ő aláírása szerepel, majd arra hivatkozott, hogy az id. Kováccsal és társával szemben indított büntetőügy tárgyalásán a vád tárgyává tett cselekmény napjának összes eseményét „tisztázni akartam és éppen ezért a szovjet katona magatartása hosszabb időt vett igénybe, mint maga a megölés ténye”. Azt elismerte, hogy a jegyzőkönyvet tíz nappal a tárgyalás után lediktálta emlékezetből. A kihallgatás végén az államügyész kihirdette dr. Rákossy előzetes letartóztatását.

Dr. Bakkay ügyészségi kihallgatásán arról beszélt, hogy 1950 szeptemberében az ún. kampánybűncselekmények[sic!], pl. áruhalmozás elbírálásánál hozott „túlzott ítéletek” esetében jelentette ki, hogy „»majd megkérdezik, hogy ezt az ítéletet bíró úr írta alá«, és ezért majd vállalni kell a felelősséget”. Az államvédelmis vallomásban szereplő rendszer-változásra utalás itt nem szerepel. A tárgyalás vonatkozásában hangsúlyozta, hogy „az egész napi eseményeket igyekeztünk tisztázni. Részletesen foglalkoztunk a szovjet katona magatartásával és csak lényegesen rövidebb ideig magával az öléssel.” A jegyzőkönyvre nézve úgy nyilatkozott, hogy mutatkoztak eltérések a vádlottak javára. Dr. Bakkayt szintén előzetes letartóztatásba helyezték.

Dr. Holosnyai, az Ádám államvédelmis főhadnagy előtt tett vallomását módosította, mert „az nem felel meg a valóságnak, hogy id. Kovács Balázs és társa elleni bűnügy vádiratának indokolását úgy készítettem el, hogy abban benne volt a jogos védelem”. Az államügyész ettől független elrendelte az ő előzetes letartóztatását is. A bejelentett fellebbezés során dr. Holosnyai azt is hangsúlyozta, hogy nem érzi magát bűnösnek. Szemben Barnával, aki felháborítóknak tartotta, hogy a gyilkosság után nem temették el a szovjet katonát – és ennek sem lett jogkövetkezménye –, dr. Holosnyai úgy vélekedett, hogy ez „utóbbi körülmény ugyanis szerintem a tényálláshoz egyáltalában nem tartozik”.

Dr. Gorzó, az egykori kecskeméti néppügyész dr. Avar államügyész előtt, kihallgatásakor, 1950. december 8-án hangsúlyozta, hogy nem érzi magát bűnösnek, csupán hibásnak. Az előzetes letartóztatás kihirdetésekor nem jelentett be fellebbezést. Varga államügyész azért jelölte a vád képviselőjének, mert ő „egy politikailag jobban képzett ügyész”. Mindez ellentmond annak, hogy a megyei bíróság elnökével egyetértett abban, hogy id. Kovács és társa büntetőügye „egy igen kényes ügy”. Jogosnak tűnik ezért több annak

69 1950. áü. 0341. szám.

felvetése dr. Gorzóval szemben, hogy akkor Vargánál szakmailag felkészültebb ügyész jobban megállta volna helyét...

Dr. Nagy ügyészi kihallgatásának jegyzőkönyve az iratok között nem lelhető fel, az tudott, hogy őt is előzetes letartóztatásba helyezték.⁷⁰

A Budapesti Büntető Törvényszék az előzetes letartóztatást – a tárgyaláson hozandó érdemi határozathozatalig – ismételten meghosszabbította, „mert az előzetes letartóztatás indokai fennforognak”.⁷¹ Az előzetes letartóztatás különös okairól a bíróság végzése éppúgy hallgat, mint az államügyész határozata. A gyanúsítottak március 13-án átvették a vádiratot, vádlottakká váltak, szemben dr. Naggyal, aki védő kirendelését kérte, a többiek név szerint jelezték, hogy kit kérnek választott védőjüknek.

*A bíróság előtt, avagy,
hogyan kell koncepció s büntetőperben tárgyalni*

A tárgyalásra a bíróság 1951. március 30-ra tűzött határnapot. A nyomozás során a vádlottaknak védői nem lehettek jelen, a tárgyaláson azonban a védők már jelentkeztek.⁷² Az elsőfokú tárgyalást a koncepció s büntetőpernek hírhedt bírója, dr. Tutsek Gusztáv elnökölte,⁷³ akinek a nevéhez 61 halálos ítélet fűződik – az 1956 novemberét követő megtorlás egyik kulcsembere volt – a rendszerváltoztatás után az általa hozott halálos ítéletek legnagyobb része semmisség alá esett. A vádat dr. Avar államügyész képviselte.

A nyilvános tárgyalás megnyitásakor dr. Tutsek megállapította, hogy a vádlottak és védők, valamint a megidézett Hegedűsné és ifj. Kovács tanúk megjelentek. A „megidézettek megjelentek” megállapítás ez esetben azért lényeges, mert a tanúként szereplő Varga Julianna ebből következően nem kapott idézést. Később még visszatérünk arra a törvénysértésre, amely ezzel a ténnyel áll összefüggésben.

A továbbiakban a perrendtartás (Bp.) szabályai szerint a tanúk a törvényes figyelmeztetés után elhagyták a tárgyalótermet és ugyancsak – a perrend szerint – ismertette a

70 Az előzetes letartóztatást elrendelő határozatot dr. Alapy államügyészségi elnök és dr. Avar államügyész írta alá.

71 B. XLI. 0341/1950/2. sz. végzés, 1950. december 11. Dr. Jónás Béla tanácselnök, dr. Szentpéteri Gábor törvényszéki bíró, Ujj János, Dániel József és Krecsák Ferenc ülnökök összetétellel ítélkező tanácsban.

72 Dr. Kristóf Gyula dr. Rákossy, dr. Szecskay Dezső, dr. Bakkay, dr. Sánta József dr. Holosnyai, dr. Gereben János dr. Gorzó védelmében meghatalmazás alapján, dr. Nagynál dr. Bárczi Pál kirendelt védő jelentkezett.

73 A tanácsban részt vett még dr. Szegedi Vilmos megyei bírósági bíró, Kovács János, Tjekál Pál és Pintér István ülnökök. Dr. Tutsek Gusztáv Vazul személyi adatai nem ismertek.

Dr. Szegedi Vilmos (1910) a B. M. munkatársa, nyomozó volt 1945-től. Az I. M. apparátusába átvették 1949-ben, aljegyző, büntetőbírói és államügyészi akadémiát végzett 1950-ben, és a Budapesti Megyei Bíróság bírója lett. 1953 májusában, június 15-ével eltrávolították. Segédmunkás a földmérőknél, majd a MÁV Tervező Intézeténél alkalmazták 1957 márciusáig. Ekkor politikai ügyész lett a Fővárosi Főügyészségen. Előbb megbízták a Győr-Sopron Megyei Főügyészség vezetésével 1959. március 11-én, majd kinevezték annak élére augusztus 8-án. Főosztályvezető ügyész, egyúttal a Titkárság vezetője lett a Legfőbb Ügyészségen 1960. június 13-ától.

Az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának vezetője javasolta felmentését 1962. július 31-én, mert bíróként eljár a Budapesti Megyei Bíróságon a szociáldemokratákkal szemben folytatott büntetőperekben, Némedi Varga Jakab és 15, Laborcz István és 16, Mauks Miklós és 11 társa, Gergely István, valamint dr. Káldor György, Varga László, Torma János büntetőügyében. Az MSZMP KB PB egyetértett az előterjesztéssel 1962. augusztus 7-én. A Grósz Józseffel és társaival szemben koholt büntetőügynek az ún. holdudvarába tartozó büntetőperekben hasonlóképp ítélkezett, pl. Friedrich István és társai büntetőperében. Munkaviszonya megszűnt szeptember 23-ával. Áthelyezték jogi vezetőnek előbb a Műszaki-tömitő, Tüzoltó-armatúra és Tömegcikk-készítő KTSZ-hez, majd onnan a Budapesti Vas- és Fémtömegcikk Kísipari Szövetkezetek Szövetségéhez 1963-ban.

tanácselnök az államügyészség 1951. március 10-én kelt 1950. áü. 0341 sz. vádiratának a Bp. 255. § 1. 2. pontjában megjelölt részeit. Ezt követően dr. Rákossy kivételével a vádlottakat kivezették a tárgyalóból.

Dr. Rákossy – ellentétben az ÁVH-n rögzített vallomással – nem érezte magát bűnösnek. Az előzményeket illetően utalt arra, hogy 1948-ban Romániából kitelepítették, így került Kecskemétre és polgári bírói beosztásban működött 1950. május 10-ig, amikor is büntető ügyszakban kapott tanácselnöki megbízást. A Kovács-ügyre vonatkozóan arról tett vallomást, hogy az iratokat nyomban tárgyalásra tűzte. Miután megállapította, hogy a vád szándékos emberölés büntette, ezért nem volt kétsége afelől, hogy „a kecskeméti megyei bírósági tanács hatáskörrel és illetékességgel rendelkezik. A vádiratból valóban kitűnt az is, hogy a vád tárgya háború alatt szovjet katona ellen elkövetett bűncselekmény”. Arra hivatkozott, hogy a népbírósági törvény rendelkezéseit „nem ismertem annyira, hogy felismerhettem volna, miszerint Kovács Balázs és társa bűncselekménye a népbírósági törvény szerint lenne minősítendő”. A kitűzést illetően arról beszélt, hogy a tárgyalási napon „elsőként abban az időben mindig a közellátási bűncselekményeket vettük, s ha még volt hely azok után tűztünk ki foglyos ügyet, vagy ügyeket. Úgy számítottam, hogy a közellátási bűnügyek tárgyalását két órára befejezem, így id. Kovács Balázs bűnügyét akkora tűztem ki... tagadom, hogy a kitűzésnél bármilyen tendencia vezetett volna”. Azt is tagadta, hogy az ülnököket befolyásolták volna. „Ellenben a megyei bíróság elnökének írásbeli utasítására minden tárgyalás előtt az ügy érdemére vonatkozóak tájékoztattuk az ülnököket. A vád tárgyává tett bűnügyben is csak ez történt.” A dr. Bakkayval folytatott – a rendszerváltozásra vonatkozó – beszélgetésről azt vallotta, hogy „nem felel meg a valóságnak, hogy már előzőleg... vádlott-társammal olyan beszélgetéseket folytattunk volna, mely szerint rendszerváltozás esetén a politikai vonatkozású ítéletekért a bírakat felelősségre fogják vonni”. Dr. Rákossy utalt arra is, hogy dr. Bakkayval nem voltak baráti viszonyban, mert amikor a büntetőbírói beosztást kaptak, először a nála fiatalabb dr. Bakkayt bízták meg a tanácsvezetéssel, amit ő kifogásolt, ennek következményeként lett ő a tanácsvezető s dr. Bakkay a beosztott bíró.

A jegyzőkönyv elkészítésnek módja volt a vallomás tárgya. Dr. Rákossy magyarázatot adott arra, miért volt szükség a jegyzőkönyv lediktálására: „a tanács állandó beosztott jegyzője IV. r. dr. Nagy... volt, aki iskoláit Romániában román nyelven végezte, román egyetemre is járt, sohasem gondolkozott magyarul, ezért fogalmazási nehézségei voltak, rosszul fogalmazott, az általa készített jegyzőkönyvekben rengeteg javítást kellett eszközölni. Ezért többször előfordult, hogy nevezettnek én diktáltam a jegyzőkönyvet. Különösen komplikált ügyekben.” Nem tekinthető véletlennek, hogy az ÁVH anyagából ez a magyarázat teljes egészében hiányzik.

Dr. Rákossy számot adott arról is, hogy az igazságügyi tárcától felhívást kapott a büntetőügy felterjesztésére. Megtudta ezt dr. Nagy fogalmazó, aki „... hozzám jött azzal, hogy nem tudja elolvasni a tárgyaláson készített jegyzeteit, arra kért, segítsek neki a jegyzőkönyv megírásában. Én kérésére emlékezetből lediktáltam a jegyzőkönyvet...”. A jegyzőkönyv

szerkesztése közben dr. Nagy – mint vallotta – egy alkalommal „figyelmeztetett engem, a tanú nem ezt a szót használta, mire én azt válaszoltam, hogy nem a szó a fontos, hanem a lényeg, hiszen úgys semmis az egész”. Dr. Rákossy ragaszkodott tehát ahhoz, hogy „a jegyzőkönyvben nem voltak és nem is lehettek lényegbevágó eltérések a tárgyaláson elhangzottaktól”. Vallomásának végén a tanács elnökének kérdésére dr. Rákossy kijelentette: „az Államvédelmi Hatóságon tett vallomásomat az államügyészségen visszavontam, mert azt kényszer hatása alatt tettem. Államügyészségi kihallgatásomkor azt is megkérdeztem az államügyész úrtól, mondja meg, visszavisznek-e még az Államvédelmi Hatóságra, mert ha igen, előtte tett visszavonást tartalmazó jegyzőkönyvem nem írom alá.”

Ezt követően az Ádám főhadnagy előtt tett vallomást dr. Tutsek tanácselnök felolvasta. Dr. Rákossy ismételten kijelentette: „elibém tárt jegyzőkönyvi vallomásomat visszavonom, nem menekültem el Sepsiszentgyörgyről a törvényszékkal. 1944. szeptember 9-én jöttek be az orosz csapatok Kézdivásárhelyre, s a szovjet parancsnok nevezett ki főszolgabíróvá”. Az államügyészségi vallomás feltárása után még megjegyezte: „az államügyész úr előtt is elmondottam, hogy a tárgyalási jegyzetek olvashatatlank voltak. Azt mondta erre államügyész úr, hogy ezt majd a tárgyaláson adjam elő”. Ez a „jó tanács” számos koncepció s büntetőperből ismert. Nem volt egyetlen eset sem, ahol a bíróság helyt adott volna a vádlottak által előadottaknak.

A Kovács-ügyben készült jegyzőkönyvi feljegyzés minőségét egyébként – ha erre bármely hatóság valójában kíváncsi lett volna –, egyszerű betekintéssel eldönthette, miután a feljegyzések az iratokhoz voltak csatolva s azok ma is megtekinthetők. Nyilvánvaló azonban, hogy ez a büntetőeljárás koncepciójába nem illett bele. A jórészt olvashatatlan és értelmetlen szöveg mindenben dr. Rákossy vallomását és nem az államvédelem, majd a vád koncepcióját támasztja alá. Ezt követően a kihallgatás a Kovács-ügy részleteiről szólt. Dr. Rákossy – nyilván arra a vádbeli állításra, hogy jórészt a szovjet katona magatartásával foglalkoztak és csak igen rövid időt szántak az ölési cselekményre – kijelentette,⁷⁴ hogy „a szándékos emberölés néhány másodperc alatt lezajlik – maga az emberölés ténye”. Ez a nehezen értelmezhető – de mégis megfeythető – jegyzőkönyvi részlet arra utal, hogy a dr. Tutsek vezette tanács jegyzőkönyvvezetése is hagyott kívánni valót maga után. A Kovács-ügy jegyzőkönyvének feltárása után dr. Rákossy megjegyezte, hogy „most is határozottan emlékszem, hogy így történt, hogy a szovjet katona géppisztollyal maga előtt hajtotta Csabai Györgyöt, Csabai Istvánt, és Csabai Lucát. Ha ez nincs benne a tárgyalásról készült jegyzetekben, akkor a jegyzetek nem jók”. Kitarzott dr. Rákossy a Hegedűsné tanúvallomásának helyessége mellett is. A felmentő ítéletre – 1951-es viszonyokhoz képest – olyan jogállami magyarázatot adott, ami ellentétben állt mind Visinszkij⁷⁵ az idő tájt kanonizált, ismert tételével, mind a proletárdiktatúra érdekeivel:

⁷⁴ A kérdés nincs jegyzőkönyvezve, de a válasznak másként nincs értelme.

⁷⁵ Andrej Januárjevics Visinszkij (Odessza, 1883. december 10.–New York, 1954. november 22.) az igazságügyi területen 1928-tól fokozatosan meghatározóvá vált a Szovjetunióban. Előbb a Legfelsőbb Bíróság különleges tanácsának elnöke, majd az Oroszországi Föderáció főügyésze. 1933-tól a Szovjetunió főügyészeinek helyettese, 1935–1940 között főügyész. Külsügyi területre helyezték, itt is fontos tisztségeket töltött be: a tárca vezetőjének helyettese, 1949. március 6.–1953. március 6. között külügyminiszter, majd halálig ismét helyettes. Öngyilkos lett.

„az én véleményem az iratok első áttanulmányozása után az volt, hogy a vád csak vádlottak beismerésével van alátámasztva, ha vádlottak vallomásukat visszavonják, fel kell őket menteni”. Ma már minden jogtörténeti tankönyv anyagában olvashatjuk: a koncepció büntetőperekben egyetlen „bizonyíték” a vádlott beismerő vallomása. Ha visszavonja, az mit sem számít.

Dr. Bakkay ugyancsak tagadta a terhére rótt bűncselekmény elkövetését.

„Az Államvédelmi Hatóság előtt tett vallomásomat nem tartom fenn, félttem, amikor ezt a vallomást tettem. Mint bíró tudom, hogy nyomozati vallomásomat indokoltan visszavonhatom s a visszavonást meg is tudom indokolni.” Az Államügyészségen tett vallomását úgy értékelte, hogy azt az államügyész fogalmazta, majd kijelentette: „minden eddigi vallomásomat visszavonom”. Tagadta, hogy a Kovács-ügyben hozott ítélet meghozatalában „távoli politikai események befolyásoltak volna”. Dr. Bakkay ezután a tanácselnök kérdéseire válaszolt. Először magyarázatot adott a bírók kérdőre vonásával kapcsolatos kijelentésére: „én a kampánybűncselekményekre⁷⁶ érttem azt, amit az államügyészi kihallgatásomkor is mondtam, hogy eljőhet az idő, amikor megkérdezik »bíró úr, maga írta alá írta alá ezt az ítéletet«. Ilyen vonatkozásban volt szó arról, hogy egyszer a bírót – hangsúlyozottan nem rendszerváltozás esetén – felelősségre vonhatják túlzásai miatt”. Határozottan tagadta, hogy a koreai események hatása alatt hozott volna politikai indíttatású döntést. Azt a kijelentését elismerte „misperint gyengén van a vádirat megalapozva, mert az átiratban az volt, hogy »önvédelemből tette«”. A kitűzésre nézve ugyancsak tagadta, hogy a büntetőügy azért került késői időpontra, mert akkor „az ülnökök fáradtak lesznek, s hogy ezáltal könnyebben keresztülvihető legyen vádlottak felmentése”. A vádat képviselő államügyésznővel kapcsolatban tagadta, hogy „Varga... tájékozatlan lett volna” majd hozzátette, hogy egy szakmai konferencián, Kecskeméten a „... miniszteri kiküldött Varga Júliát megdicsérte, és megállapította, hogy úgy ideológiailag, mint jogilag Varga... mutatta a legjobb felkészültséget”. A tárgyalás menetét illetően hangot adott annak az álláspontjának, hogy „valótlanság, miszerint a tárgyalás úgy lett volna irányítva, hogy mindenkit félrevezessünk...A beosztott bírónak szuverén joga, hogy a tárgyalás során mennyi kérdést tegyen fel. A vádbeli ügyben nem tartottam szükségesnek további kérdések feltevését... A felmentő ítélet következtében természetesen vádlottak szabadlábra kerültek. Másnap megtudtuk, hogy az Államvédelmi Hatóság vádlottakat letartóztatta. Ez kétségkívül feltűnő volt nekünk, de csak azt a következtetést vontuk le belőle, hogy az ÁVH-nak más az állásfoglalása, mint a bíróságnak”. Dr. Bakkay – miután elé tárták az Ádám előtt tett vallomását – ismételtén kijelentette, hogy azt „teljes egészébe visszavonom, mert félttem, amikor ezt jegyzőkönyvet felvették”. Azt nem rögzíti a jegyzőkönyv, hogy miért félt, de sejtjük...

Dr. Holosnyai sem vallotta magát bűnösnek és vallomását azzal kezdte, hogy „az Államvédelmi Hatóság előtt tett vallomásomat visszavonom, mert azt félelem hatása alatt tettem”. A Kovács-ügy minősítésével kapcsolatban előadta, hogy népbírósági büntetőügy-

76 Kampánybűncselekményen a közellátás elleni bűncselekményeket értették.

ben soha sem járt el – egyébként 1945 óta volt államügyész Kecskeméten – azt azonban tudta, hogy a háborús bűncselekmények népbírói hatáskörbe tartoztak. Miként dr. Bakkay is utalt rá mind a helybeli, mind a kúriai ítélkezési gyakorlat alapján, dr. Holosnyai is azt vallhatta, miszerint „tudom, hogy Kecskeméten több ilyen ügyet, amelyben hasonló volt a tényállás, letárgyalt a törvényszék, illetve a megyei bíróság”. Vallott arról is, hogy elnöke utasítása szerint készítette el a vádiratot. Nagyon fontos része volt vallomásának, midőn kijelentette, hogy „a most előttem felolvasott indokolási részt a nyomozati iratokból vettem”. Ez újabb megerősítése annak, hogy a kecskeméti rendőrség nyomozati anyagában a Kovács-ügy terheltjei és tanúi úgy vallottak, mint azt dr. Rákossy tárgyalásának jegyzőkönyve tartalmazza. Az Ádám előtt tett vallomását tartalmazó jegyzőkönyv feltárása után kijelentette, hogy „az előttem most felolvasott jegyzőkönyvbe foglaltakat nem én vallottam”.

Dr. Nagy sem érezte magát bűnösnek a vádban szereplő bűncselekményekért. Kijelentette, hogy „az Államvédelmi Hatóság előtt tett vallomásumat az Államügyészség előtt tett módosítással tartom fenn”. Dr. Nagy 1947-től volt jegyző a Kecskeméti Törvényszéken. A Kovács-ügy tárgyalásának napján az államügyésznővel folytatott beszélgetésre egészen más tartalommal emlékezett vissza, mint az Vargának Ádám előtt tett vallomásában olvasható. „...a folyósón összetalálkoztam” vele s neki azt mondta, hogy „»na, Júlia, ma nehéz napot fogott ki. Ma lesz id. Kovács Balázs ügye is, amiben jogos védelem látszik fenn forogni«. Még kedélyeskedve azt is mondtam Varga Júliának »biztosan mindent megfellebbez«. Azt határozottan állítom miszerint azt, hogy »a jogos védelem kirívó példája«, valamint azt, hogy »ne fellebbezze meg«, nem mondtam. Az lehet, hogy azt megkérdeztem, hogy megfellebbezi-e? Hangsúlyozom, hogy nem emlékszem, hogy ezt a kérdést feltettem-e, de feltehettem azért, mert jogerős ítélet esetén nem kell jegyzőkönyvet készítenem. Ilyen kérdést más ügyben is előfordult, hogy feltettem, éppen a mondott oknál fogva.” Dr. Nagy beszámolt arról is, hogy a Kovács-ügy tárgyalása egy-másfél órát vett igénybe és azt is megjegyezte: „dr. Rákossy... szépen tárgyaló bíró, s olyan hírben állt, mint akinek igen jó emlékező tehetsége van”. Saját jegyzői munkájára pedig elmondta: „mire a vádbeli tárgyalásra került a sor, annyira ki voltam merülve, hogy már írni sem tudtam. Egyébként is én román iskolákat és egyetemet végeztem, a magyar fogalmazásban nehézségeim vannak. A vádbeli tárgyalásról készített jegyzeteim hiányosak.” A tanácsjegyző magyarázatot adott alig értékelhető munkájára s ezek után nehéz jelentőséget tulajdonítani annak, hogy milyen különbségek vannak az elkészített jegyzőkönyv és dr. Nagy alig értelmezhető jegyzetei között.

A tárgyalási jegyzőkönyvből itt négy oldal hiányzik és a rendelkezésre álló forrás dr. Gorzó vádlott kihallgatásának végével folytatódik. Más összefüggésekből – amelyre lentebb rátérünk – megállapítható, hogy dr. Gorzó ugyancsak tagadta bűnösségét. A tárgyaló államügyésszel kapcsolatosan előadta: „Varga... ügyész nő politikailag és szakmailag is igen képzett, amikor a bíróság id. Kovács Balázs és társa ügyében ítélethirdetés előtti tanácskozásban visszavonult Varga... felkeresett, s közölte, hogy az ügy felmentéssel fog

végződni, mire én azt mondtam, hogy fellebbezze meg. Úgy emlékszem, hogy az ítélet kihirdetése után volt nálam Varga... és közölte, hogy a vádlottakat felmentették. Baki [László] államügyésznek utasítást adtam, hogy legyen segítségére Varga Júliának a fellebbezés indokolásának elkészítésében.” Ne firtassuk, hogy miért kellett segíteni egy fellebbezés megszerkesztéséhez a „jól képzett” Vargának... A minősítést illetően dr. Gorzó úgy nyilatkozott, hogy „több hasonló ügy fordult elő, amely a Kúriát is megjárta, hasonló minősítéssel”. Sokkal inkább pertaktikai kijelentésnek, mint sem dr. Gorzó álláspontja változásának tekinthető az a kijelentése, hogy „most már nem vitatom, hogy a cselekmény az Nbr. 11. § 5. pontjába ütköző bűncselekményt valósítja meg, de a vádbeli időben nem ismertem az ügyet”.

Valamennyi vádlott megkérdőjelezte Ádám, államvédelmis főhadnagy előtt tett „vallomását”, visszavonta, vagy módosította azt az államügyész, majd a bíróság előtt. Azt, hogy az Andrássy út 60-ban milyen lehetett a hangulat a jegyzőkönyvezés során, leginkább dr. Rákossy érzékeltette, midőn utalt arra, hogy az államügyésznek feltette a kérdést, visszaviszik-e az ÁVH-ra, mert ha igen, akkor nem írja alá azt a jegyzőkönyvet, amelyben visszavonta az ott jegyzőkönyvezett vallomását.

Több mint félszázaddal később az egykori kihallgató, felülvizsgálati kérelmének elutasítása után fegyelmet kért egy legfelsőbb bírósági bíróval szemben a legfőbb ítélőszék első emberétől. Leveléből idézzük: „keresetem jogerős elutasítása – bármennyire elszomorít – számomra irreleváns. Olyan mértékig jelentéktelen volt kereseti kérelmem petituma, hogy feljogosítva érzem magam arra, miszerint én döntsem el, hogy melyik ítélet vagy végzés jogerős számomra (nem de jure, hanem de facto). Én az elsőfokú ítéletet tartom a magam számára jogerősnek, a többi számomra érdektelen.”⁷⁷ Öt évtized alatt annyi különbség érzékelhető az államvédelmisből végül magas tudományos minősítést és társadalmi megbecsülést szerzett dr. Ádám ügyvédnél, hogy annak idején ő volt emberi sorsok felett döntési pozícióban, nem de facto, hanem de jure. Márpedig – mint köztudott – nem a bíróság koholta a váddá emelt rágalmakat a Markó utcában, majd helyezte azokat *Justitia* serpenyőjére, itt jelesül ártatlan bírakkal és ügyészekkel, jogászokkal szemben.

A vádlottak kihallgatása után a bizonyítás felvétele Hegedűsné tanú kihallgatásával folytatódott. A gyanúsán rövidre fogott kihallgatáson a tanács elnöke a Budapesti Megyei Bíróságnál 1951. január 3-án tartott tárgyaláson felvett tanúvallomást tárta Hegedűsné elé, aki kijelentette „ezt a vallomást fenntartom, az ügyről egyebet nem tudok. Ugyanezt vallottam a kecskeméti tárgyaláson is”. A tanú ez utóbbi mondata valótlan. Dr. Rákossy ezert „kéri, hogy a bíróság olvassa fel tanúnak a Kecskeméti Megyei Bíróság előtt tett vallomását”. A döntés: „Tanácselnök vádlott e kérelmét megtagadja”.

Ifj. Kovács tanvallomásában kijelentette, hogy mind Budapesten, mind korábban Kecskeméten ugyanazt a vallomást tette. A tanácselnök felolvasta tehát a Budapesti Megyei Bíróság B. III. 0355/1950/3. sz. jegyzőkönyvéből az 1951. január 3-án tett vallomását. A tanú kijelentette, hogy Kecskeméten is hasonló vallomást tett, de ezt dr. Tutsek

77 Idézi Kende Péter i. m. 160. o.

tanácselnök éppúgy nem tárta fel, mint Hegedűsnénél. Annyi azonban ismert – mert dr. Rákossy megkérdezte –, hogy a kecskeméti tárgyalás után az ÁVH kétszer is „kihallgatta” ifj. Kovácsot. Itt azt vallotta: apja – akit 1951. március 1-jén már ki is végeztek –, a szé-natartóból vette ki a villát, és hogy ő csak akkor bújt elő, amikor a katona már halott volt. Hozzátette még „kiláttam a ló mögül, ahol el voltam rejtőzve”. Hogy mit látott, arról most nem esett szó. Dr. Bakkay kérdésére adott válaszából tudott, hogy „az orosz katona pár perccel apám után jött be az istállóba”, és hogy – ezt már dr. Nagy kérdésére mondta, miszerint „reggel volt a nagy vita”.

Ami ezután következett, olyan nyílt törvénysértés volt, amely annak érdekében történt, hogy a büntetőper koncepciója zavartalanul érvényesülhessen. „Tanácselnök bejelenti, hogy Varga Júlia tanú a bíróság hivatalos tudomása szerint hivatali elfoglaltsága miatt nem tud a tárgyaláson megjelenni. Államügyész indítványozza Varga Júlia tanú nyomozati vallomásának felolvasását a Bp. 313. §-a alapján.” Dr. Gorzó kérte Varga tanú megidézését és személyes kihallgatását, mert kérdést kívánt a tanúhoz intézni. A bíróság ezt követően végzésben elrendelte Varga tanú nyomozati vallomásának felolvasását. Ekkor szólalt meg az „I. r. dr. Rákossy Árpád vádlott: Tiltakozom”. A tanács elnöke ezt követően felolvasta Varga tanú nyomozati vallomását annak ellenére, hogy a tanút a tárgyalásra meg sem idézték. Az idézés elmaradása aligha lehet véletlen, miként az sem, hogy – indítvány ellenére – mellőzték a tanú újabb határnapra történő idézését. Ez esetben ugyanis féltő volt, hogy a tanú oly sterilen megfogalmazott „vallomása” csorbát szenved a feltett kérdések hatására és így már bajosabban használható az ítélet egyik sarkköveként.

A bíróság ezt követően minden bizonyítási indítványt elutasított. Dr. Rákossy azonban az utókor tudomására kívánta hozni, hogy koncepciós büntetőperének tanácselnöke személyes ismerőse, aki múltját, életviszonyait ismeri. „Annak bizonyítására – jelentette be dr. Rákossy –, hogy az egyetemet úgy végeztem el, hogy kirakodó hajómunkás voltam, alkalmi munkákat végeztem, mások által levetett ruhákban jártam, s első télikabátom másodéves egyetemista koromban volt, kérem Tutsek Gusztáv tanácselnök, Szabó Mihály bíró, dr. Ónodi Gábor orvos... tanúként megidézését és kihallgatását”. Dr. Tutsek szó nélkül túllépett ezen a bejelentésen – noha az akkor érvényes eljárásjogi szabályok szerint is nyilatkoznia kellett volna az elfogultság kérdésében –, majd végzést hozott, amelyben elutasítja azt a vádlottak és védők részéről előterjesztett bizonyítás kiegészítésére irányuló indítványt is, hogy tárják fel a Kovács-ügy kecskeméti nyomozati vallomását. Álláspontja szerint „az nem az ügy lényegére vonatkozik”. Elutasította Varga kihallgatására előterjesztett újabb indítványt „mert a bíróság megítélése szerint Varga Júlia tanúként kihallgatása felesleges, minthogy nevezett a nyomozás során részletes vallomást tett, amelyet a bíróság ismertetett”. Arról, hogy mi a helyzet a vádlottak jogával, mely szerint a tanúnak kérdéseket tehetnek fel, már nem szól a végzés.

A perbeszédnek tartalma a jegyzőkönyvből nem rekonstruálható, csupán az, hogy dr. Rákossy védelmében védője „az enyhítő körülmények figyelembe vétele mellett enyhe büntetés kiszabását...kéri”. Dr. Bakkay védője hasonlóan nyilatkozott. Dr. Holosnyai

védője „igazságos ítéletet kér”. Dr. Nagy védelmében hangzott el az első indítvány felmentésre és csak másodlagosan enyhe büntetés kiszabására. Dr. Gorzó védője szándék hiányában kért felmentést és bűnösség megállapítása esetén enyhe ítéletet. Ezt követően a bíróság ítéletet hirdetett.

Az elsőfokú ítélet

Dr. Tutsek és tanácsa valamennyi vádlott bűnösségét megállapította az 1945. évi VII. tc.-kel törvényerőre emelt és Nbr. 17. § 6. pontjába ütköző egy-egy rendbeli népellenes büntetben 1951. március 30-án.⁷⁸ Ezért dr. Rákossyt négyévi és hat havi börtönbüntetésre, 10 év közügyektől eltiltásra, dr. Bakkayt négyévi börtönbüntetésre, 10 év közügyektől eltiltásra, dr. Holosnyait kétévi börtönbüntetésre, 5 év közügyektől eltiltásra, dr. Nagyt egyévi börtönbüntetésre, 5 év közügyektől eltiltásra, dr. Gorzót kétévi börtönbüntetésre és 5 év közügyektől eltiltásra ítélte. A vádlottak előzetes letartóztatásával eltöltött időt a büntetésbe beszámította. Az ítélet kihirdetésekor az államügyész háromnapos gondolkodási időt tartott fenn. Ugyanilyen nyilatkozatot tett dr. Rákossy is. Dr. Bakkay felmentésért fellebbezett és alternatívan enyhítést is kért. Fellebbezett bizonyítási indítványának elutasítása miatt továbbá „mert védőjével csak 3 percig beszélhetett, valamint mert az iratbetekintésre engedélyt nem kapott, végül előzetes letartóztatásban, illetve őrizetben töltött 16 napnak be nem számítása miatt”. Dr. Holosnyai elsősorban felmentés, másodsorban enyhítés végett fellebbezett. Ugyanígy jelentette be a fellebbezést dr. Nagy is azzal, hogy 16 nap be nem számítása miatt is sérelmesnek tartja az ítéletet. Dr. Gorzó fellebbezése elsősorban felmentésre, másodsorban enyhítésre irányult. A védők védenecik nyilatkozatához csatlakoztak. Dr. Avar államügyész még a tárgyalás napján benyújtotta a fellebbezését valamennyi vádlott terhére, „velük szemben csak a legsúlyosabb büntetés kiszabását látom indokoltnak, annál is inkább, mert a vádlottak javára a tárgyalás során semmiféle enyhítő körülmény nem merült fel”. Mindehhez – íme, a korszellem – a cselekményük társadalmi veszélyességre utalt, mert tettükkel a vádlottak „egy szovjet katonát meggyilkoló személynek akarták lehetővé tenni, hogy bűncselekményei következményei alól mentesüljön. Ez a vádlott [id. Kovács] annak a hadseregnek a tagját gyilkolta meg embertelen kegyetlenséggel, mely hadsereg a magyar nép számára a felszabadulást és a szabadságot hozta... és ezáltal lehetővé teszi, hogy a szocializmus útjára léphetünk”.

Az ítélet indokolása először azt a tényállást állapítja meg, amelyet a Tutsek-tanács elfogadott az ítélezés alapjául. Először az id. Kováccsal és társával szemben indított büntetőüggyel foglalkozott. Itt annyit állapított meg, hogy „1944. október végén vagy november elején tanyájában megjelent szovjet katonát egy vasvillával agyonszúrta, majd a holttestet Csabai Istvánnal együtt a tanya mellett elterülő nádasban elrejtette”. A szovjet katona csizmáját a gyilkosság elkövetése után lehúzta, s azt az idő folyamán elviselte. A szovjet katonánál lévő géppisztolyt fiával elásták. A következő szakaszban megállapította, hogy „a befejezett nyomozás után, mely a tényállást teljes egészében felderítette a kecske-

78 A háborús büntetthez nyújtott bűnpártolás népellenes büntettnék minősült.

méti államrendőrség az iratokat további eljárás végett a kecskeméti államügyészségnek küldötte meg”. Az államügyészség vezetője, dr. Gorzó azzal az utasítással adta át a büntetőügyet dr. Holosnyai államügyésznek, hogy „szándékos emberölés büntette miatt, továbbá fegyverrejtegetés büntette miatt” emeljen vádat, „mellőzze azonban a vádemelést a csizma eltulajdonítása tekintetében”. Dr. Holosnyai az utasításnak megfelelően vádat emelt. „A vádirat indokolásában azonban olyan tényállást fektetett le, mely szerint a szovjet katona erőszakos és indok nélküli fellépése váltotta ki a bűncselekmény elkövetését. Ezen indoklást annak ellenére szerkesztette meg, hogy a nyomozás erre vonatkozóan a vádlottak nyilvánvalóan védekezés-szerű vallomásán kívül semmiféle adatot nem szolgáltatott.” Az iratok ezután a Kecskeméti Megyei Bírósághoz kerültek, ahol annak „vezetője az ügyet dr. Rákossy... vezetése alatt álló tanácsra osztotta ki. A tanács szavazóbírája dr. Bakkay... volt, aki a jelenlegi rendszer megváltozásában politikai beállítottságánál fogva töretlenül hitt, jobboldali beállítottsága az akkori bírósági személyek előtt ismeretes volt, és aki több bíró kartársa előtt többször hangoztatta, hogyha rendszerváltozás fog beállani, akkor a bírákat felelősségre fogják vonni, politikai természetű ítéleteik miatt is meg fogják kérdezni: »ezt a bíró úr írta alá? Mert ha igen, vállalni kell érte a felelősséget«. Az ítéleti tényállás magáévá tette az Államvédelmi Hatósága főhadnagya által kialakított és a vádiratban megjelenő azt a koncepciót is, hogy a tárgyalást dr. Rákossy „olyan napra tűzte ki, amikor már további kb. 7–8 ügy volt kitűzve... az ebédidő után a késői délutáni órákban kezdődött meg, mikorra is a tanács ülnöki tagjai és a rövidebb gyakorlattal bíró államügyész is már meglehetősen fáradtak voltak”. Mindez azért történt, hogy Kovácsot jogos védelem címén fel tudják menteni. A tényállás átveszi azt a Varga államügyész Ádám előtt tett vallomásából származó szöveget, amely szerint dr. Nagy fogalmazó „érintkezésbe lépett Varga... államügyésznővel, figyelmeztette őt arra, hogy id. Kovács Balázs elleni bűnügy... a jogos védelem egy kirívó példája, s ezért a felmentő ítélet biztosra vehető. Felmentés esetére kérte, hogy az államügyész az ítéletet ne fellebbezze meg, hiszen az ügyis céltalan lenne”. Szemben Varga vallomásával – aki szerint előző nap délután kapta kézhez főnökétől a másnapi tárgyalás iratait – dr. Tutsek ítéletében az szerepel, hogy a tárgyalás reggelén vette át azokat. Ugyancsak Varga tanúvallomásából származik az a mozzanat is, hogy dr. Gorzó is megjegyezte, hogy a büntetőügyben felmentő ítélet lesz, „de azért ő azt csak fellebbezze meg, mert elvégre ügyész s ez a kötelessége”. A tényállás ezt követően taglalja, hogy dr. Rákossy részletesen foglalkozott a szovjet katona magatartásával „ebben az irányban feltűnő bőséggel hallgatta ki a vádlottakat, és engedte, nyilvánvalóan koholt védekezésüket előadni, s a kihallgatott tanúhoz is jóformán kizárólag ebben a tárgykörben mozgó kérdéseket tett fel”. Felrója, hogy a gyilkosságról „csak egészen érintőleg, jóformán pillanatok alatt lezajló kihallgatással végzett”. A tényállás azt is felrója – noha vád tárgyává téve nem volt, igaz, hogy nem akar ki, hanem az államvédelmis, dr. Barna tett szóvá – , hogy a bíróság „a bűncselekmény egyik legfontosabb mozzanatát, a szovjet katona csizmájának eltulajdonítását” nem állapította meg. A tényállás, szemben az id. Kovácsal és társával szemben indított büntető-

ügy nyomozati anyagával és az ott fellelhető rendőri összefoglaló jelentéssel,⁷⁹ leírja, hogy a szovjet katonai erőszakoskodásaira „a tanúk szájából nem hangzottak el” vallomások. A jegyzőkönyv elkészítésével kapcsolatos tényállási megállapítás, miután az tíz nap múlva sem készült el és az igazságügyi tárca sürgette a büntetőügy felterjesztését, dr. Rákossy – „most már világosan látta, hogy az ügyből baj kerekedett” – maga diktálta le a jegyzőkönyvet. Meghamisítva azt oly módon, hogy „a jogos védelem, mint büntethetőséget kizáró ok az arra hivatkozó által bizonyítandó, s annak bizonyítása a tanúkhöz feltett számtalan ez irányú kérdés ellenére sem sikerült”. Dr. Nagy „legalább két alkalommal figyelmeztette dr. Rákossy I. r. vádlottat, hogy emlékezete szerint a Rákossy által diktáltak, nem egyeznek a tárgyaláson elhangzottakkal, illetve a tárgyalási feljegyzésekkel...”. Arról, hogy ez a vallomás az Ádám államvédelmi főhadnagy előtt tett vallomásban van és dr. Nagy a tárgyaláson azt vallotta, hogy a tárgyaláson készült jegyzetei hiányosak, és hogy a magyar fogalmazásban nehézségei vannak, ezt az ellentmondást az ítélet meg sem kísérelte feloldani. Ez ugyanis ellent mondott volna a perkoncepciónak. Ezután az ítélet „az államügyésznőnek a nyomozás során tett vallomása” szerint látta bizonyítottnak a vádat. Az ülnököket azzal mentve a döntés következményei alól „a hosszú tárgyalás során szellemileg már kifáradt ülnökök ne tudják az ügy lényegét megérteni és azt észrevenni, hogy a tárgyalás irányítása kizárólag a vádlottak ártatlanságának bebizonyítását célozza, valamint a rövidebb jogi gyakorlattal bíró államügyész előtt a már előre elhatározott felmentő ítélet ne legyen túlságosan szembeötlő”. Az ítélet felrója dr. Rákossy vádlottnak, hogy „tudatában volt annak, hogy a Kecskeméti Megyei Bíróságnak az eljárásra hatásköre nincsen, s éppen azért folytatta le az eljárást, mert a vádlottak cselekménye, mint köztörvényű bűncselekmény csupán 15 évi fegyház maximális büntetéssel volt büntethető”. A bírák terhére rója, hogy politikai indíttatásból törvénysértő módon szándékosan nyújtottak segítséget a szovjet katonát meggyilkoló id. Kovácsnak a bűncselekmény alóli meneküléshez. Az ügyészek bűnösségét egyrészt a hatásköri kérdés fel nem ismeréséhez, másrészt a vádirat szerkesztési módjához köti.

Védekezések a másodfokú bíróság (az utókor?) számára

Dr. Rákossy és védője, dr. Kristóf József fellebbezésének indokolását mintegy tizenhat oldalon fejtette ki. Eljárási szabálysértésként sérelmezte, hogy „a védelem más bűnpekhez viszonyítva, kétségtelenül korlátozást szenvedett”.

Az 1949. évi XX. törvényben, az Alkotmányban biztosított szabad védekezés elvének sérelmét fejtegette, midőn felvetette, hogy a védelem szabadságának megsértése „nem az I. fokon eljáró bíróság intézkedéseire vezethető vissza”. Finom utalást tett így az ÁVH vallatási módszereire, azonban e körbe kívánja panasz tárgyává tenni a bizonyítási kérelmek elutasítását is. Sérelmezi, hogy az elsőfokú bíróság a bizonyítás nem teljes körű volta miatt, téves ténybeli következtetésekre jutott. Elsősorban az id. Kovácsal és társával szemben indított büntetőügy nyomozati jegyzőkönyveinek teljes mellőzését, valamint azt

⁷⁹ Az összefoglaló jelentésről nem csupán a védekező iratokból tudunk, hanem az ítélet 4. oldalán tett széljegyzetből is: „Lásd: Rendőri összefoglaló jelentést!”

a tényt, hogy az ítélelhozatalban részt vett ülnököket éppúgy nem hallgatták ki, mint az id. Kováccsal és társával szemben lefolytatott büntetőügy „nyomozati eljárás[a] során eljáró nyomozó közegeket”.

Súlyos törvénytértésként jelöli meg, hogy Hegedűsné és ifj. Kovács tanúnak kizárólag a második büntetőeljárásban tett vallomását tárták fel, holott a kecskeméti nyomozati anyagban foglalt vallomásuk lényeges eltérést mutat. Dr. Rákossy és védője súlyosan sérelmezte, hogy Varga, „a vád egyik fontos tanúja” nem nyert közvetlen szóbeli kikérdezést. Kitértek ugyanis arra, hogy Varga „nyomozati eljárás során tett vallomása fogyatékos és hiányos, mert olyan egyén [Ádám főhadnagy] kérdezte őt ki, aki a tárgyaláson nem volt jelen és nem tudhatta azt, hogy mi történt ott”. Sérelmezi a beadvány, hogy az elsőfokú bíróság a dr. Rákossy előéletére vonatkozó iratokat nem olvasta fel és a bejelentett tanúkat nem hallgatta ki, holott „ténybeli következtetés kialakította volna az elsőfokú bíróságban azt a meggyőződést, hogy osztályellenségnek tekinthető nem vagyok sem származásomnál fogva, sem múltbeli magatartásomnál fogva, sem neveltetésemnél fogva, de különösen nem az 1940–1945 években tanúsított magatartásomnál fogva”. Törvénytértésként panasolja fel, hogy az elsőfokú bíróság „kérelmem ellenére sem tette lehetővé számomra, hogy kellő alapossággal megindokoljam azt, miért vontam vissza az ellenem indult eljárás nyomozati szakában és az államügyészség előtt tett vallomásomat”. Kifogásolja az elsőfokú ítélet indokolásának azt a részét is, mely szerint neki „mint jogtudó embernek” tudni kellett volna a nyomozati vallomás „minő bizonyító erővel bír és ennek tudatában kellett volna nyilatkoznom már a nyomozati eljárás során”.

Dr. Rákossy ezzel szemben nagyon árnyaltan hangsúlyozza – mert ebben az időben életveszélyes lett volna kimondani, hogy az Államvédelmi Hatóság, illetve vele szemben eljáró tagja, Ádám súlyosan kényszerítette a jegyzőkönyvezett vallomására –, hogy éppen azért, mert ismeri a bírói gyakorlatot, és ennek ellenére beismerő nyilatkozatot tett arra, „meg vannak a kellő okaim és indokaim”. Utal arra is: „a nyomozati eljárás során azt vallottam, amit vallottam, és ami felismerhető a nyomozati jegyzőkönyvekből és a bíróságnak módot kellett volna nyújtani annak a tárgyaláson való feltárására s a bíróságnak azt mérlegelési körbe kellett volna vonni”. Itt hozzá kell tenni, hogy igen, ennek így kellett volna történni, ha nem egy törvénytértő büntetőeljárásról lett volna szó, amely nem a bíróságon dőlt el, hanem elsősorban politikai szinten, majd ezt a politikát megvalósító ÁVH vallató szobájában.

Dr. Rákossy védekező irata ezért sokkal inkább az utókornak szól, hiszen ő, mint tapasztalt bíró tudta legjobban, mi történt az ÁVH-n és érzekelte dr. Tutsek tanácselnök pervezető technikáját. A védekező irat ezután, az id. Kováccsal és társával szemben indított büntetőügy érdemével foglalkozik, utalva arra, hogy önmagában véve az a tény, miszerint egy 1944 végén elkövetett emberölést hat év eltelte után kezdenek nyomozni, igen nehéz helyzetet teremt. Dr. Rákossy rámutat, hogy id. Kovács „a nyomozati eljárás során már jogos védelem fennforgásával védekezett”, és vallomása a tényeket illetően is mindenben azonos volt Kecskeméten mind a nyomozóhatósággal, mind az államügyészséggel,

mind bíróság előtt, „de azonos a meghallgatott tanúk vallomása is, és ez rendkívül fontos körülmény”. Mindennek bizonyítására indítványozza a „nyomozati közegek” kihallgatását is. Ehhez képest állítja a védekező iratban, hogy szó sem lehetett bűnpártolási célzatról. Dr. Rákossy jól tudta dr. Tutsek ítéletéből, hogy az id. Kovács Budapesten tárgyalta büntetőügyében mi történt, és azt is, hogy id. Kovács nem kapott kegyelmet, és kivégezték. Nem róható fel tehát, hogy a védekezését arra is kiterjeszti, id. Kovács – ha elkövette a bűncselekményt – olyan „fodorlatosan védekezett”, amely nem volt felismerhető a büntetőeljárás előtte zajló szakaszában. A megfogalmazásból úgy tűnik, hogy dr. Rákossy hitt Kovács ártatlanságában, mégsem lett volna célszerű a védekező iratban kétség vonni a Kovácsot utóbb halálra adó, jogerős, végrehajtott ítéletet. Ez az utókor súlyos kötelessége, amellyel a mai napig is adós maradt.

Pontosítja dr. Rákossy a vád tárgyává tett tárgyalási nap időbeosztását, utalva arra, hogy volt déli pihenő idő és „nem spekuláltam az ülnöki tagok fáradtságára sem, jól ismerem őket és pontosan tudtam, hogy a tárgyalások későbbi szakaszában is ugyanazt az érdeklődést tanúsítják az ügyek iránt, mint a korábban sorra kerülő ügyekben”. Erre a tényre, valamint arra, hogy miként tájékoztatta az ülnököket, nevezettek kihallgatását kérte. Hosszan taglalja továbbá az id. Kovács és a tanúk kihallgatásának menetét, állítva, hogy valamennyien a nyomozati vallomásuk szerint vallottak a bíróság előtt is. Dr. Rákossy a jegyzőkönyv megszerkesztésével kapcsolatban nyomatékosan jelezte dr. Nagy magyar nyelvi tudásának fogatékosságát és kiemelte, ha a tárgyaláson minden szabályos volt és bűncselekményt nem követett el, akkor ez nem állhat fenn a jegyzőkönyv elkészítésével sem. Csakhogy ez jogállami logika, itt és most aligha lehetett hatásos. A védekezés foglalkozik a hatáskör kérdésével. Ezzel kapcsolatban utalt arra, hogy dr. Kővágó János, a megyei bíróság elnöke „aki népbírói ügyekben is dolgozott, és aki az ügyet reám szignálta” nem észlelt hatásköri problémát. Ebben ő is joggal bízhatott, annál is inkább, mert „hasonló természetű ügyekben már tárgyalta a Kecskeméti Megyei Bíróság is, de tárgyalta a Legfelsőbb Bíróság [a korábbi években a Kúria] is, anélkül, hogy a hatáskörét leszállította volna a Népbírók Országos Tanácsa javára”. Ártatlanságát hangsúlyozva másodlagosan, az enyhítésre irányuló fellebbezés is indokolja. A védekező irat mellé csatolt egy bizonyítványt is amelyet a Kézdivásárhely Megyei Város polgármestere írt alá 1945. május 16-án. Eszerint dr. Rákossy 1945. április 1-jéig Kézdivásárhelyen lakott, „elmenekülve nem volt, ...az orosz katonai parancsnokság őt bízta meg a kézdi járás vezetésével, amit 1945. január 1-jéig végzett”.

Dr. Holosnyai írásbeli védekezése – dr. Sánta ügyvéd közreműködésével – ugyancsak föltalálható az iratok között. Ő megismétli a már korábban is hangoztatott álláspontját, hogy az államügyészség elnökének utasítására emelt szándékos emberölés büntette miatt vádat id. Kovácsal szemben és az utasításban foglaltak szerint mellőzte a csizma eltulajdonításának vád tárgyává tételét. Kiemelte, hogy a vádlottak a nyomozás során jogos védelemre hivatkoztak, „nekem pedig mint a vádiratot szerkesztő államügyésznek a vádirat indokolásában le kellett írnom a rövid tényállást. Én tehát mást nem írhattam le,

mint ami a nyomozás anyagából rendelkezésemre állott”. A védekező irat klasszikus kérdése, amelyre az 1990. október 29-ig az eljáró hatóságok nem adtak választ, így hangzik: „...egy főbenjáró bűncselekményre vonatkozó vádat tartalmazó vádirattal egyáltalán lehet-e elkövetni bűnpártolást”.

Dr. Gorzó is benyújtotta fellebbezése indokolását, dr. Gereben ügyvéd ellenjegyzésével. Az elsőfokú büntetőeljárásban mellőzött bizonyítási indítványokra sajátos érveléssel utal: „a magyar igazságszolgáltatás egyre inkább felismeri, hogy az anyagi igazságot úgy tudja megközelíteni, ha ugyanazon az úton halad, amelyet előtte a Szovjetunió bíróságai már kitapostak”. Itt utal a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának egyik döntésére, amely „az ügyre vonatkozólag jelentőséggel bíró egyetlen ténykörülmeny se maradjon kiderítetlenül [korabeli aláhúzás], mert különben a vádat nem lehet bizonyítottnak tekinteni”. Szellemes megközelítés volt, de nem hatott. A bűnösség kérdésben az érvelés utal arra, hogy a vád tárgyává tett cselekmény csak szándékosan követhető el. Így abból a tényből, hogy a vádlottat megvádolta és a felmentő ítélet megfellebbezésére adott utasítást, „azt az okszerű következtetést kell levonni, hogy szándékom nem irányult és nem irányulhatott arra, hogy a vádlottak a nekik kijáró büntetéstől egészben vagy részben mentesülhessenek...”. A védekező irat a büntetés kiszabása érdekében az enyhítésre irányuló fellebbezéssel is foglalkozik.

A másodfokú bíróság büntetőeljárása és ítélete

A fellebbezési tárgyalásra a dr. Jankó vezette tanács 1951. július 5-én tűzött határnapot. A tárgyaláson eljáró dr. Borbély János, a legfőbb államügyész helyettese a vádat dr. Rákossy, dr. Bakkay és dr. Nagy vonatkozásában közokirat-hamisítás büntettére is kiterjesztette, kérte továbbá, hogy dr. Bakkayt marasztalják el az 1946. évi VII. tc. 2. §. b. pontjában meghatározott büntettben is.⁸⁰ A fellebbezési tárgyalási jegyzőkönyv a védők perbeszédeit nem rögzítette, csupán annyit, hogy „fellebbezéseiket szóval megindokolták, felmentést illetve enyhítést kértek”. A Legfelsőbb Bíróság 1951. július 14-én hirdetett ítéletet.⁸¹

Ebben dr. Rákossy, dr. Bakkay és dr. Nagy cselekményét a népellenes büntett érintetlenül hagyásával egy-egy rendbeli közokirat-hamisítás büntettében is megállapította, valamint ezen túl dr. Bakkay cselekményét még egy rendbeli izgatás büntettének is minősítette. Dr. Rákossy és dr. Bakkay büntetését hat-hatévi börtönre, vagyonuk ¼részének elkobzására és 10 évi közügyektől eltiltásra ítélte. Dr. Nagy büntetését a változott minősítéshez képest nem érintette. Dr. Holosnyai börtönbüntetését háromévi és 6 hónapra fele-

⁸⁰ Btk. 393. §.

⁸¹ B. IV. 084/1951/11. Dr. Jankó Péter másodelnök, a tanács elnöke, dr. Molnár László előadó, Dr. Fábán Béla szavozó, Kosztolányi Béla és Morgós András ülnökök.
Dr. Molnár László (Pancsova, 1904. október 13.–Budapest, 1989. május 18.) az Egri Megyei Törvényszék elnöke volt 1948. augusztus 30.–1949. május 28. között. Majd berendelt bíró az igazságügyi tárcánál, a Bírói Felügyeleti Osztály vezetője. A Legfelsőbb Bíróság bírója 1950. február 23-ától. Esküt tett a teljes ülésen, 1950. március 14-én. A Büntető Kollégiumnak volt vezetője, távozott 1962. szeptember 14-én. Az 1956. október 23-a előtti, munkásmozgalmi személyiségekkel szemben indított törvénysértő büntetőperekben részt vett, ezért távolították el, a NET felmentette bírói tisztségéből. Az MNB-ben dolgozott tovább.

melte, ingatlan vagyonának 2/3 részét pedig elkobozta. Dr. Gorzó főbüntetését egyévi börtönbüntetésre leszállította. Dr. Holosnyai és dr. Gorzó vádlottak esetében a közügyektől eltiltás mértékét nem érintette. Az előzetes fogva tartásban töltött időt valamennyi vádlott esetében 1950. november 20-ától rendelte beszámítani. A fellebbezési fórum miután felsorolta a közvádoló és a vádlottak fellebbezését, valamennyi bizonyítás kiegészítésre irányuló indítvány mellőzött, osztva az elsőfokú bíróság álláspontját, amely szerint azok „az ügy eldöntésére nincsenek kihatással”. Minden egyéb elsőfokú ténymegállapítást mérlegelésen nyugvónak tekintett, és így a tényállást eredeti formájában tekintette az ítélezés alapjául. Mindezek alapján valamennyi vádlott esetében a bűnösség törvényes megállapítását jelentette ki. A fellebbezési bíróság szerint dr. Holosnyai a vádiratban olyan tényállást tett a vád tárgyává, amely nemcsak utal a jogos védelem fennforgásának lehetőségére, hanem azzal a kitételrel, amely szerint id. Kovács „látva azt, hogy az orosz katona üldözése elől menekülni nem tud”, követte el az ölési cselekményt, „egyenesen determinálja a bíróság hozandó ítéletét”. Ezen alapult az elsőfokú ítélet indoklása. A dr. Jankó vezette másodfokú tanács szerint a vádemelést megelőző nyomozás adatai azonban ezt nem támasztották alá, „az kizárólag Kovács Balázs és társa által előterjesztett... védekezésen nyugszik”. Majd – nem csekély cinizmussal – felrója a Bp. 9. §-ában írt kötelezettséget „mely szerint a terhelő és mentő körülményeket egyenlő gondossággal kell figyelembe venni”. Ebből nyomban arra következtetett, hogy „Holosnyai... vádlottat a háborús büntetéseket tudatos mentésének célzata vezette”. Szándékos segítségnyújtásnak minősítette dr. Gorzó magatartását is –Varga államügyész nő vallomására utalva –, s megállapítva, hogy „az általa aláírt vádirat felmentést megalapozó tartalmának tudatában volt”. A bírák vonatkozásában hangsúlyt kap a „közeli rendszerváltozás” valószínűsítése, amelyből egyenesen következtet arra, „hogy mindketten egy tudatosan valótlan tényállásra alapított felmentő ítélettel a remélt rendszerváltozás esetére a maguk javára alibit szándékoztak biztosítani”. Felróta a dr. Jankó vezette tanács azt is, hogy dr. Rákossy és dr. Bakkay „a bírói szabad mérlegelés jogával visszaélve, a felmerült bizonyítási anyagot teljes rosszhiszeműséggel ellenforradalmi álláspontjuknak megfelelő politikai tendenciával, Kovács Balázs és társa jogellenes felmentésének célzatával, felmentést megalapozó tudatosan valótlan tényállás megállapítását eredményezően értékelték”. Mindezt azzal is alátámasztja, hogy a megismételt büntetőeljárásban id. Kovácsot jogerősen halálra ítélték. A minősítés kérdésével főlegesen bővebben foglalkozni, hiszen az egész büntetőeljárásnak ez csak mellékterméke. A dr. Jankó vezette tanács nem szól arról, hogy a nem politikai okból megölt szovjet katona ügye miért nem köztörvényes cselekmény, és miért tartozik a Nbr. hatálya alá. Lehet, hogy ismerték ezt az akkora már megszilárdult bírói gyakorlatot, vagy csak már nem is volt érdekes az egész? Az viszont tény – mert az ítélet rögzíti –, hogy „a büntetések kiszabásánál a Legfelsőbb Bíróság nyomatékosan súlyosbító körülményként értékelte, hogy a vádlottak cselekményeiket az igazságszolgáltatási szervezet keretében, mint annak tagjai követték el. Ez a körülmény cselekményük társadalmi veszélyességét igen nagymértékben emeli”. Majd következett dr. Jankó politikai tirádája

– a Rajk–Brankov-ügyben kihirdetett ítélete után érthető, de nem menthető módon –, hogy „az igazságszolgáltatási szervezet ugyanis az osztályharc egyik legelsőrendű harci eszköze; ebből következik, hogy ellenforradalmi elemeknek ebbe a szervezetbe befészkelődése és ellenforradalmi szellemben működése rendkívül nagy veszélyt rejt magában”. Lehet, hogy dr. Rákossy ’56 utáni elmarasztalói a dr. Jankó által kitaposott nyomvonalon haladtak? A vádlottak mögött bezárultak a cellák ajtói.

*A Rákossy-ügy margójára, avagy
a koncepciók büntetőeljárás célja*

A meghozott ítéletek – elzárva a vádlottakat legelemibb bizonyítási és védekezési joguktól – olyan fiktív tényállást állapítottak meg, amelyek ugyan a valóságtól távol álltak, de alkalmasak voltak az alábbiak érvényesítésére:

- A tanyavilágban garázdálkodó és a polgári lakossággal szemben fegyveresen fellépő szovjet katona sérthetetlen, vele szemben jogos önvédelem megállapításának semmilyen körülmények között nem lehet helye, ennek ellenkezője bűncselekmény.
- A bírói szabad mérlegelés – bár azt az Alkotmány és a kihirdetett eljárásjog biztosítja – a pseudo-jog⁸² által oly módon alkalmazható, hogy az csak a vádlott terhére tehet megállapítást, javára nem, mert az már szándékos, sőt célzatos bűncselekmény.
- A Bp. 9. paragrafusában írt a vádlott terhére és javára szóló felderítési kötelezettséget a pseudo-jog kizárólag a vádlott terhére szolgáló bizonyítékok felderítését fogadja el, a vádlott javára szóló tényék feltárása már bűnpártolásnak, a felelősségre vonás alóli elvonásnak minősül.
- A bírák kritikai megjegyzése a büntetéskiszabásra, a kampányszerűen elrendelt bűncselekmények tekintetében hozott kirívó büntetések megkérdőjelezése pedig izgatás büntette.
- Vádirat benyújtása – akár főbenjáró büntetőügyben is – megvalósíthat a vádlott menekülését célzó bűnös tevékenységet, ha abban bármely a vádlott javára szóló tényről említ az ügyész, akkor is, ha felmentés esetére fellebbezést rendel el.
- Mindez befejezett bűncselekmény, akkor is, ha a meghozott felmentő ítélet nem jogerős.

⁸² A kihirdetett jogi normákat esetenként felülírják alacsonyabb szintű normák, valamint (pl. a törvénybe foglalt jogot miniszteri rendelet vagy végrehajtási utasítás) mi több, jogi normát nem is öltő párhatározatok, vagy politikai elvárások. Ez utóbbiakat a jogirodalomban pseudo jogi normáknak nevezzük.

Amikor dr. Feri Sándor,⁸³ az MKP jogásza Demény Pál⁸⁴ népbírósági büntetőügyével kapcsolatban leírta: „azt javaslom, hogy Major Ákos⁸⁵ tárgyalja az ügyet. Pervezetési tevékenysége csak arra korlátozódna, hogy a nyomozási eljárás során lefektetett egész egyszerű tényállás a tárgyaláson ugyanezen tanúk kihallgatásával bizonyítást nyerjen”⁸⁶ – valójában a koncepciós büntetőperek alapvető „technikáját” fogalmazta meg. Ezzel a technikával a perbefogott áldozatot elvágják minden lehetőségtől. Az eljárásjogot durván sértő pervezetési technikával szemben valójában nincs védekezés.

A dr. Rákossyval és társaival szemben indított büntetőperben mindez jól nyomon követhető. Ez a magyarázata, hogy a Bp. 9. paragrafusában foglalt kötelezettség ellenére – amelyre egyébként az ítéletek cinikus módon hivatkoznak is – nem idézik meg az Államvédelmi Hatóság eszközeként felhasznált Varga államügyésznőt, hanem törvénysértően felolvassák az államvédelmis főhadnagy, Ádám előtt tett vallomását, nem hallgatják ki az „izgató kijelentés”-ről vallomást tenni tudó tanukat, nem ismertetik az id. Kováccsal és társával szemben indított büntetőügy eredeti nyomozati anyagát. Sőt, még abban az irányban sem engednek bizonyítást, amelyek az „osztálybíráskodás” korában a vádlottak javát szolgálhatják. A dr. Rákossyval és társaival szemben lefolytatott büntető-eljárás a konstruált koncepciós büntetőperek kategóriájába tartozik.⁸⁷ A tényállás részben fiktív, részben valós tények eltorzításának eredménye. E mellett felismerhető a jogalkalmazás teljes eltorzítása a büntetőper koncepciójának érdekében. Így különösen az 1945. évi VII. tc-be foglalt háborús és néPELLenes büntetésekre vonatkozó, valamint a büntetőel-

83 Dr. Feri (Fuchs) Sándor (Gyöngyös, 1895. szeptember 29.–Budapest, 1986. június 9.) banktisztviselő, 1925–1945 között, önálló ügyvéd 1937-től. Az MKP (majd az MDP) Jogügyi Osztályát vezette 1945. január–1949. november 30-a, közben egyúttal közjegyző 1946. március 11.–1949. december 31. között. Szoros kapcsolat ápolta Magyarországon tartózkodó szovjet állambiztonsági tisztekkel. A Legfelsőbb Bíróság bírója 1950. január 5.–1957. január 31. között. Elbocsátották 1953. május 15-én, de visszavették december 21-én. Az 1917. évi szovjet-orosz forradalomban részt vett, Szovjetunióból hazatért internacionalista készítette az 1956-os statáriális bíráskodást bevezető rendelet tervezetét.

84 Demény Pál (Budapest, 1901. augusztus 29.–Budapest, 1991. január 14.) mérnököt kétféle fegyházbüntetésre ítélték 1921-ben, majd internálták, 1925. áprilisban szabadult. Háromhavi fegyházbüntetésre marasztalták el 1936-ban, nyáron töltötte le a Gyűjtőfogházban, majd nyolc napig a Toloncházban volt. Kétévi börtönbüntetésre ítélték 1938-ban, 1940-ben szabadult. Összesen hat év és hat hónapot töltött fegyházakban és internálótáborokban a Horthy-rendszer idején. Letartóztatták 1945. február 13-án, a „párt foglya” lett, 1945. augusztustól pár hónapig szovjet fogságban volt. A Budapesti Népbíróság néPELLenes büntett elkövetése címén négy és félévi kényszermunkára ítélte 1946. július 17-én. Büntetésének letöltése után internálták Kistarcsán 1950. október 7-étől. A Budapesti Megyei Bíróság 1953. október 19-én szervezkedés vezetésének büntette miatt 10 évi börtönbüntetésre ítélte, a Legfelsőbb Bíróság helybenhagyta elmarasztalását 1954. május 3-án. (1945. februártól folyamatosan őrizetben volt.) Gerő, Rajk özvegyének kérésére kezdeményezte büntetőügyének felülvizsgálatát az MDP KV PB ülésén, 1956. augusztus 31-én. A hozott határozat nyomán szabadult 1956. október 15-én. A Legfelsőbb Bíróság az 1953–1954. évi vádakkal fölmentette 1957. december 14-én. Az 1946-os törvénysértő határozatot a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa helyezte hatályon kívül 1989. május 23-án. Parlamenti képviselővé választották 1990-ben, az országgyűlési üléssteremben hunyt el.

85 Dr. nemes tasnádi Major-Maróthy Ákos (Újpest, 1908. május 25.–Budapest, 1987. május 29.) volt hadbíró igazolták 1945. május 10-én, szolgálaton kívüli vezérőrnagy volt 1946. november 1-jétől. A Budapesti Néptörvényszék (majd Budapesti Népbíróság) első elnöke 1945. január 28-ától, majd a NOT elnöke 1946. november 23.–1948. augusztus 6. között. 1946. november 18-ától ítélőtáblai tanácselnöki címmel felruházva, 1948. szeptember 11-étől ténylegesen ítélkező ítélőtáblai tanácselnök, a Budapesti Ítélőtáblán (illetve jogutódánál). A felsőbbbíróságok megszüntetésekor, 1950. december 27-én – további 46 fővel együtt – a Legfelsőbb Bírósághoz helyezték át, ott ítélkezett eltávolításáig, 1953. június 15-ig. Az 1953. május 30-án történt állásfelmondást hatályon kívül helyezték 1960. augusztus 12-én, és akként módosították, hogy alkalmazottként helyezték át a Tokodi Mélyfúró Vállalathoz. Jogászi pályafutását ügyvédként folytathatta 1954. november 14-étől.

86 Iratok I. i. m. 74. o. Eredeti: Politikatörténeti Intézet Levéltára 274. f. 11/22. ó. e. Feri Sándor feljegyzése a Főtitkárságnak, 1946. május 16.

87 Kahler Frigyes: Joghálal Magyarországon 1945–1989, Bp., 1993. Zrínyi Kiadó, 141–145. o.

járás lefolytatására szolgáló Bp. (kiemelten a Bp. 9. §.) törvényhozói szándék elleni magyarázata és alkalmazása.

Ennek megfelelően a pervezetés tipikusan – a kor koncepciók büntetőpereiben alkalmazott gyakorlat szerint – megbénította a vádlottak javára szolgáló bizonyítás felvételét, és semmibe vette a védelem érvelését. Az ítéletek megkerülték a védelemnek a felvetéseit – akár alapvetően elvi kérdéseket illetően is –, mert megoldásuk veszélyeztette a per-koncepciót. A büntetőeljárársban jól érzékelhetően, nem a bírói, hanem az államvédelmisek előtt folyt nyomozati, ahogy eufemisztikusan nevezték, a vizsgálati szakasz volt a hangsúlyos – mindent eldöntő –, s a bíróság meg sem kísérelte – kísérelhetett – kritika alá venni ezeket a nyomozási módszereket. Ez a kritikátlan magatartás egyébként nem egyedi jelenség, számos büntetőügyben felismerhető. Így pl. Eger Megyei Bíróság 1951-ben kihallgatott egy önként jelentkező érdektelen tanút, aki látta, hogy az államvédelmis egy fegyvert rejt el a gyanúsított lakásán. A vallomást ekként „értékelték” a bíróság: „fel sem tételezhető... rendőrségünkről, hogy ilyen egészen együgyű és ponyvaregénybe illő módon koholjon bizonyítékokat... a vádlott kizsákmányoló,⁸⁸ szemben áll a népi demokráciával tehát fegyverhez fog nyúlni”.⁸⁹ A bíróság dr. Rákossy és társai büntetőperéhez hasonlóan a vallomások tartalmát az ideológia és nem a tények alapján „mérlegelte”.

A korábbi években a titkosrendőrséget már folyamatosan tájékoztatták a jogerősen lezárt büntetőügyekről a népügyészségi vagy a népbírósági szakaszban. A helyzet, drámai módon megváltozott az ÁVH létrejöttével. Dr. Farkas Károly, az I. M. egyik osztályvezetője rendeletet adott ki minisztere nevében 1950. március 10-én.⁹⁰

Egy korábbi, 1948-as intézkedés kiegészítéseként fordult a vádhatóságok és bíróságok első embereihez. Felkérte „a bírósági elnököket, hogy »mindazon ügyekben, amelyekben a nyomozást, vagy annak egy részét az Államvédelmi Hatóság teljesítette, az ítélet egy példányát – akár jogerős, akár nem jogerős – az ügyben eljáró bíróság székhelyén lévő Államvédelmi Hatóságnak küldőnccel [eredeti kiemelés] (nem postán) küldje meg«. A rendelet visszamenő hatállyal, március 1-jétől alkalmazandó, az ezen időpont óta hozott ítéletek egy példányát sürgősen meg kellett küldeni az ÁVH-nak, legkésőbb március 20-ig. A vádhatóságok hasonló ukázt kaptak: munkatársaikat is tájékoztatási kötelezettség terhelte az általuk hozott határozatok, »vádírat, vádindítvány, áttétel, nyomozás megszüntetése« esetében.

Lényegi, sorsdöntő, jövőformáló változás következett be. Az ÁVH legális, az igazságügyi tárca által biztosított beleszólási lehetőséghez jutott a bírósági fórumrendszer működésébe. Most már a nem jogerősen lezárt büntetőügyekről is tájékoztatást kapott, és még a másodfokú büntetőeljárást megelőzően olyan adatok birtokába jutott, amelyek segítségével elsősorban a bíróság elé állított személyek, de nemkülönben a tanúk, vádlók, ítések, ügyvédek jövőbeli sorsára kiható intézkedéseket foganatosíthatott. Munkatársain

88 A vádlott önállóműhellyel rendelkező szabómester volt, és egyik megrendelője „csöppent” a házkutatásba.

89 Kahler: Szemtől szembe, 142. o.

90 Legfelsőbb Bíróság Elnöki Irattára 1950. El. I. A. 21. A 17.254/1950. I. M. IV/3. sz. rendelet. Határozatok közlése az Államvédelmi Hatósággal,

ált, hogy közülük ki, mikor és miképp él ezzel. A bíróságok függetlensége – a közismert, kiemelkedő büntetőügyekben másutt, párt- és államvédelmi vezetők által »meghozott«, majd bírakra oktrojált ítéletek kihirdetésén túl – azért szenvedett további csorbát, mert a nyomozóhatóság voltaképp felügyelete alá vonta a teljes büntetőeljárást, függetlenül attól, hogy a büntetőper jogerősen lezárult-e. Valójában mindenkinek, aki a jogszolgáltatás legszélesebben értelmezhető köréből és holdudvarából érintetté vált a büntetőperes eljárás bárminő fázisában, ez időtől fogva nem csupán a hatályos törvényeknek, hanem az ÁVH igényeinek is meg kellett felelnie. Márpedig köztudott, az idő tájt az ÁVH maga volt a törvény. A rendelet különben nyílt volt, a szigorúan titkos minősítésre már nem volt szükség. Hivatalból díjátalányozva küldték meg az érintetteknek.

A büntetőeljárás jogerős lezárulása előtti menetébe beavatkozás ekképp vezetett a diktatúra jelzett tömeges folyamatos jogsértéseihez, és évtizedekkel később kiváltotta ezeknek a büntetőpereknek semmissé nyilvánítását. Az egykori parasztpárti főtitkár, Kovács Imre – immár a messzi távolból és jóval később – ekképp summázta a lényegét: »a törvénytelenségek tekintetében a kommunisták az oroszok cinkostársai voltak... taktikájuk kíméletlen és erkölcstelen volt... nem riadtak vissza semmiféle módszertől és eszköztől, ami segítette őket.«⁹¹ Rákosi és köre katasztrófapolitikájára hatott a káros »tanácsadás«, ami egyrészt a törvényalkotásban, másrészt a sztálini példa nyomán konstruált perekben öltött testet. A »csisztká«, a '30-as évek nagy tisztogatásának korszaka volt a példakép, és a Szovjetunióval »testvéri« kapcsolatban lévő országok büntető törvényhozásuk során kötelességtudóan figyelembe vették a szovjet tapasztalatokat, főképpen az államellenes bűncselekmények fogalmában, az osztálypolitikai lényeg tekintetében használva fel azokat.⁹²

Az ítélet kihirdetése után

A vádlottak valamennyien megkezdték jogerős büntetésüket, különböző időpontokban szabadultak.⁹³ Dr. Bakkay perújítási kérelmet terjesztett elő dr. Schirilla György⁹⁴

91 Kovács Imre: Magyarország megszállása, Bp., 1990. Katalizátor iroda, 249. o.

92 Zinner Tibor: A totális diktatúra napja. In: Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára, Bp., 2013. ELTE Eötvös Kiadó, 298–299. o.

93 A szabadulási értesítők nincsenek meg, az adatokat a kegyelmi kérelmekből lehetett megállapítani.

94 Dr. Schirilla György (Budapest, 1909. szeptember 2.–Budapest, 2009. szeptember 18.) érettségizett 1927-ben, jogtudori oklevelet szerzett 1931. június 27-én, az egységes bírói és ügyvédi vizsgát letette 1938. június 29-én. Bejegyzett ügyvéd lett 1938. július 1-jétől, ez jogerőssé vált szeptember 19-étől. Jogászai pályáját Sándor László ügyvédi irodájában kezdte, a Magyar Általános Hitelbankban folytatta, ahol az ipari osztályon cégvezetőként dolgozott 1934–1948 között. Annak ellenére, hogy a MÜNE tagság elvállalására kényszerült a Magyar Nemzeti Bank nyomására, de az egyesületből kilépett 1944. március 21-én. Így érdektelenné vált a vele szemben hozott (1945. május 23-i) javaslat, hogy feddéssel igazolják. Dr. Schirillát igazolták mind munkahelyén, mind a Budapesti Ügyvédi Kamarában 1945. június 19-én. Védői magatartása miatt, az ügyvédek felülvizsgálata során, a Budapesti VI. kerületi Ügyvédek Felülvizsgáló Bizottság határozata alapján kizárták a hó végéig Budapesti Ügyvédi Kamarából 1958. augusztus 13-án. Azért, mert nyilatkozata szerint „nem kíván ügyvédi gyakorlatot folytatni”. A határozat szerint az ügyvédi hivatás gyakorlására „nem alkalmas” [eredeti kiemelés – a Szerzők]. Az igazságügyi tárca vezetője elutasította fellebbezését 1958. október 18-án. Utóbb – méltányosságból – e határozatot visszavonták 1962. január 23-án. A tárca tudomásul vette egyúttal azt is, hogy nem kíván ügyvédi gyakorlatot folytatni. Az '50-es évek végétől a rendszerváltásig a földművelésügyi tárca jogtanácsosa volt. 1967 májusában kérelmezte felvételét, azzal, hogy korábbi nyilatkozatát visszavonta. Visszavették 1992. január 1-jétől.

ügyvéd közreműködésével, új bizonyítékként megjelölve dr. Sinka András bírót a Kecskeméti Megyei Bíróságtól és dr. Karácsonyi István kalocsai államügyészt annak bizonyítására, hogy tőle rendszerváltozásra utaló kijelentés sohasem hangzott el, ezért az izgatást nem követhette el. Ők annak idején nem is hallhatták izgatónak minősített kijelentését, mert dr. Sinka akkor polgári ügyszakban ítélkezett, dr. Karácsonyi meg fogalmazó volt az államügyészségen. Jelezte, hogy az új bizonyítás eredményeképpen megállapítható lenne, miszerint „Varga... tanú alapperbeli vallomása tévedésen alapult... az izgatási tényállás vonatkozásában nem történt meg”. A perújítási kérelem utal arra is, hogy a büntetés-végrehajtási munkahelyen munkateljesítménye 200% felett volt, és a beadvány benyújtásakor a bányában is 120%-ot teljesített. A Budapesti Államügyészség a perújítási kérelem elutasítását indítványozta, miszerint: „a felajánlott bizonyítás azonban sikerre nem vezethet, mert az a körülmény, hogy e tanúk hallották-e vagy sem az izgató tartalmú kijelentéseket, elítélt részéről az ügy elbírálása szempontjából jelentőséggel nem bírhat”.⁹⁵ A perújításról a Budapesti Megyei Bíróság dr. Olti Vilmos vezette tanácsa döntött zárt ülésben, 1952. november 4-én.⁹⁶

Az elutasító végzés megismételte az államügyészi álláspontot azzal kiegészítve, hogy a bűncselekményt elsősorban dr. Bakkay és dr. Rákossy nyomozati vallomása bizonyítja. 1955. február 15-én dr. Bakkay felesége kegyelmi kérelmet nyújtott be, amelyben arra kérte a tárca vezetőjét, hogy terjesszen kegyelmi kérelmet a Népköztársaság Elnöki Tanácsa, a NET elé azzal, hogy férje büntetésének hátralévő részét kegyelemből engedjék el. Az I. M. hivatalos közléséből tudott, hogy dr. Bakkay büntetésének hátralévő részét kegyelemből elengedték 1955. április 27-én.⁹⁷

Dr. Bakkay 1960. március 11-én folyamodott kegyelmi mentesítésért, amelyet 1960. október 31-én meg is kapott, erről november 8-án értesítették.⁹⁸ A kegyelmi kérelem egy mondata kiemelésre méltó: „az ügy érdemére vonatkozólag nem kívánok részletesebb előadást tenni, az erre vonatkozó iratok rendelkezésre állnak. Kétségtelen tény azonban az, hogy egy nem jogerős felmentő ítélet miatt [korabeli kiemelés] bíróval szemben bűncselekményt még soha nem állapítottak meg a judikaturában”.

Dr. Gorzó ugyancsak benyújtott kegyelmi kérelmet a NET-hez 1959. október 30-án. Ebben az elítéléséhez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesítését kérte. A beadványban – a siker érdekében – még azt is leírta, hogy „az ítélet jogosságát nem vitatom”. Ez utóbbi kijelentését kizárólag a mielőbbi mentesítésének elérése motiválta. A Legfelsőbb Bíróság elnökéhez intézett ötoldalas beadványában ugyanis⁹⁹ – anyagi és alaki jogszabálysértés miatt – elítélését már törvénysértőnek tartotta, s ezért – hivatkozással a Bp. 225. paragrafusában foglaltakra – törvényességi óvás iránt terjesztett elő kérelmet. Beadványában vitatta a bűncselekményre utaló szándékot, valamint az id. Kováccsal és

95 1950. áu. 0351/5, 1952. október 21. Dr. Avar csoportvezető.

96 B. II. 0341/151/13. 1952. november 4. Dr. Olti Vilmos tanácselnök, Dr. Garancsi[sic!] Mihály szakbíró, Hortobágyi Rudolf, Dániel Pál és Pataki Ernő ülnökök

97 Igazságügyminisztérium 8.000/1955. I. M. I/2. 1955. április 28. Burka Ferenc osztályvezető-helyettes.

98 Igazságügyi Minisztérium 32.600/1960. I. M. III/1. 1960. november 8-án Dr. Ságvári Magda osztályvezető-helyettes.

99 A Legfelsőbb Bíróság a beadványt T. 1958. Eln. XVI. A. 2. sz. alatt iktatta

társával szemben indított büntetőügyben a hatáskörrel kapcsolatosan elfoglalt álláspontot. Kifejezetten utalt arra, hogy az Nbr. alkalmazásának előfeltételi nem álltak fenn. Kifejtette, hogy csak politikai célzat igazolása esetén lehet alkalmazni a Nbr. szabályait, egyébként köztörvényi bűncselekmény (emberölés stb.) kell megállapítani. Érvelésében az is szerepelt, hogy „közfelfogás szerint az Nbr. csak a felszabadulás előtt elkövetett bűncselekményekre vonatkozott. A felszabadulás a vádbeli időben a vádbeli helyen már bekövetkezett.” Törvénysértésként értékelte, hogy „a fellebbezés tényét sem az elsőfokú, sem pedig a másodfokú bíróság egyáltalán nem értékelte” [korabeli kiemelés]. Az eljárási szabálysértések között sérelmezte, hogy az 1951. július 14-én megtartott másodfokú tárgyalásról értesítést nem kapott, ezért azon nem jelenhetett meg és nem volt módja indítványt tenni. Utalt ezzel kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság B. 1510/1953. sz. törvényességi határozatára, amelyben hatályon kívül helyezte az ítéletet azért, mert a fellebbezési tárgyalás időpontjáról a vádlott téves értesítést kapott. Sérelmezte Varga tanú idézésének és kihallgatásának mellőzését, utalva arra, hogy annak perrendi előfeltételei – hogy a tárgyalásra nem vagy csak rendkívüli nehézségekkel lenne megidézhető – nem állt fenn. Sérelmezte ugyancsak a bizonyítási indítványok elutasítását az ülnökök tekintetében, valamint azt a tényt, hogy a letartóztatása alatt megírt és átadott bizonyítási indítványa eltűnt. Dr. Gorzó, a kérelméhez több bírósági ítéletet is csatolt annak bizonyítására, hogy az Nbr. szerinti minősítés nem foghat helyt, ha a szovjet katonával szemben végrehajtott életellenes cselekmény nem politikai indíttatású.¹⁰⁰

Dr. Gorzó közben értesítést kapott 1960. április 30-án az Igazságügyi Minisztériumból, hogy a NET kegyelmi kérelmét teljesítette 1960. április 19-én, „a büntetőítélethez fűződő hátrányos következmények alól kegyelemből mentesítette”.¹⁰¹

Dr. Nagy ugyancsak kegyelmi kérvényt terjesztett elő 1960. március 24-én. A pozitív választ a NET október 31-én hozott határozatról 1960. november 8-án postázták részére a Fővárosi Bíróságtól.¹⁰²

Dr. Holosnyainak a büntetett előélet hátrányos következményei alól történő mentesítése iránt 1960. április 7-én érkezett kérelme az igazságügyi tárcához. A NET október 31-én hozott határozatáról, a kegyelmi mentesítésről 1960. november 8-án értesítette az igazságügyi tárcát.¹⁰³ A Fővárosi Bíróságról november 10-én postázták a hírt az érintett-hez.

100 Legfelsőbb Bíróság Bf. I. 37/1957/28. sz. 1957. május 15-én kelt ítélet, dr. Simor Pál tanácselnök, dr. Egyed Lajos előadó és dr. Tamicz Jenőné szavazó bíró. Az ítélet a Pest Megyei Bíróság B. I. 15/1956/22. sz. ítéletét megváltoztatta a vádlott, korábban háborús büntettnék minősülő cselekményét szándékos emberölésnek minősítette. A Legfelsőbb Bíróság Bf. VII. 2193/1957/15. sz. 1958. március 24-én kelt ítélet, dr. Király Gyula tanácselnök, dr. Béres Sándor előadó és dr. Simándi György bíró. Az ítélet akként változtatta meg a Kecskeméti Megyei Bíróság B. IV. 765/1957/13. sz. ítéletét, amelyben a vádlottakat szándékos emberölés büntettségben marasztalta el, hogy a lopási cselekményre a lopást megszüntette, míg az emberölés vonatkozásában az ítéletet helybenhagyta. Az ítéletből továbbá az ún. becsatolt kecskeméti bírósági ítéletből kitűnik, hogy „a tanyavilágban többször előfordult, hogy egyes katonai személyek be-belátogattak a tanyákba és ott kisebb meg nem engedett cselekményeket követtek el, enni, de főleg innivalót követeltek a lakosságtól”.

101 Igazságügyi Minisztérium 32.357/1960. I. M. III/I. 1960. április 27. Dr. Ságvári Magda osztályvezető-helyettes

102 Igazságügyi Minisztérium 32.937/1960. I. M. III/I. 1960. november 8. Dr. Ságvári Magda osztályvezető-helyettes

103 Igazságügyi Minisztérium 33.250/1960. I. M. III/I. 1960. november 8. Dr. Ságvári Magda osztályvezető-helyettes

A második Rákossy-ügy

Dr. Rákossy esetében sokkal bonyolultabb volt a helyzet. Őt ugyanis az 1956-os forradalom és szabadságharc után ismét büntetőeljárás alá vonták. A Kecskeméti Megyei Bíróság négyévi börtönbüntetésre és ötévi közügyektől eltiltásra ítélte igazgatás címén, 1959. február 27-én.¹⁰⁴ Dr. Rákossy 1956. október 23-a előtt – „a megállapított tényállás szerint – olyan kijelentést tett, hogy a rendszer nem sokáig fog fennállni”, továbbá „»a Rákosi-rezsim« alatt be volt csukva, mint politikai fogoly rossz sorsa volt, megszenvedett a hazáért”. November 2-án a helyi lapban egy felhívást tett közzé. A volt politikai foglyok és internáltak érdekeinek megbeszélésére összejövetelet hívott össze. A november 4-re összehívott megbeszélés elmaradt, „mert közben az ellenforradalmat leverték”. Dr. Rákossy terhére írták még, hogy 1956. november 7-étől 1957. januárig tagja volt a munkástanácsnak a munkahelyén, ahol „az ellenforradalmi propaganda jelszavait hangoztatta”. Dr. Rákossy büntetését 1959. szeptember 7-én a Legfelsőbb Bíróság kétévi és kéthavi börtönbüntetésre és háromévi közügyektől eltiltásra mérsékelte – közkegyelem folytán a börtönbüntetést a felére csökkentették –, így dr. Rákossynak egyévi és egyhavi szabadságvesztést kellett letöltenie, november 12-én szabadult.¹⁰⁵ Mindezek után nem meglepő, hogy dr. Rákossy a '60-s évek elején nem nyújtott be kegyelmi kérelmet.

Az 1967. január 28-ai kegyelmi kérelmében – az elítéléshez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alóli mentesítését kérte a B. IV. 084/1951-es büntetőügyben – a következőket írta: „az ítélet és az egész alapul szolgáló bűnvádi eljárás illetékesek körök többszöri- sen kifejezésre juttatott véleménye szerint is a »Rákosi idők« túlkapasainak egyike, amit a mai rezsim az által, hogy büntársaimat rehabilitálta, jóvá is tett. Méltánytalan lenne tehát ezt a rajtam kívül álló okból született hátrányos állapotot csak velem szemben 10 év után is fenntartani”.¹⁰⁶ A kecskeméti rendőrség jelentése szerint¹⁰⁷ dr. Rákossy 1960 júniusa óta fizikai munkakörben dolgozik. „Lakására nem igen jár senki... Társadalmi rendünkkel kapcsolatban semmilyen kijelentéseket nem tesz, megbántottnak érzi magát, mivel elítéléseit jogtalanoknak tartja.”

A Fővárosi Bíróság tanácselnöke, Guidi Béla nem sokkal ezután, április 29-én értesítette dr. Rákossyt, hogy „ügyében az igazságügyi miniszter elvtárs – hivatkozással a Be. 311. § (1) bekezdésére – nem kíván kegyelmi előterjesztést tenni”. A következő kegyelmi kérelmet 1968. április 27-én nyújtotta be dr. Rákossy. A következő rendőri jelentés arról

104 B. 1830/1958/8. sz. ítélet.

105 Fővárosi Bíróság, B. I. 341/1950/67-I. Az I. M. 71.771/1968. I. M. VII. átiratára a tanács elnökének, Guidi Bélának dr. Rákossy kegyelmi kérelmét elutasító véleményes jelentése, 1968. május 31.

Guidi Béla (Budapest, 1924. április 7.–Budapest, 1983. november 29.) lakatossegéd, majd minőségi ellenőr volt a Ganz Hajó, Villany és Készülék Gyárban. A Büntetőbírói és Államügyész Akadémiát elvégezte 1950-ben. A Budapesti Megyei Bíróságon személyügyi megbízott lett. Megbízták a Gyulai Megyei Bíróság vezetésével 1953 májusában, elnöke volt. Ezt követően – amint a róla készített 1954. novemberi jellemzés is alátámasztja – vissza kívánt térni, itélkezni Budapestre. Vágya teljesült, a Fővárosi Bíróság tanácsvezetője lett. Ő tárgyalta elsőfokú büntetőeljárásban Mansfeld Péter és társai büntetőügyét a kádári megtorlás során.

106 Fővárosi Bíróság, B. I. 341/51/59. A bíróságon iktatták kérelmét 1967. február 2-án.

107 Városi és Járási Rendőrkapitányság Kecskeméti Tiszti Rendőrőrs 8/14-1967. 1967. február 20. Készítette Mészáros Sándor rendőr törzsőrmester, olvasta Horváth Kálmán rendőr-százados tiszti őrsparancsnok.

adott számot május 21-én, hogy dr. Rákossy 1967 szeptembere óta ágyban fekvő beteg.¹⁰⁸ „Büntetésének letöltése óta csendes, magába zárkózott életet él... a városban igen keveset szokott járni... nem italozik, józan életet él. Lakótársaival megegyező, összeférhető magatartást tanúsít, ilyen vonatkozásban probléma vele nincs.” Rendelkezésre áll Guidi véleményes felterjesztése is. E szerint: „nevezett az 1/ alatt írt tényállás szerint, mint megyei bírósági tanácsvezető, a legsúlyosabb cselekményt követte el. Egyéniségére jellemző a 2./ alatt leírt tényállásban elkövetett cselekmény. Igaz, hogy elítélt társai már kegyelemből mentesültek, dr. Rákossy Árpád azonban újabb büntetést követett el, ezért és mert különösebb méltánylást érdemlő körülményt ő maga sem hozott fel kérelmében, kegyelemre nem javaslok.”¹⁰⁹ Az igazságügyi miniszter, ez alkalommal is dr. Korom Mihály¹¹⁰ ismételen nem tett kegyelmi előterjesztést.¹¹¹

Tovább a lenini (sztálini) úton

Emlékeztetünk rá, hogy dr. Gorzó még 1958-ban törvényességi óvás iránti kérelmet terjesztett elő. Ezt követően a dr. Rákossyval és társaival, valamint az id. Kováccsal és társával szemben indított büntetőügyek iratai hosszú vándorlásba kezdtek 1964 januárjáig(!). Hol a Legfőbb Ügyészségen, hol az Igazságügyi Minisztériumban, hol a Fővárosi Főügyészségen bukkantak fel szinte nyomon követhetetlenül. Tény, hogy dr. Götz János,¹¹² fővárosi főügyész aláírásával a Fővárosi Főügyészség véleményes jelentést készített a Legfőbb Ügyészség politikai osztályának 1961. április 7-én. Ebben dr. Gorzó kérelmében foglaltakat vizsgálja hangsúlyosan, és teljes mértékben a marasztaló ítéletek álláspontját tette magáévá. Annyiban még túl is lép az 1951-es állásponton, hogy dr. Gorzó bűnösségéhez már a szándékot sem tartja szükségesnek: „dr. Gorzó György tevékenysége pedig az ilyen eredmény kiváltását [azaz id. Kovács felmentését] szolgálta – függetlenül a terhelte szándékától is”. Végkövetkeztetésül, pedig javasolta a kérelem elutasítását a törvényességi óvás mellőzését.¹¹³

108 Városi és Járási Rendőrkapitányság Kecskeméti Tiszti Rendőrőrs 8/25-1968. 1968. május 21. Készítette Gyöngyi János rendőr-főtörzsőrmester, olvasta Horváth Kálmán rendőr-százados őrsparancsnok.

109 Fővárosi Bíróság, B. I. 341/1950/67-I. Az I. M. 71.771/1968. I. M. VII. átiratára a tanács elnökének, Guidinak dr. Rákossy kegyelmi kérelmét elutasító véleményes jelentése, 1968. május 31.

110 Dr. Korom Mihály (Mindszent, 1927. október 9.–Budapest, 1993. október 3.) mezőgazdasági munkás, jogász, pártfunkcionárius, 1963–1985 között az MSZMP KB PB tagja, az Alkotmányügyi Tanács elnöke 1985-től. Rendőrnymozó 1945-től. Az MDP KV Adminisztratív osztályán a Belügyi Osztály munkatársa. A B. M-ben a Vizsgálati Osztály vezetője 1958–1960 között, határőr ezredes, a határőrség országos parancsnoka 1960. június–1963 között, vezérőrnagy 1962-től. Az MSZMP KB titkára két alkalommal: 1963–1966. december 6. és 1978. április–1985. március 28. között. Igazságügyi miniszter 1966. december 7.–1978. április 22. között.

111 Igazságügyi Minisztérium 71.771/1968. I. M. VII. 1968. június 13. Kocsisné Dr. Szebeni Erzsébet osztályvezető-helyettes.

112 Dr. Götz János (Herczegkút, 1915. január 27.–Budapest, 1975. június 15.) 1943-ban lépett igazságügyi szolgálatba. Az egységes bírói és ügyvédi vizsgát letette 1949. február 28-án. A Pestvidéki Államügyészségen kezdte ügyészi pályáját 1949. október 11-én (állását hat nappal később foglalta el). A Budapesti Államügyészség államügyésze volt 1951. július 20-ától. Kiseb, veszprémi megszakítás következett, ahol egyúttal vezető is, 1952. augusztus 21.–december 5. között. Az I. M-be berendelték, osztályvezető 1953. április 23-tól. A legfőbb ügyész helyettese volt 1953. szeptember 19.–1957. január 31. között, a NET ekkor mentette fel. Ezt követően a Fővárosi Ügyészségen főügyész. Felmentették a munkavégzés alól 1975. február 1-jén, nyugdíjba vonulása előtt (1975. július 15.), a felmondási ideje alatt elhunyt.

113 Fővárosi Főügyészség, 1950. áu. 0341. A címzett a Legfőbb Ügyészség Politikai Osztálya.

Idő közben dr. Rákossy is beadott egy törvényességi óvás iránti kérelmet az igazságügyi tárca első emberéhez, dr. Nezvál Ferenchez.¹¹⁴ Ez a kérelem nincs a birtokunkban, de több dokumentum is bizonyítja, hogy létezett. Dr. Götz főügyész ugyanis 1962. november 29-én újabb levelet intézett a Legfőbb Ügyészség Politikai Osztályához, jelezve, hogy dr. Rákossy törvényességi óvás iránti kérelme ügyében „véleményes jelentésemet mindeig elkészíteni nem tudtam”. Miért? „November közepén dr. Lukács Tibor, az Igazságügyi Minisztérium főeladója személyesen felkereste a politikai osztályt és közölte, hogy dr. Gorzó György V. r. vádlott az igazságügyi miniszter elvtársához törvényességi óvás iránti kérelmet nyújtott be. Dr. Lukács elvtárs véleménye szerint helyes lenne, ha az igazságügyi miniszter elvtárs az egész ügyet elbírálás végett magához vonná, vagy dr. Gorzó kérelmét is elbírálás végett a Fővárosi Főügyészségnek adná át. Dr. Gorzó kérelmét döntés végett Dr. Szilbereky miniszter-helyettes¹¹⁵ elvtárs elé terjesztette. Dr. Rákosi[sic!] Árpád ügyében véleményes jelentésemet a miniszter-helyettes elvtárs döntéséig elkészíteni nem tudom.”¹¹⁶ Ezt követően a Legfelsőbb Bíróság a büntetőügy össze iratait felkérte a T. 1962. El. XVI. A. 15/1. számon.¹¹⁷ A Legfelsőbb Bíróság elnökénél a Fővárosi Főügyészség sürgette a mielőbbi állásfoglalást 1963. szeptember 30-án, egyidejűleg kérve azzal az iratok visszaküldését.¹¹⁸ Utalás van rá: dr. Szakács Ödön,¹¹⁹ a Legfelsőbb Bíróság büntető ügyszakot felügyelő elnökhelyettese személyes megbeszélést folytatott dr. Götz főügyésszel dr. Rákossyval és társaival szemben indított büntetőügyben.¹²⁰ Nem kizárt, hogy a véleményváltozásban ez az egyeztetés is szerepet játszott. Az újabb véleményes jelentést 1963. november 12-én készítette el a Fővárosi Főügyészség. Dr. Götz álláspontja szerint „dr. Rákossy Árpád és társai ügyében hozott ítélet megalapozatlan, a büntetőeljárást súlyos eljárási szabálysértésekkel folytatták le”. Utalt a jelentés a háborús és köztörvényes bűncselekmények elhatárolásának bizonytalanságára, valamint arra is, hogyha id.

114 Dr. Nezvál Ferenc (Győr, 1909. február 7.–Budapest, 1987. november 26.) cipészsegéd, később jogász. 1945–1948 között Budapesten az MKP kerületi titkára, 1948-tól 1954-ig Budapest alpolgármestere, majd a Fővárosi Tanács VB elnökhelyettese. 1954-től 1956-ig a város- és községgazdálkodási miniszter első helyettese, 1956. október 27-től november 3-ig miniszter, 1956. november 12-től december 8-ig a helyreállítási kormánybiztosság tagja, ezt követően az igazságügyi tárca megbízott vezetője december 29-étől, 1957. májustól nyugdíjazásáig, 1966. december 7-éig irányította a minisztériumot. 1957. június 19-étől 1966-ig az MSZMP KB tagja.

115 Dr. Szilbereky Jenő (Lugos, 1917. július 7.–Budapest, 2012. december 27.) igazságügyi vezető, a polgári eljárásjog egyetemi tanára Szegeden, 1952–1977 között. 1939-ben szerzett jogi diplomát, 1947-ben szakvizsgázott. 1941-től joggyakornok, majd bírósági fogalmazó és járásbíró Szegeden, 1950-ig, főeladó az I. M-ben 1950–1953, a Legfőbb Ügyészségen 1953–1962 között dolgozott, 1954-től a Polgári Ügyosztály osztályvezetője. Ismét az I. M-ben 1962–1980 között, előbb 1962-ben főosztályvezető helyettes, majd még ugyanebben az évben a miniszter helyettese 1978-ig, amikor államtitkár lett. A Legfelsőbb Bíróság elnöke 1980. június 27.–1990. március 1-je között, nyugdíjban 1990. október 1-jétől.

116 Fővárosi Főügyészség, 1950. áu. 0341/26. A címzett a Legfőbb Ügyészség Politikai Osztálya. Bfl. 0040.030/1962. Po. száma hivatkozással.

117 Ua.

118 Fővárosi Főügyészség, 1950. áu. 0341/30. A címzett a Legfelsőbb Bíróság elnöke T. 1962. El. XI. A. 15/1. száma hivatkozással.

119 Dr. Szakács Ödön (Bacsalár, 1912. szeptember 20.–Budapest, 1983. október 13.) ügyvédjelölt 1936-tól, járásbíró 1944-től, megyei bírósági elnök 1952. októbertől előbb Debrecenben, majd Szegeden. Osztályvezető lett az I. M-ben 1956. januártól, a Fővárosi Bíróság elnöke 1957. január 19.–1962. szeptember 13. között. A Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettese 1962. szeptember 14-étől, általános elnökhelyettese 1965. május 18-ától, elnöke 1968. április 5-étől. Nyugalomba vonult 1980. november 15-én.

120 Dr. Szakács Ödön elnökhelyettes 1963. október 7-én kelt T. 1962. El. XVI. A. 15. sz. levele.

Kovács „bűncselekménye háborús büntett, akkor is meg kell állapítani, hogy a bűncselekményével kapcsolatos bűnpártolást csakis szándékos cselekménnyel lehet elkövetni”. Ezt a szándékot azonban úgyannyira nem látja igazoltnak, hogy a vádlottak még a BHÖ 129. pontjában foglalt hivatali hatalommal való visszaélést sem valószínűsítették meg, cselekményüket legfeljebb fegyelmi vétségként lehetett volna értékelni. A dr. Bakkay terhére megállapított izgatással kapcsolatban megállapította, hogy „mivel mindkét vádlott [dr. Bakkay és dr. Rákossy] már az ügyész előtt, de a tárgyaláson is ezt a vallomását indokoltan visszavonta, nyomozati beismerő vallomásuk bűnösség megállapítására elegendő bizonyítékot nem jelenthetett”. A közokirat-hamisítást illetően felismerte, hogy az alapügyben eljáró bíróság nem állapíthatott volna meg megalapozott tényállást, mert nem volt abban a helyzetben. Azért, mert nem tárta fel a kecskeméti tárgyaláson tett vallomásokat, nem hallgatta ki Varga államügyésznőt és nem hallgatta ki a tárgyaláson részt vevő ülnököket. A véleményes jelentés összességében azt javasolta, hogy a Legfőbb Ügyészség terjesszen törvényességi óvást a Legfelsőbb Bíróság elé, ebben az legyen benne, hogy a bíróság „valamennyi vádlottat a népellenes büntett vádja alól bűncselekmény hiányában, dr. Bakkay Tibort az izgatás büntettének vádja alól bizonyítékok hiányában mentse fel”. Dr. Rákossy, dr. Bakkay és dr. Nagy terhére megállapított közokirat-hamisítás büntette tényállásának megalapozatlansága miatt az ítéletet helyezze hatályon kívül és utasítsa új büntetőeljárásra az elsőfokú bíróságot.¹²¹

A Fővárosi Főügyészség – az akkori viszonyok között tisztességesnek is mondható – indítványa azonban legfelsőbb szinten süket fülekre talált. Nem tudjuk, hogy ezt követően milyen utasítások születtek, de tény, hogy a Legfőbb Ügyészség politikai osztálya az iratokat visszaküldte a Fővárosi Főügyészségnek 1964. január 14-én. „Közlöm, hogy újabb előterjesztésével ellentétben, egyik terhelt érdekében sem emeltem törvényességi óvást. Ennek indokaként utalok a Fővárosi Főügyészségnek az ügyben 1961. április 7-én tett véleményes jelentésére, amikor – a hivatkozott indokok alapján – a Fővárosi Főügyészség sem talált alapot törvényességi óvás benyújtására”.¹²² Más szóval, ha némi hezitálás után is – a kádári jogszolgáltatás álláspontja azonos volt Rákosi diktatúrájának álláspontjával. Alig enyhít ezen az a tény, hogy a meghurcoltaknak hajlandók voltak kegyelmi mentesítést adni, kivéve dr. Rákossyt, aki 1956-ban munkástanács tagságot vállalt.

Majd félévszázad után

Dr. Györgyi, legfőbb ügyész törvényességi óvást emelt dr. Rákossy és társai B. III. 0341/1951. sz., valamint a Legfelsőbb Bíróság B. IV. 084/1951. sz. ítéletével szemben 1990. augusztus 23-án. Indítványozta a törvénytörő ítéletek hatályon kívül helyezését és valamennyi vádlottnak bűncselekmény hiányában történő felmentését. A törvényességi óvás közli, hogy id. Kováccsal és társával szemben a Kecskeméti Megyei Bíróságon B.

121 Fővárosi Főügyészség, 1950. áu. 0341/30. A címzett a Legfőbb Ügyészség Politikai Osztálya. Bfl. 0040.030/1962. Po. számra hivatkozással.

122 Legfőbb Ügyészség Politikai osztály Bfl. 0040.030/1962/II. Dr. Györgyi Gyula osztályvezető ügyész.

III. 2637/1950. sz. alatt folyt büntetőügy iratait „a leggondosabb kutatás ellenére sem sikerült beszerezni”. A törvényességi óvás – jövőt illetően is – tartalmazta, miszerint egyfelől „egy vádhatóság részéről történő vádirat benyújtása – ha az a nyomozás anyagára alapított és büntető perrendtartásban meghatározott tartalmi elemeket foglal magában – önmagában nem lehet ok arra, hogy az annak elkészítésében különböző módon közreműködő ügyészeket büntető perben marasztalják”. Másfelől „a bírót – aki büntető tanácsban ülnökbírák közreműködésével ítélkezik – nem lehet büntetőjogilag felelősségre vonni azért, mert egy vádirat alapján lefolytatott tárgyalás anyagára alapítottan a vádlottat – jogos védelmi helyzet címén – felmenti”. Külön bekezdésben elvi élel rögzítette, hogy „az ezekkel ellentétes állásfoglalás a lehető legsúlyosabban sérti a vádelvet és a pártatlan – csak a valós bizonyítékokra alapított – ítélkezési gyakorlatot, a bírói függetlenséget.”¹²³

A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa¹²⁴ súlyos bírálatban részesítette a marasztaló ítéleteket, azonosulva a törvényességi óvásban kifejtettekkel: „előjáróban megjegyzi az Elnökségi Tanács, hogy a vádhatóság részéről egy vádirat benyújtása – ha az a nyomozás anyagára alapított és a büntető perrendtartásban meghatározott tartalmi elemeket foglalja magába – önmagában tehát a hatóság üldözése előli menekülés segítése szándékának hiányában nem lehet ok arra, hogy az annak elkészítésében közreműködő ügyészeket büntetőperben marasztalják”. Rámutat az ítélet, hogy a fellebbezés bejelentése önmagában kizárja a bűnös szándékot. „A bírót pedig, aki büntetőtanácsban, ülnökbírák közreműködésével ítélkezik, az említett szándék hiányában ugyancsak nem lehet felelősségre vonni, mert egy vádirat alapján lefolytatott tárgyalás anyagára alapítottan a vádlottakat – jogos védelmi helyzet címén – felmenti”. Rámutatott az Elnökségi Tanács, hogy a bírák az akkori perrendi szabályok pontos betartásával fellebbezés elbírálása végett felterjesztették az ítéletet. Ezért az ezzel ellentétes állásfoglalás „... a lehető legsúlyosabban sérti a vádelvet, és a pártatlan csak a valós bizonyítékokra alapított ítélkezési gyakorlatot, a bírói függetlenséget”. Fontos megállapítás, hogy elfogadhatatlan a marasztaló ítéletek érvelése, amely szerint az eljáró bírák visszaéltek a szabad mérlegelés jogával. „Téves a másodfokú bíróságnak az az álláspontja, hogy az ügyész a vádemelés tennivalóinak az ellátásánál a vádlottnak az eljárás egyéb adataival alá nem támasztott védekezését nem fogadhatja el. Ellenkezőleg, a bűnösség bizonyítása a büntetőügyekben eljáró hatóságokat terheli és a mentő körülményeket is kötelesek figyelembe venni. A terhelt nem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására.” Az Elnökségi Tanács megállapította a törvénysértést mindkét fokon eljáró büntetőbírássággal szemben, mert indokolatlanul figyelmen kívül hagyták a terhelt védekezését, elutasították a védelem indítványait, és nem ismertették a kihallgatott tanúknak azokat a vallomásait, amelyek az orosz katona erőszakoskodásáról szóltak. Törvénysértőnek ítélték Varga, tárgyaló államügyészről kihallgatásának mellőzését és vallomásának felolvasását, valamint azt, hogy minden indok nélkül mellőztek még olyan

123 Legfőbb ügyész Bfl. 21.100/1990.

124 Legfelsőbb Bíróság Eln. Tan. B. törv. 943/1990. Dr. Berkes György, a tanács elnöke, dr. Bagi Dénes előadó bíró, Zsigáné dr. Halmos Katalin, dr. Bakonyi István, dr. Domokos Jenő bírák, dr. Keviczky Pál hb. alezredes, dr. Kaposvári Bertalan hb. ezredes.

bizonyítást is, mint dr. Rákossy, amely arra irányult „hogy felesége nem volt kulák és soha sem volt szeszfőzdéjük”. Az Elnökségi Tanács megállapította azt is, hogy egyrészt nincs konkrét bizonyíték sem arra, hogy „terhelteket az a szándék vezérelte, hogy büntett elkövetőinek a büntetőeljárás sikerét meghiúsító segítséget nyújtsanak”, másrészt „egyetlen olyan adat sincs, amely arra utalna, hogy az elítélt bírák és ügyészek az eljárási szabályokat a vizsgált büntető ügyben megszegték volna”. Az Elnökségi Tanács ítélete ezzel szemben leszögezte „hogy a terheltek ellen indult büntető ügyben a hatóságok megsértették az eljárási szabályokat...”. Ami a közokirat-hamisítás büntetettéi illeti – az id. Kováccsal és társával szemben folyt büntetőügy iratainak eltűnése után – semmiféle adat nem áll rendelkezésre. Ám „annak idején sem volt alap annak megállapítására, hogy amikor az igazságügyminiszter az ügy iratait kérte, dr. Rákossy Árpád hamis tartalmú jegyzőkönyvet szerkesztett. Az ugyanis tény, hogy a Budapesti Megyei Bíróság által a tárgyaláson készített jegyzőkönyv – ha röviden is – vitathatatlanul tartalmazza a terhelteknek a jogos védelemre alapított védekezését.” Dr. Bakkay izgatásos cselekményét illetően azt állapította meg az Elnökségi Tanács, hogy amikor ő „egy túlzónak tartott ítélezési gyakorlatot szakmai körben kritizált” az „végképp annyira alkalmatlan az izgatás büntetettének a megállapítására, hogy külön indokolást nem is igényel”.

Az Elnökségi Tanács végül ítéletet mondott a felülbírált ítéletek politikai célzataról is. „Egy szovjet katona halála csak háborús büntettnek minősülhet és az elkövetőnél fogalmilag kizárt jogos védelmi helyzetet megállapítani. Így a terheltekkel szemben hozott ítéletek koncepciós jellege vitathatatlan. Az ítéletek az igazságszolgáltatásban résztvevő bírák és ügyészek elrettentését célozták és azt az anyagi jogi szabályok durva megsértésével, önkényes megsértésével, valamint a büntetőeljárás szabályok sorozatos megsértésével kívánták elérni. A büntetőper koncepciós jellegét erősíti az is, hogy figyelembe sem vették a terheltek előéletét, korábbi tevékenységüket, munkásságukat s csak azokat a körülményeket domborították ki, amelyek – bár minden alapot nélkülöztek – valamilyen vonatkozásban terhelők voltak.” Az Elnökségi Tanács ítéletével a meghurcolt és bebörtönzött dr. Rákossy, dr. Bakkay, dr. Holosnyai, dr. Nagy és dr. Gorzó szakmai és emberi becsülete minden tekintetben – ha nagyon későn, az érintettek halála után – elégtételt kapott. A Fővárosi Bíróság értesítette a B. M. Bűnügyi Nyilvántartót 1990. december 11-én, hogy a törvénysértő ítéleteket hatályon kívül helyezték.

Az adósság

A jogállamot azonban még egy adósság terheli, amelynek mindez ideig nem tett eleget. Ez az adósság id. Kovács és Csabai becsületének helyreállítása. Az ártatlanul kivégzett id. Kovács és a hosszú börtönéveket szenvedett Csabai büntetőügyében nem nélkülözhető a rendkívüli perorvoslat és az őket megillető felmentő ítélet meghozatala.¹²⁵ Nem akadályozhatja ezt meg olyan technikai kérdés, mint az iratok eltűnése, netán eltüntetése. A dr. Rákossyval és társaival szemben folyt büntetőügy anyagából jól rekonstruálható az

125 A Legfelsőbb Bíróság ST 188/1991/3. sz. iratára történt utalásnál nincs jelzés arra, hogy a testület a semmisséget megállapította volna id. Kováccsal és társával szemben indított büntetőügyben.

id. Kováccsal és társával szemben folyt büntetőügy tartalma és – figyelemmel az Elnökségi Tanács megállapításaira is – lehetséges az adósság törlesztése.

*A »jogfolytonos« diktatúra, jogfolytonos bosszú,
jogfolytonos ostobaság*

A két »korai« (’56 előtti) büntetőügyben bemutatott, a Horthy-korszakot »értékelő« »tényállásrészek« mit sem változtak a Kádár-korszakban ítéleteiben sem. Kristóf László¹²⁶ – a Ságvári Endre¹²⁷ elfogásában részt vett volt csendőrnymozó – büntetőügyében első fokon a Budapesti Katonai Bíróság,¹²⁸ míg másodfokon a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Különtanácsa¹²⁹ járt el. A végső szót a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága mondta ki – a kivégzett Kristóf felmentésével – 2006. március 6-án.¹³⁰

126 Kristóf László egyike volt annak a 385 személynek, akikkel szemben a második világháború előtt vagy idején elkövetett cselekmények, vélt háborús vagy néppellenes bűntettek elkövetésének gyanújával indítottak nyomozást 1958 májusától Biszku Béla belügyminiszter utasítására. Közülük 69 főt tartóztattak le 1959. január 21–22-én.

Kristóf László (Nógrádverőce, 1911. augusztus 20.–Budapest, 1959. november 25.) 1935-től csendőr, törzsrörmester. Letartóztatták 1959. január 21-én. A Budapesti Katonai Bíróság halálra ítélte 1959. szeptember 12-én, a Legfelsőbb Bíróság helybenhagyta elmarasztalását 1959. november 25-én, kivégezték november 28-án. A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól 2006. március 6-án.

Biszku Béla (Márok, 1921. szeptember 13.) a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány tagja 1957. február 28-ától, a belügyi tárca vezetője március 1. s 1961. szeptember 13. között, ezt követően a minisztertanács elnökhelyettese 1962. november 27-ig. Háborús bűncselekmény gyanújával a bíróság lakhely elhagyási tilalmat rendelt vele szemben 2012. szeptember 10-én.

127 Dr. Ságvári [Spitzer] Endre (Budapest, 1913. október 4.–Budapest, 1944. július 27.) jogász, kommunista politikus. 1936-tól a fővárosi előjáróság alkalmazottja. A Magyar Szociáldemokrata Párt tagjaként 1937-től a kommunista befolyás alatt álló Országos Ifjúsági Bizottság munkatársa. Megszervezte a Tompa utcai nyilas pártközpont elleni támadást (1937. szeptember 16-án), amelyért 1939. június 20-án nyolc hónapi szabadságvesztésre ítélték. Szabadulása után lett a KMP tagja, majd 1943-tól a Békepárt egyik vezetője.

128 Hadtörténelmi Levéltár B. I. 165/1959 sz. büntetőügyben a tanács elnöke dr. Mátyás Miklós hb. őrnagy, katonai ülnökök Baranya László ezredes, Végh József rendőrezredes. Az ítélet 1959. szeptember 25-én kelt.

Dr. Mátyás Miklós Árpád (Kübekháza, 1924. szeptember 8.), gépkocsivezető, alkalmi munkás Szegeden, majd rendőrtiszt a titkosrendőrségnél 1944. október 18.–1949. október között. Hadbíró, végül őrnagy 1949–1961 között. A hadbíró-ság elnöke Kecskeméten 1957. február 28-ig, Szegeden 1958. március 1-jéig, Budapesten 1961. június 10-ig. Előbb a Szegedi, majd a Budapesti Katonai Bíróságon 13 főt ítél halálra. Megvált a katonai bíraskodástól 1961. június 10-ével, a Debreceni Járásbíróságon 1962. február 1-jéig, az Esztergomi Megyei Bíróságon 1964. február 10-éig, a Pesti Központi Kerületi Bíróságon 1968. június 27-ig volt elnök. A NET ezen napon nevezte ki legfelsőbb bírósági bírónak, másnap esküt tett. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának kollégiumvezetője, elnökhelyettes 1984. december 6-ig, 1975-től hadbíró vezérőrnagy.

129 Hadtörténelmi Levéltár Kt. 094/1959. Dr. Ledényi Ferenc hb. ezredes, a tanács elnöke, ülnökök: Csonka Tibor ezredes, Liszt Vilmos ezredes, Borgos Gyula rendőrezredes, Kucsera László rendőrezredes. Az ítéletet 1959. november 25-én hirdették ki.

Dr. Ledényi Ferenc (Budapest, 1904. június 9.–Budapest, 1968. november 20.) vasesztergályos, 1949. szeptember 14-étől Büntetőbírói és Államügyész Akadémiát végzett. Hadbíró lett a Katonai Felsőbírószágon 1952. február 26-ától. Hónapokkal korábban az ÁVH beszervezte László Ferenc fedőnéven, 1951. május 5.–1955. március 25. között alkalmazta az akkori II/3. (1956-ban elnevezése: II/1–c) osztály. Ezredes 1955. június 23-ától. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának elnöke, a bíróság elnökhelyettese 1962. szeptember 30-ig. Tömpe András, az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának vezetője személyi javaslatokat terjesztett elő, és ezek közül egy rá is vonatkozott, 1962. július 31-én. Ebben nyugdíjazását javasolta, mert egyfelől a törvénysértésekben való részvétel miatt, másfelől, mert munkájával, magatartásával szemben több kifogás merült fel. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága elfogadta az előterjesztést 1962. augusztus 7-én. A kádári megtorlás során 28 személyt ítél halálra, akiket kivégeztek. A NET felmentette 1962. szeptember 30-ával, a kormány kivételes nyugdíját állapította meg részére.

130 Legfelsőbb Bíróság Büntető Iroda Bfv. X. 1185/2005/7 dr. Kónya István kollégiumvezető, a tanács elnöke, dr. Édes Tamás előadó bíró, dr. Akác József, dr. Horváth Ibolya és dr. Belegi József bírák, a tanács tagjai.

A vádirat¹³¹

Az alábbiakat tette vád tárgyává: „a fasiszta pribékek a legkegyetlenebb kínzási módszereken kívül nem riadtak vissza attól sem, hogy az illegális Kommunista Párt egyik vezetőjét dr. Ságvári Endrét 1944. július 27-én egy budai cukrászdában agyonlőjék, az ebben részt vett pribékeket pedig kormánykitüntetésben részesítették, Kristóf László és Palotás Ferenc¹³² csendőrnymozókat”.¹³³ Kristóf részt vett dr. Ságvári meggyilkolásában. „Fegyveréből lőtt dr. Ságvári Endrére. E cselekményéért ő is kitüntetésben részesült”.¹³⁴ E tényállás alapján a vád a BHÖ 82. pont (e) alpontjában foglalt – halállal is büntethető – háborús bűntett.

Az ítéletek

Kristóf bűnösségének alapjául – sem az első-, sem a másodfokú ítélet – nem hív fel olyan jogszabályt, amelynek megszegése folytán a büntetőjogi bűnösség és a felhívott bűncselekményi minősítés megállna. Bő kifejtést ad ugyanakkor az elsőfokú ítélet – a vádirattal azonos tartalommal¹³⁵ – arról az általa igaznak vélt történelmi helyzetről, amely Magyarországon 1919 augusztusától 1944 végéig fennállt.¹³⁶ Ennek lényege: „a népellenes horthysta kormányzat... a tömegeket leigázni akaró politikája ...szükségszerűen háborús vereségbe sodorta a magyar népet. A horthysta államapparátus erőszakszervei, a csendőrség és rendőrség... állandóan fokozták az elnyomást a hazafiak, baloldali, valamint haladó gondolkodású emberekkel szemben... akik ...igyekeztek gátolni a fasiszmus magyarországi térhódítását... A haladó baloldali erők ezen akciója féktelen terror és elnyomásban megmutakozó ellenakciót eredményezett az uralkodó osztály részéről... az államapparátus a látszat törvényességét is felrúgva mindent megtett akaratának keresztülvitelére... A horthysta államhatalom erőszakszervei... igyekeztek odahatni, hogy az ország teljesen és mielőbb a fasiszmus hatalma alá kerüljön, és a hitleri klikk hűséges kiszolgálójává váljon... A háború kitörése után a terrorista erők akciói dühödtében felújultak, mikor megérezték, hogy a kommunista párt körül mind szélesebb és szélesebb körben tömörülnek, haladó erők és igyekeznek gátat szabni a fasiszmus céljainak... a magyar nép legjobbjai, élükön az illegális kommunista párttal 25 éven keresztül hősi, lankadatlan harcot

131 A Katonai Főügyészség B. VII. 020/1959 – 1959. augusztus 22-én kelt vádiratát dr. Vig István őrnagy, főügyészségi ügyész írta alá.

132 Palotás Ferencsel szemben nem emeltek vádat. Az ő terhére az ügyész perújított, és így egyesítették a büntetőügyeket, és lett a B. I. 056/1959 sz. büntetőügyben Palotás a XIII. r. vádlott. Palotást korábban kétszer engedték ki a börtönből, majd a forradalom és szabadságharc leverését követően újból megkezdte büntetésének töltését. A terhére benyújtott perújítást a Legfelsőbb Bíróság elfogadta (T. B. 50/1959).

Palotás Ferenc (Pozsony, 1913. március 27.–Budapest, 1959. november 28.) csendőrnymozóval szemben 1949-ben már folyt büntetőeljárás, előbb halálra ítélték elsőfokú büntetőeljárásban, másodfokon 15 évi szabadságvesztésre ítélték. Háborús bűntett elkövetése miatt emeltek vádat vele szemben, a büntetőeljárás nem kötődött a forradalmat követő megtorláshoz. Az elsőfokú ítéletet, életfogytig tartó börtönbüntetést kihirdette a Budapesti Katonai Bíróság, 1959. szeptember 12-én, a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma ítéletének kelte 1959. november 25-e. A másodfokú fórum súlyosította elmarasztalását halálbüntetésre. Kivégezték Budapesten, 1959. november 28-án.

133 Vádirat, 4. o.

134 Vádirat, 5. o.

135 Vádirat, 3–5. o.

136 Ítélet, I. 10–12. o.

folytattak az ellenforradalmi rendszer és annak célkitűzéseivel szemben. Bár a magyar fasiszta államgépezet a haladó erők, a háborúellenes erők ellen fordult... a kommunista párt köré tömörültek a leghaladóbb hazafias erők, akik harcolni készek voltak a horthy-fasizmus[sic!] németbérenc diktatúrájával. A fasizmus politikai célkitűzéseinek és hódító politikájának megfelelően a magyar fasiszta kormány katonai erejével megszállta a Felvidéket, Erdélyt és Jugoszlávia egyes részeit...¹³⁷ „1944 márciusa után a német megszállás bekövetkeztével a gestapo¹³⁸[sic!] égisze és irányítása mellett hajtottak végre [ti. a nyomozásokat] természetesen azok célkitűzéseinek megfelelően... emberek tömege került letartóztatásra, megkínzásra, majd a haladó erők tagjai bíróság elé lettek állítva, ahol a kikényszerített vallomások alapján természetesen igazságtalan, túlzó, szigorú ítéletek születtek”¹³⁹

Az elsőfokú bíróság ezekre a „történelmi tényekre” alapozza azt a következtetését, amelyből megalkotja Kristóf büntetőjogi bűnösségére levont következtetését: „...minden cső. [csendőr] nyomozó, ugyanúgy, mint minden üldözött személy tisztában volt, hogy az ő [ti. a csendőrnnyomozó] munkájának mi a célja, és ha az eredménnyel jár, az üldözöttekre milyen sors következik be. Már pedig ezt tudva, az ezzel szembeni ellenállást jogosnak, az ilyen igazságtalan, törvénytelen cselekvőséget pedig a népbírói törvény szellemétől, a szocialista jogtudat és igazságérzetből kiindulva pedig törvénytelennek kell tekinteni, így az ebben résztvevők pedig jelen bűnügyben is megállapított bűncselekmény tettesei.”¹⁴⁰

A fellebbezési tanács sem a ténymegállapításokkal, sem abból a bűnösség ilyen módon történt levezetésével szemben nem támasztott kifogást.¹⁴¹

Ha mindezt összevetjük a dr. Krayzellel és társaival, a dr. Széchyvel és a dr. Rákossyval és társaival szemben folyt büntetőügyekben olvasható „történelmi értékeléssel”, akkor teljesen azonos tartalommal találkozunk. S azonosak a jogi következmények is, és ez adja magyarázatát a dr. Rákossyval és társaival szemben folyt büntetőügyben elutasított törvényességi óvásnak 1964-ben.

Mi a háttére ennek a „történelmi tényállításnak”, amely az Elnökségi Tanács szerint „...aktuálpolitikai szölamoktól hemzseggő eltorzított okfejtés”, és amely „nem csupán jogilag tarthatatlan, hanem annak objektíve semmiféle reális történelmi alapja nincs”? Ami a történelmi események ítéleti előadását illeti, az igen távol áll a történettudomány állás-

137 Ítélet, I. 10–11. o.

138 Gestapo: Geheime Staatspolizei – titkos államrendőrség. A náci Németország politikai rendőrsége, amelyet H. Göring 1933. április 26-án a porosz politikai rendőrség különleges egységként hozott létre.

139 Ítélet, 11. o.

140 Uo. 42. o.

141 A büntetőügy belső szakértője Hollós Ervin rendőr alezredes, történész volt, aki 1962-ig dolgozott a B. M-ben. Az ő álláspontja érvényesült, amikor a büntetőügyet – a megállapított történelmi körülmények leírásával – háborús büntettként vitték a katonai bíróság elé.

Dr. Hollós (Holzschlag) Ervin (Budapest, 1923. október 25.–Budapest, 2008. október 10.) szűcssegéd, a kommunista ifjúsági mozgalom egyik meghatározó alakja, a MADISZ-ban budapesti titkár, majd a DISZ-ben töltött be vezetői tisztségeket, a forradalom előtt a DISZ KV titkára. A B. M-ben dolgozott 1956. november 15.–1962. július 10. között, a magyar állambiztonság belső (reakció) elhárításának [a B. M. II/5. osztály elnevezéssel 1957. április 19-étől] volt a vezetője 1957. április 15-étől leszereléséig. Ezt követően az oktatásügyi területen tevékenykedett, előbb a művelődésügyi tárcánál, végül nyugdíjazásakor a Budapesti Műszaki Egyetem tudományos szocializmus tanszékén oktatott.

pontjától. A bíróságok az ítéletek ezen részében a dogmatikus marxista történetírás fő magyarországi képviselőinek nézeteit tükröző, a világegés utáni „hivatalos” pártpropaganda által „kinyilatkoztatott” szövegeit tartalmazzák. Ezeknek célja az volt, hogy a Horthy-rendszert olyannak tüntesse fel, mintha az 1919-től egy fasiszta, törvényeket nem ismerő diktatúra lett volna, amellyel szemben az illegális kommunista párt jelentős erő, komoly ellenállást fejtett ki, különösen a második világháború utolsó időszakában, amikor is a német megszállás (1944. március 19.) megszüntette a magyar szuverenitást.

Ebben a népinek nevezett, valójában a nép fogalmával és tartalmával visszaélő igazságszolgáltatásban akkor is kihirdettek ilyen frazeológiával ellátott határozatokat, amikor a népbírák valóban elkövetett rémtetteket toroltak meg. Ezért idézzük a NOT Héjjas Iván és társai büntetőügyében 1948. július 28-án kihirdetett ítéletének indoklását. „Köztudomású történelmi tény, hogy a magyarországi elnyomott dolgozó osztályok, illetve néprétegek felszabadítására s a szocialista gazdasági és politikai rendszer megteremtésére irányuló hősiess forradalmi kísérletnek, az 1919. évi proletárdiktatúrának részint belső, de túlnyomórészt külső, nemzetközi okokból bekövetkezett elbukása után hazánk az ellenforradalom, a fehérterror sötét korszakába zuhant, mely után a Horthy-féle reakciós rendszerben folytatódott s konszolidálódott, amely utóbb viszont logikusan, azaz kikerülhetetlen következetességgel s törvényszerűséggel a fasiszta-imperialista olasz-német politikához való szolgálai csatlakozásra, majd a második világháborúba való gonosz, ostoba beavatkozásra vezetett, végül pedig 1944-ben rázúdította szerencsétlen népünkre és országunkra a nyilas uralom szennyes, gyilkos áradatát, melynek rémtettei, pusztításai emberéletekben s anyagiakban egyaránt ijesztő mérvűek s arányaiban, módszereikben minden emberi képzeletet felülmúlóak voltak.

A reakciós Horthy-uralomnak ez a rövid történelmi vázlat felöleli, magában foglalja az ellenforradalom gyilkos bandáinak, így elsősorban az ún. Héjjas-különítménynek az egész művelt világot megbotránkoztató, gyászos és szégyenteljes emlékü szereplését és működését is...”¹⁴² Ennek az indoklási töredéknek történelmi okfejtése kommentárt nem igényel.

A Rákosi- és Gerő nevével fémjelzett rendszer propagandaállításait a katonai bíróság 1959-ben úgy tette büntetőjogi bűnösség alapjává, hogy annak igazságtartalmára semmilyen bizonyítást nem folytatott, hanem hasonlóképp, olyan köztudomású tényként¹⁴³ kezelte, amelyre bizonyítás nem rendelhető el. Így volt ez az '56 előtti büntetőügyekben is. A történettudomány már a Kristóf-ügy ítéletének meghozatala idején is kétségbe vonta ezt a negyvenes évek második felében és az ötvenes évek elején napi propagandacélokra készített történelmi képet.

A hetvenes években megjelent, marxista szemléletű nagy összefoglaló mű már nem csupán mellőzi a „Horthy-fasizmus” fikcióját, de árnyalja a korszak történéseit, terjedelmes részt szentelve a totális diktatúra magyarországi megvalósítására tett sikertelen

¹⁴² Legfelsőbb Bíróság TŰK Irattár NOT II. 727/1947/9. Ítélet, indoklás, 3–4. o. Átiktatva a B. IV. 001124/1954. büntetőügy irataihoz.

¹⁴³ Bp. 4. paragrafusához fűzött indoklás, 33. o.

kísérletnek, árnyalva a német megszállás és a nyilaskeresztesek hatalomra juttatását követő időszak történéseit.¹⁴⁴ Napjaink történetírása – széles kutatási anyagra támaszkodva – a Horthy-korszak politikai jellegét feltárva úgy összegzi, hogy „a fasiszta, vagy nemzetiszocialista totalitarizmus legfontosabb ismertetőjegyeivel – hivatalos ideológia, egypártrendszer és a parlamentarizmus felszámolása, a szellemi és kulturális élet gleichschaltolása és teljes ellenőrzése, a társadalmat permanens rettegésben tartó fegyveres terrorrendszer stb. – ez a rendszer nyilvánvalóan nem rendelkezett. Annak, hogy 1945 utáni magyar történetírás évtizedeken át mégis fasizmusnak, félfasizmusnak, illetve diktatúrának nevezte, rendszer legitimációs, és nem tárgyi-szakmai okai voltak”.¹⁴⁵ A német megszállás alatt tett állami intézkedések sora utal arra, hogy a magyar állam még nem esett szét. Az országban nem uralkodtak polgárháborús állapotok, az állam felbomlása 1944. október 15-e után következett be. Miként a jeles historikus, Szekfű Gyula papírra vetette erre az időszakra: „állam volt ez még? Magyar állam? És társadalom? Egyik sem volt többé, az állam szétesett, a társadalom szétrohadt”.¹⁴⁶

Ugyancsak valótlanok és túlzók – és propagandisztikusak – a kommunisták szerepére és az ellenállási mozgalomra vonatkozó ítéleti ténymegállapítások is. A kommunisták súlya és szerepe csekély, miként a társadalomra gyakorolt tényleges befolyásuk is jelentéktelen volt. Ez tükröződött utóbb az 1945-ös voksolások kommunista kudarcában is. Ami az ellenállási mozgalmat illeti, tény, hogy „a nyugat-európai fegyveres földalatti mozgalomhoz vagy a lengyel és jugoszláv partizánharcokhoz fogható ellenállás Magyarországon a német megszállás után sem bontakozott ki”.¹⁴⁷ Ezeket a tényeket azonban feledtetni kellett, ezért a valósággal szemben fel kellett nagyítani a kommunista párt jelentőségét.

Zárszó helyett

Mint láttuk a katonai bíróság 1959-ben ugyanarra a hamis „történelmi” sablonszövegre alapította ítéletét, mint amilyenre 1946-ban a Budapesti Népbíróság, 1948-ban a NOT, és 1951-ben dr. Rákossyval és társaival szemben indított büntetőügyben eljáró büntetőbíróságok. Semmi sem változott, mert „...nem a jogászi logika, hanem a nép egészséges jogérzéke az, ami ...irányadó”. A frazeológia némiképp átalakult dr. Mátyás 1959-es ítéletében: „...az ilyen igazságtalan, törvénytelen cselekvőseget pedig a népbírósági törvény szellemétől, a szocialista jogtudat és igazságérzetből kiindulva pedig törvénytelennek kell tekinteni...”. Nem tévedünk, ha „a nép egészséges jogérzéke” vagy ha tetszik „szocialista jogtudat és igazságérzet” – ide értve „népbírósági törvény szellemét” is –, nem más, mint a lopakodó, majd kiteljesedett kommunista diktatúra akarata (ha tetszik, akkor a nemzetiszocialista Führerswolle), amelynek semmi köze a néphez, az igazságérzethez s legkevésbé a joghoz.

144 Magyarország története 1918–1919 és 1919–1945. Bp., 1979. Akadémiai Kiadó, főszerkesztő Ránki György.

145 Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században, Bp. 2000. Osiris, 133. o.

146 Szekfű Gyula: Forradalom után, Bp., é. n. [1947], Cserépfálya, 80. o.

147 Romsics Ignác i. m. 263. o.

Ennek a diktatúrának (aktuális vezetőjének) akarata elsöpörte ugyanis a bírói függetlenséget. A jogdogmatikát – mint idejétmúlt lomot – elvetette, s a kollektív bűnösséget, valamint a jogellenesség nélküli büntetőjogi bűnösség abszurdumát a hatalmi önkény és a leplezetlen bosszú szolgálatába állította. Súlyos erkölcsi ítélet alá esik, hogy e véres folyamatban jól képzett jogászok játszották a hóhér szerepét, akik hajlandóak voltak elárulni hazájukat, hivatásukat, sőt az emberiség minimumát is. Ugyanakkor példaként állnak az utókor előtt azok a bírák, ügyészek – és a diktatúra minden ártatlan áldozata –, akik a maguk helyén nemet mondtak a bűnre és embertelenségre. Befejezésül Mindszenty Józsefnek, a budapesti amerikai követségen félrabságban élő bíborosnak egy-egy, az Egyesült Államok vezetőihez írott leveléből idéznénk, jórészt a kádári megtorlás időszakából. „Trianon megcsonkított minket, Jalta pedig csatlósállammá tett” (1957. október 23.); „a morális minősítések hidegen hagyják a vérszívókat” (1957. november 8.); „ez a béke [azaz Közép-Európa békéje] sajnos a temetők békéje... Egy börtönnel csak azok lehetnek elégedettek, akik a rácson kívül vannak” (1961. augusztus 10.). És végül: „a törvénytelenység nem válik törvényessé, ahogy az igazságtalanság sem igazsággá” (1964. március 3.).¹⁴⁸ Meglátásunk szerint a néhai hercegprímás gondolatai, amelyeket a Szabadság téri követségi épület félrabságának első felében vetett papírra, mint a cseppben a tenger, akár összegzésként is szolgálhatnak.

¹⁴⁸ Zinner Tibor: 1956 és Mindszenty öröksége a Szeizmográf alapján. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2012/1–2. sz. 216. o.

A zalai bíróságok munkájának hatalmi megítélése a szocializmus idején – bírósági beszámolók tükrében

Manapság a demokratikus államberendezkedés evidenciája az államhatalmi ágak elválasztásának követelménye. Az államok demokratikus mivoltát vizsgáló jogtudomány az államműködés jogállami minőségének fokmérőjét látja abban, hogy a széles körben önálló hatalmi ágként definiált bírói hatalom önállóságát, függetlenségét milyen garanciális szabályozás öleli körül. Az elsősorban a végrehajtó hatalom időszerű érdekeitől és aktuálpolitikai befolyásától független igazságszolgáltatás teremtheti csak meg a bírói ítéletek pártatlan, elfogulatlan lehetőségét, testet ölje ezzel a jogállamiság törvény előtti jogegyenlősége alapvető követelményének.

A bírói hatalom befolyásolására irányuló törekvések egyidősek az emberi konfliktusok racionális megoldására irányuló mechanizmusok kialakulásával. A modern jogállamokban az államhatalom egyes szervei, mindenekelőtt a törvényhozó és végrehajtó hatalom a jogszabályi környezet kialakításával és folytonos változtatásaival absztrakt módon határozza meg a bírói döntések kereteit. Kétségtelen, hogy a jogalkotás irányát, tartalmát is a törvényhozó és végrehajtó hatalom által preferált elvek és érdekek határozzák meg, azonban demokratikus keretek közt – megfelelő jogi kultúrával rendelkező államokban, ahol a jogalkotás folyamatában az ún. „fékek és egyensúlyok” rendszere rendeltetésszerűen működik –, ez a „befolyásolás” nem vezethet az igazságszolgáltatás működésének, s ezen belül a bírói döntéseknek a torzulásához.

Hazánkban a kommunista egypártrendszer idején a bírászkodás az államhatalmat kizáróan birtokló politikai hatalom érdekének volt alárendelve. Közismert, hogy ez időben nem csupán a bíróságok, de valamennyi közintézmény pártpolitikai befolyás alatt működött, noha ennek megnyilvánulási formái és intenzitása a korszakon belül folytonosan változóak voltak. Az 1949-es szovjettípusú alkotmány elvi síkon ugyan rögzítette, miszerint a bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alávetve², ám ez – miként ennek az alkotmánynak számos más, demokratikusnak csengő rendelkezése – köszönő viszonyban sem volt a valósággal. Mint minden diktatórikus hatalom, úgy a kommunista rendszer is elvetette a hatalmi ágak elválasztásának elvét, hiszen az szükségszerűen a hatalom bizonyos megosztásával járt volna. Erről pedig ebben az időszakban szó nem lehetett. A pártállami alkotmány axiómája szerint a Magyar Népköztársaságban minden

¹ dr. Horváth Zsolt bíró, a Lenti Járásbíróság elnöke

² 1949. évi XX. törvény A Magyar Népköztársaság Alkotmánya, a törvény elfogadásakor szöveg (Alkotmány) 41. § (2) bekezdés.

hatalom a dolgozó népe volt, ahol az állam „...védi a magyar dolgozó nép szabadságát és hatalmát, az ország függetlenségét, harcol az ember kizsákmányolásának minden formája ellen, szervezi a társadalom erőit a szocialista építésre. A Magyar Népköztársaságban megvalósul a munkásság és a dolgozó parasztság szoros szövetsége a munkásosztály vezetésével.”³

A bírói függetlenség, pártatlanság ilyen körülmények között nem volt értelmezhető.⁴ A bíróságok a kormánynak – a minisztertanácsnak, elnöki tanácsnak, – alávetve működtek, amely pedig az igazságügyet irányító minisztériumon keresztül érvényesítette akaratát a bíróságokkal szemben. A kormány kezében összpontosuló, a legfelsőbb bírósági vezetőkre, – később⁵ valamennyi bíróra – vonatkozó kinevezési jogköre pedig az egyes bírakkal szemben is konkrét akaratérvényesítést tett lehetővé. Általánosságban a bíróságok ítélkezési tevékenységét leplezetlen módon párthatározatok, jogpolitikai irányelvek igyekeztek a kor szóhasználatát idézve: „helyes mederben” tartani, de sok esetben az egyedi bírói döntések tartalmának meghatározása érdemben nem is a bíróságokon zajlott. A bírákra általában úgy tekintettek, mint tisztviselőkre, és kevesen gondolták komolyan, hogy a politikai hatalom törekvéseivel alapvetően szembehelyezkedő döntések meghozatala reálisan elvárható lenne tőlük.

Az egypártrendszer időszakának első felében, nagyjából az 1960-as évek végéig direkt pártpolitikai vezérlés volt jellemző az igazságszolgáltatás teljes volumenében. Az irányítás oly mértékben átpolitizált volt ebben az időszakban, hogy lényegében minden büntetőügy megítélését – legyen az első pillanatban bármely bagatellnek látszó deliktum – politikai aspektusból közelítették meg és ez általánosságban véve meg is határozta az ügy kimenetelét, sőt a kiszabandó büntetés nemét és hozzávetőleges mértékét is.

A bíróságok és a bírák döntéseinek direkt befolyásolása a vizsgált korszak közepétől – az egyértelmű korszakhatárok meghatározásától óvakodni kell – valamikor a ’70-es évek elejétől vesztett erejéből, de az indirekt befolyásolási mechanizmusok továbbra is fennmaradtak, sőt a politikai akaratnak megfelelően viszonylag jól is működtek. A bíróságok döntéseinek a minisztertanács jogpolitikai irányelveihez igazodóknak kellett lenniük, és az ezek mögötti célok, elvek és elvárások a bírói kar nagyobb részében közvetlen utasítási rend nélkül is érvényesültek. A személyi, egzisztenciális és más egyéb kényszer szülte alá-fölérendeltségi környezetben kialakult az a helyzet, amikor a mindenki által ismert – és végső soron a pártvezetés által meghatározott – elvárásoknak a bírói kar készségesen, automatikusan, mondhatni gépiesen igyekezett megfelelni. Nagyon részben indirekt befolyásolás érvényesült, amely egyfelől biztosította a politikai hatalomnak tetsző ítélkezést, a bíróságok ellenállás nélküli engedelmességét, ugyanakkor a végrehajtó hata-

3 Alkotmány 3.§-a

4 Zelec Szandra: Az államhatalmi ágak megosztásának kialakulása különös tekintettel az igazságszolgáltatásra: Az emberi jogok érvényesülésének problémái, valamint a bírói érvelésben fellépő egyéb szakmai problémák – Miskolc 2012. 10. p.

5 1972. évi I. törvény 48. § (3) bekezdése rögzítette, hogy a hivatásos bírókat a törvényben meghatározott módon a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa választja, ezzel a helyi szervek (tanácsok) kezéből kikerült a bírák választási joga.

lom látszólag megfelelt annak az alkotmányban rögzített demokratikus elvnek, amely a bíróságok függetlenségét hangsúlyozta.

A bíróságok és az államhatalom egyéb szerveinek történeti megközelítésű vizsgálatában alapvető forrásanyagot képeznek azok, a bírósági berkekben közkeletű elnevezéssel „külső beszámolók”, amelyekben az adott bíróságok vezetőinek nem a felsőbb igazgatási szinten lévő előljáró számára, hanem a bírósági szervezeten kívüli valamely hatalmi helyi párt-, vagy tanács szervezeten részére kell összefoglalnia a bíróság működésének bizonyos jellemzőit. Ezeknek a beszámolóknak formai és tartalmi elemei, a vizsgált kérdéskörök és problémák számbavétele, azok felvetése, taglalása, súlypontjai, s nemkülönben az azokra adott külső reakciók mindennél beszédesebben utalnak a bíróságnak a beszámoló címzettjéhez fűződő viszonyára, s ezen keresztül egymáshoz viszonyított helyzetük megítélésére.

A jogszabályi háttér és a forrásanyag áttekintése nyomán a Zala megyei bíróságok működésének vizsgálat alá vett időszakában ezen beszámolók formai és tartalmi elemei, az azokban részletezett kérdések és témakörök mélysége nem volt előre rögzítve.⁶ A beszámolók (még elnevezésük is időszakonként eltérő volt) esetenként szóban történtek, amelyekre a vonatkozó tanács jegyzőkönyvekben, vagy a bíróságok igazgatási beszámolóiban találhatunk hosszabb-rövidebb utalásokat. Ezek valódi tartalma utólag már nem, vagy nehezen rekonstruálható, habár bizonyos következtetésekre azért lehet jutni.⁷

Az írásbeli beszámolók az 50-es évek első felében különösen gyakoriak voltak. Ezek esetenként igen szűk időszak – heti-kétheti jelentésekkel is találkozni – bírósági munkájáról szóltak, és szinte kivétel nélkül csak a büntető ítélezési munka jellemzőire szorítkoztak. Ugyancsak gyakori volt, hogy ekkoriban a bíróságoknak az ítélezési szintjüknek megfelelő ügyészi és rendőri szervekkel együtt kellett közös jelentést készíteni a megadott időszak kriminológiai helyzetéről.

Már az is sokat elárul a bíróság és a „külső szerv” kapcsolatáról, hogy milyen elnevezéssel születtek ezek a beszámolók. Az 1950-es években következetesen jelentéseknek, illetve beszámolóknak titulálták, míg az 1960-as évek közepétől egyes esetekben már

6 A kérdéskör vizsgálatának alapját az 1952-1988 közti időszakból a Zala megyei bíróságok 20 ilyen beszámolója, mint elsődleges forrásanyag képezte. Ezek döntő részével ez idáig tudományos kutatás még nem foglalkozott. A beszámolókat a Zalaegerszegi Megyei Bíróság (Zala Megyei Bíróság), valamint a Zalaegerszegi Járásbíróság (Zalaegerszegi Városi Bíróság), és a Nagykanizsai Járásbíróság (Nagykanizsai Városi Bíróság) vezetői jegyezték a megyei párt-végrehajtó bizottság, a párt intéző bizottság, a városi tanácsok, és a városi tanács végrehajtó bizottságainak címzetten.

7 A Lenti Járásbíróság elnöke az 1963-es évről szóló elnöki beszámolójában közölte: „A járási pártbizottsággal az évek óta jól bevált módszert folytattuk, vagyis minden második csütörtökön a járási vezető ügyésszel együtt felkerestük a pártbizottság első titkárát, aki előtűt beszámoltunk az elmúlt két hét fontosabb ügyészségi és bírósági problémáiról.” – Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára (MNL ZML) XXV. 22a.) I.B., A Lenti Járásbíróság elnöki iratai (1964). Kézenfekvő kérdés, hogy milyen elvi szintű problémák lehetnek azok, amelyeket a pártbizottsággal kétheti gyakorisággal kell megbeszélni? Aligha földtől elrugaszkodott következtetés az, hogy ott bizony egyedi bűnügyek kimenetének megbeszélése zajlott.

tájékoztatóknak. Végül a 14/1973. (VI.7.) NET határozat 32. pontjának szóhasználatát átvéve az 1970-es évek első felétől egészen az időszak végéig „tájékoztató”-nak jelölték meg ezeket – a tartalmuk alapján – beszámolóknak minősíthető iratokat. Önmagában a megnevezés is sokat sejtet arról, miként viszonyult egymáshoz az a két szerv, amelyek közül az egyiknek jelentést, illetve beszámolót, avagy „csak” tájékoztatást kell adnia munkájáról. Az alá-fölrendeltségi viszonyrendszerrel már pusztán ebből az egyszerű megnevezésből is képet kaphatunk. A 70-es évek tájékoztatásadási kötelezettségét illetően egy 1973-as tanácsülésen az egyik bírósági vezető erre konkrét utalást is tett: „Tanácsunk vázolt tevékenysége azonban nem jelenti az alá- és fölrendeltségi viszony létrehozását a tanács és a bíróság között. A tanácstörvény egyértelműen juttatja kifejezésre a két állami szerv egymás mellé rendeltségét, amikor akként fogalmaz, hogy a bíróság tájékoztatja a tanácsot működésének tapasztalatairól, és nem pedig beszámol a tanácsnak.”⁸

A forrásanyag jellemzője, hogy a külső beszámolók címzettjei a 70-es évek elejéig még nagyobb számban a pártszervek – megyei és helyi pártszervezetek – végrehajtó bizottságai voltak, majd a tájékoztatók már inkább a megyei, illetve a helyi tanácsoknak szóltak. Közös vonás azonban, hogy a beszámolókat a párt- és tanács szervek – a végrehajtó bizottságok, avagy a tanácsülések résztvevői – megvitatták, kérdéseket, észrevételeket fogalmaztak meg; magukat a beszámolókat, sőt az előterjesztő bírósági vezetők munkáját is minősítették; végül az általuk súlypontinak ítélt kérdéseket, problémákat érintően határozati javaslatokat fogalmaztak meg és azok elfogadásáról döntöttek. A bíróságoknak ezen szervekhez fűződő kapcsolatát az adott korszakban jól jellemzi, hogy még a 60-as években is a párt- és tanács határozatokban számtalan esetben egészen konkrét feladatokat határoztak meg a bíróságok igazgatási vezetőinek, akiknek azok végrehajtásáról be is kellett számolniuk.

A beszámolók tartalmilag rendkívül értékes forrásanyagul szolgálnak nem csupán a bíróságok történetének feldolgozásában, de jogtörténeti, társadalomtörténeti és szociológiai vonatkozásokban is, amennyiben azok kidolgozottsága, az igényességre való törekvés sok esetben – különösen a 60-es évek közepétől – még ilyen aspektusok boncolgatására, a jog területéről távolabb eső társadalomelméleti következtetések megállapítására is vezetett az előterjesztőt.

Mindenesetre megállapítható, hogy politikai vetületeik, stílusuk, kidolgozottságuk, a vizsgált kérdések jellege és mélysége távolról sem csupán az előterjesztőnek a feladathoz való hozzáállásán múlt, hanem mindenekelőtt az aktuális korszak diktálta megfelelési kényszeren.

8 MNL ZML XXIII. 601a. Nagykanizsa Városi Tanács Iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek, 1973.09.20.

I. Az 1950-es évek első felének, az 1956-os eseményekig terjedő időszakának külső beszámolóinak jellegzetességei.
Az osztályharcos szemlélet és a néplevelői feladatok elsődlegessége

A tanácsrendszert kezdetben – az 1950 októberében lezajlott első tanácsi választások után – a kommunista hatalmi központ meghosszabbított karjának szánták a helyi ügyek intézésében; legfontosabb politikai feladata a párthatározatok végrehajtása, irányítása és koordinálásra, többé-kevésbé a helyi körülményekhez igazítottan. Ezen időszak politikai frazeológiájának középpontjában az osztályharcos szemlélet dominált; az osztályharc pedig felfogásuk szerint az élet minden szintjén zajlott. A forrásanyag áttekintése után teljesen világos következtetésre lehet jutni abban, hogy az 50'-es évek igazságszolgáltatásának egésze – benne a bíróságokkal – is ennek volt alárendelve, s lényegében pusztán eszköz volt a hatalmi központ kezében a megtorlásra, a vele szemben állókkal való – vagy legalábbis akiket annak vélték – leszámolásra, uralma megszilárdítására, annak a mindennapi élet lehető legszélesebb területére való kiterjesztésére. A Zalaegerszegi Megyei Bíróság vezetője az 1953. év első félévéről az MDP megyei párt-végrehajtóbizottság részére adott beszámolóiban kétségtelenné tette a bíróságoktól elvárt feladatokat: *„Igazságügyi szerveink a proletárdiktatúra szervei, a munkásosztály hatalmi szervei. Ezért két alapvető feladatuk van: 1. eszközök a kizsákmányolók elnyomására, 2. a dolgozók fegyelemre nevelése. Jelenleg, amikor a kizsákmányoló osztályok még nincsenek megsemmisítve, az igazságügyi szervek legfőbb funkciója a belső ellenség elnyomása, ügynökeik leleplezése és kártevéseik megakadályozása. E hármas feladata folyik abból a tényből, hogy a proletárhatalom fokozatos megszilárdulása után a megvert, de még meg nem semmisített osztályellenség fokozza ellenállását, de ma már nem nyíltan, hanem inkább burkoltan támad, kiszemelve a gazdasági és állami életünknek azokat az alappilléreit, amelyek támadása a legnagyobb veszélyt magában rejti a népgazdaságunkra.”*⁹ Az ötvenes évek első felében készült beszámolók mindegyikére ez a következetes szembenállásra építő, ún. harcoss szemlélet volt a jellemző.

A helyi bíróságok vezetői gyakorta, esetlegesen havi, vagy néhány havi időszakot átfogóan készítettek beszámolókat a tanácsi és párt-szerveknek, s általánosságban is leszögezhető, hogy ezek középpontjában az osztályharcnak megfelelő ítélkezési tevékenység bizonygatása, a párt politikai célkitűzéseit mindenben követő igazságszolgáltatás hangsúlyozása állt. A beszámolókból teljes leplezetlenséggel válik nyilvánvalóvá, hogy a bíróságok egész működése a párt- és állami vezetés által meghatározott politikai céloknak volt alárendelve, az azoknak való feltétlen megfelelés elsődlegessége megkérdőjelezhetetlen volt.

A Zalaegerszegi Járásbíróság 1952. évben új vezetőt kapott, akinek abban az évben háromhavi időszakokat áttekintve kellett a városi tanácsnak beszámolnia a bíróság adott

9 MNL ZML XXXV.57ac. A Magyar Dolgozók Pártja Zala Megyei Bizottsága iratai. Párt-végrehajtóbizottság ülésének jegyzőkönyve 1953.07.27.

periódusra vonatkozó működéséről. Jellemző módon ezek kizárólagosan a büntető ítélezés politikai szempontú sajátosságaira koncentráltak, a polgári ügyszak, melyet ekkor még a tanácsai szervek teljesen másodlagosan kezeltek, szinte szóba sem került.

A zalaegerszegi tanácstestület 1952. július 19-i ülésén a helyi járásbíróóság frissen kinevezett elnöke előadást tartott a bírászkodás aktuális kérdéseiről, melyben nem kisebb feladatra vállalkozott, mint a bíróságok átfogó feladatának bemutatására.¹⁰ „A bíróság szerepe a szocialista társadalom kialakításában” címet viselő munka a hemzsegő vulgármarxista kliséivel és idézeteivel együtt érzékletesen világít rá arra a felfogásra, miféle szerepnek kellett megfelelnie az adott kor bírónak, milyen célok megvalósításának voltak alárendelve, s általában miként viszonyult a bírói jogalkalmazás a társadalomhoz, a változó társadalmi, gazdasági viszonyokhoz.

Az előadás retorikai fordulatai szintén a kor stílusát tükrözik, amennyiben azokra az önkritikai tényállítások felsorakoztatása mellett is a párhuzamok és az ellentétek plasztikus megfogalmazása jellemző. A járásbíróóság elnöke a dolgozók tanácsait keletkezésükben, működésükben, szervezetükben, felelősségükben az államigazgatás újszerű, demokratikus elemeinek aposztrofálja, amelyek teljesen különböznek bármely korábbi kizsákmányoló társadalmi rendszer közigazgatási rendszerétől. A tanácsok legfontosabb jellegzetessége szerinte az, hogy a dolgozók azokat valóban a magukénak érzik, tudják, ők választották meg és a szocializmus építésére irányuló akarataikat hajtja végre. Ehhez képest a bíróságokról széles körben nem ez a közvélekedés. *„Vajjon a bíróságokkal szemben is megvan-e a dolgozó népünknek ez a közvetlen kapcsolata, s a tudata, átérzése annak, hogy a bíróság valóban a dolgozó nép hatalmi szerve? Úgy tekinti-e a bíróságokat, mint az ő bíróságát? Megmondom őszintén nem tekinti úgy...”* Ezt a járásbíróóság vezetője történeti és szervezeti okokkal magyarázta, amennyiben a bíróságok a kizsákmányoló állam megdöntése után is egy ideig nemcsak ugyanabban a szervezeti formában, hanem a nehezen változó szellemben működtek, s a népi demokráciával nem is ellenségesen, de idegenül állottak szembe. Ugyanazok voltak a működésének formái, mint a legyőzött rendszerben, s *„... nagyon is a tőke bíróságainak látszottak.”* A dolgozó nép érdekében történt – szervezeti és személyi – változások hatására azonban a szocialista szemlélet egyre nagyobb teret hódított. Az előadó szerint olyan változás állt be rövid idő alatt a bíróság működésében, mely *„... indokolttá teszi azt a mind gyakrabban kifejezésre jutó népi meggyőződést, hogy a bíróság a „mi bíróságunk”. A bíróságok többé nem a kizsákmányolókat érdekében működnek, hanem a dolgozó nép uralmának, a népi demokratikus államnak a biztonságát és védelmét szolgálják.”*¹¹

A „mi bíróságunk” kifejezés kétszeresen is figyelmet keltő. Egyik oldalról kifejezésre juttatja azt a kommunista ideológiát, amely az egypárti politikától bármiféle tekintetben független igazságszolgáltatás önállóságát tagadja. Vagyis a bíróság a dolgozó nép, végső során az annak érdekét kizárólagosan artikuláló, a hatalmat monopolizált, uralkodó párt

10 MNL ZML XXIII.631a. Zalaegerszegi Városi Tanács iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek 1952.07.19.

11 Uo. (Az idézeteket az eredeti dokumentum szerinti helyesírással közöljük.)

„bírósa”, tulajdonképpen eszköz annak kezében céljai megvalósításához. A kifejezés ugyanakkor szembenállást is tükröz, hiszen mindazok számára, akiket a hatalom nem tekint úgy, mint aki „mi” közénk tartozik, világossá teszi, kik által és milyen érdekek mentén születnek a bírói döntések. Jól mutatja a kor szemléletét, hogy a járásbíróság vezetője büszkeséggel beszél a tanácsülésen arról, milyen hatalmas eredményként értékeli, hogy a politikai közbeszédben mind gyakrabban hangzik el „a bíróságunk” frázis, miközben a mai kor jogásza ezt a kifejezést úgy értékeli, mint a jogállamiság – a rule of law eszméje – teljes tagadását, a igazságszolgáltatás és a bírói hivatás megbecstelenítését.

A korszak bíróságot jellemző változásainak célját az előadó szovjet útmutatás alapján fogalmazta meg: *„A bíróság szervezetének változása ... a szocializmus építését szolgálja, mert az igazságszolgáltatást egészében a dolgozó nép harca adja, s ekként a bíraskodásra is áll az, amit Visinszkij, a Szovjetunió külügyminisztere a dolgozók tanácsaira mondott: az a hatalmas hely, ahol a szocializmus építésének tudományát tanulják, a harc iskolája, olyan iskola, amely megtanítja, hogyan kell az adott korszak sajátosságait megérteni”*.¹²

Ez a harcoss szemléletmód érhető tetten a kor alkotmányában a bíróságok feladatának meghatározásánál. Elsősorban harcolni a nép ellenségeivel szemben, azaz őket kíméletlenül büntetni, másodlagosan a dolgozókat nevelni a szocialista együttélés szabályainak megtartására.

Ebből szorosan következik, hogy a bíróságoknak – hiszen eltérőek velük szemben a feladatok – valamilyen rendező elv szerint szét kell választaniuk az alkotmányban megjelölt két személyi kört. És ezen a ponton kapott szerepet – legalábbis elvi síkon ! – az illető személy osztályhelyzete.

A „népi demokrácia” támadói, a nép – azaz a hatalom – ellenségei a kor felfogásában ugyanis minden szinten jelen voltak. Az előadó megfogalmazása szerint a nép ellenségeinek kell tekintetni mindazokat, akik a nép szabadsága, függetlensége ellen törnek, akár nyíltan, akár alattomosan, akik arra törekednek, hogy a szocializmus épülő rendjét elgáncsolják, a kizsákmányoló rendszert visszaállítsák. *„Országos viszonylatban jól kell emlékeznünk a Rajk, a Mindszenty, a Grósz per szereplőire, s itt megyei vonatkozásban az olajtermelést elszabotálók büntetőperére. Az e büntetőperekben szereplő személyek, akik mögött a kizsákmányoló imperializmus állott szigorú büntetése, mint Rákosi elvtárs mondotta, kockázatos vállalkozássá teszi ezeknek az ügynökök számára azt, hogy ellenséges működésükkel népi demokráciánk ellen támadjanak. De vajjon ezzel kimerült a dolgozó nép ellenségeinek köze? Nagyon jó tudjuk, hogy nem merült ki, hogy velük szemben nemcsak szigorú büntetésekkel, hanem éberséggel is védekeznünk kell...”*¹³

A korabeli büntető ítélkezés a népi demokrácia ellenségeinek, a kizsákmányoló osztály hatalmának visszaszerzésére irányuló törekvések támogatójának tekintette – és elvi szinten ennek megfelelően ítélte is meg – az egyszerű, hétköznapi emberek politikai motivációt

12 Uo.

13 Uo.

teljesen nélkülöző olyan triviális cselekményeit is, mint amikor a gyári munkás munkahelyéről korábban eltávozott kis falusi földjét megművelendő, vagy a parasztembert, aki önhibáján kívüli okból képtelen volt teljesíteni beszolgáltatási kötelezettségét. De akár a hanyagnak minősített munkavégzést, a vezetők ellenőrzésének hiányosságait, vagy a termelőszövetkezeti szerveződés árnyalt kritikáját is az ellenség megnyilvánulásának tekintette a rendszer, s büntette kivételes szigorral a kor bírósága. Ez a szemlélet odáig ment, hogy a közlekedési baleset gondatlan okozását is összefüggésbe hozták az elkövető ellenséges beállítódásával, mondván a közlekedés szabályának megszegésével a legnagyobb értéket, az emberek testi épségét, életét veszélyeztette, s a társadalmi vagyonban is nagy kárt okozott. A bírósági vezető önmaga által feltett költői kérdésre, hogy az ilyen közlekedési szabályszegő nem az ellenség segítője-e, rögvest meg is adja a választ: „*De bizony az, ha még tisztán, világosan nem is látja magatartásának ezt az összefüggését.*”¹⁴

Az ilyesfajta és hasonló megfogalmazások mögött álló ellenségkeresésben megnyilvánuló paranoia durván háttérbe szorította a büntetőjog olyan alapvető törvényszerűségeinek érvényesülését, mint a bűnösségi körülmények teljes körének figyelembe vétele, illetve az elkövető tudattartamának, vagy a bűnösség fokának gondos vizsgálata. A bűncselekményt leginkább a terhelt osztályhelyzetéből és tettének társadalmi következményeiből kiindulva – ezáltal annak konzekvensen politikai színezetet adva – igyekeztek megítélni. Könnyű belátni, ez a szemlélet milyen félelmetesen kiszolgáltatott helyzetbe hozta a mindennapjaikban megélhetésükért küzdő kisembereket, amennyiben bármilyen valós, vagy kreált okból a büntető igazságszolgáltatás gépezetében találták magukat.

Ilyen körülmények közt a bíróságok vezetői a büntető igazságszolgáltatás fő feladatát, a társadalmi, népgazdasági rend védelmét a dolgozók nevelésében jelölték meg. Mindazokat, akiket lehet, mert osztályellenségnek nem tekinthetők, de bűncselekményeket követtek el, rá kell nevelni a szocialista társadalmi együttélés szabályaira.

A bíróság vezetője a bíróságok feladatát a kor elvárásának megfelelően határozta meg: „*A bíróságok központi feladata most az állami fegyelem megerősítése osztályharcos és nevelő hatású ítélkezéssel.*”¹⁵ Az állampolgárokkal szembeni „osztályharcos, nevelő hatású ítélkezés” szükségességét azzal igyekezett megmagyarázni, hogy a társadalmi és gazdasági változások alapvető megváltozását, különösen pedig a magántulajdon megszűnését csak lassuló ütemben követi az emberek tudatának változása, s a változó viszonyok között a magasabb rendű szocialista társadalmi életben is még sok burzsoá felfogást, elképzelést hordoznak magukban. A fejlődés meggyorsításának egyik jelentős eszköze éppen a bíróság, amelynek nevelő hatású ítélkezéssel kell kifejezésre juttatnia a szocialista elvek tudatosítását és ezzel biztosítani a szocialista együttélés szabályainak követését. A nevelés, mint a bíróságok tevékenységének egyik fő szempontja mellett ugyanakkor hangsúlyosan jelent meg az osztályellenséggel szemben „a dolgozók társadalmának következetes védelme”.

A nevelés egyik fontos területe a termelés segítése, azáltal, hogy a dolgozókkal tudatosítani kell, mit kíván tőlük a szocialista társadalmi rend. A „minden mindennel össze-

14 Uo.

15 Uo.

függ” korabeli szemléletének példaként utalt annak a munkásnak az esetére, aki az 1700 embert foglalkoztató zalaegerszegi ruhagyárban pusztán annyit tett, hogy egyszer a munkaidő vége előtt önkényesen eltávozott, nyilván nyomós személyes okból. Tettét kirívó példaként említették mégis a jelentésben, mint olyan elkövetőt, aki a szalagrendszerű gyártásban ezzel fennakadást okozott, összefüggésbe hozva azzal a statisztikai adattal, hogy az adott termelési időszakhoz képest a férfioltony előállítási terv az előző azonos időszakéhoz képest csak 79% volt. Egy másik beszámolóban súlyos visszaélésként említették meg, hogy havonta néhány östermelőt azért kellett megbüntetni, mert rendszeresen vásárolták „*az ellátatlan dolgozók nélkülözhetetlen élelmi cikkét a bolti kenyeret.*” Tették ezt úgy, hogy otthon volt lisztjük. A bíróságon szigorú, esetenként 2-3 évi börtönt kiszabó ítéletekkel igyekeztek véget vetni az ilyen „garázdálkodásnak”.¹⁶

A bíróságok szerepét illető modern, jogállami felfogáshoz képest szembeszökő, hogy mintha egy egész társadalom „megnevelésének” szándéka, az emberek alapvető életviszonyokhoz való gondolkodásmódjának gyökeres megváltoztatása állna az igazságszolgáltatás működésének középpontjában. A beszámolóban gyakori hivatkozásként érhető tetten az a leninista felfogás, miszerint az emberek fegyelemre nevelése nem gyorsan megvalósítható feladat, hanem hosszú kitaró munka eredménye, melyet bizonyos emberekkel szemben kényszerítő eszközök nélkül elvégezni nem lehet, s éppen a bíróságokra hárul a nevelés feladatában a kényszer alkalmazása. Ez a szerepfelfogás, aligha értékelhető másként, mint hogy az ezt követő igazságszolgáltatási szervek egy, a totális állam kiépítésére, hatalmának megerősítésre irányuló, egyetlen uralmi centrumból irányító politikai erő akaratának megtestesítői voltak; s az aktuális politikai ideológia a bíróságok döntésein keresztül érvényesülve az átlagember szintjéig a maga durva valóságában mutatkozott meg.

A beszámolókból világosan kitűnik, hogy noha az osztályszemléletű bíráskodás határozta meg az igazságszolgáltatás fő irányvonalát, a hétköznapokban Zala megyében az elsőfokú bíróságok előtt aránylag kis számban voltak olyan büntetőügyek, amelyek terhelje kifejezetten osztályellenségnek volt minősíthető. A Zalaegerszegi Járásbíróság vezetője az 1952. április – június havi, azaz három hónapos tevékenységéről szóló és a városi tanácsnak címzett beszámolójában¹⁷ ezen időszakban csupán egyetlen ilyen ügy befejezéséről tudott számot adni. Abban egy helyi kereskedőt azért ítélték 6 hónap végrehajtandó börtönbüntetésre és 2000 Ft pénzbüntetésre, mert a beszolgáltatás elől mindössze 50 kg vegyes gabonát elrejtett, valamint 15 kg lisztje emberi fogyasztása alkalmatlan volt. Felesége sem maradhatott büntetlen, őt 4 hónap végrehajtandó börtönrre és 1000,- Ft pénzbüntetésre ítélték.

Érthető tehát, hogyha a zalai bíróságok elé aránylag kevés osztályellenség kerül, úgy szükségképpen a büntetőbíróságok nem az ellenség, hanem úm. a nép egyszerű tagjai felett gyakorolják a büntetőhatalmat. Ilyen megközelítésben pedig világos, hogy elsődleges szerepüket miért a nép megnevelésében határozzák meg.

16 Uo.

17 MNL ZML XXIII.631a. 1952.06.26.

Az 1950-es évek első felének bírósági beszámolóit a tanácstestületek és a megyei pártbizottságok is több kritikával illették.

A Zalaegerszegi Tanácstestület 1952. június 19-i ülésén a járásbíróság elnöke szemére vetették, hogy a bíróságok időszerű ítélkezésével beszámolójában egyáltalán nem foglalkozott. Felróták, hogy a bíróságok a büntető ítélkezés során „indokolatlanul húzzák az időt”. A hozzászóló tanácstag szerint ez azért van, mert bár „a nép még mindig távol van a bíróságtól”, de a bíróság is a néptől, ugyanis a bíróságon még mindig vannak olyan bírák, akik szerinte a társadalmi tulajdont nem ismerik el, s emiatt elszabotálják az ügyek gyors befejezését. *„A bíróság nézze meg magát belülről is, mi az oka annak, hogy ülnökei nem jól dolgoznak, vagy igyekeznek kivonni magukat ezen munka alól, miért van ez?”*¹⁸

A járásbíróság vezetője részben jogosnak találta a felvetést (egészében visszautasítani az adott kor viszonyai között nem kis merészség lett volna), de igyekezett is megvédeni bíróságát. Szokatlan módon szakmai érvet hozott fel, felvilágosítva a bírálót, hogy sokszor azért tűnik úgy, a bíróság késlekedik az ítélethozatallal, mert nincsenek kellő bizonyítékok a tettes ellen, enélkül pedig ítéletet hozni nem lehet. Rámutatott, hogy az „ügyészi szervezet mind jobban elválik a bíróságtól” és a bíróságnak az ügyek menetébe addig nincs beleszólása, míg a vádemelés meg nem történik.

Ebből a vitából jól kivehető az a szembenállás, ami az aktuálisan magát mindenhatónak tudó politikai akarat kiszolgálása és az alapvető szakmai követelmények betartása iránti kötelességtudat közt feszült. A politikai hatalom egyértelműen megfogalmazta azon kívánságát, hogy bármi áron el kell érni a büntető ítéletek gyors meghozatalát. Ennek érdekében nincs jelentősége annak sem, hogy a bűnösséget alátámasztó bizonyítékok nem állnak a bíróság rendelkezésére. Ugyanekkor az ötvenes évek első felében a tanácstestületekben döntést hozó elvtársak kimondottan megkívánták a bíróság és az ügyészség kölcsönös együttműködését a bűnösséget alátámasztó bizonyítékok beszerzésében, a bíróságtól kifejezetten elvárva, hogy már a nyomozati ügyészségi munkába bekapcsolódva nyújtsanak támogatást a későbbi bűnösséget megállapító ítéletek megalapozásában.

Ezzel szemben a bíróságoknak legalább a látszatra adniuk kellett. Bár legitimitásuk valójában is csak virtuális volt, de mint a kommunista rendszer majd minden más államszervezeti egységének, a bíróságnak is egyfajta látszatönállóságot, látszatfüggetlenséget kellett kifelé mutatnia, hiszen nyíltan nem mondhatott ellent a sokszor deklarált demokratikus voltának. Az pedig, hogy ennek a látszatnak milyen mélységig tettek eleget, nem kis részben a bírák és a bírósági vezetők politikai lojalitásán, szakmai felkészültségén, önbecsülésén múlt. Utóbbi tényezők a végrehajtó hatalom szemében az együttműködés gátjai voltak, meg is tettek mindent azok kiiktatására.

A Zalaegerszegi Megyei Bíróság 1953. évi első félévi munkájáról adott beszámoló kapcsán a megyei pártbizottság helyettes titkára fogalmazta meg ezzel összefüggésben véleményét a bírák munkájáról.¹⁹ Kifejtette, hogy a Zala megyei bíróság az ügyészséggel

¹⁸ MNL ZML XXIII.631a. 1952.07.19.

¹⁹ MNL ZML XXXV. 57ac. 1953.07.27.

karöltve „többé-kevésbé” tölti be azon hivatását, miszerint osztálybíróságként kell működni a proletárdiktatúra megszilárdításában, a szocializmus építésében komoly feladatot ellátva. Javulás a bírósági munkában viszont csak azt követően jelentkezett, mióta megtörtént a „káderátcsoportosítás”, és „*komoly funkciókba igyekeztünk olyan kádereket tenni, akik osztályhűségükkel bizonyítják is ezt, s képességük szerint igyekeznek dolgozni.*”

Az már más kérdés, hogy ezek a képességek megfeleltek-e az igazságszolgáltatástól elvárt magas mércének, a bíráskodás tekintélyének!

A bíróságok tekintélyét 1953-ban azonban a nyílt színen még alapvetően más megvilágításból szemlélték. Az MDP Zala megyei pártbizottsága 1953. július 27-i ülésén felróták a megyei bíróság elnökének, miszerint a bíróság tekintélyét akkor tudja növelni, ha jól dolgozik. Ha viszont a bíróság úgy dolgozik, hogy százával zaklat jogtalanul embereket és hoz egyes ügyekben helytelen döntéseket, úgy ez nemcsak a bíróság tekintélyét rombolja, de egyben komoly politikai hiba is, amely a párt és a tömegek közti kapcsolatot sem viszi előbbre. „*Sokkal nagyobb felelősséggel, nagyobb lelkiismeretességgel kell végezni a munkát.*”

Ezt az erős szemrehányást a bíróság vezetője két okból kapta. Egyrészt amiatt, mert a fegyverrejtegetés büntetvények visszaszorítása érdekében kinyilvánította azon véleményét, hogy mindaddig nem várható kellő javulás ennek visszaszorításában, amíg a tömeges fegyverrejtegetéssel gyanús falvakat a rendőrség végig nem razziázza. A beszámoló pártbizottsági példányán ezt a részt aláhúzva kiemelték és mellé a „nem egészen így” megjegyzést fűzte annak olvasója.

A másik ok a beszámolási időszakban hozott eljárást megszüntető, illetve felmentő ítéletek nagy száma volt. A vizsgálat alá vont időszakban 1708 ügyből ez 495-ben történt meg, amely viszonylagos nagy arányát a beszámoló címzettje egy nagy kérdőjel berajzolásával nyomatékositotta.

A megyei pártvezetés a bíróságok oldalán ezen „hibák” kijavításának lehetőségét a bírák politikai és szakmai tudása fejlesztésben jelölte ki.

A bíróság elnöke beszámolójában felemlítette, hogy szerinte a vezetése alatt álló bírák nem álltak biztosan a lábukon, ingadozó ítélkezést folytattak. Sok régebb óta dolgozó, tapasztalt szakbíró titokban, sőt néha nyíltan is szóvá tette, hogy helyteleníti azt az irányzatot, amely miatt az összes régi bírót eltávolítják a testületből. „*Ennek az ellenség részéről szított megnyilatkozásoknak ezután szélsőséges ítélkezés lett az eredménye.*”²⁰ Elnézték egyes állami és tanácsszervek törvénysértéseit, a feltárt hiányosságokat csak elvéve közölték az államügyességgel. A bírák politikai képzését is elégtelennek állította be.

A pártbizottság maga is úgy látta, hogy mind szakmai, de még inkább politikai téren nem elég képzettek a zalai bírák. Elismerték, hogy sok munkáskáder került be a tapasztalat teljes hiányával az ítélkezés első vonalába, akiket ezért sokat kell még tanítani. A marxista-leninista képzések során pedig a még nagyobb lemaradást a bírók nagyobb számú beíratásával kell ledolgozni. Mivel azonban a bírákat jellemzően alapfokú szem-

20 Uo.

náriumokba osztották be, amelyet különösen a tapasztaltabb bírák nehezményeztek, ezért az adminisztratív osztály számára meghatározták, hogy a jövőben a bírákat eleve magasabb oktatásra kell beosztani.

A párt- és tanácsi szervek, illetve a bíróságok kapcsolatában az együttműködés hangoztatása mellett a nyílt bírálatoknak is több példáját találjuk. A bírósági beszámolók visszatérő tartalmi elemei ebben az időszakban, hogy a bíróságok nem kapják meg az általuk elvárt támogatást az ülnökök munkájában. Az ülnökök egy része nem vett tudomást arról, milyen feladat hárult rá, el sem ment a bíróságra. Másokat pedig a hivatalok, vállalatok vezetői nem engedtek el.

A megyei bíróság elnöke 1953-ban írásbeli beszámolójában a pártbizottságnak már nem tudta szó nélkül hagyni a bíróságok egyedi döntéseit befolyásolni igyekvő tanácsdagok, párttitkárok részéről folytatott furcsa gyakorlatot. Panaszként említette, hogy szinte már nincs a bíróság előtt olyan vádlott, aki ne rendelkezne bűnösségének mentése céljából a vállalatvezetőtől, községi tanácstól – sőt a párttitkártól! – olyan igazolással, hogy ő milyen derék ember, sőt őt a vállalat az 5 éves terv sikerének veszélyeztetése nélkül nem nélkülözheti, tehát őt a bíróság mentse fel, vagy csak felfüggesztett, enyhe büntetésre ítélje. A bírósági vezető rámutatott, hogy ezeknek a menleveleknek a kiállítását le kellene állítani, mert *„ezek úgy néznek ki, mint régen a protekció-levelek, és ezeket a bíróságok különben sem vehetik figyelembe anélkül, hogy az Alkotmány-törvényben írt kötelességüket meg ne szegnék.”*²¹

A tanácsi és pártszervek a politikai tömegmunkában is elvárták a szélesebb szerepvállalást ebben az időszakban. A szocialista fegyelemre nevelés eszköztárának fontos elemeként előírták a bíróságoknak a jogpropaganda széleskörű alkalmazását. Meghatározták, hogy a bírák menjenek ki az üzemekbe, termelőszövetkezeti csoportokba, s ott tartsanak felvilágosító előadásokat, ismertessék az alapvető jogszabályok lényegét, a bíróságok büntetéskiszabási gyakorlatával együtt. Ezt a bíróságok tekintélyének növelése érdekében is fontosnak tartották.

Mindezek mellett ekkoriban az egyedi bírósági döntések is nyílt bírálatot váltottak ki, s ezeket még jegyzőkönyvekben is rögzítették. A megyei pártbizottság egyik ülésén²² a párttitkár a bíróság nagy hibájaként említette meg azt az esetet, amikor a bíróság egy engedély nélkül fákat kivágó személyt 8 hónap végrehajtható börtönbüntetésre ítelt. A fákat ugyan engedély nélkül vágták ki a tszcs legelőjéről, de az intézőbizottság jóváhagyásával, s a kivágott fákból a legelőn gémeskutat építettek. A bíróságnak felrótta, hogy rossz ítéletet hozott, mert az túlzottan szigorú volt, és nem vette figyelembe a cselekmény következményeit, azt, hogy a faanyag a helyszínen maradvá állami szempontból hasznos dologra fordítódott.

Az ilyen nyíltan felbukkanó, az ítélezést kívülről közvetlenül orientálni törekvő, kritikai köntösbe burkolt bírálatok mellett azonban említést kell tenni arról, hogy a párt

21 Uo.

22 Uo.

és tanácsi szervek, valamint a bíróságok kapcsolatában már az ötvenes évek első felétől találkozhatunk a forrásokban olyan nyomokkal, amelyek többirányú, informális, sokszor írásos formát nélkülöző egyeztetésekre, megbeszélésekre utaltak.²³ Ezeken a szűkkörű megbeszéléseken az egyes vezetők munkájának értékelése, a bíróságok működésének elvi tartalmú meghatározása mellett nyilván konkrét ügyek nyomozati és ítélkezési szempontjai is napirenden voltak.

II. Az 1956-os eseményeket követő konszolidációs időszak (1957-1963) külső beszámoló

A forradalmi eseményeket követő időszak bírósági beszámolóiban néhány tartalmi változástól eltekintve követték a korábbi évek irányvonalát. Értelemszerűen hangsúlyt fektettek az „ellenforradalom” okozta működési fennakadásokra, melyek a bírósági igazgatás minden terén megmutatkoztak. Ugyanakkor a bírói munka szemléletbeli megítélésében a korábbiakhoz képest kezdetben semmiféle változásra nem lehetett következtetni.

A Zalaegerszegi Megyei Bíróság elnöke az 1957 májusában adott jelentésében²⁴ a bíróság legfontosabb feladataként változatlanul a népi demokratikus államrend védelmét és megerősítését, a harcos ítélkezés hatásos és következetes alkalmazását jelölte meg az ellenforradalmi és felforgató elemekkel szemben. Rámutatott, miszerint a bíróságnak ügyelnie kell a szocialista törvényesség követelményeinek érvényesülésére, ami a proletárdiktatúra elnyomó funkciójának előtérbe lépése mellett elengedhetetlen eleme a munkás-paraszt hatalom megszilárdításának.

A forradalmi események és utóhatásai azonban az ekként deklarált célok elérésében a zalai bíróságok működését több vonatkozásában is kedvezőtlenül érintették.

Súlyos személyügyi problémák jelentkeztek, részben amiatt, mert voltak olyanok – bíró, fogalmazó –, akik a forradalomhoz csatlakozásuk miatt disszidáltak, másokat – köztük az egyik járásbíróság elnökét – fegyelmi úton távolították el. Ezen felül a nem bírói munkakörökben dolgozók közül is több személyt távolították el ellenforradalminak minősített tevékenységük miatt. A zalai bíróságoktól 1957 májusáig 13 személyt fegyelmi úton eltávolítottak, 4 személy pedig úm. hozzájárult a távozáshoz.

Azonban a megmaradók fejében is „rendet kellett tenni.” A zalai bírói karra ugyanis abszolút nem maradtak hatástalanok a politikai, társadalmi események, amint a jelentés leszögezi: *„... a Zala megyei bírák tisztánlátását nagyban megzavarta az ellenforradalom, bár általában nyugodtak és mértéktartóak voltak ..., de közöttük is voltak olyan személyek, kik az ellenforradalom malmára hajtották a vizet és megmutatták igazi énjüket.”*²⁵

A jelentés hangsúlyozza, miszerint a bíróságokon a forradalmi eseményeket követő hetekben-hónapokban sok helytelen nézet is akadt, amely nehezítette a bírói munka helyes

23 Ld. 6. számú lábjegyzet.

24 MNL ZML XXXV.1aa Magyar Szocialista Munkáspárt Zala Megyei Bizottsága iratai. (Ideiglenes) Intéző Bizottság ülésének jegyzőkönyve 1957.05.13.

25 Uo.

kialakítását. Ilyen nézetek jelentek meg pl.: a bírói függetlenség helytelen értelmezése, vagy a bíróságok irányítása körül. A beszámoló komoly eredményként említi, hogy ezeket a káros nézeteket sikerült viszonylag hamar felszámolni. A vezető ennek jelentősége kapcsán nem felejtette el hangsúlyozni: „Az ítékezés politikai munka. Bíráinknak nap-nap után politikai és gazdasági bűnügyekben, vagy olyan polgári perekben kell ítékezniük, amelyek politikai háttérnek téves megítélése szükségképpen rossz ítékezéshez vezet. A politikailag helytelen ítélet pedig minden időben, de különösen ma, rendkívül súlyos következményekkel járhat az egész társadalomra, mert lelassítja az ellenforradalom végleges felszámolását.”²⁶

A bírák szemléletének „helyes” alakításában a kollégiumi értekezletek és iránymutatások, valamint az igazgatási vezetők útmutatása mellett hangsúlyos szerepet kapott a bíróságokon működő MSZMP pártalapszervezet, ebből Zalában a zalaegerszegi és a nagykanizsai bíróságon is volt egy-egy. A jelentések megfogalmazásai szerint a pártalapszervezetek hatékony segítséget nyújtottak az ítékezés osztálytartalmának helyes kialakításához. Az alapszervezetek „állandóan foglalkoztak” a bírák szocialista meggyőződésének kialakításával, az ítékezési gyakorlattal, sőt „a bírósági dolgozók szocialista emberré alakításával”.

Az ilyen és hasonló tartalmú utalások világosan rámutatnak arra az ellentétre, amelyet a korszakot jellemző szocialista törvényesség kifejezése magában hordozott. A törvényesség valójában csak formális értelemben érvényesülhetett, és csak annyiban, amely a szocialista rendszer céljaival és társadalmi berendezkedésével összhangban állt. Ebben a megközelítésben még az is elfogadott – sőt egyenesen kívánatos – volt, hogy a bírák párttagságot viseljenek, ítékezési tevékenységüket a pártszervek állandóan felügyeljék és irányítsák, őket erről elszámoltassák. Ha ehhez hozzátesszük azt, hogy a bíróságok felsőbb vezetői is állandó beszámolási kötelezettséggel tartoztak a párt megfelelő szervei felé, úgy mindennél világosabban mutatkozik meg a párt befolyásának az ítékezés legmélyéig ható lényege, amely kizárt bármiféle jogi, erkölcsi, értékrendbeli semlegességet.

A zalai bíróságok 1957-1959 közti időszak neuralgikus pontja rendezetlen káderhelyzete volt. A forradalom után a bíróságok ezekben az években krónikus szakemberhiánnyal küzdöttek. Az 1959-es jelentésében a megyei bíróság elnöke ezt súlyos gondként jelölte meg.²⁷ A bírák nagyobb része fiatal volt, a székhelyi járásbíróságon például a legidősebb szolgálati idővel rendelkező bíró mindössze 5 éves bírói gyakorlattal rendelkezett. A bírói karnak kevés gyakorlata, élettapasztalata volt, ellenben javukra szólt, hogy „... már a mi rendszerünkben nevelődtek és kerültek bírói funkcióba.”²⁸ A nyomasztó létszámhiány 1960-ban négy bírói kinevezéssel oldódott meg, amely rövid időn belül érezte hatását az időszerűségi mutatók számottevő javulásában.

26 Uo.

27 MNL ZML XXXVlad. Magyar Szocialista Munkáspárt Zala Megyei Bizottsága iratai. Párt-végrehajtóbizottság jegyzőkönyve 1959.04.02.

28 Uo.

Az időszerszerűségi statisztika romlását a hosszabb időn át betöltetlen bírói helyek mellett a polgári ügyérkezés hirtelen jelentkező megnövekedése, illetve az általában terjedelmesebb és bonyolultabb megítélésű ún. „ellenforradalmi ügyek” megjelenése okozta. A zalai bíróságokhoz érkező polgári ügyek száma például 1952-höz képest 1957-re közel 2,5-szeresére nőtt (1855-ről 4548-ra), de az ezután következő években is még emelkedő tendenciát mutatott.

A büntető ügyérkezést érintve a beszámolókból világosan kiderül, hogy a politikainak minősített ügyekben 1957. évben jelentősnek mondott bizonytalankodás volt annak értelmezésében, miszerint a „bűnüldözés élet” az osztályidegen, deklasszált, huligán elemek, a szokásos bűnözők és a nagyobb jelentőségű bűncselekményt elkövetők ellen kell fordítani, míg a „megtévedt dolgozók” ügyeiben a nevelő jelleget kell előtérbe helyezni. Az 1959 tavaszán adott jelentésében²⁹ a megyei bíróság elnöke felróta, miszerint a bírák elbizonytalanodásában az is közrejátszott, hogy a bíróságok már egyébként is enyhe ítéleteit a Legfelsőbb Bíróság sorozatosan leszállította. Az ítélezés megszilárdításában szerinte a Politikai Bizottság 1958-as határozata jelentett előrelépés, amelynek nyomán a megyében a rendőri, ügyészi és bírói bűnüldöző szervek közös operatív értekezleten vitatták meg a Politikai Bizottság határozatát és hoztak annak szellemében egy közös utasítást a hibák kiküszöbölése érdekében. A közös intézkedés célja a bűnüldözés gyorsaságának fokozása, amelyhez ebben az időszakban kiemelten fontos politikai cél fűződött.

Az ellenforradalminak mondott ügyekben a gyors ítélezésnek sikerült alapvetően megfelelni, 1959 márciusára azok zömmel befejezést nyertek. A más bűnügyek intézése ugyanakkor háttérbe szorult, amely logikus következménye volt annak, hogy a bűnüldöző szervek meglévő kapacitásukat elsősorban a politikai ügyek felderítésére és befejezésére összpontosították. A jelentés súlyos kritikával illeti ezért – különösen a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények és a spekuláció elleni fellépést illetően – valamennyi érintett szervet, mondván nem eléggé gyors és határozott a felderítő munka, sokszor késedelmes a vádiratok elkészítése és a bírói szakban is indokolatlanul elhúzódnak a büntetőeljárások. Ennek következtében a csekélyebb kárértékű társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények – ezen belül az állami erdők sérelmére lekövetett falopások – száma rendkívül magasra szökött.

A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények elleni fellépés fontos eszközöként kezelték az ún. jogpropaganda tevékenységet. A bírák, tisztviselők ennek során üzemekben, termelőszövetkezetekben, állami gazdaságokban előadásokat tartottak ennek fontosságáról, az ilyen bűncselekmények megítéléséről, jogkövetkezményeiről. Ez kifejezetten nyílt politikai színezetű tevékenység volt, melynek fő célja a „*dolgozók szocialista jogtudatának átnevelése, amely elsőrendű politikai kérdés.*”³⁰ Ennek másodlagos következménye pedig abban állt, miszerint „*a bíró az élettel, a dolgozókkal érintkezik, és ezáltal saját ítéleteinek eredményeit is megismerheti.*”³¹

29 Uo.

30 Uo.

31 Uo.

A beszámolók minden esetben külön tettek elemzést a népi ülnökök működésének tapasztalatairól. Szerepükről ebben az időben úgy tesznek említést, miszerint ők azok, akik a dolgozó nép gyakorlati szemléletét viszik az ítélkezésbe. Képzéseikre nagy hangsúlyt fektettek, és bár általánosságban elismerőleg szóltak róluk, azonban egyes megjegyzések, mint például a szocialista jogi szemléletre nevelő előadásokat „*élénk viták követ-ték*”³² arra utalnak, hogy távolról sem volt egységesen mindenki elégedett az ülnökök felfogásával, teljesítményével.

A megyei bíróság elnökének 1959. évi beszámolójának kapcsán tanácsi határozatok születtek arról, hogy a Politikai Bizottság 1957. december 12-i határozatát maradéktalanul végre kell hajtani. Ezzel összefüggésben visszatérően rögzítették, miszerint a büntetés kiszabása során helyesen kell alkalmazni az osztálypolitikát, amennyiben a bűnüldözés élet az osztályidegen, deklásszált, huligán elemek ellen kell fordítani, a megrögzött bűnözőkkel, visszaesőkkel szemben keményen kell eljárni. Ellenben a megtévedt, kisebb súlyú bűncselekményt elkövető dolgozókkal szemben a nevelés széleskörű eszközeit kell igénybe venni. Határozatot fogadtak el a társadalmi bíróságok működésének ellenőrzéséről, a jogpropaganda tevékenység fokozásáról – előírták megyei jogpropaganda terv kidolgozását -, kinyilvánították, miszerint a népi ülnökökkel fokozottabban kell foglalkozni, és biztosítani kell azt is, hogy a jövőben a legmegfelelőbb dolgozók sorából kerüljenek ki. Ezzel összefüggésben a Zalai Hírlap szerkesztőségének meghatározták, hogy néhány alkalommal cikkeiben foglalkozzon egypár népi ülnök népszerűsítésével.³³

A bíróságok munkájának az ötvenes évek végét jellemző megítélése különösen a tanácstestületek ülésein, a beszámolók megvitatásánál szembeszökően mutatkozott meg.

1958 márciusában a Nagykanizsai Járásbíróság vezetője a bíróság társadalmi tulajdon védelmével kapcsolatos feladatairól adott helyzetelemzést a városi tanácstestületnek. Beszámolójában³⁴ túlnyomórészt érdemi szakmai ténymegállapítások, következtetések és javaslatok szerepeltek. Viszonylag részletes elemzést adott az ilyen bűncselekmények összetételéről, a bűnözés jellemző okairól, konkrét jogeseteken keresztül világítva rá a problémák lényegére, azok bírói megítélésre.

A tanácsülés ezzel szemben direkt módon súlyosan elmarasztaló kritikát fogalmazott meg a feladatát láthatóan kizárólag szakmai aspektusból megközelítő igyekvő bírósági vezetőre.³⁵ Egyenesen felrótták számára, hogy a bíróság eljárását erélytelennek, egyes bűncselekmények elkövetőinek büntetését kevésnek találták. Kérdést intéztek felé arról, hogy bizonyos, személy szerint megnevezett egyén, aki egy tanácstag szerint több okirat hamisítást elkövetett, mégis miért lett felmentve? Felhozták, hogy egy ügyben az ügyesség és a bíróság „párharcot” vívott a tárgyalás alatt, s az ügy vége az lett, hogy a bűncselekményben kisebb részt betöltő munkások lettek elítélve. Rendkívül elmarasztalóan

32 Uo.

33 MNL ZML XXXV 1ad. Az MSZMP Zala Megyei Párt VB. 1959. június 15-i határozata: büntetőpolitikánk irányelveinek érvényesülése a Zala Megyei Bíróságok munkájában.

34 MNL ZML XXII.601a. Nagykanizsa Városi Tanács iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek 1958.03.29.

35 Uo.

szóltak a bíróság káderhelyzetéről. Kimondatott, hogy a bírói kinevezésnél a legalapvetőbb a népi rendszerhez való hűség és a szakmai hozzáértés. A tanácsstagok szerint a nagykanizsai járásbíróság bíráival az a baj, hogy „nem elég harcosak”, ellenben a két fiatal ügyész osztályhűségéhez kétség nem fér. *„Ha az ügyész érzi, hogy ki kell valakit még hallgatni, a bíró tartsa kötelességének, hogy meghallgassa. Mi elvárjuk azt minden bírótól, hogy osztályharcosan, igazságosan ítélkezzen. Ügyész elvtársak nem szívbjajosak...”*³⁶ Egy másik hozzászóló ehhez csatlakozva azt róta fel, miszerint *„... a mi bíróink között vannak olyanok, kik a gyilkost elítélik, de másként nézik azt az embert, ki politikailag nem közénk való. Van olyan tapasztalatunk, ha munkásról van szó sokkal keményebben járnak el vele szemben, mint a régi rendszer emberével.”*

A lényegében felelősségre vonással egyenértékű bírálatokra a járásbíróság vezetője a jegyzőkönyvben foglaltak szerint csupán röviden és általánosságban reagált, utalva, hogy az ügyész feladata a vádolás, ha pedig a bíró vele nincs egy véleményen úgy a népi ülnököket magába foglaló többség dönt. Hangsúlyozta, hogy a bíróság minden esetben igyekszik a törvényt betartani, melyhez kérte a tanácsstagok segítségét.

Ennek a tanácsülésnek az anyaga mindenesetre meggyőzően tanúskodott arról, hogy az ötvenes évek első felének szélsőségesen direkt politikai tartalmú, majdhogynem kézi vezérlésű, az osztályszemléletű ítélkezés elsődlegességét valló igazságszolgáltatásának működtetésére vonatkozó törekvések ebben az időben még változatlanul érvényesültek. Ha a társadalmi életben az 1956-os forradalmi események nyomán meg is indult egyfajta eltávolodás a Rákosi időszak kemény politikai felfogásától, mégis úgy tűnik, ez ekkor még nem vált nyilvánvalóvá a helyi kommunista vezetők számára. Ők az ötvenes évek első felének valamifajta – tartalmában azonban változatlan – folytatásának fogták fel a forradalom utáni néhány éves időszakot.

III. Az 1963-1972 közti időszak beszámolóinak jellemzői

A 60-as évek első éveitől a zalai bíróságok életében is nyugodtabb időszak vette kezdetét. A megyei és városi tanács felé készített beszámolókbán a politikai ideológia fokozatosan egyre kisebb hangsúlyt kapott, miközben előtérbe kerültek olyan szakmai, szervezeti és igazgatási kérdések, mint a bűnözés általános helyzetének áttekintése, a bűncselekmények okai, összetétele, a bűnözés elleni fellépés eszközeinek értékelése, a bíróságok ügyforgalmi, munkateherbeli jellemzői, az igazgatási és a személyügyi helyzet vizsgálata, a bíróság külső – ún. tömegkapcsolatainak – ismertetése. Egyes beszámolók egyenesen már a bűnözés bizonyos szociológiai megközelítésű elemzésére is vállalkoztak.

Ettől az időszaktól válik általánossá, hogy a beszámolók a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények mellett már a személyi (magán) tulajdon elleni bűncselekményekre, illetve a polgári ítélkezés helyzetére, problémái felvetésére is kitértek.

³⁶ Uo.

A beszámolók kiindulópontjai minden esetben az állampárt legutóbbi kongresszusán hozott határozatoknak való megfelelés hangsúlyozása, melynek középpontjában a jogpolitikai irányelvek megvalósítása, a szocialista törvényesség helyzetének megszilárdítása állt.

Az időszak első felében még gyakori hivatkozás, miszerint a társadalmi-politikai célkitűzések megvalósítása során a bíróságnak a törvényesség maradéktalan betartása mellett fokoznia kell nevelő tevékenységét, a tárgyalások és ítéletek nevelő hatásának emelését, amely így a dolgozók szocialista jogtudatának kialakítását szolgálja.³⁷ A megyei bíróság elnöke az 1966-os megyei tanács felé tett jelentésében kiemelte, hogy ezen feladatok végrehajtásában jelentős eredményeket értek el, mert a bíróságok egyre tudatosabban megvalósítják a jogalkalmazás jogpolitikai irányelveit, gyakorlatuk általában mentes a torzulásoktól.³⁸

A bíróságok szemléletében az 1967-es új gazdaságirányítási mechanizmusok megjelenésével egyértelműen súlyeltolódások érhetőek tetten. A „nevelőmunka”, mint a bírósági tevékenység kiemelt célja fokozatosan háttérbe szorult, helyét a törvényesség biztosításának fontossága vette át. Az 1968 januárjában a megyei tanács végrehajtó bizottságának írt, „A jogalkalmazás jogpolitikai elveinek érvényesülése Zala megyében” címet viselő közös – a megyei rendőri és ügyészi vezetővel közösen jegyzett – jelentésben³⁹ a megyei bíróság elnöke hangsúlyozta, hogy az 1967-es évben a törvényesség szilárd állapota különös jelentőségű volt, minthogy az MSZMP IX. Kongresszusán hozott határozatok alapján a gazdaságirányítás rendszerére vonatkozó új irányelvek gyakorlati végrehajtására való áttérés időszakában a szocialista vívmányok feletti éber őrködés mellett a rend és a jogbiztonság fenntartása, valamint a törvénytisztelő állampolgárok jogainak védelme egyaránt fontos feladatot jelentett. *„A párt iránymutatásaihoz igazodott a rendőri, az ügyészi és a bírói szervek munkája is: általában megfontoltan és túlzásoktól mentesen munkálkodtunk azon, hogy segítsük a reform beindulásáig terjedő átmeneti időben a törvényesség beindulását. Ennek az időszaknak az elmúltával most már kellő alappal tehető az a megállapítás, hogy megyénkben ebben az időszakban a törvényesség területén fellazulás nem következett be.”*⁴⁰

Az említett reform hatása érződik abban is, ahogyan a jogpolitikai irányelvek érvényesülését illetően önkritikus megállapításokkal is találkozhatunk. A közös jelentés leszögezte: *„A Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány 3221/1963 számú, a jogalkalmazás jogpolitikai elveiről szóló határozatának végrehajtása során munkánkban 1964-től kezdődően ingadozások, szélsőségek, torzulások jelentkeztek. A bűnüldöző szervek munkájuk során a társadalmi, gazdasági életünknek legellentmondásosabb negatív jelenségeivel találkoznak. A munkánk során szerzett negatív tapasztalatokból való nem dialektikus következtetések és általánosítások eredményeként szemléletbeli torzulások következtek be, amelyek a gyakorlati munkánkban a szakmai fogyatékoságokból eredő*

37 MNL ZML XXXV.lad. 1963.07.02.

38 MNL ZML XXXV.lad. 1966.09.06.

39 MNL ZML XXXV.lad. 1968.01.23.

40 Uo.

hibákon túl egyéb, eseti hibás intézkedéseket is eredményeztek. A jogalkalmazás jogpolitikai elveiről szóló kormányhatározat egyes tételeinek értelmezésénél is jelentkezett a fenti hatás, amelynek eredményként fokozott gondot fordítottunk arra, miszerint „minden bűncselekményt fel kell deríteni, és hogy „valamennyi bűncselekmény elkövetőjét törvényes rendelkezéseink alapján felelősségre vonjuk”, de kevésbé fordítottunk gondot arra, hogy a felelősségre vonás módjának és eszközeinek megválasztása során az eljárás minden szakaszában differenciálni kell a cselekmény és az elkövetők társadalomra veszélyességének foka szerint... Társadalmi életünkben végbement óriási változások és fejlődések bűnügyi munkákban nem tükröződtek, az előforduló jogsértésekkel szembeni társadalmi védekezés hatásos, majdnem kizárólagos eszközének a bíróság által alkalmazott intézkedést kezdtük tartani. Ennek eredményeként indokolatlanul olyan jogellenes magatartást tanúsító személyeket is büntetőeljárás alá vontunk, és bíróság elé állítottunk megbüntetésüket szorgalmazva, akik cselekményének és társadalomra veszélyességének foka a bírói úton történő felelősségre vonást nem tette szükségessé.”⁴¹

Az idézett megállapítások nyomán főleg a nyomozati és ügyészi munkában alakítottak ki differenciáltabb elbírálási gyakorlatot, amely eredményeként gyakrabban került sor csekélyebb jelentőségű bűneseteknél a nyomozás megtagadására, mellőzésére, az ügyek társadalmi bírósághoz, fegyelmi hatósághoz való továbbítására. Közvetetten érvényesült mindez a bíróságok ítélkezési tevékenységében is, részint a büntetéskiszabási gyakorlat enyhülésében, részben az időszerűségi mutatók, a bírói munkaterhek kezelhetőbbé válásában.

Az időszak beszámolóí, jelentései többé-kevésbé átfogó képet igyekeztek nyújtani a bíróságokra érkezett büntető- és polgári ügyek számáról, összetételéről, azok dinamikájáról, sőt a bűncselekmények és jogviták alapvető okairól is. A jelentések szinte minden esetben foglalkoztak olyan szakkérdésekkel is, mint a büntetéskiszabási gyakorlat, az alkalmazott büntetési nemek és mértékek statisztikai mutatói, a váderedményességi mutatók, ám ezek a kérdések a tanácsi és pártszervek részéről érdemi reakciókat nem igazán váltottak ki. Sokkal inkább a bírósági munkán keresztül leszűrhető, társadalmi, politikai természetű tapasztalatok, tanulságok iránt mutattak érdeklődést.

A büntető ügyek kapcsán kitüntetett szerepet kapott a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények elemzése. Ezek száma az időszakon belül stagnált. A jelentések rámutattak, hogy az üzemek, de különösen a termelőszövetkezetek nem mindig léptek fel kellő határozottsággal a kisebb hibák, ügyeskedések ellen, amelyek így összességében nagyobb kárösszegű bűncselekmények megvalósulásához járultak hozzá. A megyei tanács végrehajtó bizottsága 1966-os ülésén a megyei bíróság elnöke sarkosan fogalmazva kijelentette, hogy szerinte a termelőszövetkezetekben állandó szervezatlenség uralkodik. „Meg kell mondani, hogy a termelőszövetkezetekben sokszor hozzányúlunk a közöshöz.”⁴² Az elnök a vb ülésen ezt érzékletes példával szemléltetve elmondva, hogy amikor Tótszentmártonban

41 Uo.

42 MNL ZML XXXV.1ad. 1966.09.06.

a tsz-ben jogpropaganda előadást tartottak, az ottaniak nyíltan feltették a kérdést: Mít lehet ellopni, amiért nem büntetnek? Utalt rá, hogy szerinte 8-10 évvel korábban ugyanez volt a helyzet az állami vállalatoknál, mígnem a bizonylati és munkafegyelmet ott meg nem szigorították. A termelőszövetkezetben a bizonylati fegyelem hiánya, a vezetői ellenőrzés lazasága és a személyi összefonódások miatt kialakult az a szemlélet, hogy az olyan büntett miatt szükségtelen a felelősségre vonás, amely nem jár a tsz vezető egyéni hasznával. Felvetette azt is, hogy a bíróság gyakran találkozik olyan ügyekkel, melyekből kiderül, hogy a termelőszövetkezetekben sokszor a legelemibb óvórendszabályokat sem tartják be. Ez sokszor vezetett balesetekhez, büntető-, kártérítési – és munkaügyi perekhez.

A bíróság által felvetett ezen problémákkal a tanácstestületek maradéktalanul egyetértettek. A hozzászólásokból kiderült, hogy abszolút nem tartották reálisnak a társadalmi tulajdon védelmében folytatott bűnügyi felderítő munkát. A felelőtlen gazdálkodás, a rossz káderkiválasztás – az adott munkakörre szakképzetlen, megbízhatatlan emberek állítása – elleni fellépés érdekében határozatokat hoztak, hogy a bíróságok a párt- és tömegszervezetek bevonásával fokozzák felvilágosító és jogpropaganda tevékenységüket a termelőszövetkezetekben, valamint gyakrabban éljenek a szignalizációs jogukkal. Előírták, hogy mindenképpen felelősségre kell vonni azon vezetőket is, akik a káderkiválasztásnál figyelmen kívül hagyják azt az elvet, hogy vagyonkezelésnél többszörösen büntetett előéletű személyt nem alkalmazhatnak, valamint nem maradhat el a felelősségre vonás a felügyeleti köteleességek elmulasztása miatt sem.⁴³

A személyek javai elleni bűncselekményeknek – ezek külön taglalása csak a 60-as évek közepétől jelenik meg a beszámolóokban – szintén nagyobb terjedelmet szántak. Számarányuk ebben az időszakban folyamatos emelkedést mutatott. A jelentések megvitatásakor a bíróságok és a tanácstestületek is egyetértettek abban, hogy ez két fő okra vezethető vissza. Egyrészt az állampolgárok javaik védelmére nem fordítottak megfelelő figyelmet, hanyagságuk az elkövetők számára szinte bátorítóan hatott. Másrészt kiemelték, hogy tapasztalataik szerint a cigány lakosságon belül megjelent egy bizonyos réteg, akikhez tartozók kifejezetten ilyen bűncselekmények elkövetésére álltak rá, közülük magas a visszaesők aránya. Egyik beszámoló⁴⁴ külön kiemelte, hogy főleg zalaegerszegi és komáromi cigányok azok, akik nagyobb számban követnek el lopásokat. Az elkövetők között sok a nő, akik nem dolgoznak rendszeresen, több gyermekes családnézők, családi helyzetük rendezetlen, munkába állításuk nagyon nehéz, mert megfelelő szakképzettséggel nem rendelkeznek, iskolai műveltségük is csekély. Egy másik beszámolóban⁴⁵ a Zalaegerszegi Járásbíróság elnöke a városban a vagyon elleni bűncselekmények 1971-ben történt növekedésének alapvető okát szintén a cigány lakosságban jelölte meg. Rámutatott, hogy közöttük már van olyan illető is, aki 8-10-szer is volt ilyenért büntetve. Sokszor a cigány férfiak azért nem dolgoznak – noha erre módjuk lenne –, mert 4-5

43 MNL ZML XXXV.1ad. 1968.01.23.

44 MNL ZML XXXV.1ad. 1966.09.06.

45 MNL ZML XXIII.632a. Zalaegerszegi Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága iratai. Ülésjegyzőkönyvek. 1972.11.02.

gyerek után is tartásdíjat kellene fizetniük, és a fizetésük 50%-a letiltása után inkább otthagyják a munkahelyüket, mintsem a megmaradó, általuk már kevésnek tartott fizetésért dolgozzanak. A munkanélküli életmód pedig újabb vagyon elleni bűncselekményeket szül.

A hatvanas évek közepétől minden egyes, a bűnözés helyzetére kitérő jelentés foglalkozik az alkoholizmus bűncselekményeket generáló szerepével. Az állam elleni bűncselekmények kapcsán az 1966-os beszámoló⁴⁶ megjegyzi, hogy ezek kisebb súlyú igazgatások voltak, melyeket szinte minden egyes esetben az alkohol hatása alatt követtek el. Az ittas állapotban történő elkövetés azonban főként az élet- és testi épség, a közlekedési, a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetési és a magánvádas bűncselekményeknél volt kiugróan magas. Az alkoholos befolyásoltságban történő elkövetés javarészt a falun élő lakosság körében elterjedt, bár található olyan kiemelés⁴⁷ is, miszerint a letenyei járás horvát nemzetiségű falvaiban különösen sűrűn fordulnak elő ilyen jellegű testi sértéses ügyek, vagyis egyfajta nemzetiségi hovatarozás is közrejátszik.

A bíróságok ebben az időszakban már nem értékelték – még burkolt módon sem – enyhítő körülményként az ittas állapotban való elkövetést, ugyanakkor gyakrabban alkalmazták a kényszerelvönő kezelést, a járművezetéstől és a foglalkozástól eltiltást. A büntetékiszabási tényezők között a hatvanas évek közepétől megjelent az ittas állapotban való elkövetés elszaporodottságának súlyosító körülményként való értékelése.

A jegyzőkönyvek alapján a tanácstestületek a túlzott alkoholfogyasztás negatív társadalmi hatását szintén érzékelték, annak hangsúlyos jelentőséget tulajdonítottak. Elő is írták a bíróság számára, hogy javítsa kapcsolatát a megyei alkohollelenez bizottsággal, végezzen felvilágosító tevékenységet, és éljen minden törvényben biztosított jogával – így különösen a kényszerelvönő kezelésre kötelezéssel – az ilyen elkövetőkkel szemben. Tekintettel arra, hogy a túlzott alkoholfogyasztás családromboló hatással is jár, felhívták a bíróságok figyelmét a szignalizáció alkalmazására az ilyennel érintett családjogi ügyekben.

Ezeket az előírásokat, a bíróság számára többé-kevésbé konkrétan meghatározott feladatokat, határidőket, felelősöket megjelölő tanácsi határozatok egy körülhatárolható irányítást, felügyeltet, ellenőrzést magába foglaló alá-fölé rendeltségi kapcsolatrendszerre engednek következtetni. Ebben a viszonylatban a bíróságok igazgatásában, szakmai és vezetési stratégiájában a szervezeten kívüli, helyi politikai hatalommal rendelkező tanácsi szervek aktív feladatmeghatározó szerepet játszottak. A bíróságok vezetői maguk is pontosan tisztában voltak alárendeltségi helyzetükkel, melyre utaló megállapítások egész sorával találkozni lehet a beszámolóikban, mint például: *„A bűnözés elleni küzdelem társadalmi ügy. Bíróságaink csak akkor tudják jól betölteni feladataikat, ha megfelelő segítséget és támogatást kapnak, ezért bíróságaink igénylik a Párt, tanács és társadalmi szervek segítségét.”*⁴⁸

46 MNL ZML XXXV.1ad. 1966.09.06.

47 MNL ZML XXXV.1ad. 1963.07.02.

48 MNL ZML XXXV.1ad. 1966.09.06.

A polgári ügyszakot érintően kezdetben a termelőszövetkezetek érdekeinek megvédése állt a beszámolók középpontjában. Az 1963-as beszámolójában⁴⁹ a megyei bíróság elnöke egyenesen azt állította, hogy a polgári ítélkezés terén a bíróságok legfontosabb feladata jelenleg, hogy a gondos bírói döntéseknél ne tévesszék szem elől a termelőszövetkezetek megerősítését, jogaik védelmét, kötelezettségeik teljesítésének jogi eszközökkel való biztosítását.

Az ilyen ügyek mellett a jelentések a hatvanas években már részletesen foglalkoztak a családjogi, különösen pedig a házassági ügyek témájával. Kiemelték, hogy a bontóperek száma kisebb mértékű, de folyamatosan növekvő tendenciát mutatott, amely felkeltette a tanácsok figyelmét is. A jelentések igyekeztek rávilágítani a bontóperek okaira, dinamikájára, még olyan statisztikai adatokat is elemeztek, hogy a házasság melyik évében került sor annak felbontására. A Zalaegerszegi Városi Tanács 1972. novemberi ülésén⁵⁰ e témakört érintve elhangzott, hogy a válóperek emelkedése nemcsak az urbanizációra vezethető vissza, hanem hiányzik a megfelelő társadalmi propaganda is. A középiskolákban foglalkoznak ugyan a házasság biológiai vetületével, de szinte semmit annak társadalmi oldalával. A kommunista felfogással ugyanakkor a legélesebben ellentétben áll az a felelőtlenség, amely igen sokszor egész életre szóló következményt okoz. Többet kellene ennek a problémának a társadalmi hatásával foglalkozni, és a jogpropaganda fontosságára odafigyelni. A felvilágosító előadások számának növelésében, valamint a bíróságnak a Nőtanáccsal és egyéb társadalmi szervezetekkel való kapcsolatának javításában látták az előrelépés lehetőségét.

A jelentések tanácsi megvitatásakor speciális témaként ugyancsak gyakran szóba került a bíróságok kisajátítási ügyekben követett ítélkezési gyakorlata. A kisajátítási ügyek az erőteljes urbanizáció és iparosítás következtében ettől az időszaktól jelentek meg nagyobb számban, s mert azokban a helyi döntéshozók és államigazgatási szervek közvetlenül is érdekeltek voltak, kézenfekvő volt, hogy ezen ügyek a jelentések megvitatásakor állandó témát jelentettek. Érzékelhető, hogy a tanácskozások alkalmával a bíróságok döntéseire igyekeztek befolyást gyakorolni, előtérbe állítva saját érdekeiket. Úgy tűnik azonban, hogy a bíróságok – legalábbis az adott ügyekben eljáró polgári ügyszakos bírák – ebben az időszakban már kevésbé voltak megalkuvóak.

Az 1966-os beszámolóban⁵¹ kitért rá a megyei bíróság elnöke, hogy a kisajátítási jogszabályok érvényesülése érdekében a bírák részére szakmai tanfolyamot tartottak, miután egyes tanácsi szervek a bíróság munkáját bírálták. Az ítélkezési gyakorlat egységesítése érdekében a megyei bíróság polgári kollégiuma széleskörű vizsgálatokat folytatott le, majd az 1966. októberi kollégiumi ülés kiemelt témája lesz a kisajátítási és kártalanítási perekből származó ítélkezési gyakorlat.

A bíróságok joggyakorlata azonban alapvetően ezt követően sem volt inyére a tanácsi szerveknek. A zalaegerszegi járásbíróság elnöke 1972-es – egyértelműen szakmai tartal-

49 MNL ZML XXXV.1ad. 1963.07.02.

50 MNL ZML XXIII.632a. 1972.11.02.

51 MNL ZML XXXV.1ad. 1966.09.06.

múnak minősíthető – beszámolójában⁵² utal arra, hogy a város rohamos fejlődésével párhuzamosan emelkedő tendenciát mutató kisajátítási kártalanítási perek elbírálása során a bíróság érzekeli a társadalmi és az egyéni érdekek közti ellentétek összeegyeztetésének nehézségét. Sajátossága ezeknek a pereknek az, hogy általában az állampolgárok fordulnak a járásbírósághoz kevésnek találva az államigazgatási eljárás során felajánlott kártalanítási összeget. A peres ügyek intézésekor aztán a tanácsi előkészítéssel kapcsolatban több véleménykülönbség merült fel a városi tanács szakigazgatási szerve és a bíróság gyakorlata között. Időközben a kérdés megoldására a Zala megyei Pártbizottság Közigazgatási és Adminisztratív Osztálya szervezésében közös megbeszélésre került sor, amelynek tapasztalatai alapján biztosítottnak látszik a jogpolitikai elveknek megfelelő eljárások lefolytatása és gyakorlati kialakítása.

A Zalaegerszegi Városi Tanács 1972 novemberében a járásbíróság munkáját alapvetően eredményesnek ítélte, de zavaró momentumnak éppen a kisajátítási eljárásokban követett bírósági gyakorlatot jelölte meg. Az egyik hozzászóló felröptette, hogy a tulajdonosok az elsőfokú határozat ellen majdnem minden esetben fellebbeznek a megállapított összeg miatt, s a bíróság a legtöbb esetben helyt is ad a fellebbezésnek és lényegesen magasabb összeget állapít meg a tanács által felajánlottnál. Sürgette a „jobb együttműködés” kialakítását a tanács és a bíróság között.

A városi tanács ülésén ugyancsak részt vevő megyei bírósági elnök erre reagálva rámutatott arra, hogy a megyei párt vb részéről is megfogalmazódott, hogy a kisajátítási ügyekkel kapcsolatban közelebb kell hozni egymáshoz a bírósági és az igazgatási gyakorlatot. Felhívta a figyelmet, miszerint a bíróság már megkezdte a szükséges intézkedések megtételét, és hozzáfűzte, bízik abban, hogy a tanácsi szerv is kiküszöböli a kisajátítások vonalán meglévő hiányosságokat.

Noha a tanácsi szakigazgatási szervnél is történtek a kérdés rendezését célzó döntések – a kisajátítási hatásköröket centralizálták, a kisajátításokat megpróbálták ütemesebbé tenni, több időt és részletesebb szakmai előkészítő munkát szántak az elsőfokú határozatok meghozatalára -, a kisajátítási kérdések egészen a nyolcvanas évek elejéig neuralgikus pontját képezték a megyében a bíróságok és tanácsok kapcsolatának.

A párt- és tanácsi szervek az ítélkező tevékenységen kívül a bíróságok igazgatásában is bizonyos tényezőre jobban odafigyeltek. Kiemelt teret szenteltek a bíróságok ún. tömegkapcsolatainak, míg a belső igazgatás vonatkozásában az ügyérkezési, időszerűségi mutatók alakulásának, valamint a személyügyi helyzetnek.

Az ülnökökkel való foglalkozás minden jelentős állandó témája volt. Azzal kapcsolatosan gyakorta tanácsi határozatok is születettek, amelyek formális megfogalmazással az ülnökökkel való foglalkozás tervszerűbbé tételét tüzték ki célul. Az ülnökökkel szemben szempont volt a politikai megbízhatóság mellett az is, hogy olyan személyek kerüljenek megválasztásra, akik a dolgozók bizalmával rendelkeznek. Az 1960-as évek első felében

52 MNL ZML XXIII.632a. 1972.11.02.

az országban elsőként Zala megyében szerveztek ún. „ülnök-akadémiákat”, amelyek aztán később országwide elterjedtek. Ennek keretében az ülnökökkel nemcsak a törvényeket ismertették, hanem azok politikai, társadalmi, gazdasági összefüggéseit is érintették.

A szocialista igazságszolgáltatás vívmányaként tekintettek az ülnökök munkájára, és hangsúlyozottan komoly eredménynek tartották például azt, hogy nagy számban bízták rájuk magánvádas ügyekben a békítés megkísérlését. Ugyancsak a 60-as évek elejétől ún. „ankétokat” tartottak számukra, ahova a bírakon kívül ügyészeket, rendőröket, tanácsi dolgozókat is meghívtak, akik szakterületükről tartottak ismertetéseket az ülnököknek. Úgy tűnik, hogy a megyében ezek az „ankétok” a mindennapos jogalkalmazás politikai vetületű problémáit vizsgálták, azok megoldásait keresték, illetve jogpolitikai felvilágosító eladások keretét biztosító összejevetelek voltak.

A szocialista kor bíróságainak sajátos feladata volt a jogpropaganda, illetve a jogi patronáló tevékenység ellátása. A jogpropaganda arra irányult, hogy szervezett formában tartottak jogi tárgyú ismeretterjesztő előadásokat intézmények, vállalatok, tsz-ek dolgozóinak, akiknek a részvételét kötelezően előírták, de legalábbis elvárták. 1965-ben a zalai bíróságok a TIT jogi szakosztálya szervezésében 424 előadást tartottak összesen 22586 fő hallgatóságnak, s ebből az előadások mintegy felét bírók tartották.⁵³ A jogi patronáló munka lényege pedig az volt, hogy egy-egy bíró, bírósági dolgozó úgymond ki volt rendelve bizonyos vállalathoz, üzemhez, tsz-hez, és ott a feladata a jogi ismeretterjesztés mellett a jogviták kezelése, bírósági eljáráson kívüli megoldása volt, azaz egyfajta jogtanácsosi feladatkör.

A bírósági igazgatás párt- és tanácsi szervek részéről leginkább érdeklődésre számot tartó szelete azonban a bíróságok káderhelyzete volt. A korabeli személyzeti politika ún. „káderfejlesztési és továbbképzési terv” alapján történt, de amint a hatvanas évek jelentéseiben olvasható, Zala megyében a bírói utánpótlást egyáltalán nem tartották megfelelőnek. Az egyetemről kikerülő fiatal jogászok körében ekkoriban nem volt népszerű a bírói pálya. A megyei bíróság elnöke az 1963-as jelentésében⁵⁴ arról panaszkodott, hogy akkor immár már három éve nem kaptak az egyeteméről fogalmazót. Javasolta is, hogy rendelkezjen a megyei bírósághoz egyetemi ösztöndíjat a szakmailag megfelelő utánpótlás biztosítása végett.

Három évvel később ugyancsak hasonló gondokról szól. Bár az igazságügy minisztérium döntése nyomán a megyében akkorra négy jogi egyetemi ösztöndíjat is rendszeresítették, azonban ezzel együtt is még mindig az országos helyzethez képest kedvezőtlennek minősítette a zalai bíróságok személyi ellátottságát. A hangsúlyozottan fokozott munkateher mellett így az időszerűség biztosítása különösen elismerésre méltó teljesítmény volt. Rámutatott, hogy ekkoriban az egyeteméről kikerült fiatalok között széles körben az a nézet uralkodott el, hogy „nem jó a bíróságra jönni, mert sokat kell dolgozni és keveset

53 MNL ZML XXXV.lad. 1966.09.06.

54 MNL ZML XXXV.lad. 1963.07.02.

*lehet keresni.*⁵⁵ A bírói fizetések alacsony mértéke valósággal taszította a fiatalokat, nem véletlen, hogy a fiatal bírók közül is többen kiváltak az apparátusból és nagyobb jövedelmezőségű jogi pályákon helyezkedtek el.

A jogászai utánpótlás megoldása, a fluktuáció csökkentése érdekében a bírósági vezetők többször is megfogalmazták azon kérésüket, hogy a lakáskiutalásoknál preferálják a bírósági fogalmazókat, a fiatal bírákat. Az MSZMP Zala megyei VB 1966. szeptember 6. ülésén határozatot fogadott el arról, hogy a bírók anyagi megbecsülése, munkakörülményeik javítása érdekében figyelemfelhívást intéz az Igazságügyi Minisztériumhoz, amelyben egyben jelzi az üres bírói állások mielőbbi betöltésének szükségességét, illetve azt, hogy a megye bírói létszámának rendezésére van szükség. A Zalaegerszegi Városi Tanács az 1972. október 6. napján elfogadott 122/1972. VB határozatban egyebek mellett arra kötelezte a tanácsi tisztségviselőket, hogy a járásbíróság káderhelyzetének javításához indokolt támogatásokat elősegítő intézkedéseket tegyék meg.

A személyügyi kérdések mindannyiszor érintették a bírák, bírósági alkalmazottak politikai képzettségét, felkészültségét. A marxista-leninista esti egyetem anyagának 3, illetve 6 éves elvégzése már a hatvanas évek első felében is evidens volt, nem csak a bírák, hanem a fogalmazók, közjegyzők számára is. A nem jogi végzettségű dolgozók pedig kötelező szervezett oktatásokon vettek részt a párt, illetve a KISZ szervezésében. A jelentések valamennyi esetben kitértek a bíróságokon működő pártalapszervezetek tevékenységre. Az alapszervezetek rendszeresen figyelemmel kísérték a bírák fejlődését, ennek eredményeként több jó képességű pártonkívüli bíróval foglalkoztak és vették fel őket a párttagok sorába. A hatvanas évek közepén a zalai bírák több mint fele – 1963-ban a 30 bíróból 17 – volt párttag, de a párt alapszervezeteinek gyűléseire a nem párttag bírókat is meghívták, velük is ún. „foglalkoztak”. Sőt a bírói vezetői értekezleteken az alapszervezeti párttitkárok is részt vettek a döntéshozatali munkában.

A pártmunka jelentőségéről, annak a bírói munkára gyakorolt hatásáról a jelentések értelemszerűen nem feledkeztek meg. Egyik jelentésben a megyei bíróság elnöke a marxista-leninista oktatás fontosságára mutatott rá érzékletes példával, miszerint volt olyan kollégája aki „... *találónan jellemezte a 6 éves bírói oktatást, midőn azt mondotta arról, hogy soha nem volt ilyen hatással politikai oktatás a bírák gondolkodására, életvitelére, életszemléletére, s mindezekon keresztül a mindennapi bírói munkára.*...”⁵⁶ Hivatkozása szerint ennek a bírónak a gondolkodásmódja, életszemlélete olyan fejlődésen ment át, hogy a korábban, a felszabadulás előtt még egyházi funkciót is betöltő, pártonkívüli bíró még életében úgy rendelkezett, hogy egyházi temetés mellőzésével állami temetésben részesüljön. Hogy ebben mennyi volt a túlzás, és hogy valóban a marxista-leninista esti egyetem készítette-e azt a bírót ilyen végakaratra, aki már a háború előtt is bíró volt, és még a hatvanas évek elején is a bírói tisztségben volt – a kétségek jelzése mellett –, alighanem végleg megválaszolatlan marad.

55 MNL ZML XXXV.1ad. 1966.09.06.

56 MNL ZML XXXV.1ad. 1963.07.02.

IV. A szocializmus virágkorától a hanyatlás kezdetéig, az 1973 -1988 közti időszak beszámoló

Az Országgyűlés 1972 nyarán a bíróságokról új törvényt fogadott el, amely 1973. január 1-én lépett hatályba. Ez a törvény már másként definiálta a bíróságok feladatát, megváltoztatta a bírák kinevezésének rendszerét, s általában is újraszabályozta az egész bírósági igazgatás folyamatát. A kádári szocialista korszak bíróságai ezt egyfajta korszakhatárként jelenítették meg.

A korszak politikai-gazdasági helyzete lehetővé tette, hogy a hatalom erős kezű szorítása enyhüljön, a bíróságok az ítélkezési tevékenységben – szigorúan a jogpolitikai irányelvek keretein belül – relatív szakmai önállóságot kapjanak. Tükrözte ezt, hogy az 1972-es alkotmánymódosítás a bíróságok szerepét jóval korszerűbben határozta meg. Nem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy továbbra sem lehetett szó a bírói hatalom mai értelemben vett önállóságáról, hanem egyszerűen csak arról, hogy a diktatúra fokozatos felpuhulása a bíróságok munkájában is érezhetővé vált.

Az Elnöki Tanács 14/1973. számú, a jogalkalmazás jogpolitikai irányelveit szabályozó határozata az igazságügyi szervek vezetői számára kötelezővé tette, hogy rendszeresen tájékozottassák az illetékes párt-, állami és társadalmi szerveket a jogalkalmazás tapasztalatairól, társadalmi hatásairól.

A vizsgálat alá vont, tanácsoknak szóló tájékoztatók ebben az időszakban valójában már csak jelszavak szintjén tett utalásokat tartalmaznak az igazságszolgáltatással szemben támasztott politikai elvárásokra. Ekkor már a helyi tanácsoknak szóló írásos összefoglalók tartalmilag egyértelműen az ítélkezési munka aktuális helyzetére helyezték a hangsúlyt, a bünyügyi helyzet és a polgári jogviták általánosságainak valamilyenfajta vázlatos áttekintésére, a bírósági igazgatás valóban lényegi körülményeire koncentráltak. A politikai kitételek megmaradtak, de jellemzően csupán a legutóbbi pártkongresszusoknak az igazságügyi szervekre háruló határozataira való rövid, általánosságok szintjén történő hivatkozásaira szorítkoztak. A Zalaegerszegi Járásbíróság elnöke 1981-ben a városi tanács ülésén felszólalásában a bíróságok osztársadalmi szerepét abban jelölte meg, mint amely a jogalkalmazás jogpolitikai irányelveit hangsúlyozottan a törvények alkalmazása mentén valósítja meg. *„A jogalkalmazás során az életviszonyok, a jogviszonyok, viták rendezése igazságosan kell hogy történjen, a döntésnek ki kell fejeznie az igazságot. Mindehhez szükséges a társadalmi viszonyok általános ismerete és az egyedi eseteknek a valóságos társadalmi viszonyok közé helyezése, szükséges továbbá a jogalkalmazók szilárd jogtudata is. A jogalkalmazás jogpolitikai irányelvei ezt úgy fejezik ki, hogy a jogszabályokat egységesen, társadalmi, gazdasági céljainak megfelelően kell alkalmazni. Mindehhez szükséges egyrészt a jogszabály alapos ismerete, céljainak megértése, másrészt ismerni kell tehát a társadalmi valóságot, a jogilag szabályozott társadalmi viszonyok adott állapotát, ezen belül a jogsértések társadalmi méreteit, jellegét és a várható változások tendenciáit. Az igazságszolgáltatási tevékenységet nem szűkíthetjük le a*

*bűnüldözésre, vagy az alanyi jogok védelmébe a konfliktusok eldöntésére, illetőleg az ügyfelek ügyeinek intézésre... A jogalkalmazásban megvalósuló jog ma a társadalom állami befolyásolásának legjelentősebb eszköze.”*⁵⁷

A megfogalmazásból már kivehető az a következtetés, miszerint a 80-as évek bírójának – a rendszerhez való lojalitása mellett – végig szem előtt kellett tartania azt, hogy döntései az irányító politikai akarat által kijelölt célokkal nyíltan nem kerülhettek ellentétbe, ugyanakkor az egyre inkább táguló döntési keretek között valamifajta önálló döntési szabadság kezdeti jelei mutatkoztak. A 80-as évek derekától érzékelhetően nagyobb szerepet kapott a szakmai felkészültség, a kreativitás, az éleslátás, s általánosságban az egyedi bírói döntések kívülről érkező befolyásolási kísérleteinek erőssége is csökkent. Ez nyilvánvaló különbözőség különösen az 50-es évek első felének szemléletétől, amelyben lényegében valamennyi bírói döntés direkt politikai megközelítésből, ideológiai értelmezésből született.

A bírósági tájékoztatók alapján a politikai térfélről a korábbiakhoz képest új kívánalmak jelentek meg a 70-es évek közepén, a Kádár-korszak kiteljesedésének időszakában, ám ezek már kifejezetten szakmai tartalmat is hordoztak. A jogpolitikai irányelvek érvényre juttatásánál, a törvényesség maradéktalan biztosítását immár az eljárások egyszerűsítésével és gyorsításával kellett elérni. Egyre inkább felismerést nyert a bíróságok időszerű ítélezési munkájának fontossága a politikai hatalom számára is. A bíróságok kiemelt céljává vált, hogy a törvényességet garantáló eljárási szabályok maradéktalan felhasználásával egyszerűsítsék és gyorsítsák az ügyintézt, annak a pártpolitikai oldalról kinyilvánított követelménynek elérése érdekében, hogy *„...az elkövetést mielőbb kövesse a felelősségre vonás, illetve a jogosult mielőbb hozzájusson követeléséhez.”*⁵⁸

A tájékoztatók ennek megfelelően rendszeresen foglalkoztak az időszerűségi mutatókkal, az újabb eljárási szabályok, módszerek eljárásgyorsító gyakorlati tapasztalataival, kiemelték az időszerűség javulása ellen ható akadályokat. Esetenként önkritikus megállapításokkal is találkozhatunk: *„Feladataink végrehajtásában a legnagyobb gondot az ügyintézés, ezen belül az ítékezés időszerűségének biztosítása okozza. A valóság az, hogy ezen a területen nem sokat léptünk előre. A rendes évi szabadságok lejártával minden esztendőben törvényszerűen megnövekszik az elintézetlen ügyek száma, minden ősszel kezdetét veszi a hátralék feldolgozási kampány, és jó, ha a hátralékot a következő év tavaszáig sikerül felszámolni.”*⁵⁹

A tájékoztatókban a büntető és polgári jogterület lényegében már egyenlő hangsúlyal szerepelt.

A büntető ügyek kapcsán gyakori hivatkozás még a 80-as évek közepén is, hogy a szocialista társadalomban a bűnözés teljes megszüntetése már nem tartozik ugyan a reálisan elérhető célok közé, de terjedelmének korlátok közé szorítása, csökkentése sürgető feladat.

57 MNL ZML XXIII.631a. 1981.12.07.

58 MNL ZML XXIII.602a. Nagykanizsa Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága iratai, ülésjegyzőkönyvek 1975.10.16.

59 MNL ZML XXIII.601a. 1973.09.20.

A zalai bíróságok beszámolóiban ezen a téren elsősorban is azt emelték ki, hogy az illetékességi területen törvényes rend uralkodik, az állampolgári fegyelem általában javuló tendenciát mutat, szilárd. A bűnmegelőzés, mint össztársadalmi érdek fontossága kapcsán sokszor utaltak arra, hogy a bűnözés legfőbb oka mindenekelőtt a gazdálkodó szervek pénzügyi fegyelmének hiányára vezethető vissza, mellyel összefüggésben elszaporodtak az állampolgárok egy-egy csoportja részéről a társadalmi tulajdon megkárosítása iránti cselekmények. Egyesek ugyanis szándékosan rosszul, mások tévesen értelmezik a társadalmi, csoport- és egyéni érdek fogalmát, egymáshoz való viszonyát, s nemegyszer az egyéni, vagy csoportérdekek a társadalmi érdekek kárára érvényesülnek. A társadalom emellett továbbra sem mentes bizonyos „kispolgári magatartásformáktól”, ezért továbbra is gyakoriak a mások személye, testi épsége, vagyona elleni bűnesetek.

Az egyes bűncselekmények értékelése során kiemelték, hogy a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények száma csökkenő, a személyek javai – magántulajdon – elleni bűncselekmények száma viszont megnőtt. Nagykanizsán a 80-as évek első felében a vagyon elleni bűncselekményeken belül 1/3-2/3-ad arány mutatkozott a magántulajdon elleni bűncselekmények többségével. Aggasztóan elszaporodottá váltak a betörések, besurranások lopások, amikor bűnözők a környékbeli lakosok bizalmát kihasználva, szokásaikat kifigyelve tervszerűen követnek el ilyen bűntetteket, és a lakásokba bejutva „*csalhatatlan biztonsággal nyúlnak értékeikhez*”.⁶⁰ A vagyon elleni deliktumoknál folyamatosan nőtt a cigány származásúak, a fiatalok és a nők aránya.

A bírósági vezetők nem mulasztották el felhívni a figyelmet arra, hogy a tanácsai és más gazdálkodó szervezetek többet kell tenniük a vagyonvédelemért. Az 1985-ös nagykanizsai beszámoló a különösen elszaporodott fémhulladékként való értékesítés céljából történő lopások elleni összehangolt fellépést sürgette: „... a társadalmi összefogást segítően elő, ha azok a gazdálkodó szervek, amelyek hulladékgyűjtéssel, vagy használt tárgyak felvásárlásával és értékesítésével foglalkoznak felhívják az illetékes hatóságok figyelmét arra, ha az adásvétel körül szokatlan jelenséget tapasztalnak. Igen valószínűtlen ugyanis, hogy alig használt, egyenként 6 kilós féktuskók, vagy súlyos aknafedelek hevernének gazdátlanul az útszélen, vagy egy nem éppen bizalomgerjesztő eladó kínál megvételre tekintélyes súlyú és értékes marógép alkatrészeket.”⁶¹

A vizsgált időszakban a bűncselekmény kategóriák közül a vagyon elleni bűncselekmények után számarányukat illetően az erőszakos és garázda jellegű, majd a közlekedési bűncselekmények következtek. Külön kiemelték a családon belüli erőszak elszaporodását, a családon belüli nézetletérések tettelegességbe fordulását, melynek szenvedő alanya rendszerint a feleség, következménye pedig gyakran csonttöréses sérülés.

A 70-es, 80-as évek kriminológiai helyzetének áttekintésében visszatérő téma a túlzott alkoholizmus hatása a bűncselekmények alakulására. A bíróságok tájékoztatóiban többször hivatkoztak arra, hogy a sajnálatos módon egyre inkább elharapódzó mértéketlen alkoholfogyasztás jelentősen kihat nemcsak a garázda jellegű, hanem a testi épség, a

60 MNL ZML XXIII.601a. 1985.04.18.

61 Uo.

nemi erkölcs és a hivatalos személy elleni erőszak elkövetésére is. A Nagykanizsai Járásbíróság elnökének 1975-ös tanácsi tájékoztatója⁶² úgy fogalmazott, hogy felmérésük szerint a bűncselekmények 1/3-át szeszes italtól befolyásolt állapotban követik el, illetve a közbiztonság ügyek 1/4-e azért indul, mert az elkövető ittas állapotban járművet vezetett. *„Az alkoholizmus nemcsak a bűnelkövetéshez jelentős motiváló tényező, hanem az egyéb emberi kapcsolatokra is rányomja bélyegét. Hozzájárul a család felbomlásához, a gyerekek elhanyagolásához, végső soron ahhoz, hogy egyre több a veszélyeztetett környezetű gyermek, ami nem egyszer a fiatalok bűnözéséhez vezet.”* A túlzott alkoholfogyasztás kapcsán máskor azt is kiemelték, hogy az nemcsak a bűnözés melegágya, hanem hozzájárul ahhoz is, hogy az állampolgárok áldozattá váljanak, miután az ittas emberek gyakrabban kerülnek olyan állapotba, hogy kifosztják, vagy brutálisan bántalmazzák őket.

Az alkoholizmus mellett a másik gyakran tárgyalt témakör a közrendet és közbiztonságot veszélyeztető bűncselekményeken belül a közveszélyes munkakerülés helyzete. A 80-as évek közepére növekvő tendenciát öltött a csavargó, munkakerülő személyek száma, s közöttük megnövekedett a nők aránya. Az 1985-ös egyik beszámoló⁶³ szerint még olyan személyeket is ítéltek el emiatt, akik „kitűnő és keresett” szakmával rendelkeztek (pl. erősáramú villanyszerelő). Hangsúlyozták, hogy ezek a személyek megélhetésüket bizonytalan forrásokból fedezik, nők estében a prostitúciós tevékenység feltételezhető.

A tájékoztatók viszonylag részletesen foglalkoznak ebben az időszakban a fiatalok bűnözési helyzetével. A Nagykanizsai Járásbíróság elnöke az 1980-as tanácsi beszámolójában⁶⁴ súlyos gondként említette, hogy a szabadidő kulturált eltöltésének megszervezése a városban hiányos, ennek következtében a fiatalokat könnyebben érik negatív környezeti ártalmak. A tanácstestület előtt szóbeli kiegészítésekor hozzáfűzte, miszerint különösen az erőszakos, garázda jellegű bűncselekmények jellemzőek a fiatalokra, s ez annak ellenére így van, hogy a tanácsi és bírósági szervek éppen ezzel szemben fokozták korábban leginkább ifjúságvédelmi megelőző tevékenységüket és a jogpropagandát az iskolákban, munkásszállásokon, sőt korlátozó intézkedéseket is bevezettek a fiatalok szeszes itallal történő kiszolgálása miatt. A másik veszélyt a fiatalok kábítószerrel szembeni megnövekedett érdeklődése okozza, amelyre már bíróságuk gyakorlatában is volt példa. Kiemelte: *„1974-től a kábítószer-pótló vegyi anyagok gőzének belélegzése következtében 21 haláleset történt. Nem kicsi tehát a veszély, ami a fiatalokra leselkedik.”*⁶⁵

A bíróságok a büntetéskiszabási gyakorlat elvi irányairól szóló tájékoztatóikban nem mulasztották el kiemelni, hogy a jogalkalmazás jogpolitikai elveivel összhangban az első ízben nem jelentős bűncselekményt elkövető, munkájukat megfelelően végző egyénnel szemben nevelő jellegű, szabadságvesztéssel nem járó büntetéseket szabnak ki. Felismerték, hogy a korábbi évtizedekben rendkívül elterjedt rövid tartalmú – néhány hónapos – szabadságvesztések a nevelési és más büntetési célok elérésére nem alkalma-

62 MNL ZML XXIII.602a. 1975.10.16.

63 MNL ZML XXIII.601a. 1985.04.18.

64 MNL ZML XXIII.601a. 1980.10.23.

65 Uo.

sak, s ezek helyett inkább felfüggesztett szabadságvesztést, javító-nevelő munkát, vagy pénzfőbüntetést szabtak ki. A pénzbüntetések mértékénél pedig azt tartották fontosnak, hogy azok valóban érezhető büntetést jelentsenek az elkövetők számára. Szigorítás felé mozdult el az ítélkezési gyakorlat a visszaesőkkel, a társadalomra különösen veszélyes bűnözőkkel szemben, valamint előtérbe került a vagyonelkobzások gyakoribb alkalmazása is.

A büntető ítélkezéssel azonos terjedelemben foglalkoztak a tájékoztatók a polgári ügyszak bemutatásával. Egyes esetekben egyenesen azt rögzítették, hogy az ítélkezés súlypontja a büntető ügyekről a polgári perek területére tevődött át. Általában kiemelték utóbbiak jelentőségét annyiban is, hogy az a jogág az állampolgárok és a gazdálkodó szervek mindennapi életviszonyaival a legszorosabb kapcsolatban van, egyben közvetlen szabályozója a társadalmi és gazdasági viszonyoknak.

A 70-es évek során a zalai bíróságokon a polgári ügyek számának kezdeti emelkedését a 80-as években stagnálás követte. A számszerűségi állandóság kapcsán ugyanakkor a tájékoztatók egyöntetűen kiemelték a bírósági munkateher megnövekedését. A Zalaegerszegi Járásbíróság elnöke az 1978-as tanácsi beszámolójában megjegyezte: „*A polgári ügyforgalom általában nem az egyszerű perek, hanem főleg a munkaigényes, jogi szempontból bonyolult, vagy hosszabb pertartalmú ügycsoportok körében nő.*”⁶⁶ Az ilyen, és ehhez hasonló megfogalmazások ezután szinte minden tájékoztatóban felbukkannak. A Nagykanizsai Járásbíróság elnöke az 1985-ös beszámolójában ekként érvel: „*A tapasztalatok azt mutatják, hogy az ügyforgalom számszerűen állandó, de mert az életviszonyok bonyolultabbak lettek, a jogviszonyok sem egyszerűsödtek. Egyre több a nehéz megítélésű, szerteágazó tényállású munkaigényes ügy, amelyek igazságos és méltányos eldöntése a legnehezebb bírói feladatok egyike. Az ügyek számszerű alakulására – úgy is mondhatjuk – kisebb ügy nincs is, mert a jogpropaganda munka, a tömegkommunikációs eszközök felvilágosító munkája révén az állampolgárok az egymás közötti kisebb vitás ügyeiket elrendezik.*”⁶⁷

A tájékoztatók a polgári ügyszak jellemzőit illetően ebben az időszakban felettebb tárgyiasították, a bírósági tevékenység szakmai oldalát domborítják ki, lényegében teljesen mentesek a politikai ideológia lenyomatától. A kötelmi jellegű jogviták kapcsán például azt hangsúlyozták, hogy a bíróság az ilyen ügyek megítélésénél a szerződésekbe vetett bizalom erősödésére, a szerződéses kötelezettségek teljesítésére helyezte a hangsúlyt. Ezt az elvet a szavatossági igények, a kártérítési perek, vagy az értékaránytalanság kiküszöbölésre irányuló perek határozataiban is érvényesítették. Egyes tájékoztatók megjegyezték, hogy az ilyen bonyolultabb tényállású és jogi megítélésű ügyekben a felek nem mindig működnek együtt az igazság felderítésében, és perbeli jogait nem minden esetben gyakorolják jóhiszeműen. Ennek az eredménye a perek elhúzódása, az egyezségek alacsony száma.

66 MNL ZML XXIII.632a. 1978.06.08.

67 MNL ZML XXIII.601a. 1985.04.18.

A tanácsok érdeklődése leginkább a családjogi, azon belül is a házassági perek alakulására irányult. Amint arra a bíróságok tájékoztatói rámutattak, az ilyen ügyek eldöntése során a család védelmét tekintették a fő feladatnak, amely elsősorban a házasság felbontása káros következményeinek kiküszöbölésében jelentkezik. A tanácsstületi üléseken többször is szóba került a válások számának aggasztó emelkedése a 70-es évek derekától. 1979-ben Nagykanizsán például 565 házasságot bontottak fel, jóval többet, mint amennyit az évben megkötöttek. A járásbíróság elnöke elismerte,⁶⁸ van olyan nyomás a bíróságon, hogy szigorítsák meg a házasság felbontása iránti kérelmek elbírálását. Ezzel szemben ő kiállt azon véleménye mellett, hogy a bíróság helyes gyakorlatot folytatott, mert a reménytelenül megromlott házasságok fenntartása a valóságos helyzetet nem javítaná, „*legfeljebb a statisztikát*”. Fontos viszont, hogy körültekintően igyekeztek dönteni a házasság felbontásának olyan fontos járulékos kérdéseiben, mint a kiskorú gyermek elhelyezése a nevelésre alkalmasabb szülőnél, avagy a lakáshasználat kényes kérdése. A bíróságok rámutattak, hogy a családi konfliktusok társadalmi okokra vezethetők vissza, ezért megoldásuk is társadalmi feladat, az ellentmondások a pusztá jogalkalmazással nem számolhatók fel.

Az ítélezés helyzetének bemutatása mellett az ún. társszervekkel való kapcsolatok bemutatása és a bíróságok személyügyi helyzete volt még a tájékoztatók szokásos tartalmi eleme.

Előbbit belül egyre fontosabb megítélés alá esett a sajtóban való megjelenés, amely elsősorban egyes büntető ügyekben hozott ítéletekről a megyei napilapban közölt híradásokra szorítkozott. A bírósági vezetők és a tanácsstületek egyetértettek abban, hogy ezek a tájékoztatások reálisak, és hasznos kiegészítői a bíróságok nevelő munkájának, és tükrözik a konkrét ügyekben hozott ítéletek nyomán kialakult közhangulatot. Az egészséges közvéleményben csak kivételesen tapasztalható egyet nem értés a bíróság döntéseivel.

A társszervekkel való kapcsolattartás a 70-es évek közepétől a beszámolók alapján a konkrét döntések egyeztetéséről fokozatosan áttevődött az „*elvi alapon nyugvó munkakapcsolatokra*.” A szakmai együttműködés a tanácsi államigazgatási szervekkel főként a családjogi ügyekre (elsősorban környezettanulmányok készítése), birtokháborítási, kisajátítási ügyekre terjedt ki. A bűnüldöző szervek mellett a kapcsolattartás egyéb fő területei a helyi tanácsi szervek és pártbizottságok, a Hazafias Népfront, a TIT és a jogászszövetség helyi és megyei szervei voltak. Ezekben a bíróságok dolgozói választott funkciókat is betöltöttek, amelyek kapcsán egyes beszámolók kiemelték, hogy az ezek révén szerzett tapasztalataikat a bíróságok munkatársai az ítélezésben is hasznosították.⁶⁹

A 70-es, 80-as évek bíróságainak személyi körülményei kapcsán már nem a káderutánpótlás súlyos problémája volt a központi kérdés, bár Zalaegerszezen a 70-es évek végén a lakáskiutalásoknál az igazságügyi dolgozók előnyben részesítésének kérése még mindig napirenden volt. Az időszak személyzeti politikájában a szinte mágikus kulcsszó a „mun-

68 MNL ZML XXIII.601a. 1980.10.23.

69 MNL ZML XXIII.631a. 1981.12.07.

kateher” lett, amelyre úgy tekintettek, mint az időszerűséget leginkább meghatározó tényezőre. A Nagykanizsai Járásbíróság elnöke az 1973-as tanácsi tájékoztatójában például az új büntető perrendtartás életbelépése kapcsán fejezte ki azon várakozását, hogy az új törvény a bírák munkaterhének csökkenését eredményezi, amely az időszerűség alakulását kedvezően fogja befolyásolni. *„Az ítélezési munka negatív vonása, hogy az időszerűség követelményei nem érvényesülnek kellőképpen. Egyes esetekben a perek elhúzására a felek részéről tapasztalt törekvés, a célratoró, erélyes pervezetés hiánya, az ügyviteli és ügyintézési fegyelem fogyatékosságai hatnak ebben közre. A döntő ok azonban az, hogy a személyi feltételek nincsenek arányban a munkateherrel.”*⁷⁰

A Zalaegerszegi Járásbíróság elnökének 1974. évi tanácsi beszámolója szintén hangsúlyosan foglalkozik ezzel a kérdéskörrel: *„Bíróságunk munkaterhe – az eddigi intézkedések ellenére is – nagy. Az ítélező munkához a büntető és polgári eljárás egyszerűsítése és gyorsítása hatékony segítséget ad. Az eddigi egyszerűsítést hozó jogszabályi intézkedések fokozatosan valósulnak meg a gyakorlatban, bár tudjuk, sok még a visszahúzó erő, a szokás, a ragaszkodás a régihez, de jelentős eredményeket értünk el az új technikai eszközöknek a gyakorlatban való alkalmazásával./pl. magnetofonok használata, egyszerűsített ítéletek és feljegyzések készítése!.”*⁷¹

A bíróságok személyi helyzetéről a tájékoztatók a 70-es, 80-as évekre ezzel együtt viszonylag szűkszavúbbá váltak. Említést nyert a 70-es évek közepétől a bírósági munkakörökben dolgozók elnöiesedése. A Zalaegerszegi Járásbíróság elnöke az 1978. évi tanácsi tájékoztatójában⁷² kiemelte, hogy a járásbírák több mint 70%-a nő, a bírósági fogalmazók 90%-a nő, a segédhivatali dolgozók pedig mindegyike nő. Ez a személyügyi helyzet a nő családi helyzetéből adódóan nagyobb arányú munkaerő kiesést eredményez, amely a vezetéstől körültekintő és előrelátó munkaszervezést igényel.

Továbbra is gondot jelentett a bírói utánpótlás biztosítása, melynek okát többen az egyéb ágazatokhoz képest alacsony bérszínvonalban látták. A bérrendezés a 70-es évek elején egy ideig a bírói fizetéseket elfogadható szintre emelte, de a segédhivatali személyzet bérhelyzete továbbra sem volt megnyugtató. *„Kívánatos lenne, ha a bíróság dolgozóinak fokozatosan javuló társadalmi megbecsüléséhez megfelelő anyagi megbecsülés is járulna. Ez különösen az alacsonyabb munkakörben tevékenykedő ügyviteli dolgozóknál lenne különösképpen indokolt. A személyi feltételek stabilitását ugyanis csak ebben az esetben lehetne biztosítani, és akkor nem fordulhatna elő az, ami előfordult, hogy egy évben öten szüntették meg a munkaviszonyukat, lényegesen kedvezőbb anyagi feltételek reményében, várakozásaikban nem is csalódva.”*⁷³

A fizetésekkel szembeni elégedetlenség a 80-as évek végéig állandóan felmerült. Az 1988-es zalaegerszegi tanácsülésen⁷⁴ a jogi végzettségű dolgozók hiányára kérdezett rá

70 MNL ZML XXIII.601a. 1973.09.20.

71 MNL ZML XXIII.632a. 1974.03.21.

72 MNL ZML XXIII.632a. 1978.06.08.

73 MNL ZML XXIII.601a. 1973.09.20.

74 MNL ZML XXIII.632a. 1988.01.20.

egy tanácsstag, mire a városi bíróság elnöke azzal reagált, hogy a jogi végzettségű fiatalok az anyagiak és a munkateher miatt nem szívesen jönnek a bíróságra dolgozni. Az újabb és újabb bérrendezés nyomán sem vált a fogalmazói, bírói fizetés vonzóvá a friss jogászok számára. Ráadásul a bíróságon dolgozók kiegészítő jövedelemre nem számíthatnak, s csupán csak a jutalom áll rendelkezésre motiválásukra. A megyei bíróság vezetője ehhez hozzáfűzte, hogy a városi bíróságon a meglévő anyagi elismertség és létszámhelyzet mellett nagy erőfeszítést igényel az apparátustól feladatának az adott színvonalon történő ellátása.

A beszámolókat a tanácsi szervek változó, a korábbi időszakokhoz képest azonban inkább csökkenő érdeklődéssel kísérték. Fokozatosan elmaradtak a bíróságok munkájának irányát megszabó, tanácsi határozatokban is testet öltő előírások, kötelezettség-meghatározások. A tájékoztatásokat ugyan megvitatták, de mind kevesebb volt az érdemi hozzászólások, kérdések száma, majd azokat a bírósági vezető esetleges szóbeli kiegészítéseivel tudomásul vették, egyben kifejezve a bíróságok munkája iránti köszönetet.

A tanácsok érdeklődése elsősorban a közvetlenül kapcsolódó szakmai ügyekre terjedt ki, így az államigazgatási szervek kisajátítási, birtokháborítási ügyeinek bírósági megítélésére, a bíróságoknak végzett környezettanulmányok eljárást segítő tapasztalataira. Bünyügyi vonalon az alkoholizmus terjedésére fiatalkorúak bűnözésére, polgári ügyekben pedig főleg a kisajátítási, kártalanítási és házassági perek intézésével kapcsolatban tettek fel kérdéseket, intéztek észrevételeket. Ezek a kérdések azonban valóban úgy tűnik inkább elvi jellegűek, általános tapasztalatokon alapulóak voltak, sokkal kevésbé engednek sejtetni direkt politikai, ideológiai ráhatást az ítélkezési, igazgatási munkára. Az 1988-as tanácsi tájékoztató⁷⁵ kapcsán például a tanácsulésen a városi bíróság elnökének a tanácsstagok az ítélkezési és vezetői munka lényegét érintő, kétségtelenül szakmai jellegűnek minősíthető kérdéseket tettek fel, úgy mint egyebek mellett: az ügyintézési határidők betartása, az ügyhátalék megosztása és annak a létszámhelyzetre való kihatása, a bírói létszámmal tárgyevi munkatervi feladatok teljesítésének lehetősége; ezen kívül a fellebbezési aránnyal, a népi ülnökök munkájával, a fiatalkorúak ügyeiben alkalmazott próbára bocsátás tapasztalataival; az elmebetegek felülvizsgálatával kapcsolatos feladatokkal, a fiatalkorú bűnözők arányával, valamint az ingatlanforgalomban és a kisajátítási ügyekben tapasztalható jelentős, eltérő nagyságrendű felértékelés okaival kapcsolatban.

A kor ideológiájára jellemző módon a tanácstestület természetesen mindig fontosnak tartotta megemlíteni még a 80-as évek végén is, hogy a bíróság bírái „értik a párt politikáját és messzemenően, elkötelezetten szolgálják azt”, de mégsem ez volt az, amelyet a legfontosabbnak tartottak kiemelni. A legfőbb hangsúly azon volt már, hogy a bírák „... teljesítőképességük végső határáig le vannak terhelve, és akik teljes odaadásuk mellett is rendkívüli megfeszítéssel tudják feladataikat jó színvonalon teljesíteni. A városi bíróság

75 Uo.

bírái jól felkészült, elkötelezett emberek, akik nemcsak fizetésért, hanem hivatástudatból végzik ezt a munkát.”⁷⁶

Mint minden olyan esetben, amikor egy hosszabb időszakról akarunk átfogó véleményt formálni, óvatosan kell bánnunk az általánosító megállapításokkal. Annyi mindenestre leszögezhető, hogy a kemény diktatúra éveihez képest a késő kádári korszak „vidám barakk”, avagy „gulyáskommunizmus”-ként is aposztrofált időszaka nyilván nem jellemezhető azonos módon, sem társadalmi, szociológiai, de még politikai megközelítésből sem.

A zalai bíróságok által a helyi párt- és tanácsi szervek irányában adott, ez idáig részletesebb tudományos vizsgálat alá nem vont külső beszámolók szintén arról tanúskodnak, hogy a rendszer igazságszolgáltatása éppolyan képlékeny volt, mint ennek a hatalomnak irányítása befolyása alatt álló bármely más szervezet. A korszak bírósági szervezete – mint az államszervezet része – maga is a rendszer szerves része volt és szükségszerűen reagált – néha elkésetten, néha viszont meglepő gyorsasággal – a politikai, társadalmi, gazdasági változásokra; azokat szükségképpen a maga eszközeivel segítette. Tette ezt egy permanensen változó mozgástérben, melyet a mindenkori hatalom elvárása szabott meg számára, s ahol egyfelől a politikai hatalom által támasztott direkt és indirekt befolyás, másfelől a jogalkalmazás tisztán szakmai követelményei között kellett döntéseket hozni. Az előbbtől történő teljes elszakadásra a rendszer keretei között nem volt lehetősége, ámde a lassú, fokozatos eltávolodása érzékelhetően végbement.

76 Uo.

**Csatár, hátvéd, kapus és labdaszedő is egyben?
Meddig bírják a bírók?
Szemléletváltás az eljárásban
– A bíró dönt, az ügyész vádol, a védő képvisel.
Vagy ez csak utópia?**

...Hétfő reggel 8 óra. Meggyötört, fáradt szemekkel néz körül a bíró az irodájában. A szekrények, a polcok, a föld tele aktákkal, iratokkal. Legalább 200 akta. Az asztalán 3 darab, legalább 30 kg súlyú doboz: a holnapi tárgyalás anyaga. De csak az egyik tárgyalás az 5 közül. Elkezdí kinyitni az iratokat, majd megszólal a telefon. Sürgős fax érkezik. Rögtön keresi a hozzá tartozó aktát, majd utasít, intézkedik. Újra szól a telefon. Hívják, hogy kész-e a statisztika. Kap egy listát is. Leíratlan statisztika. Ezek azok az ügyek, amiket befejezés után még nem diktált és gépelt le. Rohan az irodára. Egyeztetni a papíralapú perkönyvét és a tárgyalási naplóját. Már 10 óra. Irány a vezető, újra egyeztetni a statisztikát. Jön a rettegett kérdés: hány ügyet fejezett be, hány ítéletet hozott. Kevés – kapja a választ. Visszarohan az irodájába. Újra leül az asztala mellé, olvas. Észre sem veszi és már délután van. Kopognak. Betolják a kocsit. A rácsos kocsit, tele aktákkal. Sóvárogva nézi a másnapi aktáit, de nem tehet mást, mint átnézi a kocsival behozottakat. Kinyitja őket. Ezek a következő néhány hétre kitűzött tárgyalások, ezért végignézi őket. Mindegyiket. Először a tértivevényeket, hogy ki vette át az idézést. Több ügyben ismeretlen helyre költözött jelzéssel érkezett vissza a bírósághoz a tértivevény, így a kézbesítés nem szabályszerű. A bíró írásbeli utasítást ad az idézett személy tartózkodási helyének felkutatása végett, ehhez adatlapot is kitölt, majd újra kiadja az idézést. Eztán szerel, lefűz, átköt, számoz, szétszed, összerak. Már délután 2 óra. Bármennyire is vágyik rá, hogy láthassa a másnapi 5 tárgyalás anyagát, még csak a tértivevényeket nézi. Végez a tértivevényekkel, a vádlottak priusza következik. Több oldalas bűnlajstromok, figyelnie kell. Lévén nem fér hozzá minden büntetés-végrehajtási adathoz, megkeresi a büntetés-végrehajtási intézetet is – feltéve, hogy ott felveszik a telefont. A más bíróságok által tárgyalt ügyek aktáit is látnia kell az ítélete meghozatalához, ezért újra utasítást ír, beszerzetteti azokat. Erre várnia kell, míg a posta megküldi. Újabb idő és pénz. Már délután 5 óra és még nem látta a másnapi iratokat. Telefon. A párja keresi, hogy merre jár már, ki megy a gyerekért. Ő nem tud. Már 6 óra. Összeszedi az aktákat, hazaviszi. Kis ideig foglalkozik a gyerekeivel, meghallgatja a család szemrehányásait, majd este 9 órakor leül a konyhaasztal mellé az irataihoz. Az irathalmaz között próbál rendszert találni, bejelöli,

1 dr. Rózsa Mária, a Pesti Központi Kerületi Bíróság bírójája, a Fair Alapítvány elnöke

hogy merre található a vallomások, merre a dokumentumok és merre a jelentések, stb. Próbálja egyedül átnézni azt az anyagot, eljárást, amit addig több rendőr, ügyész hónapokon, akár éveken keresztül folytatott le. Jegyzetel. Kénytelen, hiszen másképp nem tud a tárgyaláson kérdezni, voltaképp bizonyítani. Végigolvassa az összes – több száz oldalas – vallomást, dokumentumot. Egyedül. Már éjfél. Másnap reggel. Kezdődik a tárgyalás. A bíró figyelmeztet, kihallgat, elé tár, felolvas, ismertet. Kérdez, kérdez, kérdez és kérdez. A vádlottól, a tanúktól és a szakértőtől. Más nem kérdez. Senki... Az ügyész sem. Végül, lévén a tényállás még hiányos – neki pedig a tényállás alapos, hiánytalan, valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie –, a bíró bizonyítást rendel el. (Ha mer, hiszen eszébe jut a nagybetűs statisztika... a számok, hogy hány ítéletet hozott a hónapban... ami mindennél fontosabb.) A bíró, az elvileg semleges és pártatlan elem, hivatalból bizonyít. Jogszabályi kötelessége ugyanis. Fel kell derítenie a tényállást, a valóságnak megfelelően. (Ennek szükségét láthatta volna már az előkészítő szakaszban, ha egyéb adminisztratív teendői mellett lett volna rá ideje. De sajnos nem volt, hiszen hétfőn az ügyviteli szabályokból adódóan, voltaképpen titkárnői feladatait teljesítette, kedden és csütörtökön tárgyalt, szerdán ügyelt, pénteken jegyzőkönyveket javított – „hitelesített” –, hétfőig pedig gépelt és írásba foglalt.) Szakértőt is kirendel, akinek a díját a bíróság előlegezi, esély van rá, hogy viseli is. Kérdéseket tesz fel a szakértőnek. Ő, a bíró. Törekszik a tényállás felderítésére. Ha úgy érzi, hogy szükséges, megkereséseket eszközöl a hatóságok, cégek felé, tanúkat idéz. Végül, a következő tárgyalások valamelyikén, kérdéseinek és a kiegészített bizonyításának köszönhetően megállapít egy tényállást... A tárgyalás közben a vádlott felszólal. Nem tetszik neki a bíró arckifejezése a kikérdezés közben, ezért közli, hogy elfogultságot jelent be a bíróval szemben. Személyiségi jogi perrel is fenyegeti a bírót. Pár perc múlva egyszer csak köp egyet. A bíróra. Hogy mi lesz a következménye? Nos, maximum becsületsértés miatti feljelentés, ha a bíró megteszi. A nap második, harmadik, negyedik tárgyalása következik. Nem tarthatók meg, a tértivevény ismeretlen helyre költözött jelzéssel érkezett vissza a bíróságra, vagyis az idézés nem szabályszerű. Bár egész éjjel ébren volt és dolgozott, mégsem tarthat érdemi tárgyalást. Elhalasztja, az új időpont 4 hónap múlva lesz. Miért? Azért, mert addig már más tárgyalások vannak kitűzve. Vége a tárgyalási napnak. A következő napon a bíró ügyel. Egész nap. Rohan az irodára, ellenőrzi a hiányzó bírók ügyeiben az idézések szabályszerűségét, tértivevényeket, beadványokat, stb. Intézkedik. Délután 4 óra és még nem látta a másnapi tárgyalás aktáit. Újra viszi haza őket. Csütörtökön ismét 5 új tárgyalás. Péntek. A leírójától megkapja a hétfői és szerdai tárgyalás jegyzőkönyveit és javítja azokat. Javítja és hitelesíti azt a jegyzőkönyvet, amit a kifejezetten erre a célra alkalmazott jegyzőkönyvvezető leírt. Helyesírási hibákat, gépelési hibákat, stb. Újra több órába kerül. Ezután próbálja elolvasni a kézzel írt, olvashatatlan és teljesen értelmetlen beadványokat, majd reagál rá. Köteles reagálni ugyanis, mert válasz nélkül nem maradhat beadvány akkor sem, ha abban becsmérlik, becsületét sértik. Újra gépel. Mert persze minden sürgős, és az egyetlen jegyzőkönyvvezetője nem bírja. A határidő pedig köt. Elmulasztása feyelmi felelősséget von

maga után. Ír és gépel. Véletlenül a rengeteg gépelés közben elírásra kerül egy személyi adat. A sérelmet szenvedett fél kártérítést követel a bíróságtól, amit a bíróság később levon a bíró fizetéséből. Hétféle, szombat reggel. Párja hívja kirándulni, de ő nem megy. Most sem megy. Otthon marad és gépel. Az ítéleteket, végzéseket. Mindent alaposan indokolni köteles ugyanis. Mindent, részletesen. Jelentést is ír, azokról a tíz-húsz, sok esetben több száz oldalas ítéletekről, amelyeket nem volt ideje 30 napon belül lediktálni, legépelni. Szorong. Az újabb hibáktól, szankcióktól. Vasárnap este van. A híradóban éppen az egyik ítéletéről van szó. Hiányos az ítéletről és az ítélet indokolásáról való sajtótájékoztató, ezért a bírói döntés támadhatóvá és megkérdőjelezhetővé válik. Aggódik. Korrigálja-e valaki a sajtóban, kiáll-e mellette valaki a jövőben? Nos, nem. Senki. Megbélyegzik. 3 év múlva a bíró elvált. Házastársa elhagyta, egyedül él. Pénze nincs, munkát keres. Hivatástudata maradt csupán, amiért élt, és a remény.....A remény, hogy egyszer valami változik, és csupán ítélkeznie kell, és nem lesz olyan jogszabály, amely arra kényszeríti, hogy ügyész, védő, jogi képviselő, titkárnő és adminisztrátor is legyen egy személyben.

Évek óta szólnak a vészharangok, hogy a bírósági perek időtartama hosszú, sokan azonban nem látják, hogy ennek mi a legfőbb oka. Valójában nem más, mint szerepzavar. A magyar eljárásjogi rendszerben ugyanis nem különülnek el élesen egymástól a bíró, védő, jogi képviselő és az ügyészi feladatok, hanem összerosódnak egymással, és a bíróra a döntéshozatalon kívül egyéb funkciók is, így többek között bizonyítási feladatok is hárulnak. Kinek és miért rossz ez így, illetve hogyan lehetne rajta változtatni? Ezt próbáltam kideríteni Los Angelesben végzett joggyakornoki munkavégzésem során, hiszen ha a magyar bírák hétféjét, családot, barátokat és pihenéshez való jogot is feláldozva naponta 8 óra helyett 14-16 órát dolgoznak, és mégis lassúnak ítéltetik a döntéshozatali procedúra, akkor valami hibádzik a rendszerben. Ez pedig az állampolgároknak is rossz. Kaliforniai ügyvédekkel és bírakkal beszélgetve, nagy vonalakban körülírtam egy magyar bíró napját, hetét, a bírókkal szemben támasztott elvárásokat, a bíró eljárásjogi feladatait, és közösen fogalmazták meg azt, hogy – a társadalmi berendezkedésünk különbözősége ellenére – a magyar bírót az eljárásjogi szabályok olyan helyzetbe hozzák, melynek következményeként a tárgyaláson a bíró nem tűnik pártatlannak, az egyéb feladatainak időrabló mivolta miatt pedig nem lehet naprakész, nem tud kizárólag a döntésre koncentrálni.

Dr. Szabó Gábor² elmondása szerint Kaliforniában a bíró csupán dönt, mégpedig a prezentált és nem az általa beszerzett bizonyítékok alapján. Elképzelhetetlen, hogy a bíró a tárgyaláson átvegye a vád és a védelem képviselőinek feladatát, és a vádlottat, tanúkat az ügyész, illetve a védő helyett faggassa, vagy hivatalból, akár indítványra bizonyítson. A bíró csak azután tehet fel kérdéseket a büntetőügyekben a vádlotthoz és a tanúkhöz, ha

2 dr Szabó Gábor ügyvéd Beverly Hills, California

a vád és a védelem befejezte a kikérdezést (they have rested). Ha ugyanis a bíró elsőként, avagy szinte kizárólagosan kérdezne, sem látszatában, sem ténylegesen nem lehetne pártatlan. Ha a bíró akárcsak egy percre is átvinné az ügyész és a védő kérdezési jogát, alkalmatlanná nyilvánítaná őt. A bíró soha nem bizonyíthat a felek helyett, egy dolga van: döntést hozni. A bíró nem lát el titkárnői feladatokat, soha nem gépel, nem javítja a jegyzőkönyvvezető munkáját – tilos is lenne számára, hiszen szó szerinti jegyzőkönyvvezetés történik (certified court reporter) – nem foglalkozik tértivevényekkel, priusszal. A bíró a bíróság épületébe egy privát folyosón keresztül – ahol nem találkozhat az ügyfelekkel – jut el a tárgyalóterem mögött található privát irodájába („chamber”). A tárgyalás kezdetekor bemegy a tárgyalóba, ahol már várja a személyi titkára („clerk”) – jogi egyetemmet végzett szakember –, és a bíró elé teszi az adott nap tárgyalási anyagát. A bíró nem láthatja a tárgyalás előtt a nyomozószervek által lefolytatott eljárás eredményét, hiszen óhatatlanul is prekonceptiókat alakíthatna ki. A clerk a tárgyalás kezdetére ellenőrzi, hogy a felek csatolták-e az idézést igazoló dokumentumot („proof of service”), ellenőrzi a felek által hivatkozott jogszabályokat, majd behívja a feleket a tárgyalóba. Ha a felek további dokumentumot kívánnak átadni, azt a szintén a tárgyalóban tartózkodó seriffnek adják, aki azt továbbadja a leírónak (nem azonos a clerk személyével). A pulpitus alatt ül a jegyzőkönyvvezető („court reporter”), aki szó szerint mindent leír, ami a tárgyaláson elhangzik.

Büntetőügyekben, ha befejeződött a nyomozás, a nyomozati anyagot a rendőrség átadja az ügyésznek. Ha az ügyész úgy érzi, hogy elég bizonyítéka van, a vádiratot benyújtja a bírósághoz és a vádlottat a bíró elé idézi.

Az ügyész idéz, nem a bíró. Az idézés megtörténtét az úgynevezett „proof of service” dokumentummal kell igazolni, mely az interneten, bárki számára hozzáférhető formanyomtatvány. Ha az idézésre nem jelenik meg a vádlott vagy a tanú, és igazolt a kézbesítés – „proof of service”, a bíró elővezetett („body attachment”) a vádlottat vagy a tanút. A bíróság nem idézhet senkit, csak az ügyész és a védő teheti. Ha beleszólna abba, hogy kit kell idézni, már nem tűnhetne pártatlannak. Csupán az idézés végrehajtásában segíthet a bíró, de nem idézhet. Az idézést („subpoena”) az ügyész vagy az ügyvéd írhatja alá, de bárki kézbesítheti (18 év felett, és nem vesz részt az eljárásban).

Eskü mellett kézbesít, így ha valótlan állítana a kézbesítés tekintetében, az bűncselekménynek számítana. De kézbesíthet a seriff, bírósági kézbesítő is, vagy „kézbesítő cégek”, service company-k – díjért. A tárgyalás időpontjában a bíró jogi asszisztensével – clerkkal – egyeznek meg előre a felek.

A vádlott a bíróságon nyilatkozik, hogy bűnös-e vagy sem. Ha bűnös, akkor nincs tárgyalás, és azonnal ítélet hozható. Ha ártatlannak vallja magát, akkor 30 napon belül előzetes meghallgatást („preliminary hearing”) kell tartani. Az előzetes meghallgatás a bizonyítékok bíróság elé tárása annak eldöntésére, hogy van-e elegendő bizonyíték („probable cause”), valószínűsíthető-e a bűncselekmény elkövetése. Ha nincs elégséges bizonyíték, akkor az ügy az ügyészhez kerül vissza. Ez a szakasz a bizonyítékok tesztelése.

Nem kerülhet tárgyalásra olyan ügy, amiről már eleve tudni, hogy kétséget kizáró módon nem lehet a terhelt bűnösségét bizonyítani. Ha viszont a bíróság befogadja az ügyet, ezen időponttól a vádlott kérheti, hogy 30-60 napon belül tárgyalást tartson a bíróság. A tárgyalás megkezdését követően a vád és a védelem gondoskodik a tanúk jelenlétéről, majd a tárgyalás az érdemi befejezésig minden nap folytatódik. Nincs több hónapra történő napolás. A vádlott el is engedheti ezen jogát, ha neki is szükséges még védelmi taktikából („the defendant can waive this right”). De ez csak a vádlott joga. A tárgyalásra a vádlott előéletére vonatkozó jelentést a pártfogó hivatal („probation office”) készíti el, ami alapján majd dönt a bíróság a büntetés neméről, mértékéről. (Az összbüntetés intézménye is ismert, az ügyész és a védő is ír egy ún. „proposed order”-t, előre megszerkesztett határozatot, és amelyiket a bíró elfogadja, azon áthúzza, hogy „proposed”, és aláírja. Ha egyiket sem tartja elfogadhatónak, ír egy harmadikat. Vagyis a clerk írja, szerkeszti, a bíró aláírja.

Ami az ítélettel szembeni fellebbezést illeti, a jogorvoslati lehetőségek tekintetében is jelentős különbségek vannak. A bíróság ideje drága, ezért csak olyan ok miatt lehet fellebbezni, ami ellen a tárgyalás során már tiltakozott („objection”) a védő vagy az ügyész, mert ha az alapeljárásban már nem vitatta senki, a továbbiakban sérelmezni nem lehet. Csak jogszabálysértésre hivatkozva lehet fellebbezni.

Nagyon fontos különbségnek tartottam, hogy statisztika nem kérhető számon a bírón. Az egyetlen kritérium, hogy három éven belül minden ügyet be kell fejezni (polgári perek esetében), és ha a felek addig nem bizonyítottak, egyszerűen kidobják az ügyet. Mindenki tudja, hogy komplex a rendszer, ráadásul nem a bíró bizonyít. Így eleve alapja sincs a statisztikának. Határozottan kifejezték azonban aggályukat, hiszen a statisztika kényszer megalapozatlan döntésekbe hajszolhatja a bírót, ezért is tartják elképzelhetetlennek. A bírónak mindennemű pressziótól mentesen kell ítélnie, ez társadalmi érdek. Nem lehet úgy számon kérni az ítéletek számát a bírón, mint egy cipőgyárban az elkészült cipők számát a dolgozókon.

A társadalom által legjobban tisztelt szervezet a bírósági szervezet, ezért jogszabályi háttérrel is biztosítottak a bíróság tekintélyének védelme érdekében, a bíróság tekintélyének megsértése („contempt of court”) ugyanis szabadságvesztéssel büntethető.

Az is elképzelhetetlen, hogy az igazságszolgáltatási, illetve ítélkezési tevékenysége során, azzal összefüggően kifejtett nyilatkozata miatt a bírót számon kérhetnék, feljelenthetnék. A bírói immunitás védi. Azonban ha a bíró kilép a hatásköréből, így például „orrba veri a vádlottat” – ami meg is történt egyszer egy büntető tárgyalás során –, azért felelősségre vonható. Kaliforniában a bíró nem tartozhat anyagi, kártérítési felelősséggel valamely döntése, illetve eljárási cselekménye miatt, hiszen a Legfelsőbb Bíróság számtalan döntésében kifejtette, hogy anyagi kártérítéssel való fenyegetettség esetén a bíró már nem csupán arra koncentrálna, hogy mi az igazságos, szükséges döntés, hanem mérlegelne és ennek következtében hatástalanná válna, vagyis nem hozna fair döntést. A magyarországi tapasztalatai szerint a tárgyalás a bíró által lefolytatott „one man show”.

Bár a fenti példák felületesek, mégis jól szemléltetik, hogy az eljárásjogi funkciók elkülönülésének megvalósulása, illetve annak hiánya, valamint a bíróság tekintélyének jogszabályi védelme, illetve hiánya, milyen jelentős hatékonyságbeli különbségeket eredményez. Éppen ezért az első és talán legfontosabb feladat a hazai jogrendben az lenne, hogy tisztázzuk a tisztességes eljárás alapelvének szem előtt tartásával, mi a bíróság funkciója, majd módosítsuk azokat az eljárási szabályokat, amelyek gátolják e funkció betöltésének a lehetőségét. Amíg nem láttam alternatívákat, nem gondoltam, hogy az eljárásjogi funkciók tekintetében kialakult szemléletbeli különbség milyen előnyt és hátrányt jelent az igazságszolgáltatási rendszer működési mechanizmusában az eljárási időtartam és az eljárás költségigénye tekintetében. *Be kell látni, hogy a modern társadalom a jogrenddel szemben magas követelményeket támaszt, amelynek jelenleg nem tudunk megfelelni. Mindez azonban nem a bírák hibája.* Amíg nem változik a szemléletmód, és az eljárásjogi rendszer nem teszi lehetővé, hogy a bíróság betölthesse eredeti, kizárólagos funkcióját, vagyis az érdemi döntéshozatalt, addig nem lehet mást várni, mint évekig tartó pereket, elégedetlen felek és eljárási résztvevők sokaságát.

Ami a büntető eljárásjogot illeti, a bíróságot maguk az eljárásjogi részletszabályok akadályozzák meg az amúgy az alapelvek között megfogalmazott funkcionális elkülönülés megvalósításában (Be. I. § A büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönül.), abban, hogy a bíró semleges, pártatlan döntéshozóként lehessen jelen az eljárás során. Mindez azért probléma, mert abban az eljárásban, ahol a bíróság nem csupán döntést hoz, hanem a feleket oktatja, a kihallgatást levezényli, irányítja (és nem csak felügyeli), bizonyít, semmiképp nem maradhat pártatlan, hiszen beleszól az ügy végleges kimenetelébe. Azáltal ugyanis, hogy a tárgyaláson átveszi a vád képviselőjének a feladatait, megszegi a tisztességes, pártatlan eljárás követelményeit. *Mindez sérti a társadalom érdekét. Ezt pedig sem pergazdaságossági, sem eljárás-egyszerűsítési szempontok nem indokolhatják, vagyis nem szolgálhatnak alapul a tisztességes eljárás garanciáinak félretételére.* Nem indokolhatják azt sem, hogy az igazságszolgáltatás, a vád és a védelem funkciójának esetleges keveredése révén, kétség merülhessen fel a bíróság pártatlanságába vetett hit, illetve az eljárás tisztességes mivolta tekintetében. Az az eljárás ugyanis, amely során kétség merülhet fel – akár látszatában is – a bírák pártatlanságát illetően, sérti a tisztességes eljáráshoz való jogot (72/2009. AB határozat).

Az Alkotmánybíróság több eseti döntése is szemlélteti, hogy a hatalommegosztás, a hatalmi ágak elválasztása elvének megfelelően az állami büntetőhatalom gyakorlása is megosztott kell, hogy legyen. Az Alaptörvény az ügyészséget egyik klasszikus hatalmi ágnak sem alárendelt, önálló alkotmányos intézményként, a büntetőhatalom központi szereplőjeként határozza meg, amelynek alapvető feladata és joga az állam büntetőigényének tárgyilagos, pártatlan érvényesítése a bíróság előtt, valamint a közbűvadás képviselete a bírósági eljárásban, míg a bíróság feladata a döntéshozatal. Mit feltételez azonban a vád-

képviselőt, és vajon összhangban vannak-e a büntető eljárásjog szabályai, az Alkotmánybíróság és az Alaptörvényben megfogalmazott funkciók elkülönülését, illetve a tisztességes eljárás követelményét illető elvárások?

Amíg a büntető eljárásjogi törvény több szakasza is arra kényszeríti a bírót, hogy a bizonyítási eljárás aktív szereplőjévé váljon, addig nem valósul meg a fent megfogalmazott funkcionális elkülönülés. A bíró számára indokolatlanul előírt többletkötelezettségek, így a tényállás felderítése, a vádlott és a tanú kihallgatásának módja, az, hogy a bíró a védőt és az ügyészt megelőzően hallgatja ki az eljárás szereplőit, mégpedig a nyomozás során megállapítottak és az annak alapján kialakított preconcepciója szerint, továbbá a bizonyítás kiegészítése, mind sértik a tisztességes eljárás követelményét. Bár a vád és a védelem látszólag képviselve van a tárgyaláson, jelenlétük általában passzív. A jogszabályok ugyanis az ő belátásukra bízják a tárgyaláson való aktivizálódást, míg a bíró számára ezzel szemben kötelezettségként írják elő a bizonyítási feladatokat. A képviselői kötelezettség azonban nem jelentheti pusztán a képviselők passzív jelenlétét, hiszen e tevékenység essenciája a döntést hozó bíró meggyőzése kellene, hogy legyen. Ehhez azonban nem elegendő, hogy az ügyész kihallgatni indítványozza a vádlottat, illetve a tanúkat, hiszen ez közvádloi funkciójának elválaszthatatlan része, hanem aktív szerepvállalására volna szükség. Meggyőzési tevékenységének többek között azonban akadálya, hogy a vádlottat és a tanút hivatalból a bíróság hallgatja ki elsőként. Általában egyedül a bíró. Az ügyész, illetve a védő sajnálatos módon csak saját indítványára veheti át az „elsődleges kérdező” jogát a bírótól. Miért is probléma ez? A válasz egyszerű: csak azért, mert az „eleve elrendelés” irányába hat. A tényállás felderítési kötelezettsége végett ugyanis a bíró eleve kutatja azokat a tényeket, körülményeket, amelyekről a nyomozati anyag megismerését követően úgy gondolja, hogy a tényállása megállapításához alapul vehet. Ezzel sajnos óhatatlanul is segédkezet nyújt a vádloói feladatok teljesítéséhez, hiszen a kihallgatás irányítása, a kérdéses döntő módon befolyásolja a kihallgatás eredményét, így a per kimenetelét. Ez azt is jelenti, hogy a bíró, még ha csak látszólag is, de együttműködik az ügyészszel a vádlott bűnösségének megállapításában. Ez az eljárás sérti a tisztességes eljárás követelményeit és az alapelvekbe is ütközik, hiszen a törvények értelmében az ügyész feladata a vád képviselője, azaz a vádlott bűnösségének bizonyítása és nem a bíró, akinek egyetlen feladatát a döntés meghozatala kell, hogy képezze. Ha azonban a bíróra ennél többet kényszerítünk, akkor többet is fog tenni, amivel viszont már kilép az előbb említett szerepéből.

Az Alkotmánybíróság több döntésében utalt arra, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog abszolút jog, amellyel szemben nem létezik mérlegelhető más alapvető jog vagy alkotmányos cél, mert már maga is mérlegelés eredménye. [6/1998. (III. 11.) AB határozat ABH 1998, 91, 95, 99.; 14/2004. (V. 7.) AB határozat, ABH 2004, 241, 256.]. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2000. október 6-án elfogadott „Az ügyészség szerepe a büntető igazságszolgáltatás rendszerében” című ajánlás 17. pontja is felhívja a figyelmet, és kimondja, hogy „olyan hatékony intézkedésekre van szükség, amelyek biztosítják, hogy

az ügyészek jogállását, hatáskörét és eljárási szerepét a törvény úgy határozza meg, hogy jogos kétség ne merülhessen fel a bírák függetlenségét és pártatlanságát illetően.” [Rec(2000) 19]. Az ehhez (a 17. ponthoz) kapcsolódó magyarázó kommentár pedig kiemeli, hogy „bármiféle félreértést el kell oszlatni az ügyészek és a bírák jogi státuszát és szerepét illetően, mégpedig azért, hogy e két hivatás a közvélemény szemében világosan elkülöníthető legyen, tehát a jogkeresők gondolkodásában a kettő ne legyen összekeverhető. Az első lépés ebben az irányban az, hogy világos szabályok határozzák meg az ügyész eljárási jogkörét és feladatkörét”. Megítélésem szerint ennek a hatályos magyar szabályozás nem felel meg.

A megfogalmazott elvárások szerint, a tényfelderítés, az adatfeltáró tevékenység, illetve a bizonyítási eljárás során a vád, illetve a védelem képviselőjének lehet csak aktív szerepe, a bíróság pedig ténylegesen és látszólag is passzív, pusztán objektív szemlélője lehet az előtte zajló eseményeknek (kivételes esetben kiegészítője).

Bár már elindult a tendencia, melynek során a 2006. évben a Be. 75. § (1) bekezdésébe iktatásra került az a módosítás, miszerint „ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására”, ez azonban még kevés. Az eljárásjogi törvények minden, a bíróságot bizonyítási cselekmények lefolytatására kötelező, illetve tévesen a szerepcsere látszatát elősegítő szakaszát módosítani, akár nélkülözni kellene, továbbá pontosítani kellene azokat a jogszabályhelyeket, amelyek téves értelmezésre adhatnak alapot a bíróság bizonyítási kötelezettsége tekintetében.

Ellentmondásos jogszabályhelyek a büntető eljárásjogi törvényben („Conflicting rules”)

Be. 1. § A büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönül.

Be. 4. § A vád bizonyítása a vádlót terheli.

Be. 295. § (1) Az ügyész, a vádlott vagy a védő indítványára a tanács elnöke engedélyezheti, hogy a tanút először az ügyész és a védő kérdések feltevésével hallgassa ki.

Módosító javaslat:

A tanút, illetve a vádlottat először az hallgatja ki, aki a kihallgatását indítványozta. Ezt követően hozzájuk a másik fél és a vádlott, majd a tanács elnöke, a bíróság tagjai, a sértett és a magánfél kérdéseket intézhet.

Be. 75. § (1) A bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntető-eljárási jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni, azonban, ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására.

Módosító javaslat:

A bíróság bizonyítási eszközöket csak a vád, illetve a védelem indítványára szerezhethet be, és csak olyanokat, melyek beszerzése számukra valamely leküzdhetetlen akadályba ütközött.

Be. 305. § (1) Ha a bíróság a bizonyítás eredményéhez képest az ügy teljesebb felderítését tartja szükségesnek, hivatalból vagy indítványra további bizonyítás felvételét, illetőleg bizonyíték megszerzését rendelheti el. Ha ez nyomban nem lehetséges, a bíróság a tárgyalást elnapolja, és a bizonyítást az új határrnapra kitűzött tárgyaláson veszi fel.

Módosító javaslat:

A bíróság nem szerez be olyan bizonyítékot, melyet a vád, védelem képviselői akadály nélkül beszerezhettek volna már a nyomozás során, kivételes esetben (önhiba hiányának valószínűsítése mellett) azonban, a vállalt bizonyítás teljesítésére a bíróság a felek részére határidőt állapít meg.

Be. 279. § (1) A kitűzött határrnapra idézni kell a vádlottat, kötelező védelem esetén a védőt és mindazokat, akiknek a megjelenése a tárgyaláson kötelező. Értesíteni kell az ügyészt, továbbá – ha e törvény kivételt nem tesz – a szakértőt, illetőleg azokat a büntetőeljárásban részt vevő személyeket, akiknek a jelenlétét a tárgyaláson e törvény lehetővé teszi. Ha az ügyész a vádlott szülői felügyeleti jogának megszüntetését indítványozza, a tárgyalásról értesíteni kell a másik szülőt és a gyámhatóságot.

(2) Az idézésben vagy az értesítésben a büntetőeljárásban részt vevő személyeket fel kell hívni arra, hogy a bizonyítási indítványukat késedelem nélkül, a tárgyalás előtt tegyék meg. A tanács elnöke intézkedik, hogy az ügy elbírálásához a bizonyítási eszközök a tárgyaláson rendelkezésre álljanak.

Módosító javaslat:

A kitűzött határrnapra az ügyész idézi a vádlottat, a vád és a védelem képviselője idézi mindazon tanúkat, akinek bíróság előtti kihallgatását indokoltnak tartja.

Az ügyész gondoskodik arról, hogy a vád alátámasztásához szükséges bizonyítási eszközök a tárgyaláson rendelkezésre álljanak, a védelem pedig gondoskodik azon bizonyítékok beszerzéséről és rendelkezésre bocsátásáról, melyeket a bizonyítási eljárás során fel kíván használni.

Be. 351. § (2) Az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan, ha

a) a tényállás nincs felderítve,

b) az elsőfokú bíróság nem állapított meg tényállást, vagy a tényállást hiányosan állapította meg.

Módosító javaslat:

Az elsőfokú bíróság ítélete akkor megalapozatlan, ha a bíróság a tárgyalás során rendelkezésre álló bizonyítékot törvénysértő módon nem vett figyelembe, illetve a felek bármelyike által felajánlott bizonyíték beszerzését ésszerű indok nélkül utasította el. A másodfokú eljárásban új tényt állítani, illetve új bizonyítékra hivatkozni csak abban az esetben lehet, ha a fél bizonyítja, hogy az elsőfokú eljárásban a bizonyíték nem állt rendelkezésre, vagy annak beszerzése elháríthatatlan akadályba ütközött.

Perhatékonyaságot, rosszhiszemű pereskedés visszaszorítását elősegítő jogszabályok:

Javaslat: „A bíróság tekintélyének a megsértése” (bűncselekmény)

(1) Aki a bíróság tekintélyének csorbítására alkalmas tényt állít, vagy híresztel, vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezést használ, illetve egyéb ilyen cselekményt követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki a bíróság tekintélyének megsértését tettelesen követi el, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A bíróság tekintélyének megsértése vétségét követi el az is, aki (peres felek, ügyész, védő, jogi képviselő, az eljárás résztvevője, tanú, hallgatóság, akire a határozat rendelkezést tartalmaz) a bíróság felhívását szándékosan figyelmen kívül hagyja, vagy nem tesz eleget a bíróság döntésének, illetve bármely olyan magatartást tanúsít, amellyel akadályozza a bírósági eljárás menetét.

„Abuse of process – Visszaélés az eljárásjoggal”

A bíróságnak joga van megelőzni azt, hogy az eljárásjogi rendszert bárki inkorrekt, illetve megalapozatlan módon a másik fél, vagy a bíróság hátrányára használja, így az igazságszolgáltatási, illetve eljárásjogi rendszer irányába tiszteletlenséget mutasson. Ezért bárki bírságozható, aki egyértelműen megalapozatlan, rosszhiszemű keresetet, kérelmet, indítványt terjeszt elő, vagy csak azért tesz feljelentést valaki ellen, hogy annak bármely kellemetlenséget okozzon, idejét, pénzét alaptalanul igénybe vegye.

Dr. Kónya István³ *véleménye szerint* a jelenlegi szabályozás olykor ellentmond a büntetőperben a bírótól elvárható független, az ügyre felülről rátekintő, semleges attitűdnek. Ezen változtatni kellene oly módon, hogy valóban a vád és védelem feladata és felelőssége legyen a terhelő, illetve mentő bizonyítékok összegyűjtése.

Ehhez nem csupán a bizonyítás, de a hatályon kívül helyezés szabályait is indokolt megváltoztatni. Ugyanis jelenleg az elsőfokú bírák nemcsak az évtizedes megszokásokat követve tartják kézben a perbeli bizonyítást, hanem azért is, mert ha egy ügy nincs lehetőség szerint a legteljesebben körüljárva, akkor a felsőbb bíróságok a hatályos szabályozás alapján megalapozatlanság miatt megsemmisítik a döntést és új eljárásra utasítják az elsőfokú bíróságot. Ez pedig a legsúlyosabb szakmai kritika, ami egy bírót érhet, hivatali megítélését is kedvezőtlenül befolyásolhatja. Miközben a hatályos büntetőeljárás törvény alapvető rendelkezései félreérthetetlenül rögzítik, hogy „a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönül”, továbbá, hogy „a vád bizonyítása a vádlót terheli”, s „a bíróság feladata az igazságszolgáltatás”, addig a törvény bizonyítási és felülbírálati szabályai a felderítetlenségért való felelősséget és következményeit a bíróra hárítják.

Dr. Hirtling Ibolya⁴ szerint sem képes érvényesülni a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönülése. Az eljárási feladatok megosztásának alapelveit nagyon sok esetben maga az eljárásról szóló törvény törli át, mert olyan feladatokat, amelyek kizárólag a vádló, azaz közzvádra üldözendő cselekmény esetén az ügyész feladatai lennének, bírói kötelezettségként szabályoz.

3 dr. Kónya István: Kúria elnökhelyettese

4 dr. Hirtling Ibolya, Pesti Központi Kerületi Bíróság, csoportvezető bíró

A Be. 75. § (1) bekezdése előírja, hogy a bíróságnak a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie, és csak abban az esetben nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, ha az ügyész azt nem indítványozza. Ez azt jelenti, hogy ha az ügyész indítványozza, akkor a bíróság szerzi be a vádat alátámasztó bizonyítékokat. Ez a szabály nem csupán a bizonyítási teher bírósági hatáskörbe utalását jelenti, hanem azt az alapelvet is sérti, hogy a vád bizonyítása a vádlót terheli. A gyakorlatban a bíró hivatalból bizonyít. Az eljárásjogban a bírónak nem csupán az a feladata, hogy a vád és a védelem által elé tárt bizonyítékokat megvizsgálja és értékelje, hanem részese lesz a vád bizonyításának. A tárgyalásra a tanúk, szakértők megidézése az ő feladata, ő fogatosítja a meghallgatásukat, majd az általa lefolytatott eljárásban beszerzett bizonyítékok alapján hozza meg a döntését. A magyar eljárási rendszerben a bíró nem a felek felett áll és a felektől elkülönül, hanem aktív résztvevője a bizonyításnak. A nemzetközi jogban megfogalmazott alapelvek, így a fair eljárás, a fegyveregyenlőség alapelve nem teljes egészében értelmezhető a magyar eljárásjogban. A fegyveregyenlőség elvét a magyar rendszer nem képes teljes egészében biztosítani, hiszen a bíró a teljes nyomozati irat ismeretében ül be a tárgyalóterembe, az ügyről kialakult álláspontja tükrében idézi meg ő maga a tanúkat és szakértőket, természetesen a védelem által indítványozott bizonyítékokat is beszerezve. A bíróság akkor lenne pártatlan és akkor különülnének el az egyes funkciók teljes egészében egymástól, amennyiben a bíró az ügyész és a védő által elé tárt bizonyítékok alapján döntene a büntetőjogi felelősség kérdésében. Ha a büntetőeljárás törvény arra kötelezi a bírót, hogy az elé kerülő ügyben a vád oldalán a terhelt ellenében beavatkozzék a felek kapcsolatába, ezzel a vádemelést szorgalmazza, a vádképviselőt segíti. Megbomlik a funkció megosztásból következő egyensúly és a bíróság átlép azon a határon, amely az Alaptörvényben és az eljárási törvényben megfogalmazott feladatköréből következik, amely kizárólag az igazságszolgáltatás, illetve az ítélezés. A hatékony döntéshozatalt és a tárgyalás érdemi lefolyását szolgálná az eljárási törvényben már szabályozott olyan alternatív eljárási formáknak az ügyészség részéről való szorgalmazása, amelyek a gyors, hatékony befejezés irányába hatnak. Amennyiben az eljárási törvény megengedné a tárgyalás anyagának rögzítését videofelvétel útján, és arról nem kellene részletes jegyzőkönyvet vezetni, a bíró tárgyalást követő adminisztratív munkaterhe lényegesen rövidebb lenne. Álláspontom szerint, ha a bíró a bizonyítási eljárásban nem vállal akkora részt, amelyet jelenleg a törvény rá ró, a bizonyítékok bíróság elé tárása a tisztességes eljárás és fegyveregyenlőség elvének maximális betartása mellett történne, továbbá a tárgyalás dokumentálása más alternatív módon lenne lehetséges, akkor a bíró, illetve a bíróság kizárólag ítélezési tevékenységet látna el, és pártatlansága teljes egészében biztosított lenne.

Az igazságszolgáltatás a társadalom alapvető érdeke, ezért megfelelő működése érdekében változásokra van szükség. Az igazságszolgáltatási rendszert úgy kell átalakítani, hogy az ítékezés során is megvalósulhasson a funkciók elkülönülése, így olyan rendszerre van szükség, ahol a bíróság dönt, a vád és a védelem képviselője pedig bizonyít. *Ha a bizonyítékok felkutatása és azok bizonyító erejének a bíró előtti feltárása kizárólag a képviselőket terhelné – mégpedig a tárgyalás megkezdése előtt –, az javítaná a döntéshozatal hatékonyságát, és kiszámíthatóságot is eredményezne.*

Az igazságszolgáltatás működése drága, költséges szervezetet feltételez, amelynek kiadásait végső soron az állampolgárok fedezik. Nem engedhető meg ezért az, hogy korlátok és elvárások nélkül bárki kénye-kedve szerint vegye igénybe, ezért a visszaélészerű perlekedési hajlamot is sürgősen vissza kellene szorítani. Olvashatatlan kézírással írt, értelmetlen, a bíróságot, illetve más személyeket sértő beadványoknak például már nem lehetne helye a bíróságon. Az idő pénz. Gazdálkodjunk vele okosan és ne terheljük értelmetlenül a bírósági rendszert. A bíróság ideje, a társadalom ideje is egyben. Amíg a bíró nem képes a feladatára koncentrálni, és idejét a döntéshozatalra fordítani, valamint amíg egy személyben kénytelen több ember munkáját elvégezni, egy személyben bíróként, ügyvédként, ügyészként, oktatóként és adminisztrátorként is közreműködni, addig az eljárás sem lesz gyorsabb, sem hatékonyabb. Minden ember fizikális és mentális képessége limitált. A bíróé is. Az ízelítőül bemutatott példák tisztán körvonalazzák, hogy a közelmúltban alkalmazott eljárásjogi határidők lerövidítése, a bírák statisztikai adatokkal, jelentések készítésével történő presszionálása nem vezet máshová, mint a bírák deprimálásához. Nem kell hozzá pszichológusi végzettség, *hogy belássuk, ha a bírót a döntéshozatal során statisztikai adatokkal presszionálják, az mindenképpen gyors, de felületlen munkavégzésre ösztökél. Ez magával hozza a hibalehetőségek számának növekedését, ami nem jelent mást, mint hogy korrigálásra késztet, és újabb időt vesz igénybe.* A sokat emlegetett bírákkal szembeni számonkérhetőség, a hatáskörükben eljáró bírákat anyagi következményekkel járó felelőssé tétel pedig sérti a társadalomnak a független bírósághoz való jogát, hiszen nem eredményez mást, mint a bírák megfélemlítését. Amennyiben nincs félelem nélküli döntéshozatal – amit az angolszász területek legfelsőbb bíróságai is már számtalanszor hangsúlyoztak –, valamely fél érdeke indokolatlanul sérül. Ha a bíró nem elsősorban a döntése megalapozottságára, illetve az intézkedései szükségességére, hanem az egyéb (pl. statisztikai) elvárásokra koncentrálna, az a minőség rovására fog menni. Ezért tehát nem azon kellene gondolkodni elsősorban, hogy még milyen további ellenőrzési procedúrát dolgozzunk ki a bírákkal szemben, illetve még milyen adminisztrációs terhet vezessünk be, hanem azon, hogyan kerüljük el az ellenőrzés és az elrettentő adminisztratív feladatok szükségességét. Ha azt belátnánk, hogy a bíróságra nem hárulhat bizonyítási feladat, teher, amit alapelvei között a Be. is megfogalmaz, illetve ha bírósági tárgyalásra már csak akkor kerülhetne sor, amikor minden eljárási résztvevő teljesítette kötelességét és az ügy döntéshozatalra kész, akkor szükségtelen lenne minden, amúgy lelkes precizitással kimunkált ellenőrzési terv, és végre kiszámítha-

tó időtartamú és kimenetelű *ítélkezést* kaphatna a magyar társadalom. A jogállami demokráciában nélkülözhetetlenül fontos, voltaképpen a demokrácia alapköve, hogy a bíró mindennemű külső befolyástól, pressziótól mentesen hozhasson döntést. Bármely külső befolyás ugyanis – eredjen az a törvényhozó, végrehajtó hatalomtól, vagy bármely egyéni pereskedőtől, illetve sajtótól, vagy *másik bírótól – már sérti a bírótól elvárható, csak a törvényeknek alárendelt döntéshozatal*, illetve fair eljárás követelményét. A bíró a döntését csak és kizárólag az elé tárt – és nem az általa beszerzett – bizonyítékok, illetve a jogszabályok alapján hozhatja meg. Ezt diktálja a szélesebb körű társadalmi érdek. Számos hazai és külföldi kollégával egyetértésben állíthatom, hogy a Fleck Zoltán jogszociológus egyik tanulmányában megfogalmazott cél teljesítése, „az ítélezők jobb szakmai és intellektuális felkészültsége” a bírák legnagyobb igyekezete mellett is csak akkor várható el, ha a jogalkotó megteremti ennek eljárásjogi feltételeit. Olyan tisztességes eljárást, amely a törvényes és elfogulatlan döntéshozatal biztosítója. A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium a „Jó Állam” megvalósítását tűzte ki célul, az igazságszolgáltatás megújítása mellett. *Egyszerűsítéssel. Az egyszerűsítés idő és erőforrás hatékonyságot eredményez. Ha a bírónak több az ideje, az ügyre is több időt tud fordítani. A bíró az egyetlen olyan személy a társadalomban, akitől minden egyén azt várja, hogy kívülálló, pártatlan döntéshozóként legyen jelen akár a polgári, akár a büntető eljárás során, és viszonylag gyors döntést hozzon.* Ez azonban jelen szabályozás mellett nem teljesíthető, hiszen maguk az eljárásjogi szabályok kényszerítik a bírót a több funkciós részvételre. A bíró és a bíróság nem terhelhető tovább. Fel kell osztani az eljárásjogi feladatokat az ügyész, a védő és a bíró között a tisztességes eljárás elveinek megfelelően, amely a jelen szabályok finomhangolásával könnyedén megvalósítható, hatása viszont hihetetlen hatékonyságot eredményezhetne.

„Az ítékezéshez nem jog kell, hanem ok” Gondolatok a törvényes vád kapcsán

Napjainkban a bűncselekmények és ezzel együtt a büntetőeljárások egyre bonyolultabb – a nyomozóhatóságok, ügyészségek és bíróságok részéről egyre több szakmai felkészültséget igénylő – világában, teljesen természetes, hogy a büntető bíróság büntető ügyben vád, a jogosult által előterjesztett törvényes vád alapján jár el. A címben szereplő idézet Szilvási Lajos magyar írótól származik, mely megítélésem szerint a mű tartalma teljes egészében átfedi, némi kiegészítéssel: az ítékezéshez nemcsak jog kell, hanem ok is!

Esténként elég bekapcsolni a televíziót és az egymást követő időpontokban kezdődő híradásokba bepillantani ahhoz, hogy egy átlagember is úgy érezkelje, ebben az országban sok bűncselekmény történik, vagy szinte csak az. Látható e tudósításokból, hogy a rendőrség különféle eljárási cselekményeket végez egy bűncselekmény vagy közlekedési baleset helyszínén, az elkövetőket bilincsben elvezetik, a sérülteket mentik, vagy az, hogy a büntető bíróság „dolgozik”, különféle kényszerintézkedésekről dönt, tárgyal, illetőleg határozatokat hirdet ki.

E momentumok a büntetőeljárás két „végpontját” jelölik, a cselekmény megtörténtét, a gyanú kialakulását, és a végén a törvényes vád alapján indult bírósági eljárásban a bizonyítási eljárás eredményeképp hozott valamilyen tartalmú határozat kihirdetését. Ahhoz, hogy ezek a határozatok megalapozottak és törvényesek lehessenek, hatályos büntetőeljárás törvényünk számtalan garanciát tartalmaz. Ez azonban nem volt mindig így.

A jog történelmi kategória, amely azonban nem örök, hanem a gazdasági és politikai viszonyok változásával tartalma és formája egyaránt változik. Ezek a változások a jog minden területén, így a büntetőeljárás kialakulása és fejlődése során is nyomon követhetőek. A jelenlegi állapot kialakulásáig, szabályozottsági szint eléréséig azonban hosszú út vezetett, melynek ma sincs vége.

Már az ókori Kelet több, jelentős hatásokat gerjesztő jogkönyvet is kitermelt magából. Ezek a kódexek nem ölelték fel az egész joganyagot, mellettük zömmel szokásjog érvényesült. Tulajdonképpen válogatott jogeseteket vonultattak fel a fenti törvénykönyvek, és ezekre vonatkoztattak törvényi szabályozást, különösen akkor, ha ez a birodalmi érdeket szolgálta. Az ókori Kelet jogkönyveiben a büntetőjog területén a vérbosszú, a kompozíció és az állam büntető hatalmi igénye érvényesült, az ítélezési gyakorlatban védték a tulajdont, a testi épséget és a becsületet. A szankciók között érvényesült a tálió, a „hason-

1 Schábné dr. Proszonyák Éva bíró, Nagykanizsai Járásbíróság

lót a hasonlóval” büntetőjogi elve, megtalálható volt a hozzátartozók felelősségre vonása, a kollektív büntetés is.²

Ennek az időszaknak azonban a történelmi fejlődés véget vetett, hiszen ahogy Mahatma Gandhi fogalmazott: „A szemet szemért elv csak oda vezet, hogy az egész világ megvakul.”

A görög városállamok már saját alkotmánnyal, és ennek megfelelő államberendezkedésekkel rendelkeztek. Megemlítendő ebből a korból az athéni demokrácia. Drákon nevéhez fűződik ie. 621-ben a szokásjog nevezetes írásba foglalása, amely kemény szigorúságot éppen a politikustól nyerve, drákói rendelkezéseket tartalmazott. Kleiszthenész ie. 506-ban megteremtette a demokratikus rendszert Athénban, melynek korlátja, hogy nem túl nagy területre, és csak a szabad férfiakra terjedt ki, rövid virágzást magának a Déloszi Szövetség kizsákmányolásából biztosított.³

Ebben az időben Arisztotelész már így fogalmazott: „A jog szenvedély nélküli értelem.”

Az ókori görögség kultúrája Nagy Sándor világhódító hadjáratai következtében viharos gyorsasággal terjedt el. A hellenisztikus kultúra talaján alakult ki a nagy hatású római jog. Először a szokásjogon kívül megjelent az írott állami jog az antik Rómában a XII táblás törvény megalkotásával az ie. V. század derekán. Egy nagy tekintélyű papi testület, a pontifex kollégium kizárólagos monopóliumát képezte a jogismeret ekkor.

Ezután az állam jogalkotó hatalmát a császár gyakorolta egy személyben.

A későbbiekben a római magánjog nem csupán a Római Birodalom fennhatósága alatt élő szabad lakosság joga lett. A Nyugatrómai Birodalom 476-ban bekövetkező formális megszűnése után is szokásjogként még évszázadokig tovább élt, a mai Itália, Dél-Franciaország, Spanyolország területén a romanizált lakosság körében. Ezt a szokásjogot kifejezetten elismerték és kodifikálták a barbár államok.⁴

A törvényes vádat ebben a korban nem ismerték, a büntetőjogi rendelkezések nem voltak túl differenciáltak.

A középkor évszázadaiban a szokásjog mellett az írott jog háttérbe szorult, azonban, ahogy előre haladunk a modern korszak felé, jelentősége egyre növekedett, és a XIX. századra egyértelmű túlsúlyra jutott. A szokásjog pótolhatta, magyarázhatta, kiegészíthette az írott jogot, sőt le is ronthatta, hiszen a középkori jogfelfogás szerint igazán értékes jognak a régi számított, és az újításoknak a régi jog felélesztéseként kellett magukat feltüntetni. Az írott jog számtalan elnevezéssel szerepelt az uralkodók akaratának kifejezéseként (constitutió, lex statutum stb.). A jog partikuláris volt, hiszen az egyes testületekre, rendekre, territóriumokra külön-külön jogi szabályozás vonatkozott, és a speciális jogi helyzetet privilégiumok, kiváltságok sora teremtette meg.

2 Kajtár István: Egyetemes Állam és Jogtörténet 2005. 29. oldal.

3 Kajtár István: im. 35. oldal.

4 Besenyő András: Római magánjog 2003. 86. oldal.

A középkori büntetőjogon belül egészen a XVII. század elejéig összefonódott az anyagi és az eljárási jog. Az anyagi büntetőjogon belül a kora középkorban a vérbosszú, majd a megváltás (kompozíció) rendszerét követően kialakult a fejlődés során az állam büntető hatalmi igénye. A bűncselekményeket nem határozták meg konkrétan, az isteni és emberi felség elleni cselekmények számítottak a legsúlyosabbnak, de az élet, testi épség, vagyon és erkölcs elleni cselekmények is gyakorta számíthattak halálbüntetésre. A büntetőgyakorlat önkényes volt, és alkalmazta az analógiát.⁵

A XVI-XVII. században a büntetőeljárás jognak különböző rendszerei alakultak ki, így a vádelvű (akkuzatórius) és a nyomozóelvű (inkvizitórius), és a kettőt egyesítő vegyes rendszer.

A vádelvű vagyis akkuzatórius eljárásban a vád, a védelem és az ítélkezés egymástól elkülönült, és minden funkciót más, egymástól független személy látott el. A bíróság feladata azonban nem az volt, hogy önállóan keresse az igazságot, hanem az, hogy döntőbíróként döntsön a felek vitájában.

A nyomozóelvű vagyis inkvizitórius eljárás fő jellemzője az volt, hogy az eljárási funkciók összeolvadtak. A vizsgáló gyűjtötte össze a bizonyítékokat, ő adta elő az ügyet a bíróság előtt, és részese volt az ítélelhozatalnak is. A bírósági eljárás többnyire a vizsgáló által leírt jegyzőkönyvek megismeréséből állt, és általában iratok alapján döntöttek. Az egész eljárás nem volt nyilvános, hanem titkos.

A vegyes rendszer a két fenti elemeit vegyítette, különböző mértékben és formában.

Hatásában a legjelentékenyebb vegyes rendszer a Nagy Francia Forradalom után a napóleoni törvényhozásban teljesedett ki. A nyomozati szak nem volt nyilvános, a tárgyalási szak nyilvános és szóbeli volt, a vád és a védelem meghallgatásán nyugodott. A bíró azonban köteles volt tiszténél fogva lelkiismerete szerint minden intézkedést megtenni, amit az igazság megállapítása miatt hasznosnak ítélt. Ezt a rendszert több európai ország, köztük hazánk is átvette.

A vád és a vádrendszer **magyarországi** történetét illetően általánosságban és nagy vonalakban elmondható, hogy a rendi korszakban a királyi jogalkotás szerepe mellett a szokásjog is meghatározó volt, részben ez szolgált alapjául a törvényi, illetőleg a törvényhatóságok által alkotott eljárási szabályoknak is.

Az Árpádok korában a per a felek valóságos küzdelme volt. A bíró csupán ennek szemlélőjeként szerepelt, perbeli jogosítványa pedig arra korlátozódott, hogy valamelyik félnek odaitélje a bizonyítást.

A XIV. század elején az Anjouk reformjai hatására az eljárás egyes szakaszai írásbelivé váltak, a bíróság előtt azonban a szóbeliség és a nyilvánosság elve továbbra is érvényesült. A bíró szerepe is jelentősen megváltozott, jogosítványai révén a per vezetője lett. A büntető és a polgári eljárás lefolytatásában ekkor még nem volt lényeges különbség.

A XVII. század derekától a büntetőper felperesét és alperesét valójában már nem lehetett félnek tekinteni Magyarországon. A vádló – felperes az a hivatalból eljáró sze-

5 Kajtár István: im. 71. oldal.

mély, aki a büntetőperben a vádat képviselte a terhelt – alperessel szemben, ugyanis a XVI. század végétől „a közönséges jóért munkálkodó” tiszt (magisztrátus) járt el hivatalból felperesként a sérelmet okozóval szemben, ha nem volt magánvádló felperes, vagy ha az nem akart perelni. Ez a gyakorlat a XVII. századra oda vezetett, hogy a *delictum publicum*nak minősülő cselekmény elkövetőjével szemben akkor is tisztí kereset indult, ha a sértett és az elkövető jóvátétel iránti egyezséggel kívánta befejezni a pert. A magisztrátus, tulajdonképpen a bíró vette tehát át a büntetőperben a felperes magánvádló szerepét.⁶

Büntetőügyekben az eljárás a XVI. századtól így már hivatalból indult. A rendes per két fő szakaszra oszlott, egy nyomozó-vizsgálati és egy bírósági előtti szakaszra. A bíróság előtti eljárás lehetett szóbeli vagy írásbeli. Általában szóbeli eljárás folyt nem nemes által elkövetett kisebb, szokás szerint három évi tömlőnél enyhébb büntetéssel sújtandó bűncselekmény esetében (*summarié*). Sommás pert nemes ellen is lehetett folytatni, ha ehhez kifejezetten hozzájárult vagy azt kérte. Írásbeli per nemesek és súlyos bűncselekmények elkövetésével vádolt nem nemesek ügyeiben indult. Mindkét eljárási formára jellemző volt, hogy a vádló ismertette a vádat.

A fenti eljárási forma meglehetősen sokáig fennmaradt Magyarországon, annak ellenére, hogy a reform országgyűléseken már követelményként merült fel egy burzsoá elveken nyugvó törvény előkészítése. Mindez azonban még sokáig elmaradt.

A büntetőjog megreformálásának folyamatát Deák Ferencnek a botlás elleni felszólalása indította meg az 1832-36-os országgyűlésen, ahol a szabadelvű követek a börtönállapotok javításának sürgetése mellett támadást intéztek az úriszék ellen is, de a többséggel szemben csak a „verettedési” büntetések végrehajtásának korlátok közé szorítását tudták elérni.⁷

„A mit a törvény világosan nem tilt, az büntetés tárgya nem lehet, s azt a bíró vétekké nem kanonizálhatja” – fogalmazta meg Deák a reformmal kapcsolatos elvárásait.

A modern magyar bírósági szervezet kiépülése a felső bíróságok rendi szervezetének felszámolásával és a bíró függetlenségéről szóló 1869:4.tc-vel vette kezdetét, amely vezrelvként kimondta, hogy az „igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönített”. A büntetőeljárás megreformálását az 1896:33.tc., a Bűnvádi perrendtartásról szóló jogszabály megalkotása jelentette.

Az 1896:33.tc. (Bp.) az egyes eljárási funkciókat megosztotta a bíró, az ügyész, a terhelt, illetőleg annak védője között olyanképpen, hogy a per vezetője a bíró volt, az ügyész a perben nem ügyfélként, hanem az anyagi igazság kiderítése érdekében eljáró közhatalósággént szerepelt, akinek azonban nemcsak a vád, hanem a védelem funkcióját is el kellett látnia, vagyis nemcsak a terhelt terhére, hanem a védelmére szóló tényeket is fel kellett tárnia. A terheltnek joga volt arra, hogy a vele szemben felmerült gyanúról, az ellene emelt vádról, és az ezek alapjául szolgáló anyagról tudomást szerezzen, indítványokat és nyilatkozatokat tegyen, védőt válasszon és alkalmazzon, ezen kívül jogositványai kiter-

6 Béli Gábor: Magyar állam- és jogtörténet 2000. 267. oldal.

7 Béli Gábor: im. 329. oldal.

jedtek arra is, hogy kitanítsák, illetve, hogy az ellene hozott ítélettel szemben jogorvoslatot kérjen. A terhelti jogok az eljárás előkészítő szakaszában csak annyiban jutottak érvényre, hogy azok révén a terhelt a bizonyítékok egyoldalú gyűjtését ellensúlyozhatta, és szabadságjogai korlátozásával szemben fel tudott lépni, vagyis a terhelt az ügy iratait, legalábbis a kihallgatásáról, a szakértő nyilatkozatáról és azokról a bírói cselekményekről felvett jegyzőkönyveket, amelyeknél a terhelti jelenlét és a védői közbenjárás engedett volt, megtekinthette. További nyomozó cselekmények teljesítését, illetve vizsgálat lefolytatását kérhette, ha az a védelem előkészítése miatt kívánatos volt. (Bp. 63., 100., 103. §)

A Bp. hatályba lépésének idejére már kialakultak a vád törvényességének kodifikált feltételei, amelyeket az eljárási kódex a vádelv meghatározásával együtt egyértelműen szabályozott. Tartalmazta a törvényes vád alapjait, és az alaki legitimáción túlmenően a minimális tartalmi követelményeket is felsorolta, gyakorlatilag a vádelvet törvényi szintre emelte. A büntetőjogi felelősség a vádló által benyújtott, vádban megjelölt tette nézve, és csak az ebben megjelölt terhelt ellen volt megállapítható, továbbá a bíróság sem tehetett ítélete tárgyává olyan tettet, amely miatt a vádló vádat nem emelt. Törvényes vád hiányában felmentő ítéletet kellett hozni, ugyanis a Bp. szerint az eljárás csak addig folytatható, amíg az annak alapjául szolgáló vád törvényes. A Bp. 255.§-a részletezte a váddal szemben támasztott törvényességi követelményeket.

1. A vádban a terhelt személyi adatai közül a nevét fel kellett tüntetni, és azt, hogy fogva van-e vagy nincs.
2. A vád tárgyává tett cselekményt tüzetesen le kellett írni, méghozzá úgy, hogy a törvényi tényállás ismertetőjelei egyértelműen megállapíthatóak legyenek.
3. Ugyancsak a törvényben szabályozott feltétele volt a vád törvényességének a tényállási elemekkel összefüggően a bizonyítékok pontos megjelölése.
4. Végül az illetékességgel rendelkező bíróságot is meg kellett nevezni.

A vád törvényességének vizsgálatára irányuló eljárást a vádtanácsi eljárásban fakultatív módon szabályozta. Nem kötelező jelleggel rendelkezett arról, hanem kifogás emelése esetén (Bp. 257. §), illetve kényszerintézkedések alapjául szolgáló okok tekintetében.⁸

A közbülső eljárásban a terhelt kifogással élhetett a vádirat minden pontjával szemben. A kifogás tárgyalásán a vádtanács előtt szóbeli előterjesztéseket tehetett, ahol őt vagy védőjét illetve az utolsó felszólalás. A főtárgyaláson a terhelt teljes ügyféljogokat gyakorolt, észrevételeket tehetett a bizonyítékokra, megismételhetette mindazon indítványokat, amiket az eljárás megelőző szakaszaiban a bizonyítás kiegészítésére tett, és amelyeket annak ellenére mellőztek, továbbá új bizonyítás felvételét indítványozhatta. (Bp. 302., 304. §)

Joga volt jelen lenni a fő tárgyaláson, és ebben a fő tárgyalás elnöke csak kivételesen korlátozhatta, pl. a tanú és a vádlótárs kihallgatásakor. Ha a vádló a vádat megváltoztatta (Bp. 316. §), a vádlott védelme további kiegészítése végett a fő tárgyalás félbeszakítását,

8 Dr. Jagusztin Tamás: A törvényes vád, mint a büntetőeljárás perjogi előfeltétele. Ügyészek Lapja 5/2006.

illetve elnapolását kérhette (Bp. 317.§), perbeszédet tarthatott, és az utolsó perbeszéd minden esetben őt, valamint védőjét illette meg.⁹

Látható, hogy ezek a szabályok már nagyon hasonlítottak a hatályos büntetőeljárás törvényünk vonatkozó szabályaihoz.

Az ügyeket eldöntő királyi bíróságokkal együtt az 1871:33.tc-vel kerültek megszervezésre a közvád képviselőjének ellátására a királyi ügyészségek, az ítéletábrák és a törvényszékek mellé. A vád képviselőjére fő szabály szerint a királyi ügyészség volt jogosult, amely a bíróságtól független hatóságként működött. A királyi ügyész képviselői jogán túl vádképviselői joga volt a sértettnek, mint főmagánvádlónak, és az ügyészi vádképviselő megtagadása, vagy védelejtés esetén, mint pótmagánvádlónak.

Az első magyar teljes büntetőeljárás kódex számos változtatással egészen 1951-ig volt hatályban. 1945 után a büntetőeljárás jog rendszere is átalakult. Megszűntetésre került a vádtanács és ezzel a vád elleni kifogás lehetősége is. Bevezetésre került az ülnök bíráskodás és az egyfokú fellebbviteli rendszer az addigi kétfokú helyett. Az 1951. évi III. tv. hatálybalépésével megszűnt az 1896. évi Bp. és az ezt módosító számos jogszabály hatálya.

Ezt követte az 1974. január 1-jén hatályba lépett 1973. évi I. tv., amely a 9.§-ban alapelveként rögzítette az eljárási feladatok megoszlásának elvét. Kimondta, hogy a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönül. Bírósági eljárás csak törvényes vád alapján indulhat. A bíróság annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, aki ellen vádat emeltek, és csak olyan cselekmény alapján, amelyet a vád tartalmaz. Rögzítette továbbá, hogy a bírósági eljárásban a bizonyítás során a vádlót, a terheltet és a védőt azonos tárgyalási jogok illetik meg.

A vádelv és a vádhoz kötöttség ezekben a szabályokban is alapelveként jelent meg, ám nem tartalmazta a törvényes vád fogalmát, sőt az azt követő 1998. évi XIX. törvény sem. E fogalmat először az Alkotmánybíróság a 14/2002.(III.20.)AB határozatában foglalta össze, az ítélezési gyakorlat pedig tételesen kimunkálta.

A fenti határozat a régi Be., az 1973. évi I. tv. 171.§ (2) bekezdés és 227.§, valamint az új Be., az 1998. évi XIX. tv. 342.§ (3) bekezdésének vizsgálata során az alkotmánnyal össze nem egyeztethetőnek tartotta, és megsemmisítette a fenti törvények azon rendelkezéseit, melyek a bíróságot feljogosították arra, hogyha a vád kiterjesztésének helye lehet, a bíróság erre az ügyészség figyelmét felhívja.

Az Alkotmánybíróság így arra mutatott rá, hogy a törvényes vádhoz a bíróság az eljárás során mindvégig köte van, csak a megvádolt személy vád tárgyává tett cselekménye miatti felelősségéről dönthet, ugyanakkor a vádat köteles kimeríteni. Egészen az első fokú bírósági ítélet meghozataláig az ügyésznek lehetősége van arra, hogy az eredetileg vád tárgyává nem tett cselekmények vonatkozásában a vádat jelentős mértékben átalakítsa, mi több, az eljárási szabályok megtartásával akár eredetileg meg nem vádolt személlyel szemben is vádat emeljen. Az Alkotmánybíróság határozata azonban kiemelte, hogy

9 Béli Gábor: im. 357. oldal.

a bíróság számára a széles körben előírt „figyelemfelhívási” kötelezettség és jog azonban nem jelenti, hogy a bíróság olyan jelentős befolyást szerezhet a vád felett, amely lehetővé teszi, hogy a vád kereteit előzetesen saját „elképzelésének” megfelelően tágítsa ki. Ezáltal a bírót arra kötelezi, hogy az eléje kerülő konkrét ügyben a vád oldalán az adott terhelt ellenében avatkozzék be a felek kapcsolatába, sőt az eljárásban addig nem is szereplő személlyel szemben – előzetes eljárás nélkül – a vádemelést szorgalmazza. A vádkiterjesztés lehetőségének a bíró általi megfogalmazása azt a feltételezést vonhatja maga után, hogy már a bizonyítási eljárás megkezdése előtt döntött a bíróság a vád kérdésében, sőt az eredeti vádban megfogalmazott mértéken túlmenően is felelősnek tartja a vádlottat. A közvádlói és bírói szerep összemosása, a bíróságnak a vád oldalán történő beavatkozása az eljárásba, a szabályozás lényegéből fakadóan alkalmas lehet arra, hogy kételyeket ébresszen a bíróság pártatlansága tekintetében.

A határozat értelmében a Be. szabályai szerint közvadas ügyekben a vádfunkcióból következő feladatok gyakorlása elválaszthatatlanul az ügyészhez tapad. A váddal való rendelkezésből fakadó eljárási feladatok teljesítése vagy elmulasztása kizárólag az ügyész hivatásbeli felelőssége. Az állami büntetőigény érvényesítése az ügyész kötelessége, és ennek a szakmai hivatásbeli mulasztásból eredő elenyészése kockázatát is az ügyész viseli. A kockázat csökkentéséhez fűződő érdek semmiképp sem lehet erősebb, mint a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítése. Ez utóbbinak viszont alapvető feltétele az eljárásbeli funkciók tiszta elkülönítése.

Ezután került sor a Büntetőeljárás törvény további módosítására a 2006. évi LI. tv-nyel, mely 2006. július 1. napjától vált hatályossá. Az újonnan megfogalmazott meghatározás lényegében összegzi a törvényes vádnak a hatályos szabályozásban fellelhető követelményeit, és beiktatja azokat a Be. alapvető rendelkezései közé.

A vádemelés a bírósági eljárás megkezdésének törvényes feltétele, a vád a bírósági eljárás tárgya, törvényes vád hiányában a bírósági eljárás nem indítható el, és nem folytatható le. A magánvádnak és a pótmagánvádnak is tartalmaznia kell a törvényes vád minimális kellékeit. Ugyanez elmondható a bíróság elé állítás esetén készített ügyészi feljegyzésről is. A törvényes és megalapozott vád az eljárás bírósági szakaszának központi kérdése. Szerepe, jelentősége meghatározó, ezért alapvető érdekek fűződnek ahhoz, hogy a vád megfeleljen a törvény által megszabott minimális feltételeknek. Ezt a törvény alapvető szinten fogalmazza meg, amikor kimondja, hogy a bíróság az ítélkezés során törvényes vád alapján jár el.¹⁰

A vádemelés ténye azonban nemcsak előfeltétele és egyben kiváltója a bírósági eljárásnak, hanem annak kereteit is kijelöli. A perbeli funkciók megosztása, a vádló váddal való rendelkezési joga, a bíróság vádhoz kötöttsége mind a vádelvből következnek.

A perbeli funkciók megosztása miatt a vádfunkcióból keletkező feladatok gyakorlása elválaszthatatlanul a vádlóhoz tapad, a bíróságnak nincs és nem is lehet olyan jogi eszköz a birtokában, amellyel a vádemelést kikényszeríthetné. Az ilyen eszközök jogszabályi

¹⁰ Be. 2. § (1) bekezdés

biztosítása ugyanis a funkciók egyesítését vonná magával, amely már súlyosan sértené a pártatlan bírósághoz való jog alkotmányi követelményét. (14/2002. (III. 20.) AB. határozat)¹¹ A fenti esetben a bíróság a Büntetőeljárás törvény 171. § (2) bekezdésében foglalt jogát gyakorolhatja csupán, amennyiben a hatáskörében bűncselekmény elkövetéséről szerez tudomást, köteles feljelentést tenni.

A vádló rendelkezik is a váddal. A tárgyaláson lefolytatott bizonyítás eredményére tekintettel az ügyész a vádat módosíthatja, megváltoztathatja, illetőleg kiterjesztheti. A jogi minősítést korlát nélkül helyesbítheti az ügyész, ugyanakkor a vádiratban szereplő történeti tényállásnak csak kisebb mértékű változtatása lehetséges. Az ilyen vádmódosításnak a vád törvényességére nincs kihatása, mivel a bíróság nem az ügyész jogi minősítéséhez, hanem a vádirat tényállásához van kötve, azt köteles kimeríteni, és azon túl nem terjeszkedhet (BH. 2011.189). Az ügyésznek a váddal való rendelkezési joga – bizonyos kivételektől eltekintve – a vád elejtésére is kiterjed. Az ügyészt nem illeti meg a vád elejtésének a joga, ha a vád képviselőjét a pótmagánvádlótól vagy a magánvádlótól vette át, ilyenkor ugyanis csak arra jogosult, hogy a vád képviselőjétől elálljon.¹²

A pótmagánvádló váddal való rendelkezési joga korlátozott, azt nem terjesztheti ki, de a vád elejtését indokolni – az ügyéssel szemben – nem köteles, ugyanígy a magánvádló sem.

A váddal való rendelkezési jog gyakorlása tekintetében az eljárási törvény időbeli korlátot határoz meg. Mindezzel ugyanis csak addig lehet élni, amíg az első fokú bíróság határozathozatal céljából tanácsülésre vissza nem vonul.

A vádelvhez tartozó vádhoz kötöttség alanyi és tárgyi szempontból is megnyilvánul. Egyrészt azt jelenti, hogy a bíróság csak a vádban megjelölt személy ellen folytathatja le az eljárást, és a bizonyítás eredményétől függetlenül nincs lehetősége arra, hogy a megvádolt személyen kívül másnak is kimondja a bűnösségét. Másrészt az elbírálható cselekmények vonatkozásában is korlátot állít a vádhoz kötöttség, mivel a bíróság kizárólag a vád tárgyává tett cselekmény miatt hozhat döntést, vagyis a vád keretein még akkor sem terjeszkedhet túl, ha az eljárás bírósági szakaszában válnak ismertté újabb bűncselekmények. A vádhoz kötöttség a vád tárgyává tett tényekre vonatkozik, a bíróságot a cselekmény mikénti minősítésére vonatkozó ügyészi, magánvádlói, pótmagánvádlói álláspont nem köti.¹³

A vádló ugyanis a tények vád tárgyává tételével és nem azok jogi minősítésével emel vádat, és ha a vádirat büntetőtörvénybe ütköző, de a vádló által nem minősített cselekményt tartalmaz, egyéb feltételek fennállása esetén a vád törvényes, és a bíróságnak a vádat el kell bírálnia. Az ítéletnek a vádirat által leírt cselekménnyel kapcsolatos tényeket kell tartalmaznia, ami természetesen nem jelenti azt, hogy a vádirati és az ítéleti tényállásnak szó szerint meg kell egyeznie. A tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárás ered-

11 Belovics Ervin: A vád törvényessége. Pázmány Péter Katolikus Egyetem habilitációs füzetei Budapest, 2012. 14. oldal.

12 Belovics Ervin: im. 14. oldal

13 Belovics Ervin: im. 16. oldal

ményéhez képest felmerülhetnek újabb bizonyított tények, melyek csupán a történeteket pontosítják. A bíróság tehát olyan tényeket is belefoglalhat az ítélet tényállásába, melyeket a vádirat nem tartalmaz, de a vádirati tényállásban foglaltaktól eltérően is megállapíthat tényeket. A lényeg az, hogyha a bíróság a vádlott bűnösségét a váddal egyezően állapítja meg, a büntetőjogi felelősségre kiható, azt befolyásoló, a vádiratban és az ítéletben rögzített tényeknek azonosaknak kell lenniük. Az azonosság keretei között megállapított tényállás a vádelvet nem sérti.

Ugyanakkor a vád döntési kötelezettséget is hárít a bíróságra, azaz a bíróságnak a vádról döntenie kell, azt teljes egészében ki kell mérítenie. A bíróságnak a vád kimerítésére vonatkozó kötelezettsége azt jelenti, hogy minden, a büntetőjogi felelősség szempontjából releváns tény tekintetében állást kell foglalnia, büntetőjogi szempontból releváns cselekményt elbírálás nélkül nem hagyhat.¹⁴

A vád tárgyának terjedelmét a bűncselekmény minősítésén kívül a Btk. Általános Részének rendelkezései is befolyásolhatják. A jogi minősítés a bírói értékelés körébe tartozik, tehát nincs akadálya annak, hogy a bíróság a vád tárgyává tett cselekményt – a vádló jogi álláspontjától eltérően – ne egy, hanem több bűncselekménynek minősítse.¹⁵

A törvényes vádnak rendelkeznie kell alaki és tartalmi követelményekkel.

A vád alaki legitimációjának szabályait részben a Be. 28. § (1) bekezdés és a (7) bekezdés tartalmazza, melyben kimondja, hogy az ügyész a közvádló. Meghatározza, hogy e minőségében milyen jogai és kötelezettségei vannak. Kifejezésre juttatja, hogy közvadás ügyekben a vád „ura” vádat emel, azt képviseli, dönt a vádemelés elhalasztásáról, részbeni mellőzéséről, a vádat elejtheti, módosíthatja.

A Be. 52. § (1) bekezdés ugyancsak a váddal kapcsolatos alaki legitimációra vonatkozó szabályokat tartalmazza magánvadás ügyekben, amikor kimondja, hogy meghatározott bűncselekmények esetében a vádat, mint magánvádló a sértett képviseli, feltéve, hogy az elkövető magánindítványra büntethető.

A 2003. évben eljárás törvényünkbe bevezetett pótmagánvádat illetően a Be. 53.§ fogalmazza meg azt, hogy a sértett e törvényben meghatározott esetekben pótmagánvádlóként léphet fel, ha a törvény által nevesített okokból vádemelés nem történt az ügyész részéről.

A Be. 522. § (2) bekezdése szerint bíróság elé állítás során az ügyész a vádat szóban terjeszti elő. A gyakorlatban azonban ezekben az esetekben is készül egy írásbeli ún. „feljegyzés”, amely a vádlott személyi adatait és a vád tárgyává tett cselekmény leírását, illetőleg a cselekmény minősítését tartalmazza.

Speciális rendelkezése az eljárásjogi törvénynek, hogy fiatalok elleni eljárásban ügyészi jogkörben a fiatalok ügyésze jár el, katonai büntetőeljárásban pedig a katonai ügyész látja el az ügyészi feladatokat.

14 Belovics Ervin: im. 19. oldal.

15 Belovics Ervin: i.m.

Nem törvényes a vád, ha nem a fentiekben meghatározott vádlói jogosultsággal rendelkező emel vádat. (Például: magánvádló közvadra üldözendő ügyben.) Az alaki feltételek vizsgálata mindig meg kell, hogy előzze a tartalmi követelmények vizsgálatát a vád törvényességét illetően.

A vádirat tartalmi követelményeit a Be. 217-219.§-ai kimerítően felsorolják.

A büntetőeljárás törvény ezzel kapcsolatos rendelkezéseit a Legfelsőbb Bíróság 2007. El.II.E. 3/1. számú büntető kollégiumi véleményében majd a Kúria 1. számú büntető kollégiumi véleményében értelmezte.

A Be. 2. §-ának (2) bekezdése meghatározza a törvényes váddal szemben támasztott minimális tartalmi követelményeket. Ennek alapján a törvényes vád minimális tartalmi követelménye, hogy meghatározott személy pontosan körülírt, büntetőtörvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi az arra jogosult vádló.

A Be. 2. § (2) bekezdésében és a Be. 217.§ (3) bekezdésében meghatározott tartalmi követelmények összevetésével megállapítható, hogy a törvény megkülönbözteti a vád törvényességének hiányát, és a vádirat „kellékhányát”. (Be. 267. § (1) bekezdés j/ és k/ pont)

A vád törvényességének elengedhetetlen tartalmi eleme, hogy meghatározott személy ellen irányuljon.¹⁶ Ismeretlen személy ellen emelt vád nem törvényes. Az esetleges hiányosságok e téren azonban a bírósági eljárásban pótolhatók, ha a vádirat nem teljes körűen tartalmazta a terhelt személyi adatait.

A vád törvényességének további elengedhetetlen tartalmi eleme, hogy a vádirat pontosan körülírt, büntetőtörvénybe ütköző cselekményt tartalmazzon.¹⁷ E tekintetben alapvető kívánalom a történeti tényállás pontos ismertetése a vádló által (elkövetési magatartás, a cselekmény megvalósításának helye, ideje, stb.).

Ugyanakkor a vád törvényességének nem feltétlen tartalmi eleme a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítése. A Be. 2.§ (4) bekezdése szerint a bíróság nincs kötve a vád tárgyává tett cselekmény vádló által indítványozott Btk. szerinti jogi minősítéséhez, attól belátása szerint eltérhet. (Például: látszólagos anyagi halmazat, valóságos anyagi halmazat, folytatólagosság)

A Be. 217.§ (3) bekezdés c-j/ pontja szerinti további kellékek hiányossága a bírósági eljárásban pótolható.

A vádemelés alakszerűségeit is meghatározza a Be. Az ügyész vádirattal bíróság elé állítás esetén egyszerűbb formában, feljegyzéssel emel vádat.¹⁸ A magánvádas eljárás feljelentéssel indul meg.¹⁹ A pótmagánvádló vádindítvánnyal emel vádat.²⁰

Ha az ügyész megsérti a vádemelés törvényes alakszerűségeit, de a törvényes vád minimális követelményei teljesülnek, a bíróság felhívja őt a hiányosságok pótlására. Ha

16 Be. 2.§ (2), Be. 217.§ (3) a/ pont.

17 Be. 2.§ (2), Be. 217.§ (3) b/ pont.

18 Be. 217.§ (3), Be. 518.§ (1)

19 Be. 497.§ (1)

20 Be. 230.§ (1) és (2)

ez nem vezet eredményre, megszünteti az eljárást (Be. 267. § (1) bekezdés k/ pont). Értelemszerűen ugyanígy jár el, ha a magánvádló képviseli a vádat.

A pótmagánvádló vádindítványát a bíróság a Be. 231. §-ának (2) bekezdésében felsorolt esetekben elutasítja. Ha az elutasítás a (2) bekezdés b/ vagy c/ pontján alapul, a pótmagánvádló a vádindítványt a törvényben meghatározott határidőn belül ismételten benyújthatja.²¹

Az ügyész által elkészített vádiratot az alapjául szolgáló iratokkal együtt a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz benyújtja, melynek nyomán a Be. 263. § (1) bekezdése szerint a tanács elnöke az ügy iratainak a bírósághoz érkezését követően 30 napon belül megvizsgálja, hogy van-e helye a Be. 264-271. §-ban foglalt rendelkezések alkalmazásának a tárgyalás előkészítése során, a vádiratot pedig haladéktalanul megküldi a vádlottnak és a védőnek, továbbá felhívja őket, hogy 15 napon belül jelöljék meg bizonyítási eszközeiket. Megállapíthatja, hogy az ügyben tárgyalás mellőzésével is hozható határozat és a továbbiakban az erre vonatkozó szabályok szerint jár el.

A vádlottnak a vádról történő értesítése a tisztességes eljárás kívánalma szerint nem pusztán formai követelmény. A vádlott ekkor értesül igazán azokról a cselekményekről, amelyeket állítólagosan elkövetett, és amelyekre a vád alapul, illetve tájékoztatást kap a cselekmények jogi minősítéséről is. Mindez hatással lehet a védekezésre való felkészüléséhez fűződő jogára.

A bíróság a tárgyalás előkészítése során elemzi az eljárási feltételek meglétét, és a további eljárás indokoltságát, különös tekintettel arra, hogy konkrét ügyben a vádemelésnek megvannak-e a bírósági eljárás megindításához szükséges törvényi feltételei. Mindezt alaki és tartalmi szempontból egyaránt célszerű megtenni, mivel a tárgyalás kiemelkedő fontossága megkívánja, hogy az jól legyen előkészítve, és az előkészítés teszi lehetővé az eljárás gyors, törvényes lefolytatását. E kettős feladatának a bíróság csak akkor tud megfelelni, ha megismeri a teljes nyomozati anyagot, a vádat alaki és tartalmi szempontból is megvizsgálja, észleli a bírósági eljárást esetleg akadályozó körülményeket, valamint a nyomozás olyan hiányosságait, amelyek a tárgyalás eredményes lefolytatását gátolják. A tárgyalás előkészítése e két feladat teljesítésére irányuló eljárási cselekmények összessége, a vád bírósági tárgyalásra alkalmasságának vizsgálata.

Amennyiben a tárgyalás előkészítése során nem kell olyan határozatot hozni, amely az eljárás lefolytatását ideiglenesen (pl. eljárás felfüggesztése), vagy véglegesen (pl. eljárás megszüntetése) akadályozza, ki kell tüzni a tárgyalást. A tárgyalás kitzúzése természetesen nem jelenti a terhelt büntetőjogi felelősségének „előlevezését”, hanem csak azt, hogy a tárgyalás feltételei a konkrét ügyben megvannak, nincs akadálya a bizonyítékok tárgyaláson történő közvetlen vizsgálatának, a büntetőjogi fő kérdésben való majdani döntés meghozatalának.

A tárgyalás előkészítését a Be. rendszerében nem külön erre rendelt bírósági szerv (vádzsűri, vádтанács), hanem az ítéelő bíróság végzi, egyes teendők, határozatok a tanács elnökének (Be. 274. §), mások a bíróság tanácsának (Be. 273. §) jogkörébe tartoznak.

21 Kúria 1. sz. Bkv. Be. 231.§ (3)

Az eljárás ezen szakaszában a Be. 266. § (3) bekezdés b/ pontja alapján a bíróság az eljárást felfüggesztheti, ha úgy ítéli meg, hogy szükséges az ügyész megkeresése a vádirat hiányosságainak pótlására, bizonyítási eszköz felkutatására, biztosítására, megvizsgálására annak érdekében, hogy a bizonyítékok a tárgyaláson rendelkezésre álljanak. Ezzel analóg rendelkezést tartalmaz a Be. 268. § (1) bekezdése is. Amennyiben az eljárás felfüggesztésének oka megszűnt, a bíróság az eljárást folytatja, vagy az eljárást megszünteti az ügyészi megkeresés eredménytelensége esetén.

A Be. 267. § (1) bekezdés j/ pontja szerint a bíróság az eljárást megszünteti, ha a vád nem törvényes, míg a k/ pont alapján, ha a vádirat nem felel meg a 217.§ (3) bekezdésében foglaltaknak, és az ügyész nem tett eleget a Be. 268.§ (1) bekezdése szerinti megkeresésben foglaltaknak.

A fenti kérdésekben a bíróság a tárgyalás előkészítésének befejezése után is határozhat (Be. 275. § (1) bekezdés). Az eljárás tárgyalási szakaszában azonban a Be. 267. § (1) bekezdés k/ pontja alapján, az úgynevezett kellékhányos vád vonatkozásában tárgyaláson kívül is megszüntetheti az eljárást (Be. 309. § (1) bekezdése). Törvényes vád hiányában viszont erről már csak a tárgyaláson határozhat (Be. 332. § (1) bekezdés d/ pont).

A pótmagánvádló vádindítványát a bíróság a törvényes vád hiánya, vagy az előírt alakszerűségek megsértése miatt a tárgyalás előkészítése során, vagy – ha a pótmagánvádló az ügyészi vádelejtés után veszi át a vádat – tárgyaláson utasítja el.²²

Ha a fenti okokból a bíróság akár a tárgyalás előkészítése során, akár a tárgyaláson megszünteti az eljárást, vagy elutasítja a pótmagánvádló vádindítványát, az eljárást megszüntető végzés ellen az általános szabályok nem zárják ki a fellebbezést. A büntetőeljárás törvény azonban nem teszi lehetővé, hogy a vádlott vagy a védő a vádlott terhére jelentsenek be fellebbezést. Ebből következik, hogy az eljárást megszüntető végzés ellen sem fellebbezhet a vádlott vagy a védő, mivel fellebbezésükkel törvényes vád hiányában, illetve a kellékhányai ellenére az eljárás folytatását kívánnák. Ezért valójában az eljárást megszüntető végzés ellen csak az jelenthet be fellebbezést, aki a vádat képviselte, az ügyész, a magánvádló vagy a pótmagánvádló.

Összefoglalva tehát, ha a vád nem törvényes, akkor a bíróságnak nincs lehetősége a hiányosságok pótlására, hanem az eljárást meg kell szüntetnie (Be. 267. § (1) bekezdés j/ pont, illetve 332. § (1) bekezdés d/ pont).

Ha a vád törvényes, azonban a vádirat kellékhányos, akkor a bíróságnak meg kell keresnie az ügyészt a vádirat hiányosságainak pótlása végett, és ez valójában nem lehetőség, hanem törvényi előírás. Ha az ügyész a bíróság megkeresésében foglaltaknak nem tett eleget, akkor a bíróság az eljárást megszünteti.²³

Az ilyen jellegű határozat azonban különbözik a más okból hozott eljárást megszüntető határozattól. Ebben az esetben ugyanis a bíróság a vád bírósági eljárásra való alkalmasságát, nem pedig a vádban foglaltak büntetőjogi felelősséget megalapozó anyagi jogi

22 1. sz. Bk vélemény, Be. 231. § (2) d/ pont, Be. 312. § (5)

23 Be. 267. § (1) k/ pont

feltételeit vizsgálja, illetőleg bírálja el. Az ilyen jellegű megszüntető határozat is ügydöntő határozat, valójában azonban a büntetőjogi felelősség tekintetében anyagi jogerő hatással nem rendelkezik. Ezen végzés jogerőre emelkedését követően elévülési időn belül nincs törvényes akadálya annak, hogy a vádló az általa korábban vád tárgyává tett cselekmény miatt a terhelttel szemben ismét vádat emeljen.²⁴ Ha az ügyész „mulasztását” a fentiek ellenére visszafordíthatatlannak tekintenénk, álláspontom szerint káros társadalmi következményei lennének, azonkívül túl nagy felelősséget hárítana az ügyészekre, ha nem lenne lehetőségük korrekcióra.

A tárgyalás előkészítési szakban a bíróság megállapíthatja továbbá, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádirati minősítéstől eltérően hogyan minősülhet, és ekkor határozhat a bíróság tanácsa elé utalásról, áttételről, egyesítésről, elkülönítésről, és az esetleges kényszerintézkedésekről.

Ezen előzmények után érkezik el a vád az első fokú bírósági tárgyalásig, amely a büntetőeljárás legfontosabb része. A tárgyaláson valósul meg az igazságszolgáltatás, feladata a konkrét ügyben a büntetőjogi felelősség eldöntése. Az ún. büntetőjogi fő kérdések, a bűnösség és a büntetés tárgyában határozni a független bíróság csak tárgyaláson jogosult. Tárgyaláson kívül e kérdéseket elbírálni csupán törvényben megengedett kivételes esetekben lehet, pl. tárgyalás mellőzése, lemondás a tárgyalásról.

Az elsőfokú tárgyalás jelentősége azért is kiemelkedő, mert azon a való tények megállapítása a bíróság által közvetlenül megvizsgált bizonyítékok alapján történik. A másodfokú tárgyaláson a másodfokú bíróság már kötve van az elsőfokú bíróság által megállapított tényálláshoz, amely – törvényben írt kivételektől eltekintve – irányadó a másodfokú bíróság számára is. A harmadfokú eljárásban pedig nincs helye bizonyításnak. Ennél fogva a büntetőeljárásnak a bírósági szakaszt megelőző része (nyomozás, ügyészi eljárás) csak előkészítő jellegű, a büntetőjogi felelősség kérdésében döntő tárgyaláshoz képest. Ugyanakkor a tárgyalást megelőző eljárási szakaszokban végzett tevékenység alapossága nagy mértékben kihat a tárgyalás eredményességére, annak gyorsaságára és hatékonyságára.

A tárgyalásra a bíróságnak, de a vádnak és a védelemnek is megfelelően fel kell készülnie. Ez a bírósági eljárást megelőző szakasz anyagának teljes körű megismerése útján lehetséges. A tárgyalás törvényes lefolytatását jelentősen befolyásolja, hogy az elsőfokú bíróság tanácsának elnöke mennyire alaposan készült fel a tárgyalásra. A felkészülés hiányossága, felszínessége, a tárgyalás és az egész eljárás elhúzódását eredményezheti, sőt esetleg helytelen érdemi döntéshozatal is jelenthet. Ugyanakkor az ügy előzetes megtanulása már a tárgyalás előtt a nyomozati anyagtól való túlzott függőséget, egyoldalú beállítottságot eredményezhet. A nyomozás esetleges egyoldalú befolyásoló hatásaitól a bírónak el kell zárkóznia.

A bíraskodás az állami hatalom egyik ága, legjellegzetesebb összetevője az igazságszolgáltatás. A bíróság a tényeket a jogszabályokhoz mérve köteles dönteni, vagyis a bíraskodásnál a törvényesség követelménye rangsorban megelőzi az igazságosságot.

²⁴ Kúria 1. sz. Bk vélemény

A jó bíró mibenléte mindig is foglalkoztatta a jogtudósokat, jogalkalmazókat.

Seneca szerint: „A jó bíró elítéli, de nem gyűlöli azt, amit helytelenít.”

Werbőczynek a Hármaskönyvben foglalt megállapításai e téren ma is aktuálisak: „Tartozik pedig a bíró kiválóképpen minden dolgot éretten megfontolni, nem szabad az ítélethez hamar kodónak és hirtelenkedőnek lennie, mert különben, elhamarkodott határozata az igazságnak mostoha anyjává lesz. Főképpen pedig menten kell tartania magát a szenvedélyektől, hogy sem kérés, sem gyűlölet, sem rokonszenv meg ne tántorítsa. Mert a bíró akkor is felelős lesz önlelkiismeretének törvényszéke előtt, ha igazságos ítéletet hozott ugyan, de azt inkább gyűlöletből, mint igazságszeretetből hozta.” A bírónak tehát meg kell őriznie befolyásmentességét minden körülmények között, s ha megszegi ezt a szabályt a visszatartó erő végső forrása a saját lelkiismerete.²⁵

Napjaink magyar jogirodalmában a jó bíró jellemrajzában az alábbiak kapnak hangsúlyt: a jó megjelenés, a jó kapcsolatteremtő képesség, megfelelő frusztráció – tűrőképesség, osztott figyelem és jó döntőképesség. Vannak, akik a problémára hangoltságot, a szilárd szokásokat, a belső összhangot és önkontrollt, a belső szabadságot, a reális önértékelést, az etikai biztonságot emelik ki. Mások a józan paraszti észnek ellentmondó érveléstechnikát, gyakorlatias eljárási szemléletet, valamint a kétszintű érvelést vetítik ki.

Uttó György és Visegrády Antal a jó bírót jellemző tulajdonságokat az alábbiakban foglalták össze:

Legyen nyitott, rendelkezék társadalmi érzékenységgel, tanúsítson széles körű köznapis és szellemi érdeklődést, az előbbiekhöz fantáziának is járulnia kell, amely elengedhetetlen a jogeset tényeinek utólagos rekonstruálásához, a jogi normák értelmezéséhez, konkretizálásához, individualizálásához, a méltányosság alkalmasságához és statuuálásához, valamint a joghézagok kitöltéséhez, végül, de nem utolsósorban jogethosszal is kell rendelkeznie, tárgyi tudását – a permanens változások miatt – állandóan fejlesztenie kell. Törekednie kell továbbá a jogi normákon kívüli, azokat körülvevő eszmék, a legfontosabb történeti és nemzetközi megoldások megismerésére, a korszerű jogi műveltség gyarapítására.

A folyamatos önképzésen túl a szervezett továbbképzések, a szakmai konferenciák, valamint a külföldi tanulmányutak járulhatnak hozzá egy európai horizontú, jogszabályokat a szüntelenül változó életviszonyokhoz alkotó módon applikálni képes, az uniós jogban jártas bírói kar funkcionálásához.²⁶

A bíró megítélése szempontjából legnagyobb jelentősége annak van, hogy az igazságszolgáltatás professzionális résztvevői – bíró kollégái, munkatársai az ügyekben szereplő feleket rendszeresen képviselő ügyvédek, ügyészek – miként vélekednek róla.

A bíró szakmai felkészültségéről elsősorban az ügyek intézése során, továbbá közszereplései és esetleg szakmai fórumokon tapasztalt megnyilvánulásai alapján formálható

25 Uttó György-Visegrády Antal: A bírói etika alapkérdései. 38. oldal

26 Uttó György-Visegrády Antal: A bírói etika alapkérdései. 39. oldal

vélemény. A megítélés jelentős komponense a jogszabályok és a joggyakorlat ismerete, a jogi műveltség, a szemlélet és a gondolkodásmódja.²⁷

A bírói szerep egyik leglényegesebb összetevője a tárgyalagosság, a részrehajlás hiánya, vagyis az, hogy a vitázó felek mindegyikének az állításait és érveit egyaránt nyitottan fogadja. Ez büntetőügyekben nem egyszerű feladat, hiszen a bírónál van a nyomozás iratait tartalmazó dosszié. Nem kevesebről, mint arról kell tehát meggyőzni a vádlottat, hogy minden látszat ellenére a szavainak ugyanolyan súlyt tulajdonít, mint a vádiraténak, még akkor is, ha ő – tárgyalási jogai gyakorlása közben – a kezén vezetősáras bilincset, a lábán pedig lábbilincset visel. Más eszköz erre nincs mint, hogy egyenlő mércével mérjen a vádlott, a védő és az ügyész számára. Ezt kell érzékeltetnie viselkedésével, hanghordozásával, kérdései megfogalmazásával, az érdeklődés és figyelem minden látható jelével, türelemmel, amit bármelyikük iránt tanúsít.²⁸

Visszatérve az alaptémához a tárgyalásokon gyakran előfordul, hogy a törvényesen benyújtott vádiratban foglalt vád ténybeli alapja megváltozik, de nem olyan mértékben, hogy a bizonyítás fejleményei a vád elejtését tennék szükségessé. Ha a tárgyaláson felszínre került bizonyítékok arra utalnak, hogy a bűncselekmény jogi minősítésének alapjául szolgáló tények változtak a vádiratban foglaltakhoz képest, az ügyész az új tényekhez igazodóan megváltoztathatja, kiterjesztheti a vádat. Mindezt legkésőbb az ügydöntő határozat meghozatala céljából tartandó tanácsülésig teheti meg. Ebben az esetben a bíróság a tárgyalást elnapolhatja, az ügyész, a vádlott, illetőleg a védő indítványa alapján.²⁹

Az ügyész a bizonyítás eredményéhez képest addig, amíg a bíróság az ügydöntő határozat meghozatala céljából tartandó tanácsülésre vissza nem vonul, a vádat elejtheti, a vád elejtését indokolni köteles (Be. 311. § (1) bekezdés). A vádelejtés az ügyész egyoldalú nyilatkozata, melynek következtében a bírósági eljárás a továbbiakban nélküli törvényes alapját, ennek pedig törvényes következménye az, hogy a bíróság – a pótmagánvádló fellépésének esetét kivéve – köteles az eljárást megszüntetni (Be. 332. § (1) e/ pont). A vádelejtés joga azért gyakorolható az első fokú bíróság ügydöntő határozatának meghozataláig, mert azt követően az esetleges másodfokú eljárásban már nem a vád, hanem az elsőfokú ügydöntő határozat az eljárás tárgya. Más szabályok vonatkoznak e tekintetben a pótmagánvádas eljárásra. Ha az ügyész a vád képviselőt a pótmagánvádlótól vette át, a vádat nem ejtheti el, de elállhat a vád képviselőtől, tehát mintegy „visszaadhatja” a vádat a pótmagánvádlónak.

Az előbbiekre hivatkozva a vád vizsgálata az elsőfokú bírósági eljárásban jut főszerephez.

A Be. 4. § (1) bekezdése kimondja, hogy a vád bizonyítása a vádlót terheli. Az eljárási feladatok megoszlásának elvéből következik, hogy a vád megalapozása a vádló és nem a bíróság feladata. Az ügyész a vádiratban indítványt tesz arra, hogy a bíróság milyen

27 Bócz Endre: A bíráskodásról. Élet és irodalom LV. évfolyam 19. szám

28 Bócz Endre: A bíráskodásról. Élet és Irodalom LV. évfolyam 19. szám.

29 Be. 310.§

bizonyítási eszközöket szerezzon be és vizsgáljon meg. A tárgyalás előkészítése során pedig a bíróság intézkedik az iránt, hogy az ügy elbírálásához szükséges bizonyítási eszközök rendelkezésre álljanak, mert az elsőfokú tárgyaláson elvileg a bíró döntéséhez minden szükséges eszköz rendelkezésre kell, hogy álljon.³⁰

A 2006. évi LI. törvény a bizonyítás általános szabályai körében módosította a Be. 75. §-át is. A Be. 75. § (1) bekezdése szerint a bíróság a bizonyítási eljárás során minden olyan rendelkezésre álló bizonyíték megvizsgálására és értékelésére köteles, amely a tényállás tisztázásához szükséges. Nincs tehát jelentősége annak, hogy az adott bizonyítási eszközből származó bizonyíték a vád alátámasztására vagy annak gyengítésére alkalmas, a bíróság az ügyési indítványtól függetlenül is köteles bizonyítást lefolytatni, de a bíróság arra nem köteles, hogy felderítsen és felkutasson bizonyítékokat, mivel nem nyomozóhatóság.

A hivatkozott törvényi rendelkezés kimondja, hogyha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására. Kérdés az, hogyan viszonyul egymáshoz a bíróságnak az a kötelezettsége, mely szerint a bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie, és a fent említett kitétel. A túlzott bírói aktivitás sértheti a feladatmegosztás elvét, a bíró vádlói szerepkörben is feltűnhet, így sérülhet pártatlansága, passzivitása pedig odavezethet, hogy nem teljesíti a tényállás valóságghú tisztázásra való kötelezettségét.

Véleményem szerint a bizonyítási eljárás folyamatában van egy mérték, amely bizonyítás lefolytatásával a bíróság a Be. 2. § (4) bekezdésében foglalt kötelezettségének eleget tesz, tehát a vádat kimeríti. Ezen a mértéken túl mutató bírói aktivitás azonban már jelentheti azt, hogy a bíró vádlói szerepkört is teljesít. A gyakorlatban a fent hivatkozott mérték megtalálása jelenthet problémát, ehhez azonban szükséges a bíró szakmai felkészültsége és gyakorlata, hiszen általános sémát erre nem lehet igazán adni. Ez a mérték minden büntetőügyben más és máskor jelentkezik. Amennyiben a bíróságnak ezt nem sikerül eltalálnia, azt a másodfokú bíróság korrigálja saját eljárásában, vagy hatályon kívül helyezzével. Ez utóbbi esetben instrukciókat is ad az elsőfokú bíróságnak arra nézve, hogy álláspontja szerint milyen bizonyítást kell még lefolytatni. E tekintetben a Kúria is ilyen álláspontot képvisel mikor kimondja, hogy nem jelenti a vádely sérelmét ha a bíróság a vádhatóság által bemutatott bizonyítékokon kívül más bizonyítékokat is megvizsgál. (Kúria Bf.II.32/2008/7. számú végzés)

Kérdés, hogy törvénytelennek tekinthető-e az a vád, amelynek emelését követően felmentő ítélet meghozatalára kerül sor. Az elmélet szerint – mellyel magam is egyetértek – nem minősülhet törvénytelennek az a vád, amelynek alapján a bíróság eljárt, de felmentő ítéletet hozott. Elsősorban azért nem, mert ha a vád a formai és tartalmi követelményeknek megfelel, a bíróság előtt zajló jogi vita eredményezhet a vádban megjelenőtől eltérő olyan jogi álláspontot, ami a felmentéshez vezet. Változhatnak továbbá – a bírósági

30 Kúria Bkv. I.

bizonyítás során – azok a tények is, amelyek a vádirat történeti tényállásában szerepeltek.³¹

A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi és az eljárást megszünteti, ha az elsőfokú bíróság törvényes vád hiányában járt el.³² Ez az eljárási szabálysértés olyan súlyos, hogy az elsőfokú bíróság határozatát minden további vizsgálódás nélkül felülbírálatra alkalmatlanná teszi, így annak hatályon kívül helyezése nem mellőzhető.

A harmadfokú bíróság a másodfokú bíróság határozatát hatályon kívül helyezi és az eljárást megszünteti, szintén a törvényes vád hiánya okából.³³ Törvényes vád hiánya esetén a harmadfokú bíróságnak a másodfokú bíróság határozatának hatályon kívül helyezésére van módja az eljárás megszüntetését megelőzően.

Ha a bíróság határozatának meghozatalára törvényes vád hiányában került sor, felülvizsgálatnak is helye van a Kúria irányába. Mivel ez egy alapvető eljárási szabálysértés, így indokolt a rendkívüli jogorvoslati út megnyitása is. A törvényes vád hiányában hozott döntés büntetőeljárásjogi értelemben határozatnak nem mondható, joghatás ahhoz nem fűzhető. A Kúria ebben az esetben a büntetőeljárás megszüntetéséről rendelkezik.³⁴

A fentiekben a törvényes váddal kapcsolatos gondolatokat próbáltam összefoglalni. A téma rendkívül szerteágazó, és a Büntetőeljárás törvény nagy részét átszövi. A rendelkezések e téren teljesen egyértelműek, határozottak és mérlegelést nem tűrően az eljárás megszüntetését teszik kötelezővé egészen a tárgyalás előkészítésének szakaszától. Jelentőségét bizonyítja, hogy a vádemelést követően folyó büntetőeljárás minden szakaszában vizsgálni kell meglétét, sőt jogerős határozat is megtámadható a törvényes vád hiánya miatt.

31 Belovics Ervin: A vád törvényessége. im. 29. oldal

32 Be. 373. § (1) I. c/ pont

33 Be. 399. § (1)

34 Be. 416. § (1) c/ pont, Be. 428. § (2)

Elmélkedés a bizonyítás ésszerű terjedelméről egy konkrét ügy kapcsán

A büntetőeljárás tárgyalási szakában a tények rendszerint adottak a már lefolytatott nyomozás anyagában, amelyet a vád foglal össze. A bíró azonban nem mindjárt a tényekre alapított jogi következtetések levonásával kezdi munkáját, hanem maga is felveszi, ellenőrzi a nyomozás során beszerzett bizonyítékokat, mert a bizonyítás végső soron a bíróság feladata.² Tehát a tényleges, releváns, az ügydöntő határozat szempontjából figyelembe vehető bizonyítást a bíróság végzi. Minden korábbi bizonyítás csak a büntetőeljárás törvény szabályainak megfelelően, a bíróság tevékenységét követően lehet a tényállás alapja, tehát a bírói kontroll ilyenkor is szükséges.

Már a nyomozásnak oly mértékben kell a bizonyítékokat beszereznie, ami a konkrét ügy jellegéhez, bonyolultságához, a bűncselekmény fajtájához, a védekezés tartalmához igazodik, nem kockáztatja a vádemelés eredményességét, ugyanakkor elkerüli a túlbizonyítást, mellőzi a szükségtelen idő-, költség és energiárfordítást a hatóság részéről.³

A bírói szakban – a már begyűjtött bizonyítékok ismeretében – nem az a kérdés, hogy valójában mi is történt, hanem, hogy megtörtént-e, amit a vád állít. Más szóval, igaz-e a vád.⁴ Tehát a bíróság a rendelkezésre bocsátott bizonyítékokat körültekintően megvizsgálja. A büntetőeljárás során végbemenő megismerési folyamat a nemtudástól, a tények többé-kevésbé hézagos ismeretén keresztül, a bűncselekménnyel kapcsolatos lényeges körülmények tisztázásához vezet.⁵

Megfigyelhető azonban, hogy egyes eljárásokban a bizonyításnak nem tudnak ésszerű keretet, határt szabni – nem csupán a lényeges körülmények kerülnek tisztázásra. Erre példa az alábbi ítélet, a probléma megvilágításához azonban szükséges az annak alapjául szolgáló vád megismerése is.

A vádirati tényállás:

A gyanúsítottak élettársi kapcsolatából öt gyermekük született.

A gyanúsítottak a gyermekekkel közös lakóhelyükön, egy házban éltek együtt. A gyermekeik nevelésére, gondozására, felügyeletére, tisztán tartására a minimálisan elvárható szintet is alig elérő mértékben fordítottak gondot, ezért már 2003. évtől kezdődően a

1 Szakácsné dr. Vöő Márta bíró, a Győri Törvényszék bírója

2 Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, 2006. 2012.

3 Bodor Tibor et. al.: A büntetőeljárás törvény magyarázata, Complex, Budapest, 2009, 561.

4 dr. Bócz Endre A büntetőeljárásbeli bizonyítás néhány szemléleti és elméleti kérdése. Cikkek, tanulmányok 2008. 2. szám.

5 Katona Géza: Valós vagy valótlan. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1990

Gyermekjóléti Szolgálat család gondozás keretében foglalkozott a családdal. Lakóhelyükül egy romos állapotban lévő, tetővel csak részben fedett épületet szolgált, melynek egyik oldalfala bedőlt, fűtéssel nem rendelkezett, mellékhelyiségekkel nem volt ellátva és a környezete is gondozatlan volt. Az épületet annak ellenére nem tartották karban, hogy az önkormányzat biztosította számukra a tetőfedéshez szükséges cserepet és egyéb anyagokat. A P. Város Polgármesteri Hivatala 2010. március 10. napján kelt határozatával a gyanúsítottak lakóhelyeül szolgáló épület használatát azonnali hatállyal megtiltotta azzal, hogy előírta az épület helyreállításának, vagy bontásának kötelezettségét, tekintettel arra, hogy az épület állapota életveszélyes.

A gyanúsítottak a gyermekek tisztálkodását elhanyagolták, a gyerekek ápolatlanul, koszosan, koszos ruhában jártak iskolába, gyakran az évszaknak nem megfelelő ruházatban. A tisztálkodás elhanyagolása miatt a gyermekeknél tetvesség alakult ki, melyet a szülők nem kezeltek annak ellenére, hogy az ehhez szükséges vegyszereket a védőnő biztosította a részükre. A gyermeknevelés elhanyagolására és a szülők felelősségteljes, normakövető gondolkodásának hiányára is visszavezethető okból a gyermekek ellen 2008-2009-2010. évben elkövetett bűncselekmények miatt a Gy-i Városi Ügyészség több vádiratot nyújtott be a Gy-i Városi Bíróságon.

I. r. gyanúsított rendszeres, nyugtató hatású gyógyszer fogyasztásával és alkalmi alkoholfogyasztásával, II. r. gyanúsított az alkoholizáló életmódjával összefüggésben gyakran tanúsított durva, verbális és fizikai agressziót gyermekeivel szemben, valamint ugyanezen okokra visszavezethetően a gyanúsítottak gyermekeik jelenlétében egymással szemben is így viselkedtek. Ennek a családi háttérnek köszönhetően a gyermekek iskolaközösségi viselkedését a trágár beszéd, a társakkal szembeni agresszió, az emberi együttélési normák ismeretének teljes hiánya jellemezte.

A gyermekek a szülőknek felróható okból a 2004-2005. tanévben alig jártak iskolába, ezért a Gy-i Városi Bíróság 2006. június 22. napján jogerős ítéletével bűnösnek mondta ki I. r. és II. r. vádlottakat 4 rendbeli kiskorú veszélyeztetésének büntetésében. A gyanúsítottak ezen ítélet meghozatalát követően sem tettek eleget szülői feladatukból folyó kötelezettségeiknek, a gyermekeiket továbbra is rendkívüli mértékben elhanyagolták.

Egyik gyermeket a B-i Körjegyzőség az 1324-7/2009. számú határozatával védelembe vette, ezzel egyidejűleg a család gondozó részéről gondozási, nevelési terv készült, amelynek azonban a szülők egyáltalán nem tettek eleget. A B-i Körjegyzőség 2010. február 5. napján kelt határozatával a gyermek gyermekotthonban történő ideiglenes hatályú elhelyezéséről határozott.

További két gyermeket a B-i Polgármesteri Hivatal határozatával 2010. március 5. napjától ideiglenes hatállyal helyezték el a gyermekotthonában.

I. r. és II. r. gyanúsítottak a fentiekben írt magatartásukkal visszatérő jelleggel és súlyosan megszegték a kiskorú gyermekek nevelési, felügyeleti, gondozási feladataiból folyó kötelezettségeiket, és ezzel gyermekeik testi, értelmi, erkölcsi fejlődését veszélyeztették.

Az ítéleti tényállás:

A vádlottak élettársi kapcsolatából öt gyermek született. A vádlottak a gyermekek nevelésére, gondozására, felügyeletére, tisztán tartására a minimálisan elvárható szintet is alig elérő mértékben fordítottak gondot, ezért már 2003. évtől kezdődően a Gyermekjóléti Szolgálat alapellátás, családgondozás keretében foglalkozott a családdal.

A) A vádlottak a Gy-i Városi Bíróság ítéletének jogerőre emelkedését követően sem változtattak az öt kiskorú gyermekük lakhatási körülményein, és tisztálkodásukra sem fordítottak nagyobb gondot. Továbbra is közös lakóhelyükön egy szoba – konyhás, komfort nélküli házban éltek együtt. A ház romos állapotban volt, több része az állaga miatt le volt zárva, a falak omladoztak, a tetőn cserepek hiányoztak. A ház életveszélyessé vált, így a család többször költözött, először az I. r. vádlott szüleinek lakásába, majd a falun belül máshová, illetve rövidesen a közeli városba, albérletbe, ahonnan 2006. december első felében visszaköltöztek a korábban elhagyott házba. Ez a ház a falu szélén, az erdő mellett álló, hajdani cselédházak egyikeként elhanyagolt, lelakott, szinte romos állapotú és komfort nélküli volt. A falak mállottak, a tető rogyadozott. A ház két lakrészből állt, az egyikben, amely fűtés nélküli volt, az idős, beteg nagypapa élt és ott aludt az egyik gyermek, itt a szobán kívül volt egy konyha, étkező, előszoba funkciójú helyiség. A másikban éltek a vádlottak négy leánygyermekükkel, amelyet vaskályhával fűtöttek, a szoba berendezése egy ruhásszekrényből, egy franciaágyból és három nagyobb ágyból állt, ezen kívül egy előszoba és egy tisztálkodásra használt kisebb helyiség tartozott ehhez. Az B. község Önkormányzata 2007. október 11. napját megelőzően több alkalommal ajánlott munkát a II. r. vádlott számára – aki azt nem fogadta el –, valamint a hatóságok rendszeresen élelmiszer-, ruha-, bútor- és építőanyag-adománnyal, kisebb összegű gyorssegélyekkel is igyekeztek segíteni a család szűkös anyagi helyzetén. Az építőanyagot a vádlottak nem használták fel a ház állapotának javítására, a cserepek egy része ismeretlen helyre került, a tetőjavításhoz kapott faléceket pedig eltűzeltek.

A vádlottak a gyermekek tisztálkodását 2006. június 22. napját követően is elhanyagolták, a gyerekek továbbra is ápolatlanul, piszkosan, koszos ruhában jártak iskolába, gyakran az évszaknak nem megfelelő ruházatban. A tisztálkodás elhanyagolása miatt a gyermekeknél ebben az időszakban is alakult ki fejtetvesség, melyet a szülők megint csak nem kezeltek, annak ellenére, hogy az ehhez szükséges vegyszereket a védőnő továbbra is biztosította a részükre. Előfordult még pl. 2010 januárjában is, hogy a vádlottak a gyermekek ruházatát hetekig nem cserélték, illetve nem mosták ki. A gyermekek rendszerint koszosak, büdösek, ápolatlanok voltak.

Ebben az időszakban a ház egyik helyiségében élő idős nagypapa mozgásképtelensége, illetve a családtagok segítségének hiánya okán gyakran a fekhelyén „végezte el a dolgát”. A ház belső falai piszkosak, füstösek voltak, tisztasági meszelés régóta nem történt. Az épületek környéke elhanyagolt, szemetes volt.

I. r. vádlott 2009 nyarán a családot elhagyta – bár gyakran hazalátogatott –, és a 2009. november végén, új élettársával együtt történt hazaköltözéséig a kiskorú gyermekeket a II. r. vádlott és a legidősebb gyermek látta el. Az I. r. vádlott hazaköltözésekor II.

r. vádlottat elzavarta a család otthonából, aki ekkor Gy-ben élő rokonaihoz költözött, és ideje nagy részét ott töltötte. I. r. vádlott pedig 2009 novemberétől gyakran új élettársával csavargott, a gyermekek ellátásával egyik vádlott sem törődött.

A B-i Polgármesteri Hivatal 2010. március 10. napján kelt határozatával a vádlottak lakóhelyeül szolgáló épület használatát azonnali hatállyal megtiltotta azzal, hogy előírta az épület helyreállításának, vagy bontásának kötelezettségét, tekintettel arra, hogy az épület állapota életveszélyes. Azóta az épületet lebontották.

B) A lakóhelyükön a gyermekek számára nem voltak rendezett körülmények ahhoz, hogy tanulhassanak, leckéjüket megírassák, pl. csak egy kicsi és rozoga asztal volt a konyhában.

A vádlottak a korábbi ítélet jogerőre emelkedését, 2006. június 22. napján követően sem fordítottak figyelmet gyermekeik iskolába járatására, annak ellenére sem, hogy az iskola ebben az időszakban is többször tájékoztatta őket a mulasztásról.

A legidősebb gyermek az iskolaigazgató határozata alapján – a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság javaslata alapján – magántanulói státuszba került az iskola 7. osztályos tanulójaként. A 2006. június 22. napján tartott osztályozó vizsgáról igazolatlanul távolmaradt, megjelenéséről a vádlottak nem gondoskodtak. Tanulmányi kötelezettsége megszűnt.

A második gyermek az iskola 6. osztályos tanulója volt iskolaigazgatói határozat alapján 2005. szeptember 8. napjától – a tanítás rendjét és társai testi épségét veszélyeztető, a többi tanulót folyamatosan megbotrányozó magatartása miatt – magántanulói státuszban. 2006. június 22. napján az osztályozó vizsgán igazolatlanul távolmaradt, megjelenéséről a vádlottak nem gondoskodtak. A gyermek 2006. augusztus 30. napján elégtelen eredménnyel tett osztályozó vizsgát, majd 2007. június 11-ei osztályozó vizsgán elégséges eredménnyel hetedik osztályba léphetett. A 2008. június 24-én tartott osztályozó vizsgán történt megjelenéséről a vádlottak ismét nem gondoskodtak, majd a 2008. augusztus 28-ai vizsgán elégtelen eredménnyel szerepelt.

A 3. gyermek sajátos nevelési igényű integrált tanulóként a 2006/2007-es tanévből – rövid megszakítással – járt általános iskolába. Igazolatlanul hiányzott a 2006/2007-es tanévben 5 napot, a 2007/2008-as tanévben 22 napot, a 2008/2009-es tanévben 3 napot.

A 4. gyermek a 2006/2007-es tanévből megszakításokkal járt általános iskolába. Sajátos nevelési igényű integrált tanuló volt. Igazolatlanul hiányzott a 2006/2007-es tanévben 17 napot, a 2007/2008-as tanévben 30 napot, a 2008/2009-es tanévben 4 napot, a 2009/2010-es tanévben 2010. február 24. napjáig 224 órát.

A legkisebb gyermek a 2006/2007-es tanévből megszakításokkal járt általános iskolába. Sajátos nevelési igényű integrált tanuló volt. Igazolatlanul hiányzott a 2006/2007-es tanévben 9 napot, a 2007/2008-as tanévben 17 napot, a 2008/2009-es tanévben 4 napot, 2010. január 21. és március 17. között 24 órát.

Három gyermek mulasztása, valamint öntörvényű magatartása miatt az iskola 2008., 2009. és 2010. évben több felszólító levelet küldött a vádlottaknak, ők azonban ezt köve-

tően sem tettek meg mindent annak érdekében, hogy gyermekeik a tankötelezettségüknek megfelelően eleget tegyenek.

A gyermekek igazolatlan hiányzásai miatt az I. r. vádlottat a B-i Körjegyzőség jegyzője több alkalommal is bírságolta a következők szerint:

- 20/2009. számú, 2009. október 20. napján kelt határozatával 2009. szeptember 16. napjától mulasztott 29 igazolatlan óra miatt 10 000 Ft pénzbírsággal sújtotta;
- 27/2009. számú, 2009. december 23. napján kelt határozatával 2009. október 22. napjától mulasztott 36 igazolatlan óra miatt 10 000 Ft pénzbírsággal sújtotta;
- 1/2010. számú, 2010. január 21. napján kelt határozatával 2009. december 4. napjától mulasztott 44 igazolatlan óra miatt 10 000 Ft pénzbírsággal sújtotta;
- 5/2010. számú, 2010. február 22. napján kelt határozatával 2010. január 11. napjától mulasztott 25 és 2009. szeptember 17. napjától mulasztott 44 igazolatlan óra miatt 30 000 Ft pénzbírsággal sújtotta;
- 7,8/2010. számú, 2010. március 17. napján kelt határozatával 2010. február 19. napjáig mulasztott további 106 igazolatlan óra és 2010. január 21. napjától mulasztott további 25 igazolatlan óra miatt ismételt 30 000 Ft pénzbírsággal sújtotta.

A vádlottak a sorozatos felszólítások és bírságok ellenére sem vették fel a kapcsolatot az iskolával, nem gondoskodtak arról, hogy gyermekeik rendszeresen járjanak iskolába, és többször előfordult, hogy a faluban csavargó gyermekeket a szolgálatban lévő körzeti megbízott vitte el az iskolába.

C) A családtagok érzelmi élete sem volt harmonikus. I. r. vádlott rendszeres, nyugtató hatású gyógyszer fogyasztásával, II. r. vádlott pedig az alkoholizáló életmódjával összefüggésben gyakran tanúsított durva, verbális és fizikai agressziót gyermekeivel szemben, valamint ugyanezen okokra visszavezethetően a vádlottak gyermekeik jelenlétében egymással szemben is így viselkedtek. Ennek a családi háttérnek köszönhetően a gyermekek iskolaközösségi viselkedését a trágár beszéd, a társakkal szembeni agresszió, az emberi együttélési normák ismeretének teljes hiánya jellemezte.

A gyermekevelés elhanyagolására és a szülők felelősségteljes, normakövető gondolkodásának hiányára is visszavezethető okból a gyermekek ellen a Gy-i Városi Ügyészség több vádiratot is benyújtott a Gy-i Városi Bírósághoz. A büntetőeljárások a következő eredménnyel zárultak:

A bíróság a legidősebb gyermeket

- 2009. május 25. napján jogerőre emelkedett végzésével lopás vétsége miatt 1 évre próbára bocsátotta és elrendelte pártfogó felügyeletét; (elkövetési idő: 2009. február 4.)
- 2011. március 3. napján jogerőre emelkedett ítéletével társtettesként elkövetett lopás büntette miatt 2 évre próbára bocsátotta; (elkövetési idő: 2008. július 19.)
- 2011. június 21. napján jogerőre emelkedett ítéletével a korábbi határozattal alkalmazott próbára bocsátást megszüntette, és társtettesként elkövetett garázdaság büntette, valamint a próbára bocsátással érintett lopás büntette miatt halmazati

büntetésül 6 hónap – végrehajtásában 3 évre felfüggesztett – fiatalkorúak börtönre ítélte és elrendelte pártfogó felügyeletét; (elkövetési idő: 2008. november 17.)

A második gyermeket

– 2006. november 7. napján jogerőre emelkedett ítéletével lopás vétsége és más bűncselekmények miatt 1 évre próbára bocsátotta azzal, hogy pártfogó felügyelet alatt áll; (elkövetési idő: 2005. július 31.)

– 2008. november 11. napján jogerőre emelkedett végzésével testi sértés büntetének kísérlete miatt 1 évre próbára bocsátotta azzal, hogy pártfogó felügyelet alatt áll; (elkövetési idő: 2008. március 16.)

– 2012. június 18. napján jogerőre emelkedett ítéletével a fenti próbára bocsátást megszüntette, és 2 rendbeli társtettesként, folytatólagosan elkövetett kényszerítés büntette, valamint a próbára bocsátással érintett testi sértés büntetének kísérlete miatt halmazati büntetésül 6 hónap – végrehajtásában 2 évre felfüggesztett – börtönre ítélte; (elkövetési idő: 2009. szeptember 17. és 21.)

A harmadik gyermeket

– 2011. június 21. napján jogerőre emelkedett ítéletével társtettesként elkövetett rablás büntette, társtettesként folytatólagosan elkövetett zsarolás büntette, társtettesként elkövetett garázdaság büntette és társtettesként elkövetett készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés vétsége miatt halmazati büntetésül 1 év 6 hónap – végrehajtásában 3 évre felfüggesztett – fiatalkorúak fogházára ítélte azzal, hogy pártfogó felügyelet alatt áll; (elkövetési idő: 2008. november 17., 2009. április-október, 2010. május 12-13.)

A negyedik gyermeket

– 2011. június 21. napján jogerőre emelkedett ítéletével társtettesként elkövetett rablás büntette és társtettesként folytatólagosan elkövetett zsarolás büntette miatt halmazati büntetésül 1 év – végrehajtásában 3 évre felfüggesztett – fiatalkorúak fogházára ítélte azzal, hogy pártfogó felügyelet alatt áll (elkövetési idő: 2009. április-október).

Az egyik gyermeket – mikor kiderült, hogy gyermeket vár – a B-i Körjegyzősége védelembe vette, ezzel egyidejűleg a családgondozó részéről gondozási-nevelési terv készült. Az ebben foglalt kötelezettségeiknek azonban a vádlottak egyáltalán nem tettek eleget. A Körjegyzőség a gyermek ideiglenes hatályú gyermekotthoni elhelyezéséről határozott.

Két másik gyermeket 2010. március 5. napjától ideiglenes hatállyal szintén gyermekotthonban helyeztek el.

Az ügy nyomozása során beszerezték a gyermekek születési anyakönyvi kivonatát, rendőri jelentéseket, a gyanúsítottak, illetve gyermekeik által elkövetett bűncselekmények előzményi iratait, a gyámhatósági eljárás során keletkezett iratokat, a Megyei Igazságügyi Hivatal iratait, a családgondozás során keletkezett iratokat, tanúvallomásokat és az igazságügyi orvos- és pszichiáter szakértői véleményeket.

A bíróság a tényállás felderítése érdekében kihallgatta a vádlottakat, elébük tárva a gyanúsítottai vallomásukat. Kihallgatta tanúként a gyermekeiket, a pártfogót, az ifjúsági felelőst, a védőnőt és a körzeti megbízottat.

Beszerezte és tárgyalás anyagává tette a bíróság – a nyomozás során beszerzett iratokon túl – a pártfogó felügyelő feljegyzéseit, a gyámhivatali iratanyagokat, az ÁNTSZ iratanyagát, a Körjegyzőségnél rendelkezésre álló iratanyagot, az I. r. vádlott gyógykezelésére vonatkozó iratokat. A bíróság tárgyalás anyagává tette a gyermekek születési anyakönyvi kivonatait, a Városi Bíróság korábbi – a jelenlegivel azonos tartalmú - ítéletét, az érintett gyermekek vonatkozásában folytatott büntetőeljárások során beszerzett környezettanulmányokat és az ítéleteket, iskolai iratanyagot, osztályozó napló-másolatokat, a vádlottak erkölcsi bizonyítványát és az egyéb okiratokat.

A Be. 75. § (1) bekezdése szerint a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni.

A fenti rendelkezés egyértelműen rögzíti a hatóságok azon kötelezettségét, hogy a bizonyítási eljárás során mindent megtegyenek annak érdekében, hogy a tényállást alaposan, hiánytalanul és a valóságnak megfelelően igyekezzenek megállapítani. A joggyakorlatban erre vonatkozóan bőséges dokumentáció áll rendelkezésre.

A hazai tételejogi szabályozásban a bíróság által felderítendő tények körével kapcsolatban külön rendelkezés nincsen, a törvény szinte teljesen a gyakorlatra bízva a konkrét ügyben releváns körülmények körének meghatározását.⁶

A jogalkalmazónak azonban meg kell húznia a bizonyítás ésszerű határát. El kell döntenie, hol az a pont, ahol a bizonyítással meg kell állni, mert a bizonyítandó tények bizonyítást nyertek. Ehhez természetesen nagy felkészültség és gyakorlat szükséges, mert határozni kell, hogy sikerült-e eljutni a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázásához és már szükségtelen a további ún. túlbizonyítás. A büntető eljárási törvény rendelkezése szerint nem minden ügyre tartozó tényt lehet vagy kell bizonyítani, ugyanis vannak olyan tények, amelyek bizonyítása felesleges, szükségtelen.⁷

Tehát a bíróságnak a vád szempontjából releváns bizonyítékokat kell beszereznie. (De azokat feltétlenül kell!) Ugyanakkor a senki által nem vitatott körülmény (okirat, tanúvallomás, szakértői vélemény) újabb és újabb bizonyítékokkal való megtámogatása azt a látszatot keltheti, hogy a bíróság „bizonygat”, bizonytalan, nem alakult ki a meggyőződése a vád igazságtartalma vonatkozásában, viszont annyi bizonyítékot sikerült beszerezni, hogy „sok lúd disznót győz”. Így a kelleténél nagyobb alaposásra törekvés túlindokoltságot szül, ami nem növeli a meggyőző erőt, ellenkezőleg fárasztja az olvasót, nehezíti a megértést.⁸

6 Dr. Nagy Lajos Tanúbizonyítás a büntetőperben Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1966

7 Dr. Nagy József A kriminálmotodika általános kérdései jegyzet (Tanszéglet az RTF hallgatói számára)

8 A büntetőbírói határozatok szerkesztésének elvi kérdései és gyakorlati módszerei – Igazságügyi Minisztérium Oktatási Osztály Budapest 1974.

A felhozott példából megállapítható, hogy a bíróság túlzott óvatosságból felesleges bizonyítékokat gyűjtött, ugyanarra a körülményre több forrásból is okiratokat szerzett be, sőt nem elégedett meg a hatóságok határozataival, hanem a teljes iratanyagot bekérte. A határozatokból egyértelműen kiderül, hogy a gyerkekek melyik évben mennyit hiányoztak, de ezt ellenőrizendő még a naplófőkönyv másolatát is beszerezte. Az okiratok tartalmára vonatkozóan nyilatkoztak a kihallgatott tanúk is és a nyomozás során beszerzett iratok valóságát, teljességét illetően a bíróságnak kétsége nem merült fel. A fent vázolt túlbizonyítás visszavezethető lehet az ügyteher növekedésére és a bíróságok szakmai elbizonytalanodására.

A magyar büntetőeljárás jog olyan fokú racionális ember- és világmépre épít, amely távol van a hétköznapok valóságától. Olyan általános megfogalmazású elveket és elvárásokat határoz meg megvalósítandó célként, amelyek inkább tünnek utópikus ideáknak, mint teljesíthető kritériumoknak. Ilyen elv például a törvény által előírt „kétséget kizáró” bizonyítottsági követelmény. A törvény betűjéből következő „matematikai bizonyosság” elérése a büntetőjogi bizonyítás területén lehetetlen – a törvény mégis ezt várja el a bűnösség igazolásához. Annak a dilemmának az eldöntéséhez, hogy a szabad bizonyítási rendszerben milyen minőségű és súlyú terhelő bizonyíték szükséges az elítéléshez, illetve ezzel összefüggésben meddig terjed a bíróság ügyfelderítési kötelezettsége, a tárgyaló bíróságok kevés támpontot kaptak a szabad értékelés kereteiről, módszeréről és határaitól.⁹

A bizonyítás eme „felső” vagy „végső” pontjának meghatározására nem ad támpontot a bírósági gyakorlat sem, pedig a bírósági szakban folytatott „túlbizonyítás” nem növeli a bizonyosságot a vád valóságtartalmát illetően. Sőt ennek a gyakorlatnak egyenesen káros következményei vannak. Azon túl, hogy ez teljességgel felesleges abban az esetben, amikor a bizonyítékok valóságtartalmát senki nem vitatja, a költségek jelentős növekedéséhez és az ügyek indokolatlan elhúzódásához vezethet – ami miatt Magyarországot 2013. június 30. napjáig 415 esetben marasztalta el a strasburgi Emberi Jogok Európai Bírósága és kártérítésként 1.2 milliárd forintot meghaladó összeg kifizetésére kötelezte.¹⁰

9 Bencze Mátyás: Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok gyakorlatában – tanulmány, <http://jog.unideb.hu>

10 Az Országos Bírói Hivatal 12462/2013. számú tájékoztatója az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt folyamatban lévő és a magyar bíróságokat érintő ügyekről

„Kisördögök” az ügyvitelben

A bírósági dolgozók mindennapi munkáját keresztül-kasul átszövik az ügyviteli szabályok, melyek meghatározzák az iratok kezelésének rendjét és formai kereteket adnak a bíróságon folyó jogalkalmazásnak.

E szabályok letéteményese a 14/2002. /VIII.1./ IM rendelet², közismert rövidítéssel BÜsz. Azonban a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításai során egyre több ügyviteli jellegű szabály belekerült az eljárásjogi kódexbe, ami több szempontból is gondot jelent.

Egyrészt feleslegesen **felduzzasztotta** a kódex amúgy is vaskosra növelt terjedelmét. Másrészt ugyanazon szabályok megismétlésével **szükségtelen átfedéseket** hozott létre a törvény és a rendelet között. Harmadrészt egyes jogintézményeket **eltérően** szabályoz a két jogforrás.

Azt szokták mondani, az ördög a részletekben bújik meg. Ezek a részletszabályokban elrejtett kisördögök pedig időnként tényleg okozhatnak némi bonyodalmat.

A **szükségtelen átfedések** kevesebb gondot jelentenek.

Például a két jogszabály csaknem szó szerint ugyanazt tartalmazza a jegyzőkönyv kijavításáról, ez a Be. 250. § /5/ bekezdése és a BÜsz. 8. § /1/-/2// bekezdése alapján megállapítható.

Be. 250. § /5/ bekezdés:

A jegyzőkönyvben a leírt sorok közé nem szabad beírni. A módosítás vagy javítás folytán szükségtelenné vált szövegrészeket áthúzással, úgy kell törölni, hogy a törölt szövegrész az áthúzás után is olvasható maradjon. Az esetleges módosításokat vagy javításokat a tanács elnöke és a jegyzőkönyvvezető aláírja.

BÜsz. 8. § /1/ bekezdés:

A jegyzőkönyvben semmit sem szabad a sorok közé írni. Az esetleges kiegészítéseket és módosításokat a jegyzőkönyv szélére vagy aljára kell írni. A módosítás folytán szükségtelenné vált szövegrészeket áthúzással, oly módon kell törölni, hogy a törölt szövegrész az áthúzás után is olvasható maradjon.

BÜsz. 8. § /2/ bekezdés:

A kiegészítéseket és módosításokat a tanács elnöke és a jegyzőkönyvvezető írja alá.

Az átfedés persze nem tökéletes, hiszen váltakoznak a nagyjából azonos jelentésű rokonértelmű szavak, de a lényeg ugyanaz.

1 dr. Jungi Eszter bíró, a Győri Törvényszék tanácselnöke

2 14/2002. /VIII.1./ IM rendelet a bírósági ügyvitel szabályairól

Hasonló mindkét jogszabályban még a jegyzőkönyvhöz füzendő határozat követelménye is.

Be. 321. § /2/ bekezdés:

Az ügydöntő határozatot a meghozatala után nyomban ki kell hirdetni. A tárgyaláson hozott határozat – a bíróság tagjai által aláírt – rendelkező részének eredeti példányát a tárgyalási jegyzőkönyvhöz kell fűzni.

Büsz. 8. § /3/ bekezdés:

A tárgyaláson hozott, külön íven szövegezett határozat rendelkező részét, valamint az első fokú tárgyaláson meghozott határozat külön íven megszóvegezett eredeti példányát hozzá kell fűzni a tárgyalási jegyzőkönyvhöz.

Nagyobb bonyodalmat okoz, amikor a két jogszabály **szövege ellentétes**. Lássuk az erre vonatkozó példákat.

Mindenekelőtt itt az elveszett irat kérdése.

Be. 71/A. § /3/ bekezdés:

Ha az irat elveszett vagy megsemmisült, erről a tudomásszerzést, vagy a megállapítást követő munkanap végéig jelentést kell tenni a bíróság elnökének, az ügyészség vezetőjének, illetőleg a nyomozó hatóság vezetőjének és az illetékes ügyésznek. A bíróság elnöke, az ügyészség, illetőleg a nyomozó hatóság vezetője rendelkezik az elveszett vagy megsemmisült irat felkutatásáról vagy pótlásáról. Ennek keretében az eljárásban részt vett személyek meghallgathatók, és kiadmányok, iratmásolatok szerezhetőek be.

Büsz. 9. §:

Az irat elvesztéséről, megsemmisüléséről azonnal jelentést kell tenni a bíróság elnökének, egyebekben a Pp.119. §-ának és a Be. 71/A. §-a /3/ és/4/ bekezdésének megfelelő alkalmazásával kell eljárni.

Akkor most azonnal jelenteni kell vagy elég másnap? Mivel a jogforrási hierarchiában a Be. áll magasabb fokon, úgy gondolom, hogy elég másnap. De akkor mit ér ez a szabály a Büsz.-ben?

Hasonló gondolatokat ébreszt a másolatkiadásról alkotott kettős szabály.

Be. 70/B. § /1/ bekezdés:

Az eljárás során keletkezett iratról - ideértve a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság által beszerzett, illetőleg a büntetőeljárásban részt vevő személyek által benyújtott, valamint csatolt iratot is – az a bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság, amely előtt az eljárás folyamatban van, a büntetőeljárásban résztvevő személyek kérelmére a /2/-/7/ bekezdés szerint legkésőbb a kérelem előterjesztésétől számított nyolc napon belül másolatot ad ki.

Büsz. 13. § /2/ bekezdés:

A másolatot az irodavezetőnél kell megrendelni. Az irodavezető határozza meg a másolat kiadásának időpontját és gondoskodik a másolat elkészítéséről. A másolatot az iroda rendszerint legkésőbb a megrendeléstől számított harmadik munkanapon adja ki.

Az előbbi gondolatmenetet folytatva, a másolatot elég nyolc napon belül kiadni, hiszen a Be. azt követeli meg. A Büsz. egyébként is feloldja az általa megjelölt három napos határidő szigorúságát azzal, hogy „rendszerint” így kell eljárni. A Büsz.-ben foglalt szabály tehát már önmagában is értelmezhetetlen, a Be.-vel egybevetve pedig használhatatlan a büntetőeljárásban. A helyzetet fokozza, hogy a Be.-ben jelzett nyolc napos határidőt nyilvánvalóan a Be. 64. § /2/ bekezdése szerint kell számolni. A Büsz.-ben pedig a három napos határidőt munkanapokban adták meg.

Néhány szó a felvilágosítás és a másolatkiadás fogalmának összemosásáról.

Be. 255. § /3/ bekezdés:

A bíróság tanácsülési jegyzőkönyvről, határozatának tervezetéről és a kisebbségi véleményen lévő bíró különvéleményéről nem adható másolat.

Büsz. 10. § /4/ bekezdés:

A határozat tervezetéről, a tanácskozási jegyzőkönyvről, a különvéleményről, a tanács tagjainak a feljegyzéseiről felvilágosítás nem adható.

Az idézett helyeken jócskán **keverednek a fogalmak**. Álláspontom szerint a felvilágosítás tágabb, mint a másolatkiadás. A felvilágosítás ugyanis történhet mind szóban, mind írásban. Értelemszerűen amiről nem adható felvilágosítás, arról nem adható másolat sem.

Összegabalyodik a tanácsülés és a tanácskozás fogalma is. A tanácskozás a tanácsülés egyik válfaja, amikor határozathoztal céljából tart tanácsülést a bíróság. Ez történhet akár önállóan, akár a tárgyalás, a nyilvános ülés vagy az ülés részeként (Be. 234. § /1/-/2/ bekezdés és Be. 256. § /1/ bekezdés, valamint Be. 321. § /1/ bekezdés).

További példaként hozom fel a tárgyalási jegyzetet.

Be. 252. § /1/ bekezdés:

Ha a jegyzőkönyv nem az eljárási cselekménnyel egyidejűleg készült, vagy a /3/ bekezdés szerinti módon történt az eljárás rögzítése, legkésőbb az eljárási cselekmény időpontjától számított nyolc napon belül kell a jegyzőkönyvet elkészíteni. Az eljárási cselekménnyel egyidejűleg készült tárgyalási jegyzetet az iratokhoz kell csatolni.

Büsz. 8. § /1/ bekezdés:

Az eljárási törvények szerinti jegyzőkönyv kézírásos formában nem készíthető el.

A Be. nem követeli meg a gépelt jegyzőkönyvet. A gyakorlatban valószínűleg ritka, de a Be. szerint nem kizárt, hogy a tárgyalási jegyzőkönyv egyidejűleg és kézírással készül (akár diktálásra). A Büsz. ennél szigorúbb, mert kimondja, hogy a kézírásos jegyzőkönyvet nem fogadja el. Ez tekinthető akár úgy is, hogy a Be. csak általános szabályt ad, a Büsz pedig tovább részletezi.

De akkor is megmarad az a probléma, hogy a BÜSZ. nem határolja el a jegyzőkönyvet és a tárgyalási jegyzetet. Vajon a BÜSZ. szerint a jegyzet készíthető kézírással? Az előbbihez képest ez már gyakorlatias felvetés, hiszen sűrűn előfordul, hogy olyan fogalmazó vezeti a jegyzőkönyvet, aki nem tud gyorsan gépelni, ezért kézzel írja a tárgyalási jegyzetet, s a szöveget később teszi át gépbe.

És végül szót kell ejteni arról, hogy helyenként a BÜSZ. **szerkezeti megoldásai** is aggályosak. Az előbbi példákban merítve megállapítható, hogy a Be. felvilágosítás alatt (74/A-B. §) nem foglalkozik a másolatokkal, azokról egyrészt a 74/A. §-ban, másrészt a 255. §-ban ír. A BÜSZ. ugyanakkor a 10.§-ban a felvilágosítás címszó alatt foglalja össze azokat a tilalmakat, amelyekre a Be. a másolatoknál utal.

Hasonlóan zavaros a rendelkező rész (becenevén „kisítélet”) jegyzőkönyvhöz fűzése. A Be. a tárgyalási szabályok között írja elő (Be. 321. §), jó messze a jegyzőkönyv szabályaitól (Be. 250-255. §). Ám a BÜSZ.-ben a jegyzőkönyv címszó alatt található (BÜSZ. 8. §).

Mindehhez hozzátartozik még az Országos Igazságszolgáltatási Tanács 2002. évi 4. számú szabályzata a bíróságok egységes iratkezeléséről. E szabályzat ugyanis tovább morzsolja az ügyviteli szabályokat, sokszorozza az ismétléseket és eltéréseket.

Nem véletlen, ha a bírósági dolgozó szeme káprázik e sokféleségtől, s csak azt tudja biztosan, hogy ezt vagy azt olvasta valahol a jogszabályban, de hol is? És mit is olvasott róla? Nyolc nap vagy három? Nyomban vagy később? Mikor tanácskozás és mikor tanácsülés?

És ha jelen tanulmány olvasójának is zsong már a feje, ne lepődjön meg.

Az ügyvitel alapvető célja az lenne, hogy rendet tartson a bírósági iratok között. Éppen ezért kellene ezeket a kisördögöket „kiseprűzni”, azaz világos, egyértelmű, áttekinthető szabályokban megfogalmazni a jogalkotó elvárásait.

A „favágás” továbbra sem könnyű munka

Egy pillanatig nem csodálkozom, ha a Tisztelt Olvasó a címet látva visszalapoz és a fedőlapot kezdi tanulmányozni, azt gondolván, hogy jogásznak való olvasnivaló helyett tévedésből valami erdészeti szakkönyvet vett kezébe. Engedtessek meg ezért, hogy némi magyarázattal szolgáljak a címet illetően. Egy korábbi tanulmányom, amely Büntetőjogi Tanulmányok XIII. kötetében jelent meg, a következő címet viselte: „A büntető ügyek erdejében dolgozó „favágó” bíró munkáját megnehezítő néhány körülményről”. Annak a tanulmánynak a bevezetőjében igyekeztem magyarázatot adni a némileg rendhagyó címre, különösen a „favágó” kifejezés kapcsán. Felidéztem, hogy a polgári ügyszakban tevékenykedő kollégák gyakorta ugratnak minket, büntető ítélkezést folytató bírakat azzal, hogy munkánkat „favágásnak” titulálják, utalva ezzel arra, hogy a büntető ítélkezés túlnyomórészt sémák alapján történik, illetve az ügyek nagy részében nem fordulnak elő atipikus körülmények. Ezt a kérdést ki-ki ítélje meg saját ízlése szerint, azonban néha a mi fejszénk is megakad egy-egy „csomóban”, és ilyenkor bonyolultabb a „döntés”. Ezek a csomók sokfélék lehetnek, jellemzően a hatályos jogszabályok hiányosságaiból vagy ellentmondásaiból, eltérő joggyakorlatból, vagy éppen jogértelmezési nehézségekből nőnek. Ilyennel találkozva a „favágó” bíró kénytelen fejszéjét egy pillanatra megpihentetve jobban szemügyre venni azt a fránya csomót, amely megpróbál kifogni rajta, majd meg kell próbálnia kikerülni vagy átvágni őt, aki nem áta a „döntés” útjába állni. A jelen írás annyiban rokon a korábbi tanulmánnyal – és ez szülte a címet is –, hogy most is néhány ilyen „csomóra” szeretném felhívni a figyelmet, amelyek egy része szintén konkrét ügyekben igyekezett megnehezíteni a „döntést”.

1. Valóban ezt akarta a jogalkotó?

A jogalkalmazás egyik érdekes mozzanata, amikor egy jogszabályi rendelkezés többféle értelmezési lehetőséget vet fel, és azt kell vizsgálni, vajon milyen jogalkotói szándék, célkitűzés testesülhetett meg a szóban forgó normában. Konkrét ügyben fordult elő, hogy egy számomra addig teljesen egyértelműnek tűnő jogszabályi rendelkezést egy másik megyében működő, kijelölés folytán eljáró másodfokú bíróság eltérően közelített meg, ami azonban megítélésem szerint a jogalkotói szándékkal és a kialakult ítélkezési gyakorlattal is ellentétes nyelvtani értelmezésen alapult.

1 dr. Németh Miklós bíró, Győri Járásbíróság

A helyi bíróságon folyamatban volt büntető ügyben a nyomozás során a két vádlott előzetes letartóztatásának elrendelésére sor került. A vádirat benyújtását követően az első fokú bíróság mindkét vádlott előzetes letartóztatását fenntartotta, az első fokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig terjedő időre. Ezt követően eltelt négy hónap, amikor a vádlottak védőjükkel előzetes letartóztatás megszüntetésére irányuló indítványt terjesztettek elő. Ezeket a bíróság indokolt végzéssel elbírálta akként, hogy elutasította. A döntés ellen a vádlottak és védőik fellebbezéssel éltek. Időközben tárgyalás kitűzésére került sor, és mintegy három héttel a végzés meghozatalát követően, éppen a tárgyalás előtti napon érkezett meg a másodfokú bíróság végzése, amely helyes indokaira tekintettel helybenhagyta az első fokú bíróság döntését. A másodfokú határozatot a bíróság a tárgyaláson kézbesítette az ügyésznek, a védőnek és a vádlottaknak. Ezt követően a tárgyalás elnapolására került sor tanúk meg nem jelenése miatt, és a védő ekkor újabb szabadlábra helyezési kérelmet terjesztett elő mindkét védencét érintően. Felszólalását azzal kezdte, hogy miután újabb körülményre a korábbi indítványhoz képest nem tud hivatkozni, tisztában van vele, hogy a bíróság indokolás nélkül fogja az újabb indítványt elutasítani a Be. 133. § (1) és (2) bekezdése alapján, azonban a kérelem előterjesztésével védencai határozott kérésének tesz eleget. A vádlottak csatlakoztak a védőhöz és szintén kérték szabadlábra helyezésüket, az ügyészség tárgyaláson jelen lévő képviselője pedig az indítványok elutasítását kérte, és ő is hivatkozott a fenti jogszabályi rendelkezésre.

A Be. 133. § (1) bekezdése szerint, *az előzetes letartóztatás megszüntetése iránti indítványt a bíróság érdemben megvizsgálja, és erről indokolt határozatot hoz. Ha a terhelt, illetőleg a védő az ismételt indítványban új körülményre nem hivatkozik, a bíróság az indítványt érdemi indokolás nélkül elutasíthatja.*

A (2) bekezdés rögzíti, *ha az előzetes letartóztatás elrendelése, meghosszabbítása, illetőleg fenntartása óta három hónap eltelt, az (1) bekezdés második mondata nem alkalmazható.*

A bíróság elutasította az előzetes letartóztatás megszüntetésére irányuló indítványokat, és élve a Be. 133. § (1) bekezdés második mondatában írt lehetőséggel, mindezt érdemi indokolás nélkül tette.

A vádlottak és a védő fellebbezést jelentettek be a végzés ellen, így az ügy ismét a másodfokú bíróságra került, amely hatályon kívül helyezte az első fokú bíróság végzését, és új, indokolt határozat meghozatalát írta elő. A végzésben kifejtette, hogy a Be. 133. § (1) bekezdés második mondatában írt lehetőség, nevezetesen hogy a bíróságnak nem kell érdemi indokolást fűznie döntéséhez, csak akkor alkalmazható, ha az előzetes letartóztatással kapcsolatos, (2) bekezdésben tételesen felsorolt döntésektől – elrendeléstől, meghosszabbítástól, valamint fenntartástól – számítva még nem telt el három hónap. Nem tartozik tehát ide az előzetes letartóztatás megszüntetése iránti indítvány elbírálása. A jelen esetben a vádirat beérkezését követően történt fenntartás és a hatályon kívül helyezett végzés meghozatala között több mint három hónap eltelt, ezért az első fokú bíróságnak indokolt végzést kellett volna hozni.

Megítélésem szerint jelen esetben a másodfokú bíróság tévesen értelmezte a szóban forgó jogszabályi rendelkezést, és bár nyelvtani értelmezés szerint álláspontja védhető, ám a jogalkotói szándék és a kialakult bírói gyakorlat felől nézve már más a helyzet. Nyilvánvaló, hogy a jogalkotó célja az volt, hogy bizonyos korlátok közé szorítsa a fogva lévő terheltet és védőjét indítványozási jogukat illetően, megkímélve ezzel a bíróságot a szükségtelen munkatehertől. Mi más is lehetne a magyarázata annak, hogy bizonyos feltételek fennállása esetén a bíróságnak nem kell érdemben foglalkoznia olyan kérdéssel, amit korábban már elbírált. Való igaz, hogy a törvényi felsorolásban nem szerepel az előzetes letartóztatás megszüntetése iránti indítvány elbírálásáról szóló döntés, de úgy gondolom, ez egyszerűen jogalkotói figyelmetlenség, kodifikációs hiányosság. Ennek alátámasztására elég, ha végiggondoljuk, mi is történik, amikor a bíróság az előzetes letartóztatás kérdésében a felsorolt döntéseket meghozza? Véleményem szerint az elrendeléshez képest, amikor a bíróság számos körülményt értékel és mérlegel, a meghosszabbítás és a fenntartás már hordoznak magukban némi automatizmust. Ezekben az esetekben gyakori, hogy a bíróság azzal tesz eleget indokolási kötelezettségének, hogy megállapítja, továbbra is fennállnak a kényszerintézkedés korábban, az elrendeléskor vagy legutóbbi meghosszabbításakor, avagy fenntartáskor hivatkozott indokai. Különösen igaz ez akkor, ha pusztán a meghosszabbítás vagy fenntartás kérdésében kell csak határozni, mert nincs indítvány az előzetes letartóztatás megszüntetésére. Ezzel szemben mi történik, amikor előzetes letartóztatás megszüntetése iránti indítványt kell elbírálni? Nem kizárólag a szükségesség kérdésében kell állást foglalni, hanem reagálni kell az indítványozó által felhozott indokokra is, és számos esetben ez kifejezetten kimunkált indokolást igényel. Ezek után adja magát a kérdés: egy ilyen döntés nem érdemes arra, hogy ismételt, érdemben újat nem jelentő indítvány esetében hivatkozni lehessen rá? Megítélésem szerint nagyon is. Amennyiben nem így lenne, és a hivatkozott másodfokú bírósági döntésben írtakat kellene szem előtt tartani, ad absurdum előfordulhatna, hogy a terhelt, illetőleg a védő számolatlanul nyújthatna be a bíróságnak szabadlábra helyezési kérelmet – akár ugyanazt fénymásolva – és a bíróságnak minden egyes esetben indokolt végzést kellene hoznia, mert adott esetben eltelt három hónap a fenntartás óta. Valóban ezt akarhatta a jogalkotó?

A történethez hozzátartozik, hogy a büntetőeljárás törvényhez fűzött kommentárok mindegyike azt mondja, hogy ilyen esetben nem kell indokolt határozatot hozni. Az ügyben eljáró másodfokú bíróság döntése tehát a joggyakorlattal is ellentétes volt. Ettől függetlenül szerencsés lenne a jogszabályi felsorolást kiegészíteni „az előzetes letartóztatás megszüntetése iránti indítvány elbírálása”, valamint, a további értelmezési bonyodalmaikat elkerülendő az „előzetes letartóztatás indokoltságának felülvizsgálata” kifejezésekkel, kiküszöbölve ezzel, hogy a fent írtakhoz hasonló döntések szülessenek.

2. A honosított ítéletekkel kapcsolatos kérdések

Mindennapi munkám során gyakran találkozom olyan vádlottakkal, akik nem csak itthon, hanem a szomszédos Ausztriában vagy más nyugat-európai országban is követtek el bűncselekményeket. Az ennek kapcsán eljáró külföldi bíróságok által hozott ítéletek egy részének hazai érvényét elismerték, ezután a külföldi ítéletet úgy kell tekinteni, mintha azt magyar bíróság hozta volna, és az elítélés a bűnügyi nyilvántartásba is bekerül. Tapasztalatom szerint az ilyen honosított döntések kapcsán meglehetősen sok bizonytalanság érhető tetten a hazai ítélkezési gyakorlatban. Ezekről egy terjedelmes külön tanulmányt is írni lehetne, de én most csak egy kérdésre térek ki.

Nem egyébről van szó, mint a magyar jogrendszer által csak egy átmeneti időszakban ismert intézmény, nevezetesen a végrehajtásában részben felfüggesztett szabadságvesztés elismeréséről. Vannak olyan európai államok – például Ausztria –, ahol kifejezetten gyakorta alkalmazzák ezt a jogintézményt, főleg külföldi elkövetők esetében. Mivel ez a jogszabályi lehetőség az elmúlt évtizedekben rövid időszaktól eltekintve nem élt a magyar jogrendben, ezért ilyen tartalmú külföldi ítéletnél a szabadságvesztés felfüggesztésének elismerése feltételes szabadságként történt, a végrehajtott rész pedig letöltött büntetésként. A megoldás jogszabályi háttere a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvény 48. § (6) bekezdése, amely kimondja, hogy *„ha a külföldi bíróság olyan szabadságvesztést szabott ki, amely tartamának meghatározott részét rendelte végrehajtani, és a fennmaradó rész végrehajtását az ítélkező külföldi bíróság felfüggesztette, a bíróság az ilyen szabadságvesztést úgy ismeri el, mintha a végrehajtandó szabadságvesztésből az elítéltet feltételes szabadságra bocsátották volna. ... Ebben az esetben a feltételes szabadság tartama megegyezik a külföldi bíróság ítéletében megállapított felfüggesztés tartamával, a büntetést pedig a feltételes szabadság így megállapított utolsó napjával kell kitöltöttnek tekinteni”*.

Megítélésem szerint a fent írt jogszabályi megoldás több szempontból aggályos. A feltételes szabadság esetében ugyanis egy időtartamról beszélünk, hiszen a feltételes szabadság tartama főszabályként azonos a szabadságvesztés hátralévő részével. A részben felfüggesztett szabadságvesztés esetében pedig két tartamról beszélhetünk, a felfüggesztett büntetés tartamáról, és a próbaidő hosszáról. Az általam látott elismert külföldi ítéleteknél a próbaidő szinte minden esetben éveket jelentett, és minden esetben jóval többet, mint a végre nem hajtott szabadságvesztés. Amennyiben tehát a próbaidőt ismerjük el feltételes szabadságként, és ennek megszüntetésére kerül sor, az elkövető a külföldi elítéléshez képest jóval hátrányosabb helyzetbe kerül, hiszen adott esetben hónapok helyett akár éveket kell fogva tartásban töltenie. Ez a helyzet azon túl, hogy méltánytalan, felvet egy további problémát. A külföldi bíróság nyilván az adott ország jogrendje szerint jár el, amikor a szabadságvesztés mértékét meghatározza, nyilván figyelembe veszi a büntetési tételeket és a büntetés kiszabási tényezőket is. Az így kiszabott szabadságvesztés egy részét végrehajtani rendeli, egy másik részét pedig nem. Az általam látott külföldi ítéletek

mindegyike úgy rendelkezett, hogy amennyiben a terhelt a próbaidő alatt újabb bűncselekményt követ el, a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtását el kell rendelni, ez a megoldás egyébként megegyezik a magyar szabályokkal. Amennyiben azonban a próbaidő tartamát ismerjük el feltételes szabadságként, és adott esetben ezt hajtják végre a terhelttel szemben, súlyosabb szankciót szenved el, mint amit eredetileg vele szemben alkalmaztak, azaz kvázi utólag felülírjuk a külföldi bíróság büntetés-kiszabási tevékenységét, vagy másképpen fogalmazva, utólag meghosszabbítjuk az eredetileg kiszabott szabadságvesztést. Arról nem is beszélve, hogy nagy eséllyel jogsértő helyzet is előállhat, hiszen hosszabb ideig is tarthat így a büntetés, mint a bűncselekmény büntetési tételének felső határa, akár a külföldi, akár a magyar szabályok szerint. Elég egy lopás vétségére gondolni, ahol szinte biztos, hogy két évet meghaladó tartamú szabadságvesztésre kerül sor. Mindezekre figyelemmel szerencsésebbnek tartanám azt a jogszabályi szövegezést, hogy a próbaidő legyen a feltételes szabadság tartama, azonban végrehajtásra csak a felfüggesztett szabadságvesztés kerüljön. Másik megoldás lehetne kvázi önálló felfüggesztett szabadságvesztésként elismerni azt a részét a büntetésnek, amelyet a külföldi bíróság is ekként határozott meg, figyelmen kívül hagyva a végrehajtott részt. A harmadik lehetőség már élő megoldás, amelyet a bírói gyakorlat alakított ki, és amelyet a Fővárosi Bíróság határozataiban láttam. Itt a rendelkező részben megállapította a bíróság, hogy egy bizonyos napon az elítéltet a fennmaradó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátották, és azt is rögzítette, hogy a feltételes szabadság mely napon járt le, és a két időpont között eltelt idő nem volt más, mint a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés mértéke. A határozatok indokolása szerint ezzel a bíróság az 1996. évi XXXVIII. törvény méltánytalan rendelkezéseit orvosolta. A megoldás kétségkívül kiküszöböl bizonyos méltánytalanságot, azonban szükségképpen törvényt sértő, és két további kérdést is nyitva hagy, amelyek azonban a később, más ügyekben eljáró bíróságok számára okoznak fejtörést. Egyrészt felmerül, amennyiben a vádlott a feltételes szabadságként elismert időszakban újabb szándékos bűncselekményt követ el, és ezért végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik, ki kell-e őt zárni a feltételes szabadság kedvezményéből. A kérdés megválaszolásához a Btk. 38. § (4) bekezdés d) pontjából kell kiindulni, amely szerint *nem bocsátható feltételes szabadságra, akit olyan szándékos bűncselekmény miatt ítélték szabadságvesztésre, amelyet korábbi, határozott ideig tartó végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltése után, a végrehajtás befejezése vagy a végrehajthatóság megszűnése előtt követett el.* A törvényszöveget olvasva a kérdésre a válasz minden bizonnyal igen, hiszen a külföldi ítéletben kiszabott szabadságvesztésnek a végrehajtandó, határozott tartamú része az elismerő határozattal is végrehajtandóként kerül meghatározásra, azonban a végrehajtása az 1996. évi XXXVIII. törvény értelmében nem tekinthető befejezettnek, hiszen a feltételes szabadság ehhez kapcsolódik. Ez még önmagában nem is lenne probléma, de az általam vizsgált osztrák és német határozatokban nincs szó arról, hogy a letöltött rész ne lenne végrehajtottnak tekintendő, és arról sem, hogy a végrehajtandó rész tekintetében lenne bármilyen korábbi szabadulást lehetővé tévő kedvezmény. Itt kell utalni arra is,

hogy amíg a magyar büntető anyagi jogban létezett a részbeni felfüggesztés, a jogszabály nem adott lehetőséget a végrehajtandó rész tekintetében a feltételes szabadságra bocsátásra. Ezek alapján tehát azt kell mondanunk, hogy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárása aggályos. A másik kérdés, hogy mely időszakot kell adott esetben feltételes szabadságnak tekintenünk abban az esetben, ha az elismerő határozat a fentebb írtak szerint eltért az 1996. évi XXXVIII. törvényben írtaktól. A jogszabály szerintit, azaz a külföldi ítéletben próbaidőként meghatározott időszakot, vagy a feltételes szabadságként elismert rövidebb időtartamot. Megítélésem szerint ebben az esetben a jogbiztonságból kell kiindulni, és ez alapján az elismert tartamot. Az elkövetőt a jogszabály nem ismerete nem menti ugyan, de mégis csak kézhez kapott egy bírósági határozatot.

Végezetül a jogszabályi és az elismert időszak kérdése még egy ponton szerepet játszik, nevezetesen a feltételes szabadság alatt elkövetett újabb bűncselekmény okán a feltételes szabadság megszüntetése tekintetében. Ilyenkor vetődik fel, hogy meg kell-e szüntetni a feltételes szabadságot, ha a próbaidő alatt, de az elismert feltételes szabadság idején túl követi el a terhelt az újabb bűncselekményt. Álláspontom szerint a jogbiztonság követelményéből levezetve itt sem adható más válasz, mint az előző kérdésnél.

A fentebb vázolt problémák különös aktualitását véleményem szerint az adja, hogy a külföldi ítéletek érvényének elismerésére irányuló eljárásra korábban a Fővárosi Bíróság (Fővárosi Törvényszék) rendelkezett kizárólagos hatáskörrel és illetékességgel, azonban 2013. szeptember 1. napjától már a terhelt lakóhelye szerint illetékes törvényszékek járnak el ilyen ügyekben.

3. Ültetési rend

Hatályos büntetőeljárási jogunk nem szabályozza, hogy a bírósági tárgyaláson az egyes résztvevők hol helyezkednek el, ezt a szokás és a gyakorlat alakította ki. Alapjában véve a kialakult rendszer megfelelő, a tárgyalóterem elrendezése is ehhez igazodott, azonban egy ponton én mégis híve lennék a változtatásnak, nevezetesen a vádlott és védője elhelyezkedése kapcsán. A tárgyalóterem túlnyomó részében – ha nem mindegyikben – a vádlott és védője olyan távolságra ülnek, hogy nincs módjuk egymással kommunikálni, és ha ezt mégis megtennék, ezzel minden bizonnyal zavarnák a tárgyalás menetét. A büntetőeljárási törvény 289. § (3) bekezdése ugyanakkor a vádlott jogaként rögzíti, hogy a tárgyalás alatt is értekezhet a védőjével, mindössze arra kell figyelnie/figyelniük, hogy ezzel ne zavarják a tárgyalás rendjét. Gyakorló bíróként nehezen tudom elképzelni azt a tárgyalási helyzetet, hogy ez az értekezés ne zavarja a tárgyalás menetét, rendjét, főként ha verbális kommunikációról van szó. Amennyiben a bíróság valakit kihallgat, óhatatlanul zavarja a kihallgatottat és az őt hallgatót is, ha párhuzamosan mások is beszélnek a teremben, még ha ezt halkán teszik is. Ez a helyzet kevés kivételtől eltekintve elvonja a figyelmet. Hasonló a situáció, ha a bíróság például iratot ismertet vagy olvas fel. A zavaró hatást ráadásul fokozza, ha a védő odamegy védencéhez, ilyenkor az esetleges további

zajhatásokon túl a mozgás is elvonja a figyelmet. Mindezekre tekintettel én szerencsésebbnek tartanám azt a rendszert, mely szerint a vádlott és a védő egymás mellett, egymás közvetlen közelében foglaljanak helyet. Nyilván ez a helyzet rejthet magában biztonsági kockázatokat a védő részére, ezért akként szabályoznám a kérdést, hogy egyező kérésük esetén lenne ez a lehetőség biztosított, és ha kérik, ettől eltérni csak akkor lehetne, ha a fogva lévő vádlott biztonságos őrzésének követelményei indokolnák. Ezzel maradéktalanul biztosítva lennének a vádlott jogai és a tárgyalás rendje sem kerülne veszélybe.

4. A többszörös összbüntetésbe foglalás tilalmáról

A 2013. július 1. napával életbe lépett új Büntető Törvénykönyv 93. § (4) bekezdés a) pontja szerint nem foglalható összbüntetésbe a korábban már összbüntetésbe foglalt bűntetés.

A Btk. hatálybalépéséhez kapcsolódó átmeneti rendelkezésekről és egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXXIII. törvény 3. §-a rögzíti, ha az összbüntetésbe foglalandó ítéletek közül legalább egy a Btk. hatálybalépését követően emelkedett jogerőre, a Btk. 93-96. §-át kell alkalmazni.

A Btk. miniszteri indokolása szerint a 93. § (4) bekezdésében foglalt tiltó rendelkezésnek az oka, hogy a jogalkotó szigorúbban kívánt fellépni a bűncselekmények elkövetőivel szemben. Megítélésem szerint ez a korlátozás azonban szöges ellentétben áll az összbüntetés intézményének a céljával és lényegével. Az összbüntetés célja ugyanis nem más, mint hogy több egymástól független elítélés esetén az elkövetőt utólag hozza abba a helyzetbe, mintha mindegyik cselekményét egy eljárásban bírálták volna el, hiszen ez szinte kivétel nélkül mindig kedvezőbb számára. Ennek fényében nehezen értelmezhető a fenti korlátozás, hiszen adott esetben előfordulhat, hogy egy elkövetővel szemben rövid időn belül több elítélés születik, ezeket a legutóbb eljáró bíróság összbüntetésbe foglalja – hiszen ha van terhelti hozzájárulás, ez kötelessége, ráadásul határidőn belül -, azonban további egy eljárás valami, adott esetben az elkövetőnek fel nem róható okból elhúzódik, és ezért már szóba sem kerülhet az ítéletek összbüntetésbe foglalása. Számomra nem világos, hogy egy ilyen esetben mi az az ok, ami alapján az elkövetőnek el kell veszítenie egy számára jelentős kedvezményt.

5. Tényleg nincs különbség?

A 2013. július 1. napjával hatályba lépett Btk. 176-178. §-aiban egyes kábítószerrel kapcsolatos deliktumokat találunk, a 176. § (1) bekezdése az ún. forgalmazói típusú magatartásokat (kínálás, átadás, forgalomba hozatal, kereskedés), a 178. § (1) bekezdése pedig az ún. fogyasztói típusú magatartásokat (termesztés, megszerzés, tartás, ország területére behozatal, onnan kivitel vagy azon átszállítás) nevesíti. A 178. § (6) bekezdése egy, a

korábbi Btk.-hoz képest új elkövetési magatartást nevesít, a fogyasztást. A büntetési tételeket elnézve első ránézésre egyértelművé válik, hogy a jogalkotó megítélése szerint a forgalmazói típusú magatartások alapesetben is nagyobb mérvű társadalomra veszélyességet hordoznak, hiszen ez esetben a szankció kettő évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, míg a fogyasztói magatartások elkövetőit alapesetben egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés fenyegeti. Mindkét elkövetési módnál vannak bizonyos körülmények, amelyek az alapesethez képest súlyosabb büntetést vonnak maguk után, ezeket a 176. § (2)-(3) bekezdéseiben, illetve a 178. § (2)-(3) bekezdéseiben találjuk. Ezen eseteknél is végigvonul a differenciálás, a forgalmazói típusú cselekmények büntetési tételei ugyanolyan feltételek mellett – például a kábítószer mennyisége – mindig súlyosabbak.

Mindkét bűncselekményi alakzatnál jóval enyhébb megítélés alá esik ugyanakkor, ha a cselekményt csekély mennyiségű kábítószerre követik el. Furcsa módon azonban egyaránt két évig terjedő szabadságvesztés a szankció, akár forgalmazói magatartásról (176. § (5) bekezdés a) pont), akár fogyasztói tevékenységről (178. § (5) bekezdés a) pont) van szó. Ugyancsak két évig terjedő szabadságvesztés fenyegeti a 178. § (6) bekezdése szerint azt, aki kábítószerrel fogyaszt (mennyiségre tekintet nélkül), vagy fogyasztás céljából csekély mennyiségű kábítószerrel megszerez vagy tart. Kérdésként merül fel, hogy csekély mennyiségre történő elkövetésnél miért nem differenciál a jogszabály, holott a forgalmazói típusú magatartások jóval nagyobb társadalomra veszélyességet hordoznak. A szóban forgó azonosság a gyakorlatban ugyan nem okoz különösebb nehézséget, de a büntetés kiszabásakor adott esetben – például amikor ugyanazon ügyben vádlottként szerepel a kábítószer átadója, illetőleg a kábítószer vásárlója – szerencsésebb lenne, ha a büntetési tételekből kiindulva lehetne levezetni, hogy miért kell súlyosabb büntetéssel sújtani az eladót.

Csak megjegyzésként: a fent vázolt helyzet ugyanígy fennállt a korábban hatályos Btk. esetében is.

6. Néhány gondolat a „hamiskártyázásról”

A 2013. július 1. napjától életbe lépett új Btk. az ún. készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekményeket eltérően szabályozza, mint elődje. A 392-394. §-okban találjuk azokat a deliktumokat, amelyek a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök meghamisításához, jogtalan megszerzéséhez, meghamisításuk elősegítéséhez, stb. kapcsolódnak. A korábbi jogszabály itt szabályozta a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz olyan jogosulatlan felhasználását is, amely kárt eredményezett. Ez továbbra is büntetendő cselekmény, a 375. § (5) bekezdése értelmében információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásként értékelendő.

A bírói gyakorlatban számos eltérő jogértelmezéssel találkoztam arra nézve, hogy ezen bűncselekmény minősítése miként is történjen. Azokról az esetekről van szó, amikor az elkövető a jogosulatlanul megszerzett bankkártyával megpróbál pénzt felvenni a sértett

bankszámlájáról. Alapvetően két helyzet állhat elő: ha ismeri a PIN kódot, vagy ha nem. Utóbbi verzióra nézve láttam olyan jogerős ítéletet, amely ezt alkalmatlan kísérletként minősítette – az nem derült ki az indokolásból egyértelműen, hogy az elkövetési tárgy, az eszköz vagy az elkövetési mód volt-e alkalmatlan. Álláspontom szerint ez helytelen felfogás. Az alkalmatlansághoz objektíve alkalmatlan eszköz, tárgy vagy mód kell, azonban itt nem erről van szó. A kártya adott esetben alkalmas volt a pénzfelvételre, a sértett számláján volt keret, és az automatában is volt pénz, a pénzfelvétel a PIN kód ismerete hiányában nem járt eredménnyel. Ez azonban nem objektíve alkalmatlan helyzet, hiszen az elkövető háromszor is próbálkozhatott, és miért ne történhetett volna meg, hogy eltalálja a PIN kódot? Az ítéletben visszatükröződő értelmezés alapján lottószelvényt tölteni is teljesen értelmetlen, mert a szelvény alkalmatlan lesz a nyeresésre.

A másik eset, ha az elkövető ismeri a PIN kódot, és itt rögtön megint kétfelé ágazhat a történet, vagy sikeres a tranzakció, vagy nem. Megítélésem szerint utóbbi eset kísérlet, előbbi befejezett bűncselekmény. A szálakat azonban ezzel még nem sikerült teljesen elvarrni, hiszen gyakorta előfordul, hogy sikeres és sikertelen pénzfelvételi kísérlet egyaránt megvalósul, ami abból fakad, hogy az elkövető általában nem szokta tudni, hogy mennyi pénz van a sértett bankszámláján, pontosabban mennyi vehető fel a kártyával. Ezért az az általános módszer, hogy próbálkozik egy adott összeggel, majd ha ez nem sikerül, csökkenti azt. Emiatt gyakorta van több sikertelen pénzfelvételi kísérlet, és/vagy egy vagy több sikeres. Ezek jogi minősítése okozhat adott esetben problémát. Találkoztam olyan döntéssel, amely az összes próbálkozás összegét összeadta, és befejezett, folytatólagos, részben kísérleti cselekményt állapított meg, de olyat is láttam, hogy a sikertelen összegre nézve kísérletet, a sikeres tranzakciókra befejezett alakzatot állapított meg, így halmazatot hozva létre. Az is egyfajta értelmezés volt, hogy – a vádlottra kedvezőbb megoldásként – csak a ténylegesen felvett pénzösszeg szerint minősítette a bíróság cselekményt, és a sikertelen kísérleteket figyelmen kívül hagyta. Számomra az utóbbi megoldás szimpatikus, magam is így járok el. Ez a változat azért is szerencsés, mert általában a sikertelen próbálkozások összege magasabb, mint a sikereseké, így nehéz lenne értelmezni a részben kísérletkénti elkövetést. Amennyiben csak sikertelen tranzakciókról van szó, megítélésem szerint a részösszegek nem adhatóak össze, hiszen ugyanarra a számlapénzre irányul a cselekmény, ilyenkor a felvenni kívánt legmagasabb összegre nézve kell megállapítani az elkövetési értéket.

7. Aggályok a külföldön lévő terhelttel szembeni eljárással kapcsolatban

A Be. 532. §-ában találjuk azokat az eljárási szabályokat, amelyek abban az esetben irányadóak, ha a terhelt külföldön tartózkodik. A szóban forgó szabályok a törvény miniszteri indokolása szerint annak jegyében fogantak, hogy az ilyen eljárások rövidebb időn belül, egyszerűbben lefolyhassanak.

A jogszabályhely általánosságban beszél a terheltről, nincs relevanciája, hogy az illető magyar vagy külföldi állampolgár. Az (1) bekezdésben még a tartózkodási helyére nézve sem találunk kitéltet, azonban az ezt követő három bekezdésben már „külföldön ismert helyen tartózkodó” terheltről, illetőleg vádlottról van szó. Ami viszont mind a négy esetre egyaránt érvényes, hogy a bíróság – ügyészi indítványra – a vádlott távollétében folytathatja le az eljárást. Ezzel kapcsolatos az utolsó, ötödik bekezdés, amely rögzíti, hogy ilyenkor a Be. 527-531. § rendelkezéseit értelemszerűen kell alkalmazni. Ezek részletes ismertetésére most nem térnek ki, egyedül azt emelem ki, hogy a hivatkozott szabályok lényegében az ismeretlen helyen lévő terhelttel szembeni ún. távollétes eljárás szabályai, és ezek közül az egyik előírás, hogy az ismeretlen helyen lévő terheltnek a hivatalos iratokat hirdetményi úton kell kézbesíteni. A hirdetményi kézbesítés módját a Be. 70. § (6) bekezdéséből ismerhetjük meg, eszerint az iratot az azt küldő hatóság hirdető tábláján, valamint – ha ilyen van - a terhelt utolsó ismert belföldi lakóhelye vagy tartózkodási helye szerinti önkormányzat hirdető táblájára kell tizenöt napra kifüggeszteni.

Az eltelt években több olyan ügygel találkoztam, ahol az ügyész már a vádiratban indítványozta, hogy a bíróság a külföldi állampolgár terhelttel szemben távollétében, az 532. § (1) bekezdése alapján járjon el. Ezek az ügyek szoros összefüggést mutattak, olyannyira, hogy azonos volt az elkövetési hely és a mód is. Egy csornai vasúti átkelőhelyen fordult elő rendszeresen, hogy az ott áthaladó, nemzetközi forgalmat bonyolító úton közlekedő nyerges vontatók letörték a felsorompó rúdját, és ezzel gondatlan közlekedési bűncselekmény valósult meg. Ezekben az esetekben nem volt tettenérés, a történeteket az átjáróban felszerelt kamerák felvételei alapján utólag rekonstruálták, és a kamion azonosítását követően jogsegély keretében hallgatták ki a jellemzően lengyel, ukrán és cseh sofőröket. Általános védekezés szokott lenni részükről, hogy ők még szabad jelzésnél hajtottak be az átjáróba, és amikor a rossz minőségű burkolat és a rakomány miatt gyakorlatilag lépésben haladó kamionnal még az átjáróban haladtak, akkor váltott tilosra a jelzőfény. Az is a védekezés részét képezi általában, hogy nem is észlelték, hogy lecsukódtak a felsorompók, azt meg pláne nem, hogy azokat, vagy azok valamelyikét a kamion letörte, így fel sem merült bennük, hogy megálljanak. Azt tudni kell, hogy ezek a félkarok csak egy bajonettzárhoz hasonló megoldással vannak rögzítve, könnyű műanyagból készültek, letörésük nem okoz sérülést a kamionban és komoly hanghatással vagy ütődéssel sem jár. A jogsegély keretében történő nyomozati kihallgatáskor többen azt is kérték, hogy az ügyben keletkezett iratokat lefordítva küldjék meg számukra, olyan kérdést azonban még egyszer sem láttam nekik feltenni, hogy a tárgyaláson részt kívánnak-e venni, vagy arról kérnek-e értesítést.

A fenti ügyek kapcsán gondolkodtam el azon, szerencsés-e ilyen ügyekben távollétes eljárást lefolytatni, és itt elsősorban a hirdetményi idézésre gondolok. A lakóhely szerinti hirdetményi idézés értelemszerűen nem jöhet szóba, a bíróság hirdető tábláján történő kifüggesztés, mint kézbesítés pedig erősen elméleti jellegű. A védőnek is kézbesítjük ugyan az idézést, de az ilyen ügyekben mindig kirendelt védő jár el, akinek nincs kapcsó-

lata a vádlottal. Kijelenthetjük tehát, hogy lényegében semmi esély arra, hogy a vádlott tudomást szerezzen a tárgyalásról. Ezzel szemben ismerjük a lakcímét, és onnan idézése nem különösebben bonyolult és költségigényes. Amennyiben ehhez hozzávesszük, hogy a legtöbb esetben a vádlott vitatja a felelősségét, nem ismeri azokat a műszaki adatokat, amelyek alapján a vádhatóság vádolja, azt kell, hogy mondjam, számomra aggályos, hogy nem adjuk meg számára a reális esélyt, hogy részt vegyen a tárgyaláson. Való igaz, ez költséget jelent a tolmács biztosítása okán, de azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, ha jelen van az ítélet kihirdetésekor, nem kell feltétlenül lefordíttatni számára azt, és ha jogerőre emelkedik az ítélet, hosszan indokolt határozatot sem kell írni. Előnyök tehát ilyenkor is jócskán jelentkeznek.

A fentiek okán én adott esetben szerencsésnek tartanám értesíteni a vádlottat a tárgyalásról a hirdetményi úton történő idézés mellett, ez azt gondolom megnyugtató megoldás. Érvként említem, hogy bármelyikünkkel előfordulhat, hogy egy külföldi nyaraláson közlekedési balesetet okozunk, kihallgatnak gyanúsítottként, majd ezt követően csak sejtjük, hogy az adott országban lesz valamilyen eljárás, amelynek végén akár még szankció is szülehet velünk szemben. Ilyen előzmények után jogos igény, hogy – ha már ismerik a tartózkodási helyünket – értesítsenek az eljárás fontos lépéseiről, és ne csak egy jogerős határozatot kapjunk évek múltán, amely ellen csak korlátozottan élhetünk jogorvoslattal. Azt gondolom, ez az elvárás teljes mértékben korrelál a Be. terhelttel kapcsolatos garanciális szemléletével és a tisztességes eljárás általános követelményével is.

8. Rész a pajzson – a hamis tanú

A Be. 82. § (1) bekezdés

- a) pontja szerint a tanúvallomást megtagadhatja a terhelt hozzátartozója,
- b) pontja szerint pedig az, aki ... magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, az ezzel kapcsolatos kérdésben, akkor is, ha a tanúvallomást az a) pont alapján nem tagadta meg.

A Btk. 272. § (1) bekezdése szerint a tanú, aki hatóság előtt az ügy lényeges körülményére valótlannal vallomást tesz, vagy a valót elhallgatja, hamis tanúzást követ el.

A Btk. 275. § (1) bekezdés a) pontja értelmében, nem büntethető hamis tanúzásért, aki a valóság feltárása esetén önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná.

A Be. 85. § (3) bekezdés második mondata szerint, ha a tanú vallomástételének nincs akadály, figyelmeztetni kell arra, hogy köteles a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani, továbbá arra, hogy a hamis tanúzást és a tanúvallomás jogosulatlan megtagadását a törvény büntetni rendeli.

A fenti jogszabályi rendelkezéseket egybevetve szembeötlő, hogy az eljárásjogi, illetve anyagi jogi szabályok nincsenek összhangban. Mi történik ugyanis, ha a terhelt hozzá-

tartozója nem él a Be. 82. § (1) bekezdés a-b) pontjaiban biztosított mentességi jogával, tanúvallomást tesz, és valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz lényeges körülményekre nézve, adott esetben éppen azért, hogy hozzátartozója büntetőjogi felelősségre vonását megakadályozza. Tipikus ilyen helyzet lehet például alibi biztosítása. Nyilvánvaló, hogy hamis tanúzásról van szó, amely adott esetben az érdemi döntésre is kihatással lehet. Ezen cselekménye miatt az illető azonban nem lesz büntethető, a Btk. 275. § (1) bekezdés a) pontjában rögzített büntethetőségi akadály okán. A hamisan tanúzó terhelti hozzátartozó tehát büntetlenül tehet az ügy érdemére kiható hamis tanúvallomást, ezért sem anyagi, sem eljárásjogi szempontból nem vonható felelősségre.

A fenti helyzetből adódó további kérdés, hogy a vádlott hozzátartozóját tanúkénti kihallgatása elején – ha nem él mentességi jogával – van-e értelme figyelmeztetni a hamis tanúzásra és annak törvényes következményeire, illetőleg az alapügyben eljáró hatóságának érdemes-e őt adott esetben feljelenteni hamis tanúzásért.

9. Még egyszer az előzetes letartóztatásról

A Be. 131. § (4) bekezdés első mondata értelmében a vádirat benyújtása után az első fokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás az első fokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig tart.

A Be. 321. §-a szabályozza az első fokú bíróság határozata meghozatalának és kihirdetésének menetét, amely szerint a bíróság tanácsulésen meghozza határozatát, majd a rendelkező rész felolvasásával és az ítélet szóban történő indokolásával történik meg a kihirdetés. Ezt követik a 323. § szerint a fellebbezésre jogosultak nyilatkozatai, sorrendben az ügyész, a magánfél, az egyéb érdekelt, a vádlott és végül a védő. A fellebbezőnek meg kell jelölnie fellebbezése irányát és a sérelmezett rendelkezést, ezen kívül olyan új tényre és bizonyítékra is lehet hivatkozni, amelyről a fellebbező a határozat kihirdetése után szerzett tudomást, végezetül korlátozott mértékben új bizonyítást is lehet indítványozni.

A Be. 327. § (1) bekezdése szerint, ha az ügydöntő határozat a kihirdetéskor nem emelkedik jogerőre, a bíróság az előzetes letartóztatásról nyomban határoz.

A Be. 131. § (4) bekezdésének második mondata szabályozza, hogy az első fokú bíróság által az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás meddig tart.

A fenti jogszabályi rendelkezések két értelmezési kérdést vetnek fel, amelyek kapcsán tapasztalatom szerint a bírói gyakorlat nem egységes.

Az első kérdés, mi a teendője az első fokú bíróságnak, miután kihirdette ügydöntő határozatát és elhangzottak a jogorvoslati nyilatkozatok. Vegyük azt az esetet, hogy jogerőre emelkedik a határozat. A Be. 136. § (2) bekezdése úgy fogalmaz, hogy az előzetes letartóztatás megszűnik, ha az eljárást jogerősen befejezték. Felmerül a kérdés: meg kell-e

határozatilag állapítani, hogy az előzetes letartóztatás megszűnt, esetleg – erre is van példa – meg kell-e szüntetni az előzetes letartóztatást, vagy nem kell egyáltalán semmilyen megállapítást tenni, mert a kényszerintézkedés a törvény erejénél fogva szűnt meg, azaz nem más történt, mint eltelt egy törvényi határidő. Utóbbira is láttam példát, mindössze egy jegyzőkönyvi megjegyzés utalt a megszűnésre. Azt nem tudom, ebben az esetben a 203-as értesítőre milyen határozati szám került felvezetésre, feltehetőleg az ítéleté. Amennyiben külön határozatot kell hozni, az ellen van-e helye fellebbezésnek? Megítélésem szerint az a helyes megoldás, hogy a bíróság megállapítja a megszűnés tényét, és miután ez deklaratív megállapítás, így tipikus pervezető jellegű végzés, ellene nincs jogorvoslat.

A másik eset, ha a bíróság úgy dönt, hogy a másodfokú eljárásban is szükséges az előzetes letartóztatás alkalmazása. A Be. nem egyértelmű a tekintetben, hogy ilyenkor elrendeljük a másodfokú eljárás végéig tartó előzetes letartóztatást, vagy fenntartjuk a kihirdetésig tartót. A Be. 131. § (4) bekezdése alapján egyértelmű, hogy ilyenkor fenntartásról van szó, azonban a 327. § (2) bekezdése elrendelésről beszél. Amennyiben elfogadjuk, hogy az első fokú ügydöntő határozat kihirdetéséig tartó előzetes letartóztatás a törvény erejénél fogva megszűnik a kihirdetéssel, el kell azon gondolkodni, hogy felmerülhet-e fogalmilag a fenntartás. Megítélésem szerint nem, hiszen a kihirdetés a szóbeli indokolással véget ér, ezt még követik a jogorvoslati nyilatkozatok, és csak ezután derül ki, hogy kell-e egyáltalán rendelkezni az előzetes letartóztatásról. Van tehát egy köztes időszak a letartóztatás megszűnése és az újabb döntés között, ami a fenntartás egyéb eseteinél, így például a vádirat benyújtását követő fenntartásnál nem fordul elő. Nem lehet véletlen, hogy utóbbi esetben a fenntartásról szóló döntést a lejárat határidő leteltét megelőzően meg kell hozni. A gyakorlatban a kihirdetést követő nyilatkozatok mindössze másodpercek, legfeljebb percek, azonban nagy terjedelmű ügyben nem kizárt, hogy számos magánfél, érdekelt, vádlott és védő szerepel, adott esetben tolmács közreműködése is történik. Előfordulhat az is, hogy többen is részletesen indokolják fellebbezésüket, indítványt terjesztenek elő, nem kizárt például az sem, hogy az ügyész vagy a védő részletesen végigmegy a bűncselekményeken, hogy adott esetben miért nem ért egyet a minősítéssel – ez az új Btk. hatályba lépése óta nem szokatlan. Ezen kívül is még számos példát lehetne mondani, ami azt eredményezheti, hogy akár órákig nem derül ki, jogerős-e a határozat vagy sem. Ezután következnek az indítványok az előzetes letartóztatás kérdésében, és itt megint csak előfordulhat tetemes időmúlás. A kihirdetés ugyanakkor megtörtént, így okkal merül fel: ezen időszakban fogva van-e a vádlott vagy sem. Ez látszólag szörszálhasogató felvetés, azonban jól tudjuk, a szabadságmegvonással járó intézkedések esetében a „zéró tolerancia” elve érvényesül, hiszen különösen érzékeny területről van szó. Álláspontom szerint nem is olyan egyszerű bizonyos kérdéseket megválaszolni, így például szabadítania kell-e az előállító büntetés-végrehajtási személyzetnek a vádlottat – amennyiben jogerős az ítélet, egyből szabadítaniuk kell, és nem kísérhetik vissza a büntetés-végrehajtási intézetbe –, korlátozható-e kapcsolattartásában, és nem mellékesen,

fogolyszökésnek minősül-e, ha ebben az idő intervallumban elhagyja a tárgyalótermet, a bíróság épületét.

A fenti problémák méregfogát könnyedén ki lehetne húzni azzal, hogy a Be. 131. § (4) bekezdés első mondata azt rögzítené, hogy az előzetes letartóztatás az első fokú bíróság azon tárgyalásának berekesztéséig tart, amelyen az ügydöntő határozat kihirdetése megtörténik.

Batta újjászületése

Az extrém bűncselekményekkel szembeni védekezés lehetőségei a 90-es években, és a tapasztalatok egy jogeset elemzése alapján

Bevezetés

1994. május 5-én nyomtalanul eltűnt egy 16 éves érdi lány. Reggel elindult busszal, állítása szerint az iskolába, oda azonban nem érkezett meg. Eltűnése ügyében az Érdi Rendőrkapitányság a lány édesanyjának bejelentése alapján államigazgatási eljárást indított. Ennek keretében a megszokott eljárásrend szerint ellenőrizték a lány kapcsolatrendszerét, rokonait, barátait, iskolatársait, a fiatalok által rendszeresen látogatott szórakozóhelyeket. Felmerült, hogy megismerkedett egy svéd állampolgárságú férfival, akivel külföldre költözött. Az eljárás eredménytelen volt.

Alig egy hónap múltán, 1994. június 10-én eltűnt egy 13 éves lány is Százhalombattán. Felkutatása érdekében szintén államigazgatási eljárást indított a rendőrség a lány édesanyjának 1994. június 25-én tett bejelentése alapján. Ennek során is sor került az eltűnt személy rokoni, baráti, ismerősi, iskolatársi kapcsolatrendszerének feltárására, a fiatalok által látogatott szórakozóhelyek, kocsmák, diszkók fokozottabb ellenőrzésére. Ebben az eljárásban felmerült, hogy a lány nehezen jött ki az édesanyja új életársával, így azt fontolgatta, hogy megszökik. Több, meg nem erősített információ viszont arról szólt, hogy hetekkel az eltűnése után a lányt élve látták. Ez az államigazgatási eljárás sem hozott eredményt.²

1994. szeptember 2-án az eltűnt 16 éves érdi lány, M. Krisztina édesanyját a munkahelyén telefonon keresték. Egy eltorzított férfihang közölte az édesanyával, hogy a lánya életben van, fogva tartják, és ötmillió forint váltságdíjat követelnek érte. Az összeget később ötszázezer forintra módosította azzal, hogy amennyiben nem fizetnek, a lányt minden egyes nap késedelemért megerőszakolják és megcsonkítják, az ujjait levágják. A kétségbeesett édesanya ígéretet tett, hogy a pénzt előteremtik és kifizetik. Az édesanya haladéktalanul bejelentést tett a rendőrségen, így az ügyben zsarolás büntette miatt büntetőeljárás indult.

1 dr. Polgár András, a Veszprémi Járásbíróság bírója, a PTE ÁJK doktorandusza

2 „Semmilyen bizonyíték nem utalt arra, hogy M. Krisztina, illetve H. Hajnalka bűncselekmény áldozata lett, azonban vélelmeztük és ez irányban is folytattuk a nyomozásunkat nagy erővel, hogy a két sértettet megölték, de erre a beismerő vallomás előtt semmilyen konkrét bizonyítékunk nem volt” – Csapi Balázs rendőr alezredes, rendőrségi főtanácsos, a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság bünyügyi osztályvezetője, a Balogh Lajos és társai-ügy akkori előadója személyes közlése.

1995. január 23-án Százhalombattán két 19 éves lány P. Adrienn és N. Zsuzsanna, akik egymással baráti kapcsolatban voltak, együtt tanultak P. Adrienn édesanyjának lakásában. Miután elfáradtak, este nyolc óra után elhatározták, hogy elmennek futni. Közölték P. Adrienn édesanyjával, hogy hamarosan jönnek. Miután nem jöttek haza, P. Adrienn édesanyja másnap felkereste N. Zsuzsanna családját, hogy a lányok ott tartózkodnak-e. Mivel a lányok nem voltak ott sem, ezért a két család körbeérdeklődte a lányok barátnőit, ismerőseit. Január 25-én reggel pedig bejelentést tettek a rendőrségen az eltűnésről. A lányok testvérei január 25-én délelőtt úgy határoztak, hogy végigjárják azt a valószínű útvonalat, amerre a lányok futottak. Feltételezték, hogy esetleg baleset érte őket. Először a százhalombattai kiserdőhöz mentek, ott körbejártak. Miután a lányokat nem találták meg, elhatározták, hogy még beljebb mennek. Százhalombatta végétől mintegy két kilométerre eltávolodtak, bementek a város melletti erdőbe, majdnem egészen a százhalombattai kőolajfinomító kerítéséig. Miután nem találták a lányokat, visszafelé indultak, amikor egyikük meglátott valamit az erdőben, ezért abba az irányba mentek. Mikor közelebb értek, felismerték a lányokat, az erdőben egymás mellett hason fekve, részben hóval letakarva feküdtek, halottak voltak. Az ügyben több emberen elkövetett emberölés büntette miatt büntetőeljárás indult a Pest Megyei Rendőr-főkapitányságon.

A nyomozás Az ügyek összetartoznak

Az 1994. május 5-én eltűnt érdi M. Krisztina ügyében folyamatba tett államigazgatási eljárásban felmerült, hogy a lány esetleg bűncselekmény áldozatává vált. Miután erre konkrét adat nem volt, ezért bűncselekmény gyanúja hiányában büntetőeljárás nem indult, de a bűncselekmény áldozatává válás lehetősége, mint verzió, mint az eltűnés egyik lehetséges oka fennállt, amit a rendőrhatalóságnak ellenőriznie kellett. Az iskolába indult 16 éves lány ezen a napon oda nem érkezett meg. Nem sok használati eszközt vitt magával, nem utazóbőrönddel ment el otthonról. Vizsgálni kellett azt, miért nem tért haza, ha például elcsavarogott. Nem vihetett magával annyi pénzt, mely több napra, vagy hetekre biztosította volna a megélhetését, nem volt nála több váltás ruhanemű, többé pedig sem a családjánál, sem ismerősöknél nem jelentkezett. Így a csavargás, iskolakerülés, kalandkeresés mint lehetséges eltűnési ok egyre kevésbé illett a képbe, egyre inkább annak gyanúja merült fel, hogy a lány nem önszántából nem tért haza, hanem bűncselekmény áldozatává vált. Konkrét adat, nyom azonban nem volt, nem volt tanú, aki látta volna a sértettet gyanús személy társaságában, nem sikerült felderíteni a sértett eltűnése előtti utolsó órájának történéseit, hogy kivel és hol volt, milyen célból és mit csinált. Nem került elő a sértett holtteste sem. Az államigazgatási eljárásban kihallgatott Balogh Lajos tanúvallomása szerint a lány sokszor mondta, hogy férjhez szeretne menni, gazdag férjet kívánna, és szívesen elmenne valahová dolgozni. A tanú szerint a kifejezetten naiv lány megismerke-

dett egy svéd állampolgárságú személlyel, akivel szoros kapcsolatot alakított ki, s hozzá szeretett volna menni feleségül, ezt állítólag többször meg is említette. Talán ezzel a férfival távozott külföldre, megszökött, mert a szülei fiatal kora és tanulmányai miatt nem engedték volna, hogy férjhez menjen – vélelmezte Balogh. Ugyanez a tanúvallomás utalt arra is, hogy 1993 nyarán Krisztina Balatonkenesén nyaralt, ahol megismerkedett olasz fiúkkal, akik lelkesen udvaroltak a lánynak, még szerenádot is adtak neki. Balogh Lajos szerint talán ezekkel a fiúkkal tartott kapcsolatot azóta is, és hozzájuk ment külföldre. A rendőrhatalóság ezeket az adatokat is ellenőrizte, mindez azonban nem vezetett eredményre. Nem merült fel ugyanis konkrét bizonyíték, mely a feltételezéseket megerősítette, vagy megcáfolta volna.

Az áleberrabló jelentkezése

1994 szeptemberében, miután az érdi M. Krisztina édesanyját telefonon megfenyegették, hogy fizessen váltságdíjat a lányáért, az ügyben büntetőeljárás indult. A nyomozók megvizsgálták az eltűnt lány kapcsolatrendszerét, s ennek során ellenőrizték a lány rokonait, valamint a környékbeli, büntetett előéletű és szabadlábon lévő személyeket is. Megállapítást nyert, hogy a lány a szüleivel élt együtt Érden. A lány nővére Százhalombattán lakott férjével, Balogh Lajossal és közös kisgyermekükkel. A nyomozás vezetője, Kovács Béla rendőr őrnagy azonnal felfigyelt Balogh Lajosra, mivel a férfi, sőt a Balogh család nem volt ismeretlen a rendőrség előtt. A nyomozás során a bevett ellenőrzési standardok alkalmazása (a sértett családi/baráti/munkakapcsolataiban szereplő, illetve a településen, a környéken élő büntetett előéletű személyek ellenőrzése) során Balogh Lajos neve két esetben is fennakadt a szűrőn. Százhalombattán élő, erőszakos bűncselekmény (rablás és más bűncselekmények) miatt elítélt, börtönviselt személyként is, és a sértett büntetett előéletű rokonaként is felmerült a neve: a sértett sógora volt. Balogh Lajos elkövetőként szerepelt 1990-ben is, amikor édesapját, Balogh Istvánt megölték. Balogh István megöléséért feleségét, Balogh Lajos édesanyját ítélték el, azonban a nyomozás során bizonyítást nyert, hogy az emberölés során fiuk is bántalmazta a sértettet.³ Mindezek alapján Kovács

3 Ebben az ügyben a rendőrség Balogh Lajost és Balogh Istvánnét vonta gyanúsítottként felelősségre emberölés bűntette miatt. A megállapított tényállás lényege szerint 1990. december 26-án Százhalombattán családi összejövetel során Balogh Lajos vitába keveredett az apjával, Balogh István sértettel. A sértett szidalmazta, megütötte, fojtogatta Balogh Lajost, valamint megöléssel fenyegette. Ennek érdekében egy kést is magához akart venni. Balogh István sértett nyomoréknak, elősködő ingyenélőnek nevezte a fiát, majd meg is ütötte. Ekkor Balogh Lajos egy késsel mellkason szúrta a sértettet, aki könnyen sérült, majd folytatták a dulakodást. Ebbe bekapcsolódott Balogh Istvánné, Balogh Lajos édesanyja, aki egy szódászfionnal többször is fejbe verte a sértettet. A sértett a földre került. Balogh Lajos ekkor többször rátaposott a már súlyosan sérült apja fejére, illetve rátaposott az apja mellkasára is. A taposás ereje és a száma nem volt megállapítható. Balogh István sértett a bántalmazás miatt olyan súlyos sérüléseket szenvedett, hogy elhalálozott. Balogh Istvánnét erős felindulásban elkövetett emberölés bűntette miatt a bíróság két év börtönbüntetésre ítélte, melynek végrehajtását három évre felfüggesztette. Balogh Lajost az ügyesség súlyos testi sértés bűntette miatt megrovásban részesítette. Az ügyesség álláspontja szerint ugyanis a sértett életét Balogh Istvánné oltotta ki, Balogh Lajos cselekménye nem járult hozzá az apja halálához. Balogh Lajossal szemben megrovást alkalmazó ügyészi határozatot a vádhatóság a későbbiek során hatályon kívül helyezte és meggyanúsították Balogh Lajost az apja sérelmére elkövetett emberöléssel. A vádhatóság módosított álláspontja szerint Balogh Lajos az édesapja sérelmére súlyos testi sértés bűntettét követett el a jogos védelem túllépésével, ezt a cselekményt azonban, amikor vádat emelt Balogh Lajossal szemben, több ember sérelmére elkövetett emberölés bűntette és más bűncselekmények miatt 1996-ban, nem tette a vád

Bélában egyre inkább erősödött az a feltételezés, hogy a váltságdíj követelése mögött Balogh Lajos áll, de nem zárta ki azt a lehetőséget sem, hogy a lány eltűnéséhez is köze van. Így lényegében a nyomozás megindulásakor már felmerült Balogh Lajos, mint lehetséges elkövető.⁴ Bizonyíték azonban még nem volt. Balogh lehetséges elkövetői minőségét ellenőrizni kellett, ezért a rendőrség tanúként hallgatta ki az ügyben. Beleegyezésével több alkalommal sor került poligráfus ellenőrzésére is, részeredményekkel. A kifejezetten intelligens, jó konspirációs képességekkel és bűnözői rutinnal rendelkező Balogh jól megkomponált vallomásaival nem hagyott fogást magán, és a poligráfus vizsgálaton is többnyire higgadtan tudott viselkedni, így egyelőre konkrét bizonyíték vele szemben nem merült fel.⁵ Nyomozástaktikai szempontból komoly hátrányt okozott, hogy az aggódó rokon szerepét játszó Balogh Lajos a feleségén, az apósán és az anyósán keresztül végig információkat kapott a nyomozás állásáról. Így rögtön tudomást szerzett arról, hogy az anyósa az ismeretlen zsaroló telefonhívása után értesítette a rendőrhatalóságot. Nyilvánvalóan tisztában volt azzal, hogy a nyomozás rá is irányul, tehát igen nagy gondossággal kell eljárnia a zsaroló hívások lebonyolítása során. Alapos oka volt azt feltételezni, hogy az ügyben operatív eszközök alkalmazása volt folyamatban. Így számolt azzal, hogy ha az anyósát a munkahelyén telefonon keresi, úgy azt lehallgatják.⁶ De tősgyökeres és figyelmes százhalmobattai lakosként észlelte azt is, hogy a százhalmobattai telefonfülkék is

tárgyává, mert ennek a cselekménynek nem volt jelentősége a sokkal súlyosabb cselekmények mellett. Megítélésem szerint ebben az ügyben a vádhatósági álláspont megalapozatlan volt. Hiszen ha az elkövető más által bántalmazott sértett bántalmazásába bekapcsolódik, vagy a korábban általa folytatott bántalmazás befejezése után a más általi bántalmazásba visszakapcsolódik, és a sértett meghal, az eredményért valamennyi elkövető társtettesként felel. Nem kell vizsgálni, sőt, sok esetben nem is lehet, hogy konkrétan melyikük ütese hozta létre a halálos eredményt. Tehát, aki mindössze egy-két ütest adott le, vagy taposott, akkor is emberölésért felel, ha a halált ténylegesen nem az ő ütese okozta. Ebben az esetben a sértett durván provokálta az elkövetőket. Balogh Lajost meg is támatta, aki nem hagyta magát. Ezután Balogh édesanyja bántalmazta Balogh Istvánt, a sértett súlyosan megsérült és a földön feküdt, támadásképtelen állapotba került. Ezt követően - vagyis a jogos védelmi helyzet megszűnése után - Balogh Lajos ismét bántalmazta a sértettet, a sértett pedig meghalt. Mindketten szándékegységben, egymás cselekményéről tudva, a lehetséges következményeket felismerve, és menthető felindulásban cselekedtek. Ezért Balogh Istvánné és a Balogh Lajos társtettesként erős felindulásban elkövetett emberölés büntetettét követte el, meggyőződésem szerint. Ezért Balogh Lajos cselekményének súlyos testi sértés büntettként való minősítése szerintem téves. Ez pedig törvénytörten enyhé felelősségre vonást eredményezett Balogh Lajos esetében először megrovással, majd a vádemelés mellőzésével. Ennek azért van jelentősége, mert ez nagyban bátorította Balogh Lajost. A későbbiek során kialakult benne az a meggyőződés, hogy súlyos bűncselekmények elkövetése után is el lehet kerülni a szigorú felelősségrevonást. Ő maga fogalmazott így: „az apám megölésekor váltam teljesen gátlástalanná, főleg úgy, hogy meg is üsztam.” (Média nyilatkozat. 2008. Forrás: www.tv2.hu)

- 4 „Az ilyen jellegű súlyos bűncselekmények felderítése során a nyomozó hatóságok a felderítés érdekében különböző vonalakat állítanak fel. Ilyen vonal volt pl. a családi, rokon szálak, ahol szintén Balogh Lajos szerepel, illetve a környezetben lakó büntetett előéletű személyek ellenőrzése szintén egy ilyen jellegű vonal, ahol ismételten szerepelt Balogh Lajos neve. Így ezáltal Balogh Lajos potenciális elkövetőként jött számításba.” „Az M. A.-né sérelmére elkövetett zsarolási ügyet az akkori akcióosztály beosztottjai nyomozták, és az ott dolgozó Kovács Bélának volt fixa ideája, hogy Balogh Lajos a potenciális elkövető” – Csapi Balázs rendőr alezredes személyes közlése.
- 5 Először 1994 novemberében alkalmaztak vele szemben poligráfot, mely részeredményt hozott, így Balogh Lajost a vizsgálat szerint nem lehetett kizárni, mint lehetséges elkövetőt.
- 6 A telefonos közlések tartalmának lehallgatását Z. Zsolt tanú is megerősítette a bíróságon, de erre utaló a vádlott is, hogy tudta, hogy lehallgatják. A lehallgatási jegyzőkönyveket, és a telefonfülkék megfigyeléséről szóló jelentéseket az ügyész csatolta a bírósághoz benyújtott nyomozati iratokhoz, így azok a nyílt eljárás anyagává váltak.

operatív megfigyelés alatt álltak.⁷ Nem volt neki nehéz kiszúrni az oda nem illő idegen autókat, személyeket.⁸ Emiatt amikor telefonált, a kezét a telefonkagylóra tette, és eltorzított hangon beszélt, illetve volt, hogy a bűntársát utasította a telefonhívás lebonyolítására oly módon, hogy ő a fülkénél nem volt jelen. Ennek ellenére egy alkalommal éppen, hogy sikerült elmenekülnie a fülkétől még a nyomozó hatóság odaérkezése előtt. Egy alkalommal pedig a telefonfülkénél Balogh Lajos társát, a fiatalokú Kovács Krisztiánt igazoltatta a rendőrség.

Mivel Balogh anyósa meg akart győződni arról, hogy a lánya valóban a telefonálónál van, ezért Balogh Lajos Érden, a vasúti töltésnél helyezte el a lány több ruhadarabját, amelyeket a nyomozó hatóság 1994. szeptember 26-án lefoglalt. 1994-ben azonban a bűnügyi technika és a DNS-rögzítés Magyarországon még nem volt olyan fejlettségi szinten, hogy a ruhákról használható nyomot (pl.: Balogh Lajos DNS-ét rögzíthették volna). Ennek akadályát képezte az is, hogy a megtalált ruhák kimosott állapotban voltak.

A váltságdíj átadását Balogh Lajos oly módon szervezte meg, hogy a pénzt Balogh anyósának a Budapestről Budafokra induló vonat utolsó kocsijából kellett kidobnia a Százhalombatta melletti szakaszon, a telefonon adott utasítás szerint egy olyan helyen, ahol egy nagy lepedőt lát kirakva. Balogh olyan helyet választott, mely messziről is jól megfigyelhető volt. Tudta, hogy anyósa a nyomozó hatóságot beavatta a pénztadási tervbe is, ezért rendőrségi akcióra számított.⁹ Az általa megjelölt helytől messzebről, egy domboldalról figyelte a helyszínt, ahová már jóval a vonat indulása előtt megérkezett. Így észlelte, amikor a pénztadási hely környékét ellepték a rendőrök. Végül az anyósa a pénzt a vonatból nem dobta ki, így a váltságdíj-fizetésre nem került sor.¹⁰

Körütekintő eljárása ellenére hibázott. A telefonhívások során rögzített hanganyag volt az első használható bizonyíték Balogh Lajos ellen. A nyomozó hatóság hangmintát rögzített tőle, amit a szaktanácsadó összevetett a rögzített beszélgetésen hallható zsaroló hangjával, mely 80%-os valószínűséggel hasonlóságot mutatott Balogh Lajos hangmintájával. További, Balogh Lajosra jelentősen terhelő bizonyíték a zsarolás tekintetében egy

7 „Balogh Lajos battaiként nagyon jól ismerte lakókörnyezetét, ezáltal számára minden oda nem illő személy, tárgy, autó nyilván számára feltűnővé válhatott. Ezáltal számára nem okozott nehézséget az esetlegesen konspiráltan ott lévő rendőri erők felismerése.” Csapi Balázs rendőr alezredes személyes közlése. A nyomozati iratok részét képezték a telefonfülkék megfigyeléséről szóló rendőri jelentések is, melyek szerint a százhalombattai telefonfülkéket a rendőrök – a rendőri jellegük leplezése mellett – rendszeresen figyelték.

8 „Minden telefonfülkét figyelték a rendőrök nagyon feltűnő, amatőr módon. A rendőrök folyamatosan figyelték engem. Egy alkalommal elvittek a rendőrök tanúként kihallgatni, keresztkérdéseket tettek fel, amatőr módon, kiabáltak, ijesztgettek. Mondtam a hazugságvizsgálatot is vállalom, hangmintát is adtam, ami 80-90 százalékos volt.” – Balogh Lajos tárgyaláson tett vallomása.

9 „Természetesen a vonat szakaszt megfelelő rendőri erővel voltunk kénytelenek biztosítani, de a hangsúlyt a vonaton utazó sértettre koncentráltuk. Természetesen számoltunk azzal a lehetőséggel is, hogy az elkövetők figyelemmel kísérik a rendőri akciót. Ebben az időszakban potenciális elkövetőként Balogh Lajos is szerepelt, így ennek megoldása, a sértett személyi biztosítása kifejezett problémát jelentett számunkra. Természetesen – bár erre bizonyítékaink nincsenek – úgy gondolom, Balogh Lajos minden egyes eljárási cselekményről, rendőri intézkedésről tudomást szerzett akár közvetlenül, akár közvetve.” – Csapi Balázs személyes közlése.

10 Balogh Lajos egészen cinikus magyarázatot adott arra, hogy miért zsarolta meg az anyósát: „A Kriszti anyja nagyon ki volt bukva, hogy a lánya eltűnt. Kiborult teljesen. Vissza akartam neki adni a reményt, ezért jött az ötlet, a zsarolás. Meg persze a pénz miatt is.” – Balogh Lajos nyomozati vallomása.

felismerésre bemutatás volt. Egy férfi telefonálni akart egy százhalombattai nyilvános fülkéből. Amikor a telefonfülkéhez ment, észlelte, hogy három férfi van a fülkénél, az egyik telefonál, a másik kettő pedig a nyitott fülkeajtónál, közvetlenül a telefonáló férfi mellett áll. Mikor befejezték a beszélgetést, a tanú bement a fülkébe, majd amikor kijött onnan, látta, hogy a három férfi visszatér a fülkéhez, és újra telefonáláshoz készül. A tanú személyleírást adott mindhármukról; az egyik személyleírás – miszerint az egyik férfi kb. 30 év körüli, szőke, testesebb férfi – illet Balogh Lajosra. A felismerésre bemutatáson határozottan felismerte Balogh Lajosban a telefonáló férfit.¹¹ A telefonbeszélgetés időpontja pedig akkor volt, amikor Balogh anyósát telefonon hívta a zsaroló. Balogh, akit ezért egyre többször végzáltak a nyomozók, mind nyugtalanabbá vált, kereszkérdésekkel azonban még nem tudták megfogni.

A második lány eltűnése

Az 1994. június 10-én eltűnt 13 éves százhalombattai lány, H. Hajnalka ügyében folyamatban volt államigazgatási eljárásban szintén számolnia kellett a rendőrhatalóságnak azzal a lehetséges verzióval, hogy a lány bűncselekmény áldozata lett. Konkrét gyanú, amely büntetőeljárás megindítását megalapozta volna, ugyan nem merült fel, de ezt a feltételezést erősítette a lány szabad akarató távozásának valószínűtlensége. Nem volt életszerű azt feltételezni, hogy egy 13 éves lány önkéntesen és nyomtalanul eltűnik, és többet nem jelentkezik. Ehhez ugyanis nem volt anyagi fedezete, megélhetését, lakhatását nem tudta volna miből finanszírozni. Nem rendelkezhetett olyan kapcsolatrendszerrel sem, mely ebben őt segítette, lakhatását, megélhetését biztosította, a lányt bűjtatta volna. Nem mellékes az sem, hogy egy 13 éves lány nemcsak anyagilag, egzisztenciálisan, de lelkileg és mentálisan sem érett arra, hogy édesanyját, testvéreit hosszú időre, vagy véglegesen elhagyja. Különösen, hogy erre oka sem volt. Testvéreit és édesanyját szerette, édesapja tőlük külön élt. Mostohaapjával ugyan nem volt jó a viszonya, de ez még az esetleges szokást nem motiválhatta, akkor sem, ha a kamaszlány ezt dacos indulatból néha felvetette. Az iskolaévnak 1994. június elején lett vége, így esetleges iskolakerülési szándék sem vezethette. A tanulmányi eredményei nem voltak jók, hiszen az általános iskola hatodik osztályában megbukott, de emiatt nem érte otthon olyan szigorú felelősségre vonás, ami elől el kellett volna menekülnie. 1994. június 10-én estefelé ment el otthonról könnyű, nyári öltözetben: egy pólóban és egy rövid sortban, így öltözéke sem adott alapot annak feltételezésére, hogy hosszú időre el akart volna távozni.¹² Hiába teltek a hetek, és hiába végezte el a hatóság az összes lehetséges ellenőrzést, amit ilyenkor szokás, a lány nem került elő. Ezeket a körülményeket értékelve erősödött meg a rendőrhatalóságban az a

11 „Meglépő volt nekem a fantomkép. A fantomkép rossz volt, kb. 20 cm-es hajam volt akkoriban, a fantomképen meg egy kopasz ember van. Ami pedig a felismerést illeti: a felismerő tanúnak a rendőrök mutattak egy videót, hogy kit kell felismerni. Ezért ismert fel. A telefonálásnál nem találkoztam senkivel. Tudtam, hogy lehallgatják a telefont, ezért nem néztem senki arcába. A fantomkép pedig nem hasonlít rám. Ha láttam, hogy jön valaki, úgy jöttem ki a telefonfülkéből, hogy ne láthasson.” – Balogh Lajosnak a tárgyaláson tett vallomása.

12 Balogh Lajos a vallomása szerint H. Hajnalkát 1994. június 10-én ölte meg. H. Hajnalka édesanyja szerint azonban a lány 1994. június 24-én tűnt el.

gyanú, hogy a lány bűncselekmény áldozatává vált. Hogy esetleg életben van, annak feltételezésére csak az adhatott okot, hogy a lány érett fiatal nő volt, koránál több évvel idősebbnek nézett ki, így nem volt kizárható, hogy esetleg emberkereskedő bűnözők tartják fogva prostitúcióra kényszerítés céljából. Csakhogy konkrét adat erre sem merült fel.

1994 őszén már intenzív nyomozás folyt az érdi lány szüleinek zsarolása ügyében. A 16 éves érdi lány és a 13 éves százhalombattai lány ügyéről a rendőrség ekkor még nem tudhatta, hogy összekapcsolódik. Több, azonban egyelőre csak távoli kapcsolódási pont merült, vagy merülhetett volna fel. Balogh Lajos Százhalombattán élt, ahogy az eltűnt H. Hajnalka is. Egy időben a Balogh Lajosékkal szomszédos lépcsőházban lévő egyik lakásban élt az eltűnt lány családja. A lány édesanyja látásból ismerte is Balogh Lajost. Balogh öccsének, Tibornak jó barátja volt Kovács Krisztián, az eltűnt H. Hajnalka korábbi barátja, aki egy lépcsőházban lakott a sértettel. Ezek a kapcsolódási pontok akkor – utólag meg nem állapítható módon – még vagy nem tűntek (nem tűnhettek) fel a rendőrhatalomnak, vagy még nem voltak fontosak, hogy ezek miatt az ügyeket összekapcsolják.¹³ Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az eljárások sem „érték össze”. Hiszen Balogh Lajos sógornőjének eltűnése ügyében nem büntetőeljárás, hanem államigazgatási eljárás indult, kizárólag Balogh Lajos anyósának zsarolása tárgyában folyt büntetőeljárás, melyben a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság nyomozott. Balogh sógornőjének eltűnését az Érdi Rendőrkapitányság, míg a százhalombattai lány eltűnését pedig – szintén államigazgatási eljárásban, de – a Százhalombattai Rendőrkapitányság vizsgálta. Így az információk sem egy helyre futottak be.

A két kocogó lány eltűnése

1995. január 23-án reggel Balogh Lajos ki akart rabolni egy százhalombattai ékszerboltot. Megfigyelte a helyszínt, tudta, hogy hétfőn a reggeli órákban a környéken eleynésző a forgalom, az ékszerész pedig egyedül dolgozik. Tudta azt is, hogy ezen a napon az ékszerüzlet melletti bolt zárva van, így az ékszerész innen sem számíthatna segítségre egy támadás során. A rablás azonban meghiúsult, mert az ékszerész nem a szokott időben, hanem később nyitott ki, a nyitáskor pedig már felélénkült a környéken a forgalom, így a lebukás kockázata miatt Balogh elállt a bűncselekmény végrehajtásától. Emiatt, és a zsarolás büntette miatti eljárásban 1995. január 25-ére szóló idézése miatt is eléggé zaklatott volt. Társaival megbeszélte, hogy 1995. január 23-án este 20.00 óra körüli időben a kiserdőben találkozhatnak. Ugyanezen a napon 20.00 óra után két 19 éves százhalombattai barátnő az egész napos közös tanulás után futni indult a kis erdei útra. Többé nem tértek haza.

13 „A helyszínelésen Balogh Lajos feltáró, beismerő vallomásokat tett, feltárára kerültek a holttestek és a tárgyi bizonyítékok, ez alapján tudtuk összekapcsolni az ügyeket. Bár emlékeim szerint H. Hajnalka eltűnésével kapcsolatban Balogh Lajos két büntőrsa, Balogh Tibor és Kovács Krisztián neve is felmerült. Az eltűnéses ügy tükrében gyanús eltűnésként kezeltük H. Hajnalka eltűnését, mivel, mint említettem, a büntőrszak kapcsolatba hozhatók voltak Balogh Lajos személyével.” – Csapi Balázs személyes közlése.

Az első eredmények: a poligráfós vizsgálatok

Az előzmények szerint gyanú merült fel arra, hogy a zsarolást Balogh Lajos követte el. Ezért 1994. november 14-én – az érintett hozzájárulásával – elrendelték a gyanúsított poligráfós vizsgálatát.¹⁴ Balogh, aki 1994 novemberében még egy alkalommal vett részt poligráfós vizsgálaton, már az első alkalommal értékelhető reakciókat adott. Megállapítható volt, hogy nevezettnek az ügyel kapcsolatban valójában több olyan dolgról is tudomása van, melyeket – állítása szerint – nem ismert. Így a szaktanácsadói vélemény szerint az őszintesége megkérdőjelezhető, az M. Krisztina sérelmére elkövetett esetleges bűncselekménnyel való kapcsolata ezért nem volt kizárható, s mindkét poligráfós vizsgálat arra engedett következtetni, hogy nevezettet az elkövetői körből kizárni nem lehet. Sőt, Balogh Lajos nemcsak a zsarolás büntetével volt összefüggésbe hozható, de információkkal rendelkezett a sógornője eltűnéséről is. A szaktanácsadói hivatalos feljegyzés szerint a bűncselekménnyel való kapcsolatát erősítette meg nevezett személyiségvizsgálata is: életvezetésének devianciái, az, hogy részt vett apja megölésében, és hogy több, vagyon elleni és erőszakos bűncselekményt követett el.

1995. január 25-én Balogh Lajos megjelent a Pest Megyei Rendőr-főkapitányságon, hogy tanúként hallgassák ki, továbbá, hogy ismét poligráfós vizsgálatnak vessék alá, amihez ő ismét hozzájárult. A vizsgálatot elvégző pszichológus hivatalos feljegyzése szerint az eredmény arra enged következtetni, hogy Balogh Lajos sógornőjét, M. Krisztinát megölték. Összességében azonban a teszt értékelhetetlen volt, mert Balogh több variációra is fokozott reakciót mutatott. A feljegyzésben így írt a szaktanácsadó: „A vizsgálatot 1995. január 25-én délelőtt végeztem, tehát még a kettős emberölés felfedezése előtt. Nevezettnél feltáró vallomás ekkor még nem volt. Balogh Lajosban ekkor – mint utóbb kiderült – keveredtek a M. Krisztinára és a két futó lányra vonatkozó adatok, így a teszt zavaros lett. Például: az elkövetés módjai, a holttest helye tekintetében. Fokozott reakciót mutatott arra a kérdésre, miszerint tudja-e, hogy a Krisztina meghalt, vagy életben van, hogy M. Krisztinát megölték-e. Fokozott jelet mutatott arra a kérdésre is, hogy ő ölte-meg az M. Krisztinát. Ugyanígy fokozott volt a reakciója akkor is, amikor azt kérdeztem, hogy egyedül volt-e az elkövető.” Balogh Lajost a pszichológus sajátos viselkedésű személynek találta, aki a vizsgálat előtt különlegesen nyugodt és jókedvű volt. „A százhalm-battai lányok ügye itt még szóba sem jött, ez nyilván megnyugtatta. Nagy érdeklődéssel követte a vizsgálatot, látszott rajta, hogy érti a vizsgálat logikáját. Nem próbált meg ennek ellenére kitérni, manőverezni, megtéveszteni. Látszott, hogy szeret játszani a veszéllyel. Szinte észrevétlenül próbált provokálni, többször idézte a Bányások hallgatnak című filmet. A tesztkérdések mellé még segített egy-kettővel. Pl: hogy a holttestet sav segítségével akarták-e eltüntetni, amiről később kiderült, hogy M. Krisztinának a haját savval öntötte le. A vizsgálat során végig nyitott, érdeklődő volt. A metakommunikációja ugyanakkor árulkodó volt, a kritikus helyeknél szinte teljesen vörössé vált. Az első vizsgálat során rosszul lett. Sokszor azt mondta, hogy megpróbál etetni az információkkal és várja a

¹⁴ Ennek eredményéről a szaktanácsadó véleménye 1994. november 30. napjára készült el.

hatást. A vizsgálat végén elmondta, az ő filozófiája, hogy vállalja mindig, amit tett, de csak akkor, ha lerakták elé a bizonyítékot, addig nem. Ha nincs bizonyíték, akkor mindhalálig védekezik.¹⁵

Ezt követően Kovács Béla rendőr őrnagy közölte Balogh Lajossal, hogy gyanúsítottként hallgatja ki az anyósa sérelmére elkövetett zsarolás büntettének alapos gyanúja miatt. Balogh Lajos megtagadta a vallomástételt, majd a nyomozó hatóság őrizetbe vette. Ugyanezen a napon találták meg a két futó lány holttestét a százhalmobattai kiserdőben.

1995. január 27-én a nyomozó hatóság újabb poligráfós vizsgálat elvégzésére készült Balogh Lajoson.¹⁶ Ennek közvetlen előzménye az volt, hogy 1995. január 25-én megtalálták két 19 éves százhalmobattai lány holttestét. Halálukban az idegenkezűség egyértelmű volt. Felmerült a gyanúja, hogy Balogh Lajosnak köze volt a halálukhoz. A helyszíni szemle ekkor még folyamatban volt, azonban január 26-ára már eredményt hozott, így annak alapján számos, a cselekmény elkövetéséhez tartozó információ rendelkezésre állt, ez lehetővé tette a poligráfós vizsgálat elvégzését.¹⁷ „A vizsgálat a várható eredményesség szempontjából különösen alkalmasnak és kedvezőnek tűnt, hiszen Balogh Lajos a bűncselekmény kiderülésének időpontjában őrizetben volt, így információval nem rendelkezhetett. A poligráf-kérdések a bűncselekmény mozzanatainak széles körére támaszkodtak.”¹⁸ Balogh Lajos a sógornője, M. Krisztina eltűnése és a szülei zsarolása ügyében korábban már háromszor vett részt poligráfós vizsgálaton, így az 1995. január 27-ére tervezett lett

15 A Pest Megyei Rendőr-főkapitányság kriminálpszichológusának hivatalos feljegyzéséből.

16 „Azon a napon, amikor megtalálták a két lányt, valamelyik nyomozóban felmerült, hogy hátha Balogh Lajosnak is köze van hozzá, ezért poligráf vizsgálatot kellene vele végezni. A körülmények a vizsgálathoz kedvezőek voltak, hiszen azt sem tudhatta, hogy megtalálták a lányokat, és úgysis a Kapitányságon volt.” – Dr. Orosházi Józsefné kriminálpszichológus, igazságügyi szakértő személyes közlése. Dr. Orosházi Józsefné 1995-ben a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság állományában teljesített szolgálatot mint rendőr főhadnagy, kriminálpszichológus. Balogh Lajos elsőként vele osztotta meg szörnyű titkát. Miután Balogh Lajosról végig feltételezték, hogy köze van a sógornője eltűnéséhez, továbbá alapos gyanú merült fel vele szemben arra is, hogy az anyósa sérelmére zsarolás büntettét követte el, korábban pedig – többek közt – rablás büntette miatt volt büntetve, alapos oka volt a nyomozó hatóságnak azt feltételezni, hogy Balogh Lajosnak köze volt a két futó lány erőszakos halálához is. A poligráfós vizsgálatra azonban már nem került sor, ugyanis a gyanúsított a vizsgálatot megelőző ismerkedő beszélgetésen a pszichológus szaktanácsadó néhány öt érzékeny ponton érintő kérdésére összeomlott, és mindent feltárt. Az elkövetővel 1995. január 27-én lefolytatott beszélgetéséről részletesebben lásd: Dr. Orosházi Józsefné: Nyitott sebek. Egy gyilkosságsorozat a pszichológus szemével (Belügyi Szemle 1995/4. 103-106. oldal).

17 A helyszíni szemle adatai rendelkezésre álltak, a bűncselekmény még nagyon „friss” volt, így az elkövetőnek nem lehetett elég ideje, hogy azt lelkileg feldolgozza. Valószínűleg arra sem lehetett elég ideje, hogy a cselekménnyel kapcsolatos védekezési taktikáját át gondolja, továbbá Balogh Lajos épp a hatóság őrizetében volt, ezek a körülmények pedig lehetővé tették, hogy a pszichológus szaktanácsadó kifejezetten a két futó lánnyal összefüggésben végezzen poligráfós vizsgálatot. Ezek a körülmények az eredményes vizsgálathoz nagyobb esélyt teremtettek.

18 Dr. Orosházi Józsefné r. főhadnagy, kriminálpszichológus által 1995. február 6-án készített hivatalos feljegyzésből. A kontrollkérdések az alábbi kérdésköröket ölelték fel többek között: a holttestek feltalálási helye, elrejtésének módja, testhelyzete, öltözké, cipője, felső és alsó ruhája, az elkövetés eszköze, a járulékos cselekmények, a helyszíni megközelítésének a módja, stb. Megjegyzem, a poligráfós vizsgálat értelmét illetően megosztottak a vélemények a kriminálpszichológusok körében abban az esetben, ha feltételezhető, hogy a vizsgálat alanya pszichopátiás személyiség. Ezekre az emberekre ugyanis az jellemző, hogy nem szoronganak semmitől, nem tanulnak semmiből, és nem is szeretnek. Így feltehető, hogy egy pszichopata nem mutatja hazug állítás közlésekor sem azokat a fiziológiai tüneteket, amelyeket egy egészséges személy. „Egyes poligráfszakértők szerint a pszichopata is poligráfozható. Az én véleményem szerint viszont nagy óvatossággal kell eljárni velük szemben, és nem minden esetben lehet szerintem sem poligráfozni őket. Hiszen akinek a hazugság nem hazugság, azt érintetlenül hagyják a feltett kérdések.” – Dr. Orosházi Józsefné személyes közlése.

volna a negyedik vizsgálat, ezúttal kifejezetten a két futó lány halála miatt. Ezen a napon Balogh Lajos csendes, konvencionális, együttműködő volt. „Csupán annyit mondtam bevezetőben neki, hogy találtak két holttestet Százhalombattán, ezzel kapcsolatban fogunk poligráf vizsgálatot végezni. Mivel a korábbi poligráf vizsgálatokat nem én végeztem, vagyis ekkor találkoztam a Balogh Lajossal először, kértem, hogy mutassa be nekem magát. Kértem, hogy meséljen magáról. Kérdeztem tőle, hogy milyen ember ön, Lajos? Ekkor lehajtotta fejét, látszott, hogy összeszorul a torka. Jeleztem neki, hogy észleltem, hogy a szeme könnybe lábadt.¹⁹ Néhány kérdés után közölte, hogy megspórolhatjuk a poligráf vizsgálatot. Kérte, hogy szeretne a feleségével beszélni, aztán mindent elmond. Kérdeztem, köze van-e a két százhalombattai lány halálához, erre ő: többhöz. Kérdeztem a Krisztinához is? Válasz: többhöz. Kértem, hogy kezdje el a történetet. Az apja italozó életmódjával és brutalitásával kezdte, elmondta, hogy sokat szenvedtek miatta. Elmondta, hogy 1990 karácsonyán úgymond a család tette el láb alól az apját. A beszélgetés alatt rendkívül heves érzelmi reakciói voltak, nagyon sírt, maga sem érti, hogy pont miért vele történt mindez.”²⁰

Ezt követően pedig részletes – a bűntársai szerepének kivételével –, mindenre kiterjedő beismerő vallomást tett, cselekményeit, az elkövetés idejét, módját, helyét, körülményeit, azok különös kegyetlenségét, motivációit feltárta, illetve a helyszíni kihallgatásokon megmutatta áldozatai holttestének és a bizonyítékok²¹ elrejtésének helyét. Balogh Lajos sógornőjének a holttestét a százhalombattai homokbányához közel, egy erdőss részen, míg 13 éves százhalombattai áldozata testét a homokbányában rejtette el, mintegy 10 cm vastagon homokkal takarta le.

Az áttörés: a beismerő vallomás

Amit csak sejteni lehetett: az élet elleni cselekmények

Miután Balogh Lajos 1995. január 27-én dr. Orosházi Józsefné pszichológusnak mindent beismert, kérte, hogy hadd beszélhessen egy magasabb rangú rendőrtiszttel, akinek szintén mindent elmondana. Hogy könnyebb legyen neki a vallomástétel, arra kérte a

19 „Az egyszerű kérdésemre (mutassa be magát) – számomra is meglepő módon – nagyon érzékenyen reagált (izom-összehúzóds a torokban), majd amikor ezt jeleztem, már a szeme is könnybe lábadt, míg végül kitört belőle a sírás. Egy kritikus helyzetben valaki feltette neki azt a kérdést, hogy kicsoda ő? Ártatlanul szembesítettem önmagával, tetteivel. Valamiféle önleltámasztásra készítettem ezzel a felszólítással. És ez az önmagával való szembenézés cseppet sem volt kellemes, a tükörfől visszanzó ember nem nyújtott szép látványt az ő számára sem. Talán ez a pillanat volt az, amikor először kellett szembenéznie önmagával, azzal, hogy valójában ki is ő? Ez a sírás részben katarzis volt, és volt benne némi önsajnálát is, de természetesen a feszültség, a következményektől való félelem: [ez] mind benne volt.” – Dr. Orosházi Józsefné személyes közlése.

20 Dr. Orosházi Józsefné által 1995. február 6-án készített hivatalos feljegyzés, illetve az ő személyes közlése.

21 Lefoglalásra került a sértettek ruházatain kívül a Zbrojovka 6,35 pisztoly, három darab lövedékmag, három darab lövedékhüvely, egy 17 cm-es kés, 3 cm-es penge széllel, fehér színű kötél, meg egy 35,5 cm-es kés, 22,5 cm-es pengével, meg egy 21-cm-es kés, 11 cm-es pengével, Balogh Lajos otthonában pedig P. Adrienn sértett ékszerai.

pszichológusnőt, hogy legyen vele a kihallgatásánál. Kérésének megfelelően dr. Orosházi Józsefné a kihallgatásnál végig jelen volt.

Balogh Lajos első kihallgatásai során úgy nyilatkozott, hogy a terhére rótt bűncselekményeket egyedül követte el. A nyomozó hatóság számára a két futó lány sérelmére elkövetett bűncselekmény helyszíni szemléje alapján azonban nyilvánvaló volt, hogy a cselekményt az elkövető egyedül nem követhette el. Vallomásának ellenőrzése során korábbi ügyeit is megvizsgálták. Kiderült, hogy Balogh korábban az öccsével, Balogh Tiborral és annak barátjával, Kovács Krisztiánnal is követett el lopási cselekményt. Ezért a nyomozó hatóság kihallgatta Balogh Tibort és Kovács Krisztiánt is, akik beismerő vallomást tettek. Miután ezt Balogh Lajos előtt feltárták, kiterjesztette a vallomását a társaira is. Balogh Lajosnak a teljes, mindenre, a bűntársakra is kiterjedő módosított beismerő vallomásának a lényege a következő volt.

1994. márciusi szabadulását követően észlelte, hogy az általa korábban nagyon kedvelt és kamaszodó sógornője nagyképű és szemtelen lett.²² Egy alkalommal, amikor a szülei kölcsönből kért pénzből befizették egy párizsi tanulmányútra, a fiatal lány a kölcsönt adó rokonnak nem volt hajlandó megköszönni a segítséget. Az őt erre kérő apjával lekezelően beszélt. Ezért Balogh Lajos mélységesen megvetette a sógornőjét. Nem tudta elfogadni, hogy míg ő a börtönben volt, a sógornője így megváltozott. A stílusa miatt meggyűlölte őt, és elhatározta, hogy megbünteti, megöli.²³ 1994. május 4-én Balogh Lajos az apósánál dolgozott, ekkor mondta neki M. Krisztina, hogy nem akar másnap iskolába menni, „lógni szeretne”. Erre Balogh Lajos azt javasolta, hogy utazzon hozzá Százhalombattára, lógjanak együtt egész nap. Ekkor határozta el, hogy másnap fogja megölni a sógornőjét. Másnap, május 5-én a fiatal lány a busszal nem az iskolába, hanem Százhalombattára, Balogh Lajoshoz ment.²⁴ Balogh Lajos Százhalombattán a buszmegállótól kicsit feljebb várta a sértettet. Tette ezt azért, hogy ne lássák együtt őket. Elindultak a körúton, mentek a homokbánya felé. Játékos lökdösődésbe kezdett a sértettel, melynek során egy domboldalhoz érve a sértettet lelökte. Utána látszólag átkarolta, valójában szorítva vezette a sértettet, aki ezt még mindig játéknak gondolta. A sértettel egy kietlen helyre ment, ahol

22 1994. március 8. napján szabadult 1/4-ed kedvezménnyel 2 év 6 hónap börtönbüntetésből, melyet csoportos rablás bűntette, lopás bűntette, illetve lopás vétsége miatt kapott.

23 Meggyőződésem szerint Balogh Lajos vallomása életszerűtlensége miatt e körben csak részben fogadható el. Úgy gondolom, a bűncselekményt életének sikertelenségeiből, megpróbáltatásaiból, kudarcaiból származó frusztráció motíválta elsősorban. Valakin le akarta vezetni a feszültségét, ki akarta tomlolni magát, bosszút akart állni életének tragédiái miatt. Kapóra jött neki az irritálóan viselkedő és nála sokkal jobb sorsú, de mégis hálátlan sógornője. Könnyű áldozatnak ígérkezett, hiszen könnyen elcsalhatta, és komoly fizikai ellenállásra sem volt képes.

24 Balogh Lajos a tárgyaláson is előadta, hogy sógornőjét hároméves kora óta ismerte, nagyon szerette, amikor szabadult, addigra a sértett megváltozott, nagyképű, flegma lett, nem tetszett neki a viselkedése, ezért döntött úgy, hogy megöli. Az öccsének Balogh Tibornak el is mondta, hogy meg fogja ölni, de ő nem vette komolyan. 1994. május 4-én egész éjjel nem aludt, forgolódott, félt is tőle, de el is határozta, hogy megöli. Éjszaka tervezte el, hogy miként fogja másnap megölni. Tapétázóollót, övet és pelenkát vett magához. A pelenka azért kellett, hogy letörölje magáról a vért, az öv és az olló volt az elkövetés eszköze. Amikor a sértett leszállt Százhalombattán a buszról, Balogh még mindig bizonytalan volt. Addig még ő maga is abban bízott, hogy a lány esetleg nem jön, és akkor nem követi el a bűncselekményt. Messzebb állt meg a buszmegállótól, hogy ne lássák őket együtt. M. Krisztina szállt le utolsóként. Balogh Lajos intett neki, hogy jöjjön. A végleges elhatározás akkor született meg a férfiban, amikor elindultak a körúton. Innentől nem volt visszaút.

bántalmazta, megalázta, közölte vele, hogy a nagyképű viselkedését rendkívüli módon helyteleníti, és ezért megöli.²⁵ Majd a sértettet emberi mivoltából teljesen kivetkőzve, kiemelkedő brutalitással megölte.²⁶

Ezt követően Balogh Lajos elhatározta, hogy bandát hoz létre abból a célból, hogy vagyoni haszonszerzés végett élet elleni cselekményeket kövessenek el. A konkrét terve az volt, hogy társai segítségével embereket fognak elrabolni, megkínozni, kifaggtatni vagyoni-jövedelmi viszonyaikról, majd megölik őket. Ezt követően a hozzátartozókat fogják zsarolni, őket megtévesztve az ügyet emberrablásnak beállítva fognak váltságdíjat követelni. Bevonta ebbe a tervébe az öccsét, Balogh Tibort, és az ő javaslatára a még fiatalokú Kovács Krisztiánt, akik vállalták a közös elkövetésekben való részvételt. Szóba került még további két fiatal, V. Ádám és B. Roland cselekményekbe való bevonása is, azonban ők megrémültek, és Balogh sem tartotta őket alkalmasnak, ezért végül Balogh Tibor és Kovács Krisztián mellett döntött. Balogh Lajos abból a célból, hogy magának komoly tekintélyt szerezzen, továbbá azért, hogy megfélemlítse és feltétlen engedelmességre nevelje társait, megmutatta nekik a 16 éves sógornője holttestét.²⁷

Balogh Lajos közölte Balogh Tiborral és Kovács Krisztiánnal, hogy ő már ölt meg embert, ezzel bizonyította rátermettségét a komoly bűnözői karrierre. Ezt most nekik is meg kell tenniük. Ezért sorsot húztak, és miután Kovács Krisztián húzta a rövidebbet, ezért neki kellett egy általa tetszőlegesen kiválasztott személy megölésével bizonyítania rátermettségét. Kovács Krisztián a volt barátnőjét, a 13 éves százhalombattai lányt, H. Hajnalkát választotta áldozatnak. Balogh Lajossal történt előzetes megállapodásuknak megfelelően Kovács Krisztián 1994. június 10-én estefelé elhívta a lányt légpuskával való lövöldözés ürügyén a százhalombattai kiserdőbe. Velük tartott Balogh Tibor is. Balogh Lajos lesből figyelte őket, majd csatlakozott a lövöldöző csapathoz. Balogh Tibor és Kovács Krisztián nem akarták elkövetni a bűncselekményt, arra való hivatkozással, hogy többen látták őket a lánnyal eljönni. Balogh Lajos azonban ezt nem engedte, és rátámadt a lányra, akit bántalmazott, majd megkötözött, és Balogh Tibor és Kovács Krisztián társaságában elkezdte az elhagyatott százhalombattai homokbánya felé vezetni. Útközben megkérdezte a társait, hogy van-e kedvük megerőszkolni a lányt, ők azonban ezt visszautasították. Balogh Tibor az úton összeveszett Balogh Lajossal, nem akart a cselekmény-

25 „A homokbányán keresztül mentünk, lementünk a fás részbe, a völgybe. Erősebb voltam nála, nem tudott szabadulni. Elmondtam neki, hogy mit fogok vele csinálni, hogy meg fogom ölni. Tudta, hogy igazam van, de túlzásnak tartotta, hogy meg fogom ölni ezért. Elszívott még egy cigit, mondta, hogy el fognak engem kapni. Monda, hogy üzen az anyjének, szavamat adtam, hogy átadom nekik. Megkönnyebbültem ez után. Úgy éreztem, megérdemli, percek múlva már túlzásnak érzem, sajnáltam.” – Balogh Lajosnak a bírósági tárgyaláson tett vallomásából. Ami az üzenetet illeti: Balogh Lajos a nyomozás során és a tárgyaláson nem volt hajlandó elárulni, hogy mi volt az, arra hivatkozással, hogy ezt csak négy szemközti az édesanyjának mondja el. Így az üzenetet azóta is magában őrzi.

26 A bűncselekmények elkövetési módját, brutalitását nem részletezem, miután a tanulmány témája nem a különös kegyetlenséggel való elkövetés mibenlétének vizsgálata. A bestialitások történeti tényállását csak annyiban ismertem, amennyiben a tanulmány megértéséhez az feltétlenül szükséges. Másrészről természetesen tiszteltetben kívánom tartani a sértettek hozzátartozóinak kegyeleti érzéseit.

27 A holttestet egyébként V. Ádámnak és B. Rolandnak is megmutatta, akik végül – V. Ádám részéről egy telefonos zsarolási kísérletet leszámítva, amit nem mert végigvinni – mégsem vettek részt a banda tevékenységében, és kiváltak a csapatból. A holttestről, amit láttak, azonban nem mertek beszélni senkinek.

ben részt venni, ezért Balogh Lajos utasította a testvérét, hogy menjen haza. Ezt követően Kovács Krisztián társaságában a lányt a homokbányába vezette, ahol Balogh a lányt megerőszakolta, majd utasította Kovácsot, hogy ölje meg a lányt, és ezzel bizonyítson. Kovács Krisztián azonban képtelen volt ezt megtenni, ezért Balogh Lajos fogott bele a lány megölésébe, ennek során azonban Kovács Krisztián segítségét is kérte, Kovács segítségnyújtásával kiemelkedő brutalitással, emberi mivoltából teljesen kivetkőzve megölte a lányt. Társai visszarettenése miatt Balogh Lajos csalódott bennük, úgy ítélte meg, hogy nem elég kemények ahhoz, hogy súlyos bűncselekmény-sorozatban részt vegyenek, kezdett benne kialakulni a gondolat, hogy társait nagyon szigorúan kell ellenőriznie, felügyelnie, nehogy feladják, illetve elhatározta azt is, hogy a későbbiek során a lelepleződés elkerülése végett bűntársait is megöli.

Balogh Lajos 1994 nyarán külön költözött a feleségétől, közös lakásukat eladták, amiből nagyobb összegre tett szert. Ennek köszönhetően egy időre felhagyott a bűnözéssel. A pénz azonban hamar elfogyott, ezért újra előtérbe kerültek a súlyos bűncselekmények. Két társát is bevonva megzsarolta az anyósát, váltságdíjat követelt a lánya szabadon bocsátásáért. A pénztadásra azonban nem került sor, így a bűncselekményből nem jutottak bevételhez. 1994 decemberében egy 6,35 kaliberű, hatástalanított fegyverből illegális úton éles lőfegyverre visszaállított pisztolyt vásárolt. 1995. január 23-án ezzel a fegyverrel akarta kirabolni a százhalmobattai ékszerüzletet, mely azonban a kései nyitás miatt meghiúsult.

1995. január 23-án 20.00 óra körüli időre Balogh Lajos találkozót beszélt meg a társaival a szokásos helyükre, a százhalmobattai kiserdőbe. Eredetileg az volt a terve, hogy az aznap végrehajtott fegyveres rablás büntetvének elkövetéséből származó ékszereket itt adja át a társainak, akik azokat elrejtik, illetve értékesítik, ő pedig egy bérelt lakásban fogja meghúzni magát. Miután azonban a rablás meghiúsult, ezért Balogh erről tájékoztatta a társait, illetve a jövőbeni bűncselekményeikről beszélgettek, vagy inkább álmodoztak.²⁸ Már éppen végeztek és indulni készültek, amikor Kovács Krisztián észlelte, hogy a kis erdei úton két ember fut feléjük.²⁹ Balogh Lajos egész nap rendkívül zaklatott volt, fel volt pörögve a reggeli rablási akció miatt, a kudarcélmény is feszélyezte, tele volt feszült-

28 „Azt is terveztük, hogy valakit megtámadunk a garázsosoron, majd megöljük, és elvesszük az értékeit, de aztán mégsem csináltuk meg. Először azt mondta Lajos, hogy az a terv, hogy valakit elkapunk az erdőben, levágjuk az ujját és elküldjük a hozzátartozóknak.” – Kovács Krisztián nyomozati vallomása.

29 Felmerült bennem a kérdés, hogy a százhalmobattai kis erdei úton, amely egy közvilágítás nélküli útszakasz volt, miért jártak a sértettek januárban 20.30 körül – miközben télen már 16-17.00 óra körül sötét van –, illetve hogy Balogh Lajos és Tibor hogyan tájékozódhatott és hogyan követhette el a közvilágítás nélküli erdőben 1995. január 23-án 21.00 óra után a bűncselekményt? Ugyanis az bizonyítást nyert, hogy sem a sértetteknel, sem a terhelteknél elemlámpa nem volt. Csapi Balázs véleménye szerint „véltetően a hóviszonyok miatt voltak megfelelőek a látási viszonyok”. Miután 2013. január 23-án ugyanolyan hótakaró volt, mint az elkövetés idején, ezért lehetőségem nyílt arra, hogy 2013. január 23-án 21.00 óra után közvilágítás nélküli erdős területen kvázi „bizonyítási kísérlet” keretében ezt ellenőrizzem. Megállapítható volt, hogy a hótakaró miatt közvilágítás nélküli külterületi erdős részen is jól lehetett tájékozódni, nem éjszakai sötétség, hanem szürkület volt. Így a bűncselekmény a Balogh Lajos által elmondottak szerint megtörténhetett.

séggel, amit le akart vezetni.³⁰ Ezért azonnal kiadta az utasítást, hogy a két futó lányt meg kell támadni. Két társát arra utasította, hogy bántalmazzák és teperjék le az alacsonyabb lányt, míg ő a magasabbat kapja el. Balogh Lajos indította a támadást azzal, hogy a mellé érő magasabb lányt a közben elővett 6,35 kaliberű pisztolyával nagy erővel arcon ütötte, majd a földre vitte. Két társa közben a másik lányt fogta le. Utána a lányokat megkötözték, az egyik lánynál lévő ékszereket elvették. Balogh Lajos Kovács Krisztiánt a táborúzhöz visszaküldte, hogy a nyomokat tüntesse el, az otthagytott táskájukat hozza el.³¹ Ő pedig a testvérével a lányokat egy erdei dombos részre vezette. Tibort az erdőből kiküldte, hogy kint várja meg a Kovács Krisztiánt. Ő közben mindkét sértettel fajtalanzkodott, az egyik lányt megerőszakolta, majd kifaggatta őket jövedelmi-vagyoni viszonyaikról, amit egy papírra fel is írt. Kovács megérkezése után a Tibor visszament az erdőbe. A Balogh testvérek a sértetteket tovább vezették az erdőben.³² Kovács Krisztián nagyon ideges volt, ezért kint maradt, társait az erdő előtt várta egy ideig. Eközben Balogh Lajos testvéreinek aktív közreműködésével különös kegyetlenséggel végzett a lányokkal. Kovács Krisztián miután lövéseket hallott, eltávozott. A sértettek halála kb. 22.00 óra körül következhetett be, egy tévét néző tanú ugyanis arról számolt be, hogy megközelítőleg ez idő tájt az erdő felől lövéseket hallott.

Egy gondolat kísérlet: mi lett volna, ha nincs beismerő vallomás?

Kétségtelenül furcsa, ha azt vizsgáljuk, hogy mi lett volna, ha Balogh Lajos nem tett volna beismerő vallomást, nem tárta volna fel a bűncselekményeit, nem mutatta volna meg az áldozatok holttestének elrejtési helyét. Kiderültek volna egyáltalán az élet elleni cselekmények? Sor kerülhetett volna-e Balogh Lajos és társai felelősségre vonására? Meggyőződésem, hogy igen.

Balogh Lajos a nyomozó hatóságnál végig potenciális elkövetőként volt nyilvántartva. Már a büntetőeljárás megindulása előtt, az államigazgatási eljárásban is – amikor azt vizsgálták, hogy az eltűnt sógornő válhatott-e bűncselekmény áldozatává – képebe került a személye, mint elítélt családtagé, mint a környéken élő elítéltté, továbbá mint egy problémás család tagjáé. „Gyakorlatilag Balogh Lajos neve, mint lehetséges elkövetőé, már M. Krisztina eltűnése ügyében felmerült, de gyakorlatilag erre semmilyen bizonyíték akkoriban nem állt rendelkezésre.”³³ A zsarolás büntetetének nyomozásakor már végig képen

30 „Ideges voltam, akárki jött volna, megöltem volna. Ha mást nem, akkor a büntársaimat. A feleségem és a lányom is hosszabb ideje veszélyben voltak, 3-4 naponta jött az ölés gondolata. Ha nem adom fel magam, sorra kerültek volna.” – Balogh Lajos tárgyaláson tett vallomása.

31 „A két futó lány megölése utáni napon egy-két bizonyítékot elégettünk a Balogh Lajossal az erdőben. Akkor mondta a Lajos, hogy a lányok szüleit két hónap múlva kezdi zsarolni. Együtt jártuk végig másnap a helyszínt. A nagyobb lány sapkáját és sálját éggettük el.” – fk. Kovács Krisztián nyomozati vallomása.

32 Mindkét sértett, de különösen P. Adrienn hihetetlen bátran viselkedett a támadás során. Amikor elfogták őket, Balogh Lajos megkérdezte tőlük, hogy az úton jött-e valaki utánuk, jönnek-e még arra. Ekkor a lányok valótlánul arról tájékoztatták őt, hogy igen, még mások is jönnek az úton. Ezt követően az őt szállal megkötöző és vezető Balogh Lajos szorításából P. Adrienn többször megpróbált kiszabadulni, emiatt Balogh Lajos többször megütötte. Az anyagi helyzetre vonatkozó kikérdezés során mindkét sértett szándékosan valótlán nyilatkozatokat tett. Bátor viselkedésük ellenére sem volt esélyük a túlerővel szemben.

33 Csapi Balázs rendőr alezredes személyes közlése.

volt. „Valójában inkább nyomozói megérzés, intuíció volt az, ami képbe hozta Balogh Lajost, mint potenciális elkövetőt, főként M. Andrásék sérelmére elkövetett zsarolásos ügyben.”³⁴

Érdekessége és egyben veszélye is volt ennek az ügynek, hogy Balogh Lajos olyan jól konspirált, cselekményeit olyan módon szervezte meg, és egyben a szerencse is mellé szegődött, hogy az élet elleni cselekményei sokáig leplezettek maradtak. Az első, élet elleni cselekményét ugyanis 1994. május 5-én, a másodikat 1994. június 10-én, a harmadikat és negyediket 1995. január 23-án követte el. Az élet elleni cselekmények csak nehézségek árán lettek volna bizonyíthatóak Balogh Lajos részletes, feltáró jellegű beismerő vallomása nélkül, de a lényeg, hogy bizonyíthatóak lettek volna.

Az élet elleni cselekményeket először Balogh Lajos tárta fel 1995. január 27-én délelőtt az öt poligráffal vizsgálni készülő kriminálpszichológus előtt. A poligráfós vizsgálat előtt, a szokásos bemutatkozó beszélgetés során dr. Orosházi Józsefné kriminálpszichológus szaktanácsadónak sikerült úgy kibillentenie a gyanúsítottat a szerepéből, hogy a poligráfós vizsgálat elvégzése nélkül is részletes, feltáró jellegű beismerő vallomást tett az élet elleni cselekmények vonatkozásában is.³⁵

Felmerül tehát a kérdés, hogy milyen módon lehetett volna feltárni az élet elleni cselekményeket Balogh Lajos beismerő vallomása nélkül.³⁶ A kérdés kicsit erőltetett, hiszen Balogh Lajos 1995. január 25-ei őrizetbe vétele óta rendkívül felszült, nyugtalan volt.³⁷ Óriási volt rajta a nyomás, egyre kevésbé volt képes arra, hogy a cselekményeinek a súlyát, gyerekkora óta hordozott lelki problémáit magában tartsa. Ezt az egyébként is kiélezett helyzetet tovább fokozta, hogy „szorult a hurok a nyaka körül”, vagyis a nyomozás egyre intenzívebben haladt, és egyre meggyőzőbb eredményeket mutatott a zsarolás büntette tekintetében. Balogh Lajos erős frusztrációját jelentősen növelte az 1995. január 23-án reggelre tervezett és eredménytelen rablás, melytől végül elállt, továbbá nagyon friss élmény volt még számára az 1995. január 23-án este a két futó lány sérelmére elkövetett élet elleni cselekmény, mely miatt ekkor komoly lelkiismeret-furdalást is érzett, a cselekmények őt magát is felzaklatták. Mindezeket a körülményeket ismerve kizárt, hogy a súlyos vallomást sokáig magában bírta volna tartani.³⁸ Szüksége volt arra, hogy feltáró

34 Csapi Balázs személyes közlése.

35 Vallomása szerint egyre többször merült fel benne az a kényszeres gondolat, hogy meg kellene ölnie a feleségét és a gyermekét. Ugyanakkor rettegett attól, hogy mindezt beváltja, és a feleségét és gyermekét is megölheti. Balogh Lajos nyilatkozatai szerint azért is tett beismerő vallomást, mert ha esetleg szabadlábra helyezik, ez megtörténhetett volna.

36 „Az emberölésekről semmilyen adat nem állt rendelkezésünkre a feltáró, beismerő vallomás előtt.” – Csapi Balázs személyes közlése.

37 „Balogh Lajos feltáró vallomása nélkül elég nehéz lett volna bizonyítani az általa elkövetett élet ellenes bűncselekményeket. Azonban meg kell jegyezni, hogy az ominózus kriminálpszichológiai vizsgálatra, melyet Orosházi Józsefné szakértőnk végzett, P. Adrienn és N. Zsuzsanna holttestének feltalálását követően került sor. Abban az időszakban Balogh Lajost erőteljes nyomás alá helyezte a nyomozó hatóság és nyilván zavart okozott Balogh Lajosnál, hogy az újabb két holttest feltalálását követően pár napra már a nyomozó hatóság szakértői vizsgálatnak veti alá. Nyilvánvalóan a szakértő kellőképpen fel volt készítve az ügyekkel, és idő kérdése volt, hogy mikor roppantjuk össze Balogh Lajost.” – Csapi Balázs személyes közlése.

38 Sajátos és paradox az hozzáállása Balogh Lajosnak a cselekményeihez. Kitérőn és kegyetlenül követte el a bűncselekményeit, később megbánta őket, lelkiismeret-furdalása volt miattuk, majd büszkén kérkedett velük, utána megint úgy

vallomást tegyen, meg akart könnyebbülni a titkai hordozásának terhétől, még akkor is, ha ezzel komoly bizonyítékot szolgáltatott maga ellen. De gyakori tapasztalat, hogy az elkövetők a rájuk nehezedő nyomás, a pszichés teher miatt nem tudnak a büntetőeljárás érdekeiknek megfelelő eljárási magatartást tanúsítani, magyarul hallgatni, hanem vallomást tesznek. Balogh Lajos – ha ezt így nem is fogalmazta meg magában – csak az arra méltó és megfelelő személyt várta, akinek feltárhatta a cselekményeit. Ezt a megfelelő személyt találta meg a vele emberségesen bánó dr. Orosházi Józsefné rendőr főhadnagyban, a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság kriminálpszichológusában.

Visszatérve a fenti felvetéshez: álláspontom szerint Balogh Lajos beismerő vallomása nélkül is bizonyítási nehézségek és kihívások árán ugyan, de nagy valószínűséggel felderíthető lett volna a 13 éves százhalombattai sértett H. Hajnalka, illetve a két, 19 éves, esti futást végző sértett, P. Adrienn és N. Zsuzsanna sérelmére elkövetett emberölés bűntette.³⁹ Mint ahogy valószínű, hogy Balogh Lajos első áldozatának, a 16 éves sógornőjének, M. Krisztinának a megölése is.⁴⁰

Az élet elleni cselekmények felderítésének első mozzanata az volt, hogy a két 19 éves sértett holttestét megtalálták Százhalombatta mellett az erdőben. A helyszíni szemle során igen fontos bizonyítékok rögzítésére került sor. Így fontos nyomkeresztetés jött létre: Balogh Lajos ruhájáról származott az egyik sértetten talált szál, illetve az egyik sértett ruhájának szálait rögzítették Balogh Lajos ruháján. Az erőszakos közöslés bűntettének áldozatává vált sértett testében biológiai anyagmaradványt találtak, melyről bebizonyosodott, hogy Balogh Lajosé. Ez megdönthetetlen bizonyíték volt Balogh Lajos bűnössége mellett. Ez beismerő vallomás nélkül is az alapos gyanú közlését tette volna lehetővé.

A helyszíni szemlét Csapi Balázs rendőr százados vezette. Figyelemmel arra, hogy a kocogó lányokat egy téli estén kizárólag a százhalombattaiak által ismert helyen támadták meg, így megalapozottan feltehető volt, hogy az elkövető a helyi közösség tagja.

nyilatkozott, hogy megbánta azokat, és így tovább. Dr. Orosházi Józsefné kriminálpszichológus szakértő szerint mindegyik viszonyulás lehet igaz, az aktuális érzelmi állapottól függően. Mivel rendkívül módon érzelmi-indulati alapon gondolkozó és cselekvő elkövetőről van szó. „A lelkiismerettel nem lehet elszámolni, minden éjjel lámpaoltás után képek és hangok jelennek meg a fejemben. Ez lesz az én igazi büntetésem.” – Balogh Lajos tárgyalási vallomása.

39 Nem volt ennyire optimista az ügy előadója, Csapi Balázs. Arra a kérdésre, hogy meg lehetett volna-e gyanúsítani Balogh Lajost, így válaszolt: „Az emberöléssel bizonyosan nem tudtuk meggyanúsítani Balogh Lajost. Bűntársait végképp nem. Az esetleges zsarolásos ügyben a bűnjeltárgyakról – amennyiben sikerült volna DNS-mintát rögzítenünk – talán esélyünk lett volna rá, de abban az időben a hemogenetika még igencsak gyerekcipőben járt.” A rendőrtiszt ezzel arra utalt, hogy Balogh Lajos az eltűnt sógornője ruháit eljuttatta az anyósának. Ezen a ruhán esetleg DNS-nyomok lehettek Balogh Lajostól, illetve véryomok az elhunyt sértettől, melyből közvetlen bizonyítható, hogy megsérült, illetve megölték, és az elkövető Balogh Lajos. Annyiban egyetérték Csapi Balázssal, hogy még egy ideig Balogh Lajost és társait gyanúsítottként nem tudták volna kihallgatni az élet elleni cselekményekben, de tanúként igen, s ezt követően – megfelelő kihallgatástaktikával – beismerő nyilatkozatok megszerzésére volt esély. Ezt az élet is igazolta, hiszen Balogh Lajos társai már várták a rendőröket, és előállításukat követően azonnal beismerő vallomást tettek.

40 M. Krisztinát 1994. május 5-én ölte meg Balogh Lajos, a lány testét nem temette el. A holttest bomlásnak indult. A tetemet később fel is gyűjtotta, a koponyát összetörte, így a halál pontos oka később már nem volt megállapítható, de hogy emberölés történt, az igen. Hogy az elkövető Balogh Lajos volt, erre közvetlen bizonyítékot a holttest nem szolgáltatott. E körben azonban Balogh Tibor, Kovács Krisztián, V. Ádám és B. Roland – vagyis azok, akiknek megmutatta a Balogh Lajos a sógornője holttestét, és elmondta, hogy ő ölte meg – vallomásaival, és azzal, hogy ezen személyek megmutatják a holttestet, a bűncselekmény bizonyítható lett volna.

Figyelemmel a bűncselekmény kiemelkedő brutalitására, feltehető volt, hogy súlyos, erőszakos bűncselekmény miatt elítélt, agresszív természetű elkövetőről van szó. Balogh Lajos százhalombattai lakos, erőszakos cselekmény miatt elítélt személyre mindez tökéletesen illett, ezért a neve rögtön felmerült a két kocogó lány halálával kapcsolatosan is, mint lehetséges elkövetője. A szemlét vezető rendőrtiszt számára a helyszínen tapasztaltakból nyilvánvalóvá vált, hogy nem egy elkövető követte el a bűncselekményt. Vagyis a potenciális elkövetőként számba vehető Balogh Lajos mellett más elkövető is keresni kellett. Miután az első számú szóba jöhető gyanúsított Balogh Lajos volt, ezért vizsgálni kellett a bűnkapcsolatait is. Balogh Tibor és Kovács Krisztián neve ennek ellenőrzése során azonnal felmerült.⁴¹ Balogh Tibor és fk. Kovács Krisztián alacsony feszültségű személy volt, így elszámoltatásuk beismerő vallomáshoz vezetett volna akkor is, ha Balogh Lajos tagad.⁴² Megjegyzem, amikor Balogh Lajos megtette a beismerő vallomását 1995. január 27-én, még csak a saját szerepéről beszélt, hallgatott arról, hogy társai voltak. Miután azonban a nyomozó hatóság számára nyilvánvaló volt, hogy a két lány sérelmére elkövetett cselekményt nem egyedül követte el, így Balogh Lajos vallomásának ellenőrzésével párhuzamosan lehetséges társainak felkutatása is folyamatban volt. Így jutott el a nyomozó hatóság Balogh Tiborhoz és Kovács Krisztiánhoz, akik – nyilatkozatuk szerint – már várták a rendőröket. Balogh Tibor és Kovács Krisztián előállításuk napján azonnal feltáró jellegű beismerő vallomást tettek, azzal, hogy saját szerepüket mindketten bagatelizálni igyekeztek. E beismerés tényével szembesítette a nyomozó hatóság Balogh Lajost, aki ennek tudatában folytatódólag kihallgatása során annyiban módosította a vallomását, hogy azt kiterjesztette a társaira is.⁴³

41 „Emlékeim szerint egy hét leforgása alatt elfogtuk a két bűntársát, akik szintén beismerő vallomást tettek, majd ezzel a ténnyel szembesítettük Balogh Lajost is, aki a vallomását kiterjesztette a bűntársakra.” – Csapi Balázs személyes közlése.

42 A bűnöző trió egysége már az elfogásuk előtt is csak látszólagos volt. Balogh Tibor és Kovács Krisztián félt Balogh Lajostól, így a csapatot nem a barátság és a lojalitás, hanem inkább a félelem tartotta össze Balogh Tibor és Kovács Krisztián részéről, Balogh Lajos oldaláról pedig a folyamatos, ellentmondást nem tűrő irányítás és az állandó kontroll. Balogh Lajos sosem bízott meg a társaiban. Emiatt mutatta meg nekik a sógorője holttestét, hogy tiszteljék és féljenek tőle. Ezért akarta azt is, hogy a trió minden tagja öljön embert, hogy ne tudjon senki a csapatból kiszállni. H. Hajnalka megölésének napján is ügylet arra, hogy miközben a sértettet a homokbánya felé vezették, ő menjen leghátul a sorban. Társait nem engedte maga mögé, nehogy megtámadják. De a későbbiek során vásárolt löfegyvert is végig ő tartotta magánál emiatt, pedig azt közös pénzből vették. A két kocogó lány megölésének estéjén Kovács Krisztián a lányok lelövésékor azonnal eltávozott. Balogh Lajos félt attól, hogy Kovács Krisztián a rendőrségre ment, hogy feladja őket. Ezért a százhalombattai rendőrség épületéhez sietett, ami mellett elbújt, hogy ha látja, hogy Kovács Krisztián a rendőrség felé halad, megtámadja, és megöli. Úgy gondolta, hogy nagy a veszélye annak, hogy feladják őt. Ezért elhatározta, hogy hamarosan végez a társaival. Úgy nyilatkozott, hogy amennyiben a rendőrség 1995. január 25-én nem vette volna őrizetbe, úgy aztanap, vagy az azt követő napokban a százhalombattai kiserdőben közös találkozási helyükön megölte volna őket. Likvidálási tervek a másik oldalon is előkészületben voltak. Kovács Krisztián ugyanis előadta, hogy Balogh Tiborral beszéltek arról, hogy ebből a bűncselekmény-sorozatból csak úgy tudnak kiszállni, ha megölik Balogh Lajost. Erről a zsarolás büntetésében részt vett V. Ádámmal való beszélgetésekkor is szó volt. Mivel félték és nem voltak hozzá elég erősek, ezért ennek érdekében konkrét lépéseket nem tettek.

43 Balogh Lajos vallomása szerint eredetileg egyedül akarta vállalni a felelősséget, egyrészt azért, mert Balogh Tibor a testvére volt, másrészt ún. „betyárbecsületből”. Megállapodott ugyanis két társával abban, hogy akit elfognak, az vagy egyedül vállalja a bűncselekményeket, vagy hallgat. Miután társai megszegették ezt a megállapodást, ezt követően terjesztette ki a vallomását az ő szerepükre is.

Fentiekből levonható az a következtetés, hogy Balogh Lajos beismerő vallomásának hiányában is eljutott volna a nyomozó hatóság a társaihoz, társai pedig képtelenek és alkalmatlanok voltak a hallgatásra. Így ők mindenféleképpen feltárták volna az ügyet. A bűncselekmény elkövetésének eszközeit az elkövetők együtt rejtették el, így a pisztoly és a kés egy fa mellől került elő egy reklámzacskóból, míg a P. Adrienn sértettől elvett ékszerrek Balogh Lajos otthonában végzett házkutatás során kerültek elő egy vázából. A tárgyi bizonyítékok beszerzése akkor is megtörtént volna, ha Balogh Lajos nem, csak a társai tesznek beismerő vallomást. A Balogh Lajosnál végzett házkutatás során megtalált ékszereket a sértett édesanyja azonosította. Az elkövetés eszközein (pisztoly, kés) Balogh Lajos ujjlenyomata nem, azonban Kovács Krisztiáné megtalálható volt. Balogh Lajos ugyanis ujjnyomatát letörölte, majd az eszközöket a fiatalkorú társa kezébe adta, hogy azokat rejtse el. Tette mindezt azzal a hátsó szándékkal, hogy így a társa ujjnyomata lesz az eszközökön.

Balogh Lajos rendkívül óvatos volt, és gondosan ügyelt a többi nyom eltüntetésére is.⁴⁴ „Többször is visszamentem, hogy eltüntessem a nyomokat. Kiment a Krisztiékhez a rendőrség, a Kriszti ruháiból szőr és hajmintát venni, hogy ha előkerül, ennek alapján be tudják azonosítani. Akkor kimentem a tetemhez, hogy eltüntessen a haj- és szőrszálakat. Ezért savval öntöttem le a holttestet, illetve fel is gyújtottam. Később a koponyát is elvittem, mert hallottam, hogy a koponyáról ráfényképezéssel fel tudják ismerni, azonosítani tudják. Ezért összetörtem a koponyát és elvittem onnan.”⁴⁵ De ügyelt arra is, hogy a személyi bizonyítást is nehézkessé tegye. Ennek keretében igyekezett az esetleges tanúkat már előre összezavarni, vagy netán megteendő, későbbi vallomásaikat befolyásolni, miközben az aggódo rokon szerepét játszotta. Így például sógornője megölését követően Százhalombattán több emberrel találkozott az utcán, akikkel látszólag jókedvűen elbeszélgetett. „Több emberrel is találkoztam az utcán, mondtam nekik, hogy már ennyi az idő, pedig valójában már egy órával később volt. Így több embert is meghülyítettem az idővel. Aztán hazamentem, és amikor kiderült, hogy a Kriszti eltűnt, akkor azonnal felajánlottam, hogy segítek megkeresni. Nem volt gond ezután a feleségem szemébe nézni, jó színész vagyok.”⁴⁶ „Végig is tudtam csinálni, egészen addig, amíg az anyja ki nem borult. Akkor én javasoltam a feleségemnek, hogy költözzünk külön. Ő hazaköltözött a szüleihez. Nem bírtam látni, ahogy a szülei ki voltak borulva. Amikor megöltem, nem is gondoltam arra, hogy ezzel a szüleinek milyen fájdalmat okozok.”⁴⁷

Óvatossága ellenére sok hibát követett el Balogh Lajos. Hibázott, amikor Balogh Tibornak, Kovács Krisztiánnak, B. Rolandnak és V. Ádámnak megmutatta a sógornője

44 Az első áldozatának a ruháit, melyekről azonosítható lett volna az áldozat, eltüntette, a gyűrűjét a Dunába dobta. A nyomok eltüntetésére a második áldozatnál is figyelt, a holttestét 10 cm vastagon homokkal takarták be, és mivel az elhagyatott homokbánya egy építési törmelék-lerakóhelyként funkcionált, így joggal számíthatott arra, hogy idővel a holttestet teljesen betemetik a hulladékok szállítók. Számítása bejött, mikor a helyszíni kihallgatáson a nyomozó hatóság – Balogh Lajos útmutatásai alapján – a holttestet feltárta, azt már vastag építési törmelék fedte be.

45 Balogh Lajos nyomozati vallomása.

46 Balogh Lajos nyomozati vallomása.

47 Balogh Lajos nyomozati vallomása.

tetemét, és elmondta nekik, hogy a sógornőjéről van szó, akit ő ölt meg. Számos nagy horderejű büntetőügyben tapasztalható, hogy miután az első számú elkövetőt valamelyik – jellemzően kisebb súlyú – cselekményért előzetes letartóztatásba helyezik, néhány nap, vagy hónap elteltével sorra jelentkeznek a tanúk, illetve ekkor mernek beszélni az ügy kisebb cselekményeiben gyanúsítható személyek is. Ebben az ügyben is erre kerülhetett volna sor, miután Százhalombattán híre ment annak, hogy Balogh Lajos zsarolás bűntette miatt előzetes letartóztatásban van. V. Ádám is elmondta, hogy amíg Balogh Lajos szabadlábon volt, rettegett, ezért nem merete senkinek elmondani, hogy az elkövető megmutatta neki a holttestet, és arról is tájékoztatta őt, hogy a sógornője holtteste, akit ő ölt meg. A tanú elmondta: „1994 augusztusában találkoztam a Lajossal, aki kérte, menjek vele a kiserdőbe, mert bizalmasat akar mondani. Félttem tőle, ezért vele mentem. Elmondta, hogy megszarolta a sógornője szüleit, de lebuktak, a rendőrség lehallgatja a battai telefonokat. Ezért engem kért meg, hogy hívjam fel a szülőket, a lány anyjának munkahelyét. Rettenetesen félttem tőle, ezért elvállaltam. Telefonáltam, majd mire kapcsolták volna, letettem. Előkerült a Krisztián, akit szerintem a Lajos küldött utánam, hogy ellenőrizzen. Két nap múlva találkoztam a Lajossal, mondtam, hogy nem sikerült a zsarolás. Mondta, hogy hagyjuk a dolgot. Nagyon félttem tőle, még a viccei is ilyenek voltak, hogy feldarabollak.”⁴⁸ Kizárt, hogy V. Ádám mindezt magában tudta volna tartani. Ilyen extrém helyzetben olyan nagy a pszichés nyomás, hogy az a titok örök időkre való megtartását nem teszi lehetővé. Mihelyt lehetőség adódik rá, a titok őrzője azt feltárja. Erre pedig azzal nyílt lehetőség, hogy Balogh Lajost zsarolás bűntette miatt őrizetbe vették, majd előzetes letartóztatásba helyezték. Ezt követően V. Ádám vallomást tett, melyben magára nézve is terhelően nyilatkozott, beismerte, hogy a zsarolásban részt vett. De beszélt Balogh Lajos sógornőjének megöléséről is.

Balogh Lajosnak az egyik testvére is tett az ügyben tanúvallomást. Elmondta, hogy neki Kovács Krisztián mondta el, hogy megöltek több lányt. Mesélt neki az elkövetés körülményeiről is. Amikor Balogh Lajost őrizetbe vették, mindezt megerősítette a tanúnak Balogh Tibor is. A tanú hitt is neki, meg nem is: szürreális volt számára a beszámoló. Azonban később eszébe jutott, hogy amikor a két kocogó lányt meggyilkolták, a televízióban bemutattak egy olyan fegyvert, amilyennel a sértetteket lelőtték. Úgy emlékezett, hogy ilyen fegyvert látott korábban a testvérénél is, Balogh Lajosnál. Kizárt, hogy Balogh Lajos testvére ezt az információt sokáig magában tudta volna tartani. Az élet igazolta, hogy nem is tudta, hiszen annak ellenére terhelő vallomást tett, hogy – miután Lajos és Tibor a testvére – mentességi joga alapján a vallomástételt jogszerűen megtagadhatta volna. Nem tagadta meg, beszélt.

Balogh Tibor és Kovács Krisztián beismerő vallomásának megszerzéséhez egyszerűen csak ki kellett őket hallgatni, s mint említettem, azonnal beismerő vallomást tettek. V. Ádám és B. Roland terhelő vallomásához pedig csak annyi kellett, hogy Balogh Lajos fogva legyen, és így e személyek merjenek vallomást tenni. Ha pedig Balogh Lajos össze-

48 V. Ádám gyanúsított nyomozati vallomása.

kapcsolható a két kocogó lány halálával, úgy tőle DNS-minta vehető, mely igazolja, hogy megerőszakolta az egyik sértettet. Aki kapcsolatba hozható bűncselekménnyel, annak otthonában minden további nélkül tartható házkutatás. A Balogh Lajosnál végzett házkutatás során előkerült P. Adrienn több ékszere is. Vagyis Balogh Lajos beismerő vallomása nélkül, csupán csak a rá és ismerősi körére kiterjedő vizsgálattal az ügy tisztázható lett volna. Ezt követően alapvetően társainak vallomásával, és az egyéb, az eljárás során felmerülő adatokkal – nehézségek árán, de – Balogh Lajos beismerő vallomása hiányában is egészen biztosan bizonyítható lett volna a bűnössége az ítéleti bizonyosság szintjén az élet elleni cselekményekben.⁴⁹

Hasonló a helyzet a zsarolás büntetével is. Balogh Lajos ezt a bűncselekményt is ugyan jól konspirálta (elég csak arra gondolni, hogy a pénzátadás helyét számára jól ellenőrizhető helyre tette, és észlelte is a helyszínen tevékenykedő rendőrhatalóságot; folyamatosan információkhoz igyekezett jutni a családon, így különösen a feleségén keresztül, miközben játszotta az aggódó családtagot; a telefonfülkéket is óvatosan, általában lesütött fejjel közelítette meg, igyekezett a hangját eltorzítani, és észlelte a telefonfülkéket megfigyelő rendőri erőket is), ennek ellenére mégis hibázott.

A telefonbeszélgetés hanganyagának elemzéséhez hangmintát adott, mely eredményt hozott. Az egyik telefonhívás alkalmával, amely 1994. szeptember 7-én volt, feltűnően viselkedett, és a felismerő tanú egyértelműen azonosította is.⁵⁰ „A nyomozás során nagy erőket mozgósítottunk annak megállapítása érdekében, hogy a zsaroló telefonok mely nyilvános fülkéből történhetek, illetve ehhez kapcsolódóan szemtanúkat is kerestünk.”⁵¹

49 Ehhez hozzá tartozik az is, ami a több vádlottas ügyekben gyakran előfordul, hogy az elkövetői kör egysége megbomlik, és az eljárás során minden terhelt a saját érdekeinek megfelelően tesz vallomást. Ennek során mást, vagy a többieket terheli. Ez ebben az ügyben is így volt. Balogh Tibor II. r. és fk. Kovács Krisztián III. r. vádlott is próbálta a saját szerepét bagatellizálni, kisebbiteni és a felelősséget Balogh Lajosra tolni. Ezen túlmenően Balogh Tibor vádlott a büntetés-végrehajtási intézetben megkísérelt eljuttatni egy levelet Balogh Lajos I. r. vádlottnak, melyben arra kérte az I. r. vádlottat, hogy vállalja magára az ügyet, mert a II. r. vádlott már nem bírja sokáig idegileg. Azt kérte az I. r. vádlottól, hogy vallja azt, hogy Balogh Tibor II. r. vádlott súlyos fenyegetés hatására vett részt a cselekményekben. A II. r. vádlott ugyanis csak így úszhatja meg az ügyet. A II. r. vádlott balszerencséjére a levél nem jutott el a címzetthez, mert a büntetés-végrehajtási szervezet a levelet megtalálta, és az a bírósági iratok közé került.

50 Balogh Lajos a tárgyaláson a felismerésre bemutatás jogszerűségét vitatta. Előadta, hogy őt a felismerő tanú nem láthatta, mert nagy körülmékként járt el a zsaroló telefonálások lebonyolításánál. „Tudtam, hogy lehallgatják a telefonokat, ezért nem néztem senki arcába.”- Balogh Lajos tárgyaláson tett vallomása. Álláspontja szerint a tanú csak azért ismerhette fel őt, mert a tanúnak a rendőrök megmondták, hogy kit kell felismerni. Így álláspontja szerint a felismerésre bemutatás törvénytörés volt. Balogh Lajos állítását viszont cáfolja az iratanyag, és cáfolta Csapi Balázs, az ügy előadója is: „A különböző nyomozati cselekményekhez akkoriban hatósági tanúkat kellett alkalmaznunk, ezáltal a Balogh Lajos felismerésre bemutatása jogszabályoknak megfelelően történt.” – Csapi Balázs személyes közlése. A nyomozati iratok Csapi Balázs előadását támasztják alá. Megállapítható ezekből, hogy a felismerésre bemutatás előtt a tanú részletes személyleírást adott, elmondta, hogy egy testes, szőke, 30 év körüli személyt látott a telefonfülkénél két 20 év körüli fiatalemberrel. Elmondta, hogy ha újra látná, felismerné őket. Ezt követően végezte el a hatóság a felismerésre bemutatást. A tanúval többször is, több alkalommal végeztek felismerésre bemutatásokat, de csak az utolsó felismerésre bemutatás volt sikeres. Ez alkalommal a bemutatáson a bemutatott személyek között Balogh Lajos is jelen volt, az ezt megelőzőeken viszont nem. Ekkor a tanú határozottan Balogh Lajosban ismerte fel a telefonáló személyt. Az eljárási cselekményről készült jegyzőkönyv rögzíti, hogy két hatósági tanú előtt történt a felismerésre bemutatás. Ez is kizárja azt, hogy az eljárási cselekményt meg nem engedett módon végezték volna el. Álláspontom szerint Balogh Lajos hiúságát sértette, hogy felismerték, hogy e körben a bűncselekményt nem kellő körültekintéssel követte el, ezért vitatta az eljárási törvényességét.

51 Csapi Balázs személyes közlése.

Eredménnyel. Ráadásul Balogh Lajos hangmintája 80 százalékkal valószínűsítette, hogy a zsaroló ő maga.⁵² További gyanús adat volt Balogh előélete is: ismert volt a hatóság előtt, hogy személy elleni erőszakos bűncselekmény (rablás büntette) miatt is el volt ítélve. Mindez bőven elég volt vele szemben – az akkor hatályos büntetőeljárás törvény (Be.) szóhasználatával élve – az alapos gyanú közléséhez, őrizetbe vételéhez és előzetes letartóztatásának elrendeléséhez.

De Balogh hibázott azzal is, hogy két jól irányítható, gyenge, az egyensúlyából könnyen kibillenthető, vagyis labilis társat választott, akiket könnyedén irányíthatott, mert két ilyen társtól egy megfelelő kihallgatási taktikát választó nyomozó hamar beismerő, feltáró vallomást szerzett volna. Az eredményt ezen személyeknél a poligráfós vizsgálat is megerősíthette volna. A nyomozó hatóság ugyanis joggal feltételezhette, hogy a zsarolás büntettét Balogh Lajos nem egyedül követte el. Egyrészt a felismerő tanú is elmondta, hogy Balogh két másik fiatalemberrel volt a fülkében, másrészt a tervezett pénzátadás módja, körülményei alapján is megalapozottan feltehető volt, hogy a zsarolásban társai is voltak. Innen már csak egy lépés, hogy a nyomozó hatóság ellenőrizze Balogh Lajos bűnözői kapcsolatait, s eljusson a zsarolás büntettének nyomozása során is Balogh Tiborhoz és Kovács Krisztiánhoz. A nyomozó hatóságnak tudomása volt róla, hogy Balogh Lajos korábban már követett el kisebb súlyú vagyoni elleni bűncselekményt ezekkel a személyekkel, s a környezet is tudta és tapasztalhatta is, hogy Balogh Lajos sokszor mutatkozott együtt ezen személyekkel. Így rövid felderítő munka után bizonyosan sor került volna tanúként, majd gyanúsítottként az eljárásba való bevonásukra.

Minderre figyelemmel teljesen bizonyos, hogy jó nyomozati taktikát választott a nyomozó hatóság akkor, amikor Balogh Lajost 1995. január 25-én zsarolás büntettével meggyanúsította, és őrizetbe vette. Egészen biztos, hogy fenti eljárások – Balogh Lajos feltáró vallomása hiányában is – eredményt hoztak volna, Balogh Lajos és társainak a bűnössége ítéleti bizonyosság szintjén is megállapítható lett volna a zsarolás büntettében is.

Az első számú elkövető

Balogh Lajos 1966-ban született, édesapja Balogh István szobafestő-mázoló, édesanyja konyhalány volt. Egy bátyja és két öccse van, utóbbiak ikrek, közülük az egyik Balogh Tibor. Rendkívül rossz családi körülmények között nőtt fel, aminek az oka a brutális és alkoholistá apja volt, aki rendszeresen terrorizálta és bántalmazta, megalázta az egész családot, de különösen Balogh Lajost. Gyermekkori traumáit soha nem tudta feldolgozni, így az apja brutalitását, kegyetlenkedéseit. Rendszeresen szíjjal verte, egy alkalommal – Balogh Lajos elbeszélése szerint – a tanára előtt egy iskolai probléma miatt meztelenre

52 Balogh Lajos hangja nagyban hasonlított a zsaroló hangjára. Még érdekesebb, hogy amikor a szakértő arra kérte Baloghot, hogy a mintaadás kedvéért eltorzított hangon beszéljen, akkor ő a torzítás végett pontosan olyan levegő-viszszartartásos technikával képezte a hangokat, ahogy azt a zsaroló tette a telefonban.

vetköztette.⁵³ Apja őt különösen gyűlölte, mindig mondta neki, hogy ő egy nem kívánt gyerek volt. Egy alkalommal az utcán rugdosta őt végig a szomszédok szeme előtt, akik nevettek, sőt még biztatták is az apját, hogy így kell, így lesz belőle férfi. Az iskolában – Balogh Lajos szavaival élve – „falusi suttyóként” kezelték, lenézték, kiközösítették. Pilisen végezte az általános iskola első három osztályát, ahol a tanulás jól ment neki. Majd Százhalombattára költöztek, így az iskolát ott folytatta. Főleg az olvasás miatt szidták sokat azzal, hogy „lehet, hogy ez az olvasás falun ötös, itt csak hármas” – mondta a tanár. Ezt a látszólag kisebb sérelmet sem tudta feldolgozni. Negyedikes korában az iskolatársai nagyon megverték őt, ez még évtizedekkel később is egy be nem gyógyult seb volt nála. Várta az alkalmat, hogy visszaadhassa a sérelmet. Elmondása szerint végigverte az őt bántalmazó bandának a tagjait. Már csak egy fiú van hátra az őt bántalmazó 16-ból. Nyilatkozata szerint 17 év alatt állt bosszút a 15 fiún. A szakmunkásiskolát jó eredményekkel végezte el, szeretett a szakmájában dolgozni. Szigorú és igényes volt a munkájában. Még egy cigarettaszünet tartásáért is rászólt a munkatársaira. 1988-ban egy munkahelyi sérülés következtében bénult le a bal karja, leesett a létráról és beleesett egy ajtóüvegbe. Az üveg több eret és ideget vágott el, így maradandó fogyatékoságot szenvedett.⁵⁴ Ezt követően rokkantnyugdíjas lett. Súlyos törés, nagy trauma volt az aktív, tevékeny embernek a baleset miatt érzett kiszolgáltatottság, a csökkent értékűség megélése. Nagyon zavarta, hogy gyakorlatilag a felesége tartja el őt. Indulatait felkorbácsolta a környezete, különösen az apja által ráragasztott „nyomorék, ingyenélő” címke. Neki, aki szeretett és a balesetig tudott is dolgozni, ez különösen fáj. Balesete ellenére hasznossá akarta tenni magát, ezért beiratkozott magasépítész-technikusi szakra egy iskolába. Azonban egyik tanára közölte vele, hogy ez az iskola nem a béna kezűeknek való. Ezt a tanárt arcul ütötte, és otthagya az iskolát. Súlyos sérülései ellenére megtanulta használni a bénult karját, hogy a szakmájában is képes legyen dolgozni. Ennek köszönhetően rokkantnyugdíjas státusza mellett alkalmi munkákat vállalt. Sérelmeit elfelejteni nem tudta, azok csak halmozódtak benne az évek alatt.⁵⁵ Sokszor voltak dührohamai is, volt, hogy tört-zúzott.⁵⁶ Sokat verekedett is. Egyszer az Országos Pszichiátriai és Neurológiai

53 „Az anyámat okolom mindenért, ő tudta volna megakadályozni apám dolgaiat. Öszintén sajnálom, amit csináltam, azért adtam fel magam, hogy többet ne csináljak ilyet.” Balogh Lajos tárgyaláson tett vallomása. „Egy alkalommal apám kivitt a mezőre, hogy agyonlő, de a mezőőr megmentett. Most már utólag tudjuk, hogy ha nem ment meg, valószínűleg mindenki jobban járt volna.” – Balogh Lajos médianyilatkozata 2008-ból, forrás: www.tv2.hu

54 Balogh Lajos a tárgyaláson is megerősítette, hogy bűnözői pályafutásában, különösen emberi életet kioltásában testi fogyatékosága semmilyen tekintetben nem akadályozta. Sőt, rokkantnyugdíja mellett is dolgozott alkalmi jelleggel festőként. „A bal kezemen ér- és idegsérülésem van, ez nem okozott gondot a sértettek megölésénél. Nem gátol semmiféle mozgásban. Naponta futok 6 km-t a zárkában, és lenyomok 20–30 fekvőtámaszt.” – Balogh Lajos ügyézi kérdésre adott válasza.

55 „Rendeteg sérelem ért az apámtól, meg az iskolában az olvasás miatt. Volt olyan, hogy az apám pénzt adott a szomszéd gyerekeknek, hogy verjenek meg minket, hogy így tanuljunk meg védekezni!” – Balogh Lajos tárgyalási vallomása.

56 „Balogh Lajos normális, azonban szélsőséges, ellentmondásos személyiség, melynek kialakulásában szereppel bírtak az őt ért negatív hatások, melyek rögzültek benne, továbbá a szociális háttér, gyermekkorra óta. Az apja kis bűnőként is inadekvát, súlyos büntetéseket szabott ki rá, melyben kiemelt szerepet kapott a megaláztatás. A szélsőségsége azonban nem minőségi, hanem mennyiségi többlet. Tehát nem elmebeteg, mert az minőségi eltérést jelentene a normálistól. Balogh Lajos egyetlen életvezetési, rejtőzködő, manipulatív, az infatilis jelleg észlelhető nála. Domináns típus, kapcsolataiban irányításra törekszik.” – Dr. Baraczk Balázs igazságügyi elmeorvos-szakértő szakvéleménye.

Intézetbe is bekerült emiatt.⁵⁷ Az 1990. december 26-én történt családi drámában is komoly szerepe volt annak, hogy apja rendkívül sértő kifejezésekkel illetve („ingenyelő, élőködő, nyomorék”). Házasságot kötött és gyermeke született. Feleségét és gyermekét rajongásig szerette és nagyon ragaszkodott apósához, anyósához és sógornőjéhez, aki hároméves volt, amikor Balogh Lajos megismerte, és aki később az első áldozata lett.⁵⁸ 1992-től 1994-ig börtönben volt, két év hat hónapos szabadságvesztését töltötte, melyet rablás és lopás büntette, illetve lopás vétsége miatt kapott. 1994. március 8-án negyed kedvezményrel szabadult. Arról, hogy börtönben volt, csak a felesége tudott, ezt még a család előtt is titkolták, apósáék úgy tudták, hogy külföldön dolgozik.

A rém mint ember

Figyelemmel Balogh Lajos cselekményeinek szürreális jellegére, brutalitására, besti-alitására, bizarr motivációira, különösen érdekes, hogy milyen személyiség képes ilyen cselekmények elkövetésére. Balogh Lajos igen jó intellektusú, ugyanakkor gondolkodása szubjektívizálódott.⁵⁹ Kifejezetten szenzitív, paranoid beállítottságú. Sérelmeit feldolgozni nem tudta, azokat magában hordta. Emiatt magas feszültség jellemezte, fokozott agresszív késztetéssel és alkalmazkodási zavarral. Az „acting out”, vagyis a hirtelen indulati alapú kitörés és tombolás lehetősége nála nem zárható ki.⁶⁰ Az aktuális indulati feszültsége megdöbbentő, inadekvát cselekvésekben való levezetésre készíti.⁶¹ Érzelmi fékei fellazultak. Intelligenciájának köszönhetően igen jó felszínes kapcsolatteremtő képességgel rendelkezik, jól eligazodik az emberi kapcsolatokban. Személyisége kettős

„Balogh Lajos nem átlagos bűnelkövető, 140-es IQ-val rendelkezett, bűncselekményeit jól megtervezte és remekül konspirált.” – Csapi Balázs rendőr alezredes személyes közlése.

- 57 „Sokszor volt olyan érzésem, hogy jó lenne valakinek a kezét-lábát összetörni, de magamnak sem tudtam megmagyarázni, hogy miért. Nem feltétlenül olyannal szemben, akire haragudtam. Talán feszültséget levezetni.” „Először 11 évesen akartam ölni.” – Balogh Lajos bíróságon tett vallomásából.
- 58 Első áldozatához való viszonyára, majd az ő megölése után a teljes gátlástalanná válására, illetve csapongó vallomására jó példa az alábbi vallomásrész: „Sokszor kimentem a Kriszti holttestéhez, volt, hogy hetente háromszor, ötször is, sajnáltam nagyon. Lelkiismeret-furdalásom volt miatta. Ott mellette tudtam gondolkodni. A Kriszti megölése után semmi nem számított, mindenkit elveszítettem, akit szerettem, a feleségem, a lányom, az anyósom, apósom, meg a Kriszti. Elkezdtem gondolkodni, ha kell, embert is ölök és darabszám sem számít. Meg akartam csinálni a társaimmal a balhét, aztán nekik is az lett volna a sorsuk, nem bíztam bennük.” – Balogh Lajos tárgyaláson tett vallomása.
- 59 Balogh Lajos sokkal jobb képességű egyén, jóval többre lett volna képes, mint ami iskolai végzettsége alapján elvárható. Nyitott és érdeklődő volt, szabadidejében szívesen olvasott. Sok minden érdekelt. Egyik kedvenc filmje akkoriban a „Báránnyok hallgatnak” volt. Már gyerekkorában is érdekelték a bűnügyek, figyelemmel kísérte például a Soós-féle rendőrgyilkosság esetét, az elkövetőt megvetette, alávaló, primitív embernek tartotta, a bűncselekményéről lesújtó véleménnyel volt.
- 60 „Egy idő után vettem észre magamon, hogy kezdek ketté válni, mintha két énem lenne. Az egyik, aki elvitte a feleségét a színházba, meg a gyerekét cukrászdába, az volt a rendes énem. A másik pedig, aki belülről noszogatót, hogy menj, csináld meg! Egy vadállat. A nők nagy részét, amíg élek, gyűlölni fogom. Ha láttam az utcán, hogy egy nő a gyerekét veri, legszívesebben szétvertem volna. Először csak az idősebbeket utáltam, aztán már mindegy volt.” – Balogh Lajos nyomozati vallomása.
- 61 „Egy nagy kényszerérzés volt, hogy a két leányt meg kell semmisítenem. De elítélem azt, amit tettem. Ugyanakkor élveztem, tudtam, hogy élet-halál ura vagyok. Félttem és izgultam, jól esett látni, amit láttam. Amikor elkövettem a cselekményeimet, megnyugodtam. Nekem a halál maga nem volt elég. Akartam, hogy szenvedjenek, ez hozzá tartozik a megnyugvásomhoz. Miután elkövettem, utána napokig teljesen nyugodt voltam. Aztán még erősebben tört rám a lelkiismeret-furdalás.” – Balogh Lajos bíróságon tett vallomásából.

életvezetést, a valóságos élethelyzet rejtegetését, disszimulációt jelez. Két súlyos traumatikus pont volt nála, az apai kapcsolat zavara, az apa megölésében való részvétel, és a balesete, hogy testi fogyatékos lett. Ez súlyos önértékelési gondokat okozott nála, amit még fokoztak az egyéb traumái, mint például az iskolai kudarcélmények, sérelmek, annak elviselése, hogy alacsony rokkant-nyugdíja miatt úgy érezte, hogy a felesége tartja el. „Maximálisan egyet értek azzal, hogy az átélt megaláztatásoknak is hatalmas, - talán valóban döntő - szerepük volt abban, amivé Balogh Lajos vált. Az átélt megaláztatásokat képtelen volt feldolgozni, megemészteni, ezek nyitott sebekként éltek benne, és hatottak bizonyos helyzetekben”.⁶² „Gyakran kérdezték tőlem újságírók, hogy milyen egy gyilkos személyisége? Természetesen erre nem lehet válaszolni, mert mindegyik más, de a sok év tapasztalata alapján egy dolgot mégis kiemelnék. És ez a megaláztatás. Azokban az ölési ügyekben, melyek nem az alapesetbe tartoznak, mindig ott van a megaláztatás valamilyen formája, a megalázottság átélése. Balogh Lajos személyiségét szakmailag nem nevezném kettős személyiségnek, mert az téves következtetésekre adhatna alkalmat, nevezetesen skizofréniára. Erről szó nincs. Rendkívül bonyolult személyiség, valóban narcisztikus, és rendkívül szenzitív, azaz érzékeny. Ez azt is jelenti, hogy a külvilágból jövő ingerek túlzott feldolgozásra kerülnek, így gyakran torz hangsúlyt kapnak. Az ilyen emberek egy tréfás beszólásnak hatalmas jelentőséget tulajdonítanak. Példa lehet erre Baloghnál az, ahogyan a sógornője viselkedését – flegmaságát, hálátlanságát – dolgozza fel magában. Az ilyenfajta élményfeldolgozás bizonyos paranoiditással is együtt jár. Olyanfajta személyiség, aki az adott körülményre feltétlenül reagál, ennek a reakciónak rendszerint személyes éle van, könnyen lehet inadekvát is. Ha figyelembe veszem a pszichopata személyiség jellemzőit, elmondhatom, hogy pszichopata személyiség. Balogh Lajos a rém jelzőnek akar megfelelni, mintegy megerősít egy ráaggatott jelzót. Ez ugyanaz a helyzet, mint amikor pl. egy gyerek sok negatív visszajelzést kap, hogy ő rossz, csúnya, semmirekellő, stb., és elkezd egyre inkább így viselkedni, hiszen ez épül be az énképébe. Balogh Lajosnál ez még kiegészül azzal, hogy azért se fog gyengének mutatkozni. Ha ti rémnek láttok engem, hát akkor úgy is fogok viselkedni – ez az attitűd jelenik meg nála. Megnyilvánulásában még inkább igyekszik rémként viselkedni, mert semmiképpen nem akar gyengének látszani. Kicsit ez olyan csak azért is jellegű. Ne gondolja azt, hogy neki nincsenek rémálmai, nincs lelkiismeret-furdalása – de ezt a külvilágnak, aki őt rémnek nevezte, soha nem vallaná be. Belül vívódott. A kérdés a rém szerepnek szól. És talán egy kicsit annak is, hogy az erejét fitogtassa. Azt semmiképpen nem akarta, hogy egy pillanatra is gyengének lássák. Az pedig, hogy nála fiatalabbakkal hozott létre bandát, nem infantilizmusra, hanem ez is a nehéz kudarctűrő képességére utal. Velük szemben ő könnyen játszhatta az erős embert, a főnököt. Nem kellett számíttania különösebb ellenállásra, vagy konkurenciára. Ezért 28 éves kora ellenére egy 18 és egy 15 éves fiatalemberrel együtt követte el a bűncselekményeit.”⁶³

62 Dr. Orosházi Józsefné személyes közlése.

63 Dr. Orosházi Józsefné személyes közlése.

Az elmeorvos benyomása Balogh Lajost illetően az volt, hogy érdeklődő, könnyed kapcsolatteremtő, a ráhangolódás magas szintje jellemző rá, együttműködő, viselkedése jól kontrollált, megfelelő volt. Egyértelműen jellemzi, hogy kiválóan tudja kontrollálni magát, tud rendkívül előzékeny lenni, a konvencióknak megfelelően viselkedni mindaddig, amíg az érdeke megkívánja.⁶⁴ Balogh Lajos alapvetően bizalmatlan ember, aki domináns szerepre törekszik. Érzelmi-indulati élete rendkívül labilis. Könnyen kiborul, és indulatai a végletekig sodorhatják. A cselekményei racionális magyarázata lehetetlen, ugyanis ez a szélsőséges indulati-érzelmi életére, szélsőséges élmény- és traumafeldolgozására, a sérelmek túlreagálására vezethető nála vissza. Lázadó, szélsőséges személyiség.⁶⁵

Intelligenciája az iskoláinál lényegesen jobb. Nagyon jó megfigyelőképességű. Érdeklődő, új ismeretek iránt fogékony. Legfontosabb tulajdonsága a személyiségének az erőteljesség, lendület, végletek, szélsőségek megjelenése. Kötött, merev értékrenddel rendelkezik, szigorú önmagához is, a külvilághoz is, toleranciaszintje alacsony. Saját magát így jellemzi: érzékeny, lelkileg labilis, agresszív, bosszúálló, könyörtelen, brutális, kegyelmet nem ismerő azokkal szemben, akik gyengék, trehányak, hálátlanok, ápolatlanok. Balogh Lajos gátlástalanul cselekszik, nincs szorongásos ellensúlya, ezért veszélyes is. Könnyen hozhat létre nála a személyiség érvényesülése ütköző helyzetet. Személyisége kóros személyiségfejlődés következménye, melynek oka apja brutalitása, a megaláztatások, és a felnőttként őt ért kudarcok.⁶⁶

A bíróság a szakértők közreműködésével arra a következtetésre jutott, hogy Balogh Lajos büntethető, a kóros elmeállapot mint büntethetőséget kizáró ok nem volt megállapítható. Érdekes módon, és hiányosan nem állapította meg, hogy szociopátiás személyiség, mely agresszív, impulzív megnyilvánulásokra készítheti, és azt sem, hogy az ilyen kitöréseket erősítheti nála a paranoid élményfeldolgozás is, melynek lényege az élmények túlzott feldolgozása. Mely azonban nem zárta ki és nem is korlátozta őt abban, hogy cse-

64 „A pszichopátákra jellemző az ún. pszichopata báj. Különösen, ha jó intellektusú valaki, esetleg még a megjelenése is megnyerő, akkor könnyen megtévesztheti a környezetét.” – Dr. Orosházi Józsefné személyes közlése.

65 Erre jó példa, hogy tízévesen minden ok nélkül brutálisan megverte a nála fiatalabb unokaöccsét, de később is sokszor keveredett verekedésekbe. Elmondta, hogy egyszer gyerekkorában felgyújtott egy szalmakazlat, melyben gyerekek játszottak. Majd leült mellé, és örömmel leste, hogy menekülnek a kazalból a gyerekek. – Balogh Lajos nyomozati vallomása.

66 „Véleményem szerint Balogh Lajos kettős személyiségű ember, aki egyrésztől rettentően szerette feleségét, és gyermekét, másrésztől egy pszichopata, sorozatgyilkos jegyeit hordozta magában. Véleményem szerint, amikor ő maga vagy büntőrsaival együtt kiültek a Nyúldombra és nézegették az arra közlekedő embereket és tervezgették azok megölését illetve megtámadását, nagyon sok ember abban a pillanatban, amikor nem támadták meg őket és nem ölték meg őket, sok ember ott újjászületett. Mégis azonban ellentmondás látható a személyiségében, mint ahogy az szerepel is vallomásaiban, pl. kutyát sétáltató férfiakat nem támadtak meg soha, csakis nők sérelmére követtek el bűncselekményeket. Érdekes magyarázatot adott az általa elkövetett gyilkosságokra, erről született is fiatal demokráciánk első beittolt könyve is, a Gyilkosságok belső parancsra, egy újságíró tollából. A könyvben tetteit azzal magyarázta, hogy egy belső hang készítette arra, hogy gyilkosságokat kövessen el. Mint ahogy jeleztem, szerintem egyszerű a magyarázat, az pedig a gének. Ezt hordozta magában apja után. Szerintem ezt a brutalitást, agresszivitást apjától vagy apja miatt hordozta magában és véleményem szerint ezek váltották ki belőle a bűncselekmények elkövetését.” – Csapi Balázs személyes közlése.

lekményének lehetséges következményeit, azok társadalomra való veszélyességét felismerje, illetve hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.⁶⁷

A motivációk, és az elkövetési magatartások

Balogh Lajos magáról adott nyilatkozataiból, illetve a szakvéleményeken túl a bűncselekményből, az elkövetés körülményeiből, a bűncselekmény elkövetésének módjából és motivációiból magára az elkövetőre, személyiségére, és a bűncselekmény okaira is következtetni lehet. Balogh Lajosnál a bűncselekményeket kiváltó motivációk vegyesek voltak. Az erősen indulati-érzelmi alapon cselekvő I. r. vádlottnál a frusztráció kiélése, a sadizmus, a hatalmaskodás, a nemi vágy és a nyereségvágy egyértelműen bizonyítható volt. Az elkövetési magatartásokra az alattomos jelző illik. A mit sem sejtő, gyanútlan áldozatait törbe csalta, vagy ürügy segítségével, vagy orvul, lesből támadta meg. Vagy segítőtársakkal, vagy egyéb módon, de mindig túlerőben támadta meg az áldozatait, mindig úgy, hogy az áldozat nem számított rá. Áldozatai egy 16, egy 13 és két 19 éves fiatal lány, illetve egy fogvatartott, akik fizikailag nála egyértelműen gyengébbek és neki kiszolgáltatottak voltak.⁶⁸ Az első áldozatát elcsalta egy kietlen helyre, ahol váratlanul lelökte egy partoldalon, majd ütlegelte, rátámadt. Ennek során kiélesített tapétavágót és derékszíjat használt. A második áldozatát, egy szintén gyanútlan 13 éves kislányt a társai közreműködésével kicsalta a kiserdőbe (légpuskával való lövöldözés ürügyével), a lányt bántalmazta, megkötözte, majd átvitte a homokbányába és megölte. A harmadik és negyedik áldozatát futás közben támadta meg; váratlanul, előzmények nélkül arcon ütötte az egyik futó lányt a pisztollyal, a két társát meg a kisebbik futó lány megtámadására utasította. Megkötözte és a II. r. vádlottal megölte őket. Itt is tehát társakkal volt, túlerőben, lőfegyver, tör volt nála, meg zsinór. Előzmények nélkül, orvul, elhagyatott helyen sötétedés után támadt. A rendőrségi fogdán pedig a nála jóval gyengébb fogvatartott társát támadta meg, szintén úgy, hogy az nem számíthatott támadásra. Néhány szó után, anélkül, hogy arra a fogvatartott társ különösebb okot adott volna, arcon rúgta nagy erővel, majd tovább bántalmazta. Vagyis mindig gondosan ügyelt arra, hogy kiegyenlítettlen feltételek között kövesse el a bűncselekményt, ügyelt arra, hogy érdemi ellenállásba ne ütközzön, ennek megfelelően választotta meg az áldozatait is. Vigyázott arra, hogy más, harmadik személy se legyen a közelben, aki az áldozat segítségére kelhetne. Figyelt arra, hogy az áldozatai nehegy felülkerekedjenek rajta, vagy segítséget kérhessenek. Az elkövetési helyeket is így választotta meg: mind félreeső hely volt, homokbánya, kiserdő, illetve egy kényszerközösségi hely, egy zárka, ahol kamera nincs, és a zárt ajtó miatt menekülni sem lehet. Áldozatai

67 Megállapítható volt az is, hogy nárcisztikus személyiség. A vallomástétel során feltűnően együttműködő volt, szinte örömet lelte abban, hogy cselekményeiről és magáról beszélhetett. Ez egyébként általában véve is jellemző a sorozatgyilkosokra. Számukra nagy örömet okoz, ha saját magukról, világbéjükéről, elméleteikről, sajátos erkölcsi felfogásukról és a cselekményeikről beszélhetnek. Ilyenkor fontosnak érzhetik magukat. Nagyrészt ezen tulajdonságuknak köszönhető, hogy létrejöhetett a bűnügyi személyiségrajz tudománya, mely az elkövető cselekményéből, annak körülményeiből ad jellemrajzot az elkövető személyiségére, indítékaira. Ezzel pedig nagyban segítheti a nyomozást.

68 Balogh Lajos előzetes letartóztatottként támadta meg egyik zárkatársát, mert állítása szerint tiszteletlenül beszélt a fogdaórral. Ezért brutálisan összeverte és megalázta a társát.

védtelenek, kiszolgáltatottak voltak, menekülésre esélyük sem volt. Nem férfiak közti, nem kétesélyes párbajokról volt tehát szó. Meg is fogalmazta a tárgyaláson: „a szembe futókat mindenféleképpen megöltem volna, de ha férfiak lettek volna, akkor már, amikor közelembé értek volna, már akkor lelőttem volna őket.” Tehát maga utalt arra, hogy ha veszélyesebb áldozattal találkozott volna, már a lelegején használta volna a lőfegyvert a védekezés lehetőségének teljes kizárása végett. Az édesapja sérelmére elkövetett cselekményre is illik a fenti megállapítás. Nem kiegyenlített „harc” volt az sem, bár a vádlott későbbi nyilatkozatában úgy állította be, mintha kihívta volna az apját, hogy „játsszák le”, verekedjenek meg, és győzött. Valójában korábban általa, majd az édesanyja által egy szódásszifonnal súlyosan bántalmazott és a földön hanyatt fekvő, sérült és védekezésre képtelen embert bántalmazott, a mellkasára taposott.⁶⁹

Az ítélet

A Pest Megyei Bíróság mint fiatalkorúak bírósága Balogh Lajos I. r. vádlottat több emberen, különös kegyetlenséggel, aljas indokból, részben előre kitervelten elkövetett emberölés büntette, melyet részben mint társtettes követett el, életveszélyt okozó testi sértés büntette, kétrendbeli erőszakos közöszlés büntette, szemérem elleni erőszak büntette, súlyos fenyegetéssel elkövetett zsarolás büntettének kísérlete, melyet mint társtettes követett el, kétrendbeli kifosztás büntette, melyből egyrendbelit csoportosan követett el, és lőfegyverrel és lőszerrel visszaélés büntette elkövetése miatt mint visszaesőt, a zsarolásban és a kifosztásban mint különös visszaesőt, halmazati büntetésül életfogytig tartó fegyházbüntetésre és 10 év közügyektől eltiltásra ítélte azzal, hogy a szabadságvesztés-büntetésből legkorábban 25 év letöltése után bocsátható feltételes szabadságra.⁷⁰ A korábbi szabadságvesztés-büntetéséből engedélyezett feltételes szabadságot a bíróság megszüntette.

Balogh Tibor II. r. vádlottat több emberen, aljas indokból, részben különös kegyetlenséggel, részben előre kitervelten elkövetett emberölés büntette, melyet részben mint társtettes, részben mint bűnsegéd követett el, súlyos fenyegetéssel elkövetett zsarolás büntettének kísérlete, melyet mint társtettes követett el, emberöléssel kapcsolatban elkövetett bűnpártolás büntette, melyet mint társtettes követett el, csoportosan elkövetett kifosztás büntette, melyet mint bűnsegéd, és lőfegyverrel visszaélés büntettének elkövetése miatt,

69 A gyáva elkövetési módot Csapi Balázs alezredes is megerősítette. Balogh Lajos neki is elmondta, hogy mindig ügyelt arra, hogy túlerőben támadjon. De túlerő esetén is óvatosak voltak. Így például kutyát sétáltató férfiakat nem támadtak meg soha. Dr. Orosházi Józsefné álláspontja szerint ez azzal függ össze, hogy Balogh Lajos képtelen volt elviselni a kudarcokat, ezért mindig biztosra ment. Vagyis csak akkor támadt, ha annak eredményessége nem volt kétséges.

70 Balogh Lajos az utolsó szó jogán előadta: „Talán a sors furcsa fintora, hogy pont két évvel a kettős gyilkosság után hirdet a bíróság ítéletet. Megbántam, amit tettem, elsősorban nem a bűnt, amit tettem, hanem amit a hozzátartozóikkal tettem, a maximum ítéletre számítok és ezt meg is érdemlem.” Az ítélethirdetés után pedig az ítélettel teljesen megelégedve előadta, hogy tudomásul veszi az ítéletet, továbbá megkérdezte, hogy a védőjének kell-e fellebbeznie. Az ítélet Balogh Lajos vonatkozásában azért nem emelkedett első fokon jogerőre, mert védője fellebbezett.

melyet mint bűnsegéd követett el 13 év fegyházbüntetésre, és 10 év közügyektől eltiltásra ítélte.⁷¹

Fk. Kovács Krisztián III. r. vádlottat több emberen, aljas indokból, részben különös kegyetlenséggel, részben előre kitervelten elkövetett emberölés büntette, melyet mint bűnsegéd követett el, súlyos fenyegetéssel elkövetett zsarolás büntetének kísérlete, melyet mint társtettes követett el, emberöléssel kapcsolatban elkövetett bűnpártolás büntette, melyet mint társtettes követett el, csoportosan elkövetett kifosztás büntette, melyet mint bűnsegéd, és lőfegyverrel visszaélés büntette elkövetése miatt nyolc év fiatakorúak börtönbüntetésére és nyolc év közügyektől eltiltásra ítélte. Rendelkezett további járulékos kérdésekről.

Az ítélet ellen az ügyész a II. és a III. r. vádlott esetében súlyosításért, míg a védők enyhítésért jelentettek be fellebbezést. Az I. r. vádlott az ítéletet tudomásul vette, II. és III. r. vádlott enyhítésért fellebbezett. Enyhítésért fellebbezett a fiatakorú vádlott törvényes képviselője is.

A Legfelsőbb Bíróság mint másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta: mellőzte a bűnösség megállapítását Balogh Lajos I. r. vádlott esetében szemérem elleni erőszak büntetében, és valamennyi vádlott esetében – az I. r. vádlottnál 2 rb – kifosztás büntetében. Megállapította, hogy az élet elleni cselekményeket az I. r. és II. r. vádlott társtettesként, míg III. r. vádlott bűnsegédként követte el, valamennyi vádlott esetében megállapította, hogy az élet elleni cselekmény részben nyereségvágyból elkövetettként is minősül. Megállapította, hogy a vádlottak a zsarolás, valamint a lőfegyverrel és lőszerrel visszaélés büntettét bünszövetségben követték el. Megállapította, hogy Balogh Lajos I. r. vádlott csak a zsarolás büntetében különös visszaeső. Mellőzte annak megállapítását, hogy Balogh Tibor II. r. vádlott a lőfegyverrel visszaélés büntettét bűnsegédi elkövetői minőségben követte el. Balogh Tibor II. r. vádlott szabadságvesztés-büntetését 15 év fegyházbüntetésre, fk. Kovács Krisztián III. r. vádlott szabadságvesztés-büntetését 10 év, fiatakorúak börtönében letöltendő büntetésre súlyosította. Balogh Lajos I. r. vádlott vonatkozásában megállapította, hogy a korábbi elítéléshez kapcsolódó feltételes szabadság megszüntetése folytán hátralévő büntetése nem hajtható végre. Rendelkezett további járulékos kérdésekről. Egyebekben az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta.

Az ítélet Balogh Lajos I. r. vádlott vonatkozásában az elkövetéskor, vagyis 1994. május 5. és 1995. január 23. között hatályban lévő Büntető Törvénykönyv által ismert legsúlyosabb jogkövetkezményt tartalmazta. Az akkor hatályos szabályok a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárását nem ismerték, a feltételes szabadság időpontját a bíróság legfeljebb 25 évben állapíthatta meg.

71 Balogh Tibor II. r. vádlottra az ügyész a perbeszédében életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását kérte, azzal, hogy 20 év letöltése után feltételes szabadságra bocsátható.

Vitaindítónak szánt felvetések

A bíróság által megállapított ítéleti tényállás személyi része az I. r. vádlott tekintetében megítélésem szerint hiányos volt. Sem az elsőfokú, sem a másodfokú bíróság nem rögzítette ugyanis, hogy a vádlott szociopata, vagyis személyiségzavarban szenved, mely azonban nem büntethetőséget kizáró ok, miután képes volt arra, hogy felismerje cselekménye társadalomra veszélyességét, és arra is, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen. A személyiségzavar korlátozó tényezőként sem volt figyelembe vehető. Miután a szakértők véleménye e körben egyértelmű volt, így ezt a megállapítást szerepeltetni kellett volna az ítéletben, emiatt a tényállás hiányos volt.

A cselekmények minősítésével kapcsolatban álláspontom szerint a vádirat és az első és másodfokú bíróság ítélete is hiányos. A vádirati és az ítéleti történeti tényállás is rögzítte ugyanis olyan bűncselekményt is, melyet sem az ügyészség, sem a bíróság nem minősített be, vagyis a bíróság a büntetőjogi felelősséget e körben nem állapította meg. Észleltem ugyanis, hogy 4 rendbeli aljas célból – ebből három rendbeliben a sértett sanyargatásával – elkövetett személyi szabadság megsértésének büntette is megállapítható lett volna, melyet az I. r. vádlott valamennyi áldozata sérelmére elkövetett. Balogh Tibor és fk. Kovács Krisztián ebből három rendbeli cselekményben vett részt. A bűncselekmények idején hatályban volt Btk. 175. §-a alapján: aki más személyi szabadságától megfoszt, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt aljas indokból vagy célból, hivatalos eljárás színlelésével, a sértett sanyargatásával, vagy jelentős érdeksérelmet okozva követik el.

A történeti tényállás is rögzíti, hogy az első áldozatot Balogh Lajos vádlott lelökte egy domboldalon, utána testét átfogta, oly módon, hogy szabadulni ne tudjon, majd így vezette legalább percekig az élet elleni bűncselekmény elkövetési helyére. Ekkorra már olyan állapotba hozta a sértettet, hogy a sértett személyi autonómiája megszűnt, már nem tudott volna eltávozni. Nem változtat ezen a tényen az sem, hogy a sértett ezt még nem vette komolyan, azt hitte, hogy a vádlott viccel, ezért szorítja és ezért nem engedi el. Hogy mindez komoly, akkor tudatosult benne, amikor az élet elleni cselekmény elkövetési helyéhez ért. Az első áldozatot Balogh Lajos lemeztelenítette, percekig így váratta, miközben kiabált vele, kioktatta, számon kérte. Ez komoly félelmet, megaláztatást okozott a sértettnek, ezért a cselekmény a sértett sanyargatásával elkövetésként is minősül.

Ezt követően a sértett megalázása céljából a sértettet arra kényszerítette, hogy négykézláb álljon és a füvet egye. Ez további bűncselekmény, a kényszerítés büntetettének megállapítására alkalmas. Az 1994. május 5. napján hatályban volt Btk. 174. §-a szerint: aki más erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen, vagy eltűnjön, és ezzel jelentős érdeksérelmet okoz, ha más bűncselekmény nem valósul meg a kényszerítés büntetettét követi el. Ez a bűncselekmény ún. alternatív bűncselekmény, vagyis ha a cselekmény bármilyen – akár enyhébb, akár súlyosabb – bűncselekmény tör-

vényi tényállását kimeríti, úgy nem a kényszerítés, hanem ez állapítható meg. Jelen esetben egyértelműen megállapítható, hogy sem az élet elleni cselekmény, sem az aljas célból, a sértett sanyargatásával elkövetett személyi szabadság megsértésének büntette nem tartalmazza szükségszerűen ezt az elkövetési magatartást. Ez a cselekmény túlmutat a sértett sanyargatásával elkövetett személyi szabadság megsértésén is, azon túli további önálló bűncselekményt képez, így a kényszerítés halmazata valóságos az élet elleni és a kétszeresen minősülő személyi szabadság megsértésének büntetével.⁷²

A további sértetteket sem az első – találkozási – helyszínen ölték meg, hanem kivétel nélkül mindegyiket távolabbi helyre vezették. A második áldozatot a kiserdőben támadták meg, megkötözték, majd átvezették a homokbányába, ahol – miután a III. r. vádlott hangokat hallott –, váratták, először a III. r., majd az I. r. vádlott percekig távol volt, körbejárt, hogy van-e arra valaki. Közben a sértettre vagy III. vagy az I. r. vádlott vigyázott. Hosszabb ideig eltartott, amíg vele a homokbányába értek, és percekig ott váratták, majd utána követte el az élet elleni cselekményt az I. r. vádlott a III. r. vádlott segítségével. Így megállapítható, hogy személyi autonómiájától megfosztották a sértettet, nem volt arra lehetősége, hogy szabadon megválassza tartózkodási helyét, nem volt mozgási, helyváltoztatási szabadsága sem, hiszen a keze hátra volt kötözve, és egy fő mindig vigyázott rá. Az élet elleni és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény elkövetéséhez nem szükséges a cselekmény előtt már hosszú percekig az áldozatot megkötözve fogva tartani. Ezért a személyi szabadság megsértésének büntette valóságos halmazatban állt az élet elleni és a nemi erkölcs elleni bűncselekménnyel.

Mindezt azért követték el a sérelmére, hogy ne tudjon megszökni, mert élet elleni bűncselekményt akartak a sérelmére elkövetni, illetve, hogy az I. r. vádlott így eredményesen nemi erkölcs elleni bűncselekményt is el tudjon követni a sérelmére. Ezért az aljas cél egyértelmű, mivel egyenes szándékkal, erkölcsileg súlyosan felróható célból szüntették meg a személyi szabadságát. Nem vitás az sem, hogy a cselekményt a sértett sanyargatásával követték el. Hiszen a sértettet megkötözték, bántalmazták, Balogh Lajos közölte vele, hogy meg fogják erőszakolni. A lányt a társainak felkínálta e célból, akik viszont nem éltek ezzel. Az áldozatot megfosztották ruháitól, és úgy vezették a későbbi elkövetési helyre. Így az áldozatot súlyosan megalázva, komoly testi és lelki gyötrelmeknek kitéve vették el személyi szabadságát, ezért a sértett sanyargatásával való elkövetés, mint minősítő körülmény is egyértelmű.

A harmadik és a negyedik áldozatnál, a két futó lánynál hasonló volt a helyzet, őket az erdei úton támadták meg, rögtön meg is kötözték, majd hosszasan, egy búzatáblán keresztül az erdőbe vezették, és ott ölték meg. A tényleges elkövetési helyre való közlekedése a sértetteknek a valós akaratával így ellentétes volt, egyértelműen kényszer hatása alatt mentek az elkövetőkkel az erdőbe, az erdőbe haladás percekig tartott, mely alatt

⁷² Ugyanakkor feltételezem, hogy lennének olyan büntetőjogász kollégák, akik ezt önálló bűncselekményként halmazatban a többi cselekménnyel nem állapítanák meg, hanem részcelekményként a sértett sanyargatásával elkövetett személyi szabadság megsértésének büntetéként értékelnék.

személyi szabadságuktól meg voltak fosztva. Majd amikor az erdőbe értek, ott az I. r. vádlott még alaposan kikérdezte a sértetteket vagyoni helyzetükről és minderről, ami egy későbbi zsaroláshoz szükséges. Ez is percekig tartott. Ezt követően a sértetteket tovább, az élet elleni cselekmény elkövetési helyére vezették. Így álláspontom szerint kétszeresen is – aljas célból és a sértett sanyargatásával elkövettként is – minősül a kétféle személyi szabadság megsértésének büntette, mely itt is aggálytalanul megállapítható.

Előttem nem ismert okból azonban a vádiratban nem szerepelt a minősítésben ez a bűncselekmény, és a bíróság sem állapította meg ebben a bűncselekményben a vádlottak bűnösségét, annak ellenére sem, hogy az ítélet történeti tényállása tartalmazza ezeket a cselekményeket. Ami még inkább különös, hogy a másodfokú bíróság sem észlelte, és nem minősítette ezen cselekményt.

Kisebb hiba, hogy az elsőfokú bíróság az I. r. vádlott élet elleni cselekményét csak részben társtettesként elkövetettnek minősítette. Nyilvánvaló, hogy az I. r. vádlott az élet elleni cselekmény egészében társtettes, annak ellenére, hogy az első és a második áldozatát egyedül ölte meg. Miután a több emberen elkövetett emberölés egy rendbeli összefoglalt bűncselekmény, ezért a bírói gyakorlat szerint a legsúlyosabb elkövetői minőséget kell csak megállapítani abban az esetben, ha az elkövető az egyes részselekményeket más elkövetői minőségben (tettesként, társtettesként, részesként) követte el. Ez jelen esetben az I. r. vádlott tekintetében a társtettesként való elkövetés megállapítását jelentette. Így annak ellenére, hogy az első áldozatát egyedüli tettesként, a második áldozatát tettesként, a III. r. vádlott bűnsegédi közreműködése mellett követte el, a több ember megölését egybefoglaló bűncselekmény minősítése a két futó lány megölésénél fennállt társtettesi elkövetési minőséghez igazodik, ezért azt kellett megállapítani, hogy az élet elleni cselekmény egészét az I. r. vádlott társtettesként követte el. Ezt a hibát a Legfelsőbb Bíróság korrigálta, mint ahogy azt is, ahol az elsőfokú bíróság tévesen Balogh Tibor II. r. vádlott esetében az élet elleni cselekményt részben társtettesként, részben bűnsegédként elkövettként minősítette. A helyes minősítés itt is a legsúlyosabb elkövetői minőséghez igazodik, ezért a Legfelsőbb Bíróság e körben is megváltoztatta az elsőfokú döntést társtettesként elkövetettre annak ellenére, hogy a II. r. vádlott a két futó lány megölésében volt társtettes, míg a 13 éves százhalombattai áldozat esetében csak bűnsegéd. E körben a bírói gyakorlat egységes, a Legfelsőbb Bíróság álláspontja dogmatikailag is védhető.

Mellőzte a Legfelsőbb Bíróság – álláspontom szerint helyesen – a kétféle kifosztás büntettének megállapítását. Balogh Lajos első áldozatának több értéktárgyát (pl. gyűrűjét elvette) és a Dunába dobta, a ruháját elvitte. Ezt nem azért tette, mert azt jogtalanul el akarta volna tulajdonítani, hanem azért, hogy ha a sértett holttestét megtalálják, akkor a gyűrű, illetve a ruha alapján ne lehessen az áldozatot azonosítani. Vagyis a lepleződés elkerülése végett vette el az áldozat egyedi, ezért az áldozatot is azonosító tárgyait. Így ez büntetlen utócselekmény, és nem kifosztás. A csoportosan elkövetett kifosztás büntette vonatkozásában pedig megállapítható, hogy két futó lány egyikétől ékszereket vettek el az elkövetők kifejezetten vagyoni haszonszerzés célzatával. Ez nem önálló bűn-

cselekmény, nem minősíthető kifosztás büntettének, hanem a nyereségvágyból elkövetett emberölés büntettének keretében értékelendő, hiszen a két lányt nem csak indulataik levezetése és nemi vágy kieléje végett ölték meg, hanem azért is, hogy értékeiket elvegyék, mely a vagyoni haszonszerzés, a nyereségvágy körébe tartozik. A kétszeres értékelés tilalma kizárja ugyanannak a részcselekménynek többszöri minősítését, ezért a cselekmény nem értékelhető kifosztás büntetteként.

Nem értek viszont egyet a Legfelsőbb Bíróság döntésének azon részével, melyben mellőzte Balogh Lajos I. r. vádlott bűnösségének megállapítását szemérem elleni erőszak büntetében. Balogh Lajos a két futó lány megölését megelőzően az egyik sértettel közösült, és fajtalanzkodott, míg a másik sértettel kizárólag fajtalanzkodott. A bírói gyakorlat szerint az erőszakos közösülés büntettének megállapítása magába olvasztja a szemérem elleni erőszak büntettét, így a kettő halmazatban nem állapítható meg, feltéve, hogy egy időben követik el azonos sértett sérelmére mindkettőt. Így csak a súlyosabbnak tekintett erőszakos közösülés büntette állapítható meg, a fajtalanság pedig további súlyosító körülmény a büntetés kiszabásánál. Az I. r. vádlott az egyik sértettel erőszakkal közösült, a másik sértettel nem, viszont vele is fajtalanzkodott. Az elsőfokú bíróság ezért ezen sértett sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak büntetében is bűnösnek mondta ki az I. r. vádlottat. Ennek megállapítását a Legfelsőbb Bíróság arra hivatkozással mellőzte, hogy a fajtalanság fogalmi eleme, hogy az elkövető a sértett sérelmére a súlyosan szeméremsértő, de közösülés fogalmi körébe nem vonható cselekményt kifejezetten az elkövető nemi vágyának felkeltése vagy kielégítése végett viszi végbe. Jelen esetben azonban nem ez történt a másodfokú bíróság szerint. Az I. r. vádlott vallomását e körben is elfogadva a másodfokú bíróság megállapította, hogy itt a súlyosan szeméremsértő cselekményt a sértettek sérelmére az I. r. vádlott nem azért követte el, hogy ezzel a saját nemi vágyát felkeltse vagy kielégítse, hanem azért, hogy a sértettek szenvedését növelje, őket megalázza. Ez pedig így nem önálló bűncselekmény (szemérem elleni erőszak büntette), hanem az élet elleni cselekmény körében különös kegyetlenséggel való elkövetéshez tartozik, és értékelendő.

Álláspontom szerint a legfőbb bírói fórum döntése e körben nem helytálló, mert az az egymással összefüggő, és szoros időbeli, térbeli és motivációbeli kapcsolatban álló (rész) cselekmények mesterséges szétválasztásán és eltérő minősítésén alapul. Tudjuk ugyanis, hogy az I. r. vádlott a sértetteket lemeztelenítette, fogdosta, majd súlyosan szeméremsértő cselekményt követett el a sérelmükre, közvetlenül ez után az egyik sértettel közösült is. Utána kikérdezte a sértetteket a vagyoni helyzetükről, majd elképesztő brutalitással a II. r. vádlott aktív közreműködésével megölte őket. Így a lemeztelenítést közvetlenül követte a sértettek fogdosása, illetve a súlyosan szeméremsértő cselekmény mindkettő sérelmére, majd a közösülés kizárólag az egyik sérelmére. Vagyis ami a lemeztelenítéssel kezdődött, az a közösülésben végződött. Ezt a cselekménysort a megerőszakolt sértettnél élet elleni, továbbá nemi erkölcs elleni bűncselekményként is minősíteni, míg a másik, kizárólag súlyosan szeméremsértő cselekményt elszenvedett sértettnél szétválasztani, és a súlyosan

szeméremsértő cselekményt csak a különös kegyetlenség körében értékelni, és nem értékelve a súlyosan szeméremsértő cselekményt önálló (nemi erkölcs elleni) bűncselekményként, téves. Akkor is téves, ha az I. r. vádlott úgy nyilatkozott, hogy nem nemi vágyból végzett súlyosan szeméremsértő cselekményt, hanem fájdalomokozási és megalázási célból. Ugyanis ott, ahol egyik sértett vonatkozásában megjelenik a nemi vágy mint a bűncselekménynek a motivációja és közösi is a sértettel, de az elkövető az azonos helyen lévő másik sértettel azonos időben súlyosan szeméremsértő cselekményt végez, ott figyelemmel a cselekmények térbeli, időbeli közelségére is, nem életszerű, hogy utóbbi sértett-nél a súlyosan szeméremsértő cselekményt az elkövető nem nemi vágyból, hanem tisztán fájdalomokozási célzattal követte el. Ez egyszerűen nem felel meg a valóságnak. Ezért az I. r. vádlott vonatkozásában a szemérem elleni erőszak büntetvény megállapítását nem lett volna szabad mellőzni. Az elkövető motivációja és az egyes rész-cselekmények ugyanis szorosan összefüggtek, egymással kapcsolatban álltak, azokat ilyen erőltetetten nem lehet szétválasztani.

Aggályosnak tartom azt is, hogy fk. Kovács Krisztián III. r. vádlott vonatkozásában rámutatott az elsőfokú bíróság ítélete arra, hogy „hogyan jutott el idáig, ebben felelősek a szülők, a környezet és nem utolsó sorban a társadalom.”⁷³ Az ítéletnek ezt a megállapítását mind eljárásjogi, mind anyagi jogi szempontból tévesnek tartom. A cselekmény elbírálásakor hatályban lévő Büntetőeljárásról szóló törvény (Be.)⁷⁴ is rögzítette a vádhoz kötöttség elvét.⁷⁵ Ebből következik, hogy a bíróságnak a vádról kell döntenie. A vádban szereplő cselekményt kell elbírálnia, a vádban vádlottként szereplő személyek büntetőjogi felelősségéről kell döntenie. A bíróság a vádon túl nem terjeszkedhet. Éppen ezért nem elfogadható, ha a bíróság az indokolásban a vádlotton kívül más konkrétan vagy körülírással megjelölt személyek felelősségére is utal. Különösen akkor elfogadhatatlan ez, ha az ilyen megállapítás tényekkel, bizonyítékokkal nincs alátámasztva, vagyis megalapozatlan. Másrészt a kijelentés anyagi jogi szempontból sem tartható. Egy bírósági ítélet az elkövetett bűncselekmény vonatkozásában az elkövető felelősségét elemezheti. Ez alól csak szűk körben fogadható el kivétel, így ha aggálytalanul megállapítható a lefolytatott bizonyítási eljárás alapján, hogy a sértett felróható közrehatása is hozzájárult a bűncselekmény elkövetéséhez. Ebben az esetben ez az elkövető javára szóló enyhítő körülmény. Ide tartozhat még, ha bizonyított tények alapján megállapítható, hogy az elkövetővel szemben a szülei nevelési kötelezettségeiknek nem tettek eleget. Ez szintén a fiatalok elkövető javára szóló enyhítő körülmény. A bíróság itt azonban anélkül utalt a fiatalok III. r. vádlott szüleinek a felelősségére, hogy adat merült volna fel arra, hogy a szülei ne nevelték volna őt megfelelően.⁷⁶ A bíróság általánosító jelleggel a fiatalok III. r. vádlott környe-

73 Pest Megyei Bíróság, mint fiatalkorúak bírósága 5.B.9/1996/45 számú ítéletének 44. oldala.

74 Az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról.

75 A bíróság annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, aki ellen vádat emeltek, és csak olyan cselekmény alapján, amelyet a vád tartalmaz. 1973. évi I. törvény 9. § (2) bekezdésének II. mondata.

76 A teljes iratanyag áttanulmányozása során erre vonatkozó egyértelmű bizonyítékot nem találtam, arról sincs tudomásom, hogy a III. r. vádlott szüleit a III. r. vádlott sérelmére elkövetett kiskorú veszélyeztetésének büntette miatt elítélték volna.

zetét és az egész társadalmat is felelőssé tette azért, hogy ilyen ember lett a III. r. vádlottból. Különösen azért aggályos ez, mert általánosító, tényekkel nincs alátámasztva. Feltehető a kérdés, ugyan mit tehetett volna még a társadalom a III. rendű vádlottért? Vagy mit nem tett meg a társadalom, amit meg kellett volna tennie? A III. r. vádlott családban nőtt fel, ahol gondozták, nevelték. A III. r. vádlott részére is biztosította az állam a tanuláshoz való jogát, iskolába járt, tanárok foglalkoztak vele. Mi mást tehetett volna még érte a társadalom? Nem szabad elfelejteni, hogy a III. r. vádlott döntése volt az, hogy csatlakozva Balogh Lajoshoz egy kiemelkedő bűncselekmény-sorozat részesévé vált. Semmi nem korlátozta ebben a döntésben a III. r. vádlottat. Megtehetette volna azt, hogy távol tartja magát ettől, mint ahogy másik két fiatal sem csatlakozott a bandához.⁷⁷ Nem tartotta távol magát. Sőt, annak tevékenységéhez aktívan hozzájárult. A III. r. vádlott volt az, aki kiválasztotta a 13 éves százhalombattai lányt, H. Hajnalkát áldozatnak, ő csalta el a kiserdőbe lövöldözés ürügyén. A sértettet el is engedhette volna a százhalombattai homokbányában addig, amíg az I. r. vádlott távol volt, de nem tette. H. Hajnalka sértettel az I. r. vádlott végzett, de megölésében a III. r. vádlott is közreműködött, ő adta az elkövetés eszközeit az I. r. vádlott kezébe. A III. r. vádlott volt az, aki észlelte a százhalombattai kis erdőben a két futó lányt, ő volt az, aki felhívta Balogh Lajos és Tibor figyelmét rájuk. Mindezt tette annak ismeretében, hogy tudta, hogy az I. r. vádlott milyen lelkiállapotban van, és tisztában volt azzal, hogy az I. r. vádlott további élet elleni bűncselekmények elkövetését tervezi. Így tudnia kellett azt is, hogy ha felhívja a futó lányokra az I. r. vádlott figyelmét, úgy ezzel minek teszi ki őket, tudta, hogy mi lesz a sorsuk. Mindezek ismeretében a fenti megállapítás a társadalom vonatkozásában indokolatlanul bántó és megalapozatlan, míg a fiatalkorú elkövető tekintetében pedig legalább részben a felelősségét csökkentő, felmentésszerű kijelentés, amit szintén nem tartok elfogadhatónak.

Ami a II. r. és a III. r. vádlott büntetésének a súlyosítását illeti, a másodfokú bíróság – megítélésem szerint helyesen – rámutatott: „Balogh Tibor II. és fk. Kovács Krisztián III. r. vádlott tetteinek a súlya ugyancsak igen jelentős. Az I. r. vádlott és a II., valamint a III. r. vádlott tetteinek súlya között nyilvánvalóan van különbség, s az is igaz, hogy a büntetések kellő arányosítását nehezíti az a tény, miszerint a jelenleg hatályos büntető törvény értelmében az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját legfeljebb 25 év kötelező letöltésében határozhatja meg a bíróság. Önmagában ez a körülmény azonban értelemszerűen nem hathat a vádlott-társak határozott tartamú büntetésének mérséklése irányába.”⁷⁸ Ezzel a másodfokú bíróság is jelezte, hogy eltúlzottan enyhe volt az I. és a II. r. vádlott szabadságvesztés-büntetése. Ugyanakkor bírósági döntésben szokatlan módon a jogfejlődés kívánatos irányára is

⁷⁷ Balogh Lajos I. r. vádlott több személyt megkeresett a bűncselekmény-sorozatban való részvételre. Felmerült két további fiatal neve is. Mindkét fiatalembernek megmutatta az I. r. vádlott az első áldozata holttestét, hogy ezzel tekintélyt vívjon ki magának, illetve azért, hogy ezzel igazolja, hogy komoly tervei vannak. Az egyik fiatalember, V. Ádám a zsarolás büntetének kísérletében az I. r. vádlott felhívására egy telefonhívást vállalt magára, de végül elállt tőle, így önkéntes elállása folytán nem volt büntethető. Ezt követően – annak ellenére, hogy rettegett az I. r. vádlottól – kiszállt a csapatból. A másik fiatalember pedig egyáltalán nem vett részt a bűncselekmény-sorozatban.

⁷⁸ Legfelsőbb Bíróság mint másodfokú bíróság Bf.IV.668/1997/3. számú ítéletének 11. oldala.

útmutatást adott a másodfokú bíróság, amikor kinyilvánította, hogy akkor hatályos büntetőjogi szabályozás elégtelen volt a tettarányosság megjelenítésére, és a társadalom védelmére, mert legfeljebb 25 évben állapíthatta meg a bíróság a kötelezően letöltendő tartamot.

Amire az ügy figyelmeztet

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés szabályozását illető kérdések

Ez a jogeset is jó példája annak, hogy a büntetőjog a 90-es években hazánkban a halálbüntetés eltörlését követően foghíjassá és részben eszköztelenné vált éppen a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőivel szemben.⁷⁹ Az akkori szabályok szerint életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén legsúlyosabb esetben rendelkezhetett úgy a bíróság, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábban 25 év után esedékes. Az, hogy ez egyes esetekben nem volt alkalmas a tettarányos büntetés megjelenítésére és a társadalom hatékony védelmére, csak 1998-ban vált a jogalkotó számára egyértelművé. 1999. március 1-jével szigorították a rendelkezéseket. Sor került a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetésére, melynek lényege szerint ilyenkor a bíróság kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. Ha nem zárja ki – vagyis nem tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést szab ki –, úgy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját legalább 30 évben köteles meghatározni az el nem évülő bűncselekményeknél. Miután 1994-1995-ben a Btk. nem ismerte a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményét, így tisztán az elítélt büntetés-végrehajtási intézetben tanúsított magatartásán múlik a szabadulása, vagyis az, hogy 25 év után szabadulhat-e vagy sem. Ezért az a kérdés, hogy mennyire tudja az elítélt „mehúzni magát”, mennyire képes egy totális intézmény merev formalizmusához, életidegen rendjéhez igazodni. Ha ez jól sikerül neki, úgy nagy valószínűséggel feltételes szabadságra bocsátják, de ez azért talán még nem egyenlő a megjavulással. „A kutatások azt mutatják, hogy a hosszúidősek kevesebb fegyelmi vétséget követnek el. Különösen akkor igaz ez, ha a hosszúidősek vizsgálati csoportjában életfogytos rabok is szerepelnek. A hosszúidősek konform alkalmazkodásának egyik legvalószínűbb magyarázata éppen az ítélet hosszában rejlik. Amíg ugyanis viszonylag rövid ideig a folyamatos konfrontáció, a balhé a követhető stratégia, hosszú éveken vagy évtizedeken keresztül olyan pszichés energiákat, én-erőt kíván, amely csak keveseknek adatik meg. Más szóval a rabok előbb-utóbb betörnek.”⁸⁰ Ebből következően valószínűsíthető, hogy a hosszú időre ítélt személy alkalmazkodik a totális intézmény rendjéhez, ezért nagy az esélye arra is, hogy feltételes szabadságra bocsátják. Másrészről: egy 28-29 éves elkövető életfogytig tartó szabadságra ítélese esetén a feltételes szabadságra bocsátás 53-54 éves korában lenne esedékes, amikor még nagy valószínűséggel mind mentálisan,

79 Erről lásd részletesebben: Polgár András: Egy szankció védelmében. Bünyügi Szemle 2009/4. szám 39-44. oldal.

80 Huszár László: Alkalmazkodás. A hosszúidős elítéltek börtön-adaptációja. Börtönügyi Szemle 1995. 25. oldal.

mind fizikailag is alkalmas a bűnözői karrier folytatására, nem reparálható jogi tárgyak (pl.: az élethez való jog) sértésére. Ezért helyes a hatályos Btk. szabályozása, mely ismeri a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés intézményét, melynek lényege, hogy a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabása esetén a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja. De helyes irányú módosítás volt a Btk.-ban az is, hogy amennyiben a bíróság nem zárja ki a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, úgy annak legkorábbi időpontját legalább 30 évben határozza meg azoknál a bűncselekményeknél, amelyek nem évülnek el. Miután a magyar bírói gyakorlat kizárólag az emberölés büntetettének minősített eseteiben szab ki életfogytig tartó szabadságvesztést, általános szabály, hogy 30 év letöltése előtt az elítélt nem bocsátható feltételes szabadságra. Helyes és egyéniesítésre lehetőséget adó rendelkezése a büntető törvénynek, hogy a bíróság 30 évet meghaladó tartamban is meghatározhatja a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, pl. 33, 35, 40 évben, és így tovább. Ismereteim szerint egy konkrét ügyben a bíróság 47 évben határozta meg a minimálisan letöltendő időtartamot. Ezeket a szigorú rendelkezéseket az új Büntető Törvénykönyv is nagyrészt fenntartja azzal, hogy egyéniesítés végett a 30 évet 25 évre csökkentette, míg ha a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárja ki, abban az esetben a legkorábbi időpontot 40 évnél hosszabb tartamban nem állapíthatja meg. Meg kell jegyezni, e körben nagy hibát vétett a jogalkotó. A bírói gyakorlat szerint életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét csak elvétve zárja ki, egyébként azt lehetővé teszi.⁸¹ Annak tartamát csak igen ritkán határozza meg a törvényi minimumot meghaladó, jelenleg 30 évnél magasabb tartamban. Ebből következik, hogy az új bírói gyakorlat várhatóan az lesz, hogy a bíróságok életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén az esetek túlnyomó részében 25 évben fogják megállapítani a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi idejét. Ez viszont nincs összhangban azzal, hogy az elkövetők egyre durvábban és gátlástalanabban követik el az élet elleni cselekményeket. Hiába csökken az emberölések száma, ha közben az elkövetett emberölések egyre inkább súlyosabban minősülő emberölések.⁸² Nem veszi figyelembe a jogalkotó azt sem, hogy a biológiai élettartam egyre nő, míg 1970-ben a férfiak várható élettartama 63 év volt, ma már ez 69 év.⁸³ Vagyis az egyre hosszabb élettartam miatt egyre nagyobb az esély arra, hogy az elítélt fizikailag is ép, bűnözésre alkalmas állapotban szabadul. Ezért a legalább 30 éves tartam 25 évre való leszállítása a bűnözési trenddel és a biológiai tényekkel is ellentétes, következményei pedig akár súlyosak is lehetnek.

81 2012 augusztusában Magyarországon 257 fő töltötte életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetését. (Ez az adat 2012 májusában még 236 fő volt, tehát folyamatos az emelkedés.) A 257 főből 20 fő jogerősen tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést töltött, míg további 5 fő volt nem jogerősen tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt. Forrás: Kiszely Pál – Nagy István: Az idő rabságában. Börtönügyi Szemle 2012/3. szám 4. oldal.

82 A rendszerváltás előtti, utáni években jóval magasabb volt az emberölések száma. Jelenleg megközelítőleg évente 2–300 emberölés történik (2011-ben 328, 2012-ben 242), azonban míg két évtizeddel ezelőtt az emberölés alapesetét volt gyakori, jelenleg egyre inkább növekszik a minősített emberölések száma.

83 Forrás: HVG 2013. március 23. 18. oldal.

A hasonló ügyek korai megelőzése a büntetőjog eszközeivel

Meggyőződésem szerint a hasonlóan nagy tárgyi súlyú élet elleni, illetve más súlyos bűncselekmények megelőzését nagyban szolgálhatná a családon belüli erőszakkal szembeni hatékonyabb, a jelenleginél sokkal szigorúbb büntetőjogi fellépés. Ennek keretében különösen a kiskorú veszélyeztetésének büntetésében szükséges a szigorú büntetőjog elveinek az érvényesítése. Ha Balogh Lajos normális körülmények között nőhetett volna fel, az nagy mértékben csökkentette volna elkövetővé válásának esélyét. Itt nem lehet eléggé hangsúlyozni a pszichológus szakértő által is alátámasztott tényt, hogy a gyermekkori traumáknak, a bántalmazásoknak és megaláztatásoknak kiemelkedő szerepe volt személyiségének torzulásában. Igaz ez a megállapítás akkor is, ha tudjuk, három testvéréből ketten nem csatlakoztak hozzá, sőt egyik testvére terhelő vallomást tett rá az eljárásban. Ugyanakkor nem lehet a büntetőjog eszközrendszerére csodaszerként tekinteni, és egyedül ettől várni az ilyen esetek megelőzését. Legalább ennyire fontos a megfelelő társadalmi kontroll, mely elsősorban a gyámhatósági ellenőrzésekben, figyelőszolgálat létrehozásában, az iskolákban és más tanintézményekben az osztályfőnöki rendszer hatékonyabbá tételében (pl.: a családlátogatás régi gyakorlatának felelevenítésében), az iskolai ifjúságvédelmi felelősi rendszer erősítésében, és a rendőrség bűnmegelőzési tevékenységének fokozásával érhető el. Nyilván kiemelten fontos a megfelelő családi, szomszédi, munkahelyi és egyéb közösségi kontroll is. Ezek kutatása, a konkrét javaslatok megfogalmazása azonban már nem a büntetőjog és a bűnügyi tudományok, hanem a szociológia és más társadalomtudományok területe.

A tárgyalás nyilvánossága, zárt tárgyalás elrendelése

A tárgyalás 1996-ban kezdődött a Pest Megyei Bíróságon. Az ügyész a vádirat ismeretése előtt indítványozta zárt tárgyalás elrendelését. Ehhez az indítványhoz a védők is csatlakoztak. A bíróság azonban az indítványt elutasította. A bíróság a tárgyalásnak csak a szakértők meghallgatására fenntartott részére rendelt el zárt tárgyalást. A bíróság döntése álláspontom szerint vitatható volt. Megítélésem szerint az ügyész és a védők megalapozottan kérték az egész eljárásra (értelemszerűen az ítélethirdetés kivételével) zárt tárgyalás elrendelését. Az ügyész arra hivatkozott, hogy nagyon súlyos bűncselekményekről volt szó, a fiatal áldozatokat az elkövetők nagyon durván megalázták és megölték, az áldozatok és hozzátartozóik tisztelete, a kegyeleti okok indokolták a zárt tárgyalás elrendelését. A bíróság azonban elutasította az indítványt. A bíróság ezzel a döntésével – megítélésem szerint – nem vette kellően figyelembe a hozzátartozók kegyeleti érzéseit, a hozzátartozók privát szférájának és emberi méltóságának védelméhez fűződő alapvető jogait. Miután az ügyet nagy sajtóérdeklődés övezte, ezért különösen meg kellett volna mindent tenni annak érdekében, hogy az ügy olyan részletei, amelyeknek a nyilvánosságra kerülése az áldozatok emlékét sértette volna, illetve a hozzátartozók magánéletének és kegyeleti jogainak (az áldozatok méltó emlékének) sérelmével járt volna, ne kerülhessen ki. A nyilvánosságnak joga volt arra, hogy hitelesen tájékoztassák arról, hogy emberölé-

sek történtek, hogy kik az elkövetők és milyen büntetésben részesültek. De arra a társadalom sem az akkori szabályok szerint, sem most nem tarthat igényt, hogy pontosan tudja, hogy melyik áldozatot hogyan, milyen módszerekkel gyötörték és alázták meg, ez ugyanis nem közérdekű adat! Balogh Lajos azonban a tárgyaláson ezek részleteit is feltárta. Meggyőződésem, hogy ez az ügy az erkölcsi okból való zárt tárgyalás elrendelésének iskolapéldája lehetett volna.⁸⁴ Ezért a teljes tárgyalási szakra a zárt tárgyalás mellőzését nem lehet elfogadni. Mivel kizárólag a nyilvánosságot kizáró végzést kellett indokolnia a bíróságnak az akkor hatályos eljárási törvény 11. § (2) bekezdése szerint, így a tárgyalási jegyzőkönyvbe foglalt végzés indokolást nem tartalmaz. Úgy gondolom, hogy annak ellenére, hogy pervezető végzést indokolni nem kell, a bíróságtól egy ilyen súlyos helyzetben elvárható lett volna, hogy indokolja, miért nem rendelte el a zárt tárgyalást. Ugyanis az, hogy indokolási kötelezettséget a törvény nem ír elő, nem jelent tiltást is, vagyis a döntését a bíróság megindokolhatta volna. Miután a bíróság a vádlottak és tanúk kihallgatására, okiratok ismertetésére nem rendelt el zárt tárgyalást, ezek után nem volt logikus azon döntés, hogy a szakértők meghallgatására zárt tárgyalást rendelt el. Hiszen a szakértők az I. r. vádlott részletes, minden szörnű, bestiális és az áldozatok megalázásával kapcsolatos részletre kiterjedő, hosszú – és nagy élvezettel előadott – vallomása után már semmilyen olyan új, addig nyilvánosságra nem került körülményt nem tudtak feltárni, mely a hozzátartozók kegyeleti jogait tovább sérthette volna. Miután a szereplési vágytól fűtött és nyilvánvalóan nárcisztikus hajlamú Balogh Lajos részletesen feltárta, hogy melyik áldozatot hogyan kínozták, alázták, majd ölték meg, ezután a szakértők nyilatkozatainak nyilvánosságra kerülése már nem volt releváns. Álláspontom szerint az egész tárgyalási szakra el kellett volna rendelnie a bíróságnak a zárt tárgyalást – arra is figyelemmel, hogy ennél nagyságrendekkel kisebb súlyú ügyekben is elrendelik a bíróságok erkölcsi okból a zárt tárgyalást, a másodfokú bíróságok szerint megalapozottan. Ha pedig már nem rendelte el a bíróság a zárt tárgyalást, úgy azt már a szakértői bizonyítás felvételekor nem volt indokolt elrendelni.

A kihallgatási taktikával kapcsolatos megállapítások

A büntetőeljárási szabályok részletesen rögzítik, hogy a kihallgatás során milyen jogai vannak a terheltnek, melyekre őt figyelmeztetni kell. A büntető anyagi jog a kényszervallatást, a hivatalos eljárásban való bántalmazást bűncselekménynek minősíti. Ezek figye-

⁸⁴ A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 11. § (2) bekezdése lehetővé tette a bíróság számára a zárt tárgyalás elrendelését erkölcsi okból. Konkrét adat, indokolás hiányában nem tudom, hogy mi volt az oka annak, hogy ebben az ügyben a bíróság nem rendelt el zárt tárgyalást, feltételezésekre pedig nem mehetek bele. Ettől az ügytől elvonatkoztatva, általánosságban viszont van feltételezésem arról, hogy mi vezethet oda, hogy egyes, egyébként indokolt esetekben nem rendelnek el a bíróságok zárt tárgyalást. Álláspontom a következő: az ok az lehet, hogy a tárgyalások garanciális okból főszabály szerint nyilvánosak. Ha pedig a másodfokú bíróság megállapítja, hogy az elsőfokú bíróság indokolatlanul rendelt el zárt tárgyalást, úgy az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezi, és megismételt eljárást rendel el. A hatályon kívül helyezés mindig súlyos kritika az elsőfokú bíróságnak, azt az elsőfokú bíróság el akarja kerülni. Az azonban tisztán megítélés kérdése, hogy indokolt volt-e a zárt tárgyalás elrendelése, egyértelmű fogódzók ebben nincsenek. Ezért egyes esetekben az elsőfokú bírák nem mindig merik felvállalni a zárt tárgyalás elrendelésének felelősségét és annak következményeit.

lembevételén túl is azonban óriási szerepe van annak, hogy hogyan hallgatják ki a terheltet. Nagy emberismeretre van szükség, hogy megállapítható legyen, hogy milyen kihallgatási taktika lehet eredményes. A szigorú, határozott fellépés, vagy éppen a megértő attitűd, a kérdészár, vagy éppen a hallgatni tudás, a beszéltetés lehet eredményes. Kihallgatástaktikai okból sok terhelt esetében az udvarias, emberséges bánásmód különösen ajánlott. Hiszen ilyenkor az érintett a neki adott bizalmat megköszönve, meghálálva adott esetben együttműködővé válhat. Balogh Lajos 1995. január 25-én este a fogdán már azon gondolkozott, ha normálisan és tisztelettudóan bánnak vele, úgy nem folytatja tovább a macska-egér harcot, beismerő vallomást tesz. Dr. Orosházi Józsefné pszichológus emberségesen, megértően, tisztelettudóan beszélt vele, és ekkor az egyébként is rendkívül feszült gyanúsított megtört, majd részletes, feltáró jellegű beismerő vallomást tett. Külföldi tapasztalatokon nyugvó kihallgatástaktikai álláspont szerint nem szabad a sorozatgyilkost megsérteni, hanem el kell vele hitetni, hogy okosabb, mint a kihallgató, majd ki kell „rántani alóla a szőnyeget.” Ezek az emberek ugyanis rendkívül hiú, nárcisztikus egyének, „rendkívüli képességeik” elismerése és „csodálata” eredményt hozó megközelítés lehet. A sorozatgyilkos olyan, hogy először általában tagad, de ha egy cselekményben megfogják, utána általában a többiben is vallomást tesz. Igényük is van a beismerő vallomásra, hiszen „páratlan képességeiket és jelentőségüket” csak cselekményeik részletekbe menő elemzésével támaszthatják alá.⁸⁵

„Nem csupán a megértő attitűdöt emelném ki, nagyon fontosnak tartom a teljes odafigyelést, annak érzékeltetését, és annak az éreztetését, hogy nincs eleve elképzelésem róla, illetve a történetekről. Ez is nagyon fontos egy meg- vagy kihallgatásnál. Ezek finomságok, de azért azt világosan kell jelezni, hogy a megértés nem jelent egyetértést, sem pedig felmentést. Itt nem arról a megértésről van szó, amikor megsimogatom valaki fejét, és megértem őt, mert ebben már a felmentés, és megbocsátás is benne van. Amiről én beszélek, ez inkább olyan megértés, mint amikor megérték pl. egy matematikai törvényszerűséget. A teljes odafigyelést példázzák pl. azok a visszajelzések, amelyeket az ő – esetenként alig észrevehető – metakommunikatív jelzéseiről kapott. Gyakran felvetik azt, hogy mit lehet tenni olyankor, amikor a szavakkal elmondottak, és a metakommunikatív jelzések nincsenek összhangban, vagy egyéb jelzéseket is ki lehet olvasni a testbeszédéből, mint amit az illető elmondott. A jegyzőkönyvben ugyanis alapvetően a verbális megnyilvánulások vannak rögzítve. Ilyenkor azt szoktam mondani, hogy meg kell próbálni a metakommunikatív jelzéseket verbálissá tenni. Mégpedig úgy, hogy visszajelezzük neki, amit látunk, érzékelünk. (Pl. mintha összeszorult volna a torka, vagy pl. egy másik ügyben elmondta az illető, hogy a román rendőrség akasztotta rájuk a Bonnie és Clyde jelzót. Akkor jeleztem neki, hogy ezt olyan hangsúllyal mondja, mintha tetszene neki. Erre

85 Lásd bővebben: John Douglas – Mark Olshaker: Sorozatgyilkosok. Gadó Könyvkiadó 1998.

vidáman közölte, hogy igen, sőt rá is tetováltatták a testükre – így máris felszínre került egy ki nem mondott jelzés, ami már jegyzőkönyvezhető, stb.)”⁸⁶

„Nagyon nehéz mindig érvényes, karakteres tanácsot adni a kihallgatástaktikára vonatkozóan. Nagyon sok dologtól függ, mi a helyes taktika. Leginkább attól függ, akit kihallgatok, és persze sok egyéb körülménytől is. A legfontosabb talán a hitelesség. A teljes figyelem, türelem, előítélet mentesség mindig jó taktika. Nem arról van szó, hogy látszólag kell beleélnie magát, meg kell próbálni valóban beleélnie magát, és megismerni gondolkodásmódját, értékrendjét. Azonosulni viszont az ő értékrendjével látszólag sem kell, az nem is lenne hiteles. El sem hinné a gyanúsított. A játékszabályok kérdése már bonyolultabb. Éppen a hitelességgel, és az előítélet mentességgel lehet jelezni, hogy azért a játékszabályokat nem a gyanúsított szabja meg. Ugyanakkor vannak helyzetek, amikor egy ideig lehet hagyni azt, hogy úgy érezze, ő szabja meg a játékszabályokat. Gyakori hiba a nyomozói kihallgatásoknál, hogy nehezen viselik el azt, ha úgy érzik, a gyanúsított ostobának nézi őket. Ilyenkor azt szoktam tanácsolni, hogy nyugodtan lehet ezt hagyni egy ideig, mert ha már úgy érzi, ő van nyeregben, akkor elveszti az éberségét, és ekkor lehet az ügyes kérdéseket feltenni. Néha az is tévútra vihet, ha túl empatikusak, megértőek vagyunk. Talán emlékszünk még egy sok évvel ezelőtti postásgyilkosságra. Akkoriban találtak valakit, aki beismerő vallomást tett. Persze, nem ő volt az elkövető. Igazából jót mosolyogtunk elemezve a vallomásról készült videót. Az illető egy nagyon gyenge, befolyásolható személyiség volt, akit a nyomozók kedvessége annyira meghatott, hogy produkált nekik egy beismerő vallomást, meghálálva ezzel a kedves bánásmódot. Persze azt is meg kell mondani, hogy a pszichológusnak könnyebb dolga van, mint a nyomozónak, akivel szemben eleve fenntartásai vannak a kihallgatottaknak. A nyomozót elsősorban a vizsgált ügy érdekli, a pszichológust pedig az egész ember.”⁸⁷

Dr. Orosházi Józsefné véleménye szerint a kihallgatás körülményeinek is jelentősége van, befolyásolhatja az eljárási cselekmény eredményességét. „Bilincsből, vezető szíjon nem lehet normális kapcsolatot teremteni egy emberrel. Én minden vizsgálatnál levetem a bilincset. Soha nem volt problémám, és veszélyes helyzetbe sem kerültem emiatt. Két olyan alkalom volt, amikor azt éreztem, hogy esetleg robbanásra lehet számítani. Egyik esetben megszakítottuk a vizsgálatot, a másik esetben ezt a helyzet kezelésével meg lehetett oldani.”⁸⁸

Fenti javaslatok természetesen nem minden esetre irányadó és örök érvényű kihallgatási receptek. Megfontolásuk és indokolt esetben való alkalmazásuk azonban sokszor eredményes lehet. Alkalmazásuk bizonyos körülmények között – pl. bírósági tárgyaláson – nehézkessé válhat. Számos esetben tapasztalható, hogy a vádlott nem kíván megnyílni, és bizalmatlan a bíróval, vagy éppen az ügyésszel szemben, és idegen számára a bírósági környezet is. Olyan, a tárgyalás törvényességét, méltóságát, biztonságát szolgálni hivatott

86 Dr. Orosházi Józsefné személyes közlése.

87 Dr. Orosházi Józsefné személyes közlése.

88 Dr. Orosházi Józsefné személyes közlése.

szabályok és hagyományok, mint az eljárás formalizmusa, a szigorú rendben adott figyelemzetések, kioktatások, a folyamatos jegyzőkönyvezés, a talár viselése, a pulpitus, a címer, a berendezés módja, az ellenérdekű felek egymással szemben való leültetése, a megbélyegző vádlottak padja, vagy a biztonsági intézkedések, így például az őrkiséret, a vezetőszíj stb. nehézzé teheti az oldott léggör és a bizalom kialakítását.

Az áldozattá válás megelőzése

Az ügy viktimológiai szempontból azért is érdekes, mert megerősíti azt a már közhelyszámba menő kriminológiai tételt, miszerint sok esetben maga az áldozat teremti meg annak lehetőségét, vagy járul hozzá ahhoz, hogy áldozattá válhasson. Így a százhalombattai erdőben kocogó lányok sajnálatos módon nagyon rossz időpontot és helyszínt választottak az esti futásra. Nem gondolták, hogy mennyire kiszolgáltatott helyzetben voltak, amivel az elkövetők pedig vissza is éltek. A sértettek 1995. január 23-án este nyolc óra után, kb. fél kilenc körül futottak Százhalombattán a kis erdei úton. Ez az útszakasz a hideg téli estén, főleg este nyolc után kihalt, elhagyott, közvilágítás nélküli környék volt.

Előfordulhat olyan helyzet is, amikor az áldozat környezete, családja – anélkül, hogy ez szándékában állna – teremti meg a lehetőséget arra, hogy hozzátartozója áldozattá válhasson. Balogh Lajos első áldozata a 16 éves sógornője volt. Az I. r. vádlott feleségének alaposan ismernie kellett Balogh Lajost, hiszen a nyolcvanas évek vége óta házasságban élt vele. Tudnia kellett arról, hogy hajlamos az erőszakos cselekedetekre. Tudott az 1990. december 26-ai esetről is, amikor Balogh Lajos édesanyja egy családi vita során súlyosan bántalmazta férjét, akinek bántalmazásába Balogh Lajos is bekapcsolódott. Így ismernie kellett a vádlott rendkívül rossz családi háttérét, azt, hogy a vádlott erőszakos környezetben nőtt fel, olyan családban, ahol a terror mindennapos volt. Tudta, hogy Balogh Lajos 1992-től 1994-ig szabadságvesztés büntetését töltötte, többek közt súlyos személy elleni erőszakos bűncselekmény – rablás büntetésének – elkövetése miatt. Az I. r. vádlott felesége ennek ellenére kapcsolatban maradt Balogh Lajossal. Ugyanakkor a hozzátartozói, így a szülei és a testvére (a későbbi áldozat) előtt elhallgatta, hogy a férje súlyos bűncselekmények miatt börtönben van. Nekik azt mondta, hogy Ausztriában dolgozik. Szabadulása után a kapcsolatát folytatta vele. Vagyis a semmiről nem tudó és gyanútlan családját nem tájékoztatta arról, hogy a férje egy erőszakos személy, aki börtönben is volt, és nem tett semmit annak érdekében, hogy a fiatal, mindössze 16 éves – kellő élettapasztalatokkal már csak életkora miatt sem rendelkező – hűgát az általa egyébként kedvelt I. r. vádlottól távol tartsa. Ezzel akaratán kívül is veszélybe sodorta szüleit, testvérét, sőt, az I. r. vádlottal közös gyermekét és saját magát is. Védelmében persze meg lehet állapítani, hogy nem is sejtette, hogy férje milyen súlyos bűncselekmények elkövetését tervezi, illetve vitte végbe. Kapcsolatukat jóhiszeműen egészen az őrizetbe vételéig, vagyis 1995. január 25-ig fenntartotta, szabad idejét, különösen a hétvégéket együtt töltötte vele, annak ellenére, hogy 1994 nyara óta külön éltek.

Nemcsak viktimológiai, hanem kriminalisztikai szempontból is érdekes, hogy az I. r. vádlott a nyomozás tartama alatt számos nyomozati információt szedett ki a feleségéből arról, hogy mit tud a hatóság az első áldozat, vagyis az I. r. vádlott sógornőjének eltűnésével kapcsolatban, illetve, hogy hol tart a nyomozás az első áldozat szüleinek zsarolása tárgyában. Így az I. r. vádlott tudta azt, hogy az általa megzsarolt anyósa a zsarolás tényéről értesítette a nyomozó hatóságot, tudta, hogy az ügyben intenzív nyomozás folyt. Az eltűnéssel kapcsolatban pedig arról is értesült, hogy az igazságügyi szakértők a koponyacsont alakja alapján is tudják azonosítani az áldozatot, ha van az áldozatról fénykép. Illetve, hogy az áldozat haj és szőrképlete alapján is jól azonosítható. Tudta azt, hogy a nyomozó hatóság anyósa otthonában lefoglalta néhai sógornője több ruhadarabját azért, hogy haj- és szőrképleteket rögzítsen róluk arra az esetre, ha az áldozat előkerülne, azaz hogy az azonosítás sikeres legyen. Ezért az I. r. vádlott rendszeresen kijárt néhai sógornője holttestéhez, hogy az így szerzett információk alapján a nyomokat eltüntesse. Ennek érdekében a holttestet sósavval és gyúlékony anyaggal is leöntötte és meggyújtotta, elsősorban azért, hogy a haját elégesse, illetve a koponyáját összetörte. Végig eljártszotta az együtt érző rokont, miközben folyamatosan információkat szedett ki a feleségéből és családjából. Miközben tartott a nyomozás, a feleség Balogh Lajost részletesen informálta a nyomozás állásáról. Nem tűnt fel neki, hogy Balogh élénken érdeklődik az ügy iránt, de azt sem furcsállta, hogy a férfit számos alkalommal elszámoltatták az ügyben, kihallgatták, poligráfós vizsgálatot végeztek vele, pedig erről tudnia kellett. Nem gyanakodott, a gyanús körülményeket nem észlelte. Balogh Lajos pedig kihasználta ezt. Vallomása szerint: „az életben nagyon jó színész vagyok”. Ezen túlmenően pedig az eltűnés miatt folyamatban volt államigazgatási eljárásban valótlanság tanúvallomás-tétellel igyekezett az eljárást rossz irányba terelni.

Ezért talán nem lenne elvetendő nyomozástaktikai lépés, ha a nyomozó hatóság olyan esetben, ahol adat merül fel arra, hogy a sértett közvetlen környezetében kell az elkövetőt keresni, ott a sértettet erről informálja. A figyelmét pedig felhívja a veszélyekre, és arra, hogy maga is kövesse figyelemmel a potenciális elkövetőt, számoljon be a hatóságnak a gyanúra okot adó tevékenységeiről. Ennek során az érintettek útján dezinformálni is lehetne az elkövetőt téves nyomozati információk nyújtásával, ezzel csapda is állítható lenne.

Emellett „tanulsága volt az ügynek H. Hajnalka eltűnése, a szülők nem törődtek tizenéves lányukkal, fogalmuk sem volt kapcsolatrendszeréről, érzelmeiről, életéről. Még azt sem tudták pontosan megfogalmazni, hogy mikor látták utoljára saját lányukat”.⁸⁹ H. Hajnalka édesanyja 1994. június 25-én tett bejelentést a rendőrségen a lánya eltűnéséről. Addig ezt nem tartotta fontosnak, annak ellenére sem, hogy Balogh Lajos határozottan állította, hogy H. Hajnalka sérelmére a bűncselekményt 1994. június 10-én követte el. Balogh Lajos vallomását e körben más bizonyíték is alátámasztotta. Ennek ellenére a sértett édesanyja végig határozottan állította, hogy a lánya 1994. június 24-én tűnt el,

89 Csapi Balázs személyes közlése.

mely a bizonyítékok alapján kizárt volt. Ebből következően elengedhetetlenül fontos, hogy a szülők fokozottan felügyeljenek gyermekeikre, elvárható, hogy gyermekük eltűnését haladéktalanul észleljék, és a hatóság azonnali intézkedését kérjék.

Különös volt az erdei úton futó lányok vonatkozásában az eltűnésükről tett bejelentés időzítése is. A futó lányok azzal mentek el az egyikük otthonából 1995. január 23-án este 20.00 és 20.30 óra között, hogy futni mennek, 10 perc múlva jönnek. Nem jöttek. Az egyikük édesanyja egész éjjel otthon várta őket, majd hajnaltájt elaludt.⁹⁰ Reggel arra ébredt, hogy a lányok nem értek haza. Vagyis egész éjszaka őket a családok részéről senki nem kereste. Csak másnap került sor arra, hogy a hozzátartozók körbeérdeklődtek a lányok barátainál, ismerőseinél, hogy tudnak-e valamit a hollétükről. S noha senki nem tudott róluk, a szülők csak 1995. január 25-én reggel tettek bejelentést az eltűnésükről. Ennek persze ebben az ügyben jelentősége nem volt, hiszen ismert, hogy Balogh Lajos és társa 1995. január 23-án este 21.00 óra után megölte a sértetteket, így a sértettek életét a január 23-án indított keresésük sem mentette volna meg. Ennek ellenére kiemelkedően fontos, hogy eltűnéses esetben a hozzátartozók haladéktalanul megkezdjék eltűnt szerettük kutatását, és értesítsék a rendőrhatalóságot. Közhely ez is, de igaz, hogy eltűnéses esetben a keresés első órái, napjai életmentők lehetnek. Ahogy telik az idő, úgy a nyomok „kihűlnek” és egyre kisebb az esély arra, hogy életben, épségben találják meg az eltűnt személyt.

Természetesen ezekben az ügyekben a hozzátartozók pánikra visszavezethető esetleges hibás döntései, a késedelmes bejelentés az eltűnésről jogi felelősségüket nem veti fel, és erkölcsi értelemben sem hibáztatom őket. Azonban az áldozattá válás megelőzése, illetve az áldozattá vált személy megmentése szempontjából a fenti elvek figyelembe vételét kiemelten fontosnak tartom.

Az eltűnéses ügyek vizsgálatára vonatkozó javaslatok

„Az ügy számtalan kérdést vetett fel számunkra, amire talán a mai napig megoldás igazából nem született. Az eltűnéses ügyek vizsgálatára, nyomozására véleményem szerint külön egységeket kellene létrehozni, mivel álláspontom az, hogy az eltűntek jelentős hányada bűncselekmények áldozatává válik. Sajnos sem akkor, sem jelenleg nem rendelkezik a rendőrség megfelelő létszámmal, hogy az eltűnéses ügyeket megfelelő alapossgággal tudják lefolytatni.”⁹¹ Meggyőződésem szerint ezt az állítást az élet egyértelműen igazolta. Az eltűnéses esetek igen nagy részében az eltűnt személy élet elleni, vagy súlyos személyi szabadság elleni bűncselekmény áldozatává vált. Röviden: vagy megölték, vagy – prostitúcióra kényszerítés miatt, vagy ellenszolgáltatás, pl.: váltságdíjfizetés céljából – fogva tartják. Kiskorú személyek eltűnésének oka lehet, hogy a különélő szülők egyike a gyermeket ismeretlen helyre költözteti, külföldre viszi. Előfordulhat még a családi állás

90 Mentségére szolgáljon, hogy súlyos lázas beteg volt azon a napon, és egyébként sem számított arra, hogy gyermeke és barátja bűncselekmény áldozatává vált.

91 Csapi Balázs személyes közlése.

megváltoztatása is, pl. újszülött gyermek kórházból való elvitele. Megtörténhet az is, hogy az eltűnt személy halálával végződött foglalkozási vagy közlekedési bűncselekmény áldozatává vált, és holttestét a lelepleződés elkerülése végett elrejtették, megsemmisítették, vagy az eset során külön beavatkozás nélkül tűnt el, semmisült meg az áldozat teste.⁹² Bűncselekményen kívüli eltűnési ok lehet az eltűnt személy öngyilkossága.⁹³ Lehetséges ok lehet még súlyos memóriazavarral járó betegségben szenvedő egyén eltévedése, elköborlása. Különösen tinédzserkorú fiatalok esetében családi, iskolai konfliktusok miatti szülői engedély nélküli otthonról távozás is előfordulhat. Ok lehet az eltűnésre a szökés, elrejtőzés is abban az esetben, ha a környezete számára eltűnt személy bűncselekményt követett el, és tartva a lelepleződéstől és elfogástól, ismeretlen helyre távozik. Persze az élet egyéb okokat is produkálhat, de fentiek a legvalószínűbbek.

A rendőrség kötelékein belül talán a megyei főkapitányságok szervezetében működő bűnmegelőzési osztályok rendelkezhetnek olyan kapacitásfelesleggel, humántőkével, ami talán lehetővé tenné, hogy az eltűnéseket szakszerűen vizsgálják. Ezekben az osztályokban dolgozó rendőrök általában rendelkeznek nyomozói, vizsgálói múlttal, illetve kellő gyakorlattal. A feladatkör ilyen irányú bővítéséhez persze az lenne szükséges, hogy a főkapitányságok hatáskörébe tartozzon az eltűnéseket vizsgálata. Megítélésem szerint, mivel nem minden eltűnés oka bűncselekmény, de sokszor az, illetve az önkéntes otthonról távozás is generálhat bűncselekményt azáltal, hogy az eltávozott személy megélhetésének biztosítása végett bűncselekményt követ el, vagy maga válik bűncselekmény áldozatává, így a megyei bűnmegelőzési osztályok profiljába illeszkedne leginkább az eltűnéseket vizsgálata. Ezért ezt az ügytípust talán érdemes lenne ezen rendőri szervek hatáskörébe utalni. Ellene szóló érv viszont, hogy a főkapitányság a megyeszékhelyen működik, az eltűnéseket pedig helyben lehet jól megoldani, az eltűnt személy kapcsolattartásait feltárni, felderíteni. Érdemes lenne megvizsgálni azt is, hogy amennyiben helyi kapitányság végezné továbbra is az eltűnéseket vizsgálata, úgy a megyei bűnmegelőzési osztály humán erőforrással, eszközparkkal, szakfelügyelettel tudná-e segíteni, vagy koordinálni a tevékenységet.

Amiről még az iratok vallanak

Mind a nyomozás során, mind a bírósági szakban keletkezett iratok alátámasztják azt a megállapítást, hogy a hatóságok és a bíróság szakszerűen, a jogszabályok betartásával, érezve fokozott felelősségüket, jártak el az ügyben, és minden kritikai megjegyzésem ellenére állíthatom, színvonalas munkát végeztek.⁹⁴ A nyomozó hatóság rengeteg eszközt

92 Erre példa, amikor a gépjármű vezetője éjszaka korlátozott látási viszonyok között elúti a sértettet, aki az árokba, vagy fás-bokros területre zuhan. Az elkövető azonban nem áll meg, és nem győződik meg a baleset körülményeiről, mert tévesen azt gondolja, hogy vadat ütött el. Vagy veszélyes munkahelyen a sértett teste pl. kemencébe zuhan és megsemmisül stb.

93 Pl.: lakatlan, kietlen helyen végez magával, vagy kútba ugrik, vagy egyéb olyan módon végez magával, ami holttesté feltalálását is nehezéssé teszi.

94 Rendőr szakmai körökben több kritikai észrevétellel találkoztam a nyomozást illetően. Egyik szerint a pénzátadásnál a rendőröket nem lett volna szabad észlelnie Balogh Lajosnak. Álláspontom szerint azonban a helyszín leplezett biz-

bevetve, erőt, energiát nem kímélve dolgozott az ügyön, mely eredményre is vezetett. Nagy mennyiségű bizonyítási anyag beszerzése történt meg és állt rendelkezésre, melyeket összerakva, értékelve-elemezve Balogh Lajos beismerő vallomása nélkül is a nyomozás eredményt hozott volna mind az élet elleni, mind a vagyon elleni bűncselekményben. Arra azonban nem volt mód, hogy a nyomozó hatóság a négy élet elleni cselekményből bármelyiket is megelőzze, megakadályozza; ugyanez a vagyon elleni bűncselekményben is kizárt volt. Az viszont biztosan állítható, hogy az elkövetők őrizetbe vételével és az eredményes nyomozati munkával további súlyos bűncselekmények elkövetését akadályozták meg. A bíróság pedig az ügy szereplőit rendkívül alaposan kihallgatta, minden ellentmondásos körülményt tisztázott, így alappal következtethetett a vádlottak bűnösségére. Külön elismerés illeti a tanúkat is, akik dacolva a veszéllyel – adott esetben a mentességi jogukat félretéve – vallomást tettek és az igazságot feltárták, hozzájárulva ezzel az ügy hiánytalan felderítéséhez, és segítve annak a büntetőeljárás szabálynak az érvényesülését, mely szerint a terhelt beismerése esetén is be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat.

Az ügy utóélete

Balogh Tibor 15 évi fegyházbüntetéséből 2007. február 3. napján kedvezményrel szabadult, büntetéséből 12 évet töltött le. A fegyházban példás magatartást tanúsított, többször jutalmazták. Fk. Kovács Krisztián 10 évi, fiatalkorúak börtönében letöltendő büntetését a büntetés-végrehajtási bíró az elítélt 21. életévének betöltésekor fegyházfokozatra változtatta, az elítélt így a továbbiakban nagykorúak között, fegyház fokozaton folytatta a büntetését. 2003. február 3-án szabadult kedvezményrel, a tízből nyolc évet töltött le, ennek során – mint Balogh Tibor – szintén példás magatartást tanúsított, őt is többször jutalmazták. További sorsukról nincs információ.

Balogh Lajos elítélt jelenleg is tölti életfogytig tartó fegyházbüntetését a Szegedi Fegyház és Börtön fegyház körletén – tudomásom szerint – egyszemélyes zárkában.⁹⁵

tosítása a földrajzi viszonyok miatt és azért is, mert nem egy pontosan meghatározott helyről volt szó, nem volt megoldható. Balogh Lajos pedig tudta, hogy rendőrségi akcióra kell számíttania, hiszen a családtól mindenről tudott. Ezért ez az akció eleve kudarcra volt ítélve. Csapi Balázs szerint pedig az elsődleges cél a pénzt átadó sértett személyi védelmének biztosítása volt. A másik kritikai megjegyzés szerint nem lett volna szabad észlelnie az elkövetőknek a telefonfülkék leplezett figyelését. Tekintettel arra azonban, hogy egy kisvárosról volt szó, Balogh Lajos helybeliként a várost és lakóit legalább látásból ismerte, a családtól pedig tudta, hogy a sértett a rendőrséget beavatta a zsarolásba, ezért a leplezett figyelés nem volt eredményesen megoldható. További észrevétel volt, hogy a két futó lány holttestét a rendőrségnek kellett volna megtalálnia, és nem a sértettek hozzátartozóinak, akik kétségbeesésükben a nyomokat össze is taposták. Ez ellen szól viszont, hogy a megtalálás előtt nagyon rövid idővel értesült csak a nyomozó hatóság az eltűnésről, ennek ellenére a rendőrség az eltűnt sértettek feltételezett útvonalát ellenőrizte, eredménytelenül. A holttestek a feltételezett útvonaltól jóval messzebb, a köolajfinomító kerítésétől nem messze feküdtek. A hozzátartozók vallomásai szerint pedig nem mentek a holttestek közelébe, mert messziről látták, hogy a sértettek meghaltak, ezért azonnal értesítették a nyomozó hatóságot. A nyomokat tehát nem semmisítették meg.

95 Balogh Lajos a nyomozás során így nyilatkozott: „nagyon jó, hogy egyedül vagyok a zárkában, mert mondtam az öröknek, hogy vagy elteszik innen a zárkatársamat, vagy éjjel átvágom a torkát”.

1995. január 25-én vették őrizetbe, azóta fogva van. A bíróság ítélete alapján legkorábban 25 év letöltése után lenne feltételes szabadságra bocsátható. Erre azonban 25 év után biztosan nem kerülhet sor. Történt ugyanis, hogy Balogh Lajos elítélt, miközben a Szegedi Fegyház és Börtönben az ún. Csillagkörleten, a III. emelet C utcájában lévő zárkájában töltötte büntetését, egy napon a folyosón közlekedve elhaladt egy volt zárkatársa és haragosa zárkája mellett. A másik elítélt provokálni kezdte, egy ún. bugylibicskával⁹⁶ támadó mozdulatot tett Balogh Lajos felé. Balogh Lajos a támadást eredményesen elhárította, majd rátámadt a korábbi támadójára, a zárkájába behatolt, a zárkaajtó becsapódott és automatikusan lezárt. Ezt a helyzetet kihasználva, a felügyelet beavatkozásáig Balogh Lajos bántalmazta, rugdalta a földön fekvő társát, aki zúzódásokat és 8 napon túl gyógyuló orrcsonttörést szenvedett. Ezért Balogh Lajost a Szegedi Városi Bíróság súlyos testi sértés büntette miatt 2 év fegyházbüntetésre ítélte, mint többszörös és különös visszaesőt. Megállapította, hogy a büntetés nem hajtható végre, ezzel egyidejűleg Balogh Lajos életfogytig tartó szabadságvesztéséből a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját 5 évvel elhalasztotta. Az ítélet első fokon jogerőre emelkedett. Ebből következik, hogy az elítélt 25 év után nem, csak 30 év kitöltése után bocsátható feltételes szabadságra, ha annak egyéb feltételei is fennállnak. Ennek időpontja pedig 2025. január 25. napja. Nem lehet megjósolni, hogy akkor az elítéltnak milyen szándékai és tervei lesznek, milyen egészségi és mentális állapotban lesz.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés az elnevezéséből is következően az élet végéig, vagyis halálig tart, főszabály szerint. Azonban a gyakorlat az, hogy az elítélteket az ítéletben meghatározott kötelező tartam letöltése után, vagy legfeljebb pár évvel később feltételes szabadságra bocsátják. Nem biztos, hogy helyesen.⁹⁷ A jelenleg hatályos Btk. szerint az elítélt az életfogytig tartó szabadságvesztéséből akkor bocsátható feltételes szabadságra, ha letöltötte az ítéletben meghatározott tartamot, és alaposan feltehető, hogy a büntetés célja további szabadságelvonás nélkül is elérhető. A büntetés célja pedig a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el. A büntetés-végrehajtási bíró azt viszont nem mérlegelheti, hogy a tetterányosság elve érvényre jutott-e, képletesen, hogy az elítélt már kellően megbűnhődött-e a cselekményéért. A tetterányosságot ugyanis a tárgyaló bírónak, illetve tanácsnak

96 A büntetés-végrehajtási intézetekben rendszeresített, a fogvatartottak által használt lekerekített végű, emberi élet kioltására alkalmatlan kés.

97 Prof. dr. Tóth Mihály büntetőjogász személyes közlése szerint ha a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jogintézményét valaha is felül akarnák vizsgálni, akkor különösen fontos lenne a feltételes szabadságra bocsátás szabályainak jelentős szigorítása. Reményeim szerint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés még nagyon sokáig a magyar büntetőjog intézménye marad, jelenleg ugyanis nem nélkülözhető a társadalom védelme és a tetterányosság biztosítása végett. A feltételes szabadságra bocsátás szabályainak a szigorítását magam is helyeselném. Ez az intézmény ugyanis kivételes kellene, hogy legyen, és nem szolgálhatna a büntetés-végrehajtási intézetek telítettségének csökkentésére. Viszont az elítéltek nagy része feltételesen szabadul, ami nem egyeztethető össze a jogintézmény *kivételes* jellegével. Ennek oka álláspontom szerint az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítétek esetében az, hogy az érdekeiknek és túlélési ösztöneiknek megfelelően általában meghúzzák magukat, eredményesen igazodnak a börtön szigorú életéhez. Ezért fegyelmi helyzetük jónak mondható. Ugyanakkor számos dicséretben, jutalomban részesülnek (pl.: veradáson való részvételért, előadáson való szereplésért, tanulmányok folytatásáért), ami pedig a feltételes szabadságra bocsátásuknak kedvez, pedig megjavulásukról – megítélesem szerint – általában szó sincs.

kell érvényre juttatnia az ítélet szigorában. Az, hogy esetleg az elkövetéskori Btk. túl enyhe volt, és ezért a tettarányosság elve adott esetben nem érvényesülhetett, olyan szempont, melyet a büntetés-végrehajtási bíró már nem értékelhet.

Balogh Lajos esetében 12 évvel a feltételes szabadságra bocsátás lehetséges legkorábbi időpontja előtt szakmaiatlan és felelőtlen lenne bármilyen határozott véleménynyilvánítás. Ugyanakkor ezzel kapcsolatba hozható néhány szempont azért megemlíthető, és vizsgálható az is, hogy hol tart az elítélt 18 évvel az elfogása után a büntetés céljainak elérésében. Megítélésem szerint ebben pozitív eredményről eddig nem beszélhetünk.

Előzetes letartóztatottként egy több fős zárkában egyik zárkatársa sérelmére életveszélyt okozó testi sértés büntetést követte el, melyet a bíróság az emberöléses ügyben bírálta el. Balogh Lajos előzetes letartóztatottként országosan ismertté vált, leveleket írtak neki. Ilyen módon ismerkedett meg egy 25 éves nővel, akivel 1996 februárjában házasságot kötött. Egyik kapcsolattartója a felesége, a másik az édesanyja lett. A házasság azonban nem tartott sokáig, mert a nő már 1996 júniusában el akart válni a Balogh Lajostól, őt elviselhetetlennek találta. Édesanyjával sem tartott később már kapcsolatot, viszonyuk megromlott. Egy televíziós műsorban Balogh Lajos úgy nyilatkozott, ha szabadulna, édesanyját megölné.⁹⁸ Ennek pedig az az oka, hogy álláspontja szerint az édesanyja őt cserbenhagyta, ő volt az egyetlen, aki megmenthette volna őt apja brutalitásától, de nem tette, az apját nem hagyta el még a gyermekei védelmében sem.⁹⁹ Volt, hogy súlyos, élet elleni cselekmények további elkövetését helyezte kilátásba szabadulása esetére.¹⁰⁰ Kapcsolattartója – legjobb tudomásom szerint – egyáltalán nincs, a Szegedi Fegyház és Börtönben a Csillagkörleten, de már az ún. HSR (Hosszú Időre Ítélték Speciális Rezsimje) körleten tölti büntetését különleges biztonsági körülmények között.

Úgy látom, hogy lényegében a fegyintézet sem tud vele mit kezdeni, ismereteim szerint a fogvatartotti társadalomba való integrációs törekvések kudarcba fulladtak. Ezért a társaitól elkülönítve tölti büntetését. Meglátásom szerint így a fogvatartásának tényleges célja az izolálás, a biztonságos végrehajtás, és ezzel a társadalom védelme. Az elítélt eddigi magatartása ugyanis arra enged következtetni, hogy semmilyen emberi közösségbe nem képes tartósan beilleszkedni.

Kérdés, mit gondol maga az érintett esetleges feltételes szabadságra bocsátásáról. Balogh Lajos egy televíziós műsornak erről így nyilatkozott: „Én nem hiszek abban, hogy egyszer jön egy jószágos bírónő, és azt mondja, hogy Lajos, magára itt a börtönben már nincs szükség, és elengednek. Hát ekkora hibát nem követhetnek el hivatalos személyek. Akit 10 év alatt nem lehet megnevelni a börtönben, azt én kivégezném, mert azt már nem is lehet.”¹⁰¹ Hogyan is tudna beilleszkedni a társadalomba egy olyan személy, akinek évtizedek óta nincsenek megfelelő mélységű és minőségű emberi kapcsolata.

98 Az RTL Klub egyik műsorának adott interjúban tett kijelentése szerint.

99 Ezt nyilatkozta a TV2 egyik műsorában 2008-ban. Forrás: www.tv2.hu.

100 A TV2-nek 2002-ben és 2008-ban adott nyilatkozatában tett ilyen irányú kijelentéseket. Forrás: www.tv2.hu.

101 A TV2-nek 2008-ban adott nyilatkozata. Forrás: www.tv2.hu.

Kérdés az is, hogy mit kezdhetne 58 évesen szabadulva, családi háttér nélkül, legalább 30 év börtönműlttal, büntetett előélettel. Dr. Orosházi Józsefné tájékoztatása szerint Balogh Lajos teljesen magára maradt, mindenki elfordult tőle. Elhelyezkedni valószínűleg nem tudna, de a rokkant-nyugdíjat továbbra is kapná. Ebből a lakhatását, megélhetését azonban valószínűleg nem tudná fedezni. Elszokva a szabad élettől, egy totális intézmény zárt világához alkalmazkodva a hirtelen jött szabadsággal is meg kellene birkóznia. A fogvatartottak egészségi állapota és körülményei miatt tényleges életkoruknál hat-nyolc évvel magasabb a biológiai életkoruk, de még így is fizikailag valószínűleg vétőképes állapotban, bűnismétléshez megfelelő kondíciókkal szabadulhatna. Egyedül tőle függne, hogy követne-e el bűncselekményt, vagy sem.

Arra a kérdésre, hogy pszichológiai jellemzői alapján a bűnismétlés veszélye szempontjából mi várható, a kriminálpszichológus úgy nyilatkozott: „Ebben nem vagyok optimista. Konkrétan Balogh Lajos esetében nem látok sok reményt arra, hogy visszavezethető a társadalomba. Nem hiszem, hogy azok a be nem gyógyult sebek, amik megvoltak a bűncselekmény idején, azóta begyógyultak volna. Talán éppen ez volt az egyik fontos jellemzője a személyiségének, hogy nem tudott felejteni, nem tudta feldolgozni a fájdalmait, kudarcait. Egyetértek azzal, hogy nagy valószínűséggel veszélyes döntés lenne esetében a feltételes szabadlábra helyezés. Megítélésem szerint most is, 18 évvel a cselekmények után is folyamatos veszélyt jelent Balogh Lajos a társadalomra.”¹⁰² Hogy harminc év után a büntetés elérte-e a célját, és az elítélt veszélyes-e a társadalomra, ennek eldöntése már a büntetés-végrehajtási bíró feladata lesz.

102 Dr. Orosházi Józsefné személyes közlése.

Jegyzetek

Felhasznált iratok:

- A Pest Megyei Bíróság, mint fiataalkorúak bírósága 5.B 9/1996 számú iratai
- A Legfelsőbb Bíróság, mint másodfokú bíróság Bf.IV.668/1997/3 számú ítélete
- A Szegedi Városi Bíróság 17.B 1392/2002/6 számú ítélete

Felhasznált irodalom:

- Dr. Orosházi Józsefné: Nyitott sebek. Egy gyilkosságsorozat a pszichológus szemével. Belügyi Szemle 1995/4.
- Kiszely Pál – Nagy István: Az idő rabságában. A hosszú időre ítélték büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle 2012/3
- Antal Szilvia – Nagy László Tibor – Solt Ágnes: Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata. Kézirat. A tanulmányt a szerzők engedélyével használtam fel.
- Csóti András: A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés. Börtönügyi Szemle 2005/2.
- Huszár László: Alkalmazkodás. Hosszúidős elítéltek börtön-adaptációja. Börtönügyi Szemle 1995/2.
- Dr. Boros János: A hosszú tartamú szabadság-vesztés hatása a fogvatartottak személyiségére. Börtönügyi Szemle 2005/2.
- John Douglas – Mark Olshaker: Sorozatgyilkosok. Gabo Könyvkiadó, 1998
- Polgár András: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés jogintézménye, jellege, sajátosságai, végrehajtása. Büntetőjogi Tanulmányok XI. kötet, 2010. Kiadja az MTA Veszprémi Területi Bizottsága
- Polgár András: Egy szankció védelmében. Bűnügyi Szemle 2009/4.
- Polgár András: A büntetés-végrehajtási fokozatok felülvizsgálata a feltűnően durva, kegyetlen, vagy több embert érintő bűncselekményt elkövetők tekintetében. Büntetőjogi Tanulmányok XIV. kötet, 2013. Az MTA Veszprémi Területi Bizottsága
- HVG 2013. március 23. szám

A jogos védelem jogintézményének történelmi fejlődése, szabályozási megoldásai

Bevezetés

E jogintézmény fejlődésével, szabályozásával, ítélkezési gyakorlatával összefüggésben több színvonalas mű is született a közelmúltban², ugyanakkor a 2012. évi C. törvény hatályba lépése, e körben a jogos védelem szabályozását érintő jelentős újítások, valamint a joggyakorlat egységének biztosítása érdekében megalkotott – e témát feldolgozó – 4/2013. jogegységi határozat ismét aktuálissá tette a kérdéskört. Dolgozatomban átfogó képet nyújtok a jogintézmény fejlődéséről, illetve a magyar jogrendszerben való szabályozásának alakulásáról.

Mi is az a jogos védelem?

Jogos védelem: az egyénnek az államhatalom közbejötté nélkül gyakorolható önvédelme. Mégsem azonos azonban az önvédelemmel, hisz más életének, javainak védelmére is kiterjed.

A jogos védelem intézményét a legrégebbi, legnagyobb hagyományokkal rendelkező jogintézmények közé sorolhatjuk.

Finkey Ferenc gondolata szerint „...a jogtalanságot, a jogsértéseket az államhatalom feladata és kötelessége megakadályozni, ha pedig megtörténtek, utólag kiegyenlíteni, s így az egyes ember tulajdonképpen önbíráskodást követ el, midőn maga veri vissza a jogtalan támadást; de az is kétségtelen, hogy az állam a maga védelmi eszközeivel (hatóságaival) nem lehet mindig és mindenütt jelen, meg kell tehát engednie, hogy az egyén maga védhesse meg magát a rendkívüli, s világosan jogtalan támadások ellen, mert e nélkül számtalan esetben nem lehetne megakadályozni a jogsértéseket³

Mint ismeretes, az állampolgárok védelme az állam feladatai közé tartozik, amelyet azonban nem minden esetben képes ellátni. Sőt, a bűncselekmények elkövetésekor – és így a személy elleni erőszakos bűncselekményeknél is – inkább az a jellemző, hogy a bűnüldöző hatóság nincs jelen és így nem tudja megvédeni az állampolgárt a jogtalan

1 dr. Novák Zsófia 2006. 09. 01.-2011. 11. 15. között a Győri Városi Bíróság fogalmazója, majd titkára, 2011. 11. 15. napjától a Pesti Központi Kerületi Bíróság titkára

2 Bótor Szabolcs: A jogos védelem jogintézmények fejlődése Magyarországon, Büntetőjogi Tanulmányok XI. szerk. Jungi Eszter Veszprém: MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2010. (továbbiakban: Bótor); Polgár András: A jogos védelem és a végszükség napjaink ítélkezési gyakorlatában, Büntetőjogi Tanulmányok XIV/2. szerk. Jungi Eszter Veszprém: MTA Veszprémi Területi Bizottsága, 2013. (továbbiakban: Polgár)

3 Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve Budapest, 1909. 174-175. o.

támadástól. Ez a jogpolitikai indoka annak, hogy mióta az emberi együttélés szabályainak írásba foglalása megtörtént, mindig gondot fordítottak arra, hogy a jogos védelmi helyzetben cselekvő személy számára büntetlenséget biztosítsanak. Nincs ez másképp a jelen korban sem.

Ma már egyértelműen uralkodónak tekinthető az a felfogás, amely szerint a jogos védelem, mint büntethetőséget kizáró ok törvénybe iktatásának az az alapja, hogy a jogosan védekező olyan támadást hárít el, amelynek megakadályozására a bűnüldöző hatóságok lennének jogosultak és kötelesek. Ha ezek a szervek az említett kötelezettségüknek nem képesek eleget tenni, a megtámadott számára lehetővé kell tenni a védekezés jogát. Lényegében tehát a jogszerűen védekező a társadalom védekezését valósítja meg a támadóval szemben.⁴

Az élet- és testi épség elleni bűncselekményeknek a XX. század végén és napjainkban történő robbanásszerű növekedése, a cselekmények egyre erőszakosabb jellege, valamint a technika folyamatos fejlődése a jogalkotót újabb és újabb kihívások elé állítja.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a regisztrált személy elleni bűncselekmények száma 1990-ben 13.043 volt, 2012-ben ennek több mint a kétszerese, 26.875.⁵ A mennyiségi növekedéssel egyidejűleg a bűnözés struktúrája is változott, lényegesen durvább, erőszakosabb elkövetési módok jelentek meg. Ahogy azt a számok is tükrözik, az állam egyre kevésbé tudja védelmi feladatát hatékonyan ellátni. Az állampolgárok ugyanakkor igénylik, egyre inkább elvárják a hathatósabb védelmet mind személyük, mind vagyonuk tekintetében.

Mi lehet a megoldás?

A jogalkotó e probléma láttán szükségesnek tartotta a jogos védelem intézményét az alkotmányos alapjogok közé emelni. Az új Alaptörvény a „Szabadság és Felelősség” című rész V. cikkében kimondja, hogy „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.”

Világos azonban, hogy az önvédelmi jog deklarálásának „magasabb szintre emelése” a büntethetőségi akadály hatókörét tekintve nem hozott tartalmi változást, hiszen a „törvényben meghatározottak szerint” kitétel nyilvánvalóan változatlanul az új Btk. gondosan kialakítani próbált feltételrendszerére utal.

A tényleges és kézzelfogható változás a 2012. évi C. törvényben (továbbiakban: új Btk.) jelenik meg⁶. A jogalkotó a fent megfogalmazott kérdésre a 2013. július 1. napján hatályba lépett új büntető törvénykönyvben oly módon válaszolt, hogy a jogos védelem körét jelentősen kiszélesítette. Törvényi védelem felállításával lehetőséget biztosított – a törvényben meghatározott körülmények fennállása esetén – a jogtalan támadással

4 Belovics Ervin: Gondolatok a jogos védelem körében kifejezhető védelmi cselekményről Rendészeti Szemle, 2007/7-8., 106. o. (továbbiakban: Belovics: Gondolatok)

5 http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zjb002.html (2013. 10. 30.)

6 E jogszabály vonatkozó rendelkezéseinek részletes bemutatására a 4. fejezetben kerül sor.

szembeni védekezés szükséges mértékének a túllépésére. Ezekben a „vélelmezett” esetekben a bíróságnak nem kell vizsgálnia a szükséges mérték kérdését. Ezzel lényegében a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadóra helyezte a jogalkotó.

Vajon valódi, hatékony megoldás a jogalkotó válasza?

E kérdésre megalapozott választ majd csak az új törvény gyakorlati tapasztalatainak ismeretében lehet adni, e dolgozat azonban rámutat néhány olyan kérdéskörre, amely nehézséget, esetleg visszásságot okozhat, bizonytalanságot eredményezhet a gyakorlati életben.

Történelmi áttekintés

Meghatározott keretek között, ősidők óta elismert az önvédelmi tevékenység jogossága a jogtalan támadásokkal szemben. Ennek oka, ahogy arra fent már utaltam, hogy az államhatalom a maga védelmi eszközeivel nem lehet mindenütt jelen. A büntetőjogi reakció sajátosságaiból fakadóan csak utólagos lehet, szerepe a megelőzésben csak közvetett módon valósulhat meg, az elrettentés, visszatartás formájában.⁷

Őskor – ókor

A jog őskorában, az államhatalom gyengeségével összefüggésben a sértett, illetve szűkebb közössége magánbosszú formájában lépett fel a jogtalan támadásokkal szemben.⁸ A jogos védelem ősi alakjában a támadó megölésének büntetlenségét jelenti.⁹

Az ókori világban általánosan elfogadott jogtételként érvényesült az éjszaka támadó tolvaj büntetlen megölésének lehetősége. Az Ószövetség, Solon törvényei és a XII táblás törvények is tartalmaztak erre vonatkozó utalást, melyet a Corpus Iuris Canonici is átvett.¹⁰

A római jog fejlődése során egyre kifinomultabb módon szabályozta a jogos védelem intézményét. A jogos önhatalom kétféleképp nyilvánult meg az ókori Rómában, önszegély, illetve önvédelem formájában. Számunkra utóbbi bír jelentőséggel, hiszen az önvédelem, mint a kivételesnek számító önhatalmú jogérvényesítés, a mai értelemben vett jogos védelem alapjait helyezte le. Ezt támasztja alá, hogy az önvédelem római jogi fogalma szükséges elemként jelöli a jogtalanság, a közvetlen és másként el nem hárítható támadás és az azonnali visszaverés követelményét, melyek a hatályos jog szerint vett jogos védelem fogalmi elemeiként is funkcionálnak.¹¹

7 Ujvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai, Ad Librum Budapest, 2009. 11. o. (továbbiakban: Ujvári)

8 Székely János: A jogos védelem [doktori értekezés], 1971. 7. o. (továbbiakban: Székely: A jogos)

9 Ujvári im. 11. o.

10 Ujvári im. 11. o.

11 Brósz Róbert – Pólay Elemér: A római jog története és institúciói, Tankönyvkiadó Vállalat Budapest 1984.

A rómaiak az erőszak erőszakkal való visszaverhetőségének jogosságát az emberi természetből fakadó evidenciaként kezelték. Paulus szavaival: „Eszerint erőszakot mindenkinek joga van erőszakkal visszaverni, akkor, ha a védekezésnek más módja nem kínálkozik.”¹² Ugyanakkor már Paulus is elhatárolja a jogos védelmet a bosszútól és hangsúlyt fektet a védelmi szándékra is, elvetve a „gondatlan” védekezés lehetőségét.¹³

A római jognak volt egy speciális rendelkezése az éjjel tetten ért tolvaj megölését illetően. A XII. táblás törvény megengedte az éjszaka elfogott tolvaj megölését akkor, ha tettenérő ennek kiabálással tanúbizonyságát adta. Más napszakban erre csak akkor volt lehetőség, ha a tolvaj fegyverrel rendelkezett.¹⁴

Gaius úgy fogalmaz, „...fenyegető veszély esetén a józan ész alapján mindenkinek joga van magát megvédeni.” Lényegében a jogos védelem szabályozásának ma is ugyanez az elvi alapja.¹⁵

Középkor

A középkor hajnalán a kontinentális jogfejlődésünkre a kánonjog kiemelkedő befolyást gyakorolt, érezhető volt ez a hatás az emberi élet kimagasló értéként való kezelésére is. Az egyházjog humanista szemléletéből fakadóan nem ismeri el az élet kioltásának jogosságát vagyoni érdekek védelme címén. Itt jelenik meg elsőként a jogi tárgyak értékrendjének megfelelő arányosság megkövetelése.¹⁶

A kánonjogi rendelkezések nemcsak lehetővé tették a jogos védelem körében mások életének védelmezését, hanem a megtámadott érdekében való fellépést kifejezett kötelezettségként fogalmazták meg.¹⁷ Avagy a kánonjog tette az önvédelmet jogos védelemmé.¹⁸

A középkori szabályozás és az annak mentén kialakult gyakorlat legnagyobb hátránya a fegyveregyenlőség elvének végletekig hajszolása, az arányossági követelmény értelmetlenül szigorú meghatározása volt. Baldus XVI. században megfogalmazott tanítása tükrözi ezt, mely szerint a megtámadottnak a támadóval egyenlő fegyvert és harcmódot kell alkalmaznia.¹⁹ E szabályozás azt eredményezte, hogy bizonyos esetekben a jogtalan támadással szembeni védekezés lehetetlenné vált.

Hazánkban már Szent István törvényei is tartalmaztak utalást a jogos védelemre vonatkozóan. Itt olvashatjuk, hogy a hatalmaskodó ispán, aki „Más a házánál keres halálra és dúlja annak javait és a ház urát otthon találván, vele viaskodik, vagy megöli őt,

12 Orosz P. Gábor: Jogos védelem és végszükség, mint a jogellenesség kizáró okai a római jogban és napjainkban, *Jogelméleti Szemle* 2003/2. {<http://jesz.ajk.elte.hu/orosz14.html>} (továbbiakban: Orosz)

13 Zlinszky János: Római büntetőjog, 1991. 110. o.

14 Orosz im.

15 Orosz im.

16 Ujvári im. 12. o.

17 Ujvári im. 12. o.

18 Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. A 2012. évi C. törvény alapján HVG-ORAC Budapest 2012. 242. o. (továbbiakban: Belovics-Gellér-Nagy-Tóth)

19 Ujvári im. 12-13. o.

bűnhődjék a kivont kardról való törvény szerint” (1. §.) „De ha azon ispán esik el ott a bajban feküdjék megtorlatlanul (Sine compositione jaceat).”²⁰

A középkor folyamán a szokásjog volt az, amely a jogalkalmazást egészében meghatározta. A XVI. század hajnalára vált tarthatatlanná a jog kodifikátlansága, s ennek eredményeként 1514-ben készült el a Tripartitum. A szokásjogi gyűjtemény két formában rendelkezett a védelem jogintézményéről, hiszen külön említette a személyt ért támadást és a vagyon, illetve örökség ellen intézett támadást. Első esetben „a védelemnek nyomban és mielőtt a sértés teljes befejezéséhez jut, vagy ugyanazon tusa és czivódás folytán a bűnös tettek még első hevében kell történnie és véghez mennie, mielőtt tudni-illik a megtámadó, vagy az, ki az első ütést mérte, a hely színéről eltávozott...”.²¹ Második esetben az ingatlan javakból kiforgatott nemeseknek biztosítottak lehetőséget vagyonuk jogos visszaszerzésére. A korabeli joggyakorlat megengedte, hogy mai szóhasználattal ijedségből vagy menthető felindulásból túllépjék a támadás mértékét. A védekezés határait a vétlen önvédelem²² fogalmával jelölte ki a szokásjog. A Hármaskönyv századokon keresztül meghatározta a bíróságok munkáját, a benne foglalt jogintézmények pedig változatlanul határozták meg a jogalkalmazás egészét.

A Tripartitum tehát már részletesebb szabályozást nyújtott, melyet 100 évvel később Kitionich János foglalt össze a tekintélyes Directo Methodica-ban. A Jurisprudentia Criminalis-ban (1751) Bodó Mátyás a korabeli szokásjog alapján határozta meg a jogos védelem előfeltételeit. Eszerint a védelmi cselekményt a szükséghelyzet teszi jogossá. A jogos védelmi helyzetben való védekezés három előfeltétele: a jogtalan támadás, az időszerezés, valamint a védekezés támadással szembeni arányossága.²³

A jogos védelemmel kapcsolatos hazai jogfejlődésnek szintén jellegzetes vonása volt a feyveregyenlőség elvének érvényesítése. Ez a szigorú arányossági követelmény azonban idővel esetről-esetre történő mérlegelési kötelezettségé enyhült.

A büntető anyagi és eljárásjog XVIII. században kialakuló kodifikációs igénye és eredményei²⁴ sem hoztak változást a jogos védelem szokásjogra alapozottságában. Az áttörést az 1843. évi törvényjavaslat jelentette, amely részletekbe menően, már-már kazuisztikusan szabályozta a jogos védelem lényegi elemeit. A javaslat taxatív felsorolta azon jogi tárgyakat, melyek védelemben részesülnek (élet, személyiség, vagyon fogalmi köre, szabadság, becsület, a házhoz való jog). A támadásnak tettelesnek, az elhárító magatartásnak pedig szükségesnek kell lennie. A védelmi tevékenység csak akkor szükséges, ha a közhatósági segély igénybevételére nincs lehetőség, és a veszély elhárítására alkalmas enyhébb eszköz nem áll a rendelkezésére. A javaslat arányossági követelményt

20 Bótor im. 107-108. o.

21 Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen – Márkus Dezső: Werbőczy István Hármaskönyve Franklin–Társulat Budapest 1897. {Magyar Törvénytar 1000-1895} III. könyv 22. cím

22 „Hogy pedig a védelem vétlenül történt, ezt akkor mondjuk, a mikor valaki magát vagyonának és személyének veszélyeztetése nélkül másképp meg nem védheti, hanemha azt, a ki őt megtámadja, vagy megöli vagy megsebesíti.”

23 Ujvári im. 12-13. o.

24 Constitutio Criminalis Theresiana (1768), Constitutio Criminalis Josephina (1787)

csak a vagyoni javak tekintetében fogalmazott meg, a személy védelmében eljárót azonban nem kötötte, e téren nem volt arányossági korlát.²⁵

Az első törvényerőre emelkedő hazai büntetőkódex, az 1878. évi V. törvénycikk a jogtalanságot kizáró okok között helyezi el a jogos védelmet, a jelenleg hatályban lévő szabályozáshoz rendkívül hasonlatos módon.

Jogos védelem a Csemegi-kódexben

A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk [Csemegi-kódex] a jogos védelmet a beszámítást kizáró vagy enyhítő okok között szabályozza.

A 79. § értelmében kizárja a cselekmény beszámíthatóságát a jogos védelem.

Azonban meg kell jegyezni, hogy a beszámíthatóság jelen esetben nem a mai értelemben használandó, hiszen a Csemegi-kódexben a társadalomra veszélyesség tekintetében zárja ki a büntethetőséget.

E törvény szellemében jogos védelem az, mely akár a megtámadottnak, akár másnak, személye vagy vagyona ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan, és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges.

A törvény szövegéből egyértelműen kitűnik, hogy nem önvédelemről van szó, hiszen a védekezés lehetősége bárki számára adott volt, függetlenül attól, hogy ki a megtámadott.²⁶

A törvény nem bünteti a jogos védelem határainak félelemből, ijedségből, vagy megzavarodásból történő túllépését, ami már korábban kialakult a joggyakorlatban, és ennek megfelelően került szabályozásra.

Az idézett definíció csaknem teljesen megfelel a későbbi Btk. (1978. évi IV. törvény) fogalmának, a közérdek ellen intézett jogtalan támadással szembeni védekezés az egyetlen hiányzó fogalmi elem. A védelmi tevékenység szükségességének és arányosságának határvonalait a bírói gyakorlat alakította ki.

A későbbiekben fény derül rá, hogy e jogszabályi rendelkezés megalkotásával megteremtődik a jogos védelem intézményének egy olyan törvényi szintű szabályozása, mely alapul szolgál a jogalkotók számára a jövőbeni kodifikációk során. Az eltérések kismértékűek és azokat főként a dinamikus változó társadalmi viszonyok, illetve a változó politikai rendszer idézik elő.

A második világháborút követő időszak

Bár az anyagi büntetőjog a szocialista irányú átalakulásig többször változott, azonban e változások kevésbé érintették a büntethetőséget kizáró okokat. A második világháborút követő átalakulás lényeges változást eredményezett a jog egészét illetően. A büntetőjog törvényei is egyértelműen a szocialista jogszabályok szerint kerültek átdolgozásra. Ennek

²⁵ Degré Lajos: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban, Pestvidéki Nyomda Vác 1910. 125. o.

²⁶ Belovics-Gellér-Nagy-Tóth im. 242. o.

eredményeként a változtatás első állomása az 1950. évi II. törvény volt, amely a Büntető Törvénykönyv általános részéről rendelkezett.²⁷

A jogos védelemmel kapcsolatos törvényi szabályozás is a politikai viszonyok és a pártérdekek áldozatává vált, az említett jog érvényre juttatása a hatalommal való szembe-
szegülést jelentette és retorziót vont maga után.²⁸

Az 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről

A büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (továbbiakban: Btá.) 15. § (1) bekezdése értelmében a jogtalan támadást vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetést – akár a köz ellen, akár egyesek személye vagy javai ellen irányul – a megtámadott vagy bárki más elháríthatja. Az elhárításhoz szükséges cselekmény – jogos védelem – nem büntethető.

A jogos védelem szabályozásánál a Btá. abból indul ki, hogy jogos védelemnek nemcsak az elkövetőt, hanem másrt érő támadás vagy fenyegetés elhárítása céljából is helye van. Ez – a törvény indokolása szerint – önként következik a társadalmi együttélésből fakadó szolidaritás alapján. De nemcsak harmadik magánszemély érdekében élhet bárki jogos védelemmel, hanem a köz ellen irányuló támadás vagy fenyegetés elhárítása céljából is. A jogtalan támadás vagy az ilyenre utaló fenyegetés nem részesülhet nagyobb kíméletben akkor, ha a köz ártalmára tör, mint akkor, ha egyesek ellen irányul.²⁹

E rendelkezés a kor szellemét tükrözi, a jogalkotó a közérdeket, mit védendő jogi tárgyat a személyek, azaz az egyes emberek életének védelme elé helyezi.

A Btá. szabályozása szerint jogos védelemnek nemcsak a személyt, hanem a javait érintő támadás, illetőleg fenyegetés elhárítása érdekében is helye van. Jogos védelem azonban mindkét esetben csak akkor áll fenn, ha a támadás vagy fenyegetés más módon nem volt elhárítható. Ezt jelenti a 15. § (1) bekezdésében szereplő szükségesség.

A szükségességtől meg kell különböztetni az arányosságot. A szükségesség annyit jelent, hogy a támadást vagy fenyegetést csak büntett elkövetése útján lehetett elhárítani. Az arányosság vizsgálata viszont azt kutatja, vajon az a sérelem, amelyet a jogos védelemben elkövetett cselekmény a támadónak vagy fenyegetőnek okoz, nem nagyobb-e, mint az, amelyet a jogtalan támadás – végrehajtás esetén – előidézett volna.

Az arányosság kérdésében a Btá. nem foglal állást, hanem ezt a kérdést a bírói gyakorlatra bízta. A törvényhozó álláspontja szerint személy ellen irányuló támadásnál az arányosságot nem lehet megkívánni, mert nem lehet elvárni a megtámadottól, hogy mérlegelje, vajon az őt fenyegető ütés vagy szúrás nagyobb vagy kisebb sérelemmel járna-e, mint az, amelyet ő a támadás elhárítása céljából alkalmazni kénytelen. Ellenben a nem

27 Nogel Mónika – Roncz Diána – Magyar Áron – Szili Kis Ádám: A jogos védelem problematikája a magyar büntetőjogban. Quotcapita, tosententiae – A Batthyány Lajos Szakkollégium tanulmánykötete 1. kötet 2010. 57. o. (továbbiakban: Nogel-Roncz-Magyar-Szili)

28 Nogel-Roncz-Magyar-Szili im. 58. o.

29 Complex Jogtár: Az 1950. évi II. törvény indokolása (továbbiakban: Complex 1950.)

személyt, hanem anyagi javakat érő támadásnál vagy fenyegetésnél az arányosság kérdése már inkább előtérbe kerül és eldöntésére a szükségességgel kapcsolatban nyílik mód.³⁰

A Btá. e megállapításait az ítélkezési gyakorlat a későbbiekben nem tette magáévá, kialakult az a bírói szemlélet, mely a személy elleni erőszakos támadások elhárításával összefüggésben megkövetelte az arányosságot, az aránytalanság vizsgálatának mellőzését kizárólag az élet ellen irányuló jogtalan támadások elhárításával összefüggésben tartotta megengedhetőnek.

Az anyagi javakat érő támadások, illetve fenyegetések tekintetében az arányosság kérdése szintén nem úgy alakult az ítélkezési gyakorlatban, ahogy azt a törvényhozó előrevetítette. Az eltérő jogi tárgyakkból eredően az arányosság vizsgálata alkalmazási nehézségeket okoz, e problematika napjainkig kíséri e jogintézményt.

Az 1961. évi V. törvény A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 19. § e) pontja értelmében a büntethetőséget kizárja a jogos védelem.

A 25. § (2) bekezdése szerint jogos védelemben az cselekszik, akinek a cselekménye a közérdek vagy a saját, illetőleg mások személye vagy javai ellen intézett vagy azokat közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. A (3) bekezdés kimondja, hogy nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét azért lépi túl, mert azt ijedtségből vagy menthető felindulásból felismerni képtelen volt. Ha pedig az ijedtség vagy a menthető felindulás az elkövetőt csupán korlátozta a védekezés szükséges mértékének a felismerésében, büntetését korlátlanul enyhíteni lehet.

Az 1961. évi V. törvény szabályozása lényegében egyetlen ponton tért el az eddig ismertett törvényi megfogalmazásoktól. A jogalkotó e jogszabályban tesz először különbséget a beszámítási képesség korlátozott, illetve kizárt volta között a jogos védelem túllépése esetén. Eszerint a jogos védelmi helyzetben cselekvő, de az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépő elkövető csak abban az esetben nem büntethető, ha az elhárítás szükséges mértékének felismerésére képtelen volt. Abban az esetben, ha az elkövetőt az elhárítás szükséges mértékének felismerésében csak korlátozta az ijedtség, avagy a menthető felindulás, úgy büntetése korlátlanul enyhíthető.

Az 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi. IV. törvény (továbbiakban: Btk.) eredetileg – mint büntethetőséget kizáró okot – az alábbi szövegezéssel szabályozta a jogos védelmet:

29. § (1) *Nem büntethető, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.*

³⁰ Complex 1950. im.

(2) *Nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét azért lépi túl, mert azt ijedségből vagy menthető felindulásból képtelen felismerni.*

(3) *A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az ijedség vagy a menthető felindulás az elkövetőt korlátozza az elhárítás szükséges mértékének felismerésében.*

A jog által megengedett diszpozíciószerű védekezés kérdése a büntetőjogászai és a társadalmi érdeklődés homlokterébe a rendszerváltást követően került. A jogállami átmenet után a jogos védelemre vonatkozó korábbi rendelkezések megváltoztatása nélkül, a jogintézmény jogtudomány általi megítélése, a bírói gyakorlatban meghatározott tartalma komoly változáson ment keresztül. A Btk. 29. §-ának rendelkezései adaptálódtak a megváltozott társadalmi viszonyokhoz, alkalmassá váltak jogalkotói beavatkozás nélkül jelentősen más tartalom kifejezésére.³¹

A rendszerváltástól napjainkig

A rendszerváltást követően a jogállamiság kialakulásával párhuzamosan fejlődött tovább a büntetőjog. A szabályok érvényesülése tekintetében a magyar jogrendszer elkezdte felzárkózását a fejlett nyugati jogállamokhoz. Ez a tendencia hatást gyakorolt a jogos védelem definíciójának értelmezésére, amely az Alkotmánybíróság 23/1990. határozatában teljesedett ki, melyben az Alkotmánybíróság a jogos védelem és az élethez való jog közötti kapcsolatot rögzítette és részletekbe menően elemezte.³²

Az Alkotmánybíróságnak a halálbüntetéssel kapcsolatos állásfoglalásához Sólyom László által hozzáfűzött párhuzamos vélemény abból indult ki, hogy a halálbüntetés azért önkényes, mert az élethez való jog eleve korlátozhatatlan. Ha a támadás elhárítója a társadalom védekezését valósítaná meg, akkor az állam olyan jogot adna az állampolgárának, amivel ő sem rendelkezik. Ha nincs jog halálbüntetést kiszabni, akkor ezzel nem ruházhatja fel a védekezőt sem, tehát a védekezőnek sincs joga megölni a támadót.³³ A jogos védelem elvi gyökerét tehát nem az élettől való megfosztás jogszerűségében találjuk meg, hanem annak a szituációnak a jogon kívüliségében, amelyben a támadás és annak kivédése lezajlott. A jogos védelemnek ez az esete csakis akkor áll fenn, ha az életek közötti választásról van szó, mert a megtámadott élete csak a támadó élete árán maradhat meg. A jog ebben a helyzetben a megtámadottat nem kötelezi és nem is jogosítja semmire, így tehát a természeti állapot tér vissza azokra a pillanatokra, amikre az életek közötti választás szituációja fennáll.³⁴ A jogos védelem büntetőpolitikája tehát egyrészt a megtámadott, védekező személy társadalom erkölcsi normáiból és az állam büntetőhatalmából, másrészt pedig a „természetjog” által biztosított önvédelemhez való jogból fakad.³⁵

31 Ujvári 2009. 7. o.

32 Nogel-Roncz-Magyar-Szili im. 58. o.

33 Wiener A. Imre (szerk.): Büntetendőség-büntethetőség, KJK-KERSZÖV Budapest 2000. 210. o.

34 Részletesebben lásd: 23/1990. AB határozat

35 Gellér Balázs József: A Magyar Büntetőjog Tankönyve I. Általános Tanok. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Budapest 2008. 163. o. (továbbiakban: Gellér)

A 90-es években továbbá ratifikálták és a belső jog részévé tették azokat a nemzetközi szerződéseket, egyezményeket, amelyek az alapvető emberi jogokkal foglalkoznak.³⁶

A jogos védelemre vonatkozó szabályozás egészen 2009-ig változatlan törvényi szövegezéssel volt hatályban, a joggyakorlat által kialakított és a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvében (továbbiakban: 15. számú Irányelv) rögzített elvek mentén „élt” és működött. 2009. augusztus 9. napjától azonban több ponton – az alábbiak szerint – módosult:

29. § (1) Nem büntethető, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) Nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból túllépi.

(3) A megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.

29/A. § Nem büntethető, aki a saját, illetőleg a mások személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzéséhez szükséges védelmi eszközt alkalmaz, ha az az élet kioltására nem alkalmas, és annak folytán a jogtalan támadó szenved sérelmet, továbbá ha a védekező a sérelem elkerülése érdekében mindent megtett, ami tőle az adott helyzetben elvárható volt.

A 2009. évi LXXX. törvény 4-5. §-ai által beiktatott módosítás kriminálpolitikai kiindulópontja az volt, hogy a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadónak kell viselnie, és a megtámadott elhárító cselekményét méltányosan kell megítélni. Erre tekintettel a törvény újrászabályozta az ijedtség vagy menthető felindulás okozta túllépés eseteit. Az új szabályozás nem differenciál a között, hogy az ijedtség vagy a menthető felindulás kizárta vagy csupán korlátozta a védekezőt abban, hogy felismerje az elhárítás szükséges mértékét. Az ijedtség vagy menthető felindulás továbbra is szubjektív büntethetőséget kizáró ok, amely azonban a beszámítási képességre gyakorolt tényleges hatásától függetlenül minden esetben kizárja a büntethetőséget.³⁷ Ahol tehát a korábbi jogszabályi rendelkezés a büntetés korlátlan enyhítését tette lehetővé, ott jelenleg felmentő ítéleti rendelkezésnek van helye.

Az új szabályozás kifejezetten deklarálja, hogy a megtámadottnak nincs kitérés kötelezettsége. Ezt a – társadalmi-erkölcsi szokásokon nyugvó – menekülési kényszert a bírói gyakorlat alakította és a 15. számú Irányelv szűkítette le a legközelebbi hozzátartozók személyi körére. A legújabb ítélkezési gyakorlat azonban egyre szűkítette a kitérés kötelezettség értelmezését, így különösen a lemenőnek a felmenővel szembeni ilyen kötelezettségét nem állapította meg. Az új törvényi szabályozás a jövőbeni ítélkezés számára egyértelmű iránymutatást ad azzal, hogy a továbbiakban nem követeli meg a megtámadottól a támadás előli menekülést.³⁸

36 A leglényegesebb, amely a jogos védelem kérdéskörét is feszegeti az 1993. évi XXXI. törvény, mely kihirdeti az Európai Emberjogi Egyezményt.

37 Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára, HVG-ORAC Budapest 72/8. o. (továbbiakban: Kommentár)

38 Kommentár im. 76. o.

A törvény a jogos védelem kriminálpolitikai céljait azzal is érvényre juttatja, hogy annak új, előrehozott alakzataként szabályozza az ún. megelőző jogos védelmet. E szabály a jövőben esetleg bekövetkező bűnelkövetés kockázatát a majdani jogtalan támadóra telepíti.

Az elmúlt években – elsősorban a vagyoni elleni – bűncselekmények elszaporodottsága és az ebből eredő, egyre erősödő társadalmi elégedetlenség megoldásért kiáltott. Természetesen nem egy új keletű igényről van szó. Az emberiséggel egyidős az a védelmi ösztön, amivel az óvatos ember a jogellenes támadásokra már in abstracto, a támadással való közvetlen fenyegetést megelőzően felkészül.³⁹

Az állampolgárok mondhatni gyorsabban „reagáltak” a kialakult helyzetre, mint a jogalkotó, így egyre gyakoribbá vált, hogy óvó-védő berendezések felszerelésével próbálták védeni javukat, például áramot vezettek az ajtókilincsbe, kerítésbe.

Erre a problémára kívánt a jogalkotó reagálni a megelőző jogos védelem intézményének bevezetésével.

A megelőző jogos védelem keretében a védekező, illetőleg más személye vagy javai elleni esetleges, majdani támadás megelőzése érdekében – a visszaélések elkerülése érdekében megfelelő garanciák mellett – védőberendezés vagy védekező eszköz alkalmazható.⁴⁰ Ezzel a törvény kifejezi azt, hogy a megelőző jogos védelem csak abban a szűkebb körben értékelhető, ha ténylegesen személyek vagy javak elleni támadás veszélye áll fenn.

A jogtalan támadás ismérveivel kapcsolatban a jogos védelemre vonatkozó általános szabályok itt is irányadóak. A jogos védelmi helyzettől eltérően itt azonban a jogtalan támadással nem elhárító cselekmény áll szemben, hanem megelőző jogos védelmi eszköz alkalmazása.

A megelőző jogos védelem csupán akkor zárja ki a büntetendőséget, ha három feltétel együttesen érvényesül.

- A megelőző védelmi eszköz alkalmazása egyrészt nem lehet az élet kioltására alkalmas.
- A megelőző védelmi eszköz alkalmazása folytán a jogtalan támadó szenvedjen sérelmet.
- A megelőző védelmi eszköz alkalmazója az adott helyzetben minden tőle elvárhatót tegyen meg a sérelem elkerülése érdekében.

A törvény tehát ésszerű korlátokat állít a lehetséges védelmi eszközök alkalmazása útjába a szélsőséges esetek elkerülése érdekében.

Fontos hangsúlyozni, hogy a megelőző jogos védelem során maga a védekező is kockázatot vállal. Nem zárható ki ugyanis az, hogy a jogtalan támadás végül nem következik be, ám az annak eshetőségére történő védekező felkészülés mégis büntetőjogilag tilalmazott eredményre vezet, így például nem a jogtalan támadót éri sérelem, hanem egy véletlen

39 Ujvári im. 166. o.

40 Complex Jogtár: 1978. évi IV. törvény 29/A. §-ához fűzött indokolás (továbbiakban: Complex 1978.)

személyt. Jogtalan támadás hiányában a megelőző jogos védelem kockázatát a védekezőnek kell viselnie, ami azt jelenti, hogy ha a védelmi eszköz véletlen személynek okoz sérelmet, e sérelem gondatlanságból történt okozásáért (például testi sértés, vagy foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés gondatlan vétsége miatt) a védekező felel.

Végezetül a törvény előírja a védekező fél számára azt a kötelezettséget, hogy a sérelem elkerülése érdekében az adott helyzetben minden tőle elvárhatót megtegyen. Ez a kötelezettség teljesíthető például a jogtalan támadás esetleges következményire a figyelmet közvetlen, vagy közvetett módon felhívó valamely jelzés (felirat, ábrázolás, fény-, vagy hangjelzés) alkalmazásával. A „tőle elvárhatóság” minden esetben az ügy egyedi körülményei szerint állapítható meg. Az „adott helyzetben” elvárhatóság pedig azt fejezi ki, hogy nem csupán a védekező személye, hanem a választott eszköz is befolyásolja, hogy milyen módon kell a védekezőnek a sérelem elkerülése érdekében mindent megtennie. Mindezek alapján tehát a bíróságnak azt is vizsgálnia kell, hogy a védekező minden tőle elvárhatót, és minden tőle az adott helyzetben elvárhatót megtett-e a sérelem elkerülése érdekében.⁴¹

A jogos védelem fogalmi elemeinek elemző bemutatásától jelen dolgozatban eltekintenek, e körben utalok Polgár András: A jogos védelem és a végszükség napjaink ítélkezési gyakorlatában⁴² című írásában foglaltakra, mely dolgozat magas színvonalon, részletekbe menően foglalkozik e kérdéskörrel.

A jogos védelem egyes dogmatikai és gyakorlati kérdései a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvének tükrében

Tekintettel arra, hogy a gyakorlati életben „viszonylag gyakran előfordul, hogy az elkövető jogos védelemben cselekszik, illetőleg védekezése során erre hivatkozik”,⁴³ a Legfelsőbb Bíróság – 1981. november 23. napján – szükségét látta annak, hogy e kérdéskörrel is foglalkozzon, azaz elvi iránymutatást adjon a jogalkalmazó számára.

A 15. számú Irányelv az élet és a testi épség büntetőjogi védelmével összefüggésben dolgozott ki egy olyan időtálló iránymutatást, amely hathatós segítséget nyújtott a jogalkalmazó számára, egyúttal annak mentén kristályosodott ki – egyebek mellett – a jogos védelemmel összefüggésben felmerült valamennyi jogértelmezési kérdés.

A jogos védelem kérdéskörével összefüggésben a 15. számú Irányelv deklarálja, adott ügyben a történések egész folyamatát figyelembe véve, a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján ítélt meg, hogy a cselekmény véghezvitelének időpontjában a jogos védelmi helyzet fennállott-e.

41 2009. évi LXXX. tv. 5. §.

42 Polgár im. 3-25. o.

43 Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve III. pont

Nincs helye jogos védelmi helyzet megállapításának a jogtalan támadás befejezése után, ha újabb támadás veszélye közvetlenül nem fenyeget. A jogos védelem esetében a támadás-elhárítás – mint cél – szabja meg a határt. A megtorlás kívül esik a jogos védelem körén. [időbeni túllépés]

Az Irányelv a kitérés kötelezettség körében az alábbiakat rögzíti: a jogtalan támadás esetén a megtámadott általában nem köteles meneküléssel kitérni a támadás elől; kivételesen azonban a büntetőjogilag közömbös elhárítási mód választásának a kötelezettsége terheli a hozzátartozót a felmenője, testvére vagy házastársa részéről ellene intézett, illetőleg fenyegető támadás esetén. Megkívánható ez a súlyosabb fokban kóros elmeállapotban, szemmel láthatóan tudatzavarban levő személyek jogtalan támadása esetén is, függetlenül attól, hogy a tudatzavart állapotot mi válthatta ki. [kitérés kötelezettség]

Ezen iránymutatás a 2009-ben bekövetkezett Btk. módosításra figyelemmel – mely szerint nincs kitérés kötelezettsége a megtámadottnak – meghaladottnak tekintendő.

A szükségesség fogalmának értelmezéséhez a Legfelsőbb Bíróság az alábbiakat mondta ki: a jogos védelem szükségességének megítélését nem lehet kizárólag a támadó és a védekező személynél levő eszközök veszélyességének mechanikus vizsgálatára korlátozni, hanem a konkrét veszélyhelyzet felmérése, az egymással szemben álló személyek adottságai, a támadók, illetőleg védekezők számaránya, fizikai erőfölénye és az ebből fakadó támadási és védekezési lehetőségek alapján kell a helyzetet értékelni. [szükségesség]

A jogos védelmi cselekmény arányossága szempontjából – az Irányelv értelmében – azt kell vizsgálni, hogy az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna. Az élet ellen irányuló támadás esetén azonban – a védett jogtárgy egyenértékűsége folytán – az arányosság vizsgálata szükségtelen. Más a helyzet, ha a támadás a testi épség ellen irányul. Ilyen esetben az elhárító magatartásnak arányban kell állnia a támadással. Nem jelenti az arányosság követelményének a megsértését, ha az életveszélyes testi sértés okozását célzó jogtalan támadás elhárítása a támadó halálát eredményezte. [arányosság]

A szükségességet és arányosságot a Legfelsőbb Bíróság szerint tárgyi tényezők alapján kell megítélni. Ijedtség vagy a menthető felindulás által az elkövető felismerési, akarati vagy értékelő képességét kizáró vagy korlátozó tudatzavar azt eredményezheti, hogy a megtámadott a tényleges vagy közvetlenül fenyegető támadást az elhárítás időpontjában a valóságosnál súlyosabbnak ítéli meg, illetőleg azt súlyosabban viszonzza. Azt, hogy a jogtalan támadás az elkövetőben milyen hatást váltott ki, az ijedtség vagy menthető felindulás kizárta avagy korlátozta-e a védekezés szükséges mértékének a felismerésére vonatkozó képességében: olyan kérdés, amelyet annak alapján kell megítélni, ahogyan a kialakult helyzetet a megtámadott észlelte. Ilyen nézőpontból kell vizsgálni, hogy mennyiben volt elvárható a megtámadottól a támadás-elhárításhoz szükséges mód és mérték helyes megválasztása.

Kimondja az Irányelv, hogy a jogos védelem körében kifejtett cselekmény értékelése megelőzi az erős felindulásban elkövetett emberölés miatti felelősség megállapítását. Ha

a jogos védelmi helyzetben cselekvő menthető felindultságában túllépi az elhárítás szükséges mértékét és tényállásszerű ölési cselekményt valósít meg: a cselekményt a Btk. 166. §-a szerint kell minősíteni, egyúttal a büntetőjogi felelősség tekintetében a Btk. 29. §-a (2) vagy (3) bekezdésében foglalt rendelkezést kell alkalmazni. Ha viszont az elkövető a jogos védelmi helyzet megszűnése után, de a jogtalan támadás miatt kialakult menthető felindulásban követi el a cselekményt, vagyis időbelileg lépi túl a jogos védelem körét: a cselekmény a Btk. 167. §-a szerint minősülhet.

Végül rögzíti az elvi iránymutatás, hogy ha az elkövető a valóságos helyzet téves felismerése folytán abban a tudatban cselekszik, hogy ellene jogtalan támadást intéztek, vagy ilyenrel közvetlenül fenyegették (vélt jogos védelem), a tévedésre vonatkozó rendelkezéseket (Btk. 27. §) kell alkalmazni.

Új irány, avagy a jogos védelem szabályozása a 2012. évi C. törvényben

A mai Magyarországon kétségtelenül szükségessé vált a bűnözés, közte az erőszakos bűnözés növekedésével arányosan a jogos védelem jogintézményének a megváltoztatása. Érezhetővé vált a közbiztonság romlása, növekszik a bűnözés a nagyvárosokban, de a magyar vidéken, az aprófalvakban, különösen a tanyavilágban is mindennapos érzéssé vált a félelem a bűnözőktől.⁴⁴

„A jelenlegi életviszonyok mellett – mikor napról napra törnek rá idős, egyedülálló, a védekezésben korlátozott személyekre, és a javaik elrablása mellett az életüket is kioltják, amikor egyre több a személyek és a javaik elleni támadás – a jogos védelmi helyzetet, mint büntethetőséget kizáró okot indokolt szélesebb körben alkalmazni. A jogos védelem esetében a szükségesség és az arányosság megítélésénél a bíróságnak nem a jogtalanság talaján álló támadó, hanem a megtámadott szempontjait kell elsődlegesen értékelnie, és a támadónak kell a kockázatot viselnie, vagyis azokat a következményeket, amelyeket a védelmi cselekmény okoz.”⁴⁵

Mint olvasható, az igény már 1996-ban megfogalmazódott a jogos védelmi helyzet szélesebb körben való alkalmazhatóságára vonatkozóan. A jogos védelem körében tett újításra azonban egészen 2012-ig várni kellett.

Ősinek mondható, római jogihoz hasonló megoldást választott a jogalkotó a jogos védelem kiterjesztéséhez, megújításához. A XII táblás törvény – fentebb már idézett – rendelkezése szerint „ha éjszaka követ el valaki tolvajlást, ha a tulajdonos az illetőt megöli, tekintessék joggal megöltnek”. Ha nem is ilyen kemény megfogalmazásban, de az új Btk. is hasonló elvet követ.

Az új Btk. a súlyos, erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítása érdekében a jogos védelmi helyzetet kiszélesíti, és törvényi védelmet állít fel arra,

44 Bótor im. 122. o.

45 BH 1996. 292.

miszerint vannak esetek, amikor a jogtalan támadás oly módon történik, hogy a megtámadott joggal feltételezheti, hogy a támadás az élete ellen irányult, és ilyenkor már a jogtalan támadás körülményei megteremtik a lehetőséget a védekezés szükséges mértékének a túllépésére. Ezekben az esetekben a bíróságnak nem kell vizsgálnia a szükséges mérték kérdését.⁴⁶

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: új Btk.) a jogos védelem intézményét a büntetendőséget kizáró, illetve korlátozó okok között nevesíti.

A 21. § értelmében nem büntetendő annak a cselekménye, aki a saját, illetve a másik személye vagy javai elleni jogtalan támadás megelőzése céljából telepített, az élet kioltására nem alkalmas védelmi eszközzel a jogtalan támadónak sérelmet okoz, feltéve, hogy a védekező mindent megtett, ami az adott helyzetben elvárható annak érdekében, hogy az általa telepített védelmi eszköz ne okozzon sérelmet.

A megelőző jogos védelem jogintézményét a 2009. évi LXXX. törvény – 2009. augusztus 9. napjától – vezette be a Btk.-ba és ezen az új Btk. sem változtat. A megelőző védelmi eszközzel szemben támasztott követelmény, hogy az nem lehet az élet kioltására alkalmas, csak a jogtalan támadó szenvedhet sérelmet, és a védekezőnek a sérelem elkerülése érdekében mindent meg kell tennie, ami az adott helyzetben elvárható.

A jogos védelem kapcsán e büntető törvény kriminálpolitikai kiindulópontja is megjegyezzük a korábban ismertettekkel, mely szerint a jogtalan támadás elhárításának kockázatát a jogtalan támadónak kell viselnie, és a megtámadott elhárító cselekményét méltányosan kell megítélni.

A 22. § (1) bekezdése kimondja, hogy nem büntetendő az a cselekmény, amely a saját, illetve más vagy mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetve ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

A (2) bekezdés szerint a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha

- a) azt személy ellen
 - aa) éjjel,
 - ab) fegyveresen,
 - ac) felfegyverkezve vagy
 - ad) csoportosan
- követik el,
- b) az a lakásba
 - ba) éjjel,
 - bb) fegyveresen,
 - bc) felfegyverkezve vagy
 - bd) csoportosan

történő jogtalan behatolás, vagy

- c) az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás.

46 Complex Jogtár 2012. évi C. törvény 22. §-ához fűzött indokolása (továbbiakban: Complex 2012.)

A (3) bekezdés értelmében nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedségből vagy menthető felindulásból lépi túl.

A (4) bekezdés rögzíti, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől.

Az új Btk. 21. §-a és 22. §-ának (1)-(2) bekezdése szerinti jogos védelem a cselekmény társadalomra veszélyességét zárja ki, míg a Btk. 22. §-ának (3) bekezdése szerinti jogos védelem a beszámítási képességet.⁴⁷

A törvény szövegéből következően ma már egyértelmű, hogy a jogos védelem nem önvédelmet jelent, a védelmi cselekményt kifejtheti maga a megtámadott vagy bárki más is. Amennyiben a védelmi cselekményt nem a megtámadott fejt ki, annak sincs jelentősége, hogy kért-e segítséget, sőt a büntethetőséget kizáró ok fennállását akkor is meg kell állapítani, ha a megtámadott kifejezetten tiltakozik a beavatkozás ellen.⁴⁸

Nóvum a korábbi Btk. szabályozásához képest, hogy az új Btk. megdönthetetlen vélelmet állít fel, kimondva, hogy a törvényben meghatározott esetekben a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének a kioltására irányult volna.

A jogalkalmazónak tehát csupán az új Btk.-ban meghatározott feltételek fennállását kell tisztáznia és azok létezésekor semmilyen egyéb értékelésre, illetve mérlegelésre nincs lehetősége. Így – amennyiben adottak a jogalkotó által megkívánt körülmények – indifferenssé válik a konkrét szituáció két legfontosabb sajátossága, vagyis a támadás tényleges irányultsága és a védelmi cselekmény terjedelme. A jogtalan támadás ab ovo élet elleni támadássá nyilvánítása ugyanis jogszerűvé teszi az élet kioltásával járó magatartást akkor is, ha a konkrét helyzet ilyen elhárítást nem tett szükségessé.⁴⁹

A vélelem elsődleges feltétele, hogy léteznie kell egy különös részi tényállást részben vagy egészben kimerítő, személy ellen irányuló, jogsértő magatartásnak. [A javak, illetve a közérdek ellen intézett támadások a vélelmet nem teszik alkalmazhatóvá.] E körben nem elegendő a közvetlen fenyegetettség, a támadásnak megkezdettnek kell lennie, erre utal a „követik el” szövegrész. További szűkítés hiányában ezért még a személyiségi jogokat sértő cselekmény is megalapozza a vélelem alkalmazását. Így akár egy tettleges becsület-sértés is elhárítható a támadó megölésével, ha az ilyen magatartások megvalósítására például éjjel kerül sor.⁵⁰

Több szerző kritikai észrevételt fogalmazott meg a tekintetben, hogy a jogalkotó nem adott iránymutatást az „éjjel” fogalmának értelmezéséhez, így ez a jogalkalmazóra marad és ily módon nem biztosított az egységes megítélés, ami bizonytalanságot szülhet – elsősorban a megtámadott vonatkozásában.

Az éjjel fogalmát ezidáig is az ítélkezési gyakorlat „alakította”, elsősorban a magánlaksértéssel összefüggésben. Ennek lényege szerint éjjel valósul meg az elkövetés, városokban általában este 11 órától hajnali 5 óráig, kisebb helyeken azonban a helyi szokások-

47 A jogos védelem a cselekmény társadalomra veszélyességét kizárja. BH 2011. 269.

48 Belovics-Gellér-Nagy-Tóth im. 244. o.

49 Belovics-Gellér-Nagy-Tóth im. 250. o.

50 Belovics-Gellér-Nagy-Tóth im. 250. o.

nak megfelelően az este 10 óra utáni végrehajtással jön létre e tényállási elem. Az este 9 óra még a községekben, falusi viszonyok között sem tekinthető ilyennek.⁵¹

Vélelmet állított fel tehát a jogalkotó arra az esetre, ha a jogtalan támadást személy ellen követik el éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve, avagy csoportosan, illetve ha a lakásba történő jogtalan behatolást éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve, avagy csoportosan valósítják meg. A vélelem utóbbi esetében arra van szükség, hogy valaki jogosulatlanul belépjen másnak a lakásába. A lakás fogalmának értelmezését szintén az ítélkezési gyakorlat alakította ki a magánlaksértés törvényi tényállása körében. A lakásba való behatolás akkor lesz jogtalan, ha arra a lakással rendelkezni jogosult beleegyezése nélkül kerül sor. A behatolás kizárólag aktív magatartással valósulhat meg. Nem alapozza meg az új Btk. 22. § (2) bekezdése szerinti jogos védelmi helyzetet viszont, ha a lakásba jogszerűen bejutó személy utóbb a lakást felszólítás ellenére sem kívánja elhagyni, vagyis az ilyen cselekvőség nem tekinthető az élet kioltására irányuló magatartásnak.⁵²

Végül vélelmezni kell az élet kioltására irányuló támadást abban az esetben is, ha az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás. A bekerítés szempontjából annak módja közömbös, az történhet bármilyen anyag, élő sövény stb. felhasználásával, ugyanakkor nem tekinthető bekerített helynek az olyan terület, amely oly módon van bekerítve, hogy a létesítés nem képez tényleges akadályt, így például, ha a sövény olyan alacsony, hogy az egyszerűen átléphető.⁵³

Fontos megjegyezni továbbá, hogy a bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás csak akkor minősül a védekező életének kioltására is irányuló jogtalan támadásnak, ha a bekerített helyen lakás is van. Nem jön létre a szóban forgó jogos védelmi helyzet, ha a bekerített telek üres, avagy kizárólag olyan épület áll rajta, amely nem minősül lakásnak.⁵⁴

Az elhárító cselekmény vonatkozásában továbbra is a szükségesség követelménye vizsgálendő, a Btk-hoz hasonlóan. Az arányosság fogalmát a Btk. sem tartalmazza, azt a bírói gyakorlat alakította ki, és az ítélkezés egységessége biztosítása érdekében a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelve adott hozzá értékelési szempontokat. A jogalkotó továbbra sem látta szükségesnek jogszabályban megjeleníteni a kialakult joggyakorlatot.

A jogalkotó az elhárítás szükséges mértékének a túllépéséért való felelősség vonatkozásában változatlanul hagyta a Btk-nak azt a rendelkezését, amely szerint nem büntethető az elkövető, ha az elhárítás szükséges mértékét ijedségből vagy menthető felindulásból lépi túl. Az ijedség vagy menthető felindulás a beszámítási képességre gyakorolt tényleges hatásától függetlenül továbbra is minden esetben kizárja a büntethetőséget.

Az új Btk. is kimondja, hogy a megtámadottnak nincs kitérés kötelezettsége. Itt viszont a 2.5. alfejezetben írtakra.

51 BH 1983. 347.

52 Belovics-Gellér-Nagy-Tóth im. 251. o.

53 Belovics-Gellér-Nagy-Tóth im. 252. o.

54 Belovics-Gellér-Nagy-Tóth im. 252. o.

A 15. számú Irányelv felülvizsgálata

A 2012. évi C. törvény 2013. év július hó 1. napján történt hatályba lépésével a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvének felülvizsgálata sem várathatott sokáig magára.

A Kúria gyorsan reagált a kialakult helyzetre és 2013. július 8. napján megszületett a 3/2013. számú, illetve a 4/2013. számú jogegységi határozat.⁵⁵ A 3/2013. számú jogegységi határozat a 15. számú Irányelv irányelvkénti fenntartását megszünteti azzal, hogy a 3/2013. számú jogegységi határozat a 15. számú Irányelv I-II. részének helyébe, még a 4/2013. számú jogegységi határozat (továbbiakban: 4/2013. BJE) a 15. számú Irányelv III. részének helyébe lép.

Mindkét jogegységi határozat deklarálja, hogy az 1981. november 23-án meghozott és az élet védelmét fokozottabban biztosító, 4. számú Irányelvet felváltó 15. számú Irányelv több évtizeden keresztül hasznosan szolgálta az ítélkezési gyakorlat egységének kialakítását, az Irányelvben rögzített iránymutatások túlnyomó része ma is helytálló, ugyanakkor az időközben bekövetkezett jogszabályi változások indokoltá tették az Irányelv korszerűsítését.⁵⁶

A 4/2013. jogegységi határozat vizsgálata

A 4/2013. BJE foglalkozik a jogos védelem kérdéskörével. A jogalkotó felismerte azt, hogy az új törvényi szabályozásra is figyelemmel, a jogos védelem feltételeinek egységes értelmezése és alkalmazása érdekében a 15. számú Irányelvben foglaltak újjáalkotása szükséges. A 4/2013. BJE deklarálja, hogy az ítélkezés alapozhat mindarra a korábbi évtizedekben kimunkált és továbbra is fenntartható, elvi-dogmatikai alapokon nyugvó, a valóság szütle élethelyzetek elbírálásának tapasztalatai által megérlelt gyakorlatra, amely az új Btk. szabályozásában is fenntartható, ugyanakkor a megváltozott jogalkotói felfogásra, a törvény szövegébe épített új rendelkezésekre figyelemmel indokolt, hogy a bírói gyakorlat a jogértelmezés és alkalmazás során a jogegységi határozatban foglaltakat is szem előtt tartsa.⁵⁷

A jogegységi határozat az új Btk. 22. § (1) bekezdésének értelmezésével összefüggésben kifejti, a védekezést azért tekintjük jogosnak, mert a támadás jogtalan. A jogosan védekező a jogot védi a jogtalansággal szemben, a támadás objektív ismérve annak jogtalansága. A jogtalan támadás elhárításának kockázatát, következményeit a támadónak kell viselnie.

A jogtalan támadás általában erőszakos, az elhárító cselekmény pedig mindig kényszerű.

⁵⁵ A 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.) 25. §-a értelmében irányelv, mint a jogalkalmazás egységét szolgáló eszköz ma már nem születik a Kúrián, e cél 1997. óta elsősorban a jogegységi határozatok szolgálják.

⁵⁶ 3/2013. BJE, 4/2013. BJE

⁵⁷ 4/2013. BJE

Amennyiben a jogtalan támadás ténye megállapítható, úgy az elhárítás szükségessége nem vitatható. Az elhárítás szükségességének a mértéke azonban – a 22. § (3) bekezdése szerint – túlléphető. A szükségesség azt jelenti, hogy a védekezőnek a jogtalan támadás elhárításához enyhébb védekezési mód nem állt rendelkezésére, mint amelyet alkalmazott. Ha volt más – enyhébb – mód az elhárításra, de annak megválasztásában a támadás okozta ijedtség vagy menthető felindulás a védekezőt meggátolta, akkor a cselekmény büntetendő, de a védekező nem büntethető a túllépés miatt. A védekező cselekmény jogszerűségének egyetlen kritériuma a szükségesség.⁵⁸

A jogegységi határozat kimondja: a 15. számú Irányelv III. részének 4. pontjában, az arányossággal kapcsolatban kifejtettek a továbbiakban nem alkalmazhatók. A jogalkotó szerint meghaladtá vált annak vizsgálata, hogy „az elhárító magatartás nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna”. Hivatkozik arra, hogy ezen elvárásnak a törvényi alapja korábban is hiányzott, a hatályos szabályozás tudatosan mellőzte az arányosság fogalmának megjelenítését. Mindebből következik, hogy a meg nem jelenített fogalom a szükségesség kritériumából vezethető le, s csak azon belül bír jelentőséggel.

A 22. § (3) bekezdésével összefüggésben a jogalkotó deklarálja, a jogos védelem túllépéséért a védekező csak akkor felel, ha a jogtalan támadás belőle ijedtséget vagy indulatot nem váltott ki, s az enyhébb – ám célravezető – elhárítási módot tudatosan tette félre, ezáltal a jogos védelmet a megtorlás eszközeként alkalmazta. Mindazonáltal a támadó és védekező cselekményének lehetséges eredményét egymáshoz viszonyítottan továbbra is vizsgálni kell, mert csak ezáltal érvényesülhet a 22. § (3) bekezdés tartalma, amely az elhárítás szükséges mértékének túllépésével továbbra is számol, s ha az ijedtségből vagy menthető felindulásból történik, úgy a büntethetőséget kizárja.⁵⁹

A jogegységi határozat rögzíti a 22. § (1) bekezdése szerinti jogos védelem korlátait az alábbiak szerint:

- verbális cselekményekkel szemben nem vehető igénybe,
- megtorlásként nem alkalmazható,
- kölcsönös kihívás elfogadása mindkét fél számára a jogtalanság állapotát hozza létre,
- támadás kiprovokálása megfosztja a védekezőt az elhárítás jogszerűségétől,
- javak elleni, közvetlen erőszakkal nem járó cselekmény elhárítása a támadó életének kioltását általában nem eredményezheti. A 22. § (3) bekezdése szerinti túllépés azonban nem zárható ki.

A jogtalan támadás vagy azzal való fenyegetés értékelése továbbra is a jogalkalmazón (ügyész, bíró) múlik, és ennek eredményeképpen juthat arra a megállapításra, hogy az intézett vagy fenyegető magatartás nem indokolta az elhárító cselekményt, tehát a szük-

58 4/2013. BJE

59 4/2013. BJE

ségesség hiányzott. Ebben az esetben a jogalkalmazói értékítélet végkövetkeztetése a jogos védelem hiányát állapíthatja meg.

A jogegységi határozat a 22. § (2) bekezdésével összefüggésben az alábbiakat emeli ki.

A 2012. évi C. törvény korábbi kódexben előzménnyel nem rendelkező szabályozása az ún. szituációs jogos védelmi helyzet bevezetése, tartalmilag új, és a taxatív felsorolt eseteihez megdönthetetlen vélelmet társított. A 22. § (2) bekezdésében felsorolt esetekben ugyanis a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mintha az a védekező életének kioltására is irányult volna. Ez kétségtelenül azt jelenti, hogy a 22. § (2) bekezdés a)–c) pontjaiban megkívánt feltételek megvalósulása esetén további mérlegelés szükségtelen, a védekező cselekménye nélküli a társadalomra veszélyességet, így cselekménye nem bűncselekmény.

A 22. § (1) bekezdésének rendelkezésével azonos szóhasználatból következik, hogy a jogos védelemnek e kiemelt és megdönthetetlen vélellemmel összekapcsolt esetei is kivétel nélkül feltételezik a jogtalan támadás megvalósulását. A jogalkotó hangsúlyozza, e fogalommal kapcsolatban mindazt vizsgálni kell, amely a 22. § (1) bekezdése során sem mellőzhető. A jogtalan támadás rendszerinti erőszakossága és az elhárítás kényszerűsége ezekben az esetekben is előfeltétele a védekezés jogszerűségének. Az e törvényi feltételek mellett megvalósuló – mindig aktív magatartással elkövetett – jogtalan támadások esetén a támadó konkrét szándékának további vizsgálata szükségtelen.

A 22. § (2) bekezdésében modellezett esetekben a jogalkotó – az erőszakos bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés biztosítására – a jogos védelmi helyzetet kiszélesítette, és törvényi vélelmet állított fel arra, miszerint az a)–c) pontokban megkívánt feltételek mellett a támadást a védekező élete ellen irányultnak is kell tekinteni, tehát a védekező a jogtalan támadó életét védelmi cselekményével kiolthatja.

A megdönthetetlen vélelem felállításakor a jogalkotó a jogellenes cselekmények sértettjeinek helyzetét figyelembe véve értékelte azt, hogy a jogtalanul megtámadottak a támadóhoz képest többszörös hátrányban vannak, az ellenszegülés sikere is kétséges, sőt olykor kimenetele csupán a véletlen, szerencsén múlik. Különösen igaz ez azokban az esetekben, amikor a jogtalan támadás éjjel, felfegyverkezve, fegyveresen vagy létszámfölényben levő támadók által történik.

A jogalkotó az élet kioltására irányuló támadás törvényi vélelmével a védett jogtárgyak egyenértékűségét hozta be, és a bírói gyakorlat által kimunkált azt az elvet emelte törvényi rangra, mely szerint az élet ellen irányuló támadás elhárításakor a védekezés – eredményre tekintet nélkül – korlátlan.⁶⁰

A 22. § (2) bekezdésének a) és b) pontjaiban szabályozott esetei a hozzájuk tartozó alpontokkal konjunktívák, vagyis az a), illetve b) pont a hozzátartozó valamelyik alponttal együtt külön-külön alkot együttes feltételt. Ezek bármelyikének megvalósulása

60 4/2013. BJE

megalapozza a védekezés teljes szabadságát, amely azt jelenti, hogy ha a támadás jogtalansága megállapítható, úgy az elhárítás szükséges, a túllépés fogalmilag kizárt, ezért nem is vizsgálható. A 22. § (2) bekezdésének c) pontja pedig a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás esetével egészíti ki az előző két esetkört, s a c) pontban megkívántak megvalósulása önállóan alapozza meg a törvényi vélelmet.

A 22. § (2) bekezdés b) pontja szerinti lakásba történő jogtalan behatolás, maga a jogtalan támadás, mely azonban kizárólag aktív magatartással valósítható meg.

A 22. § (2) bekezdésének b) és c) pontjaiban szabályozott esetek nem személy elleni támadásról szólnak, hanem a lakásba történő jogtalan behatolást, vagy a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolást minősítik jogtalan támadásnak, a b) ponthoz kapcsolt alpontok valamelyikének együttes megvalósulásakor, illetőleg a c) pontban megkívántak teljesülésekor. A jogalkotó rámutat, a jogellenes magatartások bármelyikének csak úgy van – a szóban levő törvényhely alkalmazhatósága szempontjából – értelme, ha a külön nevesített és jogtalan támadásnak minősített magatartások bármelyikének hatókörében olyan vétkes személy tartózkodik, aki védekezni kényszerül, és a támadást el kell hárítania, tekintve, hogy e bekezdés is a védekezőről rendelkezik.

Az éjjel fogalmával összefüggésben felhívja a figyelmet a Kúria, hogy sem az új, sem a korábbi Btk. nem ad meghatározást e fogalom vonatkozásában, ugyanakkor hivatkozik arra, hogy a magánlaksértés ítélkezési gyakorlata ennek a napszaknak az értelmezését kialakította, országosan egységesen kezeli, tehát az a jogos védelem új rendelkezéseinél is változatlanul irányadónak kell tekinteni.

A 21. § szerinti megelőző jogos védelemmel összefüggésben a jogegységi határozat rögzíti, hogy e jogintézmény kodifikációja a 2009. évi LXXX. tv. 5. §-a által történt meg, és 2009. augusztus 9-től hatályos. Az új Btk. tartalmilag az 1978. IV. tv. 29/A. §-a szerinti szabályozást vette át, nem lényeges szövegtéreléssel.

Kiemelést érdemel e körben a Kúria szerint, hogy a közérdek védelmében nem vehető igénybe, és jövőbeni ki nem számítható támadás elhárítása érdekében alkalmazható. Amennyiben a „telepített” védelmi eszköz – a bekövetkező jogtalan támadást érzékelve – akkor lép működésbe, amikor a védelmi eszköz telepítője maga is jelen van, akkor az aktualizálódott elhárító cselekményt nem a 21. §, hanem a 22. § (1) vagy (2) bekezdése szerint indokolt megítélni.

A jogegységi határozat rögzíti, a jogos védelem körében kifejtett cselekmény értékelése megelőzi az erős felindulásban elkövetett emberölés miatti felelősség megállapítását. Ha a jogos védelmi helyzetben cselekvő a jogos védelmi helyzet megszűnése után, de a jogtalan támadás miatt kialakult menthető felindulásában követi el a cselekményt, vagyis időbelileg lépi túl a jogos védelem körét, a cselekmény a 161. § szerint minősülhet. Az időbeli túllépés lehetősége a 22. § (2) bekezdése szerinti szituációs jogos védelem eseteivel kapcsolatban sem zárható ki.

Végül – egyezően a 15. számú Irányelvben foglaltakkal – kimondja a jogegységi határozat, hogy ha az elkövető a valóságos helyzet téves felismerése folytán cselekszik (vélt jogos védelem), a tévedésre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

Összegzés

A jogos védelem, mint büntethetőségi akadály létjogosultságát a magyar kodifikált büntetőjog kialakulása óta senki sem vonja kétségbe. Az is csak nyomatékosításra szorult, hogy a kockázatot a jogtalan támadónak kell viselnie.

A történelmi áttekintés során megfigyelhettük e jogintézmény „fejlődését”, miként egészült ki például a jogos védelem köre a „védelmi berendezések” alkalmazhatóságának törvénybe iktatásával. Ezen eszközök már nem tényleges támadások, hanem a jogtalan támadások lehetősége ellen nyújthatnak védelmet. Áttörésre került tehát az az elve, mely szerint a bűncselekmény tényállását kimerítő „védekezés” csak tényleges, effektív támadás esetén tolerálható.⁶¹ A kodifikáció itt nem állt meg, és a tényleges támadások, majd a támadások veszélye után az új Btk. most már bizonyos esetkorre az élet elleni támadások tényét eleve feltételezve, korlátlan lehetőségekkel kívánja felruházni a jogosultat.

A határozottabb fellépésre valóban szükség van, ezt mutatja a bűnügyi statisztika és a közvélemény egyre hangosabb segélykiáltása is. Következzék néhány idézet, értékítélet napjainkból, mely tükrözi az uralkodó társadalmi elvárásokat a büntetőpolitika irányába.⁶²

„Ne terrorizálhassák büntetlenül 13 éves jól fejlett fiatalok a társaikat!”

„A börtön senkinek ne legyen szanatórium, »ingyenes téli melegedő«, az oda bezártak a fogságot fizikai szenvedésként is éljék meg!”

„Egyedül a halálbüntetés lehet méltó válasz a közszeretetek örvendő kiváló élsportoló leszúrására és a fiatal, szép, okos pszichológuslány aljas indokból történő megfojtására.”

„Ne számítson irgalomra a szabályokkal szembehelyezkedő kisebb súlyúnak titulált bűnöző sem. Hűvösre a tyúktolvajokkal és a falópókkal is! Az ittas vezetőktől életük végéig el kell venni a jogosítványt!”

„Elég volt abból, hogy a törvény a bűnözőt védi, s nem az áldozatot, s egyáltalán, legyen végre rend!”

„Aki éjjel arra vetemedik, hogy az utcán megtámad, vagy a lakásomba settenkedik, ne csodálkozzon, ha lelövöm, mint egy kutyát. Nem volt kötelező ezt tennie, gondolta volna meg!”

61 Tóth Mihály: Néhány szempont a jogos védelem körében zajló vitához, 2012. (<http://ujbtk.hu/toth-mihaly-nehany-szempont-a-jogos-vedelem-koreben-zajlo-vitahoz/>) (2013. 10. 30.)

62 Az idézetek: Tóth Mihály: Egy büntetőjogász gondolatai a „voxpopuli” oldalvizen [2012] c. írásából származnak; (<http://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-egy-buntetojogasz-gondolatai-a-vox-populi-oldalvizen/>) (továbbiakban: Tóth: Egy büntetőjogász) (2013. 10. 30.)

Ez utóbbi idézetet olvasva megállapíthatjuk, a jogalkotó – reagálva a társadalmi elvárásokra, igényekre – az új Btk.-ban a törvényi védelem felállításával az idézett szituáció esetére büntetlenséget biztosít.

Ebben az aspektusban mindenképpen leszögezhető, a törvényalkotó igyekezett a társadalmi elvárásoknak megfelelni, olyan jellegű újításokat alkalmazott a jogos védelem területén, amelyek – a már sokat idézett mondattal élve – azt sugallják, a támadás kockázatát, akár a halálos kimenetelű sérülés kockázatát is, a támadónak kell viselnie.

Ezen hozzáállás mindenképpen üdvözlendő. Ugyanakkor a közvélemény szempontjainak megértése és esetleges figyelembevétele mellett elengedhetetlen, hogy a szakma is kimutassa a közvélemény téves előítéleteit, túlzó vagy hibás nézeteit, s azok kiszolgálása helyett törekedjen árnyalásukra, eloszlatásukra és a realisabb, pontosabb kép kialakítására. Mert nem vitás, a közvélekedés gyakran sommás, egyoldalú, érzelmileg túlfűtött, a racionalitást nélkülöző és legtöbbször súlyos tájékozatlanságról is tanúskodik.⁶³

A jogos védelem kapcsán tett „újításról” mindezek alapján leszögezhető, hogy helyes a cél, amit szolgál, de talán nem megfelelő az eszköz, amellyel küzd érte. Igen, helyes az a megközelítés, hogy a támadó fokozottabb mértékben viselje a jogellenes támadása kockázatát, de nem biztos, hogy célravezető, ha e körben általános törvényi védelemmel vonja el az egyedi bírói mérlegelés lehetőségét a jogalkotó. Mert már számos esetben bebizonyosodott, az élet rengeteg olyan szituációt produkál, amire nem is gondolnánk...

A jelenlegi szabályozás visszaélésekre adhat alapot, ezért a bíróságoknak kiemelkedő szerepük lesz abban, hogy a visszaéléseket megakadályozzák. Kérdés, hogy lesz-e erre eszközünk akkor, amikor a jogalkotó által megalkotott védelem megdönthetetlen. Polgár András álláspontja szerint meg kellene nyitni az utat a bírói mérlegelés előtt, hiszen a jogos védelem sem szabályozható kazuisztikusan. Így indokolt lenne a védelem módosítása oly módon, hogy „az ellenkező bizonyításáig” úgy kell tekinteni, a törvény által meghatározott módon vagy időben történő támadások élet ellen irányultak. Vagyis ez a védelem lehetne megdönthető védelem is, kizárva ezzel az igazságtalan döntések megszületését, és a bírói mérlegelés lehetőségének szükségtelen korlátozását.⁶⁴

Amennyiben az emberi élet védelme valóban oly kiemelkedően fontos – korábban kifejtésre került: élet ellen irányuló támadásnál az elhárítás érdekében alkalmazott védekező cselekmény arányosságának vizsgálata nem szükséges, avagy a megelőző jogos védelem körében a védelmi eszköz élet kioltására nem lehet alkalmas stb. –, fel kell tennünk azt a kérdést, vajon nem fordulhat-e elő olyan élethelyzet, amikor a törvényi védelem alkalmazásának objektív feltételei fennállnak, a „védekező” az arányosság követelményét figyelmen kívül hagyva cselekszik, őt a bíróság felmenti, és mégis úgy érezzük... ennek nem így kellett volna történnie.

Mindezzel arra kívántam rámutatni, a bírói mérlegelés az ügy egyedi megítélését biztosítja a törvény adta kereteken belül, e lehetőség elvonásával a jogalkotó megköti a

63 Tóth: Egy büntetőjogász im.

64 Polgár im. 24-25. o.

bírák kezét, lehetlenné teszi a feltételezett általános szituációktól eltérő individuális esetek értékelését, annak ellenére, hogy a jogos védelem mindig bonyolult kérdésében állást foglalni – álláspontom szerint – csakis felelősségteljes és alapos jogalkalmazói munkával, gondos mérlegeléssel lehet.

Arra a kérdésre, hogy az új szabályozás milyen eredménnyel, illetve „következményekkel” jár, majd csak a távolabbi jövőben kapunk konkrét választ.

A védői függetlenség és a tisztességes eljáráshoz való jog

„Mit mondott az ügyvéd? Azt mondta, hogy majd mindent megtesz. Mennyit kapok? Hát az attól függ, mert lehet, hogy csak pénzbírság, de lehet, hogy a legsúlyosabb, hát szóval halál. Tetszik tudni az a kérdés, hogy apukával példát akarnak-e statuálni. Micsoda? Halál? A statuálás a lényeg, mert aszerint kapja apuka a büntetést. Szép dolog. Mit mondott még az ügyvéd? Azt mondta, hogy majd ne tessék csodálkozni, ha ő a tárgyaláson igen súlyos büntetést kér. Kicsoda? A védőügyvéd? ... Hát a statuálás a lényeg. És hogy ne tessék idegeskedni.”²

Bevezető gondolatnak, ha a tisztességes eljárás szót meghallom, Bacsó Péter örökérvényű alkotása, A Tanú jut először eszembe. A kisarkított filmbéli mondatok, gondolatok azonban kellő tükröt tartanak elénk, hogy átgondolhassuk a tisztességes eljárás fogalmkörét napjaink jogrendszerében.

I. Az ügyvéd funkcionális függetlensége

Az ügyvédség alapjogvédelmi funkciója a tisztességes eljárás követelményei szerint, illetve az igazságszolgáltatásban közreműködő ügyvéddel szemben a közbizalom akkor érvényesül, ha az igazságszolgáltatás eljárásaiban résztvevő ügyvéd független. Ezen funkcionális függetlenségi követelmény az ügyvéd igazságszolgáltatásbeli működésével, eljárási helyzetével kapcsolatosan jelöl ki alkotmányos kereteket a jogalkotás számára. Amíg a szervezeti függetlenség jószerével az államtól, illetve annak szerveitől való függetlenségként értelmezhető, a funkcionális függetlenség körében megkülönböztethető az államtól, illetve egyéb illetéktelen befolyástól való függetlenség.³

Az államtól való függetlenség követelménye a 19. század politikai küzdelmei során alakult ki, s a hatalmi beavatkozás, illetve ennek lehetőségei ellen való védelemről szól. „Ez az állam minden megjelenési formájától való függetlenséget jelentette, beleértve az önkormányzat hatalmi szerveit is. A törvény és az ügyvédi önkormányzatok általános hatályú normáin kívül, minden beavatkozás tilos, amely az ügyvéd függetlenségét veszélyezteti”⁴.

1 dr. Bécsi Katalin, bírósági titkár, Győri Járásbíróság, PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Doktori Iskola

2 Bacsó Péter: A tanú, Pelikán Kiadó 1992. 30-32. oldal

3 Bírák Lapja XXII. évfolyam 2012.1-2. szám dr. Sulyok Tamás 61. oldal

4 Dr Konrad Redeker Neue Juristische Wochenschrift 2004. 13. szám 879-893. oldal

Az igazságszolgáltatás részeként működő ügyvédnek az államtól és az államigazgatás szerveitől való függetlensége a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésének alapfeltétele. Az ügyvéd által ellátott védelem nem felel meg a tisztességes eljáráshoz való jog követelményeinek, ha az eljáró ügyvéd nem független az államtól vagy annak valamely szervétől. Az ügyvéd államtól való függetlenségét az Alkotmánybíróság történetileg kialakult axiómaként kezeli, például, amikor konzekvensen az ügyvéd hagyományosan kialakult független helyzetéről beszél.⁵

A szervezeti függetlenséggel szemben a funkcionális függetlenség követelménye azonban nemcsak az államtól való függetlenség követelményét hordozza magában, hanem az ügyvédnek működése körében függetlenítenie kell magát minden olyan hatástól, amely alkalmas arra, hogy az ügyvédet eltérítse az esküjéhez és szakmai meggyőződéséhez illeszkedő tevékenységtől.

Ez egyrészt azt jelenti, hogy az igazságszolgáltatásban közreműködő ügyvédnek mentesnek kell lennie, „minden harmadik személy érdekei által irányított befolyástól vagy alárendeltségi viszonytól”⁶, másrészt az eljárás mikénti kimenetele az ügyvédet személyében sem közvetlenül, sem közvetetten nem érintheti, illetve az eljárás eredményéhez külön közvetlen érdeke nem fűződhet, mert ellenkező esetben az ügyvéd eljárása nem feltétlen tekinthető tisztességesnek. Az ügyvéd működésbeli függetlensége körében ugyancsak történetileg alakult ki a függetlenség azon aspektusa, amely az ügyvéddel szemben alkotmányos követelményként állította fel a munkajogi utasítási jog vele szembeni kizártságát.

A magyar jogi gondolkodás ebből a követelményből vezeti le az ügyvéd egzisztenciális függetlenségének, illetve szabadfoglalkozásúként való működésének alkotmányos követelményét. Az Alkotmánybíróság az alábbiakra mutatott rá: „Az ügyvédi hivatás megkülönböztető jegye, hogy szellemi szabadfoglalkozásként olyan magán-tevékenység, amely a közhatalmi szervek működési körében garanciális okokból hangsúlyozottan magán-tevékenységként különül el a közhatalomtól”⁷

A magyar jogban ez az elv, talán túlzottan is, de töretlenül érvényesül. Túlzott érvényesülés alatt azt értjük, hogy nem látjuk annak alkotmányos akadályát, hogy az ügyvéd a saját irodájával miért ne állhatna munkaviszonyban, s miért ne élvezhetné a munkaviszony egyes szociális előnyeit. A jelenlegi szabályozás ugyanis általánosságban megtiltja az ügyvédnek munkaviszony létesítését, mely túlzottan szigorú szabályozás alkotmányos indokkal nemigen támasztható alá.⁸

Svájcban vagy Németországban az úgynevezett Syndicusanwalt-oknak⁹ az ügyvédséghez való tartozásának kérdése a szakirodalomban a viták középpontjában áll. A fő nézetbeli különbség abból adódik, hogy a Syndicusanwalt-ok a 6. legjobban fizetett fog-

5 428/B/1998. AB határozat III.4, 907/B/2004.AB határozat III.1.

6 Dr. Kaspar Schiller: Ein Gesetz mit 125 Jährige Verspätung Zeitschrift für schweizerisches Recht 1998/1.71.oldal

7 22/1994. (IV.16) AB határozat II.2.

8 Birák Lapja XXII. évfolyam 2012. 1-2. szám, dr. Sulyok Tamás i.m.

9 Társaságok által munkaviszony keretében foglalkoztatott ügyvédek

lalkozás Németországban, így kérdés merül fel, hogy mennyire valósulhat meg az ügyvédi függetlenség, ha a megbízó jelentős állandó megbízási díjban részesíti az ügyvédet.¹⁰

Az ügyvéd függetlenségét s ezáltal, a tisztességes eljárás elvének érvényesülését azonban nem feltétlenül csak az egzisztenciális kiszolgáltatottságot is magába foglaló munkajogi utasítási jog vagy közvetlen üzleti érdekeltség, például kft. ügyvezető tisztség ellátása, sértheti, hanem az ügyféllel való olyan tartalmú díjmegállapodás is, amely az ügyvédet az ügy mikénti kimenetelében érdekeltté teszi.

A Német Alkotmánybíróság megfogalmazása szerint: „Az ügyvéd, mint az igazságszolgáltatás szerve, nem szállíthatja le saját méltóságát arra a szintre, hogy az ügyfél üzlettársának minősítsék”¹¹

A függetlenséget korlátozza, sőt kizárja az, ha az ügyvéd az általa képviselt ügy mikénti kimenetelében közvetlenül személyesen érintett, s ezáltal az ügy objektív tárgyilagossága megítélése tőle nem várható el.

A funkcionális függetlenség követelményét alapvetően a következő helyzetek sértik: Sulyok Tamás álláspontja szerint¹²:

1. Az ügyvéd függősége az államtól, önkormányzattól, vagy valamely hasonló szervtől.
2. Munkajogi vagy közvetlen üzleti függőségét eredményező jogviszony fennállása.
3. Az ügyvéd közvetlen vagy közvetett személyes érdekeltsége az ügy mikénti kimenetelében.

Az ügyvéd az igazságszolgáltatásban csak akkor töltheti be a tisztességes eljárás követelményének megfelelő alapjogvédelmi funkcióját, ha az ügyvéd egész eljárása objektív, érdemes a közbizalomra, valamint az ügyfél bizalmára, ezért az ügyvéd jogi helyzete csak akkor felel meg a tisztességes eljárás követelményének, ha vele szemben a közbiztonság fennállását és fennmaradását nem veszélyeztetik az ügyvéd függetlenségét kizáró vagy korlátozó tényállások.

A fenti tényállások kiszűréséhez szükségesek az összeférhetetlenségi szabályok, amelyeket az ügyvédi törvény¹³ részletesen szabályoz. Az összeférhetetlenségi okok között szokás abszolút és relatív jellegűeket megkülönböztetni.

Az ügyvédi törvény taxatív felsorolást ad, mit tehet az ügyvéd és mit nem. Az ügyvéd nem állhat munkaviszonyban, szolgálati viszonyban, munkavégzési kötelezettséggel járó más jogviszonyban, nem lehet közalkalmazott, köztisztviselő, közjegyző és főállású polgármester, nem végezhet személyes közreműködéssel, vagy korlátlan anyagi felelősséggel járó vállalkozói tevékenységet. A tisztességes eljáráshoz való jog abszolút jogként felfogható követelmény.¹⁴ Az Alkotmánybíróság a fent kifejtetteket figyelembe véve alakította ki állásfoglalását a témában. Ezek közül néhányat tekintek át a következő tematika szerint.

10 www.jumag.de/ju2402.htm, www.juraforum.de/syndicusanwalt

11 BverfG, 1 BvR 2576/04 vom 12.12.2006.4

12 *Bírák Lapja XXII. évfolyam 2012. 1-2. szám*, dr. Sulyok Tamás i.m.

13 1998. évi XI. törvény az ügyvédekről

14 Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerinti „fair trial” követelménye nem egyszerűen egy a bíróságnak és az eljárásnak is megkövetelt tulajdonságai közül, például igazságos tárgyalás, hanem az alkotmányi rendelkezésben foglalt követel-

II. Az alkotmánybíróvási gyakorlat az ügyvéd funkcionális függetlensége védelmi követelményének tükrében

Az Alkotmánybíróság az ügynevezett elvtelen képviselő fogalmában foglalja össze azon tényállásokat, amelyekben az ügyvédi képviselő a tisztességes eljárás elvével nem egyeztethető össze. Az elvtelen képviselő fogalmi köre a tételes ügyvédi összeférhetlenségi szabályok által meghatározott határokon túlmutatni látszik. Elvtelen az ügyvédi képviselő, ha az ügyvéd nem független.

Az Alkotmánybíróság az ügyvédi hivatás jellemzőivel több határozatában foglalkozott. A 22/1994. (IV.16.) AB határozatban az Alkotmánybíróság megállapította, hogy „az ügyvédi foglalkozás elsősorban az igazságszolgáltatáshoz és a jogalkalmazáshoz kapcsolódó tevékenység. Az igazságszolgáltatásban védőként, vagy jogi képviselőként való közreműködése alkotmányos követelmény és az eljárásjogi szabályok kötelező előírása”.

A 907/B/2004. AB határozat álláspontja szerint „Az ügyvédi foglalkozás nem csak a jogalkalmazás és az igazságszolgáltatás közhatalmi szférájához kapcsolódik. Az ügyvéd a magánszférában az életviszonyok jogszerű rendezésénél jogi szakértelemmel működik közre, a jogi szakismeret hiánya esetén pedig szaktudással felvértezve tanáccsal szolgál”.

„Az ügyvédi hivatás megkülönböztető jegye, hogy szellemi szabadfoglalkozásként olyan magántevékenység, amely a közhatalmi szervek működése körében garanciális okokból hangsúlyozottan magántevékenységként különül el a közhatalomtól”.¹⁵

III. A védő kirendelésére vonatkozó jogi szabályozás problémája

A védő kirendelésének jogát a magyar büntető eljárási törvény az eljáró hatóság, bíróság feladatává teszi. A kirendelt védői tevékenységéről készült vizsgálatok eredményei azt igazolják, hogy a kirendelt védők minőségileg és mennyiségileg lényegesen kevesebb és kevésbé hatékony munkát végeznek, mint meghatalmazott kollégáik, továbbá a rendőrségi kirendelések több esetben az ügyvédek egy személyileg körülhatárolt szűkebb körét érintik.¹⁶ A védő kirendelésére vonatkozó szabályozás általánosságban nem kedvez a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésének és sérti az ügyvédi függetlenség alkotmányos követelményét. Meg kívánom jegyezni, hogy a kirendelés intézményét az Alkotmánybíróság több határozatában is vizsgálta, de magát a kirendelés intézményét nem találta alkotmányértőnek.

ményeken túl különösen a büntető jogra és eljárás jogra vonatkozóan többi garancia teljesedését is átfogja. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének eljárási garanciákat tartalmazó cikkei ugyancsak a „fair trial” elvét vallják.

15 ABH 1994.127, 131

16 Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd, a védő büntető eljárási szerepéről és jogállási szabályáról, Budapest, Pécs, Dialog Campus 2002

Az Alkotmánybíróság 763/B/2001. AB határozatában a kirendelés intézményét nem a védelemhez való jogból vagy nem a tisztességes eljáráshoz való jogból, hanem az alkotmány 70/A. § (3) bekezdéséből vezette le. Nehezen egyeztethető össze az ügyvédi függetlenség követelményével az, hogy a védelmet ellátó ügyvéd a hatóságtól kap kirendelést és a hatóságot semmiféle számon kérhető szabály nem köti a tekintetben, hogy melyik ügyvéd számára milyen szempontok figyelembevételével ad kirendelést.

Súlyosbítja a helyzetet az, hogy a nyomozati szakaszban a védő kirendelésének (kiválasztásának) funkciója a nyomozó hatóság, azaz egy olyan szerv kezében van, amely eljárási helyzeténél fogva nem érdekelt az igazán hatékony ügyvédi munkában és ezért „Teljességgel érthetetlen, minként lehetséges az, hogy a védelmet a vád választja ki”¹⁷ – ahogyan Kádár András Kristóf állítja. Ez a jogi helyzet több szempontból sérti az ügyvédi függetlenség követelményét, s ezáltal a tisztességes eljáráshoz való jogot is. A 365/B/2000. AB határozatban foglaltak szerint az ügyvédi képviselő akkor felel meg a függetlenség alkotmányos követelményének, ha az elvtelen képviselőnek még a látszatát is kerüli.

„Kirendelés esetén a képviselt fél (terhelt) és az ügyvéd kapcsolata sajátos: nem a fél (terhelt) választja ki, hanem a bíróság (hatóság) jelöli ki az ügyvédet, aki az ügyben köteles eljárni (Ütv. 31. § (2) bekezdés), felmentését csak a törvényben meghatározott kivételes esetekben kérheti (Ütv. 34. §), a képviselt személy (terhelt) csak alapos okkal kérheti a kirendelt ügyvéd felmentését (Ütv. 34. § (3) bekezdés c) pontja). A kirendelt ügyvéd díjazását, annak mértékét az állam nem hagyja a képviselt személy (terhelt) és az ügyvéd szabad megállapodására.”¹⁸

Az Alkotmánybíróság 25/1991. (V.18.) AB határozatában kifejtette: „A védelemhez való jog alkotmányos büntetőeljárás alapelve az eljárás egész menetében számtalan részletszabályban ölt testet. A védelemhez való jog a büntetőeljárás alá vont személy azon jogaiban, illetve a hatóságok azon kötelezettségeiben realizálódik, amelyek biztosítják, hogy a vele szemben érvényesített büntetőjogi igényt megismerje, arról álláspontját kifejtse, az igényvel szembeni érveit felhozhassa, a hatóságok tevékenységével kapcsolatos észrevételeit és indítványait előterjeszthesse, továbbá, védő segítségét vehesse igénybe. A védelemhez való jog tartalmát képezik a védő azon eljárási jogositványai, illetve a hatóságok azon kötelezettségei, amelyek részéről a védelem ellátását lehetővé teszik”.

A 6/1998. (III.11.) AB határozatban az alábbi megállapítások szerepelnek: „Az Alkotmánybíróság mindenekelőtt rámutat arra, hogy az Alkotmány 57. § (3) bekezdésében biztosított védelemhez való jog a terhelt és a védő jogaiban ölt testet. A terheltnek joga van ahhoz, hogy saját magát megvédje, és ahhoz is, hogy választása szerint védőt vegyen igénybe (akinek költségeit adott esetben az államnak kell viselnie). A védelemhez való jog alkotmányos megítélése csakis a terhelt és a védő jogainak együttes szemlélete alapján

17 Kádár András Kristóf: A tisztességes eljáráshoz és a védelemhez való jog 20 éve Magyarországon, *Fundamentum* 2009. 4. szám. 84. oldal

18 907/B/2004. AB határozat

lehetséges. Ez a megközelítés összhangban van Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény gyakorlatával.”

Az Alkotmánybíróság továbbá kimondta azt is, hogy az ügyvédi foglalkozás az igazságszolgáltatásba beágyazott, ezen kívül az eljárások rendszerének is szoros része. Az Alkotmánybíróság említett határozatai fontos mérföldkövek az ügyvédség közjogi, illetve alkotmányjogi helyzetének vizsgálata szempontjából. Ugyanakkor meg kell említeni a büntetőeljárás törvény azon passzusait, amelyek a nemzetközi normákhoz igazodva adják meg az útmutatást, a tisztességes eljáráshoz és az ügyvédi függetlenséghez.

IV. A fogvatartás egyes formáira vonatkozó különös szabályok

Az előzetes letartóztatás, az őrizetbe vétel számos cselekvésében korlátozza a fogvatartottat, ezért az ebből eredő hátrányok kiküszöbölése érdekében a hatályos eljárási törvény a hatóságok számára kötelezővé teszi, hogy a fogvatartott által megjelölt személyt haladéktalanul értesítsék. Az eljárási törvény azonban nem rendelkezik a védő őrizetbevitel ideje alatti jelenléti jogáról. Ez a körülmény oda vezethet, hogy a bűnügyi őrizetben lévő gyanúsított nem tudja védekezését szakértelemmel rendelkező személy közreműködésével kifejezni. Az előzetes letartóztatás személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés, mellyel kapcsolatosan a Be. 43.§ (3) bekezdése rögzíti, hogy a fogva lévő terhelt védőjével szóban és írásban korlátozás nélkül érintkezhet, szemben a hozzátartozókkal vagy más személyekkel, ahol ezen joga csak ellenőrzés mellett biztosított.¹⁹

A Be.554/G. § pontját az Alkotmánybíróság 2011. december 20. napjával a 166/2011 (XII.20) AB határozat 5-6. pontjával megsemmisítette. A Bíróság rávilágított, hogy az Egyezmény 6. cikke (3) bekezdésének c) pontjával és az Alkotmány 57. § (3) bekezdésével ellentétben a Be. 554/G. § második és harmadik mondata, amely a Legfelsőbb Bíróság elnökének álláspontja szerint szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a védelemhez való jogot az őrizet első negyvennyolc órájában. A védelemhez, és ezen belül a védőhöz való jog, mint a tisztességes eljárás alapvető eleme, csak kivételes jelleggel, világosan meghatározott feltételek alapján és szűk időbeli keretek között korlátozható, s azt csak kényszerítő okok igazolhatják. A megállapított szöveg viszont „az ügyész (felülvizsgálhatatlan) belátására bízta, hogy az ügy konkrét körülményei alapján megtiltja-e a terhelt és a védő érintkezését”. (Az Egyezménybe ütközést illetően a Bíróság alábbi ügyeire hivatkozott: Poitrimol kontra Franciaország, 1993. november 23., 34. §; Salduz kontra Törökország, 2008. november 27., 51., 53. és 54. §; Dayanan kontra Törökország, 2009. október 13., 32. §; Brusco kontra Franciaország, 2010. október 14., 45. §)

A 19/1995. (XII.13.) BM rendelet szabályozza a védővel való kapcsolattartás mikéntjét, amikor az őrizetbe vett, illetve előzetes letartóztatásba helyezett személyek fogvatart-

¹⁹ Takácsné Takács Dóra: A fogvatartott védelemhez való joga - középpontban a kapcsolattartás gyakorlata Büntetőjogi Tanulmányok 10. kötet, szerkesztő: Jungi Eszter, Budapest, 2010. 87-97. oldal

tási helye a rendőrségi fogda. Amennyiben az előzetes letartóztatás foganatosítására büntetés-végrehajtási intézetben kerül sor, akkor a fogvatartott kapcsolattartási jogát a 6/1996. (VII.12.) IM rendelet határozza meg.

Takácsné Takács Dóra publikációjában kifejtette, hogy gyakorlati problémák vannak a jogszabályok végrehajtása körül, vizsgálandó, hogy „a jogokkal ki, és milyen mértékben, esetleg kinek a mulasztása folytán nem él.”²⁰

Egyetértek ezen felvetéssel saját tapasztalatom alapján is. A Büntetés-végrehajtási Intézetek javarészt elavult technikával rendelkeznek, nem megfelelő, a 21. századi fogvatartotti túlterheltséget alig bíró intézmények. Ezen objektív körülményeket figyelembe véve a legjobb szándékkal sem lehet biztosítani a fogvatartottak és védők számára a jogszabályokban nevesített jogokat. De az érem másik oldalára nézve viszont megállapítható, hogy emberi tényező is befolyásolja a kapcsolattartásból eredő jogokat. Álláspontom szerint súlyosan sérül a védelemhez való jog abban az esetben, amikor szándékosan korlátozzák a védő és a fogvatartott közötti beszélő időtartamát, amikor nincs fűtésre lehetőség a védő részére fenntartott helyiségben, amikor a védőnek írt levél egy hónap múlva érkezik meg, és még lehetne sorolni azon tényezőket, amelyek véleményem szerint nézőpontbeli kérdések, és nem vezethetők vissza a jogszabályi hiányosságokra és a fogvatartotti intézmények túlterheltségére.

1. Nemzetközi kitekintés, a büntető eljárási törvény módosításai

Magyarországnak az Európa Tanácshoz való csatlakozása további módosításokat tett szükségessé annak érdekében, hogy a magyar jogi szabályozás és gyakorlat összhangban legyen az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményrel és kiegészítő jegyzőkönyveivel (Egyezmény), illetve az Emberi Jogok Európai Bizottságának és Bíróságának az Egyezmény rendelkezéseit alkalmazó és értelmező gyakorlatával.²¹

Az Egyezmény 6. cikk 3. bekezdés c) pontja szerint minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van arra, hogy ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet.

A Be. 1989 előtti hatályos szövegében védőt az igazságszolgáltatás érdekét figyelembe véve kellett kirendeli, azaz általában véve irreleváns volt, hogy a terheltnek azért nincsen védője, mert rászoruló, vagy azért, mert nem akar ügyvédnek képviseleti megbízást adni. Természetesen a legtöbb esetben azért nem adott meghatalmazást a terhelt ügyvédnek, mert anyagi helyzete nem tette ezt lehetővé.

A rászorultság az új Be. megalkotásakor jelent meg, miszerint a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság akkor is védőt kell, hogy kirendeljen, ha a védelem nem kötelező, de a terhelt védő kirendelését azért kéri, mert a jövendelmi viszonyai miatt nem tud

20 Takácsné Takács Dóra i.m.

21 Az Egyezmény 1992. november 5. napján lépett hatályba a Magyar Köztársaságra nézve.

védelméről gondoskodni. E szabályt a törvény az Egyezményrel összhangban fogalmazza meg.²²

A magyar jogszabályi háttér összhangba került az Egyezményrel, a rászoruló terheltek védelmének magyar gyakorlata azonban Kádár András Kristóf²³ véleménye szerint nagy valószínűséggel nem felel meg az EJEB által a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjával kapcsolatban kialakított elvárásoknak. Erre példaként említhető, az *Artico v. Italy* ügy²⁴, melyben rögzítésre került, hogy az állam pusztá kirendeléssel nem teljesíti, az Egyezményben foglalt kötelezettségét, mivel a kirendelt védő tevékenységének hatékonynak kell lennie.

Artico kontra Olaszország ügy tényállása: Ügyvédi részvétel nélküli, semmitőszéki eljárás büntető ügyben, ahol az Emberi Jogok Európai Bírósága marasztalta az olasz államot, mert nem biztosított „hatékony” védelmet. A pusztá formalitású, hivatali védelem nem felel meg az egyezmény előírásainak. Részletezve: Ettore Artico olasz állampolgár, aki 1917-ben született, hivatásos könyvelő. 1965 januárjában a Veronai Bíróság család miatt elsőfokon 18 havi szabadságvesztésre és pénzbüntetésre ítélte. 1970 októberében ugyanezen bíróság visszaeséses család, hamis személyi okmányok használata és fedezet nélküli csekkek kibocsátása miatt 11 havi szabadságvesztéssel és pénzbüntetéssel sújtotta. Miután Artico sikertelenül terjesztett elő fellebbezést a Veronai Fellebbviteli Büntető Bíróság előtt, a semmitőszékhez fordult, amely a kérelmet 1973. november 12-én utasította el. 1972 augusztusában ingyenes jogsegélyben részesült, szeptemberben azonban kirendelt védője tájékoztatta, hogy egyéb elfoglaltságai megakadályozzák a képviselőben és megadta védencének egy kollégája nevét, akit melegen ajánlott. Ezek után a panaszos többször is próbálkozott az illetékes ügyvédi kamara elnökénél, hogy egy másik ügyvéd kirendelését kérje, és hogy sérelmezze a védelem jogának megsértését, ugyanis elvesztené az ingyenes jogsegélyhez való jogot, ha általa választott védő képviselné. Ugyanakkor egy helyettes védőt sem neveztek ki és semmilyen intézkedés nem történt annak érdekében, hogy a kirendelt védőt feladata teljesítésére kényszerítsék. Artico a bizottsághoz 1974. április 26-án beterjesztett panaszában az egyezmény 5. cikk (1) bekezdés megsértését kifogásolta, mivel jogtalanul fosztották meg szabadságától, illetve a 6. cikk (3) bekezdés c.) pontjára hivatkozott, mert a semmitőszék 1973. november 12-iki tárgyalásán nem volt jelen a védő. Ezen álláspontját a *Kamasinski v. Austria* ügyben²⁵ az EJEB finomította, kimondva, hogy az állam nem tehető felelőssé a kirendelt védői tevékenység valamennyi hiányosságáért, egyúttal egyértelművé tette azt is, hogy amennyiben a kirendelt védő a hatóságok számára is érzékelhető módon nyilvánvalóan nem látja el feladatát, vagy mulasztását megfelelően a hatóságok tudomására hozzák, akkor megállapítható az állam felelőssége. A kirendelési rendszer tehát akkor felel meg az egyezményben lefektetett

22 Rábel Noémi: A tisztességes eljárás érvényesülése a büntető ügyekben, különös tekintettel az eljárás ésszerű időtartamára. In.: Büntetőjogi Tanulmányok 8. kötet/szerk. Jungi Eszter. Veszprém, 2007. 69-81. oldal

23 Kádár András Kristóf *Fundamentum* 2009. évi 4. szám 69-87. oldal

24 *Artico v. Italy*, judgment of 13 May 1980, Series A, no. 37. oldal

25 *Kamasinski v Austria*, judgment of 19 December 1989, Series A, no. 168. oldal

követelményeknek, ha az arra jogosultaknak kirendelt védők által nyújtott szolgáltatás színvonala megfelel egyfajta minimális elvárhatósági szintnek. A nemzetközi példákat áttekintve a magyarországi kirendelt védők helyzetének vizsgálata nem mellőzhető.

2. Kirendelt védelem Magyarországon

A kirendelt védők szakmai színvonalának kérdése nem a XXI. század sajátossága. A Fővárosi Főügyészség 1988-ban végzett, százharminc véletlenszerűen kiválasztott, egyterheltes ügyre kiterjedő vizsgálata eredményei is megmutatják.²⁶ A százharminc ügyből hetven kirendeléses volt. A hetven kirendelt védő közül ötvenöt a nyomozás során egyáltalán semmit nem tett, és a fennmaradó tizenöt közül tizenegy is csupán az iratismertetésre ment el. Közülük is csak hat vett részt az iratismertetésen a gyanúsítottal azonos időpontban, és egyetlenegy a gyanúsított korábbi kihallgatásán. Ezzel szemben a hatvan meghatalmazásos ügy mintegy négyötödében a védő részt vett a kihallgatásokon, több mint egyharmaduk különböző indítványokat is tett.

A Magyar Helsinki Bizottság által 2003 folyamán lefolytatott, ötszáz előzetes letartóztatással készült kérdőíves interjú alapján készült kutatás azt mutatta, hogy míg a meghatalmazott védők 40%-a kapcsolatba lép védencével legkésőbb az első kihallgatás megkezdéséig, addig a kirendelt védők esetében ez az arány csupán 24%. Volt olyan megkérdéztet, akit egyéves előzetes letartóztatásának ideje alatt egyetlenegyszer sem keresett fel kirendelt védője.²⁷

Ilyen mértékű arányok kialakulásának, a védőn kívül álló okai is lehetnek, például a kirendelő hatóság által küldött értesítés késedelmesen érkezik meg.²⁸ Ha a kirendelő hatóság, jelenlegi gyakorlatnak megfelelően, faxon küld értesítést, az éjszakai és a hétvégi kihallgatások valószínűleg továbbra is védői jelenlét nélkül zajlanának, hiszen az ügyvédektől ügyeleti napjukon sem várható el, hogy 24 órán keresztül az irodájukban tartózkodjanak. Ezen kérdőíves kutatás a kirendelt védői rendszer működésének további gyengeségeire is rámutatott, a védői aktivitással összefüggésben. Több megkérdéztet állította, hogy kirendelt védője egy szót sem szolt a kihallgatás vagy a tárgyalás során.

Az alapvető jogok biztosának 2012 szeptemberében készült AJB-3464/2012. számú jelentésében az Alaptörvény XXIV. Cikk (1) bekezdésére hivatkozva részletesen kifejti, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ügyeit a hatóságok részleghajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék. „A tisztességes eljárás olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembe vételével lehet megítélni.”²⁹

Sokan a probléma gyökerét abban látják, hogy a hatályos szabályozás értelmében a kirendelt védő óradíja 3.000 forint (+Áfa), a fogva tartott terhelttel való konzultációért pedig ennek a fele illeti meg a védőt. Nem jár óradíj a beadványszerkesztésért, valamint

26 Tóth Mihály: Nyomozás és védelem (A fal lehet üveg is) Magyar Jog 1989/3. 350-355. oldal

27 Kádár András Kristóf Fundamentum 2009. évi 4. szám 69-87. oldal

28 Kádár András Kristóf: A vétkesség védelme: sérelmes bánásmód és védői tevékenység az előzetes letartóztatásban lévő terheltek ellen folyó eljárásokban, Budapest, Magyar Helsinki Bizottság, 2004, 124-127. oldal

29 6/1998. (III.11.) AB határozat, 14/2004. (V.7.) AB határozat

a szabadlábban lévő terhelten való kapcsolattartásért. További probléma az infrastrukturális kérdés. Sok esetben a büntetés-végrehajtási intézet az ügyvéd székhelyétől több száz kilométerre van.³⁰ A szakma álláspontja szerint a piaci áraktól messze elmaradó díjazás az elsődleges oka annak, hogy a nyomozati szakban (amikor a védő jelenléte nem kötelező) a kirendelt védők túlnyomó része nem fejt ki érdemi tevékenységet, annak ellenére, hogy a nyomozás kulcsfontosságú a büntetőjogi felelősség megállapításának szempontjából, és a nyomozati szakban elkövetett mulasztásokat a későbbiekben már igen nehéz orvosolni.

Nemcsak a díj mértéke nem piacképes, hanem az állami szervek kifizetései is késnek, a halmozott tartozás összege egyre növekszik. A Budapesti Ügyvédi Kamara a 2000-es évek elején megállapodott a Budapesti Rendőr-főkapitánysággal arról, hogy a nyomozó hatóság által leigazolt kirendelési díjakat a kamara a tagjainak megelőlegezi, és azt a rendőrség egy összegben megtéríti. Azonban a Rendőrség fizetési képességével 2009. óta folyamatosan egyre nagyobb problémák merültek fel, emiatt a Budapesti Ügyvédi Kamara kilátásba helyezte, hogy a megállapodást fel kell függeszteni.

Kádár András Kristóf³¹ szerint a rászorulóknak nyújtott hatékony védelem rendszer szintű biztosításához négy alapvető funkció megfelelő ellátására van szükség:

- kirendelt védők biztosítása azokban az esetekben, amikor kötelező vagy egyébként szükséges (kirendelési funkció)
- a kirendelt védői tevékenység minőségének ellenőrzése (egyéni minőségbiztosítás)
- a rendszer egészének figyelemmel kísérése és értékelése (általános minőségbiztosítás)
- a rendszer költségvetésének megtervezése és végrehajtása (költségvetési funkció)

Az ügyvédi függetlenség tényleges sérelmére utalnak azon vizsgálatok is, melyeket a szakirodalom "a rendőrséghez települt ügyvédek problémájaként" emleget. Kádár András Kristóf által hivatkozott ORFK vizsgálat szerint a fővárosban 12 kerületi kapitányság rendszeresen ugyanazon ügyvédekkel rendel ki. A veszély az, hogy ezen ügyvédek a rendőrségi kirendeléseken kívül más tevékenységeket nem is folytatnak, egzisztenciájuk erre épül, következésképpen egyre inkább rendőrségi kirendelésektől függnék. Ez utóbbi függés pedig valós függést eredményezhet a nyomozó hatóságtól és ezáltal már nem csak a függetlenség látszata szenved csorbát, hanem a függetlenség maga is elveszhet. Ezért mindenképpen szükség volna a kirendelési rendszer törvényi újrászabályozására, amely a kirendelést független szerv feladatává tenné.

Az ORFK-vizsgálat során a megkérdezett szervek azt az általános véleményt fogalmazták meg, hogy „a nyomozó hatóságok azokat az ügyvédekkel részesítik előnyben a kirendeléseknél, akikre mindig, mindenkor bizton számíthatnak a kirendelés elvállalásában és a megjelenésben”³² Ha valóban olyan ügyvédekkel rendelnének ki a nyomozó ható-

30 Bánáti János: Szabadságkorlátozások, *Fundamentum* 2005/2. 50-51. oldal

31 Kádár András Kristóf *Fundamentum* 2009. évi 4. szám 69-87. oldal

32 Bánáti János i.m.

ságok, akik az esetek nagy részében megjelennek, a számszerű eredmények nem lehetnének ennyire rosszak. A nyomozó hatóság sok esetben a védőt, mint az eljárás szükséges jogi tartozékát tartja számon, pedig a megfelelően felkészült védők indítványokkal, észrevételeikkel segíthetik a hatóságok munkáját. Így nem helyeslem azon védői magatartást, hogy nem jelenik meg a kihallgatáson, bár jogszabályi hiányosság miatt a nyomozati szakban pusztán kirendelési kötelezettsége van a hatóságnak, de megjelenési kötelezettsége nincs a védőnek, akit ha értesítenek, kimentí magát, és a terhelt pedig nyilatkozik, hogy a védő távollétében is vallomást kíván tenni, így a nyomozati cselekmény végrehajtható. A Be. nem tartalmaz rendelkezést a védő értesítésének garanciát biztosító időpontjára, határidejére.

A „Lépések egy átlátható kirendelt védői rendszer irányába kutatási beszámoló” című 2012. évi kiadványában a Magyar Helsinki Bizottság egy vizsgált modell vonatkozásában az alábbiakat írta: „A RobotZsaruba, a rendőrség központi számítógépes rendszerébe integrált szoftver segítségével véletlenszerűen, de arányos ügyelosztást eredményezően kiválasztott ügyvédekkel rendel ki a rendőrség, a tesztidőszak 2010. október 1-jétől 2011. április 30. napjáig tartott”. A program bevezetésére végül nem került sor, ennek oka nem ismert.

Míg a nyomozati szakban az értesítés ellenére meg nem jelent védő távollétében az eljárási cselekményre sor kerülhet, addig a bírósági szakaszban a tárgyalás a megidézett kirendelt védő jelenléte nélkül nem tartható meg.

A Helsinki Bizottság 2003-as kutatása során a megkérdezett egyes terheltekben az a benyomás alakult ki, hogy a kirendelt védők „valójában az őket kirendelő nyomozó hatóságnak dolgoznak, és csak abban érdekeltek, hogy védencüket rábíriák a beismerésre”.³³

Olyan strukturális problémáról van tehát szó, amelynek megoldása a rendszer radikális reformját, azaz a kirendelési funkció más szerv kezébe helyezését teszi szükségessé annak érdekében, hogy a nyomozó hatóság és a vádhatóság, az előtte folyamatba lévő ügyekben csak jelezze a kirendelés szükségességét, a tényleges kirendelést, azaz a kirendelt védő kiválasztását és értesítését azonban az eljárásban semmilyen formában nem érdekelt szerv hajtja végre.

Az alapvető jogok biztosának 2012. augusztusában készült AJB-3107/2012. számú jelentése a kirendelt védői intézmény problémájával foglalkozik. A jelentés szerint a hatályos szabályozás aggályos és nincs összhangban a jogállamiság elvével, a jogbiztonság követelményével, a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésével, melynek hiánya visszasság gyanúját veti fel.

A büntetőjogi védelem biztosításával kapcsolatban az ügyvédi kamarának is fontos szerep jut azáltal, hogy a kirendelhető ügyvédekről jegyzéket vezet. A hatóság csak a kamarától kapott jegyzékben feltüntetett ügyvédet rendelhet ki.³⁴ A kamara a kirendelt ügyvédi jegyzéket úgy köteles összeállítani, hogy abban a kirendelést igénylő feladatok

³³ Kádár András Kristóf i.m. 142-143. oldal

³⁴ Az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény 35.§

ellátásához, valamint az igazságszolgáltatás működőképességéhez szükséges számú ügyvéd szerepeljen.³⁵

A nemzetközi példák szerteágazóak: Az Egyesült Királyságban, a kirendelt védőket egy, a nyomozó hatóságtól teljesen független jogi szolgálat tartja nyilván, a nyomozó hatóság a terheltet először a lista átadásával köteles tájékoztatni a kirendelhető védők személyéről, hogy válasszon közülük. Az említett szolgálat keretében 24 bizottság és ehhez tartozó közel 300 helyi kirendelt védői bizottság tevékenykedik. A bizottságok kétféle jegyzéket vezetnek. Az egyik az úgynevezett szolgálat jegyzék, amelyen minden kirendelt védő szerepel, a másik a sorrendi jegyzék, amelyen a különböző időpontokra kirendelhető védőket tüntetik fel. Kanadában is hasonló a helyzet, több államban a védők kirendeléséről nyomozati szakban is a bíróság dönt. Ugyancsak ez a szabály érvényesül Németországban, Lengyelországban, Csehországban, Szlovákiában, ahol a bűncselekmény súlyára tekintet nélkül minden esetben a bíróság rendel ki a terhelt számára védőt, amennyiben a védelem kötelező, vagy a terheltnek nincs meghatalmazott védője, de védőt kíván igénybe venni.

Az éremnek természetesen a másik oldalát is meg kell vizsgálni. Joggal tehető fel az a kérdés, hogy valóban sérülnek-e a védelemhez való jog, mint alapvető jog elemei, azzal, ha a fogvatartott a „Miranda” figyelmeztetés közlése után úgy dönt, hogy ő a védekezés azon jogáról lemond, hogy védője is jelen legyen a kihallgatásán.

Jungi Eszter ezt a kérdéskört járta körbe. Egy, az Egyesült Államokban 1966-ban megtörtént eset után került be a jogszabályokba, hogy bármilyen okból fogvatartottat vagy személyi szabadságától bármilyen módon megfosztott személyt a kihallgatása kezdetén figyelmeztetni kell arra, hogy joga van hallgatni, ha e joga ismeretében mégis válaszol a hozzá intézett kérdésekre, válaszait bizonyítékként fel lehet ellene használni, joga van a védőjével tanácskozni, ha nincs lehetősége védőt meghatalmazni, akkor gondoskodnak számára védő kirendeléséről.

A jelenlegi magyar szabályozás a Miranda-figyelmeztetésnek általános jelleget tulajdonít. Valamint csak a hallgatás jogára figyelmeztetést tekinti olyan alapvető szabálynak, melynek megsértése megsemmisíti a vallomás tartalmát. A védőhöz való joggal kapcsolatos kioktatás és annak esetleges elmulasztása más megítélés alá esik.³⁶

V. Az ügyvéd közvetlen és közvetett személyes érintettsége a jogi képviselőt során

Az ügyvédnek az adott ügy kimenetelében való személyes érdekeltsége vagy érintettsége akkor áll fenn, ha az ügyvédet, mint természetes személyt vagy az általa a törvényes

³⁵ Az ügyvédekről szóló 1998. évi XI. törvény 36. §

³⁶ Jungi Eszter: A Miranda-figyelmeztetés helye és szerepe a magyar büntető eljárásban Büntetőjogi Tanulmányok 11. kötet szerkesztő Jungi Eszter. Veszprém, 2010. 87-97. oldal

képviselői szabálya szerint képviselt jogi személyt az adott ügy kimenetele közvetlenül érinti. Ez a helyzet elsősorban abban az esetben, ha az ügyvéd saját maga vagy az ügyvéd által a törvényes képviselői szabályai szerint képviselt jogi személy az adott ügyben ügyfél. Itt a kérdés az, hogy mennyiben egyeztethető össze a tisztességes eljáráshoz való joggal és az ügyvédi függetlenség követelményével az, ha az ügyvéd a fenti esetekben az igazságszolgáltatás előtt jogi képviselőként és egyszerre ügyfélként is eljár olyan esetekben, amikor a jogi képviselőt kötelező.

A magyar polgári eljárások illetve a közigazgatási jogszabályok alapján az ügyvédek a saját ügyben való közvetlen személyes érintettsége nem akadályozza meg a kötelező jogi képviselői esetében sem az ügyvédi minőségében történő eljárásában. Erre vonatkozóan kiemelendő az 1995.129. eseti döntés, mely rögzíti, hogy a felülvizsgálati eljárásban jogi képviselőt az ügyvéd foglalkozású fél is köteles igénybe venni.

Az ügyvéd közvetlen személyes érintettsége a közösségi jog szerint ugyanakkor nem teszi lehetővé az Európai Bíróság előtti eljárást. Az Európai Bíróság alapokmányának 19. cikke kizárja azt, hogy az adott ügyben közvetlenül érdekelt fél az Európai Bíróság előtt jogi képviselőként eljárhat.

A Buchbinder ügy³⁷ indoklása szerint a bíróság rámutatott arra, hogy a feleknek olyan harmadik személyt kell igénybe venniük jogi képviselőként, aki bármelyik tagállamban ügyvédi tevékenység végzésére jogosult. Az Európai Bíróság gyakorlata a jogi képviselő ilyen státuszával kapcsolatban az ügyvédi függetlenség követelményére hivatkozik, mint a tagállamok közös jogi tradíciójára, amely a bíróság alapokmányának 19. cikkén keresztül a közösségi jogban is érvényesül. Ezen hivatkozás alapján nem teszi lehetővé azt, hogy az ügyvéd a saját ügyében, abban az ügyben, amelyben közvetlenül személyesen érdekelt, a bíróság előtt jogi képviselőként eljárhat.

Az ügyben felmerült alapvető kérdés az ügyvéd közvetlen személyes érintettsége volt, mivel az ügyfél egy ügyvédi részvénytársaság törvényes képviselője és az ügyfél ügyvédje, jogi képviselője ugyanazon személy volt. Ebben a helyzetben kellett a bíróságnak állást foglalnia abban a kérdésben, hogy elláthatja-e az ügyfél képviselőt az olyan ügyvéd, aki egyben az ügyfél törvényes képviselője és ezért nyilvánvaló, hogy mint ügyvéd az adott ügyben közvetlenül személyesen érintett. A bíróság saját alapokmánya értelmezésekor abból indult ki, hogy az alapokmánya 19. § szerint a fél a kereset indításhoz olyan harmadik személy, ügyvéd szolgálatait köteles igénybe venni, aki bármely tagállam bírósága előtt jogosult eljárni. A harmadik személy igénybevételenek követelménye a bíróság álláspontja szerint megfelel az ügyvédi funkcióról alkotott elképzelésnek, mely szerint az ügyvédet az igazságszolgáltatás közreműködőjének kell tekinteni, akinek az ügyfele által igényelt jogi támogatást teljes függetlenségben és az igazságszolgáltatás érvényesülése érdekében kell nyújtania.

37 2005. január 13. T-184/04

VI. Az ügyvédség alapjogvédelmi funkcióinak változásai a Magyar Alkotmányban és Alaptörvényben

Magyarország Alaptörvénye, alapjogokkal kapcsolatos szövege nagyrészt megegyezik az Alkotmányban foglaltakkal, legalábbis az alapjogi követelmények és alapjogok tekintetében nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely ellentétes volna a korábbi alkotmány szövegével.

Az Alaptörvény nem tartalmaz külön rendelkezést az ügyvédségről, de az alapjogi fejezetben külön rendelkezik az egyes (bíróági) eljárási garanciákról (XXVIII. cikk), köztük is kiemelten arról, hogy a büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez, a védő pedig nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt. Lényeges a védelemhez való jog, mind egyéni jogosultságként, mind pedig a jog intézményvédelmi oldala, az állami kötelezettségek teljesítése szempontjából.

Az ügyvédi hivatás fő funkciója az alkotmányban biztosított alapjogok védelmének érvényesítése, ezen belül különösképpen a védelemhez való jog biztosítása. A tisztességes eljáráshoz való jog az állam bírói hatalmával szembeni korlátozhatatlan alapjog.³⁸ Az alkotmány 2. § (1) bekezdése szerinti jogállamiság központi eleme az államhatalmi ágak elválasztása. Az ügyvédi függetlenség alapelvéből fakadó lényeges követelmény az ügyvédség teljes szervezeti és funkcionális elkülönülése az állami szervektől. Az Alkotmánybíróság a bírói hatalom és az igazságszolgáltatás kapcsolatát a következők szerint határozza meg: „Bírói hatalom, amely a magyar parlamenti demokráciában is elválik a törvényhozó és a végrehajtói hatalomtól, az állami hatalomnak az a megnyilvánulása, amely az erre rendelt szervezet útján a vitássá tett vagy megsértett jogról kötelező erővel dönt. A bírói hatalom tehát, amelyhez a bírói függetlenség kapcsolódik, az ítélekezésben önt testet.”³⁹

Az igazságszolgáltatás több a bírói hatalomnál, annak folyamatában a bírón kívül más szereplők is részt vesznek, így a büntető igazságszolgáltatásban való részvétel az ügyészségnek is alkotmányos kötelessége. Az Alkotmány 51. § (1) bekezdése szerint az ügyészség gondoskodik az állampolgárok jogainak védelméről és a bűncselekmények üldözéséről. A bűnüldözés révén és a vádképviselet útján az ügyészség önálló nevesített jogosítványokkal résztvevője az igazságszolgáltatásnak.

A védő szerepére és eljárásjogi helyzetére, különösen pedig a védő, jogi képviselő sajátos jogállására vonatkozóan az Alkotmánybíróság a következő megállapításra jutott: „Az ügyvédi foglalkozás elsősorban az igazságszolgáltatáshoz és jogalkalmazáshoz kapcsolódó tevékenység, az igazságszolgáltatásban védőként vagy jogi képviselőként való közreműködés alkotmányos követelmény és az eljárási törvények kötelező előírása. Az

38 Bírák Lapja XXII. évfolyam 2012. 1-2. szám, dr. Sulyok Tamás i.m.

39 53/1991. (X. 31.) AB határozat

ügyvéd eljárásjogi státusát és helyzetét törvény szabályozza, eljárásbeli jogait és kötelességeit ugyancsak törvény írja elő.⁴⁰ A bírói hatalom a jogállamban a fegyverek egyenlőségének (fair trial) követelményei szerint lefolytatott eljárás keretében érvényesül. Az ügyvédséget az Alkotmánybíróság megállapítása szerint minden más hivatástól megkülönbözteti az, hogy jogi képviselőt és védelmet lát el, emiatt az Alkotmány 12. fejezetében szabályozott valamennyi alkotmányos jog érvényesülésének intézményi garanciájaként is felfogható, de közvetlen kapcsolatban áll az Alkotmány 57. § (3) bekezdése szerint a védelemhez való joggal.

„Szakszerű jogi képviselő nélkül nem lehet a siker reményével eljárásba bocsátkozni illetőleg abban részt venni, ezért az ügyvédi képviselő lehetőségétől való megfosztás a bírósághoz fordulásnak, az Alkotmány 57. § (1) bekezdése által biztosított jognak az akadályát is képezheti.”⁴¹

Az ügyvédség ezen alapjogvédelmi garanciális funkciója a tisztességes eljáráshoz való jog biztosítékaként részesül alkotmányos védelemben. Egyrészt az ügyvédi státusz elnyerése és gyakorlása során az ügyvédségnek az Alkotmány 57. § (3) bekezdése szerinti közvetlen illetve az Alkotmány 12. fejezetében felsorolt alkotmányos jogok tekintetében fennálló közvetett alapjogvédelmi funkciója alapjogi védelemben részesül. Ez azt jelenti, hogy az ügyvédség alapjogvédelmi funkciója a jogállamiság által megkövetelt tisztességes eljáráshoz való jog, mint korlátozhatatlan alapjog érvényesülésének biztosítékaként az Alkotmány 8. § (1) bekezdése szerinti védelemben részesül, az csak az Alkotmány 8. § (2) bekezdése szerint korlátozható.

Az ügyvédség alapjogvédelmi funkcióját megillető alapjogvédelmi védelem követelményéből következik az ügyvédségre vonatkozó jogi szabályozással szembeni azon alkotmányos elvárás, amely az ügyvédség számára biztosítja a közbizalom maradéktalan fennállását. Ehhez elengedhetetlen az ügyvédség szervezetére és működésére vonatkozóan olyan jogi szabályozás kialakítása, amely a tisztességes eljárás elvének érvényesüléséhez megfelelő alapot ad.

Az ügyvédi függetlenség, a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülésének biztosítója. Ezen elv érvényesüléséhez olyan ügyvédi szervezetet és olyan ügyvédi státuszt kell a jogalkotónak kialakítania, mely alkalmas az ügyvédség szervezetébe és az ügyvédbe, mint eljárásjogi intézménybe vetett közbizalom fenntartására.

Az ügyvédség szervezeti függetlenségének követelménye a tisztességes eljáráshoz való joggal kapcsolatosan szorosan összefügg a jogállamiság egyik fogalmi elemével, a jogbiztonság elvével. Erre hívja fel a figyelmet az Alkotmánybíróság 22/1994. (IV.16.) AB határozatban is: „Garanciális okok és az alkotmányos jogbiztonság szükségessé teszik és indokolják, hogy a magántevékenységeként folytatott jogvédő jogképviselő feladatok ellátása a szervezett közhatalommal szemben magántevékenységeként intézményes tekintélyt, intézményes jogvédelmet, intézményes ellensúlyt biztosítson.” Az ügyvédség

40 22/1994. április 16. AB határozat

41 8/2004. (III. 25.) AB határozat

alapjogvédelmi funkciójából származó testületi függetlenségének követelménye a jogbiztonság mércéjén lemérve akkor érvényesül alkotmányosan a jogi szabályozásban, ha az ügyvédség szervezetét az államtól elválasztó szabályozás egészében illetve részleteiben is világos, egyértelmű hatását tekintve kiszámítható és a szabályozás egészében és külön-külön is alkalmas arra, hogy az ügyvédség szervezeti függetlensége ténylegesen megvalósuljon. Ezáltal az alapjogvédelmi funkció a valóságban is érvényre jusson.

A fent hivatkozott Alkotmány már a történelmünk része, mivel 2011. április 25. napjával hatályba lépett az Alaptörvény, ami a jelzett részt akként változtatta meg, hogy az Alkotmány 2. § változatlan maradt, az Alkotmány 8. §-ban szereplő alapjogok és azok korlátozása pedig az Alaptörvény 17. §-ban kaptak helyet. Az alapjogok kötelezettséggel való összekötése a magyar viszonyok között a szocialista alapjogi dogmatika maradványának tűnhet, de a korábbi Alkotmányok az alapjogok védelme tekintetében pontosításra kerültek.⁴² A korábbi 57. § illetve a korábbi 58. § módosult, az Alaptörvény 21. és 22-23. §-ban található most meg. A korábbi 57. § nyelvtani fordítási pontosságot helyezett az Alaptörvénybe, miszerint az igazságos eljárás helyett a tisztességes eljárásra javította a szóhasználatot. Az Európai Unió alapjogi kartájának 41. cikkének mintájára bekerült 22. § kiemeli a közigazgatási eljáráshoz való jogot, melynek jogállami garanciái vannak. A korábbi 58. § ugyancsak az európai uniós jogszabályokhoz igazodóan változott.

Zárszó

Az Alaptörvénybe került pontosítás, mely az igazságos eljárás helyett a tisztességes eljárást teszi szükségessé, egy jövőbeni szélesebb kategóriát nyitott, mely garanciája lehet az eljárásoknak. A tisztességes eljárás egy tágabb kategória, melynek egyik eleme az igazságos eljárás, így bővebb alapjogi garancia jelent meg az Alaptörvény módosításával. Minden eljárásnak, függetlenül, hogy mely jogterületen zajlik a hatóságok előtt, tisztességesnek kell lennie, ezzel megalapozva az eljárások igazságos kimenetelét. Emellett fontos a „fegyverek egyenlősége”, amely a büntetőeljárásban azt biztosítja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson, ami nem minden esetben valósul meg, mivel elviekben a terhelt és a védő valamint a vád ugyanolyan teljességben és mélységben kell, hogy az eljárás részleteit megismerhessék. A kirendelt védők kirendelésének módjából látszik, hogy ez gyakorta sérül. A tisztességes eljárás követelményének nem csak a jogszabályokban kellene megjelenni, hanem a jogalkalmazó szervek mindennapi gyakorlatában is érvényesülnie kell.

42 Jakab Andás: Az új alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei HVG ORAC lap és könyvkiadó Kft. Budapest 2011. 228-229. oldal

Sikertörténet a magyar integrációban? Gondolatok az európai elfogatóparancs magyarországi alkalmazásáról

Az Európai Unió Tanácsa 2002. június 13. napján fogadta el Kerethatározatát az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról,² létrehozva az európai elfogatóparancs³ intézményét, mely a kölcsönös elismerés elvének expressis verbis vezérelvvé emelésével⁴ 2004. január 1. napjától folyamatosan felváltotta az Európai Unió tagállamai közötti kiadatási eljárásokat és ezzel a tagállamok közötti bűnügyi együttműködés egyik leggyakrabban használt eszközévé vált.⁵

A Kerethatározat által létrehozott, a korábbi kiadatási eljárásokat felváltó új rendszer elsődleges célkitűzése az volt, hogy a korábbiaknál hatékonyabb, egyszerűbben és gyorsabban alkalmazható eszközt biztosítson a tagállamok büntető ügyekben eljáró hatóságai részére a nemzetközi elemeket hordozó, kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetőivel szembeni fellépésre.

A Kerethatározat 2. Cikk (1) bekezdése értelmében európai elfogatóparancs olyan cselekmények esetén bocsátható ki, amelyeknél a kibocsátó tagállam joga szerint a büntetési tétel felső határa legalább tizenkét havi szabadságvesztés vagy szabadságelvonással járó intézkedés, illetve ha a szabadságvesztést kiszabó ítéletet vagy a szabadságelvonással járó intézkedést már meghozták, ennek időtartama legalább négy hónap. Emellett a Kerethatározat taxatívén meghatározza azon bűncselekmények körét, melyek esetében az európai elfogatóparancs alapján a terhelt átadására a cselekmény kettős büntethetőségének mérlegelése nélkül sor kerül,⁶ ugyanakkor – hallgatólagosan továbbra is elismerve a

1 dr. Varga Karolina bíró, a Győri Járásbíróság bírójája

2 A Tanács 2002/584/IB Kerethatározata (2002. június 13.) az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról (továbbiakban: Kerethatározat), módosította a Tanács 2009/299/IB Kerethatározata a 2002/584/IB, a 2005/214/IB, a 2006/783/IB, a 2008/909/IB és a 2008/947/IB Kerethatározat módosításáról a személyek eljárási jogainak megerősítése, valamint a kölcsönös elismerés elvének az érintett személy megjelenése nélkül lefolytatott eljárásokat követően hozott határozatokra való alkalmazásának előmozdítása tekintetében.

3 Az európai elfogatóparancs egy tagállamban kibocsátott igazságügyi hatósági határozat, amely azt a célt szolgálja, hogy egy másik tagállam a büntetőeljárás lefolytatása, szabadságvesztés büntetés, illetve szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása végett a keresett személyt elfogja és átadja. (Kerethatározat 1. Cikk (1) bekezdés)

4 A tagállamok minden európai elfogatóparancsot a kölcsönös elismerés elve alapján és e Kerethatározat rendelkezéseinek megfelelően hajtanak végre. (Kerethatározat 1. Cikk (2) bekezdés)

5 Éves szinten mind a kibocsátott, mind a végrehajtott európai elfogatóparancsok száma növekvő tendenciát mutat. Az évente kibocsátott európai elfogatóparancsok száma 2007 óta folyamatosan meghaladja a tízezret, 2009. évre a kibocsátott európai elfogatóparancsok száma 15.827-re, míg a végrehajtott európai elfogatóparancsoké 4.431-re emelkedett. In: A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i tanácsi Kerethatározat 2007-től való végrehajtásáról 1. Melléklet (2011.4.11. COM (2011) 175 végleges) 12.o.

6 Kerethatározat 2. Cikk (2) bekezdés

tagállami büntetőpolitika szuverenitását – nem határoz meg olyan esetet, amikor az európai elfogatóparancs kibocsátása kötelező lenne.

A Kerethatározat egységes és hatékony alkalmazását elősegíteni hivatott Kézikönyv szerint „az európai elfogatóparancsot a bűnözés megelőzésére és visszaszorítására szolgáló eszközként hatékonyan és arányosan kell alkalmazni, biztosítva ugyanakkor a gyanúsítottak és az elítélt személyek emberi jogainak védelmét. (...) Csak akkor kerülhet sor az alkalmazására, ha nemzeti szinten elfogatóparancsot vagy ugyanilyen joghatással rendelkező egyéb végrehajtható bírósági határozatot bocsátottak ki.”⁷ A Kézikönyv az európai elfogatóparancs kibocsátási kritériumai között említi az arányosság elvét, elismerve ugyanakkor, hogy a Kerethatározat ilyen rendelkezést nem tartalmaz, ezzel mintegy a tagállami implementációra bízva ezen elv jogszabályi kereteinek megteremtését. Vitathatatlan, hogy az európai elfogatóparancs – a végrehajtás során alkalmazott átadási őrizetre tekintettel – a fizikai szabadság és a szabad mozgás korlátozását eredményezheti, vagyis alapvető jog lényeges korlátozásával jár, ami a jogintézmény szükségessége és megfelelő alkalmazása tekintetében számos szakmai kritikához és vitához vezetett.⁸

A Kézikönyvben kifejtett szempontrendszer szerint az európai elfogatóparancs, mint a büntetőügyekben folytatott tagállami együttműködés hatékony eszköze csak abban az esetben lehet összeegyeztethető az Európai Unió által elismert és tiszteletben tartott emberi jogokkal, ha az európai elfogatóparancs kibocsátójának lehetősége és egyben kötelessége is az alkalmazás során az arányosság vizsgálta. Az intézkedés arányosságának mérlegelése során nem hagyható figyelmen kívül a bűncselekmény tárgyi súlya, az őrizetbe vétel lehetősége és a várható büntetés neme, mértéke sem, mint ahogy nyilvánvalóan érvényesülnie kell a bűncselekmény sértettje, illetve a társadalom hatékony védelmének is. Ezzel összhangban a Kézikönyv kifejezetten úgy foglal állást, hogy európai elfogatóparancs kibocsátásának nincs helye akkor, ha – bár az őrizet jogszabályi lehetősége fennáll – szabadságelvonással nem járó egyéb kényszerintézkedés (pl. személyazonosság vagy lakóhely igazolása), vagy az érintett első tárgyalást követő azonnali szabadon bocsátása is elegendő az eljárás eredményes lefolytatásához. Hatékony alternatívája lehet az európai elfogatóparancs kibocsátásának adott esetben a kölcsönös jogsegély más kényszerítőeszközének alkalmazása, a videokonferencia, a gyanúsított idézése, vagy akár a Schengeni Információs Rendszer alkalmazása a tartózkodási hely megállapítása érdekében.⁹

A Kerethatározat végrehajtását vizsgáló Bizottsági Jelentés 2011-ben a tagállamok adatszolgáltatása alapján hasonló következtetésre jutott. A tagállamok között kialakult egységes álláspontot elismerve rögzítette, hogy az európai elfogatóparancs kibocsátását a

7 Az európai elfogatóparancs kibocsátásáról szóló Kézikönyv felülvizsgált változata (17195/1/10 REV 1 COPEN 275 EJN 72 EUROJUST 139) (továbbiakban: Kézikönyv) 4.o.

8 lásd pl. a Fair Trials International Report: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform May 2011 Criminal Justice 2011, vagy az Overuse of the European Arrest Warrant – a threat to human rights – Council of Europe Commissioner for Human Rights Press Release Ref.210 (2011) címen közzétett jelentéseket

9 Kézikönyv 14-15.o.

Kerethatározat 2. Cikk (1) bekezdése alapján olyan bűncselekmények esetén indokolt megelőzni, melyek – bár a Kerethatározat feltételeinek megfelelnek – nem elég súlyosak ahhoz, hogy a tagállamok közös fellépését indokolják. A Kézikönyvben felsorolt szempontokon túlmenően a Bizottsági Jelentés kifejezetten utal a kibocsátó tagállami hatóság által elvégzendő „költség-haszon elemzésre” is, elismerve, hogy az átadási eljárás lefolytatása jelentős költségvetési terheket róhat a végrehajtott tagállamokra. A végrehajtott tagállam a szabályosan kibocsátott európai elfogatóparancs alapján történő átadást csak rendkívül szűk körben, kizárólag a Kerethatározatban rögzített esetekben jogosult megtagadni - a kialakult magyar gyakorlat szerint még a megalapozott gyanú fennállását sem vizsgálhatja az adott büntetőügyben -,¹⁰ így már nyilvánvalóan nincs abban a helyzetben, hogy arányossági vizsgálatot végezzen. Ezért alapvető jelentőségű, hogy valamennyi kibocsátó tagállam elvégezze az arányossági vizsgálatot az európai elfogatóparancs kibocsátását megelőzően, még abban az esetben is, ha a büntetőeljárás lefolytatását egyébként a tagállami jogi norma kötelezővé teszi.¹¹

Hazánk implementációs kötelezettségének az európai elfogatóparancsról szóló Kerethatározat tekintetében maradéktalanul eleget tett, hét további tagállammal együtt határidőben teljesítve európai uniós tagságából fakadó jogszabály-alkotási kötelezettségét. A kezdetben évente, majd négyévente elkészült Bizottsági Jelentések a magyar implementáció vonatkozásában hiányosságot nem tártak fel, sőt Magyarország több szempontból pozitív példaként került megemlítésre.¹²

A nemzeti jogszabály megalkotása óta az Európai Unióban megfigyelhető általános tendenciához hasonlóan az egy évben kibocsátott, illetve végrehajtott európai elfogatóparancsok száma Magyarországon is évről évre növekszik: míg 2004. évben mindössze 42 európai elfogatóparancs kibocsátására került sor, 2009. évben a Magyarországon kibocsátott európai elfogatóparancsok száma meghaladta az ezret. Különös jelentőséget adhat ennek a számnak a tény, hogy Lengyelország, Románia, Németország és Franciaország után 2009-ben Magyarországon került sor a legtöbb európai elfogatóparancs kibocsátására, míg például a Spanyolország vagy az Egyesült Királyság által kibocsátott európai elfogatóparancsok száma ugyanebben az időszakban a százat sem érte el.¹³

Önmagában a magyar bíróságok által kibocsátott európai elfogatóparancsok lakosságszámhoz viszonyítottan magas száma könnyen arra engedhet következtetni, hogy az európai elfogatóparancs jogintézménye Magyarországon rendkívül sikeresnek bizo-

10 A Kúria 1944/2009. számú büntető elvi határozata II. pont

11 A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i tanácsi Kerethatározat 2007-től való végrehajtásáról 5. pont (2011.4.11. COM (2011) 175 végleges) 7-9.o.

12 A Bizottsági Jelentés elismerően nyilatkozott a határidőn belül történt implementációról és az ún. „járulékos átadás” lehetővé tételéről is. A Bizottság Jelentése az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i tanácsi Kerethatározat 2005-től való végrehajtásáról (2007.7.11. COM (2007) 407 végleges) 7. és 11. o.

13 Az adatok forrása: Fair Trials International Report: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform May 2011 Criminal Justice 2011

nyult, a számok háttérében ugyanakkor nyilván több különböző ok együttes hatása tárható fel. Szerepet játszhat ebben az ország földrajzi elhelyezkedése, a Schengeni Térség országhatárral egybeeső külső határainak hossza éppúgy, mint hazánk hagyományosan tranzitország jellege és a határokon átnyúló bűnözés általánosan növekvő volumene. Nem mellőzhető ugyanakkor annak vizsgálata sem, hogy az európai elfogatóparancs kibocsátását övező nemzeti jogszabályi háttér mennyiben hat közre a magyar bíróságok által kibocsátott európai elfogatóparancsok számának folyamatos és nagyarányú emelkedésében.

A Kerethatározat hazai jogrendszerbe történő átültetésére az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2003. évi CXXX. törvény megalkotásával került sor, mely 2004. március 1. napjától – számos módosítással ugyan, de – egészen 2013. január 1. napjáig képezte a tagállamok közötti bűnügyi együttműködés hazai jogszabályi alapját. E törvény mindvégig változatlan tartalommal hatályban maradt 25. § (1) bekezdése akként rendelkezett, hogy ha a terhelttel szemben büntetőeljárást kell lefolytatni, az Európai Unió valamely tagállamában történő elfogása és átadása érdekében a bíróság haladéktalanul európai elfogatóparancsot bocsát ki. Ezen jogszabályi rendelkezés értelmében tehát minden olyan esetben, amikor a büntetőeljárás lefolytatása a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) 6. § (1) bekezdése szerint kötelező, az európai elfogatóparancs kibocsátása nem volt mérlegelhető.

Ezt támasztják alá a Be. „Eljárás távollévő terhelttel szemben” címet viselő XXV. Fejezetének rendelkezései is. A külföldön tartózkodó terhelttel szemben ugyanis a Be. 2009. évben hatályos 532. § (1) – (3) bekezdései kizárólag abban az esetben tették lehetővé a büntetőeljárás lefolytatását a terhelt távollétében, ha európai elfogatóparancs alapján történő átadásának feltételei nem álltak fenn, illetve európai elfogatóparancs alapján történő átadását megtagadták. Amennyiben tehát a büntetőeljárás alapját képező bűncselekmény legalább egy évig terjedő szabadságvesztéssel volt fenyegetett – mely a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (továbbiakban: régi Btk.) által pönalizált bűncselekmények túlnyomó többsége tekintetében megállapítható¹⁴ és a terhelt külföldön – jelen esetben az Európai Unió területén – tartózkodott, a bíróságok a büntetőeljárás törvényes lefolytatása érdekében kötelesek voltak az európai elfogatóparancsot kibocsátani, sőt, annak eredményét is be kellett várniuk a további eljárási cselekmények végzése előtt.

Némileg eltérő rendelkezések vonatkoztak az ismeretlen helyen tartózkodó terhelttel szemben folytatott büntetőeljárásra, szűk körben ugyan, de teret engedve a racionális mérlegelésnek. A Be. 527. § (2) bekezdése értelmében szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt indult nyomozás során is csak akkor volt kötelező elfogatóparancs kibocsátása, ha a terhelt tartózkodási helyének felkutatása iránt tett más intézkedés nem vezetett eredményre. A bírósági eljárás során pedig a Be. 529. § (1) bekezdése értelmében

14 Kivételt csak olyan valóban rendkívül csekély tárgyi súlyú vétségek képeztek, mint a régi Btk. 213.§-ban meghatározott sajtórendészeti vétség vagy a 215.§-ban meghatározott földmérési jel megrongálása.

az elfogatóparancs kibocsátását az indokolhatta, ha megalapozottan feltehető volt, hogy a vádlott megszökött vagy elrejtőzött. Az ismeretlen helyen tartózkodó terhelttel szembeni eljárás szabályai az európai elfogatóparancs vonatkozásában speciális rendelkezéseket nem tartalmaztak, a bírói gyakorlat egységesen alkalmazta a nemzeti elfogatóparancsra vonatkozó szabályokat minden olyan esetben, amennyiben adat merült fel arra, hogy a terhelt külföldön – az Európai Unió területén – tartózkodott.

Fentiekből jól látható, hogy a bíróság az európai elfogatóparancs kibocsátásának szükségességét a 2009. évben hatályban volt jogszabályi rendelkezések tükrében külföldön tartózkodó terhelttel szemben folytatott büntetőeljárásban egyáltalán nem, míg ismeretlen helyen tartózkodó terhelttel szemben folytatott büntetőeljárásban is csak rendkívül szűk körben mérleghellette. Jogszabályi felhatalmazás hiányában a Kézikönyvben, illetve a Bizottsági Jelentésben ajánlásként megfogalmazott mérleghelési szempontok érvényesítésére egyáltalán nem nyílt lehetőség.

Mára azonban a jogszabályi környezet néhány ponton módosult, kissé tágítva a jogalkalmazó mérleghelési lehetőségét az európai elfogatóparancs kibocsátása körében. 2012. december 8. napján lépett hatályba az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény (továbbiakban: EUBE.), melynek jelenleg hatályos 25.§ (1) bekezdése az európai elfogatóparancs kibocsátását már csak abban az esetben írja elő kötelező érvénnyel, ha a bűncselekmény tárgyi súlya ezt indokolja.

Míg a Be. jelenleg hatályos rendelkezései szerint az ismeretlen helyen tartózkodó vádlottal szemben folytatott eljárásban az elfogatóparancs kibocsátásának feltételei lényegében változatlanok, a külföldön ismert helyen tartózkodó terhelttel szemben folytatott eljárás szabályainak változásában már tetten érhető az EUBE. módosulásának hatása. A Be. jelenleg hatályos 532.§ (4) bekezdése értelmében ugyanis külföldön ismert helyen tartózkodó terhelttel szemben elfogató parancs kibocsátásának csak akkor van helye, ha a vádiratban az ügyész szabadságvesztés büntetés kiszabására tett indítványt. Kétségtelen, hogy az ügyész meghatározott büntetési nem kiszabására tett indítványa a Be. 2.§ (4) bekezdése értelmében a bíróságra nem kötelező, azonban nyilván a vádiratban indítványozott büntetés az elkövető társadalomra veszélyessége mellett a vád tárgyát képező bűncselekmény tárgyi súlyához is kell, hogy igazodjék. Ekként csekélyebb súlyú bűncselekmények, vagy a társadalomra kevésbé veszélyes terhelt esetében a bíróság – jogszabályi feltétel hiányában – nem határozhat európai elfogatóparancs kibocsátásáról, mely által a Kézikönyv arányossági mércéjének szempontjai közül több is (a cselekmény tárgyi súlya, a várható büntetés neme, de még akár a társadalom hatékony védelmének követelménye is) érvényre juthat. Ugyanakkor a jogszabályi rendelkezéseket egybevetve szembetűnő, hogy a jogalkotó az arányossági kritériumok mérleghelésének lehetőségét továbbra sem az európai elfogatóparancs kibocsátására jogosult igazságszolgáltatási szervre, a bíróságra telepíti. Az európai elfogatóparancs kibocsátása ugyanis szabadságvesztés kiszabására irányuló ügyészi indítvány esetén kötelező, míg annak hiányában

tilalmazott. A bíróság a Be. rendelkezéseit a Be. XXV. Fejezet harmadik alcímében szabályozott esetben az EÜbe. 25. § (1) bekezdésére alapítottan nem kerülheti meg.

A Be.-ben szabályozott külön eljárások területét elhagyva érdemes még figyelmet szentelni az egyes törvényeknek a bíróságok hatékony működését és a bírósági eljárások gyorsítását szolgáló módosításáról szóló 2010. évi CLXXXIII. törvénnyel bevezetett új eljárásjogi intézménynek is. A Be. ezen törvénnyel megállapított 279.§ (3) bekezdése szerint az idézéssel egyidejűleg a bíróság a vádlottat tájékoztathatja arról, hogy a tárgyalás a távollétében megtartható, és vele szemben az eljárás befejezhető, ha előzetesen bejelenti, hogy a tárgyaláson nem kíván részt venni. Az eljárásjogi törvény további feltételekhez az idézés ezen formáját nem köti, annak alkalmazását a bíróság diszkrecionális jogkörébe utalja, ekként – bírósági tájékoztatás és terhelti bejelentés esetén – nincs akadálya annak sem, hogy külföldön ismert helyen tartózkodó vádlottal szemben a bíróság európai elfogatóparancs kibocsátása helyett ezen speciális eljárási szabályokat alkalmazva járjon el. Fontos kiemelni, hogy amennyiben a bíróság a Be. 279. § (3) bekezdése említett rendelkezései szerint idézi a vádlottat, a bíróság az eljárást nem a Be. XXV. Fejezete külön szabályai szerint, hanem a XIII. fejezet általános rendelkezései szerint folytatja le.

Elméletileg a büntetőeljárás ezen formája széles mérlegelési jogkörrel ruhazza fel a bíróságot mind a bizonyítási eljárás menetének meghatározása, mind az európai elfogatóparancs kibocsátása körében, teret engedve a Kézikönyvben, illetve a Bizottsági Jelentésben említett arányossági kritériumok érvényesülésének, akár a „költség-haszon elemzés” elvégig bezárólag. Ezzel együtt a hazai büntetőeljárás bizonyítási és pergazdaságossági szempontjai sem hagyhatóak figyelmen kívül, mint ahogy nem mellőzhető a személyes vádlotti jelenlét speciálpreventív hatásának mérlegelése sem. Ugyanakkor lényeges korlátját jelenti a szabad bírói mérlegelésnek a kifejezett vádlotti nyilatkozat megkövetelése, melynek a tárgyalási határnap elmulasztásával egybeeső hiánya gyakori akadálya az eljárás gyors és eredményes befejezésének.

Összességében elmondható, hogy a nemrégiben bekövetkezett jogszabályi változások megnyitották az utat a Kézikönyvben és a Bizottsági Jelentésben megfogalmazott arányossági kritérium magyarországi érvényesülése előtt az európai elfogatóparancs kibocsátásának területén. A törvényi háttér változásának köszönhetően feltehető, hogy az éves szinten a magyar bíróságok által kibocsátott európai elfogatóparancsok száma tovább nem emelkedik, esetleg nominális csökkenés is bekövetkezik. A várható számszaki csökkenés azonban nem kell, hogy megkérdőjelezze a jogintézmény hatékonyságába vetett bizalmat. Ezzel együtt ugyanis várható, hogy a terhelték átadásának megtagadására is ritkábban kerül sor, hiszen valóban csak a nagyobb tárgyi súlyú, a terhelt személyes jelenlétét feltétlenül megkívánó büntetőeljárásokban kerül sor az európai elfogatóparancs kibocsátására, melyekben az átadási feltételek vizsgálatához szükséges információk nyomban a végrehajtó tagállam rendelkezésére állnak.

Felhasznált irodalom

- ALFÖLDI Ágnes Dóra: A bünygyi együttműködés általános kérdései az Európai Unióban, In. Európai Jog 2011/2. szám 13-17.o.
- Fair Trials International Report: The European Arrest Warrant seven years on – the case for reform May 2011 Criminal Justice 2011 http://www.fairtrials.org/documents/FTI_Report_EAW_May_2011.pdf (letöltés ideje: 2013. október 30.)
- Overuse of the European Arrest Warrant – a threat to human rights – Council of Europe Commissioner for Human Rights Press Release Ref.210 (2011) http://commissioner.cws.coe.int/tikiview_blog.php?blogId=1&date_min=1298934000&date_max=1301608799 (letöltés ideje: 2013. október 30.)
- Az európai elfogatóparancs kibocsátásáról szóló Kézikönyv felülvizsgált változata (17195/1/10 REV 1 COPEN 275 EJM 72 EUROJUST 139)
- A Bizottság jelentése az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i tanácsi Kerethatározat 34. cikke alapján (2005.2.23. COM (2005) 63 végleges)
- A Bizottság jelentése az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i tanácsi Kerethatározat 34. cikke alapján (felülvizsgált változat) (2006.1.24. COM (2006) 8 végleges)
- A Bizottság Jelentése az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i tanácsi Kerethatározat 2005-től való végrehajtásáról (2007.7.11. COM (2007) 407 végleges)
- A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló, 2002. június 13-i tanácsi Kerethatározat 2007-től való végrehajtásáról (2011.4.11. COM (2011) 175 végleges)

A szexuális zavarok és a gyermekek szexuális bántalmazása

*„Aki különbséget tud tenni
arcul-legyintés és ökölcsapás között,
az már tudja, mi a gyermekek elleni erőszak.”*
(Henry Kempe)

1. A szexuálpszichológia és az emberi szexualitás

A **szexuálpszichológia** a pszichológia tudományának azon ága, amely a szexuális viselkedés nemekre jellemző sajátosságait, a nemek viszonyának tényezőit vizsgálja, különösen a viselkedést meghatározó testi, lelki szükségleteket, és azok kielégítésének olyan feltételeit, mint a tájékozódás, a választás, a megvalósítás lehetőségei és képességei.

Az **emberi szexualitás** hagyományos, leegyszerűsítő felfogás szerint *a velünk született nemi ösztön működése, amely biztosítja a faj fennmaradását.*² Minden olyan testi, lelki folyamatot magában foglal, amely közvetlenül vagy közvetve a nemiség egyéni és társadalmi vonatkozásaival függ össze. Egy mai meghatározás szerint az emberi szexualitás különleges és összetett jelenségkör:

- viselkedés és magatartási mód;
- élmény, a személyiségen belül kibontakozó lélektani folyamat;
- emberi kölcsönhatás és kapcsolat bonyolult kommunikációja;
- biológiai megnyilvánulás.³

A **szexuális viselkedés** az ember alapszükségei közé tartozik, nemcsak a fajfenntartás miatt, hanem a hozzá kapcsolódó élvezet és kielégülés miatt. Szexuális viselkedésen tehát a gyermeknemzést, a szexuális izgalom és kielégülés „kezelését“, a férfias vagy nőies viselkedést is kell érteni. *Alfred C. Kinsey* szerint az egyén szexuális viselkedését a fiziológiai kapacitása, szociális helyzete, élményei és tapasztalatai determinálják.⁴

A szexuális viselkedésnek 3 fő területe különböztethető meg:

1. a nemi szerepviselkedés,
2. az erotikus viselkedés és
3. a fajfenntartó viselkedés.

1 dr. Tolnai Orsolya bírósági fogalmazó, Zalaegerszegi Törvényszék

2 Szilágyi Vilmos: Szexuálpszichológia. Medicina Kiadó, Budapest, 2005., 2. o.

3 Kovatsné dr. Honthy Kinga: Pszichológia előadás, jegyzet. ELTE-JTI, Budapest, 2012.

4 Szilágyi Vilmos: Szexuálpszichológia. Medicina Kiadó, Budapest, 2005., 3. o.

Ezen viselkedések legnagyobbbrészt pszichoszociális, szociokulturális tényezők által meghatározottak, de biológiai alapokkal is rendelkeznek. A nemi szerepviselkedés már csecsemőkorban, az erotikus viselkedés tanulása gyermekkorban kezdődik, a fajfenntartó viselkedésre pedig a serdülőkortól kezdve kerülhet sor.⁵

A **pszichoszexualitás** a nemiség pszichés vonatkozásainak összességét jelenti az egyénekben. Ide tartoznak többek között a nemiséggel kapcsolatos ismeretek, beállítottságok, készségek, képességek, élmények és tapasztalatok.⁶

2. Szexuális egészség és betegség

A természetesnek, egészségesnek tartott szexuális viselkedés kritériumai koronként és társadalmanként változnak. Az Egészségügyi Világszervezet (W.H.O.) 2001-ben a **szexuális egészség fogalmát** a szexuális egészség védelmére tett ajánlásaiban az alábbi módon határozta meg:

„A szexuális egészség a szexualitással kapcsolatos testi, lelki és szociokulturális jóllét folyamatos élménye. A szexuális egészség a szexuális képességek szabad és felelősségteljes gyakorlásában nyilvánul meg, ami erősíti a harmonikus egyéni és szociális jóllétet, gazdagítja a személyes és társas életet. Tehát nem pusztán a funkciózavarok, betegségek és/vagy fogyatékoságok hiánya. A szexuális egészség megteremtése és védelme érdekében elengedhetetlen az emberek szexuális jogainak elismerése és biztosítása”⁷

A szexualitás zavartalan működéséhez **anatómiai, élettani és biopszichológiai** feltételek sorára van szükség. Az **anatómiai feltételt** a nemi apparátus teljes fejlettsége, hibátlan szerkezete, az élettani feltételt a szervek megfelelő működési képessége, a hormonális szabályozások épsége, a **biopszichológiai feltételt** pedig a késztetések, a viselkedésséma megvalósulása, az idegrendszer viselkedésszabályozó funkcionális rendszerének fejlettsége jelenti.⁸

3. A pszichoszexuális fejlődést befolyásoló tényezők

Az emberi szexualitásnak mélyre nyúló biológiai gyökerei vannak, melyhez hozzátartoznak magasrendű társadalmi beszabályozások is. A szexualitás alapvető sajátossága a **két nem különbözősége** (a szexuális dimorfizmus), mely a méhen belüli élet első felében bontakozik ki, de nem teljesen. Egészen a serdülőkorig – amikor kialakulnak a másodlagos nemi jellegek (menstruáció, magömlés) - a további differenciálódás csekély.

5 Szilágyi Vilmos: Szexualpszichológia. Medicina Kiadó. Budapest, 2005., 3. o.

6 Szilágyi Vilmos: Szexualpszichológia. Medicina Kiadó. Budapest, 2005., 3. o.; Lexikon der Erotik, 1996.

7 Szilágyi Vilmos (szerk.): Szexuális funkciózavarok és kezelésük. (E.J. Haerberle e-learning kurzusa alapján) Magyar Elektronikus Könyvtár. 3. o.; Szilágyi Vilmos: Szexualpszichológia. Medicina Kiadó. Budapest, 2005., 176-177.o.

8 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 48.o.

Az ember **pszichoszexuális érése** egy olyan **kétfázisos folyamat**, amely kialakítja azt a lélektani szerkezetet, amely biztosítja az egyén számára a partnerorientált nemiség lehetőségét. A **korai szexuális fejlődés során** (ez a fázis a pubertáskorig tart) kialakul – nagymértékben a környezet hatására – a gyermek nemi azonosság tudata, **ezen időszakot követően** (a pubertáskortól kezdődően) a nemi szerep elsajátítása már egy tanulási folyamat eredménye. Ez a tanulási folyamat tulajdonképpen „beállítja” a személyiséget a másik nemmel szembeni kölcsön-kapcsolatokba, megtanítja az egyént a másik nemmel szembeni kommunikáció szükséges formáira, a nemi vonatkozású ingerek pedig elnyerik a valódi szexuális tartalmukat. Ekkor a szexualitáshoz kapcsolódó siker-, és kudarcélmények kiemelt fontosságú összetevői lehetnek a nemi viselkedésnek.⁹

Minden szexuális zavarban, de a nemiség bonyolult fejlődésmenetének minden fázisában felvetődik az a kérdés, melyek a mozgatóerők, az okok, amelyek a normális fejlődést megzavarják, kóros irányba terelik, gátolják. A kérdés megválaszolása rendkívül összetett, néhány központi tényezőt, azonban mindenképpen szükséges kiemelni.¹⁰

A modern szexológia szerint a szexuális rendellenességek kiváltó oka legfőképpen a **környezet**, és ezen belül a **család** sajátosságaiból ered, abból, hogy a személyiség megkapja-e a normális pszichoszexuális fejlődéshez szükséges ingereket, vagy olyanokat kap-e, amelyek a fejlődés torzulásait idézik elő benne. Ma már szinte kétségtelen, hogy a szexuális parafiliák többsége részben a kisgyermekkori hatások kései következménye, részben pedig a serdülőkortól a kora felnőttkorba átmenet periódusában az egyént ért szexuális traumák eredménye.¹¹

Az ember születésétől fogva az őt körülvevő kultúra szokásait, szabályait, az alapvető viselkedési elvárásokat elsősorban a családjában érzékeli, tanulja a felé irányuló gondoskodás, az érzelmi hatások és a tudatos nevelés közvetítésével. Egy gyermek számára (főként az első két-három életévében) a családja és a szülei a legfontosabb modellközvetítők. A családja jelenti számára a biztonságot, a mértékadó, iránymutató és egyben védelmet nyújtó mintát.¹²

A gyermek szexuális zavarához vezető első tényező: **az egyik szülő hiánya**. A személyiség kialakulása szempontjából a szülő nem szülőjellegében a fontos, hanem rá a gyermeknek egy olyan szerető, gondoskodó felnőttként van szüksége, akivel szoros kapcsolatban, gondtalanul tud felnőni. Tudni kell azonban, hogy az egyik szülő - általában az apa - hiányának ártalma elég ritka, mert minden gyermek környezetében van olyan személy, aki a hiányzó szülővel egyező nemű, megadja számára a hiányzó hatásokat a pszichoszexuális fejlődéséhez, és akivel a gyermek megfelelően azonosulhat. A vér szerinti szülőt tehát károsodás nélkül helyettesítheti bárki más, például rokon vagy egy jó ismerős.

9 Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1977., 198., 222.o;

10 Richard C. Atkinson – Ernest Hilgard: Pszichológia, Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 400.o.

11 Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977., 221.o; Budai Béla: i.m. 115.o.; Richard C. Atkinson – Ernest Hilgard: Pszichológia, Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 405- 406.o.

12 Kovatsné dr. Honthy Kinga: Pszichológiai előadás, jegyzet, ELTE-JTI, Budapest, 2012.; Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 121.o.

Tény azonban, hogy az ilyen helyettesítés következtében gyakoribbak a szexuális fejlődés kisiklásai.¹³

Modellhiány **túlzottan rideg, ingerszegény, rendellenes szerkezetű családi környezetben** is létrejöhet. Rendszeres az **anya túlzott dominanciája**, a visszahúzódó apa teljes háttérbe szorulása. Ritkán, de előfordulhat ennek ellenkezője is. Ilyen esetben az apai minta ugyanúgy hiányozhat, mintha nem élne, vagy ismeretlen helyen tartózkodna.

A pszichoszexuális fejlődés során kiemelkedő súlya van **a szülő-gyermek kapcsolat szorosságának és jellegének**. Előfordul, hogy a szülő túlzott szeretetével „megfojtja” gyermeke személyiségét, nem engedi önállósodni, felnőni, aki így nem tudja átélni, megszerezni a rendes fejlődéséhez szükséges élményeket, tapasztalatokat. A szülő ilyen magatartása következtében a gyermek retardálódhat. Általában az anya az, aki túl szoros viszonyt alakít ki gyermekével, mert saját életének sikertelenségeit, problémáit akarja kompenzálni. Ezek az édesanyák többnyire éretlen, saját nemi szerepük kisebb zavaraival küszködő nők, akik házasságuk hibái miatt bizonyos fokig magukra maradnak. Ezt a szeretetet zúdítták gyermekükre: csak vele foglalkoznak, gondosan ápolják, nevelik. Nehezen fogadják el anyaszerepüket, nem merik bevallani önmaguknak, hogy a gyermek számukra sok tekintetben csak nyűg. Mindezt igyekeznek azonban megcáfolni. A cáfolat a túlzott törődés, mellyel önmagának szeretné bizonyítani azt, hogy ő jó anya. Gyermekeit nem engedi el, annak minden önálló megnyilvánulását bünteti, azt szeretné, hogy a gyermek mindig azt tegye, amit ő mond. Ugyanakkor, bizonyos helyzetekben némi önállóságot mégis elvár tőle: feltétel nélküli ragaszkodást, engedelmességet vár, viszont a gyermekkel szembeni rejtett ellenségessége miatt kellemetlen is számára a gyermek kötődése, szeretete. A gyermek szeretetének megnyilvánulásait tudattalanul visszautasítja. Ezek az ellentétes elvárások a gyermekben feszültséget, feloldhatatlan dilemmát okoznak. Ezáltal olyan személyiségfejlődés indul meg benne, amelyet a szakemberek skizoidnak neveznek. Az ilyen retardálódott gyermekek serdülőkorukra nem tudnak egészséges kapcsolatokat kialakítani, nem tudják a megnövekedett érzelmi és indulati feszültségeiket szabályozni, ekképpen zavarttá válnak. Kibontakozhat náluk a skizofrénia állapota, melynek alapjait az anya magatartásával öntudatlanul éveken át építi ki. Ennek a kóros helyzetnek a kifejlődéséhez szükség van az apa hiányára vagy marginális szerepére is. Kutatók egy csoportja szerint kialakulásához szükség van még a szülők közötti kóros kapcsolat fennállására is. Álláspontjuk szerint ezt a szülők közötti kóros kapcsolatot gyakran jellemzi az öszintétlenség, kódósítás, leplezett kölcsönös agresszió, amit a gyermek a fejlődése során folyamatosan beépít a személyiségébe. A skizofrénia tünetei mögött gyakran állnak szexuális feszültségek, az ilyen egyén gyakran szexuális problémákkal is küzd.¹⁴ Az anyjukhoz túlzottan kötődő gyermekek nagy része nem lesz skizofrén, de „énjük” fejletlensége miatt a pszichoszexuális érési folyamatuk jelentős mértékben károsodik. Az ilyen kapcsolatban felnövő lányok általában frigidek, kortársaiknál érzelmileg éretlenebbek, a fiúknál

13 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980., 122.o.

14 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980., 123-125.o.

gyakori a homoszexualitás, a potenciazavar, de mindkét nemnél más szexuális rendellenességek is kibontakozhatnak.¹⁵

A fentiek mellett a gyermek szexuális fejlődésére a **gyermekkori szexuális megnyilvánulások anya részéről történő büntetésének, gátlásának** is káros hatása van. A gyermeki szexualitás ténye kétségtelen: minden életkorban gyakori az önkielégítési próbálkozás, a nemi szervekkel való játék, 5-6 éves kortól pedig már megfigyelhető a másik nem nemi szervei iránti érdeklődés. Egész gyermekkorban folytatódik és a serdülőkorhoz közeledve egyre gyakoribbá és intenzívebbé válik. Ha ezeket a megnyilvánulásokat az anya következetesen meg akarja szüntetni, főként akkor, ha ezekért büntetést is kap, a gyermekben a pubertáskorára erős gátlás alakulhat ki a szexualitással szemben. A büntetés akkor váltja ki a legsúlyosabb hatásokat, ha pszichológiai jellegű: megszegényítéssel vagy szeretetelvonással jár.

A szexualitással foglalkozó szakemberek hangsúlyozni szokták azt is, hogy a gyermek szexuális megnyilvánulásainak tiltása mellett az is hátrányosan befolyásolja fejlődését, ha az ilyen megnyilvánulásai a családi hatások miatt először **fokozódnak**, majd **büntetés tárgyai** lesznek, mert velük kapcsolatban, a gyermekben olyan feltételes reflexek sorozata alakul ki, amely benne szexuális gátoltságot idéz elő.¹⁶

A szexuális preferencia rendellenességeiben megfigyelhetjük a **szociális öröklés** sajátos formáját. Ezt azt jelenti, hogy a gyermeküket szorosan magukhoz kötő anyák az anyai szerepük mellett, a szexuális szerepüket sem tudják megfelelően elfogadni, mivel bennük is azok a családi hatások élnek tovább, amelyek meggátolták a pszichoszexualitásuk megfelelő kialakulását. Az ilyen szülők érzelmileg fejletlenek, felnőtt kapcsolataik sikertelenek. Ezeket a félelmeket, feszültségeket, gátlásokat, és azokat a hatásokat, amelyek miatt a szexuális fejlődés a későbbiekben eltorzul, elakad, a generációk tudattalanul adják át gyermeküknek, akit a pubertás idején az ébredő szexuális késztetési szorongással töltenek el, azokat a másikat nem félnek meri kinyilvánítani. A szociális öröklés során tehát olyan hiányosságok keletkezhetnek a gyermek szexuális fejlődésében, amelyek szexuális viselkedészavarhoz vezethetnek.¹⁷ Az anya legfőképpen fiúgyermekének a szexualitását tudja károsítani, lányának csak a saját frigiditását, emocionális éretlenségét adja tovább. A nemiség fejlődését a gyermeknek az apával való kapcsolata is gátolhatja, az ő negatív hatása elsősorban a leánygyermekre lehet erősebb.¹⁸

A szexuális rendellenességeket kiváltó tényezők sorában ki kell emelni a **szülőkapcsolatok generalizálását, átvitelét** más, későbbi kapcsolatformákra. Ennél a jelenségnél, arról van szó, hogy az ellentétes nemű szülőjével kapcsolatban a gyermek saját nemi tevékenységeire kap büntetést, így azt is megtanulja, hogy ez a szülő a szexuális viszonyt illetően megközelíthetetlen, tiltott személy. A kíváncsi gyermek a szülőjét megpróbálja megfigyelni, megtapogatni, fantáziájában foglalkozik vele. Ha a szülő a gyerek minden

15 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 126.o.

16 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 127.o.

17 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 128.o.

18 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 130.o.

szexuális jellegű kezdeményezését elutasítja, tiltja (pl. az anya a gyermek elől a testét elrejtji, ezzel mintegy körülrajzolva a tilalmi szférát), ezt a gyermek tilosnak ítéli meg, és ez a későbbi nemi kapcsolataira generalizálódhat, áttevődhet. Ha a másik nemről alkotott képhez túlzottan nagy tiltások, szorongások kapcsolódnak, akkor ennek az eredménye serdülőkorban az lehet, hogy ezeknek a tilalmaknak a fokozott ereje lehetetlenné teszi számára a normális nemi kapcsolatok kialakítását. Esetlegesen a szülőkapcsolat áttevődhet a másik nemmel való relációra is: vagy csak vonzódást, kötődést érez a másik nemhez, és velük a szexuális kapcsolatot elképzelni sem tudja, vagy teljes gátoltság alakulhat ki benne a másik nem felé, melynek révén homoszexuálissá válhat.¹⁹

A környezeti hatások között meg kell említeni a **gyermekeket ért szexuális traumákat**, mert a felnőttek részéről történő ilyen cselekmények nagymértékben gátló, károsító hatásúak lehetnek a gyermekre nézve. A fiúk homoszexuálisok csábításának, erőszakosságának vannak kitéve, a lányok inkább apjuk vagy férfirokonuk részéről szenvednek el ilyen sérelmet. Az ilyen szexuális élményt minél erősebb szülői tiltó és elfojtó hatássorozat előzte meg, annál súlyosabb a károsító hatás, legfőképpen akkor, amikor a szexuális közeledés incesztuózus jellegű. Ha egy gyermek incesztus részese, kivétel nélkül, mindig súlyos szexuális zavar következik be. A károsító hatás a lélektani eseményekben van, ugyanis a gyermek az őt megtámadó felnőtt sajátos metakommunikációját fogja fel, ezekre reagál, ezek jelentik számára az igazi megrázkódtatást. A felnőtt és a gyermek szexuális kapcsolata a gyermekben minidig erőszakként marad meg, érzelmi vihart vált ki, megbontja személyiségében azt a kognitív struktúrát, mely a későbbiek során a szexualitását szabályozza. A szexuális traumák a serdülők számára is súlyos traumát jelentenek, de náluk az ártalmak nem annyira kifejezettek, főleg, ha a család alacsony társadalmi rétegben él, ha egyszerű személyiségek alkotják és a gyermek sem válik később differenciált, fejlettebb miliőben élő emberré.²⁰

A normális szexuális élet kifejlődésének egyik sajátos és meghatározó feltétele a **nemi szerepek** elsajátítása, illetve a személyiség formálása a nemi szerepeknek megfelelő viselkedésmintákra. A kutatók azt feltételezik, hogy az emberi környezet a nemekre jellemző magatartásmódokat, az ezek mögött rejlő személyiségvonásokat a szocializáción keresztül, a kulturális, társadalmi hatások által befolyásoltan alakítja ki. A férfias és nőies viselkedéssjegyeket, nemi viselkedésmódokat, a gyermekek öntudatlanul tanulják el a szocializációs folyamatban. A viselkedés nemi jellege a szexualitás szempontjából azért fontos, mert ezek a szexuális beállítódások és késztetések az egyén személyiségen belüli szerveződésének tartozékai, és azért is, mert a két nem viselkedésbeli sajátosságai a nemi szerepeken belül egymással komplementaritásban vannak. *A nemi szerepek ezt a stílusjegyekben, pszichológiai sajátosságokban megmutatózó részét gender role-nak*

19 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 132.o.

20 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 131, 134-135.o.; Vetrő Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 22. o.; Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977., 221.o

nevezik.²¹ Az emberi nemiségnek ez is nélkülözhetetlen feltétele, és ez lényegében szociális tanulási, érési termék. Megalapozása során a korai gyermekkorak óriási jelentősége van, mégpedig annyira, hogy az első néhány év ellentétes behatásait csak négyéves korig lehet könnyen, automatikusan ellensúlyozni. Ezután a személyiségben kialakult gender role-t nem vagy nem teljesen lehet megváltoztatni.²² A gender role-ban fellelhető nagyobb fokú hibák, hiányosságok a szexuális zavarokkal küzdő egyéneknél is megfigyelhetőek.

A szociológiai értelemben vett nemi szerep és a gender role tehát szerzett, eltanult sajátossága a személyiségnek. Az eltanulás nem nevelés következtében, hanem automatikusan, észrevétlenül alakul ki az emberi, mindenekelőtt a szülők és a gyerekek között lebonyolódó interakciók során. Először a gyermekben a családi interakciók során a gender role elemei, a legelső és legbonyolultabb szerep, a nemének megfelelő szerep alakul ki, a későbbiek során ehhez kapcsolódnak nemi szerepének általánosabb vonásai.²³

A felsoroltakon kívül meg kell említeni egy nagyon fontos faktort, amely a gender role kialakításában részt vesz. Ez a **nemi identitás** (vagy szakszerűen **pszichoszexuális identitás**), amely a személyiségfejlődésben a gender role fő szervező ereje. *A személyiségnek azt a mélyen gyökerező, tudattalan rétegeiben lévő meggyőződését jelenti, hogy az egyén melyik nemhez tartozónak vallja magát.* A nemi identitás a személyiségben a környezet befolyására alakul ki, de a fejlettségének bizonyos állapotában önszervezővé válik.²⁴ A szociálpszichológusok már régóta állítják, hogy a gyermek önmagáról olyan képet alakít ki, amilyennek őt környezete látja, és ahogyan ezt felé kifejezi.²⁵ A nemi identitás kezdetit tehát az öntudatlan szülői hatások formálják, a szerveződő identitást pedig tovább erősítik (másképpen bánik mind az apa, mind pedig az anya a kisgyerekekkel, aszerint, hogy fiú-e vagy lány). Az életkor előrehaladásával a nemi szerep minden megnyilvánulása hatást vált ki a környezetből: ennek reflexiói az identitást erősítik, és az egyént még határozottabban készítetik a gender role-nak megfelelő viselkedésre.²⁶ A nemüket változtató gyerekek pszichoszexuális fejlődése azért lesz zavart, mert megtörik az identitásukat kialakító társadalmi hatássorozatok. Ez a zavar később fokozódhat, sőt olyan méreteket ölthet, amelyek a szexuális magatartásukat kórossá teszik. A szexualitás különböző zavaraiiban gyakran a pszichoszexuális identitás torzulása a fő betegségkiváltó tényező.²⁷

4. A szexuális zavarok

A szexuális zavarokat két nagy csoportra oszthatjuk:

1. szexuális diszfunkciókra és
2. parafiláikra.

21 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 85, 88-89, 93- 94.o.

22 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 96-98.o.

23 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 101, 107- 108.o.

24 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 109.o.

25 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980.,111.o.

26 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980.,113-116.o.

27 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980. 116.o.

Szexuális diszfunkciókról akkor beszélünk, ha az egyén az emberi szexuális válaszcikluson belül mutat rendellenességeket.

A **parafilák** közé azokat a rendszeresen visszatérő, erőteljes szexuális sürgetéseket, fantáziákat, vagy viselkedésformákat soroljuk, melyek a társadalom által el nem fogadott tárgyakhoz vagy helyzetekhez kapcsolódnak.

A felsoroltakon kívül a **nemi identitáshoz** is kapcsolódhatnak zavarok, amikor egy férfi vagy egy nő az ellenkező nemmel azonosulva úgy érzi, hogy tévedésből született aktuális testébe.²⁸

4.1. Szexuális diszfunkciók

A szexuális diszfunkciók olyan zavarok, melyek megakadályozzák az egyén nemi életének gyakorlását, illetve élvezését.

A vágy szakaszának zavarai:

A vágy szakaszát a szexuális kapcsolat iránti készletetés uralja, és személyhez kapcsolódó szexuális fantáziák, nappali álmódosások és érzések kísérik. Két diszfunkció kapcsolódhat hozzá. A **hipoaktív szexuális vágyra** a szex iránti érdektelenség és ennek eredményeképpen a szexuális tevékenység alacsony intenzitása jellemző.²⁹ **Szexuális averzió** esetében az emberek kifejezetten kellemetlennek találják a szexuális cselekményeket. Készenlét és gyönyör helyett riadalmat, undort, szorongást és félelmet éreznek. A szex teljes körű elutasítása szinte csak nőknél fordul elő, férfiaknál igen ritka.³⁰

A készenléti szakasz zavarai

A szexuális válaszciklus készenléti szakaszának zavarához a **női szexuális készenlét zavarai** (korábban frigiditásként számon tartott), azaz a nemi aktus közbeni genitális nedvesedés és duzzadás elmaradása, továbbá a **férfiak erekciós zavara** (korábban impotenciaként ismert), a szexuális aktus közbeni erekció létrehozásának vagy fenntartásának képtelensége tartozik.³¹

Az orgasmus szakaszának zavarai

A szexuális válaszciklus orgasmus szakaszának zavarához a korai ejakuláció, továbbá a **férfi- és női orgasmuszavarok** (az orgasmus elérésének ismételt hiánya vagy hosszú késlekedése) kapcsolódnak.

Szexuális fájdalom zavarok

A **vaginizmus**, a hüvely külső izmainak görcsös és akaratlan összehúzódása lehetlenné teszi a pénisz behatolását. **Diszpareuniánál** a nemi aktus a nemi szervek környéké-

28 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 425-4266.o.

29 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 426-427.o.

30 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 429.o.

31 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 430, 456.o.

nek súlyos fájdalmaival jár. Általában nőknél jelentkezik, és fizikai okai – például születésnél keletkezett sérülések – vannak.³²

4.2. Parafilíák

A **parafilíák** (*para*: eltérő, hibás; *filia*: vonzódás) közé azokat a *rendellenes szexuális viselkedéseket, kielégülési formákat* soroljuk, melyeket régebben szexuális perverzióknak, aberrációknak, fajtalanságnak vagy egyszerűen csak ferde hajlamnak neveztek. *Olyan, – többnyire férfiaknál jelentkező – krónikus lefolyású zavarokról van szó, amelyek eltérnek a társadalom által megszokottak, „normálisnak” tartott szexuális viselkedéstől, és esetenként másoknak testi vagy lelki károsodást okoznak.* Ezekben a szexuális viselkedési formákban a vágykeltéshez, a szexuális izgalom fokozásához szokatlan, bizzarr ingerek, kegyetlen fantáziák, cselekmények szükségesek. A parafilíában szenvedő kizárólag ezek jelenlétében képes kielégülni. Ugyanolyan kényszerítő erővel rendelkeznek, mint a kényszerek, komoly szenvedést, büntudatot okozva a betegnek, azonban ezek az egyének nem tartják magukat betegnek.³³

A szexuális preferencia rendellenességei általában nem járnak egyedül, az egyik kóros zavar maga után vonhatja a másikat. Az adott személy nemi életét így többféle perverzió is áthathatja. A **Mentális rendellenességek kórmeghatározó és statisztikai kézikönyvében foglaltak** (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-IV; DSM-IV*) szerint kizárólag azok sorolhatóak ide, akiknél a sürgetések legalább *hat hónapon* keresztül jelen vannak, viselkedésükben rendszeresen megnyilvánulnak, ezen kívül mélyszégyenérzetet és büntudatot keltenek bennük. Az ilyen zavarokban szenvedők számát megbecsülni nehéz, mert általában a létezésükre nem derül fény. Az ide vonatkozó pornográf irodalom kiterjedt piaca azonban azt sejteti, hogy számuk a becsült értéknél jóval nagyobb. A törvénnyel általában csak azok kerülnek összetűzésbe, akik gyerekekkel vagy kezdeményezéseiket nem viszonzó felnőttekkel akarnak szexuális kapcsolatra lépni.

Általában 18 éves kor előtt kezdődnek, a diagnosztizált esetek szinte kivétel nélkül férfiak, nagy részük házasságban él.³⁴ Kialakulásuk okainak magyarázatára sok elmélet, kezelésükre rengeteg módszer született, ennek ellenére ezen a téren egyáltalán nem rendelkezünk széles körű ismeretekkel. A szakemberek csak mostanában kezdik megérteni a parafilíák lényegét, a létrejöttük hátterében meghúzódó okokat, gyógyításuk lehetőségeit.³⁵

32 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 456.o.

33 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 141-142.o.; Szilágyi Vilmos: Szexuálpaszichológia. Medicina Kiadó. Budapest, 2005., 175.o.

34 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 446.o.; Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 141-142.o.

35 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 455.o.; Szilágyi Vilmos (szerk.): Szexuális funkciózavarok és kezelésük. (E.J. Haerberle e-learning kurzusa alapján) Magyar Elektronikus Könyvtár, 12.o.; Szilágyi Vilmos: Szexuálpaszichológia. Medicina Kiadó, Budapest, 2005., 178-179.o.; Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1977., 187-188.o.

5. A parafilák főbb típusainak áttekintése

5.1. Exhibicionizmus

Az „exhibíció” eredeti jelentése: bemutatás. Az abnormitás elnevezése onnan származik, hogy az *exhibicionista embereket* („mutogatók”) *visszatérő, szexuálisan telített fantáziáik arra sarkallják, hogy nemi szerveiket – rendszerint a másik nemhez tartozó – idegenek előtt felfedjék.* Fantáziáikhoz, cselekedeteikhez azonban nem feltétlenül kapcsolódnak további szexuális tevékenységek, hanem inkább számukra a másokban keltett ijedség vagy meglepetés számít. Az exhibicionista izgalmát maszturbációval vezeti le.³⁶ Saját nemi szervét mutatja meg – általában ellenkező nemű személyeknek. Főleg azokat a helyeket keresi, ahol az emberek nem számítanak ilyen viselkedésre. Általában ragaszkodnak egy-egy környékhez vagy a nap bizonyos óráihoz. A stressz, az érzelmi válság rontja az állapotukat, fokozza bizarr szexuális készletüket. A betegség 18 éves kor előtt kezdődik, a negyvenes évekre legtöbbször lecseng. Csaknem kizárólag férfiaknál fordul elő. Folytatható kizárólagosan és párkapcsolat mellett is. Személyiségük és a másik nemmel való kapcsolatuk többnyire éretlen, gondjaik vannak az általános kapcsolatteremtéssel. Gyakran kétségeik vannak saját férfiasságukkal kapcsolatban, melynek hátterében sokszor egy birtokló típusú anya áll. Több mint 50%-uk házasságban él, de a feleségükkel való viszonyuk konfliktusos. Ez a szexuális kisiklás azért is figyelemre méltó, mert a pedofília után ezzel botránkoztatnak meg a legtöbb nőt.³⁷

Az exhibicionizmus eredetének vizsgálatánál az **individuálpaszichológusok (Adler és iskolája)** a csökkentértékűség érzés kompenzálására utalnak, hiszen – mondják - ez a magamutogatás a legegyszerűbb módja annak, hogy valaki a férfiasságát fitogtassa. Ráadásul ehhez még az az öröme is társul, hogy a nőt megijesztette, ezáltal fölényt érezhet vele szemben. Amiatt érzett szorongását, hogy ő jelentéktelen, kicsi, péniszre riadalmat keltő megmutatásával kompenzálja. **Freud és tanítványai** azt tételezték fel, hogy a magamutogatás a nézelődésnek ösztön ellentét párja. Gyermekkorban az exhibicionizmus természetesnek fogható fel, felnőttkorban azért fejlődik vissza valaki ehhez a magatartáshoz, mert kasztrációs szorongást hárít el: megmutatja, hogy neki van nemi szerve, nem vágta le. Sőt, egy tudattalan azonosítással nem is a saját nemi szervét mutatná meg, hanem azt a falloszt, melyet kora gyermekkorába anyjánál tételezett fel. **Sperling** szerint többnyire szexuális frusztráció következménye. **Clifford** úgy gondolta, hogy az exhibicionizmus legtöbb esetben patológikus elfojtásra vezethető vissza: a szegénylős vagy visszahúzódó férfit a domináns anya vagy feleség szerepe készletti öntudatlanul arra, hogy férfiasságát mutogassa. „A vágy, hogy valamilyen úton kinyilváníthassa férfiasságát, olyan erős, hogy képtelen kontrollálni”³⁸

36 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005. 448.o.

37 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 145-146.o.; Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 448.o.

38 Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977. 228. o.; Clifford A.: i.m. 113.o.; Szilágyi Vilmos: Szexuálpaszichológia. Medicina Kiadó. Budapest. 2005.,179.o.

Az exhibicioizmus azért is érdemel figyelmet, mert a szexuális perverziók többségével szemben, gyakrabban nyilvánul meg bűncselekményekben. Magyarországon az ilyen bűncselekményeket általában garázdaságnak minősítik, ezért elkövetőik nem szerepelnek a nemi erkölcs elleni büntettek tettesei között. A bíróság elé került aktív exhibicionisták kórtörténetében gyakrabban találhatók neurotikus összetevők, mint általában a szexuális bűnözőkben. Több közöttük a pszichotikus, a gyengeelméjű, diszharmonikusan fejlett személyiség. **Nyíró szerint** „rendesen aggkori elbutulásban, súlyos alkoholos demenciában, epilepsziában fordulhat elő. De gyakorolják gyáva, gyengeelméjű egyének is, akik ilyenformának remélnék partnert szerezni”. A betegek között sok a fiatal, náluk az okok között a szexológusok a környezet, ezen belül a szülők karakterének szerepét emelik ki. Az exhibicionista gyermekkel rendelkező anyáknál a kutatók elsősorban narcisztikus vonásokat, így öntudatlan magamutogatást, önkítárulkozást és a saját nemükhöz való hiányos alkalmazkodási képességet tapasztaltak. Az ilyen férfias viselkedésű anya teljesen azonosul a fiával és ezzel a saját neméhez fűződő szálakat óhajtja széttegni. Sokan a magamutogatás lényegét abban látják, hogy az anya külső és belső kitérülését a gyermek nem bírja, zavarja, és ezt a feszültséget helyettesítő vagy pótcselekvéssel kompenzálja. Emiatt ez a szexuális kisiklás gyakran az anya halála után vagy az első szerelmi csalódást követően jelenik meg.³⁹

5.2. Fetisizmus

Ide tartozó betegség a szexuális fetisizmus (vagy „erotikus” fetisizmus) is.⁴⁰ *Jellemzője bizonyos élettelen tárgyakhoz kapcsolódó intenzív szexuális sürgetések, nemi izgalmat okozó fantáziák és ezekhez kapcsolódó cselekedetek visszatérő megjelenése.*⁴¹ A fetisizmus, mint szexuális zavar csaknem kizárólag férfiaknál jelentkezik, általában serdülőkorban.

Egyik típusánál a beteg számára nem az egész partner, hanem **csak bizonyos testrésze** vonzó. A férfit például kizárólag a nőnek a lába, keble, esetleg harisnyába és magas sarkú cipőbe bújtatott lába, fara, haja izgatja, abba kapaszkodik, azt markolássza, öleli, csókolja, harapdálja. Az, hogy ezen kívül a testrészek tulajdonosa is jelen van, mind-mind nem érdekli. Elvész az alak, mint egész, a fetisizált testrész helyettesíti az összbemomást, és az egyént csak és kizárólag ez vezeti el az orgazmushoz. Másik válfajánál a **nő**, mint valóságos élőlény **egyáltalán nem jut szerephez**, hanem csak a ruhadarabjai és a vele kapcsolatos egyéb tárgyak: a nő alsóneműje, harisnyakötője, cipője, ékszere, zsebkezdője, szőrméje, és minden olyan egyéb tárgy, ami a nőiességet szimbolizálhatja. Ezeket a tárgyakat a tárgy-fetisizták maszturbálás közben simogatják, szagolgtatják, magukra veszik stb., esetleg megkérik partnerüket, hogy vegyék fel szeretkezéskor.

39 Róza János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977., 227. o.; Nyíró: i.m. 127, 220.o.

40 A „fétis” a természeti népeknel egy olyan tárgy volt, amelynek varázserőt tulajdonítottak. „Erotikus fétisekről” csak a 20. század elején kezdtek beszélni, mint szexuális izgalmat keltő tárgyakról. Szilágyi Vilmos: Szexuálpszichológia. Medicina Kiadó, Budapest, 2005., 180.o.

41 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó, Budapest, 2005., 447.o.

Fontos, hogy ezek a tárgyak kapcsolatban legyenek egy élő személlyel, valakinek a személyi tulajdonát képezzék, ezért néha, az újabb és újabb tárgyak birtoklása érdekében még apró lopásokba is belebonyolódhatnak. Természetesen a szexboltokban kapható szexuális izgalmat kiváltó eszközök nem tekinthetők fétisnek, kizárólag olyan tárgyak tartoznak ebbe a körbe, amelyek „normális” esetben nem okoznak szexuális izgalmat.⁴²

A kutatóknak még nem sikerült egyértelműen azonosítani kialakulásának okait. **Freud** és iskolája a kasztrációs komplexummal magyarázta: a nők féltelmes péniszhiányát korigálja a fetiszista azzal, hogy helyettesíti a hiányzó péniszt a fétissel. **Hadfield és más pszichoanalitikusok** szerint, a fetiszista tárgyválasztása az anyamell helyettesítőjeként jelentkezik, hiszen már kora csecsemőkorunkban ez az első szeretett tárgy mindannyiunk számára, még mielőtt az anya teljes személyében azzá válhatna. Látható a monoton, nyomott hangulatú családi atmoszféra, mely minden perverzió kialakulásának egyik előfeltétele. Ennek a miliőnek a része az egyszerre imádott és féltelmes anya, aki gyermekét elhanyagolja, szeretetigényét egyáltalán nem elégíti ki. A szorongó gyermek behelyettesít, és az anyja helyett megelégszik annak alsóneműjével. Mint felnőtt, eszköz- és célbizonytalan emberré válik, szorong a közösülések előtt, fél, hogy erekciója nem lesz megfelelő. Jobb tehát számára a fétis, mellyel szemben nem kell bizonyítania, attól nem kell félnie.⁴³

5.3. A transzvesztitizmus

A **transzvesztitizmus** (transzvesztita fetiszizmus; **keresztbe öltözés**) esetén a személy *ellenállhatatlan szükségletet vagy vágyat érez arra, hogy – szexuális örömszerzés céljából – a másik nem ruhájába öltözzön.*⁴⁴ A transzvesztiták többnyire férfiak, akik a női ruhákba öltözést és ezzel együtt a nőies viselkedést élvezik, bár – eltérően a transzszexuálisoktól – tudják, hogy nem nők, ezért a férfi identitásuk megmarad. Esetükben egy „szerepjátékról” van szó, amely részükre érzelmi kielégülést, szexuális élvezetet jelent. Igyekeznek minél jobban hasonulni a másik nemhez. A másik nem ruhája a fétis szerepét tölti be, ezért ezt a szexuális zavart **transzvesztita fetiszizmusnak** is nevezik.

A transzvesztiták többsége a nagyon férfias megjelenésű, többnyire házasságban élő, heteroszexuális férfiak közül kerül ki, akiknél a keresztbe öltözés gyermekkorban (amikor a szülők kezdik a másik nem ruhájába öltöztetni a gyermeket), vagy serdülőkorban szokott kezdődni. Ezek az emberek férfinak érzik magukat, viszont a szexuális kielégüléshez csak nőnek öltözve jutnak el. Vannak, akik megelégszenek egy-egy, az öltöny alatt hordott diszkrét ruhadarabbal, alsóneművel vagy harisnyával, de vannak, akik feltűnően kifestik magukat, kihívó ruhákat vesznek fel, esetleg olyan kellékeket használnak (pl.

42 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 144.o.; Linczényi Adorján, Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 447.o.; Radnai Béla, Vikár György: A szexuális élet zavarai. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1981.,140.o.

43 Linczényi Adorján, Radnai Béla, Vikár György: A szexuális élet zavarai. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1981., 141-142.o.

44 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 447.o.

paróka, smink), melyek még tökéletesebbé teszik a női megjelenést. Igen széles skálán mozog, hogy az átöltözés keltette szexuális izgalmon túl milyen helyzet kell számukra a kielégüléshez. Egyeseknek elég az átöltözés pusztja ténye, vannak, akik tükörben nézegetik magukat női ruhában, eközben maszturbálnak, és akadnak olyanok is, akinek az az izgató, ha átölözve mennek el egy nyilvános helyre. Titkukba rendszerint csak a szexuális partnerüket vonják be, így bizarr vágyaik, készleteseik a környezet előtt rejtve maradnak.

Az átöltözés által kiváltott nemi izgalom idővel alábbhagyhat, de akár el is maradhat. Gyakori, hogy ez a zavar átvált transzszexualizmusba, amikor már a külső átalakuláson túl biológiai átalakulásra – nőként való életre – is vágyik a személy.⁴⁵ A transzvesztiták a személyiségvonásaikra irányuló kutatások megállapításai szerint gyakran ellenségesek, jellemző rájuk az énközpontúság, az intimitásra való képtelenség, ritkán élnek kiegyensúlyozott, jó házasságban. A modern pszichológiai elmélet ezeket az embereket betegnek tekinti, a betegség kialakulását pedig legtöbbször az operáns kondicionálás elvére vezeti vissza pl. a szülei vagy más felnőttek határozott kívánságára öltött magára a másik nemre jellemző ruhákat. Ezeknél a betegeknel a gyermekkori szexuális fejlődésben voltak zavarok, a gender role bennük gyakran hiányosan vagy hibásan alakult ki, de leginkább a pszichoszexuális identitásuk volt zavart. Amellett, hogy biológiai nemük identitását képviselték, fantáziáikban általában azzal játszottak, hogy ők a másik nemhez tartoznak, és a nemi kapcsolat ilyen minőségben a legvonzóbb számukra.⁴⁶

5.4. Voyeurizmus

*A voyeur („kukkoló”) visszatérő és erőteljes szexuális sürgetést érez arra, hogy mit sem sejtő embereket titokban meglessen öltözködés, fürdés vagy szeretkezés közben.*⁴⁷ Az exhibicionista ellentéte: az exhibicionista színre lép, a voyeur másokat les meg – tudtuk nélkül - rejtkehelyéről, és ez okoz számára szexuális élvezetet. Rendszerint leskelődés közben, vagy utána maszturbál, melynek élvezetéhez gyakran szüksége van annak elképzelésére, hogy leleplezése esetén megszegyenül, ellenben nem tartozik hozzá feltétlenül az a vágy, hogy az általa megfigyelt személlyel szexuális kapcsolatot létesítsen. Az ilyen beállítottságú ember akkor szerzi meg az igazi kielégülést, ha más van a nemi aktus színhelyén, ő pedig nézi azt, és ezáltal elégtételt érez. Megtörtént, hogy a beteg akkor érzett kielégülést, ha a mellette lévő szobában közöszültek. A szituáció hatására hangosan sírni kezdett, amire a nő átjött hozzá és megvigasztalta.⁴⁸ Csak férfiaknál fordul elő, 15 éves kor előtt kezdődik és krónikus lefolyású. Akárcsak az exhibicionizmus, a voyeurizmus is része lehet a normális szexuális életnek, de ilyenkor a cselekmény az abban részt vevő

45 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 144.o.

46 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó, Budapest, 1980., 117.o.; Linczényi Adorján, Radnai Béla, Vikár György: A szexuális élet zavarai; Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1981., 142-143.o.; Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 198. o.; Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 498.o.; Szilágyi Vilmos: Szexualpszichológia. Medicina Kiadó, Budapest., 2005. 180.o

47 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 449.o.

48 Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977., 229. o.; Clifford A.i.m. 107.o.

felek beleegyezésével történik. A voyeurizmusnál éppen az a lényeg, hogy a beteg ismételtelen megsérti mások privát szféráját. Csak akkor diagnosztizálható, ha a „kukkolás” visszatérő, és ez a kizárólagos kielégülést okozó szexuális viselkedés. Egy részük egyáltalán nem képes másokkal normális szexuális kapcsolatot létesíteni, más részük látszólag rendezett szexuális életet él.

A voyeurizmus hátterében a mások feletti hatalom megszerzése áll, ami egyébként – a személy szociális és szexuális ügyetlensége miatt – nem jöhet számításba. Pszichodinamikai szempontból a felnőtt genitáliák látványára kialakuló kasztrációs komplexus megszelídítéséről van szó: a kukkoló az eredeti (gyermek- vagy pubertáskori) félelmet, frusztrációt, a szexualitáshoz kapcsolódó bűnösségi érzést kiváltó helyzetet akarja megismételni, és így akarja biztosítani magát arról, hogy nincs mitől tartania. A kutatók egy másik csoportja (behavioristák) tanult viselkedésként értelmezi, mely egy szexuálisan felkavaró helyzet titkos megfigyeléséhez kapcsolódik.⁴⁹

5.5. Frottörizmus

A „frotter” – francia szó, jelentése dörgölés, dörgölözés. *A frottőr visszatérő és erőteljes sürgetést érez arra, hogy embereket akaratauk ellenére megérintsen, hozzájuk dörgölőzzön, illetve szexuális töltetű ábrándokat szőjön róluk.* Diagnosztizálásához – a többi parafilias zavarhoz hasonlóan – az szükséges, hogy a késztetés nyugtalanító legyen, és a beteg a konkrét tettet véghezvigye.⁵⁰ A frottörök kizárólag férfiak, zömében fiatal fiúk, akik általában zsúfolt helyeken, aluljáróban, járdán, tömegközlekedési eszközön, mozik előcsarnokában, áruházak forgatagában nemi szervüket áldozatuk combjához, fenekéhez dörgölik, megsimogatják annak mellét, nemi szervét, és szinte azonnal elélveznek. Kísérő fantáziáikban pedig bensőséges kapcsolatot képzelnek el velük. A **ruhafelmetszők** zselet pengével kisebb hasadékokat vágnak áldozatuk ruháján, azért, hogy péniszüket beledugva érzéki örömhöz juthassanak. A **szalirományában** szenvedők titokban az ejakulátumukat vagy magukkal hozott folyadékot fröcskölnék a kiszemelt nőkre.

A rendellenesség serdülőkorban indul, gyakran egy véletlenül megfigyelt dörgölözés a kiváltó ingere. Általában 25 éves kor körül a késztetés ereje csökken, vagy teljesen megszűnik. Ezen, kivitelezésében agresszív cselekmények elkövetői kontaktusképtelen személyek, olyanok, akik sajátos életrsoruk és belső lelki szerveződésük során izolációba kerültek, de nem rendelkeznek alapvetően agresszív ösztönalappal, hanem kisgyermekkorri inceszt helyzet megisméltésének, illetve kudarca korrekciójának hatnak.⁵¹

49 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 146.o.; Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 449.o.; Linczényi Adorján, Radnai Béla, Vikár György: A szexuális élet zavarai. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1981., 147.o.; Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977., 229. o.; J. Roeburt: i.m. 110-111.o.

50 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 449.o.

51 Linczényi Adorján, Radnai Béla, Vikár György: A szexuális élet zavarai. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1981., 147-148.o.; Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 146.o.; Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 449.o.

5.6. Pedofília

A „pedofília” görög eredetű⁵² szó és *gyermekszeretet* jelent. A pedofiliát – a *kiskorúakkal történő nemi kapcsolatot* – a mai közfelfogás elítélendőnek, bűnösnek tartja. A szakirodalomban nem találkozhatunk egységes fogalom meghatározással.⁵³ A definíciók közös pontja, hogy azokat a személyeket nevezik *pedofiloknak*, akik a *serdülőkorukat még el nem ért, általában 13 évesnél fiatalabb gyermekek nézegetésétől, érintésétől vagy különféle szexuális cselekményre bírásától kerülnek szexuális izgalomba*.

Két típusát különböztethetjük meg: az **exkluzív típusú** személyeket, akik csak a gyermekek iránt vonzódnak, és a **nonexkluzív típusú** pedofiliasokat, akiket a felnőttek is érdekelnek. Ezek általában személyiségfejlődésükben visszamaradt férfiak, akiknek éppen karaktervonásaik miatt rossz a kapcsolatuk embertársaikhoz. Sok közöttük a pszichopata, az organikus agykárosodásban szenvedő, gyengeelméjű, viszont alig van köztük elmebeteg.

Késztetésük gyakran megmarad a gyermekek nézegetésénél, fogdosásánál, simogatásánál, fényképek készítésénél, pornófényképek közös nézegetésénél, de gyakori, hogy a gyermeket szexuális örömszerzésre is felhasználják. Ezek a gyermek számára szinte mindig súlyos, maradandó lelki traumát okoznak. Kisfiúk és kislányok egyaránt lehetnek potenciális áldozatok, bár a kislányok aránya valószínűleg nagyobb - az esetek kétharmada. Áldozataik többnyire közvetlen ismerőseik, családi körükből való rokonaik, gyakran saját gyermekeik, ezért az esetek nagy részére nem derül fény. Az egyik vizsgálat szerint a pedofiliasok áldozatai 4 százalékban 3 évesek vagy annál fiatalabbak, 18 százalékban 4-7 évesek, 40 százalékban 8-11 évesek. Az esetek többségében az áldozat ismeri támadóját, 15-30 százalékuknál a molesztálás incesztuózus jellegű.⁵⁴

Első jelei serdülőkorban jelennek meg, és a zavar krónikus lefolyású. Általában olyan egyéneknél fordul elő, akik gyermekkorukban maguk is szexuális bántalmazás áldozatai voltak. Gyakran olyan házasságban élő férfiakról van szó, akik megromlott családi életükre és mellőzöttségükre ilyen felülkerekedéssel akarnak kárpótlást szerezni. Szerepet játszik kialakulásában az alkoholizmus problémája is, mely érvényesülni enged egyes pedofil vagy erőszakos tendenciákat. A klasszikus értelemben vett erőszakos, valamint a pedofil jellegű cselekmények elkövetői jelentős részben az ittas vagy alkoholista személyek köréből kerülnek ki.⁵⁵

A szakemberek egy része elsődleges okként háttérben éretlen személyiséget feltételez, gyengén fejlett szociális és szexuális készségeket, melyek következtében a beteg heves szorongást él át a normális szexuális kapcsolatnak még a gondolatától is.

52 A pedofília sajátos formája – az ókori görögöknél szokásban volt és elfogadott – *pederasztia*, amely egy felnőtt férfinek egy serdülő fiúval folytatott szerelmi viszonyát jelenti, amely egyben tanító-tanítvány viszony is volt. Szilágyi Vilmos: *Szexuálpszichológia*. Medicina Kiadó. Budapest. 2005., 186.o.

53 Peszleg Tibor: *Internet és pedofília*. Belügyi Szemle. 2004. december. 1.o.

54 Linczényi Adorján, Radnai Béla, Vikár György: *A szexuális élet zavarai*. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1981., 145-146.o.; Fekete Mária, dr. Grád András: *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 147.o.

55 Rózsa János: *Szexuális bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977., 235. o.

Nagymértékben jellemző rájuk a hibás gondolkodás, például az, hogy „Nyugodtan létesíthetek szexuális kapcsolatot gyerekekkel is, ha egyszer ők is akarják”.⁵⁶

Rózsa véleménye szerint a pedofil jellegű cselekmények összefüggésben állnak a szexuális neurózissal és az impotenciával, amit kriminológiai tapasztalatok is alátámasztanak. Úgy gondolja, hogy a részlegesen vagy teljesen impotens és neurotikus férfiak tartanak a szexuálisan érett nőtől és ezért, ha szocializációjuk terén is hiányosságaik vannak, könnyebben fordulnak leánygyermek felé, elveszítettnek hitt férfiasságukat így próbálják visszaszerezni. Ezért sokszor büntudatot éreznek.

Mindezek mellett a szexológia a pedofil hajlamok keletkezésében a pszichoszexuális éretlenségnek is jelentőséget tulajdonít, ami részben neurotikus fejlődés eredménye.⁵⁷ Az ilyen pszichoszexuálisan éretlen személyiség a nemileg érett nővel szemben idegenkedést érez, a felnőttek közötti szexualitást pedig általában tisztátlannak tartja, és ez meggátolja őt a normális kapcsolatok kialakításában. Az infantilis szexualitás olyan személyekre jellemző, akik érzelmileg gyermekek maradtak, akik a pubertás idején és a későbbiek során sem szereztek meg azokat a másik nemre vonatkozó benyomásokat, amelyek feltételei az egészséges szexuális fejlődésnek.⁵⁸

A pedofil jellegű cselekmények tetteseinek jelentős része idősebb személy, akinél a potenciális képességek megszűnésével a nemi vágy nem szűnik meg, hanem az idősebb korban jelentkező organikus elváltozások, agyi érlemezésedés, szenilitás mellett még fokozódik. Ez elsőrendű szerepet játszhat a pedofil jellegű, gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekmények megvalósulásában.⁵⁹

5.7. Gerontofília

Azokat az embereket nevezzük gerontofilnek, akik *szexuális partnerüknek náluknál jóval idősebb személyt választanak*. Ez a rendellenesség férfiakra és nőkre egyaránt vonatkozhat. Kialakulásának vizsgálata kapcsán felvetődik és még ma is tisztázatlan az a kérdés, hogy vajon mi az a korkülönbség, melyen túl indokolt lehet a gerontofília perverziójáról beszélni. Tényként rögzíthetjük, hogy a kutatók vizsgálataik során korábban a gerontofília meghatározását használták, amikor a szemérem elleni erőszak vagy az erőszakos nemi közösülés 60-70 éves személyek sérelmére történt. Ezt azonban önmagában még nem tekinthetjük perverziónak, mert az esetek többségében ezen bűncselekményeket alkoholtól súlyosan befolyásolt állapotban, a nemi élettől hosszabb, kényszerű tartózkodást követően valósították meg, és a tettesekre inkább a pszichopátiás személyiségvonások voltak a jellemzőek. Az esetek 8-10%-ban lehetett csak megállapítani, hogy egyébként is vonzódnak a náluk jóval idősebb nőkhöz.⁶⁰

56 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 449.o.

57 Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977., 236. o.

58 Paul Plaut: A nemi büntettes és személyisége. OKKRI nyersfordítás. 383.o.; Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1977. 236. o.

59 Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977., 236. o.

60 Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977., 236-237. o.

5.8. Szexuális szadizmus és mazochizmus

Az egyik leggyakoribb, problematikus szexuális viselkedés a *szexuális szado-mazochizmus*, vagyis az egymás ellentéteinek megfelelő *szadizmus és mazochizmus*, melyek jellemzője az erőszak, a gyengeség, a megalázás és megalázkodás élvezete a szexben. *A szexuális szadizmusban szenvedő személyt – többnyire férfiakat – a másoknak okozott fizikai vagy pszichikai fájdalomkeltés, a mások feletti uralkodás, mások mozgásának korlátozása, szemének bekötése, összevagdósása, fojtogatása, esetleg megcsonkítása, megölése, illetve ezek elgondolása juttatja a szexuális izgalom állapotába.*⁶¹

Szexuális vágyukat minden esetben az áldozat szenvedése okozza. Úgy jutnak gyönyörhöz, hogy partnerüket:

- megkínózzák,
- valamilyen formában rögzítik,
- lekötik,
- megbilincselik,
- korbácsolják,
- ütlegelik,
- beleszúrnak,
- megvágják,
- harapják,
- rugdalják,
- véresre karmolják.⁶²

A szexuális szadisták a bántalmazásokkal, kínzásokkal akár maradandó sérüléseket is okozhatnak, de a vágyaik kielégítésének kegyetlenségébe náluk a csonkítás és a gyilkosság is belefér. A szadista emberek fantáziáikban totális hatalmat akarnak élvezni áldozatuk fölött. Élvezik szadista fantáziáikat, és még jobban élvezik azt, ha azokat meg is valósíthatják, lelkiismeret-furdalás és anélkül, hogy tudatában lennének annak, hogy rosszat tesznek. Amennyiben mazochista partnerről van szó, vele egyetértésben cselekszenek, gyakran azonban áldozatuk kétségbeesett tiltakozása ellenére. Kifejezetten fokozza izgalmaikat, ha a partner velük ellenkezik. A szadisták nemi téren bizonytalanok és inadekvátan érzik magukat, fölényhelyzetük biztosítása érdekében van szükségük fájdalomkötésre és ez szexuális készenlétük feltétele is.^{63 64}

Hazlewood és Warren álláspontja szerint el kell választani egymástól az **impulzív típusú bűnözőket** és a **rituális bűnözőket**. Az **impulzív típusú bűnözők** azok az erősza-

61 Az elnevezés de Sade márkí (1740-1814) nevéből származik, aki szexuális vágyait szörnyű kegyetlenkedésekkel elégítette ki, és elmegőgyintézetben végezte. Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 451.o.

62 Linczényi Adorján, Radnai Béla, Vikár György: A szexuális élet zavarai. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1981., 135-136.o.

63 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 451.o.; Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 147-148.o.; Rózsa János: Szexuális bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest. 1977., 243. o.

64 Mike DeBardeleben: Diagnózis: Szexuális szadizmus. Kezelési kézikönyv a DSM-IV-TR esettanulmányokhoz; American Psychiatric Publishing, Inc. 306.o.

kos bűncselekményt elkövetők, akik nem igazán tervezik meg előre büntettüket és nincs szexuális „forgatókönyvük”. A legtöbb nemi erőszakot elkövető ebbe a kategóriába esik, bűncselekményeiket alkalmyszerűen követik el – főként akkor, amikor egy izgalmas lehetőség kínálkozik.

A **rituális bűnözőket** a különböző parafiliákat tartalmazó fantáziáik indítják és fantáziájukban hosszú ideig egy különleges szadista forgatókönyvet táplálnak, amelyet aztán szexuális bűncselekmény formájában meg is valósítanak. Általában elkerülik a felelősségre vonást, és késztetésük van újabb bűncselekmények elkövetésére, melyet különleges módon és viszonylag jól előre jelezhető időszakonként követnek el. Gyakran a cselekményeiket előre meghatározott módon viszik véghez, különleges módon, előre jelezhető időszakonként, a holttestet pedig megalázó testhelyzetben „állítják színre”, hogy ezzel is demonstrálják szadista dühüket és azt, hogy istenként uralkodnak az áldozatok felett.⁶⁵

Dietz 30 férfival végzett tanulmánya szerint a szexuális szadista férfiak 43%-nak volt homoszexuális élménye, 20%-ra volt jellemző a transzvesztitizmus, körülbelül 50%-uk olyan családban nőtt fel, ahol jellemző volt a hűtlenség vagy válás, és körülbelül egynegyedüket érte testi vagy szexuális visszaélés (vagy mindkettő) gyermekkorában. A büntettek alapos megtervezése általánosan jellemzi ezt a csoportot; 40%-uk őrzött meg „trófeákat”, amelyeket áldozatától vett el (ruha, ékszer vagy más tárgyak). A kábítószerrel vagy alkohollal való visszaélés a bűnözők 50%-ára volt jellemző.⁶⁶

A szexuális szadistákra vonatkozóan egyelőre nincsen semmilyen határozott, általánosan hatékony gyógymód, a társadalom veszélytelen tagjaivá válásuk még csupán illúzió. Egyetlen ésszerű eljárás a már gyilkosságot elkövetett betegekkel szemben, a biztonságosan őrzött intézményekben történő elhelyezésük, mert a közösség biztonsága elsőséget élvez.^{67 68} Azokkal szemben, akik nem ölték meg áldozataikat, vagy akiket azután tartóztattak le, hogy áldozataiknak sikerült elmenekülni, akkor járunk el leghelyesebben, ha hosszú ideig tartó börtönbüntetést, kognitív viselkedésterápiát alkalmazunk és libidót csökkentő gyógyszerek szedését írjuk elő számukra. Ezen szexuális szadista emberek társadalomba való visszatérése csak akkor lehet biztonságos, ha megbánást tanúsítanak, megvan a megfelelő önfegyelmük ahhoz, hogy a libidót csökkentő gyógyszereket rendszeresen szedjék, és hajlandók arra, hogy a kezelésüket megfelelő ellenőrzés mellett folytassák.⁶⁹

65 Mike DeBardleben: Diagnózis: Szexuális szadizmus. Kezelési kézikönyv a DSM-IV-TR esettanulmányokhoz; American Psychiatric Publishing, Inc. 307.o.

66 Mike DeBardleben: Diagnózis: Szexuális szadizmus. Kezelési kézikönyv a DSM-IV-TR esettanulmányokhoz; American Psychiatric Publishing, Inc. 305.o.

67 Mike DeBardleben: Diagnózis: Szexuális szadizmus. Kezelési kézikönyv a DSM-IV-TR esettanulmányokhoz; American Psychiatric Publishing, Inc. 189.o.

68 Mike DeBardleben: Diagnózis: Szexuális szadizmus. Kezelési kézikönyv a DSM-IV-TR esettanulmányokhoz; American Psychiatric Publishing, Inc. 308.o.

69 Mike DeBardleben: Diagnózis: Szexuális szadizmus. Kezelési kézikönyv a DSM-IV-TR esettanulmányokhoz; American Psychiatric Publishing, Inc. 308.o.

A szexuális mazochizmus *olyan betegség, melyben a személy visszatérő és erőteljes szexuális késztetést érez arra, hogy megalázzák, megverjék, megkötözzék, vagy bármilyen más formában szenvedést okozzanak neki, illetve ábrándokat sző ezekkel kapcsolatban.*⁷⁰ Vannak, akik közösülés vagy maszturbáció közben olyan dolgokról fantáziálnak, hogy akarataik ellenére szexuális aktusra kényszerítik őket, a szexuális mazochizmus azonban csak azokra a személyekre érvényes, akik teljesen ilyen késztetések hatása alatt állnak. Abban találnak élvezetet, ha őket uralják, mozgásukban meg vannak bénítva, vagy velük kegyetlenkednek. Egyesek maguk szolgálják ki mazochisztikus vágyaikat, megkötözik, túvel szurkálják vagy megsebesítik magukat, mások a partnerüket kérik arra, hogy zárják be, kötözzék meg, pofozzák fel, ütlegeljék, korbácsolják és botozzák meg, „csípjék, rúgják, harapják” és alázzák meg őket, szemüket kössék be, vezessenek beléjük áramot, szúrjanak gombostűt a mellbimbójukba, hajtűt a heréjükbe. Sokan látni akarják a saját vérüket ahhoz, hogy elélvezzenek. A mazochizmus egyik típusában, a **hipoxifiliában** a beteg a szexuális gyönyör fokozása érdekében fojtogatja magát, vagy partnerét kéri meg arra, hogy fojtogassa. Az utóbbi időben az **autoerotikus aszfixia** előfordulási aránya emelkedést mutat, azaz fiatal, gyakran tízévesnél nem idősebb fiúk visszafordíthatatlan, végzetes agyi oxigénhiányos állapotot hoznak létre úgy, hogy maszturbálás közben felakasztják vagy fojtogatják magukat.⁷¹

Kialakulásuk hátterében okok egész sora húzódhat meg. A szexuális szadizmus és mazochizmus fantáziái már gyermekkorban megjelenhetnek, a szadista cselekedetek pedig – amennyiben sor kerül rájuk – fiatal felnőttkorra érnek be. A gyermek, akit pl. szadista hajlamú szülője, nevelője rendszeresen ver, mivel önkéntelenül utánozza őt, azonosulhat bántalmazójával, s tovább adja a verést egy nálánál kisebb személynek. Közben élvezi saját hatalmát, a másik kiszolgáltatottságát, ezáltal a modellkövetés útján pedig könnyen szadistává válhat. A szinte mindenki számára hozzáférhető pornográf magazinok, könyvek és videofilmek tálcán kínálják az ilyen modelleket. A betegség legtöbb esetben krónikus, és vagy azonos szinten marad, de a kegyetlenkedések az idő előrehaladtával odáig is fajulhatnak, hogy az egyén komoly veszélyt jelenthet mások testi épségére. A nemi erőszak elkövetőinél gyakran állapítható meg szexuális szadizmus.⁷²

A másik lehetőség, hogy a gyermek hozzá szokik a megalázásokhoz, verésekhez, várja és élvezi azokat, így lesz mazochista.⁷³ A mazochista fantáziák tehát már gyermekkorban elkezdődhetnek, de a vágyak csak fiatal felnőttkorban jutnak az egyén cselekedetein keresztül kifejeződésre. A tünetek akár évekig is fennmaradhatnak változatlan, sőt akár még súlyosabb és veszélyesebb formában is. Ezek a szexuális zavarok klasszikus kondicionálás útján is kialakulhatnak. Egy serdülő fiú esettanulmányából kiderül, hogy amikor eltörött a karja, és az orvos érzéstelenítés nélkül próbálta helyreilleszteni a csontot, a fiút egy igen csinos ápolónő szorította bátorítólag magához. Nagyon valószínű, hogy

70 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 451.o.

71 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005.,450.o.

72 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 147.o.

73 Szilágyi Vilmos: Szexuálpszichológia. Medicina Kiadó. Budapest. 2005., 179-180.o.

a szexuális vágy és a fájdalom akkor érzett erőteljes kombinációja indította el benne a későbbi mazochista késztetéseket és cselekedeteket.⁷⁴

5.9. Nekrofilia

Kevésbé elterjedt parafília a holttestekkel történő fajtalanzkodás. A köznyelv a nekrofilíát gyakran a halottak iránt érzett szexuális vágy perverziójával azonosítja, azonban a szó jelentése sokkal árnyaltabb ennél. A nekrofilia, vagyis „a halál szeretete”, a *pusztuló, romló, a holt dolgok iránt érzett vonzalom*. A nekrofiliasok rendkívül bátortalan, gátolt személyiségű, legtöbbször gyengeelméjű férfiak, akik a halottat, vagy annak kivágott részét szexuális tárgyként használják fel. Utóbbi esetben a holttest kivágott része a fétis szerepét is betölti, azonban ez a szexuális rendellenesség fővonásában agresszív-szadisztikus attitűd. Leginkább olyanok körében fordul elő, akik hullákhoz hozzájuthatnak, így például boncsegédek, sírásók. Ha a beteg **szimbolikus nekrofilíában** szenved, megelégszik a puszta tetszhalállal: a nőnek vagy a férfinak halotti ruhába kell öltöznie, koporsóba, vagy „halotti ágyra” kell feküdnie, és halottnak kell tettetnie magát, míg partnere ki nem elégíti magát rajta.⁷⁵

5.10. Koprofilia és urinoflörizmus

Nők és férfiak között sokan vannak, akik a szeretkezés izalmában a nemi szervekhez és az ürülékhez kapcsolódó durva, illetlen szavakat használnak. Ez a **koprolália**, amely tulajdonképpen az önajzást segíti, és jelzi, hogy a személyiség felszabadul. A **koprofilia** olyan szexuális izgalmat és közöszülést jelent, melyben az ürüléknek izgató szerepe van. A koprofilias a partner széketelével játszik, gyakran a másik hasán szétkenve azt, mert ez jelent számára élvezetet. Az **urinoför** partnere azonban a *vizelet szagát élvezzi, vagy akár meg is issza azt*. Mindkét perverzió a gyermek tisztaságra szoktatási idejére vezethető vissza, amikor még nem kellően begyakorlott az utálat az exkrétumok iránt. A gyermek sokkal inkább szaglás útján tájékozódik, mint a felnőtt, és az előfordulásakor talán arról lehet szó, hogy a beteg úgy menekül a világ valósága elől, hogy gyermekkori tájékozódást varázsol vissza. A koprofilia és az urinoflörizmus nemcsak perverzióként, hanem valamilyen oknál fogva elbutult embereknél is megfigyelhető.⁷⁶

6. A nemi identitás zavara

A korai szexuális fejlődés során ahhoz, hogy szociális és szexuális élményeink felnőttkorban kielégítőek legyenek, megfelelő nemi identitásra van szükségünk: arra, hogy

74 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 451.o.; Linczényi Adorján, Radnai Béla, Vikár György: A szexuális élet zavarai. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1981., 135-136.o.

75 Linczényi Adorján, Radnai Béla, Vikár György: A szexuális élet zavarai; Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1981., 149.o.

76 Linczényi Adorján, Radnai Béla, Vikár György: A szexuális élet zavarai. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1981., 149.o.

egy férfi férfinak, egy nő pedig nőnek érezze magát.⁷⁷ Az identitás én-azonosságot jelent, azt foglalja magában, amit a „Ki vagyok én?; Mi vagyok én?” kérdésekre válaszolnánk. Az identitásunk egyik fontos pontja, az, hogy melyik nemhez tartozónak érezzük magunkat. *A nemi identitás zavarát jelenti, ha valaki a nemi jegyeivel ellenkező neműnek érzi magát.* Olyan ez, mintha a nő lélek férfi testbe, a férfi pedig női testbe születne.⁷⁸ Nemi identitás zavarra utaló jelek már kisgyermekkorban (5 éves) is megjelenhetnek. A transzszexuális felnőttekhez hasonlóan ők is kényelmetlenül érzik magukat a nemüknek kijelölt ruhákban, pl. a kislány csak fiús ruhákat hajlandó viselni, fiús játékokat játszik, fiúsan viselkedik, fiú módra akar pisilni, a fantáziajátékokban előszeretettel vállalja a másik nemhez tartozó szerepeket és erősen a másik nemhez szeretne tartozni. Szerencsére a legtöbb gyerek az ilyen gyermekkori zavarokat serdülőkorra vagy felnőttkora kinövi, de sok olyan eset ismert, amikor ezek a zavarok felnőttkori transzszexualizmussá alakulnak.

A nemi identitás zavarokkal küszködő gyerekek közül nem feltétlenül lesz mindenki transzszexuális felnőtt. A serdülőkor után fennmaradó eseteknél a nemi identitászavar jellegzetes tünetei: az első- és másodlagos nemi jegyek elleni tiltakozás, utálat, szabadulni vágyás, a másik nemre jellemző viselkedés. Gyakran találkozunk házasságban, tartós párkapcsolatban élő emberekkel is, akik hosszú évek után ismerik fel valódi énjüket.⁷⁹

A nemi identitás zavarában szenvedőkben, azaz a *transzszexuálisokban erős és gyermekkortól fejlődő, csaknem meggingathatatlan meggyőződés él, hogy ők az ellentétes nem tagjai, csak valamilyen biológiai véletlen miatt rendelkeznek másfajta nemi apparátussal, és mindent elkövetnek annak érdekében, hogy megszabaduljanak ennek a rossz testnek az elsődleges és másodlagos nemi jellegeitől, megszerezzék a másik nemre jellemzőeket.*⁸⁰ Ezek az emberek a nemükre jellemző öltözködési formát – szexuális identitásuk keresése miatt - kényelmetlennek, saját nemi szerveiket pedig visszataszítóknak találják. Másképp öltözködnek és a másik nemre jellemző elfoglaltságokat, szokásokat vesznek fel. Ez a rendellenesség is férfiaknál gyakoribb. Gyermekkorukban lányosan viselkedtek, lányoknak való dolgok érdekelték őket, lányokkal szerettek barátkozni, serdülőkorukban nemi vágyaik pedig fiúk felé irányultak. A transzszexuális nők gyermekkorukban agresszív, fiús játékokat játszottak, a lányokat megvetették, a fiúk csoportjában szerettek lenni, és fiúsan is öltöztek. A transzszexuálisok abban különböznek a tranzvesztitáktól, hogy csak egy kisebb részük talál abban örömet, hogy a másik nem ruháit ölti magára. Ezek az emberek valóban a másik nem tagjai akarnak lenni.⁸¹ Szennvednek ettől a „rossz testbe született” állapottól, és mindent megpróbálnak annak érdekében, hogy a másik nemhez tartozhassanak. Akár még éveken át tartó hormonkezeléseket is vállalnak: a férfiak ösztrogénkezelésben részesülnek, kebleik nőnek, elvesztik erős arc- és testszőrüket,

77 Richard C. Atkinson – Ernest Hilgard: Pszichológia, Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 401.o.; 403.o. Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 47.o.

78 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 150.o.

79 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 151.o.; Szilágyi Vilmos: Szexuálpszichológia. Medicina Kiadó Budapest, 2005., 180.o.

80 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980.,118.o.; Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 454.o.

81 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 118.o.

megváltozik testük zsieloszlása, a nők tesztoszteront kapnak, annak összes következményével együtt. Ez a pszichoterápiával kombinált hormonterápia általában biztosítani szokta számukra, hogy a nekik tetsző szerepben éljék le az életüket, és vannak olyanok is, akik az orvostudomány egyik legvitatottabb eljárására, a nemet átalakító műtétre vállalkoznak.⁸² Az orvosok véleménye erősen megoszlik a műtėti megoldással kapcsolatban, azonban a kérdés máig nincs eldöntve, mivel még nem teljesen tisztázottak a pszichoterápiával vagy hormonálisan – vagy e nélkül - kiegészített műtétek hosszú távú hatásai. Vannak, akik évekkal a műtét után is jól érzik magukat új nemükben, találnak partnereket, és azokkal érzelm gazdag, jó, tartós kapcsolatokat tudnak kialakítani, mások viszont súlyos pszichés problémákat élnek át. A transzszexuálisok között különösen gyakori a szuicidium, a depresszióra való hajlam. A nemi identitás zavarai rendszerint krónikusak, ezért megfelelő lelki támogatásuk mellett a pszichoterápiás kezelésük nélkül nem igen várható rendeződésük.⁸³

Ezt a zavart sokan próbálták már magyarázni, de a kutatóknak mindez ideáig nem sikerült kialakulásának valódi okaira fényt deríteniük. Egyesek biológiai okokat feltételeznek a háttérben. Az első igazi áttörést ezen a téren egy holland kutatás hozta, melyben a transzszexuálisok és a többi ember közötti biológiai okokat kutatták. Hat, nemüket férfiról nőre változtató személy agyának boncolásakor azt találták, hogy a *hipotalamusz stria terminalis nevű magja (BST)* a hat személynél az átlagnál jóval kisebb, a kontrollszemélyekéhez képest csak fele akkora. Tekintve, hogy a női agy BST-je kisebb a férfiagyban találhatóánál, úgy tűnik, mintha a transzszexuálisoknak női méretű BST-jük lenne. A felfedezésnek nyilván vannak más magyarázatai is, de elképzelhető, hogy ez az a biológiai különbség, amely a transzszexualizmusért felelős. Akár biológiai, akár pszichés eredetű okokra vezethető vissza, a nemi identitás zavara mindenképp olyan pszichés diszfunkciónak számít, mely áldozatának létezését alapjaiban ingatja meg.⁸⁴

7. Maszturbáció és a homoszexualitás

A maszturbáció (önkielégítés) és az azonos neműek szexuális vonzalmának (homoszexualitás) megítélése terén mindig is nagy volt a bizonytalanság, értetlenség. Az önkielégítés sokáig természetes, a nyilvánosság előtt is üzhető viselkedésnek számított, azon-

82 Az első nemátalakító műtétet 1930-ben végezték, de 1952-ig, amikor egy leszerelt katonát, George Jorgensent operálták át Christina Jorgensenné, nem volt igazán népszerű a gyakorló orvosok körében. A műtét híre bejárta a világot, és mindenütt felkeltette az emberek érdeklődését. 1980-ra a szexátalakító műtétek a nyugati félteke legalább negyven egészségügyi központjában már rutineljárásnak számítottak. A beavatkozást mindig néhányéves hormonterápia előzte meg, majd a férfiaknál a pénisz műtėti eltávolítása, egy mesterséges hüvely kialakítása és az arc plasztikai műtete következett, nőknél pedig kétoldali emlőeltávolítás és a méh kivétele. A használható pénisz kialakítása, a phallostastica még nem megy zökkenőmentesen, ezért nem is nagyon ajánlják a pácienseknek, viszont egy szilikonprotézis is képes a pénisz benyomását kelteni. Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 454. o.

83 Budai Béla: A szexualitás modern elmélete. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980., 119.o.; Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 454-445.o.; Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 197. o.

84 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osiris Kiadó. Budapest, 2005., 454. o.

ban a 16. századtól „önfertőzésnek” tartották, tiltották. Úgy gondolták, hogy súlyos betegségeket okoz (pl. elmebetegséget, hátgerincsorvadást). Még Freud is erre vezette vissza a neurózisok kialakulását.

A „homoszexuális” szót 1869-ben **K. M. Kertbeny** (oszták-magyar író, a meleg jogok elkötelezett védője) találta ki, de neki a szándéka akkor még az volt, hogy e szóval a saját nem kedvelésének egészséges állapotát jellemezze. Ezt követően **Carl Westphal** berlini pszichiáter ezt az állapotot „*ellentétes nemi érzületnek*” nevezve betegségnek nyilvánította. A következő száz évben a pszichiáter szakma a homoszexuálisokat elmebajtól szenvedő betegeknek tekintette és különböző gyógymódokat írt elő számukra.

Az elmúlt 20-30 évben azonban komoly szemléletváltás következett be ezen a téren – pl. az amerikai Pszichiátriai Társaság törölte a kézikönyvéből a homoszexuális diagnózist, így a homoszexualitás a maszturbálással egyetemben átkerült a normálisnak minősített szexuális viselkedések közé. A szakirodalom ma a homoszexualitást a hetero-, és a biszexualitás mellett a szexuális orientáció egyik formájának tekinti.⁸⁵

8. A parafilíák gyógykezelési lehetőségei

A parafilíák gyógykezelése előtt elsődlegesen azt kell tisztázni, hogy a kóros szexuális viselkedés elsődleges, vagy valamilyen más betegsége visszavezethető másodlagos zavar-e. Amennyiben más testi vagy pszichiátriai betegség következménye, akkor legelőször az abnormális szexuális viselkedést kiváltó kóros állapotot kell megszüntetni. Az esetek többségében azonban elsődleges zavarról van szó, melynek pszichés vagy partnerkapcsolati zavari okai vannak. Sajnálatos módon a parafilíák nehezen vagy egyáltalán nem gyógyítható, krónikus lefolyású zavarok, de azért lehetőség van valamennyire egyénre szabott, kombinált gyógyszeres és pszichoterápiás kezelésükre. A gyógyszerek közül a kényszernél is alkalmazott készítmények a leghatásosabbak, a pszichoterápiás módszerek közül pedig a leggyakoribbak az alábbiak:

- a **pszichoanalízis** (az abnormális szexuális viselkedés hátterében zajló tudattalan folyamatok feltárása),
- a **kognitív terápia** (a parafilias viselkedés mögött meghúzódó hibás gondolatok korrekciója),
- a **viselkedésterápia**,
- a **hipnoterápia** (a viselkedés megváltoztatása érdekében) illetve
- a **pár-, család- és csoportterápia** (a kapcsolati zavarok korrekciója érdekében).

Ezek közül eddig a parafilíák kezelésében a **kognitív-viselkedéses eljárások** voltak a leghatékonyabbak.⁸⁶

85 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 142-144.o. Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 198. o.; Szilágyi Vilmos: Szexuálpszichológia. Medicina Kiadó. Budapest. 2005., 91.o. Szilágyi Vilmos (szerk): Szexuális funkciózavarok és kezelésük. (E.J. Haeberle e-learning kurzusa alapján) Magyar Elektronikus Könyvtár, 10.o.

86 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 150.o.

9. A szexuális zavarok jogi vonatkozásai

A szexuális anomáliák közül a parafiliák ismerete több okból is fontos a jogászok számára. Az első, amit mindenekelőtt előre kell bocsátanunk, hogy ezek a problémák sok házassági bontóper háttérében állhatnak, a szexualitás zavarai a legjobb házasságot is tönkretelhetik. Az idevonatkozó elméletek szerint a parafiliiában szenvedő házastárs csupán tűnethordozó, azaz a tünet kialakulásában a másik félnek is szerepe lehet, a valódi probléma igazából a kettejük kapcsolatából ered.

A családjogi perekben (pl. házassági bontóperben, gyermekelhelyezési, kapcsolattartási perekben) semmiképpen nem cél az, hogy a felek szexuális zavarait kiteregezzék, és nyilvánvalóan nem várhatjuk ettől a zavarban szenvedő fél gyógyulását, azonban semmiképpen sem árt az, ha a dolgok mögé látunk, mert ezáltal könnyebben tudunk megalapozottabb döntést hozni. Ezek a betegségek a családjogi tárgyú perekben az esetek többségében teljes mértékben rejtve maradnak, mert a felek ezen problémájukat szégyellik előhozni, igyekeznek minél jobban titkolni. Az esetek többségében csak közvetett módon, más körülményekből lehet következtetni ilyen zavarra vagy a harmonikus szexuális élet hiányára.⁸⁷ Találkoztunk például olyan hazai bírósági perrel, amely még csak nem is bűncselekmény elkövetése miatt indult, hanem egyszerű bontóperként. A tárgyaláson aztán apránként kiderült a legfőbb válóok, mégpedig az, hogy a férj alkoholos állapotban évek óta rendszeresen lemeztelenítette a feleségét, felrágatta az udvarból nyíló padlásra, ahol a kezénél fogva felkötözte egy gerendához, majd kegyetlenül bántalmazta.⁸⁸

A családjoggal ellentétben a büntetőjog területén sokkal erőteljesebben a felszínre kerülnek a szexuális étellel kapcsolatos rendellenességek. Ezek számtalan bűncselekmény háttérében állhatnak, például a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél:

- erőszakos közöselés,
- szemérem elleni erőszak,
- megrontás,
- vérfertőzés,
- szemérem sértés háttérében.

A szexuális preferencia rendellenességeivel összefüggésben nem csupán nemi erkölcs elleni bűncselekményeket szoktak elkövetni, hanem számtalan brutális, élet elleni bűncselekményt (pl. emberölést, testi sértést), vagyoni elleni bűncselekményt (pl. lopást), köznyugalom elleni bűncselekményt (pl. garázdaságot).

87 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 154.o.

88 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 151, 153.o.

10. A gyermekek szexuális bántalmazása

A gyermekek jogaival foglalkozó, illetve a gyermeki jogokat is magában foglaló nemzetközi dokumentumok kimondják,⁸⁹ hogy a gyermekbántalmazással szemben az államot védelmi kötelezettség terheli. A gyermekbántalmazás fogalmi elemei azonban mind a mai napig nem teljesen tisztázottak. A **Gyermekjogi Egyezmény** a 19. cikkében egy definíciót megközelítő meghatározást tartalmaz. Eszerint bántalmazásnak minősül: *az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás – ideértve a nemi erőszakot is – bármilyen formája*. Ezen meghatározáson kívül elfogadott még az **ENSZ Egészségügyi Világszervezetének** (WHO) által adott definíció is: *bántalmazásnak minősül a fizikai és lelki rossz bánásmód valamennyi formája, a szexuális bántalmazás, az elhanyagolás, a gyermek kizsákmányolása függetlenül attól, hogy az káros hatással volt-e a gyermek egészségére, fejlődésére vagy emberi méltóságára*.

A gyermekbántalmazás formái tehát az alábbiak:

- *fizikai,*
- *érzelmi/lelki,*
- *szexuális bántalmazás,*
- *elhanyagolás,*
- *kizsákmányolás.*⁹⁰

A gyermekek elleni cselekmények közül a szexuális erőszak váltja ki a leghevesebb reakciót és indulatot a külső környezetből. **Szexuális bántalmazásnak** tekintünk minden olyan cselekményt, melynek révén egy gyermeket szexuális aktivitásba vonnak be, ha a gyermek életkoránál, fejlettségénél fogva nem tekinthető felkészültnek, érettnak erre, illetve ha ez a magatartás ellenkezik az adott ország törvényeivel, elfogadott társadalmi normáival.⁹¹ Megvalósulhat gyermek és gyermek, illetve gyermek és felnőtt között. A gyermeknek kora és fejlettsége alapján bizalmi vagy hatalmi viszonyban kell lennie a bántalmazottal, további feltétel még, hogy a cselekmény a bántalmazó igényeinek kielégítésére szolgáljon.⁹²

Szexuális bántalmazásnak az alábbi **cselekmények** minősülhetnek:

- szexuális tevékenységre kényszerítés, rábírás,
- csábítás fizikai kapcsolattal (a genitáliák érintkezésével),
- simogatás,
- molesztálás,

89 Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966) 10. és 12. cikk; Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966) 7. cikk; ENSZ Gyermekjogi Egyezmény (1989) 19. cikk.

90 Gyurkó Szilvia: Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. Doktori értekezés. Budapest, 2012., 54.o.

91 Gyurkó Szilvia: Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. Doktori értekezés. Budapest, 2012., 63.o.

92 Gyurkó Szilvia: Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. Doktori értekezés. Budapest, 2012., 63.o.; WHO, World Report on Violence and Health, Geneva. 2002., 35.o.

- mutogatás,
- felláció,
- maszturbálás vagy arra rábírás.

A **fizikai tevékenységen** kívül az alábbi módokon valósulhat még meg:

- a gyermek bevonása pornográf anyagok készítésébe, megtekintésébe,
- a szülők, nevelők szexuális aktivitásának figyelése,
- a gyermek ösztönzése a korának nem megfelelő szexuális magatartásra.⁹³

A **szexuális bántalmazás kategóriái** Gyurkó csoportosítása szerint:

1. a Büntető Törvénykönyvben szankcionált magatartások;
2. vérfertőző (incesztuózus) kapcsolatok;
3. pedofil, illetve ilyen jellegű cselekmények;
4. on-line szexuális abúzus.

A **szexuális abúzus** négy leggyakoribb módja:

1. Serdülőkorú lányok, akik deviáns magatartásuk (szuicidium, szökés, csavargás) kapcsán kerülnek terápiába. A velük folytatott munka során gyakran már az első szakértő által végzett interjú kapcsán fény derül korábbi, hosszú időn át tartó zaklatásukra.
2. A szülő kíséretében szakemberhez forduló prepubertás korú lányok, akiket rendszerint idegen zaklatott egy vagy több alkalommal, kevés tünetet mutatnak, leggyakrabban a poszttraumatikus stressz szindróma (PTSD).
3. 8-12 éves fiúk, akiket idegen vagy barát molesztált hosszabb vagy rövidebb időn át. Gyakran deviáns magatartásúak vagy éppen homoszexuálissá válásuk krízisében derül fény korábbi bántalmazottságukra.
4. Szakértés kapcsán, amikor a rendőrség megkeresésére történik a vizsgálat. Ide tartoznak a szülők válásakor felszínre kerülő családon belüli szexuális bántalmazások is.⁹⁴

Napjainkban a szexuális erőszak és visszaélés formáiról sok szó esik, mert – sajnálatos módon – gyakran előfordulnak. Többségükről nem értesül senki, mert az abban érintettek igyekeznek ezt minél jobban titokban tartani. Csak becslések vannak arról, hogy ezek a cselekmények milyen gyakran fordulnak elő: valószínűleg többször annyi a ki nem derült eset, mint amennyi kiderült. A szexuális erőszak családon belüli előfordulása még nehezebben bizonyítható, mivel gyakran a gyermekem semmilyen külsérelmi nyom nem található. A tapasztalatok szerint, a felnőtt elkövető az esetek túlnyomó többségében nem használ kifejezett erőszakot a szexuális bántalmazás elkövetéséhez. Az esetek nagy részében csak a gyermek által elmondottakra hagyatkozhatunk.⁹⁵

A szexuális erőszakra jellemző, hogy az erőszaktevők többsége férfi, az áldozatok pedig mindkét nemű gyermekek lehetnek. A bántalmazottak 10%-a a 4. életévét még nem

93 Gyurkó Szilvia: Gyermekközponú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. Doktori értekezés. Budapest, 2012., 63.o.

94 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 364. o.

95 Kerecsi Klára: A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban). Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. 67.o.

töltötte be, 36%-uk 12 év alatti. A lányok főként a 6-7, a fiúk 8-12 éves koruk körül válnak először áldozattá. Bármely társadalmi rétegből kikerülhetnek, nem ismerünk sem jellegzetes etnikai csoportot, sem pedig földrajzi helyet. Az értelmi fogyatékosok könnyebb befolyásolhatóságuk miatt gyakrabban válhatnak abúzus áldozatává.⁹⁶

Egy Indiában 2007-ben végzett kutatás szerint a gyermekek 53%-a szenvedett el valamilyen szexuális abúzust. Szváziföldön a 13-17 éves lányok egyharmada számolt be arról, hogy első szexuális tapasztalata erőszak eredménye volt, és hogy ezt saját otthonában szenvedte el. A statisztikák megállapításai szerint a fogyatékossgal élő gyermekek négy-ötször nagyobb valószínűséggel lesznek erőszak vagy szexuális abúzus áldozatai, mint a nem fogyatékos kortársaik.⁹⁷

A lányokkal szembeni szexuális erőszak rizikófaktora az alábbiak:

- a gyermeknek nevelőapja van;
- a gyermek bizonyos időn keresztül anyjától távol élt;
- a gyermek anyjának alacsony iskolai végzettsége van;
- a gyermek anyja szexuálisan büntető magatartást tanúsít;
- a gyermek anyja gyermeke iránt nem mutat fizikai gyengédséget;
- a család anyagilag nagyon nehéz helyzetben van;
- a gyermeknek kettő vagy annál kevesebb barátja van.⁹⁸

Szexuális erőszak esetén a gyermek nincs abban a helyzetben, hogy megfelelően értékelt információk birtokában szabadon hozzájáruljon a szexuális tevékenységhez és felismerje annak káros következményeit. A felnőtt kihasználva a gyermek függő helyzetét, szexualizált formában elégti ki annak elismerés és gyengédség iránti vágyát. Ezeket a felnőtteket cselekményük elkövetése során a legkülönbözőbb tényezők motiválhatják, melyek közül az egyik a fentebb már részletesebben is kifejtett pedofil hajlam.

A pedofilok többnyire férfiak, akik a pszichoszexuális fejlődésükben éretlenek maradtak. A felnőtt társaikkal szemben gátlásosak, a gyermekek nyelvén azonban értenek. Általában szegényesek a szociális és interperszonális készségeik, impulzívak. Gyakori náluk az iskolai, tanulmányi és/vagy magatartási probléma. Korábban családi erőszak, fizikai és szexuális bántalmazás áldozatai voltak. Az elkövetők általában személyiségzavarban szenvednek: 67%-a nárcisztikus, 72%-a borderline személyiségzavarban.⁹⁹ Bármilyen szocio-ökonómiai helyzetből, rasszból, etnikumból, vallási és kulturális csoportból kikerülhetnek. Rendszerint a foglalkozásuk is kapcsolódik a gyermekekhez: lehetnek nevelők, papok, gyermekfelügyelők, bébiszitterek. Kiismerik, feltérképezik a gyermek szükségleteit, vágyait, melynek birtokában ígéretekkel, emocionális kényszerrel

96 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 362. o.

97 Gyurkó Szilvia: Gyermekközponú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon. Doktori értekezés. Budapest, 2012., 67-68.o.

98 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 362. o.

99 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 363. o.

veszik rá, illetve tartják fenn a folyamatot. Ahhoz, hogy a gyermek visszautasíthassa a szexuális kapcsolatot, ellen kell állnia az őt függőségben tartó felnőttek.¹⁰⁰

Vérfertőzésről (incesztus) akkor beszélünk, ha a szexuális visszaélésre a családban, egy családtag részéről kerül sor, amely általában az apa, nevelőapa és a leánya közötti szexuális kapcsolatot jelent, habár ez ritkán jut el a közösülésig.¹⁰¹ Ezek a családok egyáltalán nem összetartóak, merev struktúrájúak, alacsony instrumentális és kommunikatív hatékonyságúak, míg belső hierarchiájuk inkongruens. A vérfertőzéses kapcsolat akár éveik is eltarthat, komoly lelki traumát okozva a gyermeknek. Az esetek többségében az apák, nevelőapák nem pedofilek, hanem a feleségükkel megromlott szexuális kapcsolatuk miatt használják pótpartnerként a lányukat. Többnyire éretlen személyiségek, akik gyakran anyjuk iránti ellenszenvük projekciójának következményeként saját lányukhoz fordulnak. Vannak olyan esetek, amikor a bántalmazó apák, miközben szexuális viszonyt folytatnak feleségükkel, gyermekükkel, már családon kívül is követnek el erőszakot gyermekekkel szemben. Különösen veszélyeztetettek a házastárs újabb házassága esetén a korábbi házasságból született gyermekek. Az elkövetők eleinte büntudatot éreznek, amit később elfojtanak, és gyakran hallgatólagos bűntársukká teszik a botránytól és a család felbomlásától féltő hozzátartozóikat. **Milhofer** szerint, ha a családban vagy szorosabb rokon körben kerül sor a visszaélésekre, az érintett gyermekek folyamatos tehetetlenséget, félelmet és magányt élnek meg, mert a közeli rokonokat, szülőt nem tettesnek, hanem védelmezőnek és barátoknak tekintik. Ez teszi nehezzé a védekezést: ha megpróbálják valakinek bizalmasan feltárni az esetet, átnéznék fölötte, nem hisznek nekik. Ezért visszahúzódnak önmagukba, elhatárolódnak az érzéseiktől és a testüktől, bűnösnek és tisztátalannak érzik magukat.¹⁰²

Megtörtént olyan eset, amelyben az I. rendű vádlott éveken át folytatott nemi kapcsolatot újabb házastársa leánygyermekével. A kislány már 13 éves volt, amikor a viszony az anya tudomására jutott. Amikor azonban tiltakozott ez ellen, az I. rendű vádlott megfenyegette, hogy amennyiben nem engedi a kapcsolat folytatását, sőt, nem száll be ő maga is harmadiknak, el fogja hagyni. Az anya végül beleegyezett mindebbe, hosszú időn át hármásban éltek nemi életet, amiről még fényképfelvételeket is készítettek, ekként vált az anya az ügy II. rendű vádlottjává.¹⁰³

Az ilyen jellegű bántalmazások következményei az alábbi tényezőktől függenek:

- **a gyermekek életkora az elkövetés idején:** a fiatalabb gyermekeknél szignifikánsan több az ADHD szindrómában (figyelemhiányos hiperaktivitás zavar) szenvedő, az idősebbeknél viszont gyakoribb a depresszió;

100 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 361-362. o. Szilágyi Vilmos: Szexuálpszichológia. Medicina Kiadó. Budapest. 2005., 186.o.

101 Jogi értelemben incestuózus esetekről csak akkor beszélünk, ha az elkövető egyenes ági leszármazottját vaginális úton sérti. Ebből adódóan a nevelőapa nem alakíthat ki „inceszt” kapcsolatot nevelt lányával. Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 363. o.

102 Peszleg Tibor: Internet és pedofília. Belügyi Szemle. 2004., december. 3.o.; Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria, Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 363. o.

103 Fekete Mária, dr. Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak, HVG-ORAC, Budapest, 2002., 153.o.

- **a szexuális bántalmazás egyszeri vagy ismétlődő jellege:** a krónikus bántalmazás a személyiség fejlődésében több ponton okoz károsodást;
- **a bántalmazás típusa:** ha a szexuális bántalmazás extenzív genitális kontaktussal jár, súlyosabb következmények észlelhetők;
- **az elkövető személye:** súlyosabb következményekkel jár, ha az elkövető szülő vagy nevelőszülő;
- **a gyermek családjának emocionális klímája:** a bántalmazott lányok pszichopatológiája elsősorban a család dezorganizációjával függ össze és nem találnak a bántalmazásra vonatkozó speciális hatást; a szexuális abúzusok következtében kialakult pszichiátriai zavarok gyakrabban fordulnak elő diszfunkcionálisan működő családokban;
- **a gyermek bűnösségérzése;**
- **az áldozat neme:** korábban úgy vélték, hogy a lányoknál több pszichés zavar alakul ki, mint a fiúknál;
- **a szülők reagálása az áldozat szerepére:** a szülő szorongó, bizonytalan reagálása a gyermek tünetképződését erősíti;
- **a terápiás intervenció hozzáférhetősége, alkalmazhatósága, minősége;**
- **a gyermek ellátásával foglalkozó intézményrendszer reakciója,** lehetősége az adekvát intézkedésre: a megfelelően működő gyermekvédelmi rendszerben lehetőség van átmeneti, illetve végleges elhelyezésre, a terápiás indikációnak megfelelően.¹⁰⁴

A gyermek áldozatok többnyire nem tudnak közvetlenül és spontánul beszélni a történekről, mert a bántalmazójuknak titoktartást ígérnek, és félnek is tőle. Az elkövető akár még meg is fenyegetheti az őt szerető gyermeket, hogy ha elárulja őt, börtönbe kerülhet, vagy ha nem engedelmeskedik, testvére lesz a következő áldozat. Egyre gyakrabban tapasztalható, hogy néhány gyermek hozzátartozóinak anyagi kiszolgáltatottá válásától is retteg, és ennek megelőzésére válhat áldozattá.¹⁰⁵ Általában a velük történeteket nem tudják felmérni, nem nagyon értik, ezért tehetetlennek érzik magukat. A szexuálisan bántalmazott lányok hallgatagok, visszahúzódóak lesznek, a fiúkra inkább az exhibicionista magatartás jellemző. Önmagukat hibáztatják, szégyellik magukat, megalázottságot, kiszolgáltatottságot éreznek. Bár a gyermek szeretné, hogy az erőszaknak vége szakadjon, a folyamatnak haszna is van számára: egyrészt gyakran jutalmakban, privilégiumokban részesül, másrészt a szexuális viselkedés bizonyos aspektusai örömtelinek lehetnek, mások különlegesnek, kitüntetettnek érzik magukat tőle.¹⁰⁶

A szexuális abúzusnak rövid és hosszú távú hatásai lehetnek:

Rövid távú hatások:

- félelem, szorongás, fóbia;

104 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 364. o.

105 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 362. o.

106 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 362,384. o.

- alvászavarok, álmatlanság, lidérces álmok;
- étkezési zavarok;
- bűnösségérzet, szégyenérzet, depresszió, szuicidium;
- iskolai nehézségek;
- szökések és/vagy bűnözés;
- testi tünetek;
- leggyakoribb a PTSD.

Hosszú távú hatások:

- depresszió;
- magatartászavarok;
- öngyilkosság
- személyiségzavarok, disszociáció;
- drogfüggés;
- szexuális zavarok, szexuális bántalmazóvá válás.¹⁰⁷

Széles körű vita folyik arról, hogy miért ítélendő el a felnőttek és a gyermekek közötti szexuális kapcsolat. A vélemények egységesek abban, hogy a gyermek és felnőtt közötti szexuális kapcsolat természetellenes, mind biológiai, mind pszichológiai szempontból, idő előtti szexuális érést provokál a gyermeknél, túl korán ébreszti fel benne a szexuális érdeklődést, évtizedekre blokkolhatja az örömteli szexuális kapcsolat létesítésének lehetőségét, ezért komplex károsodást jelent a gyermek számára.

A szexuális bántalmazás nem betegségentitás, ezért nincsenek jellegzetes tünetei. Gyakran csak aktív keresésekor fedezhető fel, a következményeinek jelenlétekor, a rizikófaktorok meglétének számbavétele folyamán lelhetünk rá. Nincsenek olyan speciális pszichodiagnosztikus eszközök vagy mutatók, amelyek biztosan utalnának a bántalmazottságra.

A szülőknek és a szakembereknek fel kell ismerniük a gyermek öntudatlan jelzéseit, a pszichoszomatikus tüneteit és a magatartásbeli változásait. Általánosságban az a jellemző, hogyha a szülő véletlenül tudomást szerez az ilyen szexuális visszaélésről, gyakran nem mer feljelentést tenni, mert fél a bizonyítás sikertelenségétől és a botránytól. Ha a szülő mégis feljelentést tesz, a sorozatos kihallgatások, a megszégyenítés gyakran több kárt okoz a gyermeknek, mint maga a szexuális visszaélés.¹⁰⁸

11. Az igazságügyi szakértő és a szakértői vizsgálat

Az igazságügyi szakértő véleménye, mint bizonyítási eszköz, valamilyen bizonyítandó tény meghatározásához vagy értékeléséhez a bíróság hiányzó szakértelmét pótolja. A

107 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 365. o.

108 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 359-360.o.; Kovatsné dr. Honthy Kinga: Pszichológia előadás, jegyzet, ELTE-JTI, Budapest, 2012.

polgári peres eljárások során a jog annak véleményezését várja el az igazságügyi szakértőtől, hogy a vizsgálandó peres fél rendelkezik, illetve rendelkezett-e még annyi megmaradt egészséggel, képességgel, tudatszinttel, hangulati kiegyensúlyozottsággal, intellektuális alkotóképességgel, ami egy adott feladat elvégzésére alkalmassá tette vagy teszi (pl. gyermekelhelyezési per esetén a nevelésre való alkalmasság). Családjogi tárgyú perekben (pl. házassági bontóper, gyermekelhelyezés, kapcsolattartás szabályozása) a szakértő véleményének beszerzése különösen akkor indokolt, ha a kellő alaposággal felderített tényállás alapján – az eset sajátos körülményeit (a gyermek egyénisége, érzésvilága, a családban kialakult légkör) is figyelembe véve – várható, hogy szakvéleménye elősegíti a gyermek érdekeit szolgáló helyes döntést.¹⁰⁹

A büntetőügyekben az igazságügyi szakértő arra a kérdésre ad választ, hogy a vizsgált személy, az adott időpontban, az adott cselekményre nézve rendelkezik-e megfelelő belátási képességgel, képes volt-e felismerni az adott cselekmény és magatartás társadalomra veszélyességét, képes volt-e társadalmilag elvárt magatartást tanúsítani, vagy pedig az elmeműködés bármilyen olyan kóros zavara fennállt, ami kizárta, vagy korlátozta volna ezt a belátási és magatartási tanúsítási képességet. A szakértő tehát azt keresi, hogy van-e, volt-e a cselekmény időpontjában bármilyen olyan egészségkárosodás, amely büntethetőséget korlátozó, kizáró, tehát jogi értelemben mentesítő, illetve enyhítő körülményként értékelhető.¹¹⁰

Az igazságügyi szakértő az eljárásban az eljáró hatóság, bíróság kirendelő határozata alapján vesz részt, melynek lényeges tartalmi eleme – többek között – a vizsgálandó személy adatai, a per rövid tényállása és a szakértő által megválaszolandó kérdések felsorolása. Ezek mellett a szakértő számára az eljárás dokumentumainak, jegyzőkönyveinek áttekintése céljából a peres anyag csatolása is nélkülözhetetlen.

Az igazságügyi szakértői véleménynek magába kell foglalnia a következőket:

1. lelet,
2. szakmai ténymegállapítás,
3. vélemény.

A lelet tartalmazza a vizsgálat tárgyára, a vizsgálati eljárásra, eszközre, valamint a vizsgálati tárgyban bekövetkezett változásokra vonatkozó részletes adatokat, vagyis, hogy a szakértő a véleményét milyen vizsgálatok és adatok alapján alakította ki. A szakmai ténymegállapítás a szakmai megállapítások összefoglalását, annak indoklását, a lelet a szakmai ténymegállapításból levont következtetéseket és a bíróság, a hatóság által feltett kérdésekre adott tételes válaszokat tartalmazza.¹¹¹

A szakértői vizsgálat két fő részből áll. Az első rész az **exploráció**, a bizonyos mértékig irányított beszélgetés, a második rész pedig a **személyiségvizsgálatok elvégzése**, mely különböző elemekből tevődik össze. Az explorációnál a szakértői eljárás formális

109 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 386. o.

110 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 385-386. o.

111 Kovatsné dr. Honthy Kinga: Pszichológia előadás, jegyzet, ELTE-JTI, Budapest, 2012.

megoldásai eltérőek: egyes szakértők asszisztenssel dolgoznak, a vizsgált személynek az élethelyzetek folyamatossága mentén kérdéseket tesznek fel, és a választ lediktálják a munkatársnak, vagy önmaguk írják le. Lényeges, hogy a vizsgált személy képzetáramlása a válaszok adása során folyamatos legyen, szinte beleélje magát a korábbi élethelyzetébe, konfliktusaiba, azok megoldási lehetőségeibe.

A gyermek és a serdülő igazságügyi szakértői véleményezése éppúgy, mint minden más, a gyermek és a serdülő életére jelentős hatású döntés, fokozott körültekintést igénylő feladat. A szakembernek a vizsgálat során szem előtt kell tartania, hogy még nem kiforrott, hanem formálódó személyiségről van szó, akinek további életútját kedvezően, vagy károsítón befolyásolhatja a vélemény, aminek évtizedekre bíró hatásai lehetnek.¹¹²

Egy gyermek (vagy serdülő) szexuális bántalmazása esetén, tekintettel a vizsgálat és a terápia eltérő céljaira, a vizsgálat menete az általánostól eltérő, rendkívül bonyolult folyamat. Ennek teljes ismertetésétől most eltekintek, és csak néhány általam fontosnak tartott mozzanatot emelek ki.

A gyermek (serdülő) vizsgálatának menete:

1. kórelőzményi adatok feltérképezése,
2. jelen státus vizsgálata,
3. exploráció,
4. személyiségvizsgálatok.¹¹³

A gyermek (és serdülő) több minőségben kerülhet meghallgatásra, vizsgálatra, mint „szemtanú”, és úgy is, mint egy bűncselekmény sértettje vagy elkövetője. A vizsgálatának célja az, hogy a szakértő valós adatokat kapjon. Első lépésként a gyermeket elő kell készíteni a vizsgálatra, ennek módja szorongásának csökkentése és a vizsgálati helyzet vele történő elfogadtatása. A felkészítés módszerei a gyermek életkorától és személyiségétől függenek, azonban azt mindenképpen tisztázni kell vele, hogy ki fogja megtudni a vizsgálat eredményét. Ezt követően a szakértőnek el kell döntenie, hogy a vizsgált személy:

- mely képességeinek és személyiségvonásának ismerete fontos a pszichológiai lelet elkészítéséhez, a diagnosztikai kérdés megválaszolásához és prognózis kialakításához;
- milyen vizsgálati módszerek alkalmazása látszik leginkább célszerűnek, hogy a kérdésekre adekvát választ kapjon;
- ezeket milyen sorrendben végezze el;
- valamint megközelítőleg mindez mennyi időt, hány alkalmat vesz igénybe.¹¹⁴

A vizsgálat kezdetén a szakembernek többek között az a feladata, hogy a gyermeknek elmondja, hogy miről fog vele beszélgetni, mi a vizsgálat célja, hogyha a kérdésekre nem tud, nem kell válaszolnia. Fontos, hogy a gyermekkel való kapcsolat kiépítése után megismerje annak személyiségét, értelmi fejlettségét, érzelmi megnyilvánulásait, beilleszke-

112 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 383-384, 386. o.; Kovatsné dr. Honthy Kinga: Pszichológia előadás, jegyzet, ELTE-JTI, Budapest, 2012.

113 Kovatsné dr. Honthy Kinga: Pszichológia előadás, jegyzet, ELTE-JTI, Budapest, 2012.

114 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 73. o.

dési képességét, konfliktus-hárítási és feldolgozási módjait, a gyermeknek a szüleihez, illetve környezete más kulcsfontosságú személyeihez fűződő viszonyát. Különös figyelmet és óvatosságot érdemelnek a testi, lelki, erkölcsi fejlődése veszélyeztetettségének jelei, a már bekövetkezett személyiségkárosodásának tünetei, az emocionális, tanulás-teljesítmény, illetve pszichoszexuális fejlődésének rendellenességei.¹¹⁵

Rendkívül fontos és gyakori szakértői feladat annak elemzése, hogy a gyermek által elmondottak (pl. megtörtént-e a szexuális bántalmazása) életszerűek-e, mivel magatartását, vallomását anyagi, vagy egyéb érdekek (valamelyik felnőttön segíteni, vagy bosszút állni) is befolyásolhatják. Még ennek egyértelmű eldöntése esetén is helyes, ha az igazságügyi szakértő inkább valószínűségi véleményt ad, mert ami valószínű és logikus, az egyáltalán nem biztos, hogy úgy is van, vagy volt.¹¹⁶ A szexuális bántalmazást elszenvedett gyermektől csak bizonyos idő és precíz előkészítés után lehet a történekről teljes, tárgyilagos képet kapni. A gyermek szavahihetőségének a megállapításakor sok segítséget jelenthet az ismételt exploráció, az ismételt és többféle tesztvizsgálat, főleg akkor, ha más – így például életvezetési, környezettanulmányi – információk is a szakértő rendelkezésre állnak.¹¹⁷

12. A tesztbattériák

12.1. A teszt fogalma

A szakértők a vizsgálataikat olyan tesztekkel végzik, amelyek instrukciója, értékelése, értelmezése kidolgozott, hazai feltételek között kipróbált. A klinikai pszichológusok a világon ismert és elterjedt tesztbattériákkal dolgoznak. Ezek az alapesztek szinte minden országban azonosak. A kiegészítő próbák rendkívül változatosak, egyes országok, és a különböző pszichológiai irányzatok is saját tesztjeiket alkalmazzák.¹¹⁸

Az angol szó: „test” ige is („kipróbálni”) és főnév is („próba”) egyben. A szó jelentése változott és bővült, általában „feladat” értelemben vált közhasználatúvá. **W. Stern** is ebben az értelemben definiálta a teszt fogalmát: „Élesen körülhatárolt feladat arra, hogy egy határozott lelki képességet megismerhessünk.”

A Nemzetközi Pszichotechnikai Szövetség szerint a teszt „*bizonyos vizsgálat, amelynek során minden vizsgált személynek ugyanazzal az eljárással kell egy feladatot megoldania abból a célból, hogy sikerét vagy sikertelenségét megállapíthassák, vagy a sikert számszerűen jelölhessék*”.¹¹⁹

115 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 365-366., 384-385. o.

116 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., o.

117 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 385. o.

118 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 74. o.

119 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 20.o.

Olyan lélektani vizsgálatokról van szó, amelyeknek lényege az, hogy *a vizsgálati személy valamilyen feladatot kap, s ennek megoldása alapján – a teszt természete szerint – értékeli bizonyos képességeit, vagy megméri egész emberi mivoltában (jellemét, személyiségét)*. **W. Toman** a tesztet „*a pszichológia legegységesebb mérőeszközének*” írja le.¹²⁰

Oláh Attila a pszichológiai tesztek *olyan standardizált eljárásoknak tekinti, melyek egy adott időpontban történő viselkedés mintavételei*. A pszichológiai teszteken elért eredményeket a szakemberek meghatározott kiértékelési eljárás segítségével mennyiségi jellemzőkké, pontszámokká alakítják, amelyből a megfelelő normák felhasználásával az egyén általános reakcióira, illetve személyiségére következtethetnek. A tesztelés folyamatának legfontosabb jellemzője az, hogy a felvétel és a kiértékelés egységesített, standardizált, ez a biztosítéka annak, hogy a teszteredményeket nem befolyásolja számottevően a felmérést vagy a kiértékelést végző személye, szakmai kompetenciája, vagy más külső tényező. Mivel a tesztkitöltés instrukciója befolyásolhatja a vizsgálati személy válaszait, ezért a tesztelés minden mozzanata precízen elő van írva.¹²¹

A pszichológiai tesztek legfőbb **funkciója** az egyének közötti különbségek mérése.

Gregory tankönyve (2000) alapján a tesztek **legfontosabb jellemzői**:

- standardizált eljárás;
- a teljes viselkedésspektrum egyes jellemzőit egy adott időpontban vizsgálja;
- pontozást és osztályozást tesz lehetővé;
- normák állnak rendelkezésre;
- általános reakciók és a viselkedés bejósolására alkalmas.¹²²

A tesztek világa szinte áttekinthetetlen, a lélektan csak a tehetség vizsgálatára körülbelül 5000 tesztet tart nyilván. Valamennyinek még a felsorolása is nehéz lenne, ezért csak a legismertebbeket mutatom be.

12.2. A tesztek csoportosítása

Attól függően, hogy a tesztelés folyamatának mely aspektusát vesszük figyelembe, a pszichológiai tesztelésnek többféle osztályozási szempontja is létezik.

A pszichológiai tesztek lehetnek **Oláh** felfogása alapján:

- **standardizált** és **nem standardizált** tesztek;
- **egyéni** és **csoportos** tesztek (a felvétel módja alapján);
- **speed** és **power** tesztek (a tesztelési idő keretei alapján);
- **objektív** és **nem objektív** tesztek (a pontozás módja alapján);
- **verbális** és **cselekvési** feladatok (a tesztfeladatok tartalma; a feladatok végrehajtása alapján)

A tesztek tartalma szerint többféle elkülönítés létezik, a legismertebbek:

120 Einführung in die moderne Psychologie (1951) című munkájában.; Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 21.o.

121 Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006., 686.o.

122 Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006., 687.o.

- a kognitív és affektív és
- a képesség- és teljesítménytesztek szerinti felosztások.

A **kognitív tesztek** a mentális képességek felmérését szolgálják, míg az **affektív tesztek** a vizsgált személy véleményének és érzéseinek feltárására irányulnak. A kognitív tesztek tovább bonthatók **képesség- és teljesítménytesztekre**.¹²³

A pszichológiai tesztek **tartalom** szerinti felosztásánál általában az alábbi átfogó csoportosításokat szokták alapul venni:

- képességetesztek
- teljesítménytesztek
- intelligenciatesztek
- kreativitástesztek
- személyiségtesztek
- érdeklődési tesztek
- viselkedéselemzés
- neuropszichológiai tesztek.¹²⁴

A **képességetesztek** azt próbálják bejósolni, hogy a vizsgált személy tanulási készségei milyenek, mit tud majd elérni gyakorlás után és az elsajátított készségeit hogyan tudja majd az új problémáinak megoldásában hasznosítani.

A **teljesítményteszteket** elsődlegesen arra tervezik, hogy a már elsajátított készségeket felmérjék.

Az **intelligenciatesztek** az egyén általános mentális képességének feltárását szolgálják. Ezen tesztek kidolgozóinak elvi kiindulási alapja az volt, hogy az intelligencia bizonyos feladatok elvégzése közben ragadható meg. A teszt lehet „gondolkoztató” jellegű vagy tényeket, ismereteket számon kérő, illetve különös, speciális képességeket provokáló feladat.¹²⁵

A **kreativitástesztek** az eredetiséget, az ötletességet és a rugalmas gondolkodásra való hajlamot próbálják felmérni. A feladatok belátást, újat és eredetiséget igénylő problémamegoldást, valamint rugalmasságot igényelnek.

A **személyiségtesztek** olyan vonásokat és viselkedés megnyilvánulásokat mérnek, amelyek a személyiség meghatározó tényezői, segítségükkel a jövőben megjelenő viselkedés bejósolható. A személyiségteszteknek számos változata van: pl. viselkedés- vagy tünetlisták, önjellemző személyiség-kérdőívek, személyiségleltárak, projektív eljárások.¹²⁶

Az **érdeklődéstesztek** olyan tevékenységek és területek feltárását célozzák, amelyek az egyén számára fontosak és vonzóak.¹²⁷

A **viselkedéselemzés** segítségével mind a viselkedést kiváltó előzményeket, mind a következményeket igyekeznek számszerűsíteni. A viselkedéses megnyilvánulások gyako-

123 Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006., 689.o.

124 Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006., 689-690.o.

125 Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006., 690.o.

126 Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006., 690.o.

127 Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006., 690.o.

riságát, tartalmát, előzményét és következményét mérhetjük különböző viselkedéslistákkal, kérdőívekkel, interjúkkal, strukturált megfigyelésekkel.¹²⁸

A **neuropszichológiai tesztek** az agysérülések következtében megjelenő deficit-mintázatok vizsgálatára használjuk. A megismerő funkciók állapotának felmérésére a kognitív, a szenzoros, a perceptuális és a motoros teljesítmények vizsgálatával történik. Ezek ismeretében megállapító a károsodás mértéke és hatóköre.¹²⁹

Vincze az igazságügyi szakértők által alkalmazott tesztek a következőképpen csoportosította:

1. Intelligenciavizsgálati tesztek;
2. Személyiséget vizsgáló tesztek:
 - verbális tesztek,
 - választásos tesztek,
 - tevékenység tesztek.¹³⁰

12.2.1. Intelligenciavizsgálati tesztek

Szinte valamennyi intelligenciavizsgálati teszt **Binet-Simon** rendszerére emlékeztet, abból nőttek ki, ezért ennek rövid bemutatása szükséges ahhoz, hogy láthassuk, az erre épült tesztek mennyiben jelentenek fejlődést.¹³¹

12.2.1.1. Binet-Simon rendszere

Binet és Simon abból a megfigyelésből indult ki, hogy a gyermekek intelligenciája évről évre nő, ezért egyre nehezebb feladatok megoldására is képesnek kell lenniük. Ennek alapján megállapítottak egy olyan, fokozatosan egyre nehezebb feladatsorozatokból álló skálát, amelynek egyes fokai a gyermek normális fejlődésében egy-egy évnek felelnek meg. Az átlagosnál intelligensebb az a gyermek, aki a magasabb évjáratok számára kidolgozott feladatokat old meg, mint amilyeneket életkorának megfelelően kellene megoldania. A gyermek akkor normális, átlagosan fejlett intelligenciájú, ha helyesen felel az életkorának megfelelő kérdésekre. Binet és Simon bizonyos ismeretek hiányából arra következtet, hogy a gyermek elmaradt intelligenciájában társaihoz, életkorához képest. Rendszerükben 5-5 próba szerepel minden évjárat számára, így kb. 50 feladat esik egy-egy gyermekre. Minden helyesen megoldott 5 próba jelent egy intelligenciaévet, de egy évi elmaradást még nem tartottak jelentősnek az intelligencia megítélésénél.¹³²

Az ezt követő újabb rendszerek részben Binet-Simon rendszerének továbbfejlesztésével, a gyakorlat tökéletesítésével, részben pedig elméleti kérdések tisztásával foglalkoztak.

128 Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006., 690.o.

129 Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006., 690.o.

130 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967.

131 A kifejezést: „mentaltest” (intelligenciateszt) 1890-ben J.McK. Cattell (1890-1944) vezette be. Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 29.o.

132 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 45-69.o.

12.2.1.2. D. Wechsler tesztje

D. Wechsler tesztjének első formáját 1939-ben dolgozta ki a felnőttek intelligenciájának vizsgálatára. A vizsgált személy életkorát figyelembe véve - 10 éves kortól 60 éves korig – alkalmazzák. Rendszerét a különböző életkoroknak megfelelően 11 különféle tesztből állította össze, melyek közül 6 szóbeli, 5 pedig nem szóbeli jellegű. Mind a 11 teszt bizonyos nehézségek szerint összeállított, nagyszámú feladatot és kérdést tartalmaz.¹³³

12.2.1.3. J. C. Raven tesztje

J. C. Raven tesztjét 1938 óta alkalmazzák, és 7 éves kortól kezdve tartják vizsgálatra alkalmasnak. Mindössze egyfajta feladattal operál: egy lapon nyolc szabályos ábra látható, ezek közül egy a lap lenti jobb sarkában hiányzik. Ezt a hiányzó ábrát kell a vizsgált személynek a meglévő ábrák viszonylatai alapján a rendelkezésre álló ábrák közül kiválasztania. Raven szerint a vizsgált személy választásában a magasabb gondolkodás rendező, elemző, integráló folyamata fejeződik ki, ezért a választásából a logikájára és a könnyedségére lehet következtetni. A teljesítőképességet is méri a teszt, ha a vizsgált személy meghatározott idő alatt végzi el a feladatot. Ha nincsen a feladat elvégzésének határideje meghatározva, akkor is méri a teszt a megfigyelőképességét és a világos gondolkodását.¹³⁴

12.2.2. Személyiséget vizsgáló tesztek

A személyiségvizsgálatoknál alapvető, hogy az igazságügyi szakértő több módszert, tesztet, többprofilú vizsgálatot alkalmazzon. A személyiséget általában olyan **projektív tesztekkel** vizsgálják, amelyek alkalmazásakor a személy valamilyen módon kivetíti a maga személyiségét. A kivetítés többféle módon lehetséges, ennek alapján a tesztek a következő csoportokra oszthatjuk fel:

- verbális tesztek;
- választásos tesztek,
- tevékenység tesztek.

A **verbális** tesztek eszköze a beszéd, a **választásos** tesztekénél a személyiség valamilyen választásban manifesztálódik, a **tevékenység** tesztekénél pedig a személyiség valamilyen tevékenységben vetődik ki. A személy tehát szóban, választással vagy valamilyen tevékenységben öntudatlanul kivetíti önmagát, személyiségét, vágyait, indulatait, rejtett, tudat alatti szándékait. Mindhárom teszt alkalmas arra, hogy az igazságügyi szakértő feltárja a személyiség szerkezetét, kialakítsa és meghatározza a személyiségtípusokat, illetve annak tartalmi jegyeit.¹³⁵

133 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 80.o.

134 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 82.o.

135 Kovatsne dr. Honthy Kinga: Pszichológiai előadás, jegyzet. ELTE-JTI, Budapest, 2012.

A) Verbális tesztek

1. Jung asszociációs módszere

Jung az asszociációnak, a lelki funkcióknak a problémáját kutatta, létrejötteinek törvényeit kereste azért, hogy megismerje a gondolkodás folyamatát és differenciálni tudja a képzettársítás normális és patológiás változatait. Jung kötött asszociációs módszere nagyon egyszerű és érdekes. Jung *100 szóból álló listát* állított össze, a pszichológus egymás után mondja a szavakat, és a vizsgált személynek minden „hívószóra” habozás és gondolkodás nélkül egy másik szót kell rávágnia. A pszichológus ezeket a válaszokat lejegyzi, majd ezekből az asszociációkból következtet a vizsgált személy jellemére, személyiségére, lelki életének részproblémáira.¹³⁶

2. Rorschach teszt

Hermann Rorschach (1884-1992) svájci pszichológus az 1910-es évek végén dolgozta ki feltértelezési próbáját. Az általa kidolgozott projektív teszt a kötött-asszociációs módszerek közül a legismertebb, és 1921-ben került bemutatásra *Psichodiagnostica* címmel. E pszichiátriai és pszichológiai vizsgálati módszer lényege a jelentés-adás, 10 kép, 10 „tintafolt” értelmezéséből áll. Felvétele, lejelölése, értékelése nagyon bonyolult. A vizsgálatvezető a képeket meghatározott sorrendben teszi a vizsgált személy elé, ezzel a kérdéssel: „Mi lehet ez a kép?” Öt szürke – fekete, két szürke – piros és három színes kép alapján kell a vizsgált személynek meg nem szabott ideig beszélnie.¹³⁷

Rorschach az ember személyiségjegyeinek meghatározására három szempontot állapított meg:

1. felfogásmód,
2. átélés mód, és
3. **a tartalom** szempontja,

Mindháromba belejátszik az eredetiség és az egymásutániség szempontja. A laza egymásutániség pl. gyengeelméjűeknél, mániásoknál stb., a széteső menet pedig skizofréneknél fordul elő.

1. Az első szempont, a felfogásmód szempontja szerint az a kérdés: hogyan értelmezi a képet a vizsgált személy? Az egészet vagy csak a részleteket ragadja-e meg?

2. A második szempont, az átélés szempontja szerint az a kérdés: a formákat, a mozgást, a színt vagy az árnyalatokat éli-e át, látja-e a tintafoltokban a vizsgált személy?

3. A harmadik szempont, a tartalom szempontja szerint az a kérdés: hogyan értelmezi a vizsgált személy a kép („tintafolt”) tartalmát?¹³⁸

Az 1910-ben Rorschach által kidolgozott tesztet *Mérei Ferenc* 1938-ban átdolgozta – a táblák felszólító jellege szerint.

1. új helyzet (én-struktúra),
2. affektus-intellektus,
3. szociabilitás,

¹³⁶ Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 156-157.o.

¹³⁷ Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 161, 163.o.

¹³⁸ Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 169.o.

4. autoritás,
5. realitás-funkció,
6. szexualitás,
7. én és az agresszió,
8. érzelmi alkalmazkodás,
9. ambíció képesség,
10. egzisztenciális mező.

3. TAT

H. A. Murray *Thematic Apperception Test-je (TAT)*, Rorschach tesztje mellett a legnépszerűbb és leghasználhatóbbnak elismert projektív teszt. Murray a röntgenvizsgálathoz hasonlítja módszerét, és a személyiség, a jellem, az érzelmi élet átvilágítására tartja alkalmasnak. Az elméleti kiindulópontja az a feltételezés, hogy a vizsgált személy kivetíti érzelmeit, gondolatait, élményeit, konfliktusait, problémáit – az egész életét átvízi egy másik személyre.¹³⁹

A TAT 20 képből álló sorozat. A képek személyeket, az életből vett jeleneteket, tájakat ábrázolnak (festmények reprodukcióit), melyek között vannak stilizált, elmosódó, alig kivehető, megfejtethetlen ábrák is. A sorozathoz tartozik egy üres lap. A vizsgált személynek egyenként kell elmondania egy történetet, amely a képről eszébe jut. Az üres lapra pedig magának kell szabadon a képet „oda képzelnie”. A képsorozat életkorra és nemre való tekintet nélkül mindenki vizsgálatára alkalmas. Egy-egy vizsgálat körülbelül 50 percig tart, és két ízben kell 10-10 kép alapján elvégezni. A teszt képeit Murray úgy válogatta össze, hogy mindegyik valamilyen irányba vigye a vizsgált személy asszociációit. Például az egyik a szülőhöz való viszony, a másik a házastárs, a szexuális partner, a harmadik pedig általában az emberekhez való kapcsolat irányába viszi el.¹⁴⁰

4. CAT

L. S. Bellak *Children Apperception Test-je (CAT)* úgy fejlesztette tovább a TAT-ot, hogy több állatképet, az állatok életét ábrázoló jelenetet állított be a sorozatba, s ezzel a gyermekek vizsgálatára tette alkalmasabbá a módszert. Az ábrázolt jelenetekben az állatok nagyon emberformán viselkednek, de mégis állatok, és így – ez a feltételezés - jobban megragadják a gyermekek figyelmét, provokáló hatásuk fokozottabb.¹⁴¹

B) Választásos tesztek

1. Szondi-teszt

A teszt (*genoteszt* vagy *sorselemzés*) **Szondi Lipót** nevéhez fűződik, felnőttek és gyermekek vizsgálatára egyaránt alkalmas. Első változata az 1930-as évek körül jelent meg. Szondi sorselemzés szemlélete az ember magatartásának, sorsának, életének, élete

139 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 194.o.

140 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 194-205.o.

141 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 203.o.

döntő vállalkozásainak, „választásainak” végső meghatározójaként emlegeti a *géneket*, szerinte az *ember sorsa génpszichológiailag meghatározott*.¹⁴²

A Szondi-teszt anyaga 48 fénykép, melyek súlyos, nyílt ösztön- és elmebetegekről készültek, olyanokról, akiről tudják, hogy betegségük „öröklődő, genuin természetű”. A 48 kép 6 sorozatból áll, egy - egy sorozatba 8 - 8 kép tartozik: egy – egy hermafrodita, szadista, epilepsziás, hisztériás, katatonias, paranoiás, depressziós és mániás képe. Ezeket a képeket a pszichológus 6 sorozatban mutatja be, sorozatonként 8 fényképet, két sorban. A képek hátulján római szám jelzi, hogy melyik sorozathoz tartoznak. A betű jelöli, hogy a fényképen lévő személy melyiket képviseli a nyolc „öröklött tulajdonság vagy betegség”, a nyolc „*genikus, adott alapösztön*” megnyilvánulásai közül. A teszt célja: láthatóvá tenni a lappangó, ki nem elégitett, elfojtott ösztönszükségleteket, felfedni az ösztöntechnikát, amellyel az egyén a maga ösztönproblémáit megoldani törekszik, azaz szembesíteni az egyént az ősköztől öröklött ösztönigényekkel. A 12-12 rokonszenves, illetve ellenszenves fénykép kiválasztása alapján rajzolja meg a szakember a vizsgált személy ösztönprofilját. A kiválasztott képek a vizsgált személy ösztönéletében annak az ösztönfaktornak az „aktuálisan jelentős szerepét” jelzik, amelyek reprezentánsát „a várható valószínűségnél nagyobb számban” választotta. A manifeszt ösztönbetegségek arcképei segítségével diagnosztizálható a vizsgált személy ösztönélete.¹⁴³

2. Lüscher – teszt

A Lüscher-teszt a Szondi-teszten kívül az egyik legismertebb választásos teszt. Lüscher ezt a színélményekre épített tesztet a személyiségnek, a személyiség affektivitásának a vizsgálatára dolgozta ki. Álláspontja értelmében a személyiségnek van egy mélyebb és egy magasabb rétege, és a különböző színekre hol a magasabb, hol a mélyebb réteg reagál. Ezért tartja alkalmasnak módszerét arra, hogy betekintést adjon a személyiség szerkezetébe, rávilágítson a látens konfliktusokra, az aktuális lelki zavarokra, az elfojtásra, a túlkompenzálás természetére, arra, hogy mit fojt el az egyén, mit és hogyan kompenzál.

Lüscher szerint a lelki folyamatok autonóm vagy heteronóm természetűek. A lelki folyamatok „autonómiája” azt jelenti, hogy a lelki folyamatot az alany határozza meg, „heteronómiája” pedig azt, hogy a folyamat jellegét a tárgy (szín) adja meg. Vagy arról van szó tehát, hogy az alany törekvése a tárgyra irányul, a lelki folyamat iránya kifelé mutat, vagy befelé irányulásról van szó, a tárgy felől az alanyra. Az előbbit **extratenzió**nak, az utóbbit a passzív személyiség **introverziójának** nevezi Lüscher.¹⁴⁴

E gondolatmenet alapján a következő tipológia alakul ki Lüscher rendszerében:

1. **Autonóm-aktív típus:** a személyiség jellemzője a hatalomvágy.
2. **Autonóm-passzív típus:** a személyiség jellemzője az önvédelem, önbiztosítás.

142 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 215-216.o.

143 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 268-286.o.

144 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 286-289.o.

3. Heterogén-aktív típus: a lelki folyamat iránya kifelé, a tárgyra irányul, az én keresi az élményeket, hogy átalakuljon.

4. Heterogén-passzív típus: az én át akar alakulni – heteronóm –, de passzíve adja át magát az élményeknek.

A személyiségnek ezt a négy alapformáját, típusát a színek a következőképpen reprezentálják: *a piros szín* az autonóm-aktív típust, *a zöld* az autonóm-passzívát, *a sárga* a heteronóm –aktívát és *a kék* a heteronóm-passzívát.

A teszt **négy alapszín** (piros, zöld, sárga, kék) felhasználására épül. Ehhez jönnek a meghatározott színárnyalatok: 4 piros, 4 zöld, 4 sárga, 4 kék variáció. Lüscher 4000 árnyalattal kísérletezett, míg végül eljutott azokhoz a végleges színekhez, színárnyalatokhoz, amelyek se sötétebbek, se világosabbak nem lehetnek, mert a szimptomák kiértékeléséhez csak ezek az árnyalatok megfelelők, pszichológiailag csak ezek indokolhatók megfelelően.

A teszttapparátus nyolc táblából áll, ezekben bélyeg nagyságú színek vannak:

1. szürke tábla: 5 gondosan megválogatott színárnyalattal a fehértől a feketéig;

2. nyolcszínű tábla: 4 főszínnel (kék, zöld, piros, sárga) és 4 kiegészítő színnel: (viola, barna, fekete, szürke);

3. alapszínek táblája;

4. négy kék változat;

5. négy zöld változat;

6. négy piros változat;

7. négy sárga változat.

A pszichológus a táblákat meghatározott sorrendben mutatja fel a vizsgált személynek, és felszólítja, hogy válassza ki a legrokonszenvesebb és legellenszenvesebb színt. Először több szín közül kell választani, másodsor két-két szín közül, harmadszor a teljesen különböző alapszínek közül, negyedszer egy bizonyos alapszín árnyalatai közül. A további alkalmakkor a vizsgált személy először a szürke színek közül választ egyet, másodsor két színt választ a kék-zöld-piros-sárga változatok közül, harmadszor a kék-zöld-piros-sárga közül választ egyet, negyedszer az alapszínek közül kettőt, ötödször az alapszínek változatai közül egyet, hatodsor a nyolc szín közül egyet. Lüscher elmélete szerint a választás alapján kirajzolódik a személyiség-típus, a típuson belül pedig az egyéni módosulások is kitűnnek.¹⁴⁵

3. MMPI

A kérdőíves eljárások speciálisan összeállított, matematikai-statisztikai módszerekkel értékelt kérdéssorok, amelyek nagy populáción végzett vizsgálatok eredményeire támaszkodnak. A kérdéseket a kutatók úgy állították össze, hogy azokból következtetni tudjanak a válaszadás őszinteségére, a szimuláció, a disszimuláció mértékére. Ezen eljárások közül az **MMPI (Minnesota Multiphasic Personality Inventory)** érdemel említést. A **Minnesotai összetett személyiségvizsgálati kérdőív** 550 ítéleti, viszonyulási, hangulati

¹⁴⁵ Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó, Budapest, 1967., 291.o.

állítást tartalmaz, amelyekre a személy az igen vagy a nem szó aláhúzásával válaszol. A feleletek statisztikai támpontok alapján csoportosíthatóak, pszichopatológiai kategóriák szerint. Három validitás skálát – az eredmények érvényességét mérő skálák – és 10 klinikai skálát tartalmaz:

A **klinikai skálák** a következők:

1. depresszió,
2. hipochondria,
3. hisztéria,
4. pszichopathia,
5. maszkulinitás-feminitás,
6. paranoiditás,
7. pszichaszthenia,
8. szkizofrenia,
9. hipománia,
10. szociális introverzió.¹⁴⁶

C) Tevékenységtesztek

1. Rajztesztek

A tevékenységtesztek esetén a vizsgált személy tevékenységei szolgáltatják a vizsgálat alapját, közülük a rajztesztek jelentek meg először.¹⁴⁷ Vizsgálati célokra kétféle rajztesztet használnak: „**tematikus**” (kötött) és „**atematikus**” (szabad) rajztesztek. A kötött rajzteszt esetén a vizsgált személynek egy megadott témát kell ábrázolnia (pl. házat, fát, családot, embert stb.), a szabad rajzteszt esetében pedig tetszése szerint rajzolhat, firkálhat. A rajztesztek gyermekek és felnőttek vizsgálatára egyaránt - általában intelligencia-vizsgálatra és személyiségvizsgálatra is – alkalmasak.

A legismertebb rajztesztek:

- **Goodenough** „ember-rajz tesztje”,
- **K. Koch** „fatesztje”,
- **F. Minkovszkaja** „családtesztje” és
- **Wartegg** rajztesztje.¹⁴⁸

1.1. Goodenough-féle ember-rajz teszt

A gyermekpszichopatológiai kutatók hamar rájöttek arra, hogy a gyermek fejlettségi szintje, illetve az elmaradási vagy fejlődési diszharmonia legjobban arról a rajzról olvasható le, amit a gyermek az emberről készít. Ezen tapasztalat alapján alakult ki a **Goodenough-féle emberábrázolási próba**, amely a spontán emberábrázolás elemeinek

146 Kovatsné dr. Honthy Kinga: Pszichológia előadás, jegyzet. ELTE-JTI, Budapest, 2012.; Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 78-79. o.

147 Mérei Ferenc-Szakács Ferenc: Klinikai pszichodiagnosztikai módszerek. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1974., 121.o.

148 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967., 169.o.; Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 74. o.

életkorok szerinti megjelenését standardizálta, mely által lehetővé vált, hogy az emberről való séma kidolgozottsági fokából meghatározzák a gyermek fejlettségi szintjét, ezt az életkorhoz viszonyítsák, s így mentális fejlődésének harmóniájára vagy diszharmóniájára következtethessenek. A teszt bonyolítása viszonylag egyszerű: a vizsgált személy egy A/4-es fehér lapot és egy 2B-s ceruzát kap, azzal a felszólítással, hogy rajzoljon egy emberi alakot. A rajz befejezése után a pszichológus a lap másik oldalára egy ellentétes nemű személyt rajzoltat. A teszt kiértékelése séma alapján történik, 30 jegy segítségével (nagyság, testtartás, elhelyezés, arányok, vonalvezetés, feltüntetett-e a gyerek a rajzon nyakat, szemet, orrot, száját, kirajzolta-e valamennyi ujjait stb.)¹⁴⁹

1.2. Családrajz teszt

Családrajz esetén a gyermek arra kap felszólítást, hogy rajzolja le a családját, melyből információkat kapunk arra nézve, hogy ki fontos és ki nem a gyermek számára, milyen a tagok viszonya egymáshoz, végeznek-e valamilyen akciót, kit húz át ceruzával, kit rajzol a papír hátoldalára, használ-e a gyerek színeket, kinek díszíti ki a ruháját, stabilan állnak-e a figurák stb.¹⁵⁰

1.3. Elvárásolt család teszt

Az elvárásolt család módszer még nagyobb teret ad arra, hogy a gyermek, projekció révén a családi konfliktusokból áttételesen még többet megjelenítsen. Ennél a tesztnél a gyermeknek úgy kell lerajzolnia a családját, mintha egy varázsló mindenkit valamilyen állattá változtatott volna. Ezen esetben kevésbé érvényesülnek az elhárító mechanizmusok, és az állatok a tudattalan szimbólumaként a gyermek valódi érzéseit tükrözik a saját családjáról.¹⁵¹

1.4. Fa-rajz teszt

A fa-rajz teszteket egyszerűségük és hatékonyságuk miatt a pszichológusok előszeretettel alkalmazzák. Felhasználása azon az elgondoláson alapszik, hogy az ember megjelenik az általa rajzolt fa-képben. **K. Koch** svájci pszichológus fa-rajz tesztje a legáltalánosabban használt rajzos vizsgálati eszköz. Eszközei: A/4-es lap, 2B-s ceruza, rövid instrukció. A pszichológus a rajz elkészítése után a lap másik oldalára „egy másik fát” rajzoltat. A rajz értelmezése a növényi irány, a nagyságviszonyok, az arányok megállapítása után több jegyre tér ki. A szakemberek különös figyelmet fordítanak a rajzokon az ún. traumatikus jegyek megjelenítésére (odú, csonkolt törzs, kitépott, kidőlt fa, stb.). A két fa párhuzamos értékelése plasztikusan kidomborítja az azonosságokat és különbségeket: „ilyen vagyok” – „ilyen szeretnék lenni”. A teszt nem nyújt teljes személyiségképet, de értékes adatokkal járul más diagnosztikai eljárások eredményéhez. Igazi értéke rövid idő alatt lebonyolítható durva szelekciós képessége a problémák kiküszöbölésére.¹⁵²

149 Mérei Ferenc-Szakács Ferenc: Klinikai pszichodiagnosztikai módszerek. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1974., 121.o.

150 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 75. o.

151 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 75. o.

152 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 75. o.

1.5. Wartegg teszt

E. Wartegg tesztlapján összesen nyolc, egyenként 4x4 cm méretű, fehérszínű négyzet mindegyikében egy-egy apró rajzkezdemény található. A fekete háttérben, két sorban elhelyezett négyzetek funkcionális vetítívásznakként foghatóak fel, melyekre az önmagát feltáró rajzoló személyiségének egy-egy területe vetül ki. A rajzoló feladata az, hogy a rajzkezdeményeket saját készítésének, gondolatainak, elképzelésének megfelelően általa teljesnek ítélt rajzokká egészítse ki, illetve, hogy nevezze el azokat. A szakember rögzíti a rajzoló magatartását pl. mennyi ideig gondolkodik egy ábrán, milyen sorrendben készíti el azokat. Az egyes négyzetek, a bennük elhelyezett kezdeti ingergrafikum rajzolóra gyakorolt hatásának köszönhetően a személyiség különböző területeinek feltérképezésére, azok kivetítésére szolgálnak. Abból, hogy a vizsgált személy a rajzot hogyan egészíti ki, következtetéseket lehet levonni a személyiség adott területeit érintő jegyeire pl. az önértékelésére, a világról alkotott képére, az önmagához és a külvilághoz való viszonyára stb.¹⁵³

Wartegg az általa vizsgált tesztlapokon négy kategóriában jellemezte a rajzokat:

1. felfogás,
2. ábrázolásmód,
3. rajzszerkezet,
4. értelmezés.¹⁵⁴

2. A játékesztek

A rajztesztek mellett a tevékenységtesztek másik fajtáját a játékesztek képezik. A játékesztek abból az elméleti megfontolásból indulnak ki, hogy a gyermek a játékban „magát adja”, érzelmeit, gondolatait, vágyait vetíti ki. A játékban megfigyelhetjük a gyermek fantáziáját, eredetiségét, mozgástempóját, és láthatóvá válik az egész személyisége.¹⁵⁵

2.1. Mikrokozmoszteszt

Ch. Bühler mikrokozmosztesztjét gyermekek és felnőttek vizsgálatára egyaránt alkalmazzák. Az apparátusa játékkollekció, mely a világ dolgainak kicsinyített darabjaiból áll: házak, fák, emberek, állatok, tárgyak stb. Az egyszerű vizsgálathoz 160 darabból, gyógyító eljáráshoz és csoportvizsgálatra 300 darabból álló gyűjtemény használható. A vizsgált személy a mikrokozmosz-kollekciót azzal a felszólítással kapja, hogy azzal a kijelölt helyen játsszék. Ha gyerek, akkor a padlón, ha felnőtt, akkor az asztalon kell körülbelül két négyzetméternyi területen játszania. Nagyjából 20 perc alatt kell „felépítenie” a világot, amelyet aztán közösen értelmeznek a pszichológussal. Az értelmezés támpontját a kikérdezés anyaga, valamint a lejegyzett „világ” szimbolikája képezi. Ennek a világnak a rendezettségéből, rendezetlenségéből tud a szakember következtetni a vizsgált személy lelki életének rendezettségére, illetve rendezetlenségére.¹⁵⁶

153 Urbán József: Kiegészítő eljárás személyiségkép –készítéséhez. Grafológia. 2012/5. 4.o.

154 Urbán József: Kiegészítő eljárás személyiségkép –készítéséhez. Grafológia. 2012/5. 6.o.

155 Vincze László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967. 349-350.o.

156 Magyarországon Polcz Alain dolgozta ki, elsősorban terápiás munkára, de diagnosztikai feladatok megoldására is; Vetrő Ágnes (szerk.): Gyermekek- és ifjúságszociológia. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008., 75. o.; Vincze

2.2. *Bábjáték*

A klinikai bábjátékot **Polcz Alain** állította össze. Egyénileg és csoportosan is alkalmazható, a mikrokozmosztesztnél (vagy a vilájjátéknál) kevésbé időigényes, azonban sokkal szűkebb diagnosztikai felületet biztosít, mert kevesebb számszerű és objektív értékelési támpontot ad. Előnye, hogy a játék intenzitása – a többi teszttel összehasonlítva – a legmagasabb fokú, a paraván rejtettséget, védelmet nyújt, a valóság korlátai, szabályai közül kiemeli, oldja a gátlásokat, a kínos, rejtett tartalmak szabadon felszínre kerülhetnek. Előnye még, hogy a gyermek, mivel teljesen átadja magát a játéknak, nem éli meg a vizsgálati szituációt, a helyzet mindvégig természetes marad. A játék sorozata *24 bábuból* áll. Ezek a gyermek elsődleges és másodlagos környezetének tagjai, valamint néhány jelképes ember- és állatfigura. A gyermek feladata: a készlet segítségével megelevenít egy történetet, amit ő talál ki. A pszichológus jegyzőkönyvezi a történeteket, majd értelmezi azt.¹⁵⁷

13. A pedofil vállalkozó esete

S. Tibor nőtlen, vállalkozó. Mountain-bike pályát működtetett, ahol versenyeket szervezett, illetve lakásában kialakított egy mászó falat. A tevékenysége során nagyszámú személlyel került ismeretségbe, közöttük kiskorú gyermekekkel is. Kiskorú gyermekekkel kialakult ismeretségét arra használta fel, hogy bizalmukba férközzön és így őket lakására hívta, ahol kihasználva a 12. év alatti gyermekkorú személyek védekezésre képtelen állapotát, velük fajtalanodott a következők szerint:

2002. év elején ismerte meg **M. Leventét**. A gyermekkorú sértettet 2002. év nyarán – közelebről meg nem állapítható időpontokban – több alkalommal lakására hívta, ahol több alkalommal szexfilmeket vetített le, átölelte, simogatta. 2002 nyarán – közelebről meg nem állapítható időpontban – aztán a sértettnek a fiú és lány szexuális kapcsolatáról beszélt, majd a beszélgetést az önkielégítésre terelte. Elmondta a gyermeknek, hogy ez úgy történik, hogy a nemi szervét kell húzogatnia és felajánlotta neki, hogy ennek mechanizmusát megmutatja. Ezt követően a kisgyermek nemi szervét a nadrágján keresztül simogatta, húzogatta addig, amíg a kiskorú nemi szerve meg nem merevedett. A cselekményét több, közelebről meg nem állapítható alkalommal is megismételte.

H. Tamással a vádlott 2003 tavaszán ismerkedett meg, hasonlóan a többi gyermekhez, a bizalmába férközött. Ennek eredményeképpen a gyermekkorú több alkalommal járt a lakásán, ahol a vádlott a beszélgetést szexualitással kapcsolatos témákra terelte. Neki is az önkielégítésről beszélt, elmondta, hogy úgy végezhet magán, ha a nemi szervét húzogatja, majd felajánlotta, hogy megmutatja neki és ezt követően a nadrágon keresztül simogatta, ingerelte a nemi szervét, aminek hatására az megmerevedett. A kisfiú nadrág-

László: Vizsgálati módszerek a lélektanban. A teszt. Tankönyvkiadó. Budapest, 1967. 349-350.o.;
157 Vetró Ágnes (szerk.): Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 2008. 75-76. o.

jába is bele akart nyúlni, azonban erre a gyermek megijedt és a vádlott a tevékenységét abbahagyta.

A többi gyermekhez hasonlóan került kapcsolatba **K. Aurél** sértettel 2003 tavaszán, akivel ugyanúgy járt el, mint a másik két fiúval. Miután a kisgyermek bizalmába férkőzött, az többször járt a lakásán, ahol aztán a beszélgetést a szexualitásra terelte és elmondta neki azt, hogy hogyan végezhet önkielégítést. Ezt követően a ruháján keresztül izgatta a gyermekkorút, majd levette a nadrágját és nemi szervét kezével ingerelte. Mivel ez a kislfiúnak kellemetlen volt, ezért a szájába vette és megpróbálta a gyermekkorút kielégíteni. Ez korából adódóan természetesen nem sikerült. Ezt követően önmagát úgy elégítette ki, hogy a gyermekre összes ruhaként egy gyermekfürdőnadrágot adott rá, majd a saját alsónadrágját levette, az ágyon fekvő gyermek fölé térdelt és ott önmagát kielégítette, ondóját a kislfiú hasára ürítve. A gyermekkorú sértett szájjal történő ingerlését és önmaga fentiekben írt módszerrel történő önkielégítését több alkalommal megismételte.

A vádlott a lakásában használt számítógép winchesterére – pontosan meg nem határozható időpontban -, de 2000. és 2004. között más személyektől CD lemezen megszerzett vagy az interneten elérhető helyekről letöltött filmet és nagyszámú – több száz – fényképfelvételt helyezett el. A film és a fényképfelvételek kiskorú személyeket ábrázolnak pornográf módon, célzatosan az ilyen személyiségű személyek nemi vágyának felkeltésére irányuló cselekmények közben, a gyermekek nemiségét súlyosan szeméremszérvő módon. A fényképeket és a filmet 2000. évtől 2004. évi lefoglalásukig a vádlott birtokolta, magánál tartotta.

A bíróság bűnösnek mondta ki S. Tibort 3 rendbeli – melyből 1 rendbeli folytatólagos – tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak büntetésében és 1 rendbeli pornográf felvétellel visszaélés büntetésében, ezért öt halmazati büntetésül 5 év és 5 hónap fegyházra, mellékbüntetésül 4 év közügyektől eltiltásra ítélte.¹⁵⁸

Az ügyben eljáró **igazságügyi pszichológus szakértő véleménye** szerint **M. Leventénél** a vádlott magatartásával megzavarta a gyermek szexuális fejlődését, aki a történeteket szexuális frusztrációként élte meg, melyet még nem sikerült feldolgoznia. **H. Tamásnál** olyan szexuális frusztrációt, traumaélményt jelez a vádlott magatartása, amely megnehezíti a szexuális identitási folyamatát. **K. Aurél** esetében pedig a vádlott cselekményének eredményeképpen a szexualitás vonatkozásában fordított vágyak megjelenése már diagnosztizálható, nála súlyos fokú szexuális traumatizáltság került kimutatásra, amely hosszú távú identitás fejlődését inverzzé tette.

Az ügybe bevont pszichológus szakértők diagnózisa: S. Tibor személyisége és mentális színvonala ép, átlagövezetbe tartozik. Személyisége infantilis, éretlen vonásokat mutat. Túlfűtött fantáziája, hangulati labilitása, ösztön- és vágyvezérelt késztetései és cselekményei miatt irracionális és ényge viselkedés, felelőtlenség, csábulékonyság és elsodorhatóság, alacsony önuralom jellemzi.

¹⁵⁸ Zala Megyei Bíróság Bf. 581/2004/4. szám

Szexuális ösztönkésztetéseit infantilis részösztönök határozzák meg, pszichoszexuális fejlődése a felnőtt élet heteroszexuális és genitáris szintjére nem jutott el, megrekedt alacsonyabb szinten, melyhez a szexuális preferencia és orientáció rendellenessége társul. Szexuális érdeklődése, fantáziája és tevékenysége serdületlen, 13 évnél fiatalabb fiúgyermekre irányul. Szexuális identitása labilis, saját nemével ellentétes, nőies irányultságú, orientációja homoszexuális, pedofil beállítottságú. Életvezetésében és magatartásában a szexuális preferencia rendellenességéhez a pedofiliához kapcsolódó tevékenység intenzív keresése és előnyben részesítése állapítható meg. A szexuális identitása homoszexuális irányú, infantilis ösztönösség határozza meg, mely erősíti az infantilis partnerválasztás lehetőségét, azaz a pedofília tényét.¹⁵⁹

A pedofília olyan krónikus zavar, amely nem gyógyítható. A kutatásával foglalkozó szakemberek megfigyelték, hogy az ilyen jellegű bűncselekményekért elítélt személyeknél szinte 100%-os volt a visszaesés, tehát a szabadságvesztés, a büntetés nem volt kellően elrettentő, sem pedig nevelő hatású ahhoz, hogy az elítéltek ne kövessenek el a későbbiekben ilyen bűncselekményeket. Egyetértek **Peszleg Tiborral** abban, hogyha a WHO pszichiátriai betegségként határozza meg a pedofiliát, elkövetői tehát betegek, akkor kérdéses, hogy nem kellene-e inkább társadalmat védő intézkedésekkel, a hosszú évekg tartó szabadságvesztés büntetéssel egyidejűleg a gyógykezelésükről is gondoskodni, főleg, akkor, ha azt látjuk, hogy csak a börtönbüntetéssel nem érünk célt.¹⁶⁰

Álláspontom szerint a hosszú ideig tartó szabadságvesztés büntetések kiszabása mellett szükség volna ezen személyek egyidejű gyógykezelésére, amelyet a bíróság ítéletében rendelhetne el. Ennek célja az volna, hogy a pedofil személy tartózkodjon mindennemű szexuális kapcsolattól gyermekekkel, kerüljön minden olyan helyzetet, amelyben sérülékennyé válhat, vagy amely számára „kísértést” jelent, hosszú távon képes legyen elfogadhatatlan vágyainak leküzdésére, amely vágyak nála alkalmoszerűen, a kezelés lezárását követően is jelentkezhetnek. Gyógykezelésük során szükséges lenne tudatosítani ezekben a betegekben, részükre történő érzelmi támogatás nyújtása mellett, hogy magatartásuk bűncselekményt valósít meg, illetve azt, hogy a viselkedésük akkor is helytelen lehet, ha nem áll a háttérben ártó szándék, sőt még akkor is, ha nem okozott kárt senkinek. Fel kell fogniuk cselekményeik valódi következményeit, azt, hogy egy felnőtt szexuális kapcsolata pubertáskor előtti gyermekkel számtalan potenciális ártalmat, bizalommal való visszaélést rejt magában. A pszichiáter szakember segíthetné a beteget az életvezetésében a terápiás konfrontációval, a visszaeséseket megelőző prevenció munkával, az érzelmi támogatással és a gyógyszeres kezeléssel egyaránt. Más országbeli tapasztalatok azt mutatják, hogy ha a pedofiliában szenvedő páciensek gyógykezelésük során teljes mértékben együttműködnek, jó eredmények volnának elérhetőek a bűnisméltésük megelőzése tekintetében.¹⁶¹

159 Zala Megyei Bíróság Bf. 581/2004/4. szám

160 Peszleg Tibor: Internet és pedofília. Belügyi Szemle. 2004. december. 2.o.

161 Mike DeBardeleben: Diagnózis: Szexuális szadizmus. Kezelési kézikönyv a DSM-IV-TR esettanulmányokhoz; American Psychiatric Publishing, Inc. 191-195.o.

Összegzés

Jelen vizsgálódás a szexuális preferencia rendellenességei kialakulásának főbb okait, típusait, jellemzőit, a gyermekek szexuális bántalmazásával való összefüggéseit, ilyen szexuális traumát elszenvedett gyermekek igazságügyi szakértői vizsgálatának lényeges elemeit, menetét pszichológiai szempontból kísérli meg feltárni és elemezni.

Teszem ezt abból a megfontolásból, mivel a szexuális viselkedés rendellenességei minden más egyéb működésnél jobban izgatnak bennünket. Egyszerre fürkésszük mások szexuális életének problémáit és aggódunk sajátunk normális működése miatt. Társadalmunk azonnal felfigyel minden kóros szexuális megnyilvánulásra, és annyi szégyénzertet tapaszt hozzá, hogy az ezen a téren valóban nehézségekkel küzdő betegeknek bajaikon kívül cipeliük kell a szorongás, az önmegvetés és a büntudat terheit is. Tisztában kell tehát lennünk ezen rendelleneségek kialakulásainak okaival, főbb jellemzőivel, és óvatosan kell bánnunk más személyek parafiliasnak nevezésével, mert az általunk másokra ragasztott címkék maradandó stigmákat rakhatnak az egyénekre, és óriási pusztítást végezhetnek az önmagukról alkotott képben. Gondoljunk csak arra, hogy a homoszexualitás betegségei közé sorolása mennyire negatívan befolyásolta a homoszexuális emberek társadalom általi megítélését.¹⁶²

Nem minden szexuális zavar okoz problémát. Egyesek a társadalomra nézve viszonylag ártalmatlanok, de vannak olyanok, amelyek veszélyessé válhatnak az egyén és a társadalom számára egyaránt. Amennyiben az ilyen betegségekben szenvedők viselkedése kriminálissá válik, akkor a rendőrség és a bíróság részéről ez mindenképpen beavatkozást igényel.

Lehet, hogy az olvasók egy része nem látja indokoltnak a vizsgálat és a feldolgozás ilyen széles körű, sok szempontú elvégzését. A magam részéről mégis szükségesnek tartottam az általam kutatót és feltárt valamennyi körülmény elemzését és értékelését. Ezeknek az adatoknak az ismerete ugyanis elengedhetetlen annak megállapításához, hogy milyen összefüggések segítik elő a szexuális zavarokat meghatározó jelenségeket és a kialakulásuk folyamatában felismert törvényszerűségeket.

162 Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Osisris Kiadó. Budapest, 2005. 425, 452-453.o.

A Büntető Törvénykönyv új intézkedése a helyreállító igazságszolgáltatás jegyében – A jótételteli munka előzményei és szabályozása

Bevezető

A XXI. századi büntetőpolitika része a prevenció, a bűnmegelőzés, a bűnismétlések számának csökkentése, ugyanakkor nem új keletű a felismerés, miszerint a legmeghatározóbb büntetési nem, a szabadságvesztés büntetés nem igazán alkalmas a büntetési célok elérésére. A büntetés-végrehajtási intézetek többszörös telítettsége, valamint a szabadságvesztés büntetés végrehajtásával járó magas költségek okán is egyre nagyobb igény mutatkozik a szabadságelvonással nem járó büntetések és intézkedések mint alternatív szankciók iránt. A helyreállító igazságszolgáltatás szemléletének megjelenése a büntetési teóriák között, valamint az egyre határozottabb nemzetközi elvárások is arra sarkallják a nemzeti jogalkotót, hogy olyan büntetéseket és intézkedéseket vezessenek be a büntetési rendszerbe, amelyek tényleges alternatívái lehetnek a szabadságvesztésnek, egyúttal kellő lehetőséget is adnak a differenciált felelősségre vonásra.

2013. július 1-jén hatályba lépett Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyve, a 2012. évi C. törvény (a továbbiakban Btk.), amely nagy mértékben átalakította a büntetési rendszert. A változtatás éppen azt a szemléletet tükrözi, amely szerint különböző eszközöket kell alkalmazni a társadalomra jelentős mértékben veszélyes, súlyos bűncselekményeket elkövetőkkel szemben, míg az enyhébb megítélés alá eső bűncselekmények tettesével, illetőleg olyan elkövetőkkel szemben, akiknek a személyében rejlő társadalomra veszélyesség csekélyebb fokú, a szabadságvesztés büntetés helyett alternatívát kell kínálni a jogalkalmazó számára. Megtartva a dualista szankciórendszert, az egyénre szabott, differenciáltabb felelősségre vonás érdekében bővítette a jogalkotó az alkalmazható joghátrányok körét. Új jogintézményként bevezetésre került az elzárás büntetés, a sportrendezvények látogatásától való eltiltás, illetve intézkedésként a jótételteli munka és az elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele.

Tanulmányom az új munka-jellegű joghátrány, a jótételteli munka jogintézményét járja körül, szemlélteti a kialakulásához vezető büntetési teóriák fejlődését és a nemzetközi elvárások alakulását, vizsgálja továbbá a jogintézmény létjogosultságát és helyét a jelenlegi szankciórendszerben, valamint a helyreállító igazságszolgáltatás rendszerében.

¹ dr. Gröpler Anita: bírósági titkár, Veszprémi Járásbíróság, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának kriminálisztikai szakjogász hallgatója

Bemutatásra kerül a jóvátételi munka jelenlegi szabályozása anyagi jogi és eljárásjogi aspektusból, valamint az intézkedés végrehajtásának menete, végül pedig kis kitekintést teszünk az eddigi gyakorlatára.

A büntetési teóriák fejlődése és a nemzetközi ajánlások hatása, avagy az alternatív szankciókhoz vezető út

A büntetési célokra vonatkozó felfogások két alapvető irányvonal mentén rendezhetőek; az egyik a bűncselekmények elkövetésére kíván reagálni, míg a másik a jövőbeni bűncselekmények megakadályozását tűzi ki célul. Az első, az ún. abszolút elmélet szerint azért kell büntetni, mert jogtalanságot követtek el (Punitur, quia peccatum est), míg a második, az ún. relatív teória értelmében azért kell büntetni, hogy jogtalanság ne történhessen (Punitur, sed ne peccetur).² Az *abszolút* büntetési teóriákon belül megkülönböztetnek megtorló igazságossági teóriát, ahol a büntetés igazolását az igazságosság követelményéből vezetik le, valamint bűnhődési teóriát, amelynek lényege szerint a büntetéssel a bűnös bűnhődik, ezáltal pedig feloldódik. A *relatív* büntetési teóriák között beszélhetünk a generális és a speciális prevenció elméletéről. A cél (negatív illetve pozitív megközelítésből) az előbbinél az elrettentés (negatív), illetőleg a normába vetett bizalom és a jogkövetés erősítése (pozitív), míg az utóbbinál a büntettes elrettentése (negatív), továbbá javítása és reszocializációja (pozitív).

A két elmélet-csoport nem egymást követően, hanem párhuzamosan alakult ki, képviselőiket minden történelmi korban megtalálhatjuk. Ennek ellenére elmondható, hogy előbb inkább az abszolút, később a relatív, végül – és napjainkban is – a közvetítő, a két elmélet pozitívumak tartott elemeinek szintézisére törekvő *egyesítő elmélet* hívei voltak, illetve vannak túlsúlyban.³

A XIX. század második felének *modern büntetéstani irányzatai* a tettes személyét helyezték előtérbe, és azt az elvet vallották, hogy a büntetőjogi intézkedéseknek nem a bűnösség kell, hogy az alapja legyen, hanem az elkövető személyében rejlő veszélyesség. Ennek megfelelően az elrettentő büntetések helyett vagy azok mellett alternatív szankciók alkalmazását javasolták, így mindenekelőtt olyan intézkedéseket kívántak a büntetőjogi szabályozásba bevonni, amelyek a nevelés-kezelés-gyógyítás célját, legvégső esetben pedig az elkövető elszigetelését hivatottak szolgálni, rendszerint határozatlan tartalmú szabadságvesztés-jellegű végrehajtás formájában.⁴ Az Egyesült Államokban és a skandináv országokban nyert különösen teret a „kezelési” elmélet, az ún. *treatment ideológia*. Ez a speciál-preventív elmélet a bűncselekményt betegségként, a bűnözést járványként

2 Nagy Ferenc: Gondolatok a generális prevencióról, in: Büntetőjog és humánnum, Emlékkötet Fonyó Antal halálának 25. évfordulójára, Szeged, 2007, p. 58.

3 Tóth Mihály: A magyar büntetőjog és büntető eljárásjog, Budapest, 2006., p.72.

4 Barabás A. Tünde: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2004, p.32.

kezelte, és a reszocializációt az egyéniesített terápiától és a hagyományos büntetés-végrehajtási eszközöktől való eltereléstől remélte.⁵ A treatment ideológia végül nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, részben költségessége okán, részben pedig azért, mert a növekvő bűnözés mellett nem voltak adottak a végrehajtás tárgyi és személyi feltételei.

A treatment kudarca magával hozta a klasszicista és a reszocializációs eszmék újra-éledését. A *neoklasszicista* szemlélet képviselői a rövidebb, előre kiszámítható büntetésekhez való visszatérést szorgalmazták, hangsúlyozva a hosszú tartamú elzárások bizonyítottan személyiségromboló hatását. A *reszocializáció* hívei a delikvens társadalomba visszavezetését kívánták elősegíteni, kiemelve a börtön többszörösen káros hatását, ami különösen indokolatlan és értelmetlen a rövidebb tartamú büntetések esetében.⁶

Az 1920-as évektől kezdve már többen szorgalmazták, hogy biztosítsák a sértettnek járó elégtételt, és markánsná vált az a nézet, miszerint a büntetőjog ugyan közjog, és a büntetőeljárás alapvető célja az állami büntető igény érvényesítése, de emellett más szempontoknak is meg kellene jelenni az igazságszolgáltatás során: a megsértett egyén magánjogi érdekének, és a nem kizárólagosan anyagi szempontból megfogható bántalmak kompenzálsai lehetőségének is. Ezen fejlődés eredményeként alakult ki a *resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatás* irányzata, amely nézetrendszer szerint az igazságszolgáltatás fő feladata az áldozattá vált személy kártalanítása, a jóvátétel biztosítása, valamint – amennyire csak lehetséges – a bűncselekményt megelőző állapot helyreállítása. Tézisük szerint a bűnözés okai az emberek közötti konfliktusokra vezethetők vissza, így a resztoratív igazságszolgáltatás célja az is, hogy – az érintett közösség aktív bevonásával – rehabilitálják az elkövetőt és elkerüljék a megbélyegzést. Egyes nézetek odáig radikalizálódtak, hogy magát a bűncselekményt is konfliktusként értelmezik, ahol a cél a megomlott emberi kapcsolatok helyreállítása.⁷

A modern, reformer irányzatok kibontakozása mellett megindult az egyes szankcióformák hasznosságának és eredményességének vizsgálata gazdaságossági szempontok alapján. A költség-haszon alapú számítások segítségével lehetővé vált egy-egy új program, illetőleg a már meglévő szankciók – így különösen a szabadságvesztés – esetében annak kiszámítása, mi mennyibe kerül a társadalomnak. Mindez alternatív büntetési formák és eljárási megoldások kidolgozása irányába hatott, amely rendszerben a szabadságvesztés büntetés alkalmazása ultima ratioként jelenik meg.⁸

A megváltozott kriminálpolitikai szemlélet visszatükröződött a nemzetközi dokumentumokban is. Az *ENSZ ún. Bűnmegelőzési Kongresszusai* is alternatív szankciók kidolgozását sürgették, amellett, hogy elismerték a szabadságvesztés büntetés nélkülözhetetlen voltát. Az 1960-as, Londonban megtartott II. Kongresszuson a végrehajtandó szabadságvesztés alternatíváiként nevesítették a felfüggesztett szabadságvesztést, a pénz-

5 Tóth Mihály: im. p.73.

6 Barabás A. Tünde: i.m., p. 56.

7 Györfi Éva: Igazságszolgáltatás másképp – összeállítás a helyreállító igazságszolgáltatás koncepciójának háttéréről, in: Megbékélés és jóvátétel, Kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, szerk. Herczogh Mária, Bp. 2003., p.37.

8 Barabás A. Tünde: i.m., p. 56.

büntetést és a közmunkát. A IV. Kongresszus (Kyoto, 1970) költség-haszon elemzéssel vizsgálta a szabadságvesztést és annak alternatíváit. A VI. Kongresszus (1980) az államok kötelezettségévé tette az alternatívák (feltételes szabadság, közmunka) kifejlesztését, a VIII. Kongresszus (Milánó, 1985) pedig a fiatalkorúakkal kapcsolatban számos közösségi-alternatív szankciót vett fel az ajánlásba.

Az ENSZ ún. Tokyói ajánlása (1989) széleskörű iránymutatást adott, e körben javasolta a szabadságelvonás mellőzését a büntetőeljárás során (letartóztatások csökkentése, büntető útról elterelés pl. vádelhalasztás stb.), továbbá azt, hogy a bíróságok gyakran alkalmazzanak alternatív, közösségi szankciókat, úgy mint szóbeli rosszállást, pénzbüntetést, egyes jogoktól való megfosztást, az áldozat kártérítésére alapozott szankciót, feltételes elítélést magatartási szabályokkal és tiltásokkal kombinálva, valamint közérdekű munkát. Végül a büntetés-végrehajtás során ajánlotta alkalmazni az időszakos végrehajtást (pl. félszabadság), a nyitott intézetbe utalást, a lakóhelyen történő végrehajtást (elektronikus megfigyelés) és a feltételes szabadon bocsátást.⁹

A 80-as évek elejétől kezdve egyre gyakrabban fogalmazott meg hasonló törekvéseket az Európa Tanács a különféle dokumentumaiban, ajánlásaiban. Ilyen volt az *Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec(76)10. Ajánlása* A börtön-büntetés helyett alkalmazható bizonyos alternatív intézkedésekről, amely a próbára bocsátás, a pénzbüntetés és a különböző jogfosztó, illetve tiltó intézkedések mint klasszikusnak számító megoldások mellett új módszereket ajánl a nemzeti törvényhozásnak. Ilyen új módszerként említi a bűnösség kimondását büntetés (kiszabás) nélkül, továbbá a felfüggesztett büntetést ellenőrzött magatartással kombinálva, a köz(érdekű) munkát és a felfüggságot. Hasonló szellemű az R(92)16. számú Ajánlás A közösségben végrehajtható büntetések és intézkedések tárgyában, amely lényegében a közérdekű munkabüntetés szabályait részletezi, hangsúlyozva az együttműködés és a konszenzualitás elvét, a közösségbe illesztés és a közösség részvétele szükségességét. A közösségben alkalmazott szankciók és intézkedések európai szabályainak javításáról szóló Rec(2000)22. Ajánlás a szabadságvesztés helyett ajánlja többek között a feltételes elítélés mindkét változatát, továbbá a mediációt, a fokozott (pártfogói) felügyeletet, a mozgásszabadság elvonást (elektronikus felügyelet) és a feltételes szabadságra bocsátást.

A szabadságvesztés elkerülését célzó szankciók végül Európa szerte bekerültek a büntetési rendszerekbe. Különféle elnevezés alatt, de mindenhol ismert a büntetés kiszabásának, illetve a végrehajtásnak próbaidőre történő felfüggesztése, amelynek végrehajtásához rendszerint valamilyen pártfogó felügyelet típusú intézkedés elrendelése társul. A próbára bocsátás különösen jól működik az Egyesült Királyságban, ahol gyakran és eredményesen rendelik el. Ez arra vezethető vissza, hogy alkalmazását az elítélt feltétlen hozzájárulásához kötik, a bíróság a döntésekor figyelemmel van a pártfogó felügyelő által készített környezettanulmányra, továbbá a magatartási szabályok mellett egyéb kötelezettségeket is előírhat a bíróság, s végül a sikeres megvalósítást segíti a pártfogó felügye-

⁹ Kabódi Csaba: Az alternatív-közösségi és ambuláns szankciók, forrás: jogjegyzet.hu

let jól kiépített szervezete. Diverziós megoldásként egész Európában a leggyakrabban alkalmazott büntetési forma a pénzbüntetés, amely azonban nem tekinthető a szabadságvesztés tényleges helyettesítő eszközének. Új alternatíva az ún. elektronikus házi őrizet, amelyet az Egyesült Államokban 1987 óta alkalmaznak, és a végrehajtható szabadságvesztés alternatívájaként, valamint a feltételes elítélés és a vizsgálati fogság helyett is elrendelhető.¹⁰

A büntetés-végrehajtáson belüli alternatív megoldást jelent az ún napi, félszabad és félzárt végrehajtás. A napi végrehajtás egészen rövid szabadságvesztések esetén alkalmazható oly módon, hogy a büntetés részletekben – rendszerint a hétvégéken – tölthető le. A félszabad végrehajtás esetén az elkövető napközben egy számára kijelölt munkahelyen dolgozhat, míg a félzárt fogvatartás lehetővé teszi, hogy az elítélt továbbra is a korábbi munkahelyén dolgozzon. Sajátos változata a részlegesen felfüggesztett szabadságvesztés büntetés, s nem utolsó sorban alternatívának tekinthető a feltételes elbocsátás is.¹¹

Az elkerülést célzó szankciók között tartják végül számon a tettesi és áldozati szempontokat egyaránt képviselő alternatívákat, egyrészt a kárjövátétel különböző megvalósulási formáit, köztük speciális alakzatként a mediációt, másrészt pedig a közhasznú munkát, ami mint a közösség részére végzett szimbolikus tettegyenlítés, a jövátétel egy sajátos formája.

A jövátétel ismérvei és formái

A jövátétel fogalmáról sokféle megközelítést olvashatunk, ezek közül a Schneider-féle meghatározás több ismérvet is rögzít, és jól visszaadja a jövátétel lényegét. Schneider szerint nem egyszerűen egy pénzösszeg fizetéséről és bocsánatkéréséről van szó. A jövátétel kreatív folyamat, amely a tettes részéről fáradtságos pszichikai és szociális megbánási és belátási folyamatot tételez fel, s amelynek során cselekedetéért való felelősségét az áldozat és a társadalom előtt vállalja. Így ennek végeredményeként mind a tettes, mind a sértett, mind pedig a társadalom érettebbé válik.¹²

A jövátétel *formái* között elhatárolási szempont, hogy az igazságszolgáltatás rendszerén belül vagy azon kívül helyezkedik el, milyen intézményi és jogi keretek között valósul meg; az elkövető nyújtja-e a jövátételt, avagy állami kártalanítás, esetleg önkéntes, privát alapon nyugvó áldozatsegítés keretében zajlik, vagy biztosítási alapokon nyugszik. A bűnelkövető által nyújtott jövátétel az állami reakciórendszeren belül az alábbi formákban jelenhet meg: 1. A büntetőjogi döntés előtti vagy az eljáráson kívüli informális jövátétel és kárkiegyezés, amely a felelősségrevonás vagy a szankcionálás elmaradásához vezethet. 2. A kárjövátétel, mint a felelősségrevonásról vagy a szankcionálásról való lemondás fel-

10 Barabás A. Tünde: i.m., p. 69.

11 Barabás A. Tünde: i.m., p. 74-75.

12 Schneider H.J.: Jövátétel büntetés helyett. Békéltetés a tettes, az áldozat és a társadalom között., In: Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv, Bp. 1993., p.155-175.

tétele. 3. A próbára bocsátás és a végrehajtás felfüggesztésének a kárjótétellel való kombinációja. 4. A jótétel mint önálló szankció. 5. A jótétel mint a feltételes elbocsátás feltétele.¹³

A jótétel számos *fajtája* ismert, legkézenfekvőbb és legegyszerűbb megoldás az eredeti állapot visszaállítása (pl. dolog visszaadása). Sokszor a restitúció nem lehetséges, ilyenkor egy azonos értékű pótlás jöhet szóba. Anyagi teljesítés lehet még a fájdalomdíj, vagy az elégtétellel történő kielégítés. Amennyiben egy harmadik személynek okoz kárt a bűncselekmény, vagy a sértett ismeretlen, esetleg nem tart igényt jótételre, alkalmazható a szimbolikus jótétel, mint amilyen a közhasznú munka vagy a nyilvános bocsánatkérés.¹⁴

A szimbolikus munkabüntetés

A közösség részére végzett munka mint önálló szankció, illetve mint pótlólagos jellegű, a behajthatatlan pénzbüntetések pótlására szolgáló szabadságvesztés alternatívája széles körben elterjedt egész Európában. Először Angliában és Walesben vezették be 1973-ban önálló szankcióként. Magyarországon a szimbolikus munkabüntetés egy másik példája, a szovjet típusú javító-nevelő munka honosodott meg, amely 1950 és 1993 között volt érvényben, az 1950. évi II. tv. (Btá.) még intézkedésként, az 1961. évi V. tv. már főbüntetésként szabályozta. A szigorított javító-nevelő munka 1984 és 1993 között szerepelt a magyar büntetési rendszerben, s bár munkával nevelő szankcióként lett meghirdetve, gyakorlatilag azonban „félszabad” börtön-büntetést jelentett. A szimbolikus jellegű közérdekű munka hazai bevezetésére 1987-ben került végül sor, amely a javító-nevelő munka 1993-as eltörlésével az egyedüli munkabüntetés maradt a szankciórendszerben. A 2012. évi C. törvény egyrészt szigorított a közérdekű munka szabályain, másrészt pedig kiegészítette a munka-jellegű joghátrányokat a jótételi munkával.

A jótételi munka

A jótételi munka helye a jelenlegi szankciórendszerben

A Btk. 63.§ (1) bekezdés c) pontja az intézkedések körébe sorolja a jótételi munkát mint szankciót. Alternatív jellegét jól tükrözi, hogy a Btk. 63.§ (2) kimondja, a jótételi munka önállóan, büntetés helyett alkalmazható. A jótételi munka a próbára bocsátás egy sajátos formája, a büntetés kiszabásának elhalasztása azzal a feltétellel, hogy egy

¹³ Barabás A. Tünde: i.m., p. 86-88.

¹⁴ Barabás A. Tünde: i.m., p. 91.

kötelezettséget, jóvátételi munkát teljesít az elkövető. A sikeresen elvégzett jóvátételi munka pedig a büntetés kiszabásának kiváltását eredményezi.

A *próbára bocsátás és a jóvátételi munka* egy töről fakad, mindkét szankció az intézkedések közé tartozik, a feltételes elítélés egy-egy formája, lényege mindegyik esetben a büntetés kiszabásának elhalasztása. A jóvátételi munka tekintendő a súlyosabb joghátránynak, mivel meghatározott kötelezettséget is előír, szemben a próbára bocsátással; ennek a megállapításnak a súlyosítási tilalom szempontjából is van jelentősége. Mindkét intézkedéshez kapcsolódhat pártfogó felügyelet. Alkalmazásuk törvényi feltételei azonosak, és a kizáró körülményeket is egységesen fogalmazta meg a jogalkotó. Különbség van a tartamuk között, hiszen a próbára bocsátás esetében az 1 év a törvényi minimum, a jóvátétel esetében pedig főszabály szerint legfeljebb 1 év áll az elkövető rendelkezésére az előírt igazolás csatolására. A büntethetőség megszűnése a jóvátétel esetében a megfelelő igazoláshoz kötött, a próbára bocsátásnál ugyanakkor automatikusan megszűnik a próbaidő elteltével, kivéve, ha a próbára bocsátást a törvényben rögzített okokból meg kell szüntetni. A hosszabbítás (egy alkalommal, legfeljebb egy évvel) mindkét intézkedés kapcsán szóba jöhet, csak a jóvátételi munkánál ez egy egészségügyi okra alapított, méltányossági jellegű lehetőség, a próbára bocsátásnál viszont a pártfogó felügyelet magatartási szabályai (súlyosnak nem minősülő) megszegésének lehetséges szankciója.

A *közérdekű munka és a jóvátételi munka* intézményét összevetve megállapítható, hogy közös vonás a közérdekű munka és a jóvátételi munka esetében a joghátrány munka jellege, illetőleg, hogy a munkát díjazás nélkül kell végezni, és egyik esetben sem létesül munkaviszony. Értelemszerűen a közérdekű munka mint büntetés súlyosabb joghátránynak minősül a jóvátételi munka intézkedésénél, de a jóvátételi munka is igazi büntetéselemeként tartalmaz, úgy mint a munkára kötelezést, a szabadságkorlátozást és a munka gyümölcseinek elvonását. A közérdekű munka alkalmazhatósági köre szélesebb, hiszen a jóvátételi munkánál a törvény egyrészt meghatározza, milyen súlyú bűncselekményeknél van helye, másrészt bizonyos elkövetőkkel szemben, illetőleg körülmények esetén kizárja a jóvátételi munka előírását. Lényeges különbség a közérdekű munkához képest, hogy a jóvátételi munka esetében az elkövető választásán múlik, hogy a törvényi kereteken belül mozogva milyen intézménynél teljesíti az előírt kötelezettséget. Ezzel szemben a közérdekű munkavégzés helye konkrétan kijelölésre kerül. További különbség van a kiszabható időtartam vonatkozásában a közérdekű munka javára (48-312 óra, míg a jóvátételi munkánál 24-150 óra). Lényeges differencia mutatkozik a kötelezettség megszegésének szankcionálása terén, hiszen a közérdekű munka esetében a büntetés szabadságvesztésre történő átváltoztatását vonja maga után, ha önhibából nem végzik el az előírt munkát, az intézkedés esetében viszont büntetés kiszabására kerül sor, amely az ítélező bíró hatáskörébe tartozik, míg a közérdekű munka átváltoztatása – mint végrehajtási kérdés – a büntetés-végrehajtási bíró kompetenciája. A pártfogó felügyelő szerephez juthat mindegyik szankció végrehajtása során, ám amíg ez a közérdekű munka esetében szükségszerű,

addig a jóvátételi munkánál – ide nem értve, ha pártfogó felügyeletet is elrendelnek- az elkövetőn múlik, hogy kér-e segítséget a szolgáltatótól.

Alkalmazási köre

A bíróság a vétség, valamint a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett miatt a büntetés kiszabását egy évre elhalaszthatja, és jóvátételi munka végzését írja elő, ha alaposan feltehető, hogy a büntetés célja így is elérhető.¹⁵

Jóvátételi munka végzése nem írható elő azzal szemben, aki

- a) visszaeső,
- b) a bűncselekményt bünszervezetben követte el,
- c) a szándékos bűncselekményt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélese után, a végrehajtás befejezése előtt követte el, vagy

d) a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt követte el.¹⁶

Megállapítható, hogy a jogalkotó szándéka szerint a kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetőivel szemben, illetőleg az elkövető személyében rejlő alacsonyabb társadalomra veszélyesség esetén kerülhet sor a jóvátételi munka alkalmazására. Az intézkedés előírható fiatalkorúval szemben is¹⁷, abban az esetben, ha a fiatalkorú az ítélet meghozatalakor a 16. életévét betöltötte. (Ez összhangban van a Munka Törvénykönyve rendelkezésével, amely szerint munkaviszonyt munkavállalóként az létesíthet, aki a 16. életévét betöltötte.) Ha nem is kizárólagosan, de alapvetően az első bűnelkövetőkkel szemben nyújt ez az intézkedés reális alternatívát, akiket anélkül tud szankcionálni, hogy egyúttal megbélyegeznék őket, mindeközben a társadalom számára is hasznos munkát végeznek.

A jóvátételi munka jellege

A jóvátételi munka nem a bűncselekmény közvetlen sértettjének (passzív alanyának) okozott sérelem jóvátétele, hanem egy nagyobb közösség részére való hasznos tevékenység ellenszolgáltatás nélkül történő végzése. Célja az, hogy az elkövető a jóvátételi munka által a közösség felé kifejezze azt, hogy hasznos tagja tud lenni a közösségnek. A közösség javára teljesített hasznos munkavégzés a közösség felé irányuló reparációt célozza. A jóvátételi munka végzése nem munkaviszony keretében történik, továbbá szervezett munkavégzésnek sem minősül, mivel a végrehajtás körülményeiben az elítélt és az adott intézmény, szervezet vezetője állapodik meg, és az elítélt azt díjazás nélkül, mintegy társadalmi munkaként végzi. Előírásának nem feltétele az elkövető hozzájárulása.¹⁸

15 2012. évi C. törvény (Btk. 67.§ (1) bekezdés)

16 Btk. 67.§ (2) bekezdés

17 Btk.117.§

18 Vaskuti András: A jóvátételi munka, A bírósági szervezetrendszer jogalkalmazásának javítása az ítélkezési tevékenység hatékonyságának fokozása érdekében, www.vaskuti.hu/doc/Jovateteli_munka_eloadas.pdf

A jóvátételi munkát előíró határozat

A bíróság jóvátételi munkát előírhat a bűnösséget megállapító ítéletében, avagy tárgyalás mellőzésével hozott végzésében. A bíróság a vádlottat bűnösnek mondja ki, ha megállapítja, hogy bűncselekményt követett el, és büntethető. A bűnösséget megállapító ítéletben a bíróság a) büntetést szab ki, b) a vádlottat próbára bocsátja, számára jóvátételi munka végzését írja elő, vagy megrovásban részesíti, c) a büntetés kiszabását mellőzi.¹⁹ A bíróság az ügyész indítványára vagy hivatalból a szabadlábon lévő vádlottal szemben tárgyalás mellőzésével végzésben (...) intézkedésként jóvátételi munkát, próbára bocsátást, megrovást alkalmaz az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén, ha a törvény a jóvátételi munka vagy a próbára bocsátás alkalmazását lehetővé teszi, a tényállás egyszerű, a vádlott a bűncselekmény elkövetését beismeri, és a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető.²⁰

A határozatnak célszerű tájékoztatást adnia arról, hogy a Btk 67. § (3) bekezdése szerint milyen munkahelyeken teljesítheti az elkövető az előírt munkát. Ki kell terjednie a határozatnak arra a figyelmeztetésre, hogy ha a jóvátételi munka elvégzését nem igazolja, avagy a pártfogó felügyelet szabályait súlyosan megszegi, a bíróság büntetést szab ki. Végül – különösen abban az esetben, ha nem kerül sor a pártfogó felügyelet együttes elrendelésére – fel kell hívni az elkövető figyelmét arra, hogy a jóvátételi munka teljesítése érdekében a pártfogó felügyelethez fordulhat segítségért. A bíróság a határozat kihirdetésekor vagy a határozat kézbesítésekor tájékoztatja az elítéltet a jóvátételi munka elvégzése igazolásának módjáról. Az elítéltet tájékoztatni kell arról is, hogy ha a jóvátételi munkát több szervezet vagy intézmény által biztosított helyen végzi el, akkor valamennyi munkavégzési hely tekintetében az adott szervezetnek, intézménynek önállóan ki kell állítania az erről szóló igazolást. A bíróság a határozat jogerőre emelkedését követően a jóvátételi munka előírásáról tanúsítványt állít ki, és azt a határozat kihirdetését követően a jelen lévő elítélt részére átadja, vagy a jogerős határozat kiadmányával együtt részére kézbesíti. A jóvátételi munka elvégzésének az igazolására szolgáló nyomtatványt a bíróság az elítélt részére kérelmére két példányban átadja, ha a határozat kihirdetésekor jelen van. A bíróság kezelőirodáján biztosítani kell, hogy az elítélt a nyomtatványhoz hozzájuthasson, továbbá a nyomtatványt a bíróság honlapján letölthető formátumban közzé kell tenni. A bíróság az iratokat határidős nyilvántartásba helyezi a Btk. 67. § (1) bekezdésében meghatározott idő leteltéig, vagy ha az igazolás határidejének meghosszabbításáról határozott, annak tartamáig.²¹

A jóvátételi munka végrehajtásának helye

A végrehajtás helye az elkövető választása szerint történhet állami vagy önkormányzati fenntartású intézménynél, közhasznú jogállású civil szervezetnél (2011. évi CLXXV.

19 1998. évi XIX. tv. a büntetőeljárásról (Be.) 330.§ (1)-(2) bekezdés

20 Be. 544.§ (1) bekezdés

21 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet 114.§

tv.), egyházi jogi személynél (2011. évi CCVI. tv.) vagy azok részére.²² Szabad kezet kapnak tehát az elkövetők a munkavégzés helyének kiválasztásában, amely egyeseknél bizonytalanságot eredményezhet, de számukra is nyitva áll a lehetőség, hogy a pártfogó felügyelők segítségét igénybe vegyék. Mások számára viszont jó megoldás lehet ez arra, hogy a felelősségvállalásukat legjobban tükröző, a cselekményükhöz és saját személyiségükhöz legjobban illő tevékenységet és munkahelyet válasszák.

Egyelőre a pártfogók azon intézmények közül tudnak ajánlani, amelyek a közérdekű munka büntetés kapcsán a listájukon szerepelnek, de nincs kötöttség arra nézve, hogy a nyilvántartásban nem szereplő, de a Btk. előírásának megfelelő helyre essen a választás. Ez a nyilvántartás megfelelően bővíthető is lesz a gyakorlat alapján, akár az egyének visszajelzései, akár a bíróságokhoz visszaküldött igazolások esetleges áttekintése után. Nincs megkötés arra nézve sem, hogy az előírt jóvátételi munkát teljes egészében egy intézménynél kellene teljesíteni. Az elkövető választása, illetve az egyes intézmények munkaerőigénye függvényében megvalósulhat a teljesítés több munkavégzési helyen is; az igazolásokat ennek megfelelően annyiszor két példányban kell kiállítani.

A jóvátételi munka és a pártfogó felügyelet kapcsolata

A pártfogó felügyelői szolgálat tevékenysége több ponton, az eljárás különböző szakaszaiban kapcsolódhat a jóvátételi munka intézményéhez. A büntetőeljárás során a pártfogó felügyelő készíti a környezettanulmányt és *pártfogó felügyelői véleményt*, de sor kerülhet pártfogó felügyelői vélemény adására a tervezett intézkedés alkalmazhatóságának körében is, végül a jóvátételi munka végrehajtásához kapcsolódóan is szerephez jut a pártfogó felügyelő, különös tekintettel arra, hogy jóvátételi munka előírása mellett *pártfogó felügyelet* is elrendelhető.²³

Ha az ügyész a jóvátételi munka alkalmazására vonatkozó indítvány megtétele előtt, vagy a bíróság a bünteteskiszabás körében az ilyen intézkedés eredményes alkalmazhatósága kérdésében pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendeli el, a pártfogó felügyelő a szakmai ténymegállapítások körében elsősorban a terhelt munkára való alkalmasságát és személyes adottságait mutatja be, így különösen az egészségi állapotát, az iskolai végzettségét, szakképzettségét vagy szaktudását, munkaviszonyát, ennek hiányában foglalkoztatásának vagy tanulmányai folytatásának tényét, a végrehajtás szempontjából lényeges egyéb személyes körülményeit, azt, hogy a jóvátételi munka teljesítését vállalná-e, valamint a terhelt személyes adottságaira és a büntetőeljárás alapjául szolgáló bűncselekmény jellegére figyelemmel a társadalmi jóvátételt is szolgáló munkalehetőségeket.²⁴ Az alkalmazhatóság kérdésében készült pártfogó felügyelői vélemény előkészítheti a későbbi teljesítést, esetleg elejét veheti az eredménytelen végrehajtásnak, de mindenképpen azál-

²² Btk. 67.§ (3) bekezdés

²³ Btk. 67.§ (1) bekezdés utolsó mondat

²⁴ 8/2013. (VI.29.) KIM rendelet 12.§

tal, hogy a büntetés kiszabási tényezők szélesebb körére, de egyben speciális szegmensére is rálátása lesz az ítélkező bírónak, döntsön akár a jóvátételi munka előírása mellett, akár ellene, a szankció vonatkozásában megalapozottabb és célravezetőbb határozat születhet.

Amennyiben a bíróság jóvátételi munkát ír elő, nem szükségszerű, hogy az elkövető pártfogó felügyelet alatt álljon. Felnőttkorú esetén bírói mérlegelés tárgya a pártfogó felügyelet elrendelése. A pártfogó felügyelet abban az esetben rendelhető el, ha a jóvátételi munka eredményes elteltéhez az elkövető rendszeres figyelemmel kísérése szükséges.²⁵ Fiatalkorú esetében nincs mérlegelési lehetőség, a jóvátételi munkavégzés előírása mellett a pártfogó felügyeletet kötelezően el kell rendelni.²⁶

Ha az elítélt nem áll pártfogó felügyelet alatt, a pártfogó felügyelői szolgálat szükség esetén *tanácsadással* segíti őt a jóvátételi munka helyének kiválasztásában. Ennek érdekében a pártfogó felügyelői szolgálat önkéntes bejelentkezés alapján nyilvántartást vezet arról az állami vagy önkormányzati intézményről, közhasznú jogállású civil szervezetről, egyházi jogi személyről vagy vallási tevékenységet végző szervezetről, amely jóvátételi munka végzésére elítéltet fogadna. A jóvátételi munkahelyek nyilvántartása tartalmazza a fenti szervezet megnevezését, székhelyét, a képviselő vagy kapcsolattartó személy nevét és telefonos elérhetőségét, a jóvátételi munka jellegét, valamint a munkavégzésre igényelt létszámot.²⁷

Ha az elítélt pártfogó felügyelet alatt áll, részére a pártfogó felügyelő a jóvátételi munkavégzés helyének kiválasztásában segítséget nyújt, továbbá a pártfogó felügyelő a jóvátételi munka elvégzését ellenőrzi.²⁸ A pártfogolt köteles a pártfogó felügyeletet elrendelő határozat jogerőre emelkedése, illetve a szabadságvesztésből szabadulása után a jogszabályban meghatározott időben az állandó lakóhelye szerint illetékes rendőrkapitányságon és a pártfogó felügyelőnél jelentkezni.²⁹

A pártfogó felügyelő meghallgatás keretében ismerteti a bírósági döntést, a pártfogó felügyelet kezdetét és várható befejezésének időpontját, egyben tájékoztatja a pártfogoltat a pártfogó felügyelet céljáról, a pártfogolt kötelességeiről, a jóvátételi munkavégzés szabályairól, a magatartási szabályok megszegésének jogkövetkezményeiről, a pártfogó felügyelő feladatairól, elérhetőségéről, fogadóórája időpontjáról és helyéről, valamint a kötelező jelentkezések tervezett rendjéről és a legközelebbi jelentkezés időpontjáról. A pártfogolt személyes meghallgatása kiterjed annak személyi, családi körülményeire, az általa folytatott tanulmányokra, lakhatásának kérdésére, életvitelére. Az elítélt beszámol a jóvátételi munka teljesítésével kapcsolatos esetleges elképzeléséről, a választott munkahelyről, avagy ilyen elképzelés hiányában segítséget kap a pártfogótól. A pártfogó felügyelő a meghallgatást követően egyéni pártfogó felügyelői tervet készít, amelyben bemutatja a bűncselekmény elkövetéséhez vezető okokat, a bűnismétlés vonatkozásában

25 Btk. 69.§ (1) bekezdés d) pont

26 Btk. 119.§ (2) bekezdés

27 1979. évi 11. tvr. (Bv.tvr.) 82/A.§ (5)-(6)

28 Bv.tvr. 82/A.§ (7) bekezdés

29 Bv.tvr. 96.§ a) pont

a terhelhet veszélyeztető körülményeket, az elérendő célt, valamint az ehhez és a magatartási szabályok/kötelezettségek teljesítéséhez szükséges teendőket.

A pártfogó felügyelő értesíti a lakóhely szerinti rendőrkapitányságot a végrehajtás megkezdéséről, valamint tájékoztatja a rendőrség által ellenőrizendő külön magatartási szabályokról. Felhívja egyúttal a rendőrséget annak jelzésére, ha a pártfogolttal szemben a pártfogó felügyelet tartama alatt büntetőeljárás indul, avagy a magatartási szabályokat súlyosan megszegi.³⁰

Pártfogó felügyelet esetén a pártfogolt általános magatartási szabályként köteles a jogszabályban és a határozatban előírt magatartási szabályokat megtartani, a pártfogó felügyelővel rendszeres kapcsolatot tartani, és a pártfogó felügyelő részére az ellenőrzéshez szükséges felvilágosítást megadni. A bíróság a határozatában a pártfogó felügyelet céljának elősegítése érdekében külön magatartási szabályként kötelezettségeket és tilalmakat írhat elő. A bíróság a Btk.-ban felsorolt magatartási szabályokon kívül más magatartási szabályokat is előírhat, különös tekintettel a bűncselekmény jellegére, az okozott kárra és az elkövető társadalmi beilleszkedése esélyeinek növelésére.³¹

A gyakorlatban azonban a pártfogó felügyelet elrendelésekor viszonylag ritkán ír elő a bíróság külön magatartási szabályokat, pedig az egyéniesítés megvalósításához ez elengedhetetlen volna. Egyénre szabott magatartási szabályok meghatározásához az elkövető személyének, családi és egyéb körülményeinek mélyebb feltárása szükséges, amelynek fiataalkorúak esetében tökéletesen eleget tesz a környezettanulmány, illetve a pártfogó felügyelői vélemény, de bizonyos esetekben felnőttkorúaknál is kívánatos volna pártfogó felügyelői vélemény beszerzése, jóllehet ez a pártfogói szolgálat újabb leterhelésével járna, a már egyébként is kiterjedt feladatkörük mellett. A pártfogó felügyelői vélemény ugyanis a terhelte személyére, viselkedésére, életviszonyaira és életvitelére jellemző szakmai ténymegállapításokat tartalmaz, javaslatot tesz továbbá a terhelte szemben külön magatartási szabály vagy kötelezettség elrendelésére, bemutatja, hogy a terhelte vállalja-e és képes-e meghatározott célra anyagi juttatást teljesíteni, vagy a köz számára munkát végezni, és nem utolsósorban javaslatot tesz a bűnismétlés elkerülése érdekében leginkább hatékony intézkedésekre.³² A pártfogók gyakorlati tapasztalatuk és szaktudásuk alapján jóval átfogóbb és árnyaltabb képet tudnak adni a terheltek életkörülményeiről, az őket befolyásoló tényezőkről, és esetlegesen a bűncselekményhez vezető okokat is fel tudják tárni. A pártfogó felügyelői véleményre támaszkodva a bíróság jól körülírt magatartási szabályokat fogalmazhatna meg, amely rendelkezése keretet adna a későbbi pártfogásnak is, de főként hatékonyabban szolgálná az egyéni megelőzés célját is.

A pártfogó felügyelet *tartamát* illetően az 1979. évi 11. tvr. (Bv.tvr.) 102.§ (2) bekezdése a jóvátételi munkával összefüggésben nem rendelkezik a pártfogó felügyelet megszüntetéséről, az erre vonatkozó szabályt a Btk.-ban találjuk. A jóvátételi munka előírása

30 21/2007. (V.23.) IRM rendelet 4-5.§.

31 Btk. 71.§ (1)-(3) bek.

32 8/2013.(VI.29.) KIM rendelet 9.§

mellett elrendelt pártfogó felügyelet eszerint addig tart, amíg a jóvátételi munka végzésére kötelezett a jóvátételi munka elvégzését nem igazolja, de legfeljebb egy évig.³³ Amennyiben egészségügyi okból adódóan méltányossági alapon meghosszabbítják a jóvátételi munka teljesítésére nyitva álló időt (Btk.68.§(2) bekezdés), úgy a pártfogó felügyeletről ismét rendelkezni kell.

A jóvátételi munka elvégzésének igazolása

Az elítélt a bíróságtól minden esetben átveszi a jogerős határozat egy kiadmányát, valamint a jóvátételi munka előírásáról kiállított tanúsítványt. A 9/2002. (IV.9.) IM rendelet 24. számú mellékletét képező tanúsítvány tájékoztatást ad az előírt jóvátételi munka óraszámáról, és felhívja a figyelmet arra is, hogy a jóvátételi munka elvégzéséről kiállított igazolás közokiratnak minősül. A jóvátételi munka elvégzésének igazolására a fenti IM rendelet 25. számú melléklete szolgál, amelyből két példányt kell kiállíttatni. A nyomtatványon fel kell tüntetni többek között a munkavégzés helyét (az intézmény elnevezésének és címének megjelölésével), a jóvátételi munkában való részvétel kezdő és befejező időpontját, a jóvátételi munka formáját, a ledolgozott órák számát és egy összegezést. Az igazolás érvényességének feltétele, hogy azt az intézmény vezetője, közhasznú jogállású civil szervezet vezető tisztségviselője, az egyház illetve a belső egyházi jogi személy³⁴ képviselője vagy erre feljogosított tisztségviselője saját kezű aláírásával és a szervezet, intézmény bélyegzőjével, állami és önkormányzati szerv esetén körbélyegzővel lássa el.³⁵ Több munkavégzési hely esetén valamennyi munkavégzési hely külön igazolás kiállítására köteles.

Az elítélt az igazolás egy példányát az ügyben első fokon eljáró bíróságnak adja át, függetlenül attól, hogy a jóvátételi munkát az elsőfokú, avagy a fellebbezési eljárás során írták elő. Az igazolás benyújtására nyitva álló 1 éves határidő a határozat jogerőre emelkedésétől számít. Ha az elkövető a jóvátételi munka elvégzését egy éven belül megfelelően igazolja, büntethetősége megszűnik.³⁶ Ez a Btk. 25. § e) pontja szerinti, azaz a törvényben meghatározott egyéb büntethetőséget megszüntető oknak minősül. Kérdésként merülhet fel, hogy miként kell ilyenkor eljárnia a bíróságnak, mire terjed ki a vizsgálódása, kell-e alakszerű határozatot hoznia a büntethetőség megszűnéséről, milyen eljárásban, s ha igen, fellebbezhető-e. Tény, hogy a bíróságnak az igazolás közokirat jellegét mindenképpen vizsgálnia kell (aláírás, dátum, bélyegző). Amennyiben a közokirat jelleg hiányosságban szenved, úgy az egy éves határidőn belül lehetőség van annak pótlására. A Kúria Büntető Kollégiuma és a büntető kollégiumvezetők 2013. március 27-28. napjain megtartott országos értekezlete egyebekben arra a megállapodásra jutott, hogy az igazolás megfelelőségének vizsgálata nem terjed ki a munkavégzés helyére. Álláspontjuk szerint

33 Btk.70.§ (2) bekezdés

34 2011. évi CCVI. törvény 10.12.§-a szerinti egyházi jogi személyek, 16.§

35 megj.: a 25. számú melléklet a munkavégzési helyet biztosító aláírását és a felelős szakmai vezető aláírását tünteti fel

36 Btk.. 68.§ (1) bekezdés

alakszerű határozatot sem kell hozni, és a büntethetőség megszűnéséről elegendő értesíteni a terheltet, az ügyészt, a védőt, a törvényes képviselőt és a pártfogót, majd az ügy irattárba kerül.³⁷

Az utóbbi megoldás viszont felveti azt a kérdést, hogyan egyeztethető ez össze a büntethetőség megszűnéséről hozott határozatok körében kialakult bírói gyakorlattal. A feltételes elítélések között a büntethetőséget (vagy a büntetés végrehajthatóságát) megszüntető okokon mint tágabb kategórián belül – gyakorlati szempontból – kétféle csoportot különböztethetünk meg:

1. Azokat az eseteket, amelyeknél a büntethetőség megszűnése további feltételtől függ:

– A próbára bocsátásnál a próbaidő letelte csak abban az esetben szünteti meg a büntethetőséget, amennyiben ezalatt egyrészt nem került sor az elkövető újabb elítélésére, illetőleg a próbára bocsátott az esetlegesen elrendelt pártfogó felügyelet magatartási szabályait betartotta (ezek az információk a próbaidő leteltekor rendelkezésre állnak), másrészt viszont további feltétel az is, hogy a próbára bocsátás tartama alatt ne kövessen el újabb bűncselekményt a terhelt, amely információ azonban a próbára bocsátás leteltekor nem feltétlenül áll rendelkezésre.

– A próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés esetén ugyancsak nem eldönthető a próbaidő lejártakor, hogy a büntetést végre kell-e hajtani a terheltten. (Tágabb értelemben szintén ide sorolható a feltételes szabadság is, amikor a a feltételes szabadság lejártakor nincs azon információ birtokában a bíróság, hogy határozatot hozhasson arról, a büntetés hátralévő részét végre kell-e hajtani az elítélten.)

Mindezekre figyelemmel a fenti esetekben nem hozható alakszerű határozat a próbaidő (avagy a feltételes szabadság) lejártakor arról, hogy az elkövető büntethetősége (vagy a büntetés végrehajthatósága) megszűnt.

2. A büntethetőséget megszüntető okok másik csoportját azok az esetek alkotják, ahol további feltételtől nem függ a büntethetőség megszűnése, így például a halál, elvölés, kegyelem, vagy a tevékeny megbánás esete. Ezeknél a bíróság mindig alakszerű határozatot hoz a büntethetőség megszűnéséről.

Álláspontom szerint a jóvátételi munka a 2. csoportba sorolható esetek körét bővíti, minthogy az előírt jóvátételi munka teljesítése (illetőleg ennek igazolása) a büntethetőséget bármely további feltétel nélkül megszünteti. (A pártfogó felügyelet magatartási szabályainak súlyos megszegése esetére lentebb még visszatérek.) Mindezekre figyelemmel véleményem szerint ebben az esetben is alakszerű határozatot volna célszerű hozni a büntethetőség megszűnéséről.

Ha az elkövető a jóvátételi munka elvégzését egészségügyi okból nem tudja igazolni, a jóvátételi munka elvégzése igazolásának határideje egy alkalommal legfeljebb egy évvel

37 Vaskuti András: A jóvátételi munka, A bírósági szervezetrendszer jogalkalmazásának javítása az ítélkezési tevékenység hatékonyságának fokozása érdekében, www.vaskuti.hu/doc/Jovatteteli_munka_eloadas.pdf, p.32.,36.

meghosszabbítható.³⁸ Az alapügyben eljáró bíróság az elítélt kérelmére ítélettel határoz a jóvátételi munka igazolása határidejének meghosszabbításáról, ha az elítélt igazolja, hogy az előírt jóvátételi munkát egészségügyi okból nem tudta teljesíteni. A bíróság határozata elleni fellebbezésre az ügydöntő határozat elleni jogorvoslatra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.³⁹ Ilyenkor tehát a Be. XXIX. fejezetében foglalt különleges eljárás keretében és szabályai szerint kell eljárni. A hosszabbítás egy évnél rövidebb időre is lehetséges, de feltétel az egészségügyi okra vonatkozó igazolás csatolása. Felmerülhet a pártfogó felügyelet további szükségessége, ez esetben annak elrendeléséről is ismét rendelkezni kell.

Büntetés kiszabása

Ha az elkövető a jóvátételi munka elvégzését nem igazolja, vagy a pártfogó felügyelet szabályait súlyosan megszegi, a bíróság büntetést szab ki.⁴⁰ Az alapügyben eljáró bíróság hivatalból vagy az ügyész indítványára tárgyaláson, ítélettel határoz a jóvátételi munka végzését előíró rendelkezés hatályon kívül helyezéséről [Btk. 67. § (1) bekezdés], ha az elítélt a jóvátételi munka elvégzését nem igazolta vagy a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegte. A bíróság ezekben az esetekben büntetést szab ki, fiatalkorúval szemben javítóintézeti nevelést is elrendelhet. A bíróság a jóvátételi munkát előíró határozat tényállásához és a cselekmény jogi minősítéséhez kötve van, ezzel összefüggésben bizonyítást sem folytat le. A bizonyításnak már csak arra kell kiterjednie, hogy az elkövető súlyosan megszegte-e a pártfogó felügyelet szabályait, valamint a büntetés kiszabása szempontjából releváns körülményeket kell feltárnia a bíróságnak. A bíróság határozata elleni fellebbezésre az ügydöntő határozat elleni jogorvoslatra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.⁴¹ Az eljárás ilyen esetben is a Be. XXIX. fejezetében írt különleges eljárás keretében zajlik. Hivatalból akkor jár el a bíróság, ha az elítélt nem igazolta határidőben a jóvátételi munka elvégzését, míg indítványra akkor, ha a pártfogó felügyelet szabályainak súlyos megszegése miatt a pártfogó felügyelő jelzése alapján az ügyész erre indítványt tesz. A jóvátételi munka elvégzésére vonatkozó igazolás be nem csatolása esetén szintén lehetséges, hogy a bíróság indítványra járjon el, mivel a 8/2013. (VI.29.) KIM rendelet 47. § (3) bekezdés c) pontja szerint ez esetben is javaslattevői joga van a pártfogónak az ügyész irányába a jóvátételi munka hatályon kívül helyezésének és büntetés kiszabásának indítványozására.

Előállhat olyan helyzet, amikor az elkövető súlyosan megszegi a pártfogó felügyelet szabályait, de még mielőtt ezt a pártfogó tudná jelezni és az ügyész indítványozná a határozat hatályon kívül helyezését és büntetés kiszabását, az elkövető határidőben igazolja a jóvátételi munka teljesítését. Mindkét magatartása elvben jogkövetkezmény kiváltására

38 Btk. 68. § (2) bekezdés

39 Be. 568/A. § (2)-(3) bekezdés

40 Btk. 68. § (2) bekezdés

41 Be. 568/A. § (1) és (3) bekezdés

alkalmas, a két jogkövetkezmény azonban egymást kizárja. Ha az elkövető határidőben igazolja a jóvátételi munka teljesítését, a büntethetősége megszűnik, e körben kivételt nem tesz a törvény. A pártfogó felügyelet addig tart, amíg az igazolást be nem csatolják, elrendelésére is azért kerül sor, hogy a jóvátételi munka elvégzését előmozdítsa. Ebből adódóan egy lehetséges és védhető megoldás, hogy a bíróság megállapítja a büntethetőség megszűnését, a pártfogó felügyelet szabályainak súlyos megszegése pedig tényleges következmény nélkül marad.

A jóvátételi munka eddigi gyakorlata⁴²

Az intézkedés 2013. július 1-jei bevezetése óta rendkívül rövid idő telt el ahhoz, hogy a jóvátételi munka eddigi alkalmazását mérlegre téve messzemenő következtetéseket vonjunk le. Az mindenesetre megállapítható, hogy a bíróságok elkezdtek élni ennek az alternatív szankciónak a lehetőségével. A Bünyügyi Nyilvántartó Hatósághoz 2013. november 13. napjáig érkezett adatközlések szerint 15 személy vonatkozásában írtak elő jóvátételi munkát.

A jóvátételi munka intézkedést előíró bíróságok területi megoszlása törvényszékenkénti bontásban az alábbi:

Fővárosi Törvényszék:	PKKB	1 fő
Gyulai Törvényszék:	Békéscsabai Járásbíróság	1 fő
Miskolci Törvényszék:	Encsi Járásbíróság	2 fő
Szegedi Törvényszék:	Szegedi Járásbíróság	3 fő
Debreceni Törvényszék:	Debreceni Járásbíróság	2 fő
Tatabányai Törvényszék:	Tatabányai Járásbíróság	1 fő
Budapest Környéki Törvényszék:	Monori Járásbíróság	3 fő,
	Nagykőrösi Járásbíróság	1 fő
Veszprémi Törvényszék:	Pápai Járásbíróság	1 fő ⁴³

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a jóvátételi munka nem tipikusan a fiatalokorúakkal szemben kerül előírásra, közrejátszhat ebben az intézkedés alkalmazásának korhatárra vonatkozó korlátja is. A fenti 15 esetből ugyanis mindössze 2 elkövető volt fiatalkorú. A bíróságok az esetek zömében úgy ítélték meg, hogy a jóvátételi munka teljesítésének előmozdításához nincs szükség további intézkedésre, a fenti ügyekben ugyanis mindössze 4 alkalommal rendeltek el pártfogó felügyeletet is. Jól láthatóan 2 esetben nem bírói mérlegelésből adódóan történt a pártfogó felügyelet elrendelése, hanem az

42 Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala Bünyügyi Nyilvántartó Hatóság adatközlései, anonimizált pártfogó felügyelői iratok és bírósági határozatok alapján

43 Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala Bünyügyi Nyilvántartó Hatóság 2013. november 13. napján kelt adatközlése

elkövető fiatalok volt a vonata maga után a törvény kogens rendelkezésének alkalmazását.⁴⁴

Jóvátételi munka az eddigi ügyekben a következő bűncselekmények elkövetése miatt került kiszabásra:

Sikkasztás vétsége Btk. 372. § (1) (2) bek. a) pont

Garázdaság vétsége Btk.339. § (1) bek.

Garázdaság büntette Btk.339. § (1) (2) bek.a) pont

Közösség tagja elleni erőszak büntette Btk.216.§ (1) (2) bek.

Lopás vétsége Btk.370.§.(1) (2) bek. a) pont

Lopás büntette Btk.370.§.(1) (2)bek. b) bc) pont (3) bek.b) ba) pont, Btk.370.§ (1) (2) bek. bd) pont (3) bek. ba) pont

Testi sértés vétsége Btk.164. § (1) (2) bek.

Költségvetési csalás vétsége Btk. 396. §.(1)bek.a)pont

Becsületsértés vétsége Btk. 227. § (1) bek. a) pont

A fiatalok esetén garázdaság vétsége (Btk. 339.§ (1) bek.) és lopás vétsége (Btk. 370.§ (1) (2) bek. b) bc) pont) volt az elkövetett bűncselekmény.⁴⁵

A fenti felsorolásból arra a következtetésre juthatunk, hogy a bíróságok alapvetően kisebb tárgyú súlyú bűncselekmények esetén írtak elő jóvátételi munkát. Ezek a bűncselekmények ugyanis túlnyomórészt 2 évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel fenyegettek, sőt a becsületsértés vétsége mindössze 1 évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető. Kivételt képez ezekkel szemben a garázdaság büntette /Btk.339. § (1) (2) bek.a) pont/, valamint a lopás büntette /Btk.370. §. (1) (2) bek. b) bc) pont (3) bek.b) ba) pont, Btk.370.§ (1) (2) bek. bd) pont (3) bek. ba) pont/, amelyek büntetési tétele 3 évig terjedő szabadságvesztés. A nyilvántartó rendszerében vélhetőleg és remélhetőleg elírás folytán szerepel a közösség tagja elleni erőszak büntette súlyosabban minősülő esete /Btk.216. § (1) (2) bek./ az (1) bekezdés alapeset helyett, hiszen míg az alapesetnél szóba jöhet a jóvátételi munka intézkedés előírása, úgy a (2) bekezdéses büntetési alakzatnál törvénysértő volna ilyen intézkedés alkalmazása, mivel ez utóbbi 1 évtől 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A jóvátételi munka mértékét a bíróságok a középérték közelében, inkább kicsivel alatta határozták meg. A Btk. 67.§ (4) bekezdése által rögzített 24 órától 150 óráig terjedő kereten belül a vizsgált határozatokban többségében 60-72 óra között jelölték meg a bíróságok a teljesítendő jóvátételi munka mértékét. Mind fiatalok, mind pedig felnőttkorú elkövető esetében volt példa 40 óra jóvátételi munka előírására is. Az intézkedés alkalmazásának és a mértékének indokát a bíróságok általában a bűncselekmény kisebb tárgyi

44 A Bünyügyi Nyilvántartó Hatóság adatközlését követően még további két eset vált ismertté, amelyben jóvátételi munka mellett pártfogó felügyeletet is elrendeltek.

45 Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala Bünyügyi Nyilvántartó Hatóság 2013. november 13. napján kelt adatközlése, 2013. november 21.

súlyában jelölték meg, de volt hivatkozás a büntetlen előéletre, a megbánó magatartásra és a beismerésre is. Figyelemmel azonban arra, hogy zömében rövidített indoklással készültek a határozatok, az indokok feltárása nem történhetett meg teljes körűen.

Megállapítható a vizsgált határozatok alapján, hogy a bíróságok általában olyan elkövetők esetében döntöttek ezen új intézkedés mellett, akik korábban nem voltak még büntetve, illetőleg büntetlen előéletűek, de esetleg egy eredményesen eltelt próbára bocsátás után egy-két évvel követik el az inkriminált cselekményt. Volt azonban arra is példa, amikor olyan elkövetővel szemben halasztotta el a büntetést és írt elő középérték alatti jóvátételi munkát a bíróság, aki ugyan kicsivel a szabálysértési értékhatár feletti összegre követte el a sikkasztást, de korábban két alkalommal volt büntetve, mindkét esetben felfüggesztett szabadságvesztés büntetésre ítélték, és a próbaidő elteltét követő 1 év múlva követte el az újabb bűncselekményt. Ilyen esetben súlytalannak tűnik ez a joghátrány, és kérdéses hogy a büntetés kiszabásának elhalasztása és a jóvátételi munka milyen visszatartó erővel bír majd egy olyan elkövetővel szemben, akinél két, ennél súlyosabb büntetés sem vezetett eredményre.

A határozatok formáját tekintve nyilvános tárgyaláson hozott ítélet éppúgy volt, mint tárgyalás mellőzésével hozott végzés. Bíróság elé állítás keretében is született jóvátételi munkát előíró ítélet. A rendelkező rész szövegezése terén mutatkoztak eltérések. Többségében a normaszöveg megfogalmazását használják a bíróságok, és úgy rendelkeznek, hogy a bíróság a büntetés kiszabását 1 évre elhalasztja és x óra jóvátételi munka végzését írja elő. Akadt olyan végzés is, amely a büntetés kiszabásának *próbaidőre* történő elhalasztása kifejezést használta, jöllehet, itt nincs szó próbaidőről, hiszen nem 1 évnek kell sikeresen eltelnie, hanem a jóvátételi munka elvégzését kell igazolni. Olyan ítélet is született, amely egyáltalán nem rendelkezett arról, hogy a büntetést elhalasztja, kizárólag a jóvátételi munka végzését írta elő, és egyéb formában sem tájékoztatta az elkövetőt arról, hogy büntetés kiszabására is sor kerülhet. A magam részéről a törvényszöveggel egyező rendelkező rész megfogalmazását támogatom.

Célszerű arra nézve is tájékoztatást adni, hogy a Btk. alapján milyen intézményeknél vagy részére végezhető el a jóvátételi munka, továbbá arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a pártfogó felügyelői szolgálat minden esetben tud segítséget nyújtani a munkahely kiválasztásában. Szükségesnek tartanám továbbá, hogy a határozat mindig tartalmazzon tájékoztatást arra nézve, mi a jogkövetkezménye a végrehajtás igazolásának, illetve annak, ha a jóvátételi munka elvégzésének igazolása határidőben nem történik meg, avagy ha a pártfogó felügyelet szabályait súlyosan megszegik. A legtöbb határozat tartalmazott ilyen kioktatást, a különbség csak abban mutatkozott, hogy ez a rendelkező részben szerepelt, vagy az indokolást követően. Mindkét megoldás mellett és ellen szólnak érvek, így vitatható pl., hogy mennyire tartozik egy tájékoztatás a rendelkezések közé, de az sem utolsó szempont, hogy a rendelkező részt biztosan elolvassák az elkövetők.

Az új jogintézmény gyakorlatáról akkor lehet majd teljesebb képet alkotni, amikor vizsgálható lesz az egyes jóvátételi munka intézkedések végrehajtása. Mint minden

szankciónak, ennek a sikere is nagyban múlik a végrehajtási szakaszon, azon, hogy mennyire lesznek adottak a végrehajtás feltételei az intézményrendszerben.

Összegzés

A jóvátételi munka mint alternatív szankció a nemzetközi ajánlások szellemében született, és mindenképpen illeszkedik a helyreállító igazságszolgáltatás rendszerébe. Ez az intézkedés nem egy csodafegyver, várhatóan nem lesz széles körben alkalmazva, de nem is erre hivatott. Bevezetésével az lehetett a jogalkotó célja, hogy legyen egy lehetőség a jogalkalmazói mérlegelés számára, egy tényleges eszköz az igazságszolgáltatás kezében arra, hogy az hatékonyan tudjon reagálni bizonyos elkövetők vagy bizonyos cselekmények társadalomra veszélyességére. Azoknak a személyére szabott ez az intézkedés, akik érzékelik ezáltal is a felelősségre vonás tényét, és igényük van arra, hogy vállalják is a felelősséget, és tegyenek valamit a tettük helyrehozatala érdekében. A jóvátételi munka épp annyira rugalmas szabályozású, mint amennyi ahhoz kell, hogy az elkövetők aktívan közreműködhessenek a jóvátételben, és éppen azáltal, hogy van beleszólásuk a jóvátétel mikéntjébe, nagyobb lehet a joghátrány elfogadottsága is, és hitelesebbé válhat a jóvátételi szándék, ami pedig az első lépés az egyéni megelőzés irányába.

Felhasznált irodalom

1. Belovics, E. – Gellér, B. – Nagy, F. – Tóth, M.: Büntetőjog I. Általános rész, Budapest, 2012.
2. Bekolvics, E. – Békés, I. – Domokos, A. – Gellér, B. – Margitán, É. – Molnár, G. – Sinku, P.: Büntetőjog Általános Rész, Budapest, 2010.
3. Magyarország Új Büntető Törvénykönyve, szerk: Antalóczy P. – Deres P., in: Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum III., Budapest, 2012.
4. Barabás A. Tünde: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2004,
5. Megbékélés és jóvátétel, Kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, szerk. Herczogh Mária, Bp. 2003.
6. Büntetőjog és humánium, Emlékkötet Fonyó Antal halálának 25. évfordulójára, Szeged, 2007
7. Tóth Mihály: A magyar büntetőjog és büntető eljárásjog, Budapest, 2006.
8. Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv, Bp. 1993.

A cigánybűnözéssel kapcsolatos kutatások eredményei és következtetései a kezdetektől napjainkig

Dolgozatomban elsősorban a cigányság eredetét, történetét, összetételét tanulmányozom, majd a továbbiakban a cigánybűnözéssel kapcsolatos tézisek hitelességét és cáfolatát. Először tekintsük át röviden a cigányság homályba vesző és hiányos eredet leírását, illetve történetét! Elsőként Oláh Anita *Az őshazától Európáig* című kutatásának eredményeit ismertetem.

A romák eredetével és vándorlási útvonalával kapcsolatban többféle elmélet létezik, annak ellenére, hogy csak kevés írásos emlék áll rendelkezésünkre. Az összehasonlító nyelvészeti kutatások eredményei szerint a cigányok/romák őshazája Észak-India nyugati, pontosabban Pandzsab területére tehető, amely Szindh, Kasmir, Dzsammu, Radzsasztán és Guadszarát államokat érinti. Egy másik elmélet szerint nem Indiából, hanem Közép-Ázsiából érkeztek a cigányok, az i.sz. 200-400 körüli népvándorlások idején. Ezt a tényt igazolni látszik, hogy a balkáni okiratok már mint jelenlevő csoportot jelölik őket.

Az őshaza elhagyásának okaival és idejével kapcsolatosan is bizonytalan feltevések léteznek. Az egyik elmélet szerint a romák/cigányok i.sz. 700 és 1000 között indultak el indiai őshazájukból, feltehetően az iszlám terjeszkedés miatt. A feltevések szerint a cigányok több hullámban hagyták el az őshazát, majd vándorló életet élve egyes területeken hosszabb- rövidebb időre letelepedtek. Jártak például Perzsiában is, ahonnan a fenyegető mongol betörések miatt vándoroltak tovább. Ezt követően délnyugati irányba haladva Örményországba jutottak el. Az örömteli fogadtatás és az egyházi közösségekbe való felszabadult beilleszkedés eredményeként körülbelül 400 évet tartózkodtak ezen a területen.

Az ezredforduló idején szeldzsuk törökök támadást indítottak az örmények ellen, így újra útnak indultak a roma/cigány csoportok. Egy részük Kis-Ázsián át déli irányba, míg a nagyobb populáció nyugat felé, a Balkán-félsziget irányába tartott. A déli irányba haladók hosszas utat bejárva eljutottak az Ibériai-félszigetre, ahol évszázadokon keresztül békésen éltek együtt a mórokkal, spanyolokkal, zsidókkal. A nyugati irányba vándorló csoport Görögországba jutott.

Következzen a romák európai vándorlásának iránya! A Kelet-Római Császárság megrendülése és a Török Birodalom előrenyomulása – amely a XV. századra tehető – egybe-

¹ dr. Bodnár Zsolt, PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Doktori Iskola, Győr. A tanulmány a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0010 Tehetség gondozási rendszer és a Tudományos-képzési műhelyek fejlesztése a Széchenyi István Egyetemen TÁMOP forrás támogatásával jött létre.

esik a cigányság újabb vándorlási hullámával. Ekkor Magyarországon is megjelentek, de jelentős részük tovább vándorolt például a Német Birodalom, Svájc, Franciaország területére. A cigány népesség viszonylag háborítatlanul vándorolhatott a kelet-európai országokban, azonban Nyugat-Európában kis idő elteltével nem voltak elnézőek velük szemben.

A XIV-XV. század végére számos országban törvényben szabályozták a cigánysággal kapcsolatos politikát, például Franciaországban, Spanyolországban, Olaszországban és a Vatikánban is. Ezek a törvények a cigány nép életének megnehezítését, ellehetetlenítését, vagy kioltását célozták meg, illetve az asszimilációs törekvések is jellemzőek voltak. Így történhetett meg az, hogy Angliában 1592-től teljes vagyonekobbzással és halállal büntettek minden cigányt, akiket módszeresen felkutatnak és letartóztattak. Egy korabeli dokumentumból kiderül, hogy 1596-ban egy 196 személyből álló csoportot fogtak el, akik közül 106 felnőtt fizetett halállal „cigányságáért”, a többieket kivétel nélkül kiutasították az országból. Skóciában is hasonló törvényi szabályozást vezettek be. Egy forrás szerint 1624-ben nyolc férfit végeztek ki cigány mivolta miatt, az elfogott csoport asszonyait, gyermekeit pedig kitoloncolták az országból. Olyan országokban, ahol úgy látták, hogy a cigány népességgel kapcsolatos kérdéseket asszimiláció segítségével kell megoldani – többek között Spanyolországban, és Németországban -, ott a gyermekeket erőszakkal elvették szüleiktől, keresztény családoknak adták őket. A cigányoknak megtiltották nyelvük használatát, öltözetük viselését, földművelésre kényszerítették őket, erősen szabályozva, hogy milyen munkát végezhetnek és milyen nem.²

Most áttérek a Magyarországon élő cigányok rövid történetére, Mezey Barna kutatásának ismertetésével. Az első nagyobb cigány csoportok 1416-ban bukkantak fel Erdélyben. Ekkor a Kárpátok ölelte térség még csupán pihenőállomás volt számukra nyugat felé történő vándorlásuk során. Az 1420-as években már Párizs, Bologna és Róma nótáriusai is följegyezték megjelenésüket. Egy évtizeddel később immár Angliában vándoroltak.

Kezdetben mindenütt barátságos, segítőkész fogadtatásra találtak, amit jól bizonyít az uralkodói és tartományúri menlevelek, privilégiumok, útlevelek roma csoportoknak történő kiadása. A jóindulat és az ezzel együtt járó kiváltságok azonban hamar átfordultak a fentiekben már említett cigányellenes intézkedésekbe. A cigányüldözés rövidesen Európa számos területére kiterjedt, többek között akasztással, testcsonkítással, veréssel fenyegették a romákat. Az államok igyekeztek kiszorítani őket saját területükről fegyverrel, katonai karhatalommal. Ezek az államok jellemzően központosított monarchiák voltak, a polgárosodó társadalom rendezettségével, az adóztatás szervezett igényével, így a cigányság léte, vándorló csoportjaik és vándor háziiparuk, különleges vallási hiedelmeik és rítusaik miatt elfogadhatatlanná vált területükön. Ebből eredően a cigányok többségének a kiút a visszakanyarodás volt Közép-Európa irányába. Legtöbbjüknek így vált otthonává

2 Oláh Anita: A cigányság rövid története, kiemelten ennek hazai vonatkozásai. „ROMÁK A MUNKAERŐPIACON” konferencia, Pécs, 2007. szeptember 28-29., interneten: www.khetanipe.hu/docs/rm_konf/text/olah_anita.doc (letöltés ideje: 2013.04.20.)

Magyarország és Lengyelország területe. A politikai és gazdasági viszonyok számukra e két országban sokkal kedvezőbbek voltak, mivel velük szemben sem a politika, sem a lakosság nem fogalmazott meg olyan elvárásokat, amelyek szokásaik feladására kényszerítették volna őket.

Hazánkban a pusztá egymás mellett élésnél sokkal több alakult ki romák és nem romák között. A török háborúk állandósulásával a cigány csoportok postaszolgálatot láttak el, információt szállítottak, kémkedtek a magyar hadvezetés számára. Iparosaik fegyverművesként részt vettek a hadsereg ellátásában, kézműves termékeikkel a falusi igényeket elégítették ki. Esetenként vendégmunkásként alkalmazták őket uradalokban és városokban. Ezenfelül láncokat, bilincseket és vasmunkákat is készítettek, várostakarítást, szépítést bíztak rájuk, de ha kellett, hóhércsapatokat is vállaltak. A cigányság legjellemzőbb foglalkozásaként számon tartott zenélés is hódító útjára indult. Néhány évszázad alatt annyira elterjedté vált a cigányzene, hogy zenekaraik húzták a talpalávalót az országgyűlések mulatságaitól a földesúri kúriákon át szinte mindenhol. Kijelenthetjük azt, hogy amíg a XV. században még csak a roma közösségek pihenőállomása volt nyugat felé tartó vándorlásuk során Magyarország, addig a XVI. századra otthonukká vált. Ezt az állapotot véglegessé tette a Habsburgok cigányügyi politikája, amely lezárta az örökös tartományok határait bevándorolni kívánó karavánjaik előtt, amely miatt Magyarországra folyamatosan áramolhattak be, de továbbvándorlásuk lehetetlenné vált.

Ismertek ugyan kisebb konfliktusok, ritkán komolyabb összeütközések a cigányok és a nem cigányok közt, de a XVI-XVII. század során a cigány létforma alapvetően nem került konfliktusba a fennálló társadalmi viszonyokkal, mivel a cigány társadalom egésze nem kényszerült sem szokásai és értékrendje feladására, sem pedig az ország területének elhagyására. A hatalom a romák autonómiáját közvetlen formában biztosította például oltalomlevelek, privilégiumok által, közvetetten pedig hallgatólagosan tudomásul vette. A magyar társadalom nem követelte meg a cigányok beolvasztását, nem próbálta meg saját struktúrájába beilleszteni a roma közösségeket. Kialakult egy egyensúly, melyben a cigányok többé-kevésbé tiszteletben tartották környezetük szabályait, cserébe megtarthatták saját szokásrendjüket.

A cigányság belemosódhatott a társadalom hullámzó rétegeibe, antropológiai sajátosságai ellenére sem számított különlegesnek. A hatóságok nem üldözték jobban őket, mint a telkükről elűzött hontalan jobbágyok csoportjait, a török szorongatta menekülő lakosság hullámain, a kóbor katonák bandáit, a fosztogató hajdúkat vagy a szegénylegény-csapatokat. Ez az állapot azonban a XVIII. század elején megváltozott, amikor az abszolút hatalom rendezni kezdte a társadalmat, közbiztonságot teremtett, újjászervezte a termelést, és az adóztatást is megreformálta. Ekkor felfigyelt a roma csoportokra is. A cigányság szokásrendje és a társadalomba való betagozhatatlansága egyre elviselhetlenebbé vált a hatalom számára. A politikusok és a jogalkotók a roma életmódot okolták a társadalmi feszültségek kialakulásáért és úgy gondolták, hogy a vándorlás meggátolásának következményeként létrejön egy nyilvántartható, adózó népesség, a termelő életforma megélhetési

biztosít, a hagyományos roma közösségek széttűzése pedig lehetőséget ad a cigány szokásrend felszámolására, a beilleszkedés zökkenőmentes lebonyolítására. Annak érdekében, hogy ezek a tervek megvalósuljanak, az állami hatalom elkobozta a cigányok szeke-reit, útleveleiket bevonták, széttelepítették a közösségeket, sőt gyakran a családokat is. Mezey Barna véleménye szerint, bármennyire is igaza volt az abszolút államnak akkor, amikor egy anakronisztikus szokásrendet és egy, a sajátjával össze nem férő politikai felfogást kísérelt meg felszámolni, történelmi léptékkal mérve mérges magokat vetett el. Ezek a kezdeményezések ugyanis ellentétes hatást váltottak ki, mint amit megcéloltak. Így alakulhatott az ki, hogy a letelepített romák megszöktek, az átmenetileg szétrombolt családok, ha hiányosan is, de újra összeálltak, az üldözött romák az ősi keretek, ősi szokások közé menekültek. Az a népcsoport, amely eddig csak kibújt a szabályozás alól, most konfrontált vele. Emiatt a kérdés jogi rendezése cigányellenes kampányba fordult át.

A cigánysággal kapcsolatos kérdések, problémák, megoldási javaslatok végigkísérték történelmünket – hol háttérbe vonult e kérdéskör, hol felerősödött. A XIX. századra például a cigánykérdés az állam részére egyszerűsödött, mert egy 1893-as összeírás szerint a cigányok majdnem 90%-a letelepedett, házakban élt, az év nagy részében állandó helyen tartózkodott. Az immáron 250 000-300 000 főre tett cigány lakosságnak csupán tíz százaléka jelentett adminisztrációs problémát. Ez volt az úgynevezett kóbor cigányok ügye.

A polgári (kapitalista) állam felhagyott a paternalista, népboldogító-segélyező felfogással, beszüntette a szociális segélyezést. Ennek egyik súlyos következménye az volt, hogy a gazdaság fejlődése kijelölte a cigányság helyét a társadalmi rétegek ranglétrájának legalsó fokán és ez a hely stabilizálódott is.

1961-et követően egyfajta óvatos reformpolitikát figyelhetünk meg. A politika – észlelve, hogy mekkora a probléma – leginkább közigazgatási úton tett lépéseket, célját a szociális juttatások rendszerének segítségével kísérelte meg elérni azzal, hogy a cigányság anyagi és szociális helyzetét megfelelő szintre hozza. A cigánytelepeket – melyekből ekkor még 2100 volt – kétségtelenül helyes módon bulldózerekkel rombolták le, a cigány népesség egy részének emberi feltételeket biztosítva. Ez az erőszakos kitelepítés azonban – a cigányok környezetétől, életmódjától idegen panellakásokba – eredménytelennek mondható, sőt, újabb ellentéteket szított a cigányok és a nem cigányok közt. A szerző megállapítja, hogy a hagyományos nagy problémákkal ennek az egyenlősítő rendszernek sem sikerült megküzdenie.³

A rövid történelmi áttekintésből világosan látható, hogy a cigány nép története folyamán származásának következményeként mindvégig üldöztetésnek, diszkriminációnak volt kitéve, amelynek következményeként az egyik legszegényebb réteget többségében cigányok alkotják. Természetesen nem szabad általánosítanunk, mert egy részüknek sikerült kiemelkednie az alacsony iskolázottság, munkanélküliség, szegénység állapotából.

3 Mezey Barna: A magyarországi cigányok rövid története. Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből. IFA-OM-ELTE, 2001, 83-91. oldal

Ahogy láthattuk, a cigány népcsoporttal kapcsolatos kérdések és feltevések történelmünk egészét átszövik, és ez napjainkban is nagyon aktuális kérdéskör. Ezért fontosnak vélem megvizsgálni, hogy e kérdések mögött milyen tudományos kutatások húzódnak meg, melyek azok az állítások, amelyek tükrözik a valóságot, és mi alapszik csupán tévhiten. Lássuk, miként vélekedett a cigányságról az első magyar kriminalisztikai tankönyv!

E könyv szerzője Endrődi Géza csendőr főhadnagy volt, és 1897-ben Losoncon jelent meg. Pontos címe A bűnügyi nyomozás kézikönyve a m. kir. csendőrség, városi és járási rendőrségek, valamint vizsgálóbírák, királyi ügyészségek s általában a bűnügyekkel foglalkozó egyének részére. A szerző feltűntette, hogy művében felhasználta „Dr. Grosz János grazi cs. kir. államügyész” az osztrák csendőrség részére írt munkáját, természetesen speciális viszonyainkra átdolgozva, egyéb forrásokat is tanulmányozva, saját tapasztalataival, tudásával kibővítve. Az illusztrációkkal is ellátott, 1898-ban Budapesten másodszor is kiadott könyv igen nagy hatással volt nemcsak a magyar bűnüldözés gyakorlatára, de a bűnüldözésről való közgondolkodásra is.

Endrődy Géza tankönyvének rövid előszavában elénk tárja személyes motiváltságát, amely szerint azzal az ambícióval dolgozott e munkán, hogy az egyébként szerény szakirodalmunkat egy hasznavehető és hézagot betöltő művel gyarapítsa. A könyv összesen tizennyolc fejezetet tartalmaz 281 oldal terjedelemben, melyből tanulmányom szempontjából a VII. fejezet a legfontosabb, amely „a cigányokról” íródott.

E fejezet bizonyosan nem Hans Gross művének fordításából származik, Endrődy Géza saját munkája, kiegészítve néhány konkrétan megjelölt szerző idézetével is. Endrődy véleménye szerint a cigány legnagyobb szerencséjének tartja, ha határtalan lustaságának hódolhat és azért a munka emberétől törvényellenes úton, furfanggal, lopással igyekszik mindazt megszerezni, *amire csekély igényeinek kielégítése végett szüksége van.*

A szerző úgy véli, hogy a cigányok legjellemzőbb tulajdonsága a gyávaság, állítását igyekszik több példával és idézettel is alátámasztani, majd kijelenti, hogy a cigányok gyávaságát mutatja az, hogy gyilkosságot majdnem kivétel nélkül csupán alvó emberen, vagy biztos búvóhelyről, esetleg méreg által követnek el, vagy kísérelnek meg. Olyan gyilkosságra, vagy súlyos testi sértésre, amely miatt a cigány magát veszedelemnek tette volna ki, vagy amely miatt ellenfelével szemtől-szembe kell állnia, a cigányság bűnkrónikájában alig találunk példát. A szerző felismerni vélte azokat az okokat is, amelyek miatt a cigányok ilyené váltak. Ezek egyike szerinte nem kellően keresztény lelkületük, illetve homályos ismereteik a keresztény vallásról.

Természetesen a fenti vélemények napjainkra nyilvánvalóan tudománytalan nézetekké váltak, és semmilyen tudományos kutatással nem voltak alátámasztva. Azt is figyelembe kell vennünk továbbá, hogy ezen tanulmány megírása idején a büntetőjogban még javában virágzott a Cesare Lombroso nevével fémjelzett kriminálantropológiai irányzat, amely a született bűnöző kategóriájának bevezetésével rendkívül nagy hatást gyakorolt a

korabeli büntető jogtudományra, és a cigánysággal kapcsolatosan is több megalapozatlan feltételezést megfogalmazott.⁴

A következőkben megvizsgálom, miként változtak, módosultak, vagy éppen maradtak változatlanok a cigánysággal kapcsolatos állítások az idők folyamán a tudomány területén. A következő forrás, amellyel foglalkozom, a Csendőrségi Lapok 1916. IV. 10-i számában jelent meg.

A Horváth István nyugalmazott járásbíró tollából származó cikk – amely A cigánykérdés hazánkban címmel jelent meg – azzal az állítással kezdődik, hogy „évszázadok óta rágódó fekély, nyitott seb a társadalom élő testén a cigányelem a maga kiszámíthatatlan sok büntényeivel, az apróbb csirkelopástól, csalástól egész fel a gyujtogatásig és rablógyilkosságig menő bünskálájával és bűnlajstromával, melyek a vidék közbiztonságát állandó veszélyeztetésnek teszik ki!”⁵

Ehhez hasonló, előítéletet tükröző mondatok szövik át a cikk egészét. Horváth István kijelenti, hogy a vidéken előforduló nagyobb bűneseteknek legalább 50 %-át a cigányvilág szolgáltatja. Számtalan apró lopás, betörés, rablás mutat cigány tettesek elkövetésére, akiknek a kilétét sok esetben kinyomozni sem sikerül, vagy ha mégis, megbüntetésük a bizonyítékok teljes hiánya miatt válik lehetetlenné. Ezt azzal magyarázza a cikk szerzője, hogy köztudomású, hogy a cigány soha be nem vallja tettét és sohasem vall társa ellen, mert az ilyen árulóval aztán utólag radikálisan elbánik saját társasága. A szerző azt is kijelenti, hogy a cigányok „az állam, a társadalom testén, mint élődsi, paraziták rágódnak, kik, a legritkább kivétellel, nem véres veritékkel, hanem tiltott, bűnös uton; lopás, rablás, csalás, betörés és gyilkossággal szerzik meg a megélhetés feltételeit!”⁶

A cikk szerint a cigányok veszedelmes volta abban rejlik, hogy őstermészeti állapotban vándoréletet élnek, a közterhek, az anyakönyvezés, a katonai kötelezettség alól éppen kóborlásuk folytán kivonják magukat. Ősemberi életmódjukból következően a tulajdon sérthetetlenségét, a házasság jogintézményét nem ismerik, a rendszeres és állandó munka szükségességét nem látják be, és szükségleteiket majdnem kivétel nélkül büntetendő cselekmények – lopás, csalás, rablás, jóslás, kuruzslás, orvvadászat – elkövetése révén elégitik ki. Ha a körülmények úgy kívánják, gyujtogatástól, emberöléstől, gyermekrablástól sem riadnak vissza.

Végül egy végleges megoldási javaslatot kapunk a cikk szerzőjétől, amely szerint „évszázadok óta vajudó, de még mindmáig is megoldatlan probléma az u. n. cigánykérdés és valóban bűn a társadalom ellen, ha ezt az egyre jobban elmérgesedő rákfenét kivágni, orvosolni meg nem kíséreljük.”⁷

4 Ibolya Tibor: Az első magyar kriminalisztikai tankönyv és szerzője. Interneten: ibolyatibor.atw.hu/Sajat/25.pdf (letöltés ideje: 2013. április 22.)

5 Horváth István: A cigánykérdés hazánkban. Csendőrségi Lapok, X. évfolyam 11. szám, Budapest, 1916. április 10., 1. oldal

6 U.o. 1. oldal

7 U.o. 1. oldal

Megvizsgálva Endrődy Géza 1897-es és Horváth István 19 évvel későbbi írását, jól látható, hogy mindkét szerző elítéli a cigányságot, utóbbi egy tudománytalan, előítéletes, egyéni véleményen alapuló, az általánosítást nem mellőző forrás, mely megoldásként egy teljes népcsoport kiirtását javasolja/szorgalmazza. Én nem értek egyet a szerzővel, sőt elítélem azt a tudománytalanságon alapuló vélemény-nyilvánítást, amelynek előzetes kutatások, vizsgálatok nem képezik alapját, és mégis kijelenti egy egész népcsoportra vonatkozóan a biológiai alapon nyugvó bűnözési morált, ezzel megbélyegezve őket és általánosítva egy esetről egy teljes népcsoportra.

A következőkben Pomogyi László Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon című könyvének néhány cigánysággal és annak kriminalitásával kapcsolatos tézisét ismertetem. Egy olyan objektív kutatáson alapuló tanulmányról van szó, amely abból a korszakból származik, amelyben nem voltak ritkák a fenti példákhoz hasonló vélemények a cigánysággal kapcsolatban. Vajon ténylegesen többszörös a cigányság kriminalitása más népcsoportokhoz képest?

Pomogyi László kutatása során először a cigányság lélekszámával kapcsolatos kérdéseket vizsgálta, majd az eredmények birtokában a bűnözés gyakoriságát a cigányok között. A szerző arra hívta fel a figyelmet, hogy nagyon nehéz dolga van a kutatónak, ha a polgári Magyarország cigány lakosságának számáról kíván csupán csak megközelítő pontosságú adatot kapni. Annak ellenére, hogy többször is számba vették a cigányság tagjait, az összeírások eredményei között ellentmondásosan nagy eltérések vannak. Ez magyarázható azzal, hogy anyanyelvét minden lajstromozott állampolgár maga vallhatta meg, a kérdőívek összeállításában rejlő hibákkal, vagy akár a népszámlálást végző számlálóbiztosok munkájában feltételezhető hiányosságokkal is.

Tekintsük át röviden, milyen eredmények születtek a cigányokat anyanyelvük szerint összeíró, tízévenként zajló népszámlálások során! 1880-ban 78759, 1890-ben 91611, 1900-ban 61658, 1910-ben 121097, 1920-ban 6966, 1930-ban 7463, 1941-ben 1866 személy volt cigány anyanyelvű.

Kifejezetten a cigányok számbavételét célzó kutatások is voltak, többek között Hieronymi Károly belügyminiszter rendelte el 1893-ban a Magyarországon élő cigányok összeszámolását. Sajnos ezen felmérés során sem sikerült precíz adatsorokat kapni, mivel több város – mint például Győr, Pécs, Szabadka, Székesfehérvár – adatai bevallottan pontatlanok voltak, illetve Budapest álokoskodással elérte, hogy a belügyminiszter felmentésben részesítse, azon a nem éppen támadhatatlan alapon, hogy mivel a főváros területén kóbor cigányokat nem tűrnek meg, ott olyanok egyáltalán nincsenek.⁸

Ha a trianoni Magyarország területére vonatkozó vármegyei adatokat kölcsönözzük az 1893-as összeírásból, azokat összeadva körülbelül 65-66 ezres nagyságot kapunk.⁹

8 Pomogyi László: Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon. Osiris-Századvég, Budapest, 1995, 26-40. oldal

9 U.o. 26-40. oldal

Ezután Pomogyi megvizsgálta, hogy a Horthy-korszakban hány cigány élhetett Magyarország területén, amelyhez egy 1943-ban megjelent tanulmány következtetéseit vette figyelembe. Utóbbi Petrilla Aladár közegészségügyi főfelügyelő írta, a hatósági orvosoktól begyűjtött, a működési területükön élő cigányok létszámára vonatkozó adatokat feldolgozva. Megállapítása szerint az akkori Magyarországon 208 240, illetőleg ennél valamivel több cigány élt.

Ennek az adatnak az értékeléséhez Pomogyi több szempontot is figyelmünkbe ajánl, ilyen például az, hogy Petrilla adatai nem a Horthy-Magyarország területét, hanem az első és második bécsi döntéssel megnövelt Magyarországot jellemzik. Másrészt pedig, jóllehet, hogy a hatósági orvosok megadott időközönként, illetve járványveszély esetén hetenként kötelesek voltak megvizsgálni a cigányokat, és ezáltal valószínűleg mindenki másnál hitelesebb képpel bírtak azok számbeli adatairól, a már teljesen asszimilálódott cigányok, valamint a kóborlók – amint azt Petrilla fel is tüntette – valószínűleg kimaradtak a számbavételből, mert velük a hatósági orvosok sem nagyon foglalkozhattak. Így a több mint kétszázézes szám valószínűleg minimumnak tekinthető a cigánysággal kapcsolatban. Pomogyi szerint a korábbi kutatások tükrében ez a becslés megközelítőleg helyesnek fogadható el, természetesen nem a konkrét számot, hanem a végösszeg nagyságrendjét tekintve.

A fenti adatból, amely többé-kevésbé valóság, ki lehet számolni a trianoni Magyarország cigány népességének nagyságát. Ezek szerint 1943-ban 100 ezernél néhány százal több cigány élt akkori határaink között. Ha figyelembe vesszük az ötven évvel korábbi 65-66 ezres népességet, akkor kellő óvatossággal is átlagosan legalább 80-90 ezerre tehető a Horthy-korszak éveiben az ország lakosságát gyarapító cigányok száma. Ez közel négyszerese annak, amelyről a politikai apparátus a népszámlálások során értesült.¹⁰

A fenti tudományos kutatások tükrében a Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon című könyv a cigányok kriminalitását vizsgálja az 1906-1940-es időszakban. A szerző bevezetésként korabeli forrásokat mutat be, amelyek mindegyike ráirányítja a figyelmet a cigányok nagyfokú kriminalitására, és bár a korszakból kifejezetten a cigányok kriminalitását taglaló statisztikák nem állnak rendelkezésünkre, Pomogyi az igazságügyi kormányzat éves jelentését tartalmazó „Magyarország Igazságügye” című beszámolókra hivatkozva vizsgálja a korabeli statisztikák adatait, következtetéseit.

Egy statisztikán alapuló táblázat 1906-tól 1914-ig a királyi törvényszékek és járásbíróságok előtt jogerősen befejezett büntetőügyekben büntettek és (a becsületsértés kivételével) vétségek miatt elítéltek számát tartalmazza a magyar anyanyelvűek között, és a cigány anyanyelvűeknek is külön rovatot szentel.

A későbbi időszakra vonatkozóan az évkönyv ad megfelelő adatokat a kutatáshoz. Így megvizsgálhatjuk a cigány anyanyelvűek és a magyar anyanyelvűek bűnözési adatait is.

¹⁰ U.o. 10. oldal

A következtetésekből az figyelhető meg, hogy – a magyar és a cigány össz-bűnözést tekintve –, amíg a magyar anyanyelvű lakosságnál lassan csökkent, addig a cigányok között kétszeresére nőtt a büntettek és vétségek miatt jogerősen elítéltek száma. A vizsgált időszakban tehát a cigányság átlagos kriminalitása látszólag hozzávetőlegesen 2,2-szerese volt a magyar anyanyelvűekének.

Hihetetlennek és egyben megdöbbentően magasnak tűnnek ezek a mutatók. Felvetődik a kérdés, hogy vajon van-e igazságalapja azoknak a véleményeknek, amelyek szerint a cigányság kirívóan aszociális, sőt antiszociális, bűnözési hajlamokkal determinált nép lenne? A fenti eredmények alapján kétségtelenül ezt a következtetést kellene levonnunk, de a magyar és cigány anyanyelvűek bűnözése között olyan hatalmas a különbség – és nem csak e két csoport, hanem a cigányok és minden más magyarországi népcsoport között is, hiszen a németek, szerbek, rutének, horvátok stb. is a magyar anyanyelvűekéhez hasonló nagyságú kriminalitási adatokat produkáltak –, hogy a kutatók joggal kételkedhetnek abban, hogy ezen következtetések a valóságot tükrözik-e.

Nem az adatok valóságát kell kétségbe vonnunk, hanem az adatfelvétel módszerének helyességét. Pomogyi szerint bizonyítani ezt ma már aligha lehetséges, mégis szinte egészen bizonyos, hogy amikor az említett statisztikákat készítették, a cigány anyanyelvű elítéltek közé valamennyi cigányt – anyanyelvétől függetlenül – besorolták. A szerző lehetetlennek tartja, hogy amikor a közvélemény a cigányokat elsősorban külső, antropológiai jegyek alapján különböztette meg a társadalom nem cigány tagjaitól, ugyanakkor a bírósági statisztikát vezető titkár vagy fogalmazó az elítélt cigánytól valóban megkérdezte, hogy milyen anyanyelvűnek vallja magát. Természetesen nem állíthatjuk, hogy ilyen ne fordult volna elő, de nem ez volt a tipikus ebben az időszakban. Ezek után pedig az így kapott összegeket a statisztikusok a cigány anyanyelvűek számához mérték, így természetesen a kapott eredmények erősen torzítottak. Ezért fordulhatott elő az, hogy a század első éveiben a cigányok százezer főre vetített bűnözési rátája kétszer-háromszor volt rosszabb az ország többi népcsoportjához képest. Ám tudjuk, hogy az 1910-es népszámláláson csak körülbelül minden második-harmadik cigány vallotta magát cigány anyanyelvűnek. Ha ezek után az elítéltek számát az összes cigányok számához viszonyítjuk, nagyjából a magyar anyanyelvűekéhez hasonló mutatót kapunk.

Megvizsgálva a harmincas évek második felének statisztikáit, ott is megfigyelhető, hogy az elítéltek 300-500 fős számát itt is csak a cigány anyanyelvűek mintegy 6-7 ezres tömegéhez passzították és kapták ezeket az eltorzult, túlzó, megtévesztő arányokat. Ha ehelyett a Pomogyi László által 90 ezerre becsült cigányság egészével számoltak volna, akkor a vétőképtelenek levonása után ugyanez a bűnözési arány az átlagosra csökkent volna. Még egyszer leszögezi a szerző, hogy abban, hogy ilyen magasak lettek a cigányság kriminalitási mutatói, sokkal nagyobb szerepe lehetett az elhibázott számítási módszernek, mint a cigányok bűnözésének.¹¹

11 U.o. 28-31. oldal

A tudományos publikációk között fontosnak tartottam feldolgozni egy valóban objektív vizsgálatokon alapuló tanulmányt is, amely meggyőzően cáfolja a 20. század elejéről származó, a cigányokat elítélő, megbélyegző forrásokat. Most azonban vizsgáljuk tovább a korabeli iratok alapján, hogy változott-e a tudomány képviselőinek cigányságról alkotott képe! A következő részben a Kecskeméten megjelent, A magyarországi cigánykérdés rendezése című, Gesztelyi Nagy László tollából 1940-ből származó írást dolgozom fel és vonom le ezzel kapcsolatos következtetéseimet.

A szerző a megoldásra váró cigánykérdés tárgyalásakor először két kategóriát különböztet meg. Véleménye szerint létezik egy kóbor és a társadalomra veszedelmes cigányság, akiket az jellemez, hogy folyamatosan vándorolnak, életük legnagyobb részét helyhez kötöttség nélkül élik le. Hasznos munkát nem végeznek, és leginkább lopásból, mások nehéz munkával szerzett keresményének jogtalan megszerzéséből – például kéregetésből, lopásból, rablásból, stb. – tartják fenn magukat. A cigányságnak ezen része az, amely a békés emberi társadalmat mind személyi, mind vagyoni tekintetben legjobban, szinte tűrhetetlen módon veszélyezteti. A szerző szerint ezek a cigányok bűnözésre kiemelkedően hajlamos, vad, elszánt, vérengző, állatiasságig lealacsonyodni tudó, roppant buja természetű egyének.

Létezik azonban egy másik kategória is, akik a fenti csoportból jöttek létre, mert a cigányság egy igen kis hányadát, hosszú idők folyamán, a folytonos szelidítési, munkához szoktatási kísérlet következtében sikerült – ideiglenesen vagy hosszabb-rövidebb időre – helyhez kötni. Ők azok, akik a községek egy részén kezdetleges putrikat építenek, foltozó-javító vasmunkával, lőügynökösödéssel, fűrőkészítéssel, technóvájással foglalkoznak. Gesztelyi Nagy László azonban kiemeli, hogy ezeket a foglalatosságokat legtöbbször csak azért végzik, hogy munkából élésüket bizonygassák, de létfenntartásuk módja gyanánt továbbra is a kéregetést, tolvajlást, több esetben a rablást választják. Ha bűncselekményt követtek el, ennek következményeitől tartva, otthagyják helyüket, továbbmennek, és más községben hasonló módon alapítanak ideiglenes otthont. Bár kívülről úgy tűnik, ezek a cigányok sokat vesztek vadságukból, ennek ellenére a kínáló esetekben éppúgy képesek a legkegyetlenebb gyilkosság elkövetésére is, ha pénzszerzési vágyuk kielégítéséről van szó.¹² A tanulmány szerzője látszólag különbséget tesz a letelepült és a vándor cigányok között. A szöveget továbbolvasva mégis az derül ki, hogy Gesztelyi szerint minden cigány veszélyes a társadalmi együttélésre. Tanulmányának további részében elemzi a cigányság magyar és külföldi történelmét, és feltételezett hozzáállásukat a törvényekhez és embertársaikhoz.

A mű egészét áthatja egy szélsőségesen elítélő, a cigányságot szinte már állati sorba soroló nézet. Ezt néhány, a szövegben olvasható mondattal igazolom. Gesztelyi szerint például „a kóborló cigányok sok esetben nemcsak élelmi cikkeket és értéktárgyakat tulajdonítanak el, hanem megtörtént már az is, hogy kis gyermekeket visznek magukkal,

12 Dr. Gesztelyi Nagy László: A magyarországi cigánykérdés rendezése. A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara (Kecskeméti) kiadványai, 36. szám (szerkeszti: Dr. Gesztelyi Nagy László), Kecskemét, 1940, 3. oldal

akiket, ha nem tudnak tőlük megszabadulni és kibírják egészségtelen, piszkos életüket, serdültebb korban elnyomorítanak, hogy így szájalmat keltve, eredményesebben használhassák kéregetésre.”¹³ ”Mivel a létfenntartásukhoz szükséges élelem megszerzése sem ösztönzi őket munkára, megesznek mindent, állati döögöket, elhullott állatokat, más emberek által élvezetre nem használt különböző állatokat, ürget, varjút, sündisznót stb.”¹⁴ „Súlyos terhére vannak a társadalomnak egészségtelen, bacillushordozó, piszokkal és szennyel teli életmódjukkal, mert minden betegséget felszednek, és vándorlásaik következtében szórják, terjesztik a járványt és az általuk felszedett mindenféle emberi és állati betegségek csíráit.”¹⁵ Ilyen és ehhez hasonló kijelentések, vélemények olvashatóak Gesztelyi Nagy László tanulmányának teljes szövegében.

Most kitérek arra is, hogy a szerző milyen megoldási javaslattal áll elő dolgozatának végén a cigányügy problémájának megoldásával kapcsolatosan. Szerinte az eddigi intézkedéseknek az volt a legfőbb hibája, hogy a kérdés megoldásánál az emberies gondolkodás, a kesztyűs kézzel való bánás, a humanitás vezette a megoldás irányát, annak ellenére, hogy a legkíméletlenebb intézkedésre lett volna szükség, mivel nem lehet a kérdés végleges megoldását remélni, ha a szív hangja, és érzelmeik befolyásolják az embereket. Bővebben ki is fejté azt, hogy szerinte miért nem szabad enyhe elbánásban részesíteni a cigányokat. Eszerint „az emberi érzést nélkülöző, állatiasságig lealacsonyodva élő, minden, a legnagyobb és legelvetemültebb büntettek végrehajtására képes, tunya, dologtalan, buja, életkörülményeihez konokul ragaszkodó, számottevő népréteg egyéni átalakításához, átformálásához kímélet nélkül olyan szigorú eszközökhöz kell fordulni, amely a szív szavára nem hallgatva, a legradikálisabb eszközöktől sem riad vissza.”¹⁶ Éppen ezért az összes kóbor cigányt koncentrációs munkatáborokba kell gyűjteni, munkára kényszeríteni, további szaporodásukat mindenképpen megakadályozni. Ha munkát végezni nem akarnak, ennek kikényszerítésére a legszigorúbb eszközöket kell alkalmazni, mert vagy hasznos és munkás tagjává fognak válni a társadalomnak, vagy elpusztulnak. A gondolatsort tovább folytatva, a megoldási javaslatok között szerepel például az, hogy ”a magyar társadalom e kényes, de annál veszedelmesebb fekélyét feltétlenül ki kell vágni, még pedig olyan metszéssel, amely a társadalmat a további rettenetes személyi és vagyoni károsodástól egyszer s mindenkorra megszabadítja és örökre mentesíti.”¹⁷ Végző konklúzióként vonja le a szerző azt, hogy a cigányprobléma megoldása érdekében a legkeményebb eszközökhöz kell fordulni, új rendszabályokat kell életbe léptetni annak érdekében, hogy a magyar társadalomnak ez a rákfenéje egyszer már véglegesen kiirtásra kerüljön.¹⁸

Számomra megdöbbentő volt ezeket a sorokat olvasni, és hihetetlennek tűnt, hogy a tudomány – háttérbe szorulva – ekkora teret ad az előítéletes véleményeknek, és az is, hogy

13 U.o. 7. oldal

14 U.o. 10. oldal

15 U.o. 12-13. oldal

16 U.o. 28. oldal

17 U.o. 29. oldal

18 U.o. 29-31. oldal

a szerző egy egész népcsoport minden tagját olyan cselekményekkel/bűncselekményekkel vádolja, amelyben nagy részük ártatlan és egy teljes népcsoport kiirtását javasolja tudománytalan érvek alapján.

Most egy későbbi időszak eredményeit vizsgálom meg, egészen pontosan azt, hogy 1971-ben milyen helyzetben volt a cigányság Magyarországon. A Minisztertanács Tanácsi Hivatalának kezdeményezésére a Szociológiai Kutató Intézet keretében Kemény István irányításával empirikus vizsgálatok folytak az 1971-es évben. A következőkben a Kemény István által feldolgozott, a cigány lakosság 2 százalékát érintő kérdőíves felmérés, és intenzív interjúk tapasztalatainak néhány következtetését ismertetem.

A szerző 320000 főre teszi a cigányság lélekszámát, és kiemeli, hogy ennek nagyobb része alkotja a társadalom legsalsóbb rétegeit. Ekkor mind az állami, mind a társadalmi szervek részéről gyakran tapasztalhatók erőfeszítések a cigánytelepek felszámolására, életviszonyaik megváltoztatására, de ahhoz, hogy ezek elérhetővé váljanak, szembe kell néznünk azon problémák egész sorával, amelyek ekkora népesség asszimilálásával együtt járnak, valamint minél mélyebb és differenciáltabb ismeretekkel kell rendelkezniünk a cigányságról.

A szerző kiemeli, hogy eddig a tudomány is adós maradt a cigányság komplex tanulmányozásával, sőt, az irodalomban még olyan alapvető kérdésben is megoszlanak a vélemények, hogy nemzetnek, etnikumnak, vagy társadalmi rétegnek tekintsük-e őket. Ez a kutatás volt az első, amely vállalkozott a cigányság helyzetének átfogó felmérésére. A vizsgálat úttörő jellegéből következik, hogy megállapításai nem vitathatatlanok, de komplex megközelítési módjával, empirikus tapasztalatok birtokában hozzájárul a cigányság tényleges helyzetének megismertetéséhez, sőt, néhány alapvető elméleti probléma megoldását is megkísérli.¹⁹

Számomra lényeges kérdés – amikor a cigányság egészére nézve vonnak le következtetést -, hogy milyen elvek alapján szelektálják a tanulmányozott mintákat. Ebben a kutatásban a következő módokon választották ki a vizsgálandó személyeket. A kutatás Magyarországon teljes cigány lakosságát kívánja jellemezni, tehát szerepelnek a magyar, a cigány és a román anyanyelvű, a Budapesten, a vidéki városokban, falvakban lakó, a leghagyományosabb életformát folytató és a teljesen urbanizált életű, *a legalacsonyabb és a legmagasabb jövedelmű és kulturális szinten álló cigányok. Azokat a személyeket sorolták ebbe a csoportba, akiket a nem cigány környezet annak tekintett.*²⁰

A szerző a tanulmány elején kiemeli egy alap gondolatot, amelyet feltétlenül a kutatás legfontosabb értékének tekint. A cigányok eredményes asszimilálódása a helyzetüket meghatározó viszonyok, tényezők együttes megváltozásától remélhető. Foglalkozási, jövedelmi, lakás, iskolázottsági stb. viszonyaik párhuzamosan történő, kedvező irányú változásától várható az életforma változása is. Megállapítható, hogy egyetlen tényező

19 Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó, 1971-ben végzett kutatásról. (A kutatást Kemény István vezette.) Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Intézetének Kiadványai, Budapest, 1976, 5-6. oldal

20 U.o. 9. oldal

megváltozása azért nem eredményezheti a magyar környezetbe való tényleges beilleszkedést, mert nem képes önmagában előidézni az anyagi és tudati viszonyokban azt a változást, ami az asszimilálódáshoz szükséges.²¹

A terjedelmi korlátok miatt most csupán néhány eredményt, következtetést tudok kiemelni ebből a tanulmányból. A 320 ezer magyarországi cigányból 224 ezer magyar anyanyelvű, 61 ezer cigány anyanyelvű és 25 ezer román anyanyelvű. Ebből a tényből következik, hogy minden tudományos elemzésnek, javaslatnak, amely cigányok és nem cigányok társadalmi kapcsolatának rendezésére irányul, tudomásul kell vennie a magyar anyanyelvű romák létszámbeli túlsúlyát. Hamis tehát minden olyan elképzelés, amely a cigánykérdés megoldását a nyelvkérdés megoldása útján vagy a nyelvi alapon álló kulturális autonómián keresztül keresi. A szerző meggyőződése az, „hogy a cigány-kérdés alapvetően nem etnikai, hanem társadalmi réteggkérdés.”²²

A cigányság integráltsága szempontjából az egyik leglényegesebb adat a telepen, illetve a nem telepen élők aránya. A cigány népesség kétharmada telepen, egyharmada pedig nem telepen élt, tehát országos viszonylatban 210 ezer telepen lakó roma problémája várt akkoriban megoldásra.²³

A tanulmány vizsgálja a cigányságot abból a szempontból is, hogy hány fő él egy családban. Ezzel kapcsolatban a következő eredmények születtek. A cigány népességnek kevesebb, mint 10 százaléka élt egy- és kéttagú családokban, nagyobb része öt- és többtagúban. A nagyobb családlétszám a nagyobb gyerekszám következménye. A cigányok csaknem 40 százaléka olyan családban élt, amelyben a 15 éven aluli gyerekek száma 4 vagy annál több, 56 százaléka pedig olyanban, amelyben a 15 éven aluli gyerekek száma három vagy annál több. A szerző állítása szerint a kutatásból kiderült, hogy a cigányok szaporasága több mint kétszer nagyobb a magyarokénál, és az ország lakosságán belül növekvőben van, de távol állunk attól, hogy elcigányosodjon az ország. Ennél a résznél Kemény István vizsgálta azt is, hogy 100 aktív keresőre hány eltartott jut. Minden településtípusban jelentkeztek különbségek, így például a falvakban a magyar családokban 100 keresőre 93 eltartott jutott, míg a cigány családokban 236, a vidéki városokban magyaroknál 84, a cigányoknál 220, Budapesten a magyaroknál 53, a cigányoknál 135.²⁴

A tanulmány adatai szerint a romáknál a szó szoros értelemben vett analfabéták aránya igen magas. A vizsgált évben a 14 éven felüli cigányok 39 százaléka volt analfabéta. Ezen a téren igen nagy különbség volt a magyar és a nem magyar anyanyelvű cigányok közt. A magyar anyanyelvűek 33 százaléka, a cigány anyanyelvűek 54 százaléka és a román anyanyelvűek 57 százaléka volt analfabéta.²⁵

Azt is vizsgálom, hogyan alakult az iskolai végzettség az 1971-es évben a cigányoknál. Sajnos az adatok ezen a téren is megdöbbentőek. A legidősebb romáknak – az 59 éven

21 U.o. 6. oldal

22 U.o. 14. oldal

23 U.o. 16. oldal

24 U.o. 20-21. oldal

25 U.o. 38. oldal

felülieknek – 70 százaléka sohasem járt iskolába, illetve a 35-59 éves cigányok 50 százaléka sem. A 20-24 éves cigányok 54 százaléka, a 15-19 évesek 7 százaléka nem jutott tovább az általános iskola 5. osztályánál. A vizsgálat alapján azt a következtetést vonta le a szerző, hogy a hét osztálynál kevesebbet végzett cigány gyerekek gyakorlatilag majdnem teljesen analfabéták, nevük aláírásán kívül írni egyáltalán nem tudnak, olvasni csak nyomtatott betűket, azt is oly módon, hogy a szöveg megértésére többnyire képtelenek.²⁶

Most megvizsgálom a cigányok jövedelmi helyzetét, összehasonlítva a nem cigányokéval. Közismert tény, hogy jövedelmi szempontból a cigány népesség mélyen a nem cigány népesség színvonala alatt él. Ennek egyik okát abban lelhetjük fel, hogy a cigány keresők átlagos keresete jóval alacsonyabb, mint a nem cigányoké. A cigány keresők még ugyanazokban a foglalkozásokban is általában rosszabbul keresnek, mint a nem cigányok. Az átlagos cigány szakmunkás munkából származó összes jövedelme 1971-ben havi 2090 Ft volt, az átlagos magyar szakmunkásé 2700 Ft, azaz 29 százalékkal magasabb. A cigány betanított munkások munkából származó összes keresetének havi átlaga 1650 Ft volt, a nem cigányoké 2030 Ft, vagyis 23 százalékkal magasabb, a cigány segédmunkásoké 1600 Ft, a nem cigányoké 1827 Ft, tehát 44 százalékkal magasabb.

A területi korlátok csupán azt engedték meg, hogy kiemeljek és ismertessek néhány adatot, következtetést a tanulmány szövegéből. Ezen tények alapján is megállapíthatom azonban, hogy az 1971-es évben a cigányság általános helyzete több területen is nagyon rossz volt. Sajnos a bűnözési gyakoriságról adat nem szerepelt a tanulmányban, de azt a fontos következtetést levonhatom, hogy a cigányság nagy része ebben az időszakban a társadalom egyik legsóbb rétegébe szorult és súlyos gazdasági és szociális hátrányban éltek. Természetesen nem minden cigány és nem kizárólag cigány alkotta ezt a legsóbb társadalmi réteget.

Tovább közelítve időben napjainkig, Krémer Balázs tanulmányát vizsgálom meg és ismertetem a cigányság és a bűnözés kapcsolatáról. A tudományos cikk 1999-ben jelent meg. A szerző a tanulmány elején kijelenti, hogy viszolyog a cigányságról és a bűnről egymás összefüggéseiben írni, hogy valamilyen szinten ostobának, értelmetlennek és erkölcsetlennek tartja e szövegösszefüggésben írni emberekről (akik lehetnek akár cigányok is) és emberi cselekedetéről (amely cselekedetek lehetnek bűnök is).

Az első részben a szerző a cigány és a bűnözés fogalmakkal kapcsolatosan töpreng el, hogy mit is jelentenek valójában ezek. A cigányokkal kapcsolatban megállapítja, hogy a kutatók és a cigányokkal bárminemű kapcsolatba kerülő más népek is nagy gondban vannak annak meghatározásakor, hogy kit is tekintsenek cigánynak.

A megítélés és a kategorizáció aggályai két oldalról is megközelíthetőek a szerző szerint. Egyrészt viszonylag általánosan elvárható elvnek gondoljuk a szabad identitásválasztás jogát. Nem szoktuk – és főleg nem szeretjük – magunkra vállalni annak felelősségét, hogy valakit beazonosítsunk, közösséghez, csoporthoz tartozónak könyveljünk el szabad önmeghatározása ellenére. Ám a középosztálybeli figurák leginkább önmagukra

26 U.o. 39-40. oldal

gondolnak e norma megfogalmazásakor. A szerző szerint fenntartják maguknak azt a jogot, hogy szabad döntésük alapján határozzák meg azt, hogy az erény és a tisztesség követésében kinek, minek, milyen ősöknek és milyen közösségeknek való hűségüket, azonosságválasztásukat tartják kívánatosnak, szükségesnek vagy éppen minden racionális mérlegelés nélkül: evidensnek.

Más a helyzet azonban akkor, ha valaki kiszolgáltatott, ha külső körülmények és kényszerek akadályozzák szabad akaratának gyakorlását. Eretnek nézeteket kell, hogy képviseljen a szerző, szerinte „szégyentelien túl sokat tudunk ezen életkörülményekről, különösen ahhoz képest, amit e szégyen kivédéséért teszünk... gondolhatjuk-e, hogy a kiszolgáltatottság enyhítését célozva nem fűződhetnek a szabad akaraton, identitásválasztáson kívül is érdekek ahhoz, hogy valaki cigánynak vallja-e magát, avagy sem.”²⁷

Amikor a cigányság és a bűnözés kapcsolatáról gondolkodunk, akkor nem kérdezi senki a bűnözésben érintetté válót szabad identitásválasztásáról, hanem csak úgy ráaggatja cigányságát önkényesen és szubjektíven, igaztalanul, és erkölcstelenül. Ez a gyakorlat valamennyire legalább védhető lenne, ha hasznos lenne, és ha a bűn előfordulásának súlyosságát és gyakoriságát enyhítené.

A bűn fogalmát a következőképpen határozza meg Krémer Balázs. Napjainkban nem szokás a bűnről jogbölcseleti és morálfilozófiai töprengésekbe bonyolódni. Nem képezi már az élet részét a drámairodalom, amely minden lényegi elemében az erkölcsi konfliktusokról, az olykor erényes, máskor erénytelen bűnről, annak feloldozásáról szól. Haszonelvű megközelítésben gondolkodunk róla: mibenlétét a Btk. definiálja, és az ember legfeljebb mint megfontolásait korlátozó kockázati tényezőről gondolkodik róla. Abban a korszakban élünk, ahol ez a fogalom a társadalmi megítélés szempontjából valóban relatívává vált: ugyanaz a tett olykor bűn, máskor, ha az elkövető mellényzsebében lapuló bukszájának vastagsága vagy az általa keresztneven hivatkozott patrónusának rangja meghaladja a rendőr és más bűnüldöző rangját, nem az.

A fentiekből azt a konklúziót vonja le a szerző, hogy ma a bűn és a társadalom összefüggésében meglehetősen szemforgató nyelvi trükk „igazságszolgáltatásról” írni akkor, amikor az igazságról és igazságosságról senki nem akarja tudni, hogy mit is jelent az. Pontosabb lenne „jogszolgáltatásról” gondolkodni, beleértve mindazon korlátozó tartalmakat, amelyek a két fogalom különbségét adják.

Úgy teszünk, mintha a cigánykérdés nem mindenekelőtt maguknak a Magyarországon élőknek a problémája lenne – diszkriminációstul, rasszizmusostul. A szerző a maga részéről nem tartja sem lehetetlennek, sem reménytelennek, hogy kellő politikai akarat mellett volna mit megpróbálni a kérdés progresszív rendezése érdekében is. Társadalompolitikáról, oktatásról, egészségügyről, foglalkoztatás- és szociálpolitikáról lehetne és kellene beszélnünk, még inkább tennünk. Az, hogy mindezek helyett is inkább a bűnről és bűnözésről elmélkedünk, igen kártékony tehetetlenségi pályára sodor mindnyájunkat. Elvileg is lehetetlenne teszi, hogy arról gondolkodjunk, miképpen élhetnénk békében e honban cigány

27 Krémer Balázs: A cigányok és a bűnözés. Belügyi Szemle, 47. évf. 7-8. sz./1999, 41. oldal

polgártársainkkal együtt. Márpedig ez lenne az igazi kérdés. Az egyetlen igazi kérdés – amiről történetesen nem szokás sem beszélni, sem gondolkodni.

A szerző a legfontosabbnak azt tartja, hogy a kicsi és a nagy politikák szintjén is mellőzzük a többségi társadalom tehetetlenségére és a tehetetlenségből táplálkozó elutasításra, kirekesztésre, háritásra épülő megközelítéseket. Azon kellene inkább elmélkedni, hogyan találhatók meg és építhetők fel a cigány emberek és közösségek emancipált, a magyar társadalom egészének fejlődését szolgáló helyei, funkciói – ahelyett, hogy a cigánysággal kapcsolatos társadalmi problémák kapcsán a romák kiszorításán, lefokozásán, norma alattivá szorításán munkálkodnánk.²⁸

Miután röviden áttekintettem a cigányság történetét, néhány cigánysággal és a cigányság bűnözésével foglalkozó tanulmányt, a következő konklúziókat vonhatom le. A cigányok történetét tekintve, különös kultúrával és hagyományokkal, üldöztetésekkel teli múltjuk volt. Számos forrás elítéli e népcsoporttal kapcsolatos viselkedési mintákat, szokásokat, nagy részük integrációja többek között ezért nem jöhetett létre. A cigányság számtalan tagja az ország legrosszabb helyzetben lévő gazdasági, iskolázottsági, kulturális halmazában helyezkedik el. Ezek sajnos tények, de mégsem magyarázzák azokat a nagymértékben előítéllettel terhes megnyilvánulásokat, amelyek legtöbbször megalapozott vizsgálatokat mellőzve, tudományos tanulmányként a cigányságról egy általánosságban túlzó, negatív képet alkotó publikációt fogalmaznak meg.

Természetesen a fentiek alapján tapasztalható, hogy a cigányok bűnözését racionális, tudományos igényű, kutatásokon alapuló érvek alapján is cáfolják azok, akik látják a népcsoport elnevezése mögött az egyes embereket. Vannak, akik levonták azt a következtetést, hogy a cigányság országunk szerves része, közös múltunk, közös jövőnk egybefűz minket, és el kell felejtünk azt a tézist, hogy emberek, akiket antropológiai tulajdonságaik alapján egy népcsoporthoz sorolunk, csak azért követnének el – előre determináltan – bűncselekményeket, mert ahhoz tartoznak.

Elfeledve az előítéleteket, azon kell közösen dolgoznunk, hogy minden embernek meglegyen a lehetősége arra, hogy mind gazdasági, mind kulturális szempontból megfelelő szintet érjen el. Tegyük magunkévá Konfuciusz gondolatát, amely célunkká is kell, hogy váljon: „Érjétek el, hogy a becsületesség jobban kifizetődjék, mint a lopás, és akkor nem lesz lopás.”

28 U.o. 50. oldal

BIBLIOGRÁFIA

Felhasznált irodalom:

- BESZÁMOLÓ a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó, 1971-ben végzett kutatásról. (A kutatást Kemény István vezette.) Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Intézetének Kiadványai, Budapest, 1976
- Dr. GESZTELYI Nagy László: A magyarországi cigánykérdés rendezése. A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara (Kecskeméti) kiadványai, 36. szám (szerkeszti: Dr. Gesztelyi Nagy László), Kecskemét, 1940
- HORVÁTH István: A cigánykérdés hazánkban. Csendőrségi Lapok, X. évfolyam 11. szám, Budapest, 1916. április 10.
- KRÉMER Balázs: A cigányok és a bűnözés. Belügyi Szemle, 47. évf. 7-8. sz./1999
- Mezey Barna: A magyarországi cigányok rövid története. Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből. IFA-OM-ELTE, 2001
- POMOGYI László: Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon. Osiris-Századvég, Budapest, 1995

Internetes források:

- IBOLYA Tibor: Az első magyar kriminalisztikai tankönyv és szerzője. Interneten: ibolyatibor.atw.hu/Sajat/25.pdf (letöltés ideje: 2013. április 22.)
- OLÁH Anita: A cigányság rövid története, kiemelten ennek hazai vonatkozásai. „ROMÁK A MUNKAERŐPIACON” konferencia, Pécs, 2007. szeptember 28-29., interneten: www.khetanipe.hu/docs/rm_konf/text/olah_anita.doc (letöltés ideje: 2013.04.20.)

Küzdelem a jelentős mennyiségű kábítószer ellen

I. Bevezetés

A kábítószer bűnözés súlyos, és egyre növekvő társadalmi problémát jelent, mely minden réteget érint, de különösen veszélyeztetettek a fiatalok. Sokak körében elfogadott, vagy nem különösen elítélendő dolog maga a kábítószer fogyasztás. A médiában, amely napjainkban hatalmas véleményformáló erő, gyakran pozitív színben jelenik meg a témakör, újra és újra napirendre kerül a legalizáció kérdése is, és a legfontosabb veszélyeket véleményem szerint nem emelik ki kellően. Ez a fő célközönség egyfajta félreinformáltságához vezet.

Amikor a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények vizsgálatával elkezdtem foglalkozni, nagyszámú szakirodalmat, tanulmányt találtam, amelyek a drogprevenzióról, a tájékoztatás kérdéseiről, a fogyasztókkal kapcsolatos büntetési illetve kezelési lehetőségekről, a medikalizációs szemléletről, elterelésről, beszámítási képességről szólnak. Ezek a munkák a kábítószer-kérdésre ott adnak választ, ahol az a mindennapokban, az emberekhez közel megjelenik: a fogyasztó oldalán. Ma már nem vitatott Magyarországon, hogy a kábítószerrel kipróbálók, alkalmanként vagy rendszeresen fogyasztók száma magas. Kialakult egy állapot, amelyet megszüntetni, megfordítani nehéz feladat.

Az emberek életét közvetlenül érinti, így az érdeklődésüket is jobban felkelti, amikor például a híradóban kábítószer hatása alatt okozott közlekedési balesetről, vagy a szórakozóhelyeken egyre növekvő „diszkódrog” fogyasztásról tudósítanak. A legtöbben így kerülnek kapcsolatba a problémával, a fogyasztói oldal valamelyik jelenségén keresztül. Az „érem másik oldala” viszont már sokkal kisebb hatással bír, például az, hogy hány kilogramm kábítószerrel foglaltak le a határon, vagy hány kenderültetvényt számoltak fel.

Dolgozatomban a kábítószer problémát erről a másik oldaláról közelítettem meg. Nem onnan, hogy miért vásárol az alkalmi fogyasztó vagy a függő, milyen egyéni és társadalmi okai vannak ennek, illetve hogyan kezelendők az ilyen személyek. Egyszóval nem a keresleti oldalt vizsgáltam. Mert a kábítószer probléma alapját nemcsak ez adja. Gyökerét jelenti ennek a kínálati oldal is! Van egy széles piac, működik a kábítószer termesztés és előállítás, a kábítószer-csempészet és kereskedelem, méghozzá nem kis illegális hasznot hajtva az ezzel foglalkozóknak. Így viszonylag olcsón, és könnyedén juthatnak anyaghoz a fogyasztók, mindig van mit venni, a piac nagyon rugalmas, reagál az igényekre. Talán, ha nem lehetne olyan könnyen hozzájutni a szerekhez, akkor kevesebb ember is használná

¹ dr. Stancig Zoltán, jogi referens, Klebelsberg Intézményfenntartó Központ Győri Tankerülete. A tanulmány részlet a szerző pályázatából, amely díjat nyert a Legfőbb Ügyészség Kozma Sándor Emlékversenyén

őket. Naivitás lenne azt feltételezni, hogy a kínálatot meg lehet szüntetni. Amíg igény jelentkezik valamire, arra megjelenik a piaci kínálat is. De véleményem szerint: minél több esetben fedezik fel a kábítószer-szállítmányokat, minél több kenderültetvényt számolnak fel, minél több kereskedőt lepleznek le, annál inkább vágják el a probléma – fent említett – gyökereit, mert ezeken kerülnek forgalomba akkora mennyiségek, amelyek aztán leosztva és kipurciózva számos fogyasztót képesek ellátni.

Ezért a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények közül nem az alapeseti, illetve ehhez képest privilégizált csekély mennyiségre elkövetést vizsgáltam, hanem a jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélést. Ennek során jogerős ítélettel lezárt ügyeket is elemeztem, melyeken keresztül szeretném bemutatni a nyomozati és bizonyítási kérdéseket, eszközöket, gyakorlati nehézségeket, jogalkalmazási problémákat, különös figyelmet szentelve Győr-Moson-Sopron megye helyzetének.

Véleményem szerint az állami szervek, hatóságok úgy tudnak a legjobban hatni a kábítószer problémára, ha azon a ponton avatkoznak be, ahol a nagy mennyiségek viszonylag kevés számú elkövetőhöz köthetőek, azaz ha kiemelt céljuk a kínálatcsökkentés. Ahhoz, hogy ezt a célt elérjük, az elkövetett cselekményeket fel kell deríteni, a megalapozott gyanú alapján indult büntetőeljárásban nyomozást kell lefolytatni, törvényes vádat kell emelni, majd a bíróság előtti szakaszban a vádat a bizonyítási eljárás keretében alá kell támasztani, így szülehetnek megalapozott ítéletek, amelyek a büntetés céljain, a speciális és generális prevención keresztül képesek csökkenteni a kínálati (ezen keresztül pedig a keresleti) oldalt.

II. A kábítószerre vonatkozó törvényi szabályozás

A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények esetén a büntetőjog által védett jogi tárgy az állampolgárok egészségének sérthetlenségéhez, egészségük védelméhez fűződő általános érdek. A kábítószer használata veszélyes az egyénre, gondoljunk csak a túladagolásra, az addikcióra, az ismeretlen hígítás miatti mérgezésekre, és egyéb kapcsolódó betegségekre (injekciós tűk miatti fertőzések stb.). A szerhasználathoz kapcsolódó életforma, illetve cselekmények, a bódult állapotban elkövetés, a kábítószer-kereskedelem, az ebből származó anyagi haszon tisztára mosását szolgáló pénzügyi, vállalkozói tevékenység², a maffia az egész társadalomra veszélyesek.

Az elkövetési tárgy a kábítószer. A kábítószer „olyan növényi eredetű vagy szintetikusan előállított anyagok, (...) amelyek közös tulajdonsága, hogy a szervezetben kellemes érzést, félálomszerű bódult állapotot, túlérzékenységet, és érzéki csalódást képesek kiváltani,³ és többségük függőséget okoz. Fontos kiemelni azt, hogy ez egy általános meghatározás, és mint ilyen, a büntetőjog területén nem alkalmazható. Ugyanis ezen

2 Lévai Miklós: Kábítószeres és bűnözés, 25. o.

3 Margitán Éva: Büntetőjog, 401. o.

ismérvek alá számos legális anyag is besorolható (például alkohol, egyes gyógyszerek, festékek, hígítók). Ezért a jogszabályok nem adnak általános definíciót, hanem felsorolják azokat a konkrét vegyületeket, amelyek a kábítószerrel visszaélés bűncselekmény szempontjából kábítószernek minősülnek. Ami nincs ezen a jegyzéken, az ebben a körben nem kábítószer. A 2012. évi C. törvény (Btk.) 459. § (1) bekezdés 18. pontja (illetve a 2013. július 1. napját megelőzően hatályos Btk. 286/A. §-a) szerint tehát büntetőjogi értelemben kábítószernek a következők:

- az 1988. évi 17. törvényerejű rendelettel kihirdetett, az Egységes Kábítószer Egyezmény módosításáról és kiegészítéséről szóló, Genfben, 1972. március 25-én kelt Jegyzőkönyvvel módosított és kiegészített, az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer Egyezmény mellékletének I. és II. Jegyzékében meghatározott anyagok,
- az 1979. évi 25. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a pszichotrop anyagokról szóló, Bécsben, az 1971. évi február hó 21. napján aláírt egyezmény mellékletének I. és II. Jegyzékében meghatározott veszélyes pszichotrop anyagok, valamint
- az emberi felhasználásra kerülő gyógyszerekről szóló törvény⁴ mellékletében meghatározott pszichotrop anyagok.

Magyarországon az 1925. február 19-én, Genfben kötött Nemzetközi Ópium Egyezmény kihirdetéséről szóló 1930. évi XXXVII. törvénycikk vezette be az első, kábítószerrel kapcsolatos büntetőjogi rendelkezéseket. Ezután több nemzetközi szerződés foglalkozott a kábítószerrel visszaéléssel, mint büntetendő cselekménnyel. A rendszerváltás utáni szabályozást tekintve, ritka az „olyan különös részi tényállás, amit a jogalkotó ennyiszor és ennyiféleképpen módosított.”⁵ 1993-ban még csak egy § öt bekezdése tartalmazta a kábítószerrel visszaélésre vonatkozó szabályokat, majd több lépcsőben változott, bővült a tényállás. Az 1978. évi IV. törvény már hat § 27 bekezdésében rendelkezett a bűncselekményről. A 2012. évi C. törvény, az új Büntető Törvénykönyv 2013. július 1-jén hatályba lépő rendelkezései szintén érintették a szabályozás szerkezetét, így jelenleg kilenc § harminchét bekezdésében találunk kábítószerrel kapcsolatos cselekményeket pőnalizáló normákat.

Az 1978. évi IV. törvény a 282. §-tól, a közrend elleni, ezen belül közegészség elleni bűncselekmények körében szabályozta a „visszaélés kábítószerrel” elnevezésű bűncselekményt. A Btk.-beli elhelyezés is kifejezésre juttatta, hogy a kábítószer nemcsak egyéni probléma, nemcsak önpusztítás (ami a kábítószeres legalizálásáért küzdő csoportok gyakori szlogenje), hanem a „társadalom egésze ellen irányuló káros jelenség.”⁶ Az 1978. évi Btk. a kábítószerrel visszaélés egyes elkövetési magatartásait – társadalomra veszélyességük alapján – egy bűncselekményen belül, két csoportban kezelte. Az egyik a beszerző-előállító oldal, a másik a forgalmazói oldal. Ezeketől eltérően alakult továbbá a

4 1998. évi XXV. törvény, 2005. évi XCV. törvény

5 Krecsik Eldoróda: Kábítószerrel kapcsolatos jogértelmezési problémák, 67. o.

6 Margitán Éva: Büntetőjog, 397. o.

szankció akkor, ha tizennyolcadik életévét betöltött személy tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával követett el beszerző-előállítói, vagy forgalmazói oldali cselekményeket, illetve szintén megkülönböztette a törvény a kábítószerfüggők által tanúsított magatartásokat.

A 2012. évi C. törvény, az új Büntető Törvénykönyv rendelkezéseit vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az esetenként szigorúbbá váló rendelkezések és büntetési tételek mellett a szabályozás alapvető elve nem változott. Ugyanakkor a jogalkotó a korábbi, egy bűncselekményen belüli egyes elkövetési magatartásokat, fordulatokat önálló elnevezéssel külön bűncselekményi tényállásokba rendezte. Így a jelenleg hatályos Büntető Törvénykönyvünk a 176. §-tól a 184. §-ig külön rendelkezik a következő bűncselekményekről: kábítószerkereskedelem, kábítószer birtoklása (melynek körében megjelenik a fogyasztás mint önállóan nevesített, szubszidiárius elkövetési magatartás), kóros szenvedélykeltés, kábítószer készítésének elősegítése, kábítószer-prekurzorral visszaélés, új pszichoaktív anyaggal visszaélés. Fontos változás, hogy a kábítószerfüggőkre vonatkozó speciális, enyhébb szabályok eltörlésre kerültek, a függőség tényét a bíróság a büntetés kiszabása körében értékelheti.⁷

Jelenleg büntetőjogunk átmeneti időszakot él át. A korábban hosszú időn keresztül hatályban lévő büntető törvényt éppen csak néhány hónappal ezelőtt, 2013. július 1. napjával váltotta fel az új Btk. Az új törvényi tényállásokba ütköző cselekmények miatt indult eljárások nagy része még nyomozati szakban van. Ezért fontos előrebozsítani, hogy a munkám során elemzett, jogerős ítélettel lezárt büntetőügyek tárgyát képező cselekmények elkövetése és elbírálása az új Btk. hatályba lépését megelőzően történt, ennek megfelelően a cselekmények jogi minősítése az 1978. évi IV. törvény elbíráláskor hatályos szabályainak felel meg, ideértve természetesen a kábítószer mennyisége szerinti minősítést is.

A kábítószer mennyisége

Mind az 1978. évi, mind a 2012. évi Büntető Törvénykönyv differenciált szankciókat alkalmaz attól függően, hogy milyen mennyiségű kábítószerre követték el a cselekményt. A szabályozás alap esetét a csekély mennyiség felső határa és a jelentős mennyiség alsó határa közötti érték adja.

Ehhez képest:

- privilegált eset az, amikor a csekély mennyiség felső határát nem éri el az anyag mennyisége (a Btk. 176-177. § szerinti kábítószerkereskedelem csak a kínál és átad fordulatokkal követhető el csekély mennyiségre),
- minősített eset az, amikor a jelentős mennyiség alsó határát meghaladja, illetve

⁷ Indokolás a 2012. évi C. törvényhez

– a 2012. évi Btk. által a kábítószer-kereskedelem elleni hatékonyabb fellépés jegyében újonnan bevezetett minősített eset az, amikor a különösen jelentős mennyiség alsó határát meghaladja az anyag mennyisége.

Azt, hogy mit is jelent a csekély és a jelentős mennyiség, korábban a Btk. hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendeletben (Btké.) találhattuk meg. Az új szabályozás azonban beemelte a Btk. értelmező rendelkezései közé a csekély, a jelentős, illetve a különösen jelentős mennyiségek meghatározását. A kategóriák alapját a bázis formában megadott tiszta hatóanyag tartalom adja. Ez alapján sorolja fel a Btk. 461. § (1) bekezdése a leggyakoribb kábítószerhez tartozóan a csekély mennyiség felső határát (például: amfetamin, metamfetamin és MDPV esetén a 0,5 gramm; heroin esetén a 0,6 gramm; morfin esetén a 0,9 gramm; kokain esetén a 2 gramm; tetrahidro-kannabinol, azaz THC esetén a tiszta és savformában együttesen jelen levő THC-tartalom - totál-THC - 6 gramm). Ezután úgy rendelkezik a törvény, hogy a kábítószer *jelentős mennyiségű*, ha hatóanyaga az adott kábítószerre meghatározott csekély mennyiség felső határának hússzoros mértékét meghaladja. A *különösen jelentős mennyiség* minősítést akkor alkalmazzuk, ha a kábítószer hatóanyaga az adott kábítószerre meghatározott csekély mennyiség felső határának kétszázszoros mértékét meghaladja.

A felsorolásban nem szereplő anyagokat tekintve, a korábbi rendelkezések szerint csekély mennyiség volt megállapítható, ha a kábítószer tiszta hatóanyag tartalmának élettani hatása legfeljebb 0,9 gramm morfinbázis élettani hatásával volt megegyező, továbbá jelentős, ha élettani hatása a 18 grammot meghaladó morfinbázis élettani hatásával egyezett meg.

Jelenleg, az új Btk. 461. § (3) bekezdése szerint a felsorolásban nem szereplő kábítószer esetén a kábítószer csekély mennyiségű, ha annak tiszta hatóanyag-tartalma a hozzá nem szokott fogyasztó átlagos hatásos adagjának hétszeres mértékét nem haladja meg, míg a jelentős mennyiségnél a hatásos adag száznegyvenszeres mértéket meghaladó, különösen jelentős mennyiségnél pedig az ezernégyszázszoros mértéket meghaladó hatóanyag-tartalomról beszélünk.

Külön rendelkezések vonatkoznak a kannabiszra. Mint láttuk, egyrészt adott a hatóanyag tartalom alapján minősítés, másrészt az a növényegyedek száma alapján is meghatározható. Csekély a mennyiség, ha a növényegyedek száma legfeljebb öt, és így annak hússzorosa, 100 fő adja a jelentős mennyiség alsó határát, 1000 fő pedig már különösen jelentős mennyiséget jelent.

III. Győr-Moson-Sopron megyére jellemző elkövetési magatartások

Magyarországon kábítószer-bűnözés szempontjából egyértelműen Budapest a „legferőzöttebb” terület, ehhez képest a nyugati országrészekben, így Győr-Moson-Sopron megyében is kedvezőbbek a mutatók. Ugyanakkor a kábítószer iránti *fizetőképes* kereslet

az országos átlaghoz képest itt magasabb. Továbbá Magyarország egy *tranzitútvonalon* fekszik, a kelet és nyugat között, „a Balkán-útvonal egyik meghatározó, közbenső állomása,⁸ így gyakran állítanak meg átmenő forgalmú szállítmányokat. Ez a szerep az 1998-as koszovói harcok után erősödött, útvonalak helyeződtek át. Győr-Moson-Sopron megye határmegeye, így elhelyezkedésénél fogva érintett. Ennek megfelelően itt a jelentős mennyiségű kábítószer kapcsán a leggyakoribb elkövetési magatartások a következők: ország területére behozatal illetve onnan kivitel, ország területén átszállítás, illetve a termesztés, amely általában mesterséges körülmények között zajlik, kivételesen azonban a szabadban is történhet.

Az ország területére behozatal, onnan kivitel, illetve azon átszállítás (az 1978. évi Btk. szerint *országba behozatal, országból kivitel, országon való átvitel* fordulat) a „kábitószer csempészetét és az ezzel összefüggő tranzittevékenységet jelenti.”⁹ Ehhez az esetek többségében az elkövetők a személygépkocsit választják, abban rejtik el különböző helyekre a kábítószert. Az általam vizsgált ügyeknél előfordult, hogy az ülésbe, a fényszóróba, pótkerékbe, különböző gyári üregekbe rejtették, vagy egy ruhába csavart dobozban kapott helyet a csomagtartóban. Hegeztéssel még a gépkocsi üzemanyag-tartályában is kialakítható olyan száraz rekesz, amely alkalmas a kábítószer tárolására. Ebben az esetben az üzemanyagszint-mérő órát az elkövetők általában kikötik, ez árulkodó jel lehet, ugyanígy a csomagtartóban talált több kanna üzemanyag is, mivel a tároló rekesz lecsökkenti az üzemanyag-tartály térfogatát, ezért gyakran kell azt utántölteni.

Személygépkocsihoz viszonyítva ritkán, de előfordul a tömegközlekedési eszközön, turistaforgalommal, közúti árufuvarozással történő csempészet. Sőt, egyes esetekben az elkövetők akár a csomagküldő szolgáltatokat, vagy a postai utat is választják. A schengeni rendszer életbe léptetése előtt a magyar-osztrák határon, például Hegyeshalomnál több jelentős mennyiségű szállítmány került lefoglalásra, ezeket most jellemzően az autópályán, illetve a városok környékén állítják meg.

Az - akkori néven - Mosonmagyaróvári Városi Bíróság B.206/2010/7. számú ítéletében megállapított tényállás szerint a vádlott a hegyeshalmi közúti határátkelhelyen belépésre jelentkezett a gépjárművel, amikor a Vám- és Pénzügyőrség Központi Járőrszolgálat Parancsnokságának járőrei kábítószer-kereső kutya alkalmazásával ellenőrizték. A kesztyűtartó mögötti gyári üregből öt csomag kábítószergyánús anyag került elő. A szakértői vélemény megállapította, hogy csekély mennyiség felső határát meghaladó marihuána, továbbá a jelentős mennyiség alsó határát 16-szorosan meghaladó kokain, illetve azt 11-szeresen meghaladó meta-klorofenilpiperazin található a csomagokban. A vádlott vallomása szerint 10.000. euró ellenében vette a kábítószert, Hollandiában. A csomagokat ragasztószalaggal tekerte körbe, majd gépszírral is bekente, hogy a keresőkutya nehezebben tudja észlelni. A célja az anyag értékesítése lett volna. A vádlottat a

8 Bebesi Zoltán: Kábítószer bűnözés és terrorizmus, 16. o., UNODC World Drug Report 2010, 45. o.

9 Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények, 129. o.

másodfokon eljáró - akkori - Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság, 3.Bf.271/2010/8. számú jogerős ítéletében öt év börtönbüntetésre, és öt év közügyektől eltiltásra ítélte.

Szintén a Mosonmagyaróvári Városi Bíróság járt el a következő ügyben, a B.20/2010/29. számú ítéletével kiszabott öt év hat hónap fegyházbüntetést és hat év közügyektől eltiltást a másodfokú bíróság 3.Bf.183/2010/11. számú végzésével helybenhagyta. A vádlott által vezetett gépkocsi utasterében, egy utazótáskában, pulóverbe csavart papírdobozt találtak a Vám- és Pénzügyőrség Győri Bevetési Osztályának járőrei. A dobozban összesen 11 ezer darab, amfetamin és mCPP-bázis hatóanyagú tableta volt. Összesítve a tiszta hatóanyag-tartalom meghaladta a jelentős mennyiség alsó határának tizenkétszeresét. A vádlott Hollandiából, a hegyeshalmi határátkelőhelyen érkezett az országba, de az ellenőrzésére Mosonmagyaróvár térségében, az M1 autópálya Budapest felé tartó oldalán került sor.

Termesztés alatt olyan növény kifejlesztését kell érteni, amely, illetve amelynek részei szerepelnek a kábítószeres jegyzéken, és jelentősebb feldolgozás nélkül kábítószerként felhasználhatók. A cselekmény kísérlete és befejezettsége közötti elhatárolás kapcsán kikristályosodott az a nézet, amely szerint akkor befejezett a cselekmény, ha a növény – esetleg gondozás mellett – már önállóan fejlődik. Tipikusan ehhez az elkövetési magatartáshoz kapcsolódik a kannabisz. A kendernövénynek több fajtája ismert, a magyar éghajlaton vadon is megél, bár így csak alacsony hatóanyag-tartalommal rendelkezik. Ezért az elkövetők mesterségesen biztosított körülmények között termesztik, így jóval magasabb hatóanyag-tartalom garantálható. A kenderültetvények jellemzően családi házakban kerülnek kialakításra, de előfordul, hogy az elkövető szabad téren, udvaron hozza létre. Főként a főváros térségében pedig több, nagyüzemi termesztésre berendezett, nagyrészt Vietnámból és más ázsiai államokból érkező elkövetői csoportok által működtetett ültetvény is felszámolásra került. A növények neveléséhez különféle eszközök szükségesek, például ventilátorok, öntöző-berendezések, lámpák, tápoldatok, a levegő megfelelő páratartalmát is biztosítani kell. Ezen eszközök elektromos áram fogyasztása magas, így gyakori, hogy az elkövetők a mérőóra kijátszásával illegálisan vételezik az áramot.

Azt, hogy egy „profi” ültetvény létesítése milyen volumenű anyagi ráfordítást is igényelhet, jól mutatja a következő eset. A Soproni Városi Bíróság B.349/2008/3. számú ítéletében rögzített történeti tényállás szerint a vádlott a későbbi forgalomba hozatal céljából kezdett el kendert termesztetni. A lakóháza padlasterét átalakította, öntöző- és szellőzőrendszerrel szerelte fel, Ausztriából szerzett be magokat és szakkönyveket. Amikor a rendőrség házkutatást tartott nála, 674 tő élő növény, 160 tő szárított növény, és több mint négy és fél kilogramm szárított levélzet került lefoglalásra, a termesztéshez szükséges eszközökkel és segédanyagokkal együtt. A vádlott vallomása alapján a növények termesztésébe több mint 1,5 millió forintot fektetett.

IV. Proaktív nyomozás, felderítés

A büntetőeljárás megindítása a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban Be.) szerint csak akkor lehetséges, ha bűncselekmény megalapozott gyanúja áll fenn. A büntetőeljárás több szakaszra oszlik, és a nyomozás elrendelésével kezdődik. A nyomozó hatóság előtt folyó eljárás ezután átkerül az ügyészséghez, mint vádhatósághoz, onnan pedig a vádemeléssel a bírósági szakba jut, melynek szintén több szakasza van. Számos ügyben azonban a nyomozást elrendelő feljegyzés készítése előtt már történnek bizonyos eljárási cselekmények. Ez a jelentős mennyiségű kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények esetén is gyakran így van. Ezt, a nyomozást akár megelőző, akár a nyomozás közben zajló tevékenységet nevezzük felderítésnek, mely szoros kapcsolatban áll a nyomozással és a bizonyítással, de nem ugyanazt jelenti:

A felderítés „alapvetően arra irányul, hogy *minden* olyan adat rendelkezésre álljon, amelyre az eljárás során bármely vonatkozásban szükség van/lehet. Ezek közül azonban csak az anyagi és eljárásjogi szempontból releváns tényeket kell bizonyítani is, ám a nyomozási feladatok teljesítéséhez, az eljárás előbbre viteléhez egy sor olyan adatra is szükség van, amelyek szorosabb értelemben (...) nem kapcsolódnak a bizonyítás tárgyához.”¹⁰ A felderítés tehát egy szélesebb körű tevékenységet takar, mint a bizonyítás fogalma, és nem esik egybe a nyomozás büntetőeljárás fogalmával sem, mert a felderítésre nemcsak a nyomozás közben, hanem akár annak megindítása előtt is lehetőség van. A felderítés szinte bármilyen adatforrásra, bizonyítékra építhet, így „eltér(het)nek egymástól a felderítés és a bizonyítás forrásai, eszközei és módszerei is”¹¹. A felderítés persze a későbbi bizonyítást szolgálja, azt alapozza meg, annak teremti meg az előfeltételeit, így a bizonyítandó tényekre vonatkozó adatoknak a Be. bizonyításról szóló fejezete szerinti formát kell öltetniük, garanciális okból. A felderítésnek mindig bűnüldözési célból kell történnie. „A felderítés bűnüldözési célja olyan információk megszerzése, amelyek segítségével a bűncselekmény megelőzése, megszakítása, és bizonyítása az arra legalkalmasabb erővel, eszközökkel és módszerekkel a legrövidebb idő alatt, minimális legitim erőszakkal és maximális hatékonysággal biztosítható.”¹²

A felderítés történhet nyíltan is, de jellemző erre a területre a titkos eszközök és módok alkalmazása is. Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeknél ez utóbbiak kiemelt jelentőségűek. A következőkben a rájuk vonatkozó szabályozásnak csak az alapvető elveit fogom ismertetni, mert a témakör terjedelme maga akkora, melynek részletes tárgyalása munkám kereteibe nem férne bele.

Egyben utalok a legfőbb problémakörökre:

¹⁰ Bócz Endre: Kriminálisztika, 1. Kötet, 126. o.

¹¹ Bócz Endre: Kriminálisztika, 1. Kötet, 127. o.

¹² Bejczy Alexa: A titkos információgyűjtés célhoz kötöttsége, 126. o.

- Alkalmazásuk általában súlyos alkotmányos alapjogi korlátozást jelent. Ezért állandó ellentét feszül alkalmazásuk eredményessége, és az alapjogi garanciák megadása-megtartása között.
- A feltárt adatok ellenőrzésére gyakran nincsenek garanciák.
- Mivel a módszerek, technikai részletek titkosak, gyakran minősített adatot jelentenek, így a bizonyítékok hitelessége gyakran megkérdőjeleződik, legalábbis a védelem oldaláról mindenképp.
- A titkosszolgálatok az információ forrását, illetve megszerzésének módját védik.¹³

Tehát: „a titkos felderítés a bűnüldöző hatóságoknak a bűncselekmények feltárására irányuló, titkos módszerekkel végrehajtott megismerő tevékenysége a kriminális események megelőzése, megszakítása és bizonyítása céljából.”¹⁴

Ezeket a lehetőségeket egyrészt a Be. nyomozásról szóló IX. fejezetének V. címe teszi lehetővé, amely a bírói engedélyhez kötött *titkos adatszerzés* címet viseli. Másrészt itt, a 200. § (3) bekezdésében kitér rá a törvény, hogy ezen cím rendelkezései nem érintik a nyomozás elrendelését megelőzően végzett, úgynevezett *titkos információgyűjtést*, amely szintén lehet bírói, illetőleg az igazságügyért felelős miniszteri engedélyhez kötött, és csak az arra feljogosított szervezetek végzik a Be.-ben, valamint több külön törvényben, így a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény – Rtv. – VII. fejezetében található szabályozás szerint.

A titkos eljárások tehát két csoportra bonthatók, aszerint, hogy a nyomozást elrendelték-e. A nyomozás elrendelése előtt – a főként a rendőrség által preferált – titkos információgyűjtésről beszélünk, a nyomozás elrendelésétől pedig – az ügyészség által előtérbe helyezett – titkos adatszerzésről. Mindkettőről általánosságban elmondható, hogy több fő elv szab nekik keretet. Az egyik ilyen a törvényességi elv, azaz a pontos törvényi szintű szabályozás követelménye. Mivel ezen eszközök súlyos jogkorlátozást jelentenek, csak akkor alkalmazhatók, ha megalapozott a gyanú és kellő súlyú a cselekmény. További elv még a szubszidiaritás, azaz csak akkor alkalmazandóak, ha más, hagyományos rendőri eszközzel a felderítés nem oldható meg. Ahol a hatóság vissza tudna élni ezekkel, ott a független igazságszolgáltatás ellenőrzi ezen eszközök használatát (azaz sok esetben engedélyhez kötöttek), ez szintén fontos alapelv. A használatuk pedig célhoz kötött.

Telefonlehallgatás

Az alapelvek sorra vétele után a hatóságok által használható titkos eszközök közül egyet, a leggyakoribbat fogom most kiragadni, és egy eset példáival illusztrálni. Mind titkos információgyűjtés, mind titkos adatszerzés keretében lehetőség van hírközlési szol-

13 Bejczy Alexa: A titkos információgyűjtés célhoz kötöttsége, 133. o.

14 Bejczy Alexa: A titkos információgyűjtés célhoz kötöttsége, 126. o.

gáztatás útján továbbított kommunikáció tartalmának megismerésére, rögzítésére. Ez a telefonok lehallgatását jelenti.

A mobiltelefonok elterjedésével a bűnelkövetők is használják ennek előnyeit: gyors kapcsolattartás, információáramlás, helyzetjelentés. Bizonyos típusú cselekmények bizonyításában kiemelkedő jelentősége van ezért a mobiltelefonok használata következtében megállapítható adatoknak.

„Ha ez a távközlési technológia még nem lenne ismert, akkor már csak bűnüldözési érdekből is fel kellene találni.”¹⁵

A Be. szerint a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és büntető-eljárási szabályok alkalmazása szempontjából jelentősek. A cselekmények elkövetése előtti illetve közbeni mobiltelefon használat révén milyen adatok is állapíthatók meg? Ezek mennyiben segítik a bűncselekmény bizonyítását, az elkövető kilétének felfedését?

Egyrészt megismerhetjük magát a közlés tartalmát is, ez közismerten a telefonlehallgatás, amely titkosszolgálati eszközökkel történik. Ezen kívül a mobiltelefon-adatok más irányú bizonyítási lehetőséget is rejtenek. A mobiltelefon működése közben adótornyokra jelentkezik fel, ha a mobiltelefon mozog, mozgása lekövethető a hívás cellainformációiból, cellapozícióból. A hívásadatok a mobilszolgáltatók rendszereiben kerülnek rögzítésre, ezek elemzése „az ítélezési tapasztalatok szerint nagyon hasznos lehet a már bizonyított, illetve más módon bizonyítható bűncselekmény elkövetésében való részvétel, vagy ilyenben való közreműködés tisztázásában.”¹⁶

Gyakorlati előnye a hívásadatoknak, hogy nyílt nyomozás keretében is, utólag is igénybe vehetők, csak az adatok törlése vagy adatvesztés szabhat ennek gátat. További előny, hogy a hívásidőpontok, a fogadott és kezdeményezett hívások helyei, időtartamai, illetve a hívó és hívott fél személye (a telefonokban lévő SIM kártyák) objektív adatok, amelyek segítenek teljesebb képet adni az elkövetők által gyakran használt „virágnyelv” értelmezésében, pontosításában. Ez a következő ügy elemzése során is megjelenik.

A titkosszolgálati eszközökön kívül nyomozó hatósághoz úgy is kerülnek telefon-adatok, hogy az eljárás során lefoglalják a mobiltelefonokat az elkövetőktől, ezekről lementik a tartalmat egy számítástechnikai rendszerbe, majd ezután elemzik az információkat. Ezen feladat elvégzéséhez gyakran hírközlési szakértő segítségét kell igénybe venni, mert az adatok nagyon nagy mennyiségűek lehetnek. A hívások időtartama gyakran csak pár másodperc, egy perc, többször egymás után. Ebből konkrét esetben például arra is lehet következtetni, hogy nem egy hétköznapi beszélgetés történik, hanem az elkövetők az adott helyzetet, a változásokat, konkrétumokat jelentik le egymásnak.

A Mosonmagyaróvári Városi Bíróság 2008. június 27. napján kelt B.610/2007/37. számú ítéletében I. rendű vádlottat és III. rendű vádlottat társtettesként elkövetett jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntetésében mondta ki bűnösnek, I. rendűt 6 évi börtönbüntetésre, III. rendűt 5 év 8 hónap börtönbüntetésre, illetve mindkettejüket 7 év

15 Fázsi László: A mobiltelefon-híváslisták felhasználásának bizonyítási kérdései, 116. o.

16 Fázsi László: A mobiltelefon-híváslisták felhasználásának bizonyítási kérdései, 117. o.

közügyektől eltiltásra ítélte a Btk. 282.§ (1) bekezdés, (2) bekezdés b.) pont alapján. Az ügy II. rendű vádlottja ellen két vád kapcsán folyt eljárás, az első vádpontban a fentiek társtettese volt, a másik vádpont pedig egyedül az ő cselekménye (melyre a későbbiekben még visszatérek). A II. rendű vádlottat ezért a bíróság 2 rb., jelentős mennyiségű kábítószerrel visszaélés büntette miatt, halmazati büntetésül 9 év fegyházra és 10 év közügyektől eltiltásra ítélte. Mindhárom vádlott többszörösen büntetett előéletű volt, ügyük a másodfokú bíróság előtt zárult, az elsőfokú ítéletet helybenhagyó határozattal.

Az első vádpont kapcsán a bíróság a következő tényállást állapította meg:

2004 őszén Nagy-Britannia egyik franciaországi határátkelőhelyének angol ellenőrzési zónájában az angol vámservek feltartóztattak egy bérelt kisbuszt, melyet egy magyar állampolgár vezetett. A jármű bal oldali ajtóküszöbe alatt, az utastér közepének bal oldali részén a kárpitozás alatt, illetve az utasülés biztonsági övének foglalatja mögött diacetilmorfint, azaz heroint találtak, 48 csomagban, összesen 23,5 kg tömegben. Hatóanyag tartalma 11,8 kg volt, mely meghaladja a jelentős mennyiség alsó határát, annak 983-szorosa (azaz a jelenleg hatályos szabályozás szerint különösen jelentős mennyiségű kábítószernek minősülne). A sofőr a kábítószerrel nem tudott, őt a brit bíróság felmentette. Az utat az I. rendű, a II. rendű, és a III. rendű vádlott szervezte meg, ők bírtak tudomással a szállítmányról, céljuk az volt, hogy az áru Nagy-Britanniába kerüljön. A vádlottak egymással, illetve több más személlyel is telefonkapcsolatban voltak. A kommunikáció során nem neveztek meg konkrét árut, helyszíneket, végig váltogatták a mobiltelefonokat, új SIM kártyákat használtak. Az elhangzottakból azonban, kapcsolva egyéb bizonyítékokhoz, tanúvallomásokhoz, megállapítható, hogy ők mindhárman tudtak a kábítószerrel, tevékenységük szervezett volt, és rajtuk kívül mások is részt vettek benne. A vádlottak végig tagadták a bűncselekmény elkövetését. Védekezésépp több variációt is előadtak, például hogy úgy tudták, hogy az áru cigaretta, vagy bálás ruha, illetve említésre került munkások kiszállítása egy építkezéshez is. Arra nem tudtak választ adni, hogy a beszélgetések során az állítólagos árut miért neveztek „lisztnek”, „kalácsnak”, „futball labdának.”

A bíróság a tényállást a vádlottak vallomásaival szemben tanúk előadásaira, szakvéleményekre, telefonszolgáltatói adatokra és híváslistákra, hívásinformációkra, és telefonlehallgatási anyagra alapította. Ez utóbbi titkos információgyűjtés keretében bírói engedélyhez kötött. Számos telefonbeszélgetést rögzítettek a vádlottak között, ezekből kirajzolhatóak az ügy részletei, és jól példázzák, hogy – ahogy korábban említettem – az elkövetők igyekeznek „virágnyelvet” használni, de ennek ellenére szöveggörnyezetből, a hívások helyéből és idejéből illetve a hozzájuk kapcsolható tényekből, és egyéb bizonyítékokból, valamint az általános életpasztalatokból felépíthető a tényállás.

A szállítást megelőzően a vádlottak szervezték az utat, kerestek sofőrt, több részletről is megállapodtak, melyek egyértelműen a kábítószerhez köthetők. A beszélgetésből – annak terjedelme miatt – csak néhány példát szeretnék megemlíteni.

Az áruval kapcsolatban, mondták el, amelyet lisztnek neveztek, hogy darabkák vannak benne, az „anyag meg van csattintva, de nagyon rosszul, nem értett hozzá, aki csinál-

ta.” Elhangzott a következő mondat is: „nagyon-nagyon fontos, hogy megkérdeztem a barátomat, aki kint van, és ezzel játszik, hogy a csomagolás, mert vannak Angliában is kutyás rendőrök.” Ezek a mondatok nem értelmezhetők a védekezésben foglalt cigarettára, bálás ruhára, vagy munkásokra nézve, sokkal inkább kábítószerre. Előbbi a kábítószer feldúsításához használt „felütő anyagra”, utóbbi pedig a kábítószer-kereső kutyákra utalás. A járművet feltartóztatták az angol vámszervek, ekkor hangzott el, hogy „nagy gáz van, bebukott az ember.” Kiderül, hogy az egyik vádlott végig követte autóval a szállítmányt, így azonnal értesült a lebukásról.

A bíróság a tanúvallomások, okirati bizonyítékok mellett tehát ebben az ügyben nagyban építhetett a telefonlehallgatási anyagra és a hívásinformációkra. Ahogy a bíróság az ítélet indoklásában kifejtette, egyértelműen megállapítható, hogy a lehallgatott telefonbeszélgetések arra az árura vonatkoztak, amit az angol vámszervek elkoboztak, a kábítószerre. A jármű raktere ugyanis a megállításakor üres volt, nem volt benne sem cigaretta, sem ruha, sem más. Viszont többször is utaltak az autóban éppen úton lévő árura. Az tehát csak a jármű üregeiben elrejtve lehetett, és erről a vádlottaknak tudomása volt.

V. A büntetőeljárás nyomozati szakasza

A büntetőeljárás a nyomozást elrendelő feljegyzéssel indul meg. A Be. 164. § (2) bekezdése szerint a nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, illetve az elkövető személyét, ha ez nem ismert. Továbbá fel kell kutatni, és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. A tényállást oly mértékben kell felderíteni, hogy az ügyész dönthessen arról, vádat emel-e. Ahogy erre már kitértem, a nyomozás elrendelése előtt történhetnek bizonyos eljárási cselekmények, mint például a már elemzett titkos eszközökkel végzett (proaktív) felderítés, illetve az úgynevezett halaszthatatlan nyomozási cselekmények. Ez utóbbi körbe tartozik például egy bejelentés alapján tartott helyszíni szemle. Mindennek tehát előfeltétele az, hogy a hatóságnak valamilyen információ kerüljön a birtokába a cselekményről. Így a következő részben először arra térek ki, mi alapján indul meg a nyomozás jelentős mennyiségű kábítószerrel kapcsolatosan, majd az ilyen ügyekben fontos házkutatás, illetve szemle fő szabályait ismertetem.

A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények elkövetési tárgya maga a kábítószer. A kábítószeres fajtánként nagy változatosságot mutatnak, és ehhez kapcsolódóan szintén sokfélék a termesztésük, előállításuk, tárolásuk, szállításuk, kiszerezésük jellemzői. „Sokszínűek az elkövetési magatartások, ezek pedig eltérő nyomozási taktikát követelnek.”¹⁷

17 Varga Péter: A kábítószerrel visszaélés bűncselekmény nyomozásának sajátosságai, 62. o.

Hogyan indulnak meg az eljárások?

„E bűncselekmény elkövetését nagyfokú látencia, szervezethez és konspiráció jellemzi. Speciális sajátossága, hogy általában közvetlen sértettje nincs. Így a hatóságok csakis bejelentés illetőleg észlelés alapján szerezhetnek tudomást a bűncselekmény előkészületeiről, elkövetéséről.”¹⁸

A természetessel vagy előállítással elkövetett cselekményeknél, jellegükből fakadóan gyakori, hogy állampolgári bejelentés miatt érkezik ki a rendőrség. Ilyenkor például a szomszédoknak, környéken lakóknak vagy a bérbe adott ingatlanok esetén a bérbeadónak gyanús lesz valamely körülmény. A hatóság a médián keresztül mindig beszámol arról, ha például egy kenderültetvényt találnak. Így hívják fel a lakosság figyelmét arra, hogy akár egy telefonos bejelentés is nagy mennyiségű kábítószer piacra kerülését akadályozhatja meg. A lakókörnyezetben ugyanis, bár jól álcázottak a tevékenységek, vannak árulkodó jelek, például a kender termesztését szokatlan, jellegzetes illat kíséri, de megesik az is, hogy szabad téren, az udvaron természetik, különféle eszközökre van szükség, viszonylag nagy mennyiségű virágföldre, tápoldatokra.

A korábbi Soproni Városi Bíróság B.450/2009/28. számon hozott elsőfokú ítéletet a következő ügyben, megállapítva a vádlott bűnösségét természetessel, jelentős mennyiségre elkövetett kábítószerrel visszaélés büntetében. Az eljárás megindulásának alapja egy állampolgári bejelentés volt, halaszthatatlan nyomozati cselekményként házkutatást tartott a rendőrség. A vádlott családi házában, a padlásfeljáróban és a hálószobában szárított marihuánát találtak. Ezen túlmenően a ház pincéjében, a garázs előtti udvarrészen, és a ház kertjében kenderültetvény volt berendezve. Összesen 106 darab kannabisz növény került lefoglalásra. A növények és a szárított növényi anyagmaradványok összes hatóanyag tartalma a jelentős mennyiség alsó határának több mint kétszerese volt. A tövek száma alapján szintén jelentős mennyiségre elkövetés volt megállapítható. A vádlott rendelkezett a szükséges felszereléssel is. Vallomása szerint a magokat, és a természetessel kapcsolatos szakirodalmat Ausztriában szerezte be. Először a kertben ültette el a magokat, majd a növények gyorsabb növekedése érdekében rendezte be a pincét is kábítószer termesztésére.

Kábítószer csempészete esetén megtörténhet, hogy egyszerű, szűrőpróbaszerű ellenőrzésen akad fenn egy gépjármű vagy egy csomag, általában a határon, de lehet, hogy az országon belül. Azonban lényegesen gyakrabban érkezik egy bejelentés, vagy egy információ, aminek nyomán elindulva felderíthető a bűncselekmény. Bejelentés volt az alapja annak az eljárásnak is, amely aztán a telefonlehallgatás kapcsán ismertetett ügy második vádpontja lett. Ez a cselekmény már évekkel az előzőt követően, 2007 februárjában történt. A II. rendű vádlott belépésre jelentkezett a hegyeshalmi határátkelőhelyen egy gépkocsival, melyet ő használt, de a testvére élettársának a tulajdonában állt. A pénzügyőrök ellenőrzés alá vonták a járművet, és annak gyári üregeiben összesen 10,31 kg

18 Tolnai Kálmán: Kábulat, 133. o.

tömegű kábítószeranyagot találtak, 30 darab barna ragasztószalaggal áttekert csomag formájában. A csomagban lévő fehér porból amfetamin volt azonosítható, ami a Btk. 286/A. § (2) bekezdése alapján a Btk. 282-283. § alkalmazása szempontjából kábítószernek minősült. A megállapított amfetamin-bázis hatóanyag tartalom meghaladta a jelentős mennyiség alsó határát, annak 313,2 – szerese volt! Két nappal a vádlott országba érkezése előtt adatai zárt kezelését kérő bejelentő, később az eljárásban tanú, bejelentést tett a rendőrkapitányságon. Erről hanganyag is készült. Elmondta, hogy ő a vádlott testvérének az élettársa. A bejelentés szerint a vádlott Hollandiába indult azért, hogy nagy mennyiségű „speed” tablettát hozzon be. A bejelentő elmondta, hogy a vádlott által használt gépkocsi az ő tulajdonában áll, és nagyon olcsón vette egy kereskedésben, a vádlott ajánlatára. Azt csak később tudta meg, hogy a kocsit azért volt olcsó, mert a vádlott egyik barátja kábítószer-csempészéssel megbukott Németországban, ezzel az autóval. A jelenlegi szállításról egy véletlenül kihallgatott telefonbeszélgetésből szerzett tudomást.

A következő eset jó példa arra, hogy néha a véletlen is nagy szerepet kaphat. A Soproni Városi Bíróság járt el az ügyben, B.12/2010/11. számú ítéletében megállapította, hogy a vádlott természetesen, jelentős mennyiségre elkövetett kábítószerrel visszaélés büntetésében bűnös. A vádlott családi házában a pincéjét és melléképületét rendezte be kábítószer termesztésére. A kannabisz palántákat ő is Ausztriából szerezte be, és összesen 312 tő, már kifejlett növény került tőle lefoglalásra. Az ültetvény létrejötte úgy derült fényre, hogy az egyik melléképületben tűz ütött ki, és valaki riasztotta a tűzoltóságot. A kikerülő tűzoltók észlelték az épületben a palántákat, és azonnal értesítették a rendőrséget.

Ha nem a véletlen, vagy nem bejelentés alapján jut bűncselekmény a hatóság tudomására:

A kábítószer-kereskedelem, a kábítószer-terjesztői hálózat hasonlítható a többszintű értékesítési rendszerhez (multi-level marketing, MLM), a felépítés módja és a kábítószer forgalmazási rendszere alapján. A természetöktől, az előállítótól, illetve csempészet útján a különösen jelentős és a jelentős mennyiségű kábítószer a nagyelosztókhoz kerül, nagyelosztói szintre. Ők az „értékesítés első lépcsője.”¹⁹ Kapcsolatban állnak további elosztókkal, illetve dílerekkel, akik bonyolult kapcsolatban állnak a fogyasztókkal, illetve más dílerekkel – maguk is lehetnek elosztók további dílerek felé. Ahogy halad végig a láncban az anyag, a nagyobb haszon reményében úgy dúsítják fel úgy nevezett „felütő anyagokkal”, így lesz egyre kisebb tisztaságú. A láncolat, a rendszer bonyolult, sokszintű és szerteágazó, szinte átláthatatlan. (Az új pszichoaktív anyagok, designer drogok elterjedésével pedig ez a klasszikus láncolat is változni látszik.) Az ilyen sejteteket, hálózatokat több fogyasztó is a hatóság látókörébe hozhatja. Persze a fogyasztó csak a fölötté lévő szintet ismeri, de mivel összetett a hálózat, gyakran egy-egy személy több embert is ismer a rendszerből. Sajnos a legfelsőbb „körökhöz” csak nagyon ritkán lehet feljutni.

Ha a terjesztői rendszer valamelyik szintjéről egy személy kábítószeres bűncselekmény, vagy ahhoz kapcsolódó cselekmény miatt a hatóság látókörébe kerül, információit

19 Varga Péter: A kábítószerrel visszaélés bűncselekmény nyomozásának sajátosságai, 75. o.

gyűjtenek róla. A felderítés során megpróbálják a lehető legtöbb bizonyítékot összegyűjteni, a lehető leggyorsabban. A felderítési szakaszban a nyomozó hatóság rengeteg információt gyűjt össze és dolgoz fel. Az így, akár titkos eszközökkel megszerzett adatok úgy kapnak a nyomozásban hangsúlyt, hogy ezek alapján már kivitelezhető egy nyílt nyomozás keretében zajló rendőri lépés. Ennek az előkészítése alapos munkát igényel. Meghatározzák, hogy kik a célszemélyek, melyek azok a bizonyítékok, amelyek várhatóak. Fontos a felderítő és nyomozó szervek szoros együttműködése a sikeres akció reményében. Mindezek segítségével egy kép rajzolható az elkövetői körről és a cselekményről. Gyakran történik meg „az elkövető vagy elkövetők figyelése majd előállítás. Az igazoltatás, előállítás során nagyon fontos annak kizárása és megakadályozása, hogy az intézkedés alá vont személy telefonáljon vagy bármiképp figyelmeztesse az eladót vagy másokat.”²⁰ Fontos, hogy az információkból „ki kell derülnie a személyek közötti kapcsolat tényének, a kapcsolattartás megfelelő dokumentálásának és annak, hogy ez a kapcsolat egyértelműen a kábítószerhez, annak terjesztéséhez köthető.”²¹

A házkutatás

A házkutatás egy kényszerintézkedés, a ház, lakás, egyéb helyiség vagy azokhoz tartozó bekerített hely, továbbá az ott elhelyezett jármű átkutatását, illetőleg számítástechnikai rendszer vagy ilyen rendszer útján rögzített adatokat tartalmazó adathordozó átvizsgálását jelenti. A rá irányadó szabályokat a Be. 149. §-ában találjuk. A bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság rendelheti el, és akkor van helye, ha megalapozottan feltehető, hogy az

- a bűncselekmény elkövetőjének kézre kerítésére,
- a bűncselekmény nyomainak felderítésére,
- bizonyítási eszköz, elkobozható vagy vagyoneklobzás alá eső dolog megtalálására vezet.²²

A házkutatás kiemelten fontos a kábítószerrel kapcsolatos cselekmény gyanúja esetén, különösen a kereskedelemmel gyanúsítható személyeknél. Ugyanis a szereket a dílerek, elosztók kiporciózzák, csomagolják, tárolják, és gyakran vezetnek egyfajta „nyilván tartást” arról, hogy kinek mennyit adtak el, illetve ki mennyi pénzzel tartozik. A házkutatás célja tárgyi bizonyítási eszközök felkutatása és biztosítása. Ennek az alapvető szabályok szerint kell zajlania. Vannak a bűncselekmény jellege miatt speciális kritériumok is, amelyeket szem előtt kell tartani. A művelet megkezdése előtt biztosítani kell a területet, meg kell állapítani, hogy tartózkodik-e valaki a lakásban, mivel „a kábítószerrel állaguk és terjedelmük miatt viszonylag rövid idő alatt elrejtethők, megsemmisíthetők.”²³ A

20 Varga Péter: A kábítószerrel visszaélés bűncselekmény nyomozásának sajátosságai, 67. o.

21 Varga Péter: A kábítószerrel visszaélés bűncselekmény nyomozásának sajátosságai, 67. o.

22 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 149. §

23 Varga Péter: A kábítószerrel visszaélés bűncselekmény nyomozásának sajátosságai, 68. o.

házkutatás gyors kell, hogy legyen, és biztosítani kell azt is, hogy a hatóság tagjain kívül más személy semmit meg ne változtathasson, el ne mozdíthasson.

Magát az anyagot a leggyakrabban jól elrejtik az elkövetők, gyakran saját környezetük, családjuk elől is titkolva, hogy mivel foglalkoznak. Előfordulnak rejtett üregek padlóban, bútorokban, falban, de hétköznapibb helyeken is, például a hűtőszekrényben. A bűncselekményekhez kapcsolódó egyéb tárgyakat azonban már nem szokták olyan körültekintően elrejtetni, nem fordítanak rá akkora figyelmet, így ezek árulkodó jelek lehetnek. A csomagoláshoz használt alufóliát vagy kis önzáró tasakokat gyakran hagyják elő. A nagy pontosságú digitális mérleg is bűncselekményre utal. A hígításhoz használt anyagokat sem rejtik el annyira, ezek jelenléte is beszédes lehet (például: tejpor, koffein, porcukor, téglapor, különféle vegyszerek és gyógyszerek). A kommunikációhoz – mivel számítanak arra, hogy telefonjaikat esetleg lehallgathatják – gyakran több készüléket és több SIM kártyát használnak. Fontos, hogy magáról a SIM-ről annak üres tokja is adhat információt a rajta található adatok révén. A házban talált számítástechnikai eszközök lefoglalása szintén szükséges, mivel a telefon mellett ma már gyakori a különféle közösségi- és chatprogramok használata. A házkutatás során le kell foglalni mindent, amiből a kommunikációra nézve adat nyerhető (telefonszámok, e-mail címek). A „kábitószert-fogyasztók gyakran keverednek adósságba a dílernél, aki ezt írott formában nyilvántartja, így a feljegyzések felkutatása és későbbi értékelése szintén bizonyíthatja a cselekmény elkövetését, és segítheti az elkövetői kör szélesítését, meghatározását.”²⁴

A szemle

A szemle a Be. 119. §-ban meghatározott bizonyítási eljárás. A bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság rendeli el, és tartja, ha a bizonyítandó tény felderítéséhez vagy megállapításához személy, tárgy vagy helyszín megtekintése, illetőleg tárgy vagy helyszín megfigyelése szükséges. A bizonyítás szempontjából jelentős körülményeket részletesen rögzíteni kell. Fel kell kutatni és össze kell gyűjteni a tárgyi bizonyítási eszközöket, és gondoskodni kell a megfelelő módon történő megőrzésükről. A szemle tárgyról, ha lehetséges és szükséges, kép- vagy hangfelvételt, illetve képet és hangot egyidejűleg rögzítő felvételt, rajzot vagy vázlatot kell készíteni, és azt a jegyzőkönyvhöz kell csatolni.²⁵ Mivel a helyszínen is megtartható, általában azokon a helyeken történik, ahol kábítószert természetnek, de méginkább ahol szintetikus szert állítanak elő, vagy nagyobb mennyiségeket tárolnak. A „nagyüzemi” előállítás viszonylag nagyobb teret és általában komolyabb eszközöket, felszerelést kíván meg. „Az eszközök és a kábítószerek nagy mennyisége és száma szinte kizárja az elkövető nyomok eltüntetésére irányuló tevékenységét.”²⁶ Jellemző az, hogy az épület kívülről átlagos, mert még elrejthető sötétítő füg-

24 Varga Péter: A kábítószerral visszaélés bűncselekmény nyomozásának sajátosságai, 69. o.

25 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 119. §

26 Varga Péter: A kábítószerral visszaélés bűncselekmény nyomozásának sajátosságai, 69. o.

gönnnyel, deszkázással az ablak, de a belső térben már minden megtalálható, nem lehet rejtegetni. Előfordulnak vegyszerek, flakonok, melléktermékek, elhasznált felszerelések és nagyobb mennyiségű félkész vagy kész anyag.

A szemle, illetve a házkutatás során tehát különféle anyagok, eszközök kerülhetnek lefoglalásra. Ezek közül a Btk. 72. § (1) bekezdésének (korábban 77. §) értelmében *elkobzás* alá esik az a dolog:

- amelyet a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak, vagy arra szántak,
- amely bűncselekmény elkövetése útján jött létre,
- amelyre a bűncselekményt elkövették, vagy a bűncselekmény befejezését követően e dolog elszállítása céljából használtak,
- amelynek birtoklása a közbiztonságot veszélyezteti, vagy jogszabályba ütközik.

A helyszínen talált kábítószeresek, azok előállításához szükséges eszközök így lefoglalásra kerülnek, majd elkobzásra, és csak ezután semmisíthetők meg. Az elkobzást leggyakrabban az ügyet lezáró ítéletben mondja ki a bíróság. Komoly gyakorlati problémát jelenthet a nyomozó hatóság számára a lefoglalt dolgok nagy száma esetén azok tárolása az eljárás végéig. Egy kenderültetvényről érkező akár több száz tő növényt, illetve egyéb eszközöket megfelelően őrzött helyen kell raktározni, a növényi részeket szárítani kell, erre a hatóságok épületeiben – ekkora mennyiségek esetén – nem mindig van lehetőség. Így esetenként megtörténhet, hogy csak bérelt raktárhelyiségek útján oldható meg a probléma, ami költségeket jelent. Főként, ha figyelembe vesszük: miután a megfelelő mintavétel megtörtént a kábítószeresekből, további tárolásuk feleslegessé válik. Ezért célszerű, ha a nyomozó hatóság a 26/2009. (OT 15.) ORFK utasítás V. fejezet 22. pontja alapján indítványozza a dolgok előzetes elkobzását. Ha a bíróság határozatában ezt elrendeli, lehetővé válik a kábítószeresek megsemmisítése.

VI. Bizonyítás a büntetőeljárásban

Bizonyításon a bíróság, az ügyész, a nyomozó hatóság és az eljárásban részt vevő más alanyok cselekményeinek sorát értjük, amelyek arra irányulnak, hogy ismereteket nyújtsanak arról, történt-e bűncselekmény, és ki az elkövetője. Büntető eljárásjogi szempontból „összetett jelenség: magában foglalja a bíróság, az ügyész, a nyomozó hatóságok és más résztvevők megismerő tevékenységét, a logikai bizonyítást és ezeknek jogilag szabályozott rendjét.”²⁷ A bíróság előtt folyó bizonyítás eredményeként alakul ki a bizonyítékoknak az a köre, amely alapján a bíró döntenie tud a vádlott bűnössége kérdésében. Itt tehát együtt jelenik meg minden információ, ami az eddig tárgyalt felderítés és nyomozás során felhalmozódik. A bizonyítás csak akkor törvényes, ha „előre megismerhető és a bizonyítási műveletnek kötelező formát adó szabályok között zajlik, mindvégig a védelem kontrollja alatt áll, és ennek eredménye a belső meggyőződésre alapított tényállás megállapí-

27 Király Tibor: Büntetőeljárás jog, 240-243. o.

tása.”²⁸ A Be. 75. § (1) bekezdés úgy rendelkezik, hogy a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni.²⁹ A 76. § (1) bekezdés pedig felsorolja, milyen bizonyítási eszközöket lehet alkalmazni az eljárás során. Ilyenek a terhelt vallomása, tanúvallomás, tárgyi bizonyítási eszköz, okirat illetve a szakértő által adott szakvélemény.

Ezek közül az egyik a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények esetén, az egyik büntető ügyekhez képest kiemelt szerepet kap: a *szakértő*. Szakértőt a törvény szerint akkor kell kirendelni, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges.³⁰ A jelentős mennyiségű kábítószerrel kapcsolatos ügyekben pedig több ilyen kérdéssel is találkozhatunk. Így ilyen esetekben eljárhatnak vegyészszakértők, toxikológus szakértők, botanikus szakértők, igazságügyi pszichiáter szakértők, igazságügyi orvosszakértők, informatikus és hírközlési szakértők. Az ő munkájukat fogom a következő részben áttekinteni és bemutatni.

Vegyészszakértő

A szakértők közül a legjelentősebb, megkerülhetetlen szereppel bír, mivel míg a fenti szakértők közül bizonyosak csak egy-egy ügycsoportban szerepelnek, addig a vegyészszakértő szinte kivétel nélkül minden kábítószerrel kapcsolatos ügyben eljár. A tényállás-szerúséghez, illetve a büntetőjogi felelősség megállapításához szükséges alapvető információk megállapítása köthető hozzá, nevezetesen, hogy a lefoglalt kábítószeranyag valóban kábítószernek minősül-e, illetve ha igen, akkor annak mi és mennyi a hatóanyag-tartalma. A kábítószer mennyiségével kapcsolatos részben már kifejtettem, és most is utalok rá, hogy a jelenlegi szabályozás a tiszta hatóanyag-tartalom alapján adja meg azokat a mennyiségi határokat, amelyek szerint vétségként illetve büntettként, illetve ezek privilegizált vagy minősített eseteként minősül a cselekmény, az ezekhez igazodó büntetési tételekkel. Ha a nyomozó hatóság kábítószer-anyagot foglal le, azt elküldi vegyészszakértőhöz az illetékes laborba. A vegyészszakértőt a rendőrség, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, az ügyészség, vagy a bíróság kirendelő határozattal rendeli ki (a hatósági kirendelés nélkül adott szakértői nyilatkozatok eljárásjogilag okiratnak, nem szakvéleménynek minősülnek). A kirendelő határozaton „szerepel az ügyszám, továbbá az, hogy ki ellen indították az eljárást - ha ez ismert -, a határidő, rövid előzményi adatok leírása és a hatóság által feltett kérdések.”³¹

Ezek a kérdések általában a következők:

28 Bejczy Alexa: A titkos információgyűjtés célhoz kötöttsége, 133. o.

29 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 75. §

30 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 99. §

31 Horváth Szabina: A vegyészszakértő feladata a kábítószer anyagának és mennyiségének meghatározása kérdéseiben, 172. o.

- A lefoglalt anyag tartalmaz-e kábítószert vagy pszichotróp anyagot?
- Abban az esetben, ha az anyag kábítószer, akkor mennyi a hatóanyagtartalma, ez csekély, jelentős vagy különösen jelentős mennyiségnek minősül-e?
- A „lefoglalt tárgy érintkezett-e kábítószerral, használták-e kábítószer fogyasztására?”³² Érdemes megjegyezni, hogy a hatóság gyakran minden, az ügygel kapcsolatban lefoglalt tárgyat (pl. több nylon tasak, cigarettacsikk, stb.) elküld a szakértőhöz vizsgálatra. Azokban az esetekben, amikor az adott tárgy vizsgálata nem indokolt – vizsgálatától az ügy érdemére kiható információ nem várható, a kábítószer mennyisége szerinti minősítést nem befolyásolja – megfontolandó az adott tárgyakra nézve a vizsgálat elrendelése, tekintve az egy-egy tárgy vizsgálatára fordított időt és tízezer-forintos nagyságrendű szakértői költségek mértékét.
- Az is lehetséges, hogy a beküldött anyag eredetéről kér információt a hatóság, ide tartozik például szintetikus szer esetén a „kiindulási anyagoknak, a gyártás technológiájának megállapítására”³³ vonatkozó kérdés, amelynek a különböző elkövetőktől lefoglalt anyag közös eredetének bizonyításában lehet szerepe.

A hatóságnak figyelemmel kell kezelnie a lefoglalt anyagot. A hitelesség kiemelt szereppel bír. Gyakorlati tapasztalatok alapján számos probléma eredt a bűnjelcímké hiányosságából, lefoglalási jegyzőkönyv pontatlanságaiból³⁴ vagy abból, hogy esetlegesen nem megfelelő részletességgel írták le a csomagolás, illetve az anyag tulajdonságait, a megtalálás helyét. A különböző helyszínekről illetve személyektől származó anyagokat, illetve a „különböző megjelenési formájú (por, folyadék, növényi anyag) szubsztanciákat külön kell csomagolni. (...) Az elkülönítésre azért kell nagy hangsúlyt fektetni, mert ha valamilyen kábítószer vagy kábítószerral szennyezett tárgy érintkezik egy kábítószertől mentes anyaggal vagy tárggyal, akkor az alkalmazott nagy érzékenyséű vizsgálati módszerekkel és készülékekkel ez utóbbiról is kimutatják azt.”³⁵ Az ebben a körben elkövetett hibákra a szakértő ki szokott térni a szakvéleményében, arra azonban nincs módja, hogy ezekre hivatkozva megtagadja az érdemi szakvélemény adását. Ehhez hasonló adminisztrációs hibák, vagy figyelmetlenségek elkerülésére különös hangsúlyt kell helyezni az eljáró nyomozó hatóságnak, mert egy adott esetben sikeresen végrehajtott, költséges nyomozás bukhat el azon, ha a védelem azzal tud érvelni, hogy például a kábítószer nem is a vádlottól került lefoglalásra vagy hibás szállítás miatt mutatható ki a kábítószer.

A lefoglalt és azonosítható módon csomagolt, kábítószer gyanúját keltő anyagot legkésőbb a lefoglalás napját követő munkanapon a vegyészszakértőhöz kell szállítani.³⁶ A szakértő eljárása a csomagbontással kezdődik. Ez – a hitelesség és a megbízhatóság miatt

32 Horváth Szabina: A vegyészszakértő feladata a kábítószer anyagának és mennyiségének meghatározása kérdéseiben, 172. o.

33 Tremmel-Fenyvesi-Herke: Kriminálisztika Tankönyv és Atlasz, 142. o.

34 A bűnjelcímké és a lefoglalási jegyzőkönyv tartalmi és formai kritériumait a 26/2009. ORFK utasítás III. fejezete, különösen a 10-11. pont adja meg.

35 Horváth Szabina: A vegyészszakértő feladata a kábítószer anyagának és mennyiségének meghatározása kérdéseiben, 172. – 173. o.

36 26/2009. ORFK utasítás, V. fejezet, 17. pont

– legalább két személy jelenlétében zajlik, általában bűnügyi technikus segítségével. Részletes jegyzőkönyvben kerül rögzítésre az, hogy az anyag milyen körülmények között került a szakértőhöz, milyen volt a csomagolása, azon milyen jelölések, feliratok, ábrák vagy egyéb ismertetőjegyek találhatók, továbbá, hogy milyen egyéb tulajdonságokkal rendelkezik, mennyi a bruttó és nettó, csomagolás nélküli tömege. A technikus ellátja a bizonyítékokat az egyértelmű azonosításhoz szükséges számozással. A következő lépés a reprezentatív minta vétele. Minden anyagot külön analizálni kell, tabletták esetén azok felszínét és belsejét egyaránt. Kábítószerrel szennyezett tárgy felületét oldószerrel mossa ki a szakértő, és a kapott oldatot analizálja. Ezután következik az anyag tulajdonképpeni azonosítása, anyagi minőségének meghatározása. Annak megfelelően, hogy milyen típusú anyagot vizsgál, a szakértő alkalmazhat vékonyréteg-kromatográfiás (TLC) eljárást, gázkromatográfiás (GC/MS) eljárást, tömegspektrometriás módszert, illetve infravörös spektrofotometriás (FTIR) vizsgálatot.

Ezenkívül végezhet oldhatósági és hevítési próbákat, mikroszkópos vizsgálatot, színreakciós vizsgálatokat.

Miután az összes szükséges vizsgálatot elvégezte, a szakértő összeállítja a szakvéleményt, melyet írásban a kitűzött határidőn belül terjeszt a kirendelő hatóság elé, illetve melyet saját nevében ad elő a tárgyaláson. A szakvélemény a szakértő által végzett vizsgálatok eredményeire épül, választ ad a feltett kérdésekre, mindig kategorikusan, igennel vagy nemmel.

A vélemény tartalmi elemei a következők:

- az ügyszám
- a kirendelő szerv megnevezése
- a terhelt neve (ha ismert)
- a vizsgálat tárgya, vizsgálati módok, az anyag vizsgálat alatti és utáni kezelésére vonatkozó adatok
- az anyag minőségi és mennyiségi meghatározása, a kiszámított hatóanyag-tartalom, továbbá ennek fényében a jogi minősítés.

A vegyészszakértő által így elkészített szakvélemény adja a bizonyítékok egyik formáját, melyre a bíróság az ítélet indokolásában hivatkozik. A következő eset tényállása szerint a vádlottak a Hegyeshalmi Közúti Határátkelőhelyen, egy bérelt személygépkocsival kokain tartalmú kábítószerrel hozták az országba, amit a vámhivatal munkatársai a pótterekben, három csomagban találtak meg. Az eljáró Mosonmagyaróvári Városi Bíróság B.127/2009/10. számú ítéletének indokolásában kifejtette, hogy a vegyészszakértő a lefoglalt anyagból kokaint mutatott ki. A lefoglalt csomagokban található lapszerűvé préselt tömbök 756,63+-5,71 gramm, a kapszulák pedig 696,02+-18,59 gramm kokain-bázist tartalmaztak, így együttesen a jelentős mennyiség alsó határának harminchatszorosa volt a hatóanyagtartalmuk. A kábítószer piaci értéke meghaladta a 100 millió forintot.

A kábítószerrel vizsgáló vegyészszakértők a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet (BSzKI) Szerves Kémiai Analitikai Osztályának munkatársai. Működik egy központi

kábítószer-vizsgáló laboratórium, illetve öt regionális labor, többek között Győrben is. A regionális laboratóriumi hálózat kiépítésének fő célja az volt, hogy a kirendelők az ország egész területén, rövid idő alatt szakértőhöz tudják továbbítani a lefoglalt kábítószeranyag anyagokat, és szükség esetén azokról helyben, a lehető leggyorsabban szakvéleményt kaphassanak. A központi és a regionális laboratóriumok szerves egységet képeznek, a vizsgálatok azonos protokoll szerint, egységes műszerparkkal és eszközkészlettel, egységes szakmai színvonalon kerülnek elvégzésre,³⁷ így Budapesten, Győrben, Szegeden, Veszprémben, Pécsen, és Debrecenben is ugyanaz lesz az eredmény. A régiólaborok az összes szakértői véleményt és a hozzájuk került összes ügy adatait negyedévente elküldik a budapesti központi adatbázisba.

A jogalkotásra kiható szerepe is van a vegyészszakértőnek Magyarországon. Ahogy már kiemeltem, csak a jegyzékbe felvett anyagok minősülnek kábítószernek. Ezért a szintetikus szereket nagy mennyiségben, laboratóriumi körülmények között előállító elkövetők gyakran módosítanak a vegyületeken, és olyan új vegyületet hoznak létre, amelynek hatása a már meglévő kábítószerével közel azonos, de mivel még nincs fenn a jegyzéken, így nem büntethető a vele való visszaélés. Ilyenek az úgynevezett „designer drogok.”

Ha egy lefoglalt anyagról kiderül, hogy még nincs a listán, de ez is veszélyes kábító hatású anyag, akkor a szakértő jelzést tehet, hogy új szer jelent meg a kábítószerpiacon. Ezzel beindulhat az a jogalkotási folyamat, amely eredményeként az új anyagot felveszik a kábítószeres jegyzékére. Az elmúlt években egyre növekvő problémát jelentenek a designer drogok, melyekkel szembeni hatékonyabb fellépés alapját teremtette meg a jogalkotó 2012 tavaszán. Többek között a szakértők visszajelzései alapján készült el a 66/2012. (IV.2.) Korm. rendelet, amely az 1. számú mellékletében külön csoportban, a C-jegyzéken sorolja fel azokat a pszichoaktív vegyületeket, amelyek a fent nevezett szintetikus szerek alapjául szolgálnak. Így valamely alkotórész kémiai módosításával hiába hoznak létre új anyagot, mégsem tudnak olyan könnyen kibújni a felelőség alól, mert az alapvető alkotórészek, vegyületcsoportok felhasználása önmagában megalapozza a felelőséget. A kormányrendelet mellékletére az újonnan megjelenő anyagok a kábítószeres jegyzékéhez képest gyorsabban, akár néhány hónap alatt felkerülhetnek. Ezeket az anyagokat és vegyületcsoportokat „új pszichoaktív anyagoknak” nevezzük. Fogalmi meghatározásukat az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról szóló 2005. évi XCV. törvény adja meg az értelmező rendelkezései között, az 1. § 37. pontjában, a következőképpen: „olyan, a forgalomban újonnan megjelent, gyógyászati felhasználással nem rendelkező anyag vagy vegyületcsoport, amely a központi idegrendszer működésének befolyásolása révén alkalmas a tudatállapot, a viselkedés vagy az érzékelés módosítására, megváltoztatására, és ezért hasonló mértékű fenyegetést jelenthet a közegészségügyre, mint az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer Egyezmény mellékletének I. és II. Jegyzékén, az 1979. évi 25. törvényerejű

37 <http://www.bszi.hu/page.php?514>

rendelettel kihirdetett, a pszichotróp anyagokról szóló, Bécsben, az 1971. évi február hó 21. napján aláírt egyezmény mellékletének I. és II. Jegyzékén, vagy az emberi felhasználásra kerülő gyógyszerekről szóló törvény mellékletében meghatározott pszichotróp anyagok jegyzékén szereplő anyagok, és erre tekintettel azt a Kormány rendeletében ilyen anyaggá minősítette.”³⁸

Az új pszichoaktív anyaggal való visszaélést a jogalkotó az 1978. évi Btk. 283/B. §-ában rendelte külön tényállás alá, amely 2012. március 1. napján lépett hatályba. Az új Btk. 184. §-a átvette a korábbi szabályozást. Elmondható, hogy a rendelkezés hatályba lépése előtt az elkövetők igyekeztek az addig legálisan felhalmozott, de illegálissá váló készletektől megszabadulni „kiárusítás” formájában, illetve számos esetben találtak új pszichoaktív anyagokat utcai konténerekben és hulladéklerakókban is. Az elkövetők, ahogy tették azt korábban is, megpróbálnak új anyagokat és új legális lehetőségeket keresni, gyakran az internet segítségével. Ezért fontos, hogy a megjelenő anyagokra nézve a jogalkotói reakció a lehető leggyorsabb legyen.

Botanikus szakértő

Az első magyar marihuánaperként ismert ügy Zala megyében történt, egy idős amerikai - magyar állampolgár Hollandiából behozott magból kendert termesztett, ebből marihuánás cigaretta készített, melyet részben elfogyasztott, részben a marihuánát nylonzacskókba csomagolva értékesítette. A nyomozó hatóság 1993-ban, mielőtt a termés beért volna, 712 kg zöld kannabiszt foglalt le, továbbá több kilogrammnyi szárított növényi törmelékkel. Az akkor hatályos szabályok szerint, a nedves állapotú zöld növényből a vegyészszakértő megállapította, hogy a jelentős mennyiség alsó határát jóval meghaladja az előállítható kábítószer THC-tartalma. A bíróság megállapította a jelentős mennyiségre elkövetést, és a törvényi minimumra, 5 évi szabadságvesztésre ítélte a vádlottat. A védelem az elsőfokú eljárásban arra helyezte a hangsúlyt, hogy a még éretlen növény THC-szintje nem alkalmas euforizáló-kábító hatás elérésére. Ezt egy általuk becsatolt orvosszakértői véleményre alapozták. A bíróság nem fogadta el a védekezésüket, mert a növények még éretlen állapotban voltak, ha beérett növényként szedték volna le és szárították volna ki, akkor jóval magasabb lett volna a hatóanyag tartalma. Másodfokú eljárásban a védő más irányú bizonyítást indítványozott. Álláspontja szerint a növények lefoglalásakor – mivel botanikus szakértőt nem vettek igénybe - a nyomozó hatóság célzatosan gyűjtötte be és bocsátotta a vegyészszakértő rendelkezésére a kendernövényeket, még hozzá a magasabb hatóanyag-tartalmú női egyedeket, a hím egyedekből pedig nem vett mintát. A 712 kg zöld kender felét a védelem szerint hím egyednek vélelmezhetjük. Tehát a

38 2005. évi XCV. törvény, 1. § 37. pont. A Btk. 184. § (2) bekezdése értelmében új pszichoaktív anyagon az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról szóló törvényben meghatározott fogalmat kell érteni.

védelem szerint nem reprezentatív mintavétel történt, így a vegyészszakértő által megállapított mennyiség sem lehet irányadó, hanem annak minimum feleződnie kell. Miután a bíróság meghallgatott egy botanikus szakértőt, aki ezt nem tartotta kizárhatónak, el kellett fogadnia a védelem érvelését, így lényegesen kevesebb hatóanyag-tartalom került megállapításra, ami már nem érte el a jelentős mennyiséget, így a kiszabható büntetés is lényegesen kevesebb volt.

Az említett jogeset is mutatja, hogy a természetessel elkövetett cselekményeknél a botanikus szakértő meghatározó szereppel bír. A fenti esetről a nyomozó hatóság hibája, vagy figyelmetlensége kiváló lehetőséget adott a védelemnek, mert a jelentős mennyiséget meghatározó vegyészszakértői véleményt kérdőjelezte meg. Az eset után „egységesítésre került a nyomozati gyakorlat abban a vonatkozásban, hogy (...) a természetnél lefoglalt kannabisz növény vizsgálatához botanikus szakértőt vesznek igénybe és reprezentatív mintavétel történik a növényekből. Botanikus szakértő mérlegeli, hogy az adott növény-populációt azonos, vagy különböző fajta növények alkotják-e, továbbá megállapítja azok eltérő vagy megegyező fejlettségi állapotát is.”³⁹ Eljárásához segítséget nyújt a 26/2009. (OT 15.) ORFK utasítás 2. számú melléklete, a „Módszertani segédlet a kábítószer előállítására alkalmas növények hatósági lefoglalása esetén szükséges reprezentatív mintavételhez”. Itt kerülnek rögzítésre a mintavétel szabályai, a készítendő jegyzőkönyv tartalmi elemei (például lefoglalás helye, ideje, helyszín részletes leírása, helyszín vázlata, ültetés sortávolsága, stb.), illetve a csomagolással kapcsolatos elvárások (például, hogy a növényi mintákat papírszakban, vagy szövött textilzsákban kell tartani, így biztosítva a szellős csomagolást, hogy a mintában annak huzamosabb tárolása esetén se induljon meg a bomlás, rothadás).

Amennyiben igazságügyi botanikus szakértő kirendelése nem lehetséges, vagy elháríthatatlan akadályba ütközik, botanikus vagy növénytermesztésben jártas, kellő szakértelemmel rendelkező személyt vagy intézményt kell kirendelni, mint eseti szakértőt. A szakértőt, eseti szakértőt kirendelő határozat a következő kérdéseket tartalmazza:

- A lefoglalásra került növények kannabisz vagy más kábítószer-növények-e?
- A lefoglalt növények milyen, fejlődési fokok szerinti csoportokba oszthatók?
- Az egyes csoportokba összesen hány egyed tartozik?⁴⁰

A Soproni Városi Bíróság B.349/2008/3. számú ítéletének indokolásából láthatjuk, hogy a vádlott lakóházának padlasterében lefoglalt növények – a botanikus szakértő véleménye alapján – kendernövényekként azonosíthatók, és a több mint száz egyedből álló ültetvény úgynevezett szaporító tövekből, dugványokból, illetve kifejlett és termőre fordult növényekből áll.

Ha tehát a mintát a növények közül megfelelően, reprezentatívan vették, akkor a mintából a vegyészszakértő már az egész mennyiségre nézve pontos, a büntetőeljárás során

39 Rupa Melinda: A kábítószer probléma nemzetközi és hazai büntetőjogi szabályozásának áttekintése és a jogalkalmazói gyakorlat alakulása, 170. o.

40 26/2009. ORFK utasítás, VII. fejezet, Eljárás kannabisz, illetőleg más kábítószer-növény egyedek lefoglalása esetén

irányadó, bizonyításban megálló hatóanyag-koncentrációt tud számítani. Továbbá amennyiben a növényekről a szakértő megállapítja, hogy azok kannabisz növények, a Btk. 461. § (2) bekezdése alapján a tövek száma szerinti minősítésre is lehetőség van.

Toxikológus szakértő

A toxikológus szakértők feladata a kábítószer-fogyasztás tényének megállapítása vagy kizárása, illetve a kábítószeres élettani hatásáról kell nyilatkozniuk, ez utóbbinak a cselekvőképesség megállapítása szempontjából lehet jelentősége.

Az Igazságügyi Szakértői és Kutató Intézetek – Országos Toxikológiai Intézet (ISZKI-OTI) Kábítószer-Analitikai Osztály szervezetében tevékenykednek, éves szinten több mint 8500 ügyben. „A vizsgálatok során kábítószeres, pszichotróp anyagok, gyógyszerek és különböző mérgek minőségi és mennyiségi meghatározása történik tájékozdó, úgynevezett „screen” és az annak eredményét megerősítő vagy elvető nagyérzékenységű specifikus vizsgálatokkal.”⁴¹

A toxikológus szakértők legtöbbször vér- vagy vizeletmintát vizsgálnak, de a kábítószeres egyéb vizsgálati anyagokból is kimutathatók (például hajminta, nyálminta, izzadátság).⁴² Vizeletmintát általában egy erre speciálisan kialakított helyen vesznek a gyanúsítottaktól, ahol az emberi szemérmű, higiénias, és pszichikai tényezőknek meg tudnak felelni, ugyanakkor ki tudják zárni a minta meghamisításának lehetőségét is. Léteznek vizeletminta-gyorsesztek, de pontos, megbízható eredményt csak a laboratóriumi vizsgálatok adnak. A vizeletminta-vizsgálattal a fogyasztás ténye megerősíthető, vagy kizárható, ugyanakkor a „cselekvőképesség mértéke a vérminta toxikológiai analízisével állapítható meg.”⁴³ Vérmintát csak orvosi beavatkozással lehet biztosítani. Nagy előnye, hogy DNS-analízissel, vagy más módszerekkel utólag is egyértelműen azonosítható, az adott személyhez köthető, így kizárható egy esetleges véletlen vagy szándékos mintacsere. A technika fejlődése lehetővé teszi egyre pontosabb, nyálmintát vizsgáló helyszíni gyorsesztek készítését is, melyek még nem terjedtek el, de számos előnyt hordoznak, így például megkönnyítik a mintavételt akár egy közlekedési ellenőrzés során, akár egy ültetvény helyszínén. A kábítószeres termesztező elkövetőknél gyakori, hogy maguk is fogyasztanak a „termésből.” A Soproni Városi Bíróság B.12/2010/11. számú ítéletének tényállása szerint a vádlott a családi házában pincéjében és melléképületében jelentős mennyiségű, 312 fő kannabiszt termesztett. A vádlottól vizeletminta vételére is sor került, amelyből a toxikológus szakértő delta-9-THC-COOH-t mutatott ki, amely marihuána vagy hasis

41 http://www.iszki.hu/?page_id=64

42 Erről részletesen: Benkő-Szipola-Huszár: Korszakkváltás a helyszíni gyors diagnosztikában – kábítószeres és pszichotróp anyagok kimutatása nyálmintából

43 Benkő-Szipola-Huszár: Korszakkváltás a helyszíni gyors diagnosztikában – kábítószeres és pszichotróp anyagok kimutatása nyálmintából, 5. o.

fogyasztására utal. A vádlott beismerte, hogy naponta fogyasztott marihuánát „füves cigarettá” formájában.

Igazságügyi elmeorvos szakértő és igazságügyi orvosszakértő

A törvényi szabályozás vizsgálata kapcsán említésre került, hogy míg korábban a függő által elkövetett magatartások enyhébb elbírálás alá estek, addig jelenleg hatályos jogunk – véleményem szerint helyesen és indokolható módon – eltörölte a függőkre vonatkozó privilegizált szabályokat. Ugyanakkor a függőség értékelésére a büntetés kiszabása körében ma is lehetőség van. A függőség fennállása szakkérdés, melynek megállapítására a Be. 99.§ (2) bekezdés a) pontja értelmében jelenleg is kötelező szakértőt kirendelni. Így *igazságügyi elmeorvos (pszichiáter) szakértő* dönt a kérdésben, illetve azt is vizsgálja, milyen szintű kábítószer fogyasztónak tekinthető az elkövető, továbbá, hogy a „cselekmény elkövetésekor milyen volt az elmeállapota,⁴⁴ volt-e olyan körülmény, ami lehetlenné tette vagy korlátozta azt, hogy cselekményének következményeit felismerje, vagy a felismerésnek megfelelő magatartást tanúsítson. Ebben a körben a szakértő megállapítja, hogy a terhelt szenvedett-e elmebetegségben, gyengeelméjűségben, szellemi leépülésben, volt-e tudatzavara vagy személyiségzavara, és ez olyan fokú volt-e, ami büntetőjogilag értékelhető (kóros elmeállapot). A hatóság költséget és időt takaríthat meg azzal, hogy a szakértő kirendelésekor véleményt kér mind a kábítószer függőség fennállására, mind a kóros elmeállapotra nézve, különösen, mivel a két vizsgálat részben közös alapról indul.

Kábítószer függőség véleményezésére csak két személy együttesen jogosult, az igazságügyi elmeorvos szakértő mellett ebben az esetben egy másik igazságügyi elmeorvos szakértő, vagy egy pszichiáter szakorvos, vagy egy *igazságügyi orvosszakértő* jár el.⁴⁵ Problémát okozhat a függőség két aspektusa közötti különbségtétel, ugyanis beszélhetünk testi, illetve pszichés függőségről is. A két kategóriát a szakértők nem kezelik egységesen. „Egyes szakértők a kábítószer-függést csupán lelki tünetek alapján is megállapíthatónak tartják, míg a szakértők többsége ezt csak testi tünetek jelentkezésekor diagnosztizálja.”⁴⁶ Ez pedig veszélyeztetheti az ítélkezési gyakorlat egységét. A probléma megoldására módszertani levél is született, de a bizonytalanságot nem tudta megszüntetni.⁴⁷

Az igazságügyi orvosszakértők a függőséggel kapcsolatos kérdéseken kívül „kiemelt szerepet kapnak a bódult állapotban történő járművezetés bűncselekményének igazolásában. A bódult állapot jellegzetes tüneteinek ismerete és véleményezése mellett számos egyéb olyan kérdéskör merülhet fel (bizonyos pszichoaktív vegyület élettani hatása, stb.), amikor kirendelésük szükségessé válhat. Emellett a hatósági és igazságügyi orvosi

44 Varga Péter: A kábítószerrel visszaélés bűncselekmény nyomozásának sajátosságai, 71. o

45 Az Egészségügyi Minisztérium módszertani levele a kábítószer-függőség véleményezéséről

46 Kovács Gábor: Kábítószerrel kapcsolatos büntető-jogalkalmazási problémák egyes igazságügyi orvosszakértői aspektusai, 80. o.

47 Az Egészségügyi Minisztérium módszertani levele a kábítószer-függőség véleményezéséről

boncolások halálloki diagnózisai, a halálhoz vezető patológiai, kórtani folyamat tisztázása segítségével lehet az eljárást folytató nyomozó szerveknek az ügy érdemi részének, körülményeinek tisztázásában.⁴⁸

További szakértők

Informatikus, illetve *hírközlési szakértőknek* a mobiltelefonok illetve számítástechnikai eszközök által nyerhető információ feldolgozásában lehet szerepe. Egyes esetekben ugyanis akkora adattartalom halmozódhat fel, amelynek kezelése, hatékony elemzése különleges szakértelmet igényel. Az egyes hívások kezdeményezése, fogadása, a hívások közötti kapcsolatok feltárása nagy mennyiségű adat esetén manuálisan lehetetlen, azt egy elektronikus adatállományból, számítógépes program segítségével gyorsabban, eredményesebben lehet elvégezni.⁴⁹

Elektronikai szakértő az ügyészség és a rendőrség újabb gyakorlata alapján szintén eljárhat jelentős mennyiségű kábítószerrel kapcsolatosan, mégpedig a természetével elkövetett esetekben. Utaltam rá a Győr-Moson-Sopron megyére jellemző elkövetési magatartások tárgyalásakor: amikor egy ültetvényen folyik a kábítószer termesztése, több elektromos eszközre is szükség van, melyek magas fogyasztást eredményeznek. Az elkövetők, egyrészt megtakarítási okokból, másrészt azért, hogy a kiugróan magas számla ne legyen gyanús, gyakran az elektromos mérőórát kijátszva illegálisan vételeznek elektromos áramot. Így kár keletkezik a szolgáltatónál, melynek összege is meghatározható, a következőképpen: a botanikus szakértő megállapítja azt, hogy pontosan milyen fejlettségűek a növények, és így mennyi idősek. Megállapítható az is, hogy ehhez minimálisan naponta hány órát kell működni a lámpáknak, öntözőberendezéseknek, egyéb eszközöknek. Így az ügyészség vagy nyomozó hatóság által kirendelt elektronikai szakértő meg tudja állapítani a lefoglalt eszközök fogyasztási jellemzői alapján, hogy azok minimum mennyi elektromos áramot használtak fel az adott időszakban.

VII. Összegzés

Dolgozatomban a jelentős mennyiségű kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények felderítésének, nyomozásának és bizonyításának folyamatát követtem végig. Ennek egyes szakaszaiba számos szakembernek kell bekapcsolódnia ahhoz, hogy ez az eljárás a lehető leggyorsabban és igazságosan menjen végbe. Mindez társadalmi érdek.

48 Angyal Miklós: Szakértők a kábítószer elleni küzdelemben, 3. o.

49 Fázsi László: A mobiltelefon-híváslisták felhasználásának bizonyítási kérdései, 122. o.

A kábítószer előállításával, termesztésével, illetve kereskedelmével foglalkozók esete ugyanis már messze túlmutat azon, hogy valaki kíváncsiságból kipróbál valamit, ami eddig ismeretlen volt számára, vagy azon, hogy egy szenvedély rabja lesz. Ezek a személyek gazdasági, anyagi haszonszerzés céljából követik el a cselekményeiket, tisztán profitálnak a fogyasztókból, függőkből. Így társadalomra veszélyességük is nagyobb. Ezért véleményem szerint fontos az, hogy az általuk elkövetett cselekmény súlyának megfelelő büntetést kapjanak. Ehhez pedig feltétlenül szükséges, hogy az elkövetett cselekményeket minél nagyobb hatékonysággal derítsék fel az eljáró nyomozó hatóságok. Az elkövetéstől visszatartó erőt ez a két tényező együttesen adja: a cselekmények elkövetésére fény derül, és a büntetőeljárás végén, a bizonyítás eredményeként, megfelelő súlyú büntetést megalapító ítéletek születnek.

A kereslet és kínálat elleni harcnak párhuzamosan kell zajlania, kezdve a családok, szülők, pedagógusok, orvosok küzdelmétől, egészen a végső megoldást, ultima ratiót jelentő büntetőjogi eszközökig. Véleményem szerint a büntető ügyekben eljáró hatóságok a kínálati oldalról tudnak valóban nagy csapást mérni a kábítószer-bűnözésre, a jelentős források elvágásával tudnak igazán hatni a kábítószerpiacra. Azzal pedig, hogy a jelentős mennyiségű kábítószer piacra juttatók száma csökken, a kínálat is csökken, ezen keresztül pedig a kereslet is visszaesik. A jelentős mennyiségű kábítószer elleni harc ezért kiemelt figyelmet érdemel a bűnüldözésben.

IRODALOMJEGYZÉK

Idegen nyelvű irodalom

United Nations Office on Drugs and Crime: World Drug Report 2010, <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/WDR-2010.html>
Letöltés időpontja: 2012. február 21. 21:49 perc

Hazai irodalom

- BEJCI ALEXA: A titkos információgyűjtés célhoz kötöttsége, *Rendészeti Szemle*, 54. évfolyam, 2006/7-8, BM Kiadó, Budapest, főszerkesztő: Dr. Korinek László, felelős kiadó: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium
- BENKŐ ANDRÁS – SZIPOLA GYULA – HUSZÁR ANDRÁS: Korszakváltás a helyszíni gyors diagnosztikában – kábítószeres és pszichotróp anyagok kimutatása nyálmintából, *Rendészeti Szemle*, 55. évfolyam, 2007/6, Duna Palota Kulturális Kht., Budapest, főszerkesztő: Dr. Korinek László, felelős kiadó: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium
- BÓCZ ENDRE (szerk.): Kriminálisztika 1 - 2. Kötet, BM Kiadó, Budapest, 2004
- FÁZSI LÁSZLÓ: A mobiltelefon-híváslisták felhasználásának bizonyítási kérdései, *Rendészeti Szemle*, 56. évfolyam, 2008/10, Duna Palota Kulturális Kht., Budapest, főszerkesztő: Dr. Korinek László, felelős kiadó: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium

- FÜLÖP ÁGNES - GRÁD ANDRÁS - MÜLLER MÁRIA: Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2000.
- HORVÁTH SZABINA: A vegyészszakértő feladata a kábítószer anyagának és mennyiségének meghatározása kérdéseiben, *Büntetőjogi Tanulmányok VI.*, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2005., szerkesztő: Kahler Frigyes, felelős kiadó: Mészáros Ernő
- KIRÁLY TIBOR: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
- KOVÁCS GÁBOR: Kábítószerrel kapcsolatos büntető-jogalkalmazási problémák egyes igazságügyi orvosszakértői aspektusai, *Kriminológiai Közlemények 65.*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008., szerkesztő: Both Emőke
- KRECSIK ELDORÓDA: Kábítószerrel kapcsolatos jogértelmezési problémák, *Kriminológiai Közlemények 65.*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008., szerkesztő: Both Emőke
- LÉVAI MIKLÓS: Kábítószeres és bűnözés, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992.
- MARGITÁN ÉVA: Büntetőjog, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010
- RUPA MELINDA: A kábítószer probléma nemzetközi és hazai büntetőjogi szabályozásának áttekintése és a jogalkalmazói gyakorlat alakulása, *Büntetőjogi Tanulmányok II.*, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2000., szerkesztő: Kahler Frigyes, felelős kiadó: Markó László
- TOLNAI KÁLMÁN: Kábulat, Athenaeum Nyomda, Budapest, 1986.
- TREMEL FLÓRIÁN - FENYVESI CSABA - HERKE CSONGOR: Kriminálisztika Tankönyv és Atlasz, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005.
- VARGA PÉTER: A kábítószerrel visszaélés bűncselekmény nyomozásának sajátosságai, *Rendészeti Szemle*, 55. évfolyam, 2007/3, Duna Palota Kulturális Kht., Budapest, főszerkesztő: Dr. Korinek László, felelős kiadó: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium

Internetes hivatkozások:

- A Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet weboldala, <http://www.bszi.hu/page.php?514>
Letöltés időpontja: 2011. október 20. 07:17 perc
- Angyal Miklós: Szakértők a kábítószer elleni küzdelemben, <http://www.pecshor.hu/periodika/2008/angyal.pdf>
Letöltés időpontja: 2012. február 21. 14:13 perc
- Az Egészségügyi Minisztérium módszertani levele a kábítószer-függőség véleményezéséről <http://www.eum.hu/egeszsegpolitika/minosegfejlesztes/igazsagugyi-orvostan>
Letöltés időpontja: 2012. február 23. 18:11 perc
- Az Igazságügyi Szakértői és Kutató Intézetek weboldala, http://www.iszki.hu/?page_id=64
Letöltés időpontja: 2012. február 21. 20:50 perc
- Bebesi Zoltán: Kábítószer bűnözés és terrorizmus, http://193.224.76.4/download/konyvtar/digitgy/phd/2010/bebesi_zoltan.pdf
Letöltés időpontja: 2011. szeptember 19. 22:39 perc

Jogsabályok:

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1979. évi 5. törvényerejű rendelet (Btké.)
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről (Rtv.)
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.)
1998. évi XXV. törvény az emberi felhasználásra kerülő gyógyszerekről
- 11/2003. (V. 8.) IM–BM–PM együttes rendelet a lefoglalás és a büntetőeljárás során lefoglalt dolgok kezelésének, nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének szabályairól, valamint az elkobzás végrehajtásáról
2005. évi XCV. törvény az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról
- 66/2012. (IV. 2.) Korm. rendelet a kábítószerekkel és pszichotróp anyagokkal, valamint az új pszichoaktív anyagokkal végezhető tevékenységekről, valamint ezen anyagok jegyzékre vételéről és jegyzékeinek módosításáról
- Indokolás a 2012. évi C. törvényhez
- 26/2009. (OT 15.) ORFK utasítás a visszaélés kábítószerral bűncselekmény nyomozása során a Rendőrség szerveire háruló feladatokról

Bírósági határozatok:

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság határozatai:

- 3.Bf.271/2010/8. szám
- 3.Bf.183/2010/11. szám
- 3.Bf.232/2008/16.szám

A Mosonmagyaróvári Városi Bíróság ítéletei:

- B.375/2010/37. szám
- B.206/2010/7. szám
- B.20/2010/29. szám
- B.610/2007/37. szám
- B 127/2009/10. szám

A Soproni Városi Bíróság ítéletei:

- B.349/2008/3. szám
- B.450/2009/28. szám
- B 12/2010/11. szám

Tartalom

Jungi Eszter: Bevezető gondolatok	5
Kahler Frigyes – Zinner Tibor: Homo homini lupus – avagy a koncepció ítékezés jogállami álarcbán.....	7
Horváth Zsolt: A zalai bíróságok munkájának hatalmi megítélése a szocializmus idején – bírósági beszámolók tükrében.....	71
Rózsa Mária: Csatár, hátvéd, kapus és labdaszedő is egyben? Meddig bírják a bírók? Szemléletváltás az eljárásjogban – A bíró dönt, az ügyész vádol, a védő képvisel. Vagy ez csak utópia?	105
Schábné Proszonyák Éva: „Az ítékezéshez nem jog kell, hanem ok” Gondolatok a törvényes vád kapcsán	119
Szakácsné Vőő Márta: Elmélkedés a bizonyítás ésszerű terjedelméről egy konkrét ügy kapcsán	137
Jungi Eszter: „Kisördögök” az ügyvitelben	145
Németh Miklós: A „favágás” továbbra sem könnyű munka	149
Polgár András: Batta újjászületése	163
Novák Zsófia: A jogos védelem jogintézményének történelmi fejlődése, szabályozási megoldásai	213
Bécsi Katalin: A védői függetlenség és a tisztességes eljáráshoz való jog.....	237
Varga Karolina: Sikertörténet a magyar integrációban? Gondolatok az európai elfogatóparancs magyarországi alkalmazásáról.....	253
Tolnai Orsolya: A szexuális zavarok és a gyermekek szexuális bántalmazása.....	261
Gröpler Anita: A Büntető Törvénykönyv új intézkedése a helyreállító igazságszolgáltatás jegyében – A jóvátételi munka előzményei és szabályozása.....	309
Bodnár Zsolt: A cigánybűnözéssel kapcsolatos kutatások eredményei és következtetései a kezdetektől napjainkig	329
Stancig Zoltán: Küzdelem a jelentős mennyiségű kábítószer ellen.....	347